PRAELECTIONES
THEOLOGICAE

QUAS

IN COLLEGIO ROMANO S. J.

HABEBAT

JOANNES PERRONE

E SOCIETATE JESU

IN EOD. COLL. THEOL. PROF.

VOL. VIII. PARS II.

ROMAE

TYPIS COLLEGII URBANI

SUPERIORUM PERMISSU

1842.

TRACTATUS

DE LOCIS THEOLOGICIS

PARS SECUNDA

TRACTATUS

DE LOCIS THEOLOGICIS

PARS SECUNDA

DE VERBO DEI SCRIPTO ET TRADITO

1. Si ecclesia, uti ostendimus, ea societas est, cui Christus Deus homo plenissime depositum doctrinae suae concredidit; si ecclesia est a Christo instituta ut jugiter populos ad fidem ope sua sive adductos sive adducendos indubiis institueret documentis; si ecclesia denique una eademque semper extitit et existit, et usque ad consummationem seculi in ministerio sibi commisso adimplendo, Christi, cujus personam sustinet, vices est praestitura, plane consequitur gentibus quibuscumque sive conversis, sive posthac convertendis non aliud sentiendum credendumque esse, quam quod eadem ipsis proposuerit ecclesia, quae unice pro nobis proxima et adaequata esse potest credendorum regula et agendorum.

2. Porro ecclesia quemadmodum viva voce a divino suo Conditore atque ab interiore Spiritus Sancti afflatu omnes fidei veritates ex ipso originis suae et institutionis accepit exordio, sic easdem fideliter viva voce transmisit. Quemadmodum praeterea haec ipsa ecclesia ex quo esse coepit, vita vixit interiore fidei spei et charitatis, sic eandem exteriore ministerio iis vitam omnibus communicavit quos Christo lucrifecit per verbi praedicationem ac in sinum suum recepit sacramentorum administratione aliisque adminiculis, quibus Christus constituit gratiam suam sanctificantem una cum enumeratis virtu-

tibus impertiri; quae cuncta corpus hoc mysticum, ut ita dicam, informant.

3. Ipsamet porro Christi ecclesia longe lateque diffundebatur vita integerrima vivens, suo fungens munere, martyres sanctosque in caelum transmittens, priusquam objecta fidei libris committerentur. Haec vero dogmata solo ministerio proposita, traditione sive orali sive practica tunc temporis servabantur. Oblata interea occasione et Spiritus Sancti impulsu nonnulla hujus ecclesiae membra seu individua manus admoverunt commentariis seu libris edendis quae tum Christi gesta et doctrinam referrent, tum ejusdem doctrinae explanationes atque vindicias. Ejusmodi autem scripta in quae aliqua ex parte relata sunt, quae ad ea usque tempora viva tantum voce proferebantur, nullum potuerunt detrimentum afferre aut traditioni ipsi aut publico ecclesiae magisterio, quod ab ipsis independens omnino est. Quin immo libri qui identidem conscripti sunt, ad ecclesiae auctoritatem tanquam ad regulam proximam fuerunt exacti, quando ecclesia eosdem recipiens suo veluti suffragio consignavit. Edixit enim eos libros veridicos esse, divinaque inspiratione conscriptos; ex iis canonem suum effecit, constituitque ut omnes exinde libros illos ceu veraces, authenticos, divinitus inspiratos, et canonicos venerarentur, atque ex ipsis, se magistra, veritates inclusas quilibet derivaret. Hinc duplex illa regula et ecclesiae magisterio subordinata credendorum et agendorum, Scriptura et Traditio, quae ad nos usque dimanavit. Quandoquidem vero temporis tractu plura ex iis quae traditio primaeva complectebatur, monumentis sunt consignata, factum est, ut Scriptura et haec monumenta utpote mortua ab ecclesiae jugi vivoque magisterio vitam, ut ita loquar, adipisci semper debuerint, cum ejus tantum sit tum de veris ac genuinis Scripturis earumque legitimo sensu, tum de veris divinisque traditionibus judicare.

4. Quamobrem de Scripturarum traditionumque divinarum existentia et origine, deque ipsarum praeterea Scripturarum inspiratione ac caeteris quae ad utrasque referuntur, infallibili auctoritate seu de fide nobis nisi per ecclesiam nequit constare. Neque enim alia suppetit via. In hac porro fidei professione non distinguitur theologus aut quilibet vir doctus a quovis rudi fideli, cum omnes ex aequo ob eandem auctoritatem hos fidei articulos fide teneant. Hoc solum intercedit doctum inter rudemque discrimen, quod huic sufficiat assensum praebere suum iis quae sibi ab ecclesia traduntur; at virum doctum praeterea deceat fontes ipsos ope scientiae investigare, eos aperire, et efficere ne unquam adversariorum erroribus contaminentur, prout in quovis fere fidei articulo aut dogmate fieri consuevit. Theologus quippe prius exhibet in articulo quolibet ecclesiae doctrinam, deinde ejus veritatem vindicat ex Scripturis, conciliis, patribus, ceterisque fontibus seu instrumentis scientiae suae propriis, ac denique adversariorum difficultates disjicit; de quo suo nobis loco erit data opera pertractandum.

5. Hanc propterea methodum circa Scripturam ac traditionem sequi ipsi statuimus; quia quamvis illae fontes sint, seu loca theologica ex quibus vir theologus suas haurit probationes, sunt simul objecta fidei nostrae, quae proinde uti objecta reliqua ab ecclesia credenda proponuntur. Equidem nobis proposueramus pro genetico, ut vocant, servando ordine prius de traditione quam de Scriptura disputationem habere, siquidem reipsa traditio Scriptura anterior est; cum tamen viderimus plura ex iis, quae viva voce ab initio propagata fuerant, postea esse scriptis patrum monumentisque ecclesiasticis commendata, ne ordinem hac ex parte invertere postea cogeremur, prius de Scriptura sacra, deinde vero de traditione disserendum esse censuimus, ut sic continenti oratione persequi illa omnia possimus quae ad

hanc referuntur . Totam autem hanc controversiam in hac altera tractationis parte complectimur , cum par Scripturae ac traditionis auctoritas sit , et ex aequo possit theologus tanquam ex fonte scientiae hujus nostrae proprio argumenta promere sive ad dogmata constabilienda , sive ad aliena placita refutanda. In duas sectiones eam dispertimur , in quarum priori de sacra Scriptura , in posteriori de traditione disseremus.

PARTIS II.

SECTIO PRIOR

DE SACRA SCRIPTURA

6. *Sacrae Scripturae* nomine significantur omnes et soli libri quos ecclesia habet uti divinitus inspiratos, et in censum seu canonem suum retulit, omnibusque fidelibus ut authenticos, genuinos et Spiritu Sancto afflante conscriptos exhibet, utpote qui Dei verbum praeseferant. Ex hac notione intelligimus agendum a nobis esse de sacrorum Bibliorum *canonicitate*, ut vocant, eorumque divina inspiratione. Cum vero protestantes contendant sacram Scripturam adaequatam et proximam esse credendorum regulam, immo et controversiarum fidei judicem prout a spiritu uniuscujusque privato, aut interiore Spiritus Sancti afflatu et impulsu subjectivo exponitur; ideo ostendendum praeterea nobis est Scripturam sacram neque regulam proximam et adaequatam fidei esse posse, neque alium legitimum ejus interpretem esse nisi solam ecclesiam. His adjicienda sunt quae ad ejusdem Scripturae exegesim, versiones, lectionem spectant, non omnia sed pauca delibando, prout praelectionum nostrarum postulat ratio. Haec enim professoris sacrarum litterarum provincia est, qui ex professo, ut ajunt, de gravissimis hisce argumentis pertractat. Distinctis capitibus quae heic enumeravimus persequemur.

CAPUT I.

DE SACRORUM LIBRORUM CANONE ET AUCTORITATE

7. Κανών graece, latine *regula*, hic sumitur pro censu seu catalogo librorum quos ecclesia uti sacros et di-

vinos, ac propterea uti authenticos habet (1). Ex his libris alii ante, alii post Christi adventum conscripti sunt, unde eorum in libros Veteris et in libros Novi testamenti partitio.

8. Hunc canonem seu catalogum exhibet Tridentina synodus sess. IV. his verbis: « Sacrorum vero librorum indicem huic decreto adscribendum censuit (sacrosancta et generalis synodus) ne cui dubitatio suboriri possit, quinam sint, qui ab ipsa synodo suscipiantur. Sunt autem infrascripti:

9. Testamenti veteris, quinque Moysi, id est Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri, Deuteronomium; Josue, Judicum, Ruth, quatuor Regum, duo Paralipomenon, Esdrae primus et secundus, qui dicitur Nehemias; Tobias, Judith, Esther, Job, Psalterium Davidicum centum quinquaginta Psalmorum, Parabolae, Ecclesiastes, Canticum Canticorum, Sapientia, Ecclesiasticus, Isaias, Jeremias cum Baruch, Ezechiel, Daniel, duodecim prophetae minores, idest Osea, Joel, Amos, Abdias, Jonas, Michaeas, Nahum, Habacuc, Sophonias, Aggaeus, Zacharias, Malachias; duo Machabaeorum, primus et secundus.

10. Testamenti novi, quatuor Evangelia, secundum Matthaeum, Marcum, Lucam, et Joannem; Actus apostolorum a Luca evangelista conscripti; quatuordecim

(1) Talem huic voci inesse sensum ex antiquis etiam scriptoribus liquet. Nam scribens s. Hieronymus adversum Ruffinum lib. II, n. 26. (edit. Vallars.): « In libris, inquit, Samuel et Malachim, quos nos regnorum quatuor nominamus, post *catalogum divinae Scripturae* etc. ». Loquitur porro de libris sacris quos enumeraverat in *prologo galeato*; sic etiam s. Augustinus lib. II. *De doctrina christiana* cap. VIII, cum n. 12. meminisset Scripturarum *canonicarum* quae ab ecclesiis catholicis accipiuntur, pergit n. 13. scribens: « Totus autem *canon* Scripturarum, in quo istam considerationem versandam dicimus his libris continetur etc. ». Hos ipsos libros vocat *canonicos* lib. XV. *De civ. Dei* cap. XXIII. n. 4. vocat Scripturas *canonicas*; et lib. XVIII, cap. XLI, n. 1. « Denique, inquit, auctores nostri, in quibus non frustra sacrarum litterarum figitur et terminatur *canon*, absit ut inter se aliqua ratione dissentiant », et alibi passim. Cf. Petitdidier *De Sacr. Script.* diss. XI, p. 94. necnon Josephum Bianchinium: *Vindiciae canonicarum scripturarum*. Romae 1740. *Praef. historica general.* cap. I.

epistolae Pauli apostoli, scilicet, ad Romanos, duae ad Corinthios, ad Galatas, ad Ephesios, ad Philippenses, ad Colossenses, duae ad Thessalonicenses, duae ad Timotheum, ad Titum, ad Philemonem, ad Hebraeos; Petri apostoli duae: Joannis apostoli tres: Jacobi apostoli una: Judae apostoli una: et Apocalypsis Joannis apostoli.

Si quis autem libros ipsos cum omnibus suis partibus, prout in ecclesia catholica legi consueverunt, et in veteri vulgata editione habentur, pro sacris et canonicis non susceperit . . . anathema sit ».

11. Ex his porro tum Veteris tum Novi Testamenti libris alii dicuntur *proto-canonici*, alii *deutero-canonici*. Protocanonici ii sunt, qui primo in canonem relati sunt, deuterocanonici vero ii, qui postea in canone sunt recensiti. Libri protocanonici V. T. auctore Josepho Flavio (1) viginti duo sunt, nempe omnes enumerati praeter Baruch, Tobiam, Judith, Sapientiam, Ecclesiasticum ac

(1) Lib. 1. cont. Apionem § 8. ubi scribit: « Itaque apud nos nequaquam innumerabilis est librorum multitudo, dissentientium atque inter se pugnantium: sed duo duntaxat et viginti libri, totius temporis (praeteriti) historiam complectentes, qui merito creduntur divini » (edit. Havercamp). Hos deinde enumerans, recenset quinque libros Moysis, tredecim libros a prophetis conscriptos, et quatuor complectentes hymnos in Dei laudem, et praecepta vitae hominum utilissima, nempe libros quos nos vocamus sapientiales. S. Hieronymus in prologo galeato in lib. Reg. hanc enumerationem refert ad viginti duas alphabeti hebraici litteras scribens « Viginti et duas litteras esse apud Hebraeos, Syrorum quoque, et Chaldaeorum lingua testatur . . . . Quomodo igitur viginti duo elementa sunt . . . ita viginti duo volumina supputantur quibus etc ». Adnotat tamen ibid. quinque litteras duplices apud Hebraeos esse *caph*, *mem*, *nun*, *phe*, *sade*, quas nos finales vocamus, « Unde, prosequitur, et quinque a plerisque libri duplices aestimantur, Samuel, Malachim, Dabre-jamim, Ezras, Ieremias cum Cinoth, id est lamentationibus suis ». Erant propterea viginti septem libri protocanonici V. T. Hi dividebantur in tres classes, in *legem* nempe, *prophetas*, *hymnos* seu *psalmos*, ad quam divisionem juxta Maldonatum, Natalem Alex., Lightfootum *Miscell.* cap. 44. P. Lamy in *Apparatu biblico* lib. II, cap. 2. aliosque passim allusit Christus Luc. XXIV 44. dicens: *Necesse est impleri omnia, quae scripta sunt in lege Moysi, et prophetis, et psalmis, de me*. Postea obtinuit ut dividerentur in *legem, prophetas et hagiographa*. De qua cf. Vossium de *Orac. Sibyllinis* cap. XII. Lugd. Batav. 1680. Atque utrumque Buxtorfium ubi de canone Hebraeorum; item Blanchinium op. cit. *Praef. gen.* pag. IX seqq. Bonfrerium S. J. in *Praeloquiis in totam Sac. Script.* cap. III, sect. VI.

duos Machabaeorum, qui serius in canonem ab ecclesia relati sunt, adeoque deuterocanonici nuncupati. Libri protocanonici N. T. sunt pariter omnes recensiti, exceptis epistola b. Pauli ad Hebraeos, II. epistola b. Petri, duabus posterioribus s. Joannis, epistola s. Jacobi, item epistola s. Judae et Apocalypsi b. Joannis, ut nonnullas quorumdam librorum partes omittamus (1).

12. Utrorumque autem librorum sive proto, sive deuterocanonicorum eadem est auctoritas in ecclesia catholica, quae nullum inter eos agnoscit discrimen. Protestantes autem conveniunt quidem, seu potius olim conveniebant in admittendis libris protocanonicis utriusque foederis; ast magna semper inter eos sententiarum discrepantia viguit ac viget circa libros deuterocanonicos. Modo enim, ut lutherani, libros omnes deuterocanonicos V. T. ac omnes N. T. abjecerunt, modo cum calvinistis libros omnes deuterocanonicos V. T. rejecerunt, retinentes omnes deuterocanonicos N. T.: nunc visi sunt et videntur omnes prorsus retinere cum ecclesia catholica, nunc non respuunt dumtaxat deuterocanonicos, sed vixdum habent aliquem ex protocanonicis librum aut aliquam libri partem quae modo ab hoc, modo ab illo non rejiciatur, aut saltem in dubium non revocetur (2).

(1) Tales librorum partes quod attinet ad V.T., sunt canticum seu hymnus trium puerorum Dan. III, a v. 24. ad 90. inclusive, historia Susannae cap. XIII. ac destructio Beli et Draconis cap. XIV. septem postrema capita libri Esther, nempe a cap. X, v. 4. ad XVI, v. 24. Quod vero spectat ad libros N. T., sunt 1. posteriores versiculi cap. XVI. s. Marci, nempe a v. 9. ad finem; 2. historia sudoris Christi sanguinei, quae legitur apud s. Lucam cap. XXII, vv 43, et 44. 3. historia mulieris adulterae Jo. VIII, v. 2-12. inclusive. Septem itaque sunt libri deuterocanonici V.T. et partes librorum duae, nempe additiones Danielis et Esther; septem item libri N. T., sex scilicet epistolae et liber Apocalypseos et tres librorum partes.

(2) Lutherani rejecerunt ab initio e librorum divinorum canone omnes libros deuterocanonicos V. T. ac omnes pariter N. T. Ratio vero est, quia nimis aperte adversabantur hi libri illorum innovationibus, atque ut mos constanter fuit omnium haereticorum, cum pervertere eos non possent, e canone expunxerunt. Calviniani e contra autumantes se posse in libris deuterocanonicis N. T. aliquod sibi fulcimentum reperire, eos retinuerunt. Interdum fluctuant, atque

13. Quae cum ita se habeant, duo a nobis praestanda sunt: primo Tridentinus seu ecclesiae canon vindicandus, secundo ostendendum non posse acatholicos independenter ab ecclesiae auctoritate ullum sibi canonem certum constituere. Sit igitur:

PROPOSITIO I.

Canon sacrorum librorum a concilio Tridentino editus solidum habet in primitiva ecclesia fundamentum ac integer est omnino retinendus

14. Complectimur, ut patet ex thesis enunciatione, libros prorsus omnes sive proto, sive deuterocanonicos utriusque foederis cum omnibus suis partibus prout in vulgata editione legi consueverunt ad mentem concilii Tridentini.

15. Sic porro inprimis generatim ejus evincimus veritatem: canon Tridentinus solidum habet in ecclesia primitiva fundamentum, si de aetate in aetatem per quosdam veluti gradus assurgendo ad primum usque ecclesiae seculum pervenimus, intuemurque canonem illum per eam aetatem usui fidelibus esse; jam vero ita se res habet.

16. Etenim canon Tridentinus idem plane est ac canon quem sec. XV. exhibuit Eugenius IV. in decreto ecclesiae Romanae nomine pro Jacobinis dato an. 1439 (1). Hic rursum desumptus est ex canone quem an. 494. edidit in decreto suo Gelasius (2). Hic item plane congruit cum canone quem tradunt tum s. Innocentius I. in epistola ad Ex-

inter se dissentiunt, ut suo loco videbimus. Inter alios cf. Herman. Janssens: *Hermeneutique sacrée trad. du latin par J. J. Pacaud.* Paris 1833, tom. I, ch. I, §. V. Hac editione utar utpote aucta et in nonnullis ab interprete emendata.

(1) Apud Harduin. *Acta concil.* tom. IX, col. 1023. seq.

(2) Tom. IV, Anastasii bibliothecarii de vitis Rom. Pontificum edit. Blanchinii. Romae 1735. Prolegom. opusc. III, pag, LXI seq.

superium (1), ac s. Augustinus an. 400. lib.II. *De doctrina christiana* cap.VIII. n.13. (2), tum concilium Carthaginiense III. an. 397. celebratum cap. XLVII. (3), tum concilium Hypponense coactum an. 393. can. XXVII. (4). Constat igitur sec. ecclesiae IV. eundem in ecclesia Romana viguisse sacrarum Scripturarum canonem, qui a conc. Tridentino sec. XVI. exhibitus est ac decreto suo firmatus; constat praeterea eundem obtinuisse canonem in Africana ecclesia ut ex adductis liquet documentis. Quapropter concludimus ecclesiam Africanam ab ipso exordio suo hunc eundem canonem ab ecclesia Romana sec. II. incipiente aut I. labente una cum Christi fide accepisse (5).

17. Ex his porro conficitur hunc ipsum canonem jam invaluisse apud Romanam ecclesiam sub finem seculi I. Cujus rei praeterea ineluctabile habemus argumentum in epistola I. (quam alii II. vocant) s. Clementis papae ad Corinthios; nam uti jamdiu animadverterant Cotelerius, et post ipsum uterque Blanchinius (6), proferuntur inibi testimo-

(1) Apud Coustant, *epist. Rom. Pontif.* inter Innocentianas ep. VI, cap. VII.

(2) Quatuor libri de doctrina christiana a s. Augustino coepti sunt circa an. 397. et absoluti an. 406.

(3) Apud Harduin. *Acta conc.* tom. I, col. 968

(4) Hoc concilium *plenarium totius Africae* a Possidio in vita s. Augustini cap. VII. vocatum est. Hujus concilii canones reperiuntur in *codice canonum ecclesiae Africanae*, cumque fuerint vel probati vel retractati a conc. Carthagin. III, an. 397. celebrato, hinc fit ut permiscerantur cum canonibus hujus posterioris concilii. Cf. Harduinum loc. cit col 954. et col. 875. ubi in cod. eccles. Africanae canon de quo loquimur reperitur sub n. XXIV.

(5) Id aperte testatur s. Innocentius I, ep. XXV. ad Decentium episc. Eugubinum n. 2. apud Coustant. op. cit. col. 856. ac Tertullianus *De praescript.* cap. XXXVI. ed. Rigalt. ubi postquam de Petro, Paulo ac Joanne disseruerit qui Romae fuerunt, pergit: « Videamus quid didicerit, quid docuerit, cum Africanis quoque ecclesiis contesseravit . . . Legem et Prophetas cum Evangelicis et Apostolicis litteris miscet, et inde potat fidem ». In quem locum cf. adnotat. p. De la Cerda ut omittam s. Augustinum qui saepius idem testatur. Cf. quae scripsimus in tract. *de Trinit.* cap. II, prop. II, n. 71. not. (a). edit. I. Rom.

(6) Franciscus videlicet, tom. II. Anastasii biblioth. *De vitis rom. Pontific.* pag. 48. col. 2. in notis historicis ad s. Clementem sect. 4. ejusque nepos Josephus op. cit. *Praef. gener.* p. III. Notandum porro est tantae apud veteres fuisse auctoritatis epistolam s. Clementis, ut pleraeque ecclesiae eam legere solitae

nia ex omnibus pene Veteris Novique Testamenti libris non solum protocanonicis, verum etiam ex iis quos deuterocanonicos nuncupamus, nempe ex libris Judith, Sapientiae, Ecclesiastici, II. Machabaeorum; item ex epistola ad Hebraeos, ex II. Petri, ex epistola Jacobi. Nullam vero cum fecerit Clemens mentionem Evangelii s. Joannis ejusque Apocalypseos, colligunt eruditi Clementem hanc suam ad Corinthios epistolam exarasse aut stante adhuc Solymorum urbe ac templo, aut paulo post utriusque direptionem (1), cum nondum scilicet suum Joannes Evangelium conscripsisset (2). Quod si nonnullorum librorum deuterocanonicorum mentionem s. Clemens non injecit, ut libri Tobiae et prophetiae Baruch, item epistolae Judae, et II ac III. Joannis, ideo est vel quia cum reliquis hi libri jungerentur, vel quia nulla illi sese obtulit occasio eos adducendi, prout nonnullos eadem de causa omisit ex libris protocanonicis utriusque Testamenti (3).

18. Interim ex dictis apparet eundem semper sacrorum Bibliorum obtinuisse canonem in ecclesia Romana omnium ecclesiarum matre et magistra, adeo ut ejus canon ad aetatem usque apostolicam manifeste ascendat. Epistola quippe Clementis, cum adhuc in vivis ageret Joannes, exarata est; divina autem providentia contigit, ut dile-

fuerint publice diebus dominicis, imo et inter canonica scripta a non paucis recensitae fuerint, uti mox videbimus.

(1) Cf. Godofredi Vendelini *de Clementis et ejus epistolarum tempore divinatio* apud Cotelerium tom. 1. *Patr. Apostolic.* necnon ejusdem Cotelerii *judicium de priore epistola s. Clementis.*

(2) Cf. s. Hieronymum *De viris illustr.* cap. IX. cum quo consentiunt veteres omnes qui referunt ad profligandas cerinthianorum et ebionitarum haereses s. Joannem Evangelium suum scripsisse, quae quidem an. XIV. Domitiani potissimum invaluerant. Hug et cum ipso Cellérier, *Essai d'une introduction critique au Nouveau Testament.* Genève 1823. *Deux. part. sect.* V. censent Joannem tum Evangelium tum tres epistolas exarasse una cum Apocalypsi in insula Patmos. Praeter conjecturas innituntur auctoritate auctoris Synopseos athanasianae. Verum haec argumenta talia nobis non videntur ut possint unanimem veterum consensum infirmare.

(3) Tales sunt ex V. T. libri Judicum, Paralipomenon, et Cantici Cantic.; ex N. autem epist. ad Galat. ad Colossens. ad Titum, et ad Philemonem.

ctus hic Apostolus sub Domitiano Romam traductus fuerit (1), et paulo post suam in insulam Patmos relegationem ad eandem ecclesiam miserit suum Evangelium et Apocalypsim, ut plenus ibi Scripturarum census reperiretur. Sane huic ecclesiae statim concreditam Apocalypsim fuisse, aperte constat ex eo quod s. Justinus Romae degens, et s. Irenaeus qui et ipse sub Eleutherio Romam se contulit, commentarios suos ediderint in hunc librum veluti canonicum et sacrum (2).

19. Et haec quidem quod spectat ad identitatem canonis Tridentini cum canone ab apostolicis temporibus recepto in ecclesia Romana vel ex ipsa canonis descriptione in adductis documentis, vel ex allegationibus Clementis Romani. Nunc adjicere praestat alia documenta, quae idipsum confirmant. Sunt autem I. Testimonia magna sedulitate collecta a cl. Blanchinio ex scriptoribus et conciliis cujusvis seculi, incipiendo a sec. I. usque ad sec. XVI. (3). II. Inscriptiones lapidariae, quas inter illustris est quae jam a sec. VIII. a quodam Gregorio presbytero in ecclesia s. Clementis posita fuit; in ea quippe expressa fit librorum mentio qui juxta ordinem versionis Alexandrinae recipiebantur in canone Hebraeorum (4). III. Opera musiva, sculpturae in sarcophagis, picturae in coemeteriis et in basilicis apud Ciampinium (5), Arin-

(1) Uti testatur Tertullian. *De praescript.* loc. cit. et s. Hieronymus *in comment. in Matth.* lib. III, cap. XX. edit. Vallars. tom. VII, col. 156.

(2) Cf. Euseb. *hist. eccl.* lib. IV, cap. XVIII. et s. Hieronym. *De viris illustr.* loc. cit.

(3) Cf. in *Appendice de scriptoribus ecclesiasticis, qui ab apostolorum aetate usque ad sacrosanctum Oecumenicum conc. Tridentinum, canonis divinarum Scripturarum, seu certi veteris ac novi testamenti librorum catalogi, ab ecclesia recepti, indicem texuerunt.* In cit. Praef. Gener. p. V seqq.

(4) Cf. apud Francisc. Blanchinium tom. III. Anastasii biblioth. in notis historicis in sect. LXIV. vitae s. Gelasii pag. 197-200.

(5) *Vetera monimenta*. Romae 1690. Pleraque facta quae referuntur in libris deuterocanonicis V. et N. Testamenti in picturis, sculpturis et in operibus musivis christianorum aedium expressa habentur una cum illis quae habentur descripta in libris protocanonicis utriusque foederis.

ghium (1), aliosque, qui ea monumenta collegerunt ac illustrarunt, quaeque ante Gelasii decretum jamdiu extabant in ecclesia Romana. Porro ex his constat libros deuterocanonicos ea in ecclesia uti sacros et canonicos habitos semper fuisse. Atque ut aliquot inde exempla proferamus, in basilica s. Pauli via Ostiensi a s. Leone M. musivis, picturis, historiisque decorata, exhibentur oracula sacrorum Bibliorum a Genesi ad Apocalypsim: insuper in valvis aeneis Ostiensis ipsius basilicae designantur prophetae, inter quos visitur BAPOYX Baruch, qui adjungitur Jeremiae, interque versiculos qui adducuntur ex Jeremia legitur in hujus pugillari: *Hic Deus noster et non imputabitur alius*; quae verba extant Baruch III, 36. (2). Tabula tertia cubiculi tertii coemeterii Callixtiani historiam refert Tobiae (3); in sarcophago Junii Bassi Daniel conspicitur inter leones illaesus (4); Susanna a seniorum calumniis vindicata passim in picturis vetustissimis occurrit (5); frequens item admodum est in antiquis monumentis inscriptio: *Alpha et Omega*, quae in Apocalypsi de Christo habetur ad significandum ipsum esse *principium et finem* (6). Quare si quis in pretiosa haec documenta digitum intendere velit, ut verbis utar Cl. Blan-

(1) *Roma sublerranea in duos tomos distributa*. Romae. 1651. Cf. etiam Bosio *sculture e pitture sagre estratte dai cimiterii di Roma* vol. III. fol. Roma 1737. quae est collectio omnium copiosissima. Plures ex his picturis refert etiam d' Agincourt in op. *Storia dell' arte dimostrata coi documenti* trad. dal franc. Prato 1826.

(2) Cf. Franc. Blanchinium op. cit. *Anastas. biblioth.* l. c. ubi luculenter ostendit quomodo ex sanctorum martyrum coemeteriis, vel sacris aedibus primorum titulorum ac basilicarum ab ipsa aetate apostolica ante pontificatum Gelasii canon erui possit librorum singulorum utriusque foederis, ut reipsa adductis documentis ipse conficit. vid. tom. III. pag. 196 seqq.

(3) Ibid. p. 200.

(4) Apud Aringhium op. cit. tom. I, lib. II, cap. X. *De viris illustribus in vaticano conditis, et de sepulchris, sepulchralibusque inscriptionibus apud vaticanum coemeterium* pag. 275. seqq. ubi etiam exhibentur tabulae aere incisae. Sarcophagus Junii Bassi signatus est consulatu Eusebii et Hyppatii (nempe an. aerae christ. 359.) repertusque est cum pluribus aliis in cryptis vatican.

(5) Ibid.

(6) Apud Ciampinium op. cit. tom. I, cap. XXII, n. 203. et apud Aringhium op. cit. lib. VI, cap. XXII.

chinii, poterit canonem sacrorum Bibliorum tradere (1).
IV. Id ipsum conficitur ex *Ordine Romano* in quo praescribitur clero universo per anni circulum lectio ex singulis recensitis libris; ex quo profecto liquet quanta sedulitate canonem suum in basilicis titulisque Romana ecclesia perpetuo custodierit (2).

20. Demum, licet canon ecclesiae Romanae ab ecclesiis omnibus, orientalibus praesertim, receptus ab initio non fuerit, tamen in magna saltem existimatione, imo veneratione quadam libros deuterocanonicos tum veteris tum novi foederis habitos fuisse ex antiquis versionibus quae adhuc extant satis elucet (3). Etenim libri hi omnes translati sunt; quod quidem haud dubie sensum illarum ecclesiarum quoad hos libros ostendit.

21. Sive igitur canonem Tridentinum cum canone conferamus, qui semper retentus fuit in ecclesia Romana, ac proinde in ecclesiis item occidentalibus reliquis; sive vetera consulamus monumenta, antiquasque versiones, constat quod proposuimus, canonem scilicet Tridentinum

(1) Op. et loc. cit. pag. 197. col. 1.

(2) Antiquus Ordo Romanus vulgatus est saepius, praesertim ab Hittorpio in op. *De catholicae ecclesiae divinis officiis* Romae 1591. tom. 1. a Jo. Cochlaeo *in Speculo* Venetiis edito; a Jo. Mabillonio in *Musaeo italico*. tom. II. Extat etiam in Bibliotheca PP. De la Bigne edit. III, vol. XV, p. 397. Quamvis porro Ordo Romanus per anni tempora praescribat lectiones legendas ex quovis fere Bibliorum libro, adhuc desiderabantur tituli seu sectiones in quas sac. Scripturae libri antiquitus divisi erant. Hoc autem ex antiquissimis Mss. ecclesiae Rom. vulgavit B. card. Thomasius, vir de ecclesiastica antiquitate optime meritus in op. *Sacrorum Bibliorum veteres tituli, sectiones, et stichometria* opp. edit. Rom. 1747. Ant. Franc. Vezzosi tom. 1. Jam vero ibi exhibentur tituli et sectiones omnium prorsus librorum a Genesi usque ad Apocalypsim, nempe tum librorum protocan., quam librorum deuterocanonicorum quales semper uti divinos et canonicos habuit ecclesia Romana. Hi tituli anteriores sunt saec. XI. Observat insuper doctissimus vir jam a sec. V. in eccl. latina hos titulos appositos sac. libris fuisse, et Cassiodorum meminisse horum titulorum Octateuchi, quinque librorum Salomonis, ut olim allegabantur, nempe non solum proverb. Ecclesiastes et Cantic. Cantic. verum etiam Sapientiae et Ecclesiastici; item librorum Tobiae., Esther, Judith et Machabaeorum. Cf. ejus praefationem.

(3) Uti liquet ex polyglottis Valtonianis.

solidum in antiquitate habere fundamentum, ac integrum propterea omnino esse retinendum.

DIFFICULTATES

22. I. Obj. 1. Scripturae canon non ab una ecclesia tantum, sed ab omnibus, seu ab ecclesia universa constitui debet. Verum quid dicemus si 2. ne *constet* quidem de constanti ecclesiae Romanae traditione? Etenim ([a] Eugenius IV. decretum suum dedit post Graecorum discessum; ([b] Dubiae autem fidei est epistola Innocentii ad Exsuperium; ([c] Canon XLVII. dici nequit concilii Carthaginiensis III. quod celebratum est an. 397. Nam a concilio ad Bonifacium pontificem hic canon missus est, cum tamen constet an. 397. Syricium sedem Romanam occupasse; ([d] Decretum Gelasianum juxta Caveum suppositítium est, cum in antiquis collectionibus Damaso tribuatur, interdum vero Hormisdae; ([e] Epistola autem Clementis Romani si unum alterumve librum excipias, nullum eorum in particulari appellat, uti observat Millius, qui propterea concludit primum canonem fuisse quatuor Evangeliorum. 3. Quis est praeterea qui nesciat antiquum canonem seu censum Bibliorum aeque ac versiones veteres abundare interdum, interdum vero deficere? Abundant quidem dum tres saltem libros exhibent Machabaeorum, quatuor Esdrae, epistolam praeterea s. Clementis, aut Barnabae praeseferunt: deficiunt, cum omittunt librum Baruch, ut concilium Carthaginense III. et decretum Gelasii in quo praeterea non recensetur nisi unicus liber Esdrae, et Machabaeorum. Ergo.

23. Resp. Ad 1. *D.* Si ecclesia illa non esset omnium ecclesiarum mater et magistra, *C.* si talis sit *N.* Porro ecclesia Romana, cum privilegio fruatur primatus in universam ecclesiam, utpote quae fundata sit a Petro apostolorum principe, qui eam sibi in sedem elegit, sua

*

potuit auctoritate constituere verum Scripturarum canonem « Ista quam felix ecclesia, inquit Tertullianus, cui *totam doctrinam* apostoli cum sanguine suo profuderunt » quae propterea, ut ibidem subdit, « Legem et prophetas cum evangelicis et apostolicis litteris miscet et inde potat fidem (1) », et ad quam quovis tempore ecclesiae reliquae omnes in orbe constitutae confugerunt, ut dubia sua executerent, cum opus esset, circa Scripturarum canonem, qui proinde praevaluit in ecclesia universa (2).

24. Ad. 2. *N.* Etenim quamvis Eugenius IV. extra concilium Florentinum decretum illud ediderit, exposuit tamen in illo canonem ecclesiae Romanae, praesertim cum decretum suum in publica sessione quam habuit in ecclesia Lateranensi, confecerit (3). Ceterum cum Graeci eundem canonem admiserint, nihil illorum absentia auctoritati canonis ab Eugenio exhibiti detraxit (4).

25. Ne unus quidem criticorum superest, qui in dubium revocet γνησιότητα seu genuinitatem epistolae s. Innocentii ad Decentium (5), de qua iterum paulo post disseremus.

26. Sed neque dubiae fidei est canon. XLVII. conc. III. Carthaginiensis: non enim conc. III., sed VI. Carthaginiense illud est, in quo illa apparet subscriptio qua petitur ut ad Bonifacium acta illa mittantur cum canonibus praeteritorum conciliorum Carthaginiensium. Concilium porro Carthag. VI. celebratum reipsa est an. 419. sub Bonifacii pontificatu (6). Inter canones vero conci-

(1) *De praescript. haeret.* cap. XXXVI. ed. Rigal.

(2) Cf. s. August. lib. II. cont. *Advers. legis et Prophet.* cap. IV. n. 13. et in lib. cont. epist. *Fundamenti* cap. IV, et V. nec non *De doctr. christ.* lib. II, cap. VIII. n. 12.

(3) Cf. Harduin. *acta conc.* tom. IX, col. 1021.

(4) Id constat ex confessione ipsorum adversariorum, et ex dicendis magis patefiet.

(5) Cf. Coustant in adnotatt. ad hanc epistolam.

(6) Conc. Carthag. VI. est XVIII. celebratum sub Aurelio an. 419. et ad ipsum spectat clausula de qua agitur, uti adnotavit Harduinus tom. I, col. 968. ad can. XLVII. conc. Carthag. III.

liorum anteactorum qui solemniter ab hoc conc. VI. Carthaginiensi confirmati sunt, reperitur can. XLVII. conc. Carthag. III. celebrati an. 397.

27. Neque pariter supposititium aut dubium est decretum Gelasianum : quod si in nonnullis collectionibus Damaso tribuitur, ideo est, quia ut aliquibus eruditis placet, Damasus inceperit elenchum librorum qui admittebantur aut rejiciebantur ab ecclesia Romana, Gelasius vero illud confirmaverit atque amplificaverit (1), prout paulo post etiam praestitit Hormisdas, qui decretum Gelasianum a se confirmatum et auctum misit ad Possessorem Africae episcopum tunc Constantinopoli exulantem (2). Ex hoc etiam patet cur illud decretum fuerit etiam Hormisdae adscriptum. Ceterum Cave aliique heterodoxi ab eruditis viris plene refutati sunt.

28. Esto quod Clemens passim ad librum aliquem nominatim haud appellet ; cum tamen promiscue ex libris sive protocan., sive deuterocanonicis sententias promat

(1) Cf. hoc de argumento eruditum Justum Fontaninium *De antiquitatibus Hortae*. Romae 1708. lib. II, cap. III. ubi cl. vir adversus J. Pearsonium, Gullielmum Cave, J. Ernestum Grabium ostendit perperam eos Gelasio abjudicasse decretum de quo agitur. Urit enim heterodoxos (qui traditionem rejiciunt, ut ipse loquitur, et librorum canonicorum numerum pro arbitratu et sectae suae commodo minuunt) ibi in canone recenseri libros Tobiae, Judith, etc. adeoque modis omnibus illud decretum posteriori aevo, et nominatim ab Isidoro Mercatore confictum docent. Ast perperam ; nunc enim a criticis omne dubium sublatum est de ejusdem *genuinitate*.

(2) Cf. ibid. pag. 215 seqq. Antonius Pagius sub an. 494. n. 5. putat Hormisdam, ut petitioni Possessoris episcopi Africani Constantinopoli exsulanti faceret satis, tam ad eum, quam ad legatos suos decretum Gelasii misisse, praecipiendo, ut illud ab omnibus religiose observaretur ; tuncque decretum illud in varia exemplaria per Fausti Rejensis adversarios exscriptum latius per Europam, Africam et Orientem volitasse. Quia vero ab Hormisda fuerat missum, ejusque nomine vulgatum, eidem postea tanquam auctori tributum fuisse opinatur. De anno quo decretum a Gelasio conditum fuit critici inter se dissident. Baronius ad an. 464. n. 19. datum existimat in concilio Rom. LXX. episcoporum *Asterio atque Praesidio consulibus* : pluribus hanc sententiam confirmat Labbeus tom. IV, col. 1260: consentit demum Chiffletius in notis ad Vigilium Tapsensem p. 157. auctoritate ductus antiquorum codicum « in quibus hoc decretum notatur a Gelasio in synodo Rom. LXX. epp. Asterio et Praesidio Coss. qui est an. 494. Gelasii papae tertius, ante Hormisdae initia vicesimus ».

eadem prorsus ratione, non obscure indicat se hos tanti ac illos facere, alioquin non ita se se gessisset (1). Millius porro non aliud significat, nisi primum canonem ab universa ecclesia receptum ex quatuor Evangeliis constitisse, quod non abnuimus. Immo addimus neque canonem ecclesiae Romanae omnibus ecclesiis, praesertim orientalibus, communicatum primis seculis fuisse, aut vim ipsi obligandi Rom. pontifices adjecisse. Nonnisi quippe serius tacito omnium ecclesiarum consensu receptus est Romanae ecclesiae canon (2).

29. Ad 3. *D.* Canones diversi ab illo quem constanter asseruit ecclesia Romana, *C.* canon ecclesiae Romanae *N.* Verum est antiquos canones a canone ecclesiae Romanae diversos interdum abundare, interdum vero deficere, eo quod ecclesiae particulares nondum secum inter convenerint ab initio in canone constituendo (3), neque canon ecclesiae Romanae statim ceteris obligationem intulerit. Attamen negari nequit eundem constanter canonem obtinuisse in ecclesia Romana, uti ex allatis documentis certissime constat. Quod vero ad antiquas attinet versiones, cum hae a privatis fuerint hominibus adornatae, mirum esse non debet, si illi una cum canonicis libris alios etiam verterint, qui magno habebantur in pretio, ac a nonnullis ecclesiis ut sacri et canonici excipiebantur.

30. Quod si in conc. III. Carthaginiensi et in decreto Gelasii omittitur prophetia Baruch, id causae demum est quod haec conjungebatur cum prophetia Jeremiae, ut patet

(1) Etenim s. Clemens plerumque contentus est sententias promere ex utriusque Testamenti libris, nulla interjecta libri et auctoris mentione, sive agatur de libris protocanonicis, sive de deuterocanonicis. Indiculus qui ad oram hujus epistolae habetur locorum Scripturarum quae proferuntur a Clemente, antiquissimus est, scriptoris nempe seculi quarti.

(2) Usque ad Tridentinum nullus solemniter ab universa ecclesia confectus est Scripturarum divinarum canon, sed tacito vel expresso ecclesiarum consensu tanquam divini spectabantur libri quos Tridentinum recensuit. Nisi haeretici obstitissent, longe probabilius est futurum fuisse ut neque a Tridentino canon sanciretur.

(3) Probationes hujus assertionis afferemus in insequenti propositione.

ex documentis quae attulimus ecclesiae Romanae necnon ex s. Irenaeo (1), ac s. Cypriano, qui eam allegat velut Scripturam canonicam (2), quemadmodum pariter a Clemente Alexandrino (3), Ambrosio (4), aliisque profertur. Falsum autem est in decreto Gelasiano non recenseri nisi unicum Esdrae et Machabaeorum librum: ut enim liquet ex decreto genuino Gelasii edito ab erudito Franc. Blanchinio duo tum Esdrae tum Machabaeorum libri expresse commemorantur (5), prout pariter recensentur a s. Augustino (6), a s. Innocentio (7), et a conc. Carthag. III. (8).

31. II. Obj. Tametsi ecclesia Romana eundem semper canonem retinuerit quoad libros V. T., ut id nunc liberaliter concedatur, certum tamen est 1. libros deuterocanonicos numquam ab Hebraeis in canonem adscitos esse, teste Josepho; 2. neque aetate Christi fuisse receptos, quippe qui praeter legem, prophetas et psalmos, alios non agno-

(1) Lib. v, cap. xxxv, n. 1. ubi scribit: « significavit Jeremias propheta: *circumspice*, dicens, *ad Orientem, Hierusalem, et vide laetitiam* etc. Hic vero occurrit Baruch iv, 36 seqq.

(2) Lib. ii. *Testimon.* cap. v. et quidem expresse allegat sub *Jeremiae* nomine scribens: « Item apud Hieremiam: *Hic Deus noster et non deputabitur alius* etc. » quae verba leguntur, ut vidimus, Baruch iii, 36 seqq.

(3) Paedag. lib. 1, cap. x. edit. Potteri Venet. 1757. tom. 1, p. 152. ubi pariter allegat sub Hieremiae nomine dicens: « Jam vere *per Hieremiam* quoque enarrat (Dominus): *beati sumus Israel* etc. » prostant porro haec verba Baruch iv, 4.

(4) Serm. xviii. in ps. cxviii. n. 2. ubi legitur: « Docet illa quae in *libro Hieremiae* flebiliter clamat ad captivos et exules judaeos: *Ite proficiscimini, filii; ego enim derelicta sum deserta* etc. » quae quidem occurrunt, Baruch iv, 19 seqq.

(5) Cf. *Anastasii biblioth. de vitis rom. pontif.* tom. iv. *Opusculum* iii, pag. lxi. quo tria exhibentur exemplaria decreti Gelasii 1. primum; quod genuinum dicitur, erutum est e cod. Florentino antiquissimo a Luca Holstenio, et Emm. a Schelestrate; alterum est vulgatum, et a Chiffletio erutum sub nomine Hormisdae ex codice Furensi; tertium cum naevis editum est in lucem ex cod. palatino bibliothecae vaticanae in op. cit. *De antiquitatibus Hortae*. Jam vero in hoc postremo deest penitus catalogus librorum divinorum; in duobus vero prioribus recensentur *Esdrae libri ii*, et *Machabaeorum libri ii*.

(6) Lib. ii. cit. *De doctr. christ.* c. viii. ubi legitur: *Machabaeorum libri duo et Esdrae duo*.

(7) Epist. vi. ad Exsuperium Tolosanum, cap. vii. scribens: *Machabaeorum duo, Esdrae duo*.

(8) Loc. cit. ubi legitur: *Esdrae libri duo, Machabaeorum libri duo*.

vit (1), 3. nuspiam illis libris usos apostolos fuisse. 4. Cum tamen in versione graeca Alexandrina una cum ceteris deuterocanonici reperirentur libri , factum est ut publice etiam legerentur in ecclesiis, quae per id tempus una hac versione utebantur. 5. Numquam tamen hisce ecclesiis mens fuit eandem , quam protocanonicis tribuebant , per hanc lectionem auctoritatem deuterocanonicis impertiri , quos scilicet solum ad aedificationem perlegebant. 6. Res nihilominus erat aleae plena, periculumque instabat ne ex hac lectione eadem utrisque auctoritas tribueretur. Ut propterea abusum praevenirent , aut jam gliscenti huic abusui se se opponerent vigiles episcopi de remedio cogitare coeperunt . Etenim Melito Sardianus , Oriente peragrato, canonem edidit Esdrinum veluti solum tunc temporis receptum (2) ; idem deinde praestitit Origenes (3) ; postea vero triginta duo episcopi Laodiciae congregati , qui canonem vulgarunt V. et N. Testamenti, nullos porro alios ex V. T. libros inter canonicos recensuerunt nisi illos viginti duos qui reperiuntur in canone Esdrae (4) : canon autem Laodicaenus vim legis obtinuit penes omnes Orientis ecclesias. Patres quarti seculi qui nobis catalogum reliquerunt librorum canonicorum V. T. , in Oriente quidem Athanasius (5) , Cyrillus Hieros. (6) , Gregorius Nazianzenus (7) , Epiphanius (8) et Amphilochius (9) ; in Occidente vero Hilarius (10) , Rufinus (11) , et Hieronymus (12), unanimes plane sunt in rejiciendis apocryphis , libris nimirum deuterocanonicis. 7. Quamvis autem a nonnullis veluti *Scriptura* afferantur ejus-

(1) Luc. XXIV, 44.

(2) Apud Euseb. *Hist. eccl.* lib. IV , cap. XXVI.

(3) *Comment. in 1. psalm.* et apud Euseb. *Hist. eccl.* lib. VI, c. 25.

(4) Can. LIX. Mansi collect. conc. tom. II.

(5) In *Synopsi.*

(6) *Catech.* IV.

(7) *Carm. ad Saleucum.*

(8) *Haeres.* VIII. et *De ponder. et mensuris* c. V.

(9) *In jambis.*

(10) *Prolog. in Psalm.*

(11) *In symbolo.*

(12) *Praef. in lib. Reg.* nec non in *praef. ad Proverb.* , *praef. ad Paralip.*, *praef. ad Jerem.*, *praef. ad Daniel. Praef. ad Esdr.*

modi libri, non ideo tamen putandum est in pari gradu cum libris protocanonicis eos habuisse, cum recepta apud eosdem fuerit distinctio inter libros *canonicos* et *ecclesiasticos* qui nempe legebantur in ecclesia quin tàmen inter canonicos reciperentur. Et haec quoad primam et secundam epocham, ab Esdra scilicet ad Christum usque, et a Christo ad sec. V. Ad tertiam vero epocham quod attinet, quae se quidem porrigit a sec. V. ad conc. usque Tridentinum, nova prorsus aera aperitur, 8. Suadente quippe s. Augustino concilia Africana contra ecclesiae orientalis et s. Hieronymi auctoritatem recensuerunt inter canonicos etiam apocryphos seu libros deuterocanonicos: atqui Augustinus deceptus fuit ex antiqua consuetudine lectionis horum librorum in ecclesia, prout jam decepti fuerant Tertullianus et Cyprianus. 9. Nec tamen sibi constitit Augustinus qui nempe agnoscit solos protocanonicos fuisse in canone Hebraeorum receptos (1): et in libro *Retractationum* excusat se quod tanquam prophetam seu *auctorem inspiratum* recensuerit auctorem *ecclesiastici* (2); et contra Gaudentium testatur Scripturam Machabaeorum ab ecclesia receptam esse non inutiliter, si *sobrie legatur et audiatur* (3) 10. Itaque ex tota Augustini et Africanorum theoria libri *canonici* existimabantur illi, qui *accipiebantur*, id est *legebantur* in ecclesiis, non autem quasi divinam haberent auctoritatem, si protocanonicos excipias. Quod cum haud satis advertissent posteriores scriptores, eandem in utrisque auctoritatem agnoverunt, et hunc demum errorem sancivit Tridentinum. 11. Ceterum numquam defuerunt viri docti qui alios ab aliis libris apprime distinguerent. Junilius nempe Africanus an. 560. dividit libros V. T. in tres classes 1. *Perfectae auctoritatis*; 2. *Mediae auctoritatis*; 3. *Nullius auctoritatis*, porro in prima classe una cum canonicis collocat

(1) Lib. II. *De grat. et lib. arbit.* cap. 2.

(2) Lib. I.

(3) Lib. I, cap. 31.

Jesum Siracidem: in secunda *Judith et Machabaicos*; in tertia *Sapientiam*; deque duabus posterioribus classibus palam pronunciat: *Non inter scripturas canonicas currunt* (1). Vigesimum primum caput Capitularis Caroli M. inter non canonicos refert libros apocryphos seu deuterocanonicos (2); Gregorius M. excusat se quod testimonium allegaverit ex machabaicis *libris non canonicis, sed tamen ad aedificationem ecclesiae editis* (3). Hugo a s. Victore an. 1200. de quinque apocryphis *Judith, Tobia, Sapientia, Ecclesiastico et Machabaeorum* ait: *non scribuntur in canone et tamen leguntur* (4). J. Beleth an. 1162. de quatuor posterioribus scribit: *Hos non recipit ecclesia* (5). Sec. XIII. Joannes Saresberiensis (6), Auctor glossae ordinariae (7), Hugo a s.Charo (8), deuterocanonicos e canone excludunt. Sec. XIV. idem praestiterunt Andreas Horneus jurisconsultus Anglus (9), Guillelmus Ochamus (10), Nic.Lyranus. Sec.XV. post decretum Eugenii IV. s. Antoninus non aliam libris apocryphis auctoritatem decernit praeter eam quam agnoscit in scriptis doctorum ecclesiae (11); Alphonsus Tostatus dubitat utrum inspirati fuerint a Spiritu Sancto (12); in praefatione Bibliorum quae edita sunt an. 1498. et an. 1506, dicebatur eosdem libros ecclesiam non admittere *inter canonicos*. Initio sec.XVI. card. Ximenes (13) et card. Cajetanus (14) sententiam profitentur Hieronymi. Idem dic de auctoribus Graecis, qui unanimes pariter sunt in rejiciendis apocryphis, ut constat ex

(1) *De part. div. legis.* lib. 1, cap. 3.
(2) Apud Harduin. *Collect. conc.*
(3) *Comment.* in xx. cap. Job.
(4) *De script.* cap. 6.
(5) *De eccles. offic.* cap. 60.
(6) Epist. 172.
(7) Edit. 1506, siquidem in posterioribus editionibus tractus oppositi canonicitati apocryphorum disparuit.
(8) *In prolog Josuae.*
(9) *Praef. summae juris Aug.*
(10) *Dial.* par. III, cap. 16.
(11) *Chron.* part. 1, tit. 8, cap. 4.
(12) *Comment. in Hieron. prolog. Galeat.*
(13) *Praef. Bibl. complut.* 1515.
(14) *Praef. com. in omnes libros authenticos* V. T.

Leontio (1) sec. VI. Jo. Damasceno (2), Nicephoro, Anastasio ejusdem annotatore ac Nicephoro Callixto (3). 13. Attamen concilium Tridentinum contra sensum totius antiquitatis anathema indixit iis qui non reciperent uti canonicos libros apocryphos, non veritum eapropter anathema scientiae. In quarta tamen hac epocha quae a conc. Tridentino exorditur 14. non destiterunt viri sapientia conspicui etiam inter catholicos qui antiquae adhaeserint traditioni inter auctoritatem librorum protocanonicorum, et deuterocanonicorum probe distinguentes. Tales enim sunt Bernardus Lamy, Jahn, Dupin et Sixtus Senensis 15. De ecclesia Graeca 16. id ex Cyrillo Lucari (4), aliisque fortasse constat; ecclesia vero protestans in synodo Dordracena, (haec quippe synodus repraesentabat ecclesiam protestantem *in omnibus suis partibus*) vestigiis insistens antiquitatis decrevit quidem posse libros apocryphos in ecclesia legi, non tamen eandem vim atque auctoritatem librorum canonicorum nancisci, neque ex iis aliquod dogma de fide aut religione christiana certo posse constabiliri. Quare libri apocryphi in Bibliis retenti sunt ad calcem librorum canonicorum cum apposito titulo: *Libri apocryphi* (5). Hic jam exoritur quaestio, quaenam ecclesia in errore versetur, pontificia potius an protestans, quaenam melius ad sensum christianae antiquitatis se gesserit (6). Eligat lector.

32. Resp. Ad 1. *D.* Ex defectu successionis propheta-

(1) *De sectis* act. 2.
(2) *De orthodoxa fide* lib. IV, c. 18.
(3) *In jambis.*
(4) *Confessio christianae fidei.* Genevae 1633. *Quaestio tertia.*
(5) Sess. 146. art. 4. 5, et 6.
(6) Hactenus quidam Julius Dombre in opusc. *Histoire de la canonicité des livres apocryphes de l'Ancien Testament.* Genève 1830. quod praemisit thesibus a se propugnandis. Hoc opusculum compendio contraximus, non quod aliquid deferamus huic auctori, qui nullo vel apud suos nomine fruitur, ut certior factus sum ex epistola quam exinde accepi; sed quia hic paucis congessit quae a protestantibus afferri consueverunt adversus libros deuterocanonicos, tum etiam ut occasionem haberem magis evolvendi quod ad hos libros spectat, eorumdemque divinam auctoritatem.

rum postquam canon sub Esdra jam firmatus fuerat, *C.* alia de causa *N.* Canon Scripturarum divinarum, uti compertum est, sub Esdra, cooperantibus prophetis qui illa floruerunt aetate, firmatus fuerat (1). Hoc porro in canone si paucos tractus excipias, libri hebraice conscripti repositi sunt (2); quoad reliquos qui vel aliena fuerant lingua exarati (3), vel posthac conscripti sunt, in magna semper veneratione penes Hebraeos extitisse, sive ante sive post Christum, exploratum est ex testimonio ipsius Josephi, qui ex defectu praedictae successionis saltem *certae* prophetarum, unice causam arcessit quare nec eandem fidem, nec eandem auctoritatem nacti sint hi libri ac primi in canonem Esdrinum relati obtinebant (4). Constat praeterea idipsum ex Thalmude in quo non solum ex illis testimonia allegantur velut *auctoritas*, sed aperte praeterea inter *hagiographa* scripta recensentur (5). Quod igi-

(1) Omnes docti in eo conveniunt non a solo Esdra, sed praeterea a cooperatoribus ejus qui *magnae synagogae* nomine donabantur, confectum canonem fuisse.

(2) Tum in prophetia Jeremiae, tum in prophetia Danielis partes occurrunt lingua chaldaica conscriptae.

(3) Tales sunt liber *Sapientiae*, *Baruch*, fragmenta seu ut vulgo dicuntur additiones libri Hester, pars deuterocanonica prophetiae Danielis, quae chaldaice tantum habentur.

(4) En verba Josephi ex lib. 1. cont. Apionem n. 8. « Ceterum ab imperio Artaxerxis ad nostram usque memoriam sunt quidem singula litteris mandata; sed nequaquam *tantam fidem et auctoritatem* meruerunt, quantum superiores ii libri, *propterea quod minus explorata fuit successio prophetarum* » edit. Havere. tom. 11, p. 441.

(5) Sane in tract. *Berakhot* fol. 48., in tract. *Lerubim* fol. 54, et 64. tract. *Hhaghiga* fol. 12. tract. *Yebamot* fol. 63. tract. *Ketubot* fol. 110. tract. *Baba-Kamma* fol. 32. tract. *Baba-batra* fol. 38-145. tract. *Sanhedrin* fol. 100. *bis*. Item in *Medrasch-rabbà* sect. *Mikketz*. §. 91. sect. *Bereschit* §. 8. allegatur textus ex libris quos nos deuterocanonicos vocamus tanquam ex libris sacris ita ut mirum sit Jahnium in sua *archaeol. germanica* Vien. 1802. tom. 1, p. 136. §. 29 potuisse affirmare thalmudistas minime hosce libros allegare. In censum porro *Hagiographorum* eosdem libros a Thalmude referri aperte constat ex tract. cit. *Baba-batra*. fol. 92. *verso*, ubi legitur: « Raba quaesivit a Rabba-bar-Mari: unde provenit proverbium hoc populare: *Arbor sterilis deambulat, et confert se ad arborem infructuosam* (nempe juxta glossam Yarchi, qui sibi assimilantur similantur); respondit: hoc scriptum est in *lege*, repetitur in *prophetis*, et iterum in *hagiographis* .... In *hagiographis* enim dictum est: *omnis avis ad similem sibi conjungetur* ». Porro *thosephot Ghemarà* testantur hunc versiculum nuspiam reperiri in *canone clauso*, sed inveniri posse in

tur facere nequivit synagoga spiritu prophetico destituta, catholica effecit ecclesia a Christo atque apostolis edocta, ac infallibilitate praedita (1).

33. Ad 2. *D.* Id est Christus Dominus non commemoravit nisi *Legem*, *Prophetas*, *et Psalmos* quia ita ferebat usus et distinctio quae tunc temporis invalescebat, *C.* ad ceterorum librorum exclusionem *N.* Propositio affirmans non importat natura sua sensum exclusivum: ut igitur aliquid conficerent adversarii, deberent ostendere Christum alicubi eos reprobasse, quod tamen ipsis plane est impossibile.

34. Ad 3. *N.* vel *D.* Expresse seu appellando ad aliquem librum peculiarem, Tr. aequivalenter *N.* Mirum nemini esse debet nullum in specie librum appellari a scriptoribus N. T. cum contraria tunc temporis consuetudo id non ferret: ut plurimum enim afferebantur effata ex libris sacris generatim tanquam *ex Scriptura*, aut apertis allusionibus contenti erant scriptores sacri quibus veluti digito indicabant ad quos libros sese referrent (2).

libro Ben-Sira (Jesu filii Sirach). Reipsa hic textus legitur ecclesiastici XIII 20. nisi quod ibi legitur *caro* (animal), in Thalmude vero *avis*. Et haec quidem accepta referre debeo cl. Drach, qui in cognitione Thalmudis nemini facile secundus est, quique fortasse hoc de argumento peculiarem dissertationem editurus est. Cf. praeterea Janssens in cit. *Hermeneutique sacrée*. §. VII, p.32.

(1) Singularis protestantium agendi ratio est, qui adeo deferunt synagogae ut ejus judicio penitus acquiescant, quamvis infallibilitate destituta fuerit, contra vero insurgant adversus ecclesiam cui Christus ejus conditor solemnes adeo pollicitationes fecit.

(2) Satis est aperire sacros codices N. T. ut appareat saepissime vel allegari vel alludi ad libros V.T. quin expresse de illis fiat specialis mentio, et nihilominus non solum sententiae, sed saepe verba ipsa afferuntur; idque ipsum factum est quoad libros deuterocanonicos. Ceterum apposite C. E. F. Molinié auctor et ipse protestans ac Genevensis in in op. *Notice sur les livres apocryphes de l' ancien Testament*; Genève 1828. in rem nostram scribit in considerationibus generalibus: « Mais, quelles que soient les causes accidentelles qui auront empêché d' ajouter de nouveaux livres au canon rédigé du temps d' Esdras... il nous semble que la synagogue de Judée, telle qu' elle était devenue, n' était plus seule compétente sur ce sujet, et que l' église chrétienne, qui lui succédait, eut aussi cette compétence, comme la synagogue, du temps d' Esdras avait été juge des écrits antérieurs, même de plusieurs siècles. Or, nous avons vu

Jam vero non semel in libris N. T. apertae ejusmodi allusiones occurrunt ad loca librorum deuterocanonicorum e. g. *Luc.* XII, 19. — *Ecclesiastici* XI, 19. *Rom.* I, 20. *Sap.* XIII, 1. *Hebr.* XI, 34. — I. *Machab.* II, 39. *Epist. Jac.* I, 11. — *Ecclesiastici* XIV, 18. Ibid. II, 1. — *Ecclesiastici* XLII, 1. et alibi passim. Cum igitur apertissime apostoli in scriptis suis vel iisdem phrasibus interdum utantur, quae in libris deuterocanonicis reperiuntur, vel dicta et historias allegent quae nonnisi in iisdem referuntur libris, eadem plane ratione qua ad loca et historias alludunt contentas in libris protocanonicis, quid de illis libris revera senserint abunde ostendunt.

35. Ad 4. *D.* Publice legebantur in ecclesiis ex versione Alexandrina libri deuterocanonici uti Scriptura divina juxta divinam et apostolicam traditionem, *C.* uti libri apocryphi, eaque sola de causa quod reperirentur in versione Alexandrina *N.* Totum enim hoc systema nuper ab adversariis excogitatum, arbitrarium est ac manifeste falsum. Et sane certum est ex dictis 1. Hebraeos ipsos magna semper in veneratione hos libros habuisse, eosdemque in classem hagiographorum retulisse; 2. Christum et apostolos ex illis testimonia allegasse atque ad eos pluribus in locis allusisse; 3. uti ex dicendis patebit, antiquissimos patres ad eos libros tanquam divinos, divinamque Scripturam appellasse; 4. Utramque ecclesiam orientalem pariter et occidentalem eosdem ut divina inspiratione conscriptos recepisse. 5. Si ex versione Alexandrina factum esset, prout adversarii autumant, ut spectati fuerint uti canonici ac divini libri deuterocanonici eo quod in ecclesiis legerentur ad aedificationem,

quel cas les Docteurs de l'eglise primitive on fait des livres, que nous regardons maintenant comme apocryphes . . . et de plus nous avons vu que *les apôtres y font de fréquentes allusions, alors même qu'ils ne les nomment pas*, comme ils ne nomment pas tous les livres de l'Ancien Testament qu' ils citent ».

tanquam divini et canonici recepti pariter fuissent tertius saltem Esdrae, et III, et IV. Machabaeorum qui reperiebantur quoque in eadem Alexandrina versione dum tamen isti rejecti ut apocryphi plane sunt (1). Quaquaversus igitur spectes novum hoc systema, patet esse falsum, et ad arbitrium confictum. Hac porro machina dissoluta, sua veluti sponte corruunt quae ex ejusmodi hypothesi ab adversariis sunt superstructa.

36. Ad 5. *D.* Id est solemni decreto eos libros ecclesiae per id temporis non retulerunt in canonem, ac proinde sub hoc respectu eandem non tribuerunt extrinsecam auctoritatem libris deuterocanonicis ac tribuerint protocanonicis, *C.* eosdem non spectarunt tamquam libros divinos Scripturamque sacram *N.* Latius namque patet notio libri *canonici* quam libri *divini*: omnis quippe liber canonicus divinus est, seu divinitus inspiratus quo fit ut passim etiam a veteribus hae promiscue voces usurpentur, at non e contra, cum possit aliquis liber divinus esse quin canonicus item sit, cujusmodi profecto erant libri qui postea in canonem ab Esdra ejusque cooperatoribus adsciti sunt. Sic libri de quibus agimus censebantur quidem libri divini, at cum ecclesia solemni decreto, ut paulo ante diximus, eos in canonem non retulerit, canonici nec erant nec dici poterant. Hoc sensu apprime intelliguntur quae contraria videntur de his libris ab ecclesiae patribus affirmari. Interdum enim, uti

(1) Etenim in editione versionis graecae LXX. quae jussu Sixti V. opera card. Antonii Carafa juxta vaticanum codicem adornata est, ac iterum recusa Lutetiae Paris. 1628. tres libri Esdrae reperiuntur ita dispositi, ut liber I. qui inscribitur ὁ ἱερεύς sive *Sacerdos* respondeat libro Esdrae tertio, secundus respondeat nostro libro primo, liber Nehemiae seu juxta nos etiam Esdrae secundus respondet tertio in vers. LXX. Et eadem ratione leguntur in editione LXX. quae ad fidem codicis Alexandrini sive Londinensis adornata est a J. Ernesto Grabe, et iterum a J. Jacobo Breitingero Tiguri Helvetiorum an. 1731. Rursum in editione Romana, et Parisiensi graecae LXX. versionis tres habentur Machabaeorum libri, quatuor autem in editione quae ad fidem exemplaris cod. Alexandrini a Grabe, et Breitingero recusa est.

mox videbimus, istos libros traducunt veluti dubiae auctoritatis; negant eandem illis inesse auctoritatem quam habent libri canonici; pronunciant inservire eos quidem aedificationi, dogmatibus autem quae in contentionem veniunt confirmandis minus idoneos esse; interdum etiam ad *apocrypha* scripta illos ablegare videntur (1); attamen iidem ipsi libros hosce alibi vocant *Scripturam*, illorum auctores *prophetas* dicunt, iis innituntur ad adstruenda fidei dogmata, libros appellant divinos, aliaque ejusmodi de ipsis pronunciant. Quomodo haec inter se componuntur? Nempe ea quam apposuimus distinctione inter libros canonicos, et divinos. Quae namque primo loco ex patribus attulimus intelligi debent relate ad canonicitatem, qua libri nostri destituti erant, et ad extrinsecam quandam auctoritatem qua scilicet carebant defectu testimonii solemnis ipsius ecclesiae: quae vero secundo loco adduximus, ecclesiae mentem circa eorundem divinam inspirationem, ac intrinsecam vim patefaciunt (2).

37. Ad 6. *N.* Haec pariter nova theoria adversariorum nostrorum omni est fundamento destituta. Non agebatur quippe de abusu aut praeveniendo, aut coërcendo, cum Melito Sardianus aliique canonem ediderunt: sed res erat de veteri Hebraeorum canone cognoscendo, et patefaciendo. Hac de causa Melito peregrinationem suam

(1) Multiplicem sensum hujus vocis *Apocryphi* tum apud veteres tum apud recentiores scriptores multa eruditione declarat Justus Fontaninius op. cit. *De antiquitatibus Hortae* lib. II. cap. III. §. 3. quae illic recoli possunt. Ad rem nostram quod spectat perinde est liber *apocryphus* ac non ab omnibus probatus, cujusmodi erant libri quos nunc deuterocanonicos vocamus; ab Eusebio vero Hist. eccl. lib. III. cap. XXV. ἀντιλεγομένοι dicuntur ad distinctionem eorum quos ipse vocat ὁμολογουμένους, qui omnium consensu recepti erant.

(2) Vel ex hac sola animadversione aperte deducitur vanam esse protestantium difficultatem, quod si ecclesia statuit de canone Scripturarum, ipsa superior efficiatur ipsis sacris Scripturis. Etenim per confectionem canonis ecclesia nihil aliud praestat, quam solemne edere testimonium circa divinitatem quam agnoscit in sacris litteris juxta antiquam traditionem, nosque certiores reddit quinam censendi sint libri divini, quinam vero ab hoc numero excludendi. Nihil proinde intrinsecum addit ipsis Scripturis.

in Orientem suscepit, nec tamen canonem Hebraeorum omnino perfectum exhibuit (1). Origenes item profitetur se Hebraeorum canonem exhibere (2). Concilium Laodicaenum utpote particulare solos recensuit libros *canonicos*, qui nempe continebantur in canone Hebraeorum omnium consensu recepto, adjecto tamen libro Baruch; de reliquis maluit silere donec ab ecclesia universali aliquid decerneretur (3). Ne vero longiores simus eadem aptari debet responsio patribus sive orientalibus sive occidentalibus qui nobis objiciuntur, quorum etiam scopus unicus fuit in suis catalogis librorum canonicorum eos tantum recensere qui in canone Hebraeorum continebantur, quia reliqui, nondum canone ab ecclesia confecto, reipsa canonici nequaquam erant (4).

38. Ceterum ut positivis testimoniis elucescat veritas nuper datae distinctionis inter libros canonicos et divinos, nonnulla hic subjicere praestat.

39. Origenes in celebri ad Africanum epistola non in eo solum totus est ut veluti genuinam ac sacram historiam vindicet Susannae, sed insuper alios libros, librorumque partes quae in canone Hebraeorum non conti-

(1) De scopo Melitonis scribentis ad Onesimum haec habet Eusebius Hist. eccl. lib. IV, c. XXVI. « Universos veteris Testamenti libros, *qui omnium consensu recepti sunt*, statim in principio operis recenset ». Omittit porro in hac recensione Melito librum Esther, qui tamen, saltem quoad primam partem, certe canonicus semper habitus est.

(2) Etenim loc cit. *ex comment.* in ps. I. ita scribit Origenes: « Sunt autem viginti duo libri *juxta Hebraeos* hi: primus qui a nobis Genesis dicitur etc. » opp. edit. De la Rue tom. II, pag. 529.

(3) Celebratum est concilium istud juxta verisimiliorem sententiam an. 372. Cf. Cabassutium *Notitia concil.* in hanc synodum, item Harduin. *Acta conc.* tom. I, col. 778. Convenerunt autem ad hoc concilium patres *viginti duo*, non autem ut scribit Dombre *trente deux*. Quoad libros N. T. omnes recenset praeter Apocalypsim: jam vero si protestantibus esset auscultandum, qui urgent concilium Laodicenum ut opponant decreto Tridentino, deberet e canone expungi hic liber quem tamen ipsi recipiunt. Cf. Cabassat. op. et loc. cit. ad can. LIX. Et haec quidem in hypothesi de veritate can. LX. hujus concilii, quem tamen haud spernendis rationibus nonnulli critici uti adscititium habent.

(4) Intelligi id debet de ecclesia universali, seu de canone qui universam ecclesiam adstringeret; nam de ecclesia Romana, nullum dubium, ut ex dictis patet, quod semper suum canonem habuerit.

nentur, ut hymnum trium puerorum, historiam Beli et Draconis, et sic vocata *additamenta* Esther, concluditque: « Tempus est igitur, si haec nos non latent, abrogare, quae *in ecclesiis feruntur exemplaria*, et fratribus lege praecipere, ut abjectis quos penes se habent, *sacris libris*, adulando judaeis persuadeant, et ut nobis puros, et qui nihil habeant figmenti, impertiant (1) ». Testatur praeterea ecclesias *Tobia uti* (2). Profert demum auctoritates ad veritates fidei constabiliendas ex libris Machabaeorum (3), ex libro Sapientiae (4) et ex Ecclesiastico (5).

40. S. Cyrillus Hierosolymit. passim ex libro Sapientiae, quem etiam Salomonis vocat (6), tum ex Ecclesiastico (7), ex Baruch quem prophetam dicit (8), atque ex postremis Danielis capitibus testimonia tanquam ex Scriptura divina promit (9).

41. Verus item Athanasius (10) non solum ex eisdem libris adducit testimonia ad ea quae fidei sunt adserenda, sed ea praeterea utitur formula apud veteres usitata ad Scripturas divinas significandas, scilicet: *sicut scriptum est* (11).

(1) Ὥρα τοίνυν, εἰ μὴ λανθάνει ἡμᾶς τὰ τοιαῦτα, ἀθετεῖν τὰ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις φερόμενα ἀντίγραφα, καὶ νομοτεθῆσαι τῇ ἀδελφότητι ἀποθέσθαι μὲν τὰς παρ' αὐτοῖς ἐπιφερομένας ἱερὰς βίβλους κολακεύειν δὲ Ἰουδαίους, καὶ πείθειν ἵνα μεταδῶσιν ἡμῖν τῶν καθαρῶν, καὶ μηδὲν πλάσμα ἐχόντων. n. 4. ed. Maur. opp. tom. I.

(2) Ibid. n. 13.

(3) Exhort. ad martyr. n. 22 seqq.

(4) Lib. III. cont. Celsum n. 60. et alibi passim.

(5) Ibid. lib. IV, 28. et alibi vide indicem locorum s. Scripturae ad calcem uniuscujusque voluminis.

(6) Catech. IX, num. 2. ed. Touttei et alibi.

(7) Catech. VI, num. 4. Catech. XI, n. 19. etc.

(8) Catech. XI, n. 15. ubi scribit: *Audi prophetam dicentem: Hic est Deus noster etc.* et alibi.

(9) Catech. XVI. n. 31. ubi agit de historia Susannae, et addit: *Scriptum est* enim: γέγραπται γάρ et adducit verba quae leguntur Dan. XIII, 45. *Suscitavit Deus Spiritum Sanctum in puero juvenculo.* Porro phrasis *scriptum est* tum ex usu Scripturarum, tum ss. patrum ad denotandas Scripturas divinas usurpatur, ut notum est.

(10) Dixi: *Verus Athanasius*, siquidem criticis compertum est Synopsis auctorem minime Athanasium esse. Cf. Maurin. edit. admonitionem tom. II, opp. p. 124 seq. Attamen noster Dombre Athanasio eam tribuit. Ast haec sphalmata juveni candidato donanda sunt cum pluribus aliis.

(11) Hac enim phrasi utitur s. Athanasius in ep. III. *ad Serapion.* n. 4.

42. Nec sese aliter gessit s. Gregorius Nazianzenus, qui passim deuterocanonicos libros adducit quos *Scripturam* vocat; explanatque si quae sint eorum loca adducta ab haereticis (1) quin uspiam divinam eorum auctoritatem in dubium revocet.

43. Idem praestitit s. Epiphanius confundens haereticos qui nonnullis horum librorum textibus abutebantur; siquidem eos ut divinos admittit, *Scripturam* expresse vocat, atque explanat (2).

44. S. Amphilochius ex prophetia Baruch et ex libro Sapientiae velut divinis Scripturis profert testimonia, quin tamen eos libros suo in canone recensuerit (3).

allegans verba Sapientiae I, 7. et in *Apolog. ad Imp. Constant.* n. 17. adducens verba ex Tob. IV, 19. Insuper afferens ex epistola s. Alexandri ad se conscriptam in *Apolog. contra Arianos* n. 66. verba Ecclesiastici XXII, 4. scribit: « Ait quodam in loco *Sacra Scriptura: mortuus est enim pater ejus, quasi non esset mortuus*. Ex quibus duplex habemus testimonium Athanasii et Alexandri pro divina auctoritate Ecclesiastici; et allegans in epist. *De decretis Nicaenis* n. 12. verba Baruch III, 12. scribit: « *Verbum* item Israelem objurgans ait » etc. Alibi vero eundem adducit sub nomine Jeremiae, passim verba ex deutero-canonicis proferens conjungit, nullo discrimine facto, cum verbis Petri, Pauli, Davidis etc. Cf. indicem locorum Scripturarum sub finem vol. I. Ceterum si standum esset auctoritati Synopseos, deberemus e censu protocanonicorum expungere librum Esther, ac recensere inter protocanonicos partem illam prophetiae Danielis quae complectitur historiam Susannae, ut alia omittam. Cf. tom. II. opp. s. Athanas. p. 126 seqq.

(1) Sic orat. XXXIV, n. 13. adducens testimonium ex Sap. I. ait: « Quomodo illud tueri poterimus quod *ait Scriptura*, Deum omnia pervadere » etc. et conjungit cum verbis Jerem. 31. item cum orat. LIX. profert verba Ecclesiastici XXIV, 5. pag. 730. tom. I. necnon orat. XXXVI, p. 586. ubi solvit quod ei objiciebatur ab arianis ex Baruch III. et alibi passim. Cf. indicem locorum Script. praemissum duobus voluminibus ejus operum.

(2) Uti Haeres. LXX, n. VII. edit. Petav. tom. I, p. 818. proferens auctoritatem ex Esther XIII, 9. et *Haeres.* LXIV, num. 54. ubi sub nomine Salomonis affert ex lib. Sapientiae I, 4. item *Haeres.* XXIV, n. VII adducens testimonium ex *Ecclei* VII, I. ait: *Quemadmodum Scriptura testatur*. Rursum *Haeres.* LVII. solvit quod ex *Scriptura* objiciebatur ab haereticis noetianis, nempe ex Baruch III, 36. etc.

(3) In orat. in Christi Natalem n. 2. apud Galland. *Biblioth. Patrum* tom. VI, p. 464. tanquam ex *propheta* urget auctoritatem Baruch III, 38. Ita etiam citat Sap. IV, 2. in orat. in *Domini occursum* n. 4. Ibid. p. 469. Adde quod juxta canonem quem Amphilochius describit in jambis, dubitare deberemus de libro Esther, cum scribat: *His* (libris canonicis) additur Esther a *quibusdam*. Ibid. p. 495. vers. 288. perinde ac de non paucis deutero-canonicis N.T.

*

45. Quod vero de patribus graecis qui nobis objiciuntur, dici pariter debet de patribus latinis, qui quamvis canonem contexuerint Hebraeorum, nihilo secius constanter afferunt testimonia veluti ab auctoribus *theopneustis* ex libris nostris, ut de Hilario certum est, etiam cum agitur de dogmaticis disceptationibus (1). Rufinus inter cetera crimini verterat Hieronymo quod in praef. ad librum Danielis visus esset partem deuterocanonicam respuere, a qua s. Doctor gravissimis hisce verbis se purgat: « Quod autem refero, quid adversum Susannae historiam, et hymnum trium puerorum, et Belis, Draconisque fabulas, quae in volumine hebraico non habentur, Hebraei solent dicere, qui me criminatur, stultum se sycophantam probat. Non enim quid ipse sentirem, sed quid illi contra nos dicere soleant, explicavi (2) »; qui praeterea allegans verba ex libro Sapientiae hac utitur phrasi: « *Dicente Scriptura*: in perversam animam non introibit sapientia (3) », et de Ecclesiastico ait: « *Divina Scriptura* loquitur: musica in luctu intempestiva narratio (4) ». Jam vero haec Rufini et Hieronymi agendi ratio aperte ostendit quid ipsi senserint de his libris, quamquam ob allatum motivum e canone excluserint, imo Hieronymus inter apocrypha ableget, id est, *hagiographa* ex mente Judaeorum (5).

(1) Cf. Tract. in ps. cxxix, n. 4. ubi adducit auctoritatem ex lib. Tobiae xii, 15. Tract. in ps. cxxxv, n. 11. ubi profert auctoritatem ex lib. Sapientiae I. 7. tanquam ex *propheta* scribens: *docet propheta*. Tract. in ps. cxl, num. 5. affert Ecclesiasticum sub nomine Salomonis cum Latinis; vide hic adnot. edit. Maur. lib. iv. *de Trinit.* n. 24. allegat Baruch iii, 36. sub nomine Jeremiae; partem deutero-canonicam Danielis sub ejus nomine profert *Tract.* in ps. lii, n. 19. ac Danieli tribuit; ex II. Machabaeorum libro saepius auctoritatem adducit, ut in Tract. in ps. cxxxiv, 25. in lib. contr. Imp. Constan. n. 6. etc.

(2) Lib. ii, cont. Ruffinum n. 33. in quem locum cf. adnot. Vallars.

(3) Comment. in cap. xviii. Jerem. v. 18. ed. Vallars tom. iv. col. 972.

(4) Epist. cxviii, n. 1. ed. Vall. tom. i, col. 786.

(5) Ex paulo ante dictis n. 32. et nota apposita, luculentissime constat, Hebraeos inter hagiographa recensuisse libros deutero-canonicos; merito proinde Jahn in sua Archaeologia biblica germanica Viennae 1802. §. 29. arguit Martianaeum, quod

Ex his novimus quid sentiendum de haereticis adversariis quando firma adeo fronte nobis veteres opponunt.

46. Ad 6. *D.* Qui allegant hos libros veluti *Scripturam* putandi non sunt eos in pari gradu habuisse ac libros canonicos quoad auctoritatem *extrinsecam*, *C.* quoad auctoritatem *instrinsecam* *N.* Certe de libris protocanonicis numquam dubitatio exorta est utpote in canone ab ecclesia universali recepto contentis: quoad reliquos vero cum exploratum sit non paucos, sed universim prorsus uti divinos, et Scripturam sacram seu divinitus inspiratam hos libros habuisse, eos uti Scripturam allegasse etiam adversus haereticos pugnantes, imo et allegatos ab ipsis haereticis veluti Scripturam fuisse, dubitare nefas est quin eandem intrinsecam ipsis auctoritatem tribuerint. Cum tamen hactenus ecclesia universa nullum canonem confecerit, ideo sub hoc respectu juridicam, ut ita dicam, ac authenticam eandem auctoritatem minime tribuisse, ac protocanonicis adjudicantur. Quod vero adjicitur discrimen inter libros *canonicos* et *ecclesiasticos*, quod isti tantum legerentur in ecclesiis, somnium adversariorum est. Nam si quandoque distinguuntur libri inter canonicos et ecclesiasticos, ideo est quia primi in cano-

contra sanam criticam, non obstantibus pluribus codicibus magnae auctoritatis, contra sensum doctorum hominum, correxerit quod legitur in parallelis prologis s. Hieronymi in lib. Tobiae et Judith *hagiographa* in *apocrypha*. Martianaeum secutus est Vallarsius, qui pluribus argumentis lectionem Martianaei communire nisus est. Ast perperam, ut ex dictis liquet. Nec ipsi favet quod scribit Origenes in epist. ad African. n. 13. edit. Maur. tom. 1, pag. 26. Nam si bene attendatur ad verba Origenis, non absolute affirmat Hebraeos, libros Tobiae et Judith inter apocryphos computare, sed solum eos in apocryphis *hebraice* non habere; en ejus verba: *περὶ οὗ (Τοβίας) ἡμᾶς ἐχρῆν ἐγνωκέναι, ὅτι Ἑβραῖοι τῷ Τωβίᾳ οὐ χρῶνται, οὐδὲ τῇ Ἰουδήθ· οὐδὲ γὰρ ἔχουσιν αὐτὰ καὶ ἐν ἀποκρύφοις ἑβραϊστί ὡς ἀπ' αὐτῶν μαθόντες ἐγνώκαμεν.* Quae sic vertuntur a De La Rue. « Verum nos oportet scire Hebraeos Tobia non uti (id est publice non legunt in synagoga), neque Judith. Nec enim hos libros *etiam in apocryphis hebraice habent*, ut ab ipsis didicimus ». Ad librum vero Judith in specie quod attinet, certum est nunc ab Hebraeis ejus historiam in synagogis legi primo sabbato octo dierum festi dedicationis (encaeniorum), et partem constituere officii publici matutini. Vid. *Yotser Leschabbat Rischon schel Hhanuca.*

ne recepti essent, ceteri uti divini haberentur ex ecclesiarum usu quae facto ipso patefecerunt eos in censu divinorum habere, non autem ex sola lectione ad aedificationem fidelium.

47. Etenim libros nostros veluti Scripturam divinam allegant Clemens Rom. (1); Barnabas (2), Hypolytus (3), Clemens Alex, (4), Irenaeus (5), auctor *Constitutionum apostolicarum* (6), Tertullianus (7), Cyprianus (8), Dio-

(1) Epist. I. Cor. cap. IV. allegat testim; ex lib. *Sapient.* II, 24. cap. IX. ex lib. *Ecclesiastici* XLIV, 17. cap. LV. ex *Judith* etc. Apud Coteler. tom. I. Item in opist. II. *De virginit.* cap. 13. ubi testimon. profert ex Dan. XIII. De quibus duabus epistolis *De virginitate* cf. Galland. tom. I. Biblioth. PP. *Proleg.* cap. I, sect. II. In priori autem barnm epistolar. ab eodem Clemente allegatur c. VI. *Ecclcus.*

(2) *Epist.* cap. VI. affert textum ex *Sapient.* II, 12. una cum textu Isaiae; Item ibid. citat Ecclesiasticum I, 10.; eundem librum allegat cap. XIX. Cf. apud Galland. loc. cit.

(3) *In Susannam* apud Galland. tom. II, p. 442 seqq. In Fragmento autem IX. in *Cantic. Canticorum* laudat librum *Sapientiae* eumque tribuit Salomoni, ibid. p. 489. et in *Demonstr. advers. Judaeos* §§ 9, 10. ter eundem librum adducit ejusque auctorem *Prophetam* nuncupat; ibid. p. 450. In op. *De Charism. Tradit. Apostol.* §. 2. inter mulieres quae prophetaverunt recenset Juditham ex ejus lib. cap. VIII, ibid. p. 503. qui rursum in comment. hist. Susannae ad v. 55. commemorat quae referuntur ex lib. Tobiae III, 24. ibid. p. 446.

(4) Ter allegat librum Tobiae; bis librum Judith; unam supra vicies *Sapientiam* Salomonis; Ecclesiasticum supra quinquagies; quater librum Baruch; passim in *Eclogis* (si tamen ejus sunt) profert hymnum trium puerorum tanquam ex Daniele; tum librum II. Machabaeor. Cf. *indicem sententiarum sacrae Scripturae quas Clemens Alex. passim citat*, ad calcem edit. ejusdem opp. Jo. Potteri Oxoniensis. Venet. 1754.

(5) Lib. IV. *cont. Haeres.* cap. XXXVIII. n. 2. profert testim. ex lib. Sapient. VI, 19, 20. Sic lib. V, cap. XXXV. sub nomine Jeremiae, quae leguntur Baruch IV, 36. et in toto cap. V; lib. IV, cap. XXVI, n. 3. Danieli auctori tribuit quae leguntur Dan. XIII. de historia Susannae, eidemque prophetae refert historiam Beli et Draconis, quae habetur Dan. XIV, ibid. lib. III, cap. V, n. 2.

(6) Lib. II. cap. XLIX, et LI. sub nomine Danielis profertur historia Susannae; ex libro Tobiae lib. I, cap. I. adducitur testimonium ac dicitur *lex Dei*; et lib. VII, cap. II. adducitur uti Scriptura divina una cum aliis libris proto-canonicis; item lib. III, cap XV. Judith fit mentio lib. III, c. VII. Ibid. lib. II, cap. XXI. ex Ecclesiastico textus profertur etc.

(7) Allegat testimonium ex lib. Judith, *lib. de Monog.* c. XVII. Novies adducit ex libro Sapientiae, quem adscribit Salomoni; quinquies ex Ecclesiastico quem et Scripturis accenset; totidem ex Baruch sub nomine Jeremiae; Susannae item historiam Beli et Draconis commemorat ac Danieli tribuit; utrumque denique allegat Machabaeorum librum, primum nempe et secundum. Cf. indicem Scripturarum ad calcem ejusdem operum, edit. Pamelii et Rigalt.

(8) Eosdem libros quos Tertullianus veluti Scripturam allegat s. Martyr ac librum praeterea Tobiae passim; Cf. indicem loc. sac. Script. ed. Maur.

nysius Alex. (1), Methodius (2), Pontius (3), Archelaus (4), aliique praeter eos quos paulo ante recensuimus et vindicavimus (5).

48. Ad 7. *N.* Etenim s. Augustinus et concilia Africana sub finem sec. IV. aut sub initium sec. V. nihil aliud fecerunt quam in unum demum canonem redigere libros quos hactenus tacito vel expresso ecclesiarum consensu et usu uti divini ex antiqua traditione habebantur. Dicitur enim in conc. Carthaginiensi VI. an. 409. celebrato: « Quia a Patribus ista accepimus in ecclesia legenda (6) » : et tamen dicuntur libri *divini*, Scripturae *canonicae*, qua sola animadversione totum aëreum adversariorum aedificium de distinctione inter libros *canonicos* et *ecclesiasticos* plane labefactatur. Ruit insuper simul quod adjicitur de oppositione ecclesiae Africanae con-

(1) Tamquam Scripturam divinam adducit testimonia ex lib. Tobiae, Sapientiae, Ecclesiastici, et Baruch. Cf. edit. opp. De Magistris, Romae 1796. in ind. loc. sac. Script.

(2) *In Conviv. Decem virg.* Orat. II, §. III. profert textum ex lib. Sapient. III 16. vocatque γραφήν; item §. VI. Sap. IV, 6. et §. VII. Sap. XV, 10, 11. et alibi. Item ibid. Orat. V, §. IV. ex libro Ecclesiastici VI, 35. item orat. I. ex cap. XVIII. 30. XIX, 2. XXIII, 1, 5, 6. nec non orat. VIII. §. III. ex lib. Baruch. III, 14, 15. sub nomine Jeremiae; orat. XI, §. II. *in psalmo* ex lib. Judith VIII, 1. et ex Dan. XIII, 19. ubi agitur de historia Susannae. Cf. apud Galland. Bibl. Patr. tom. III, pag. 670 seqq.

(3) *In vita et pass.* s. Cypriani §. 10. ubi ex lib Tobiae profert testim. Cf. apud Ruinart *acta MM.* ed. Veron. 1731. p. 183.

(4) In *Disput. cum Manete haeresiarcha* §. XXIX. allegat ex lib. *Sapient.* I, 19. et quidem in disputatione dogmatica. Cf. apud Galland. *Bibl PP.* tom. III, p. 587.

(5) Inter alios enim addi possent auctor tractat. anonymi ad Novatianum. *De spe veniae non neganda* apud Galland. tom. III, p. 376. qui citat tanquam *divinam exhortationem* verba *Ecclesiastici* II, 11-13. Eundem librum vocat Origenes hom. IV. in Exod. §. 5. *Scripturam*, et hom. VIII, §. 4. ejus auctorem vocat *prophetam*; auctor *Constit. Apost.* qui praeter nuper recensitos libros, adducit lib. V, cap. XX. Baruch III, 36. Cf. apud Coteler. tom. I. S. Cornelius in epist. XII. ad s. Cyprian. apud Galland. tom. III, p. 353. librum II. Machab. vocat *Scripturam divinam* etc. Ex his patet universam antiquitatem, patres graecos et latinos veluti Scripturam, Scripturam divinam, divina oracula etc. libros deuterocanonicos allegasse, quamvis inter canonicas Scripturas non recensuerint eo quod, ut diximus, praeter priorem canonem ob universa ecclesia receptum, nullus alius solemni judicio confectus fuerit.

(6) Apud Harduin. *Acta conc.* tom. I, col. 968. ubi cf. adnot. Harduini ad can XLVII, conc. III Carthag.

tra auctoritatem orientalis ecclesiae et s. Hieronymi; de deceptione s. Augustini, Tertulliani ac Cypriani, addere poterant et aliorum omnium quos magno numero paulo ante recensuimus una cum Pontifice Innocentio I. qui eundem canonem tradidit Exsuperio *Tolosano* (1), et Bonifacio qui africanum canonem probavit; isti porro omnes decepti turpiter sunt tanquam totidem stolidi, ne dicantur decepti sapientes et acuti haeretici nostri (2).

49. Ad 8. *N.* Siquidem s. Augustinus cum fatetur solos protocanonicos in canone Hebraeorum extitisse idem dixit quod alii omnes ante se jam dixerant eademque ratione ac illi se gesserant, se pariter gessit quoad alios libros in illo canone non contentos. *Falsum* est s. Augustinum in libro *Retractationum*, excusare se quod tanquam *prophetam*, seu *auctorem inspiratum* recensuisset auctorem Ecclesiastici: sed solum abjudicat Salomoni, cui tum Sapientiam, tum Ecclesiasticum tribuerat (3).

50. Ad 9. *Neg.* hanc illationem utpote ex falso supposito derivatam, ut abunde liquet ex dictis; haec enim non est theoria sive Augustini sive Africanorum, sed adversariorum nostrorum. Idem dic circa ea quae de posterioribus scriptoribus affirmant adversarii, quod non satis adverterint ad systema a nostris protestantibus nunc demum excogitatum, ac de errore commentitio quem sanxit Tridentinum, quin diutius his insistamus.

51. Ad 10. *D.* Id est non defuerunt, qui nondum

(1) Dixi: Exsuperio *Tolosano*; nam eruditus adversarius Exsuperium dicit episcopum *Toletanum*, *Ev. de Tolède* (pag. 28.).

(2) Semper mira est haereticorum agendi ratio; si enim aliquid ipsis arridet, nullo licet aut paucorum testimonio innixi illud amplectuntur, si non placet, etsi conspiret universa antiquitas in eo stabiliendo, omnino respuunt; siquidem ipsi sunt judices supremi.

(3) En ejus verba ex lib. II. *Retract.* cap. IV, n. 2. « De auctore libri quem plures vocant Scripturam Salomonis, quod etiam ipsum sicut Ecclesiasticum Jesus Sirach scripserit, non ita constare, sicut a me dictum est, postea didici, et omnino probabilius comperi non esse hunc ejus libri auctorem ».

canone ab ecclesia universali confecto excluderent a censu canonicorum librorum aut aliquos aut omnes libros deuterocanonicos, aut saltem de nonnullis dubitarint, *Tr.* vel *C.* ademerunt his libris divinam auctoritatem, juxta dicta, *N.*

52. Ac 1. non admodum sincere proferunt adversarii nostri quae ex Junilio Africano objiciunt. Nam non Judith solum et libros Machabaeorum collocat inter libros *mediae auctoritatis*, sed libros praeterea Paralipomenon, librum Job, duos Esdrae, et librum Esther (1), deque his praecise pronunciat quod *non inter canonicas Scripturas currunt, quoniam apud Hebraeos quoque super hac differentia recipiebantur*. Ex hoc solo loco specimen habemus tum doctrinae hujus auctoris, tum *bonae*, ut ajunt, fidei adversariorum, qui illum nobis objiciunt, ne cetera persequamur.

Falsum etiam est quod de catalogo Scripturarum in vigesimo primo Capitulari Caroli M. dicitur; nam non aliud de Scripturis sacris ibidem invenitur, quam admonitio ut sacerdos Dei *de divina Scriptura doctus sit, ac totum Psalterium memoriter teneat* (2).

53. S. Gregorius M. libros Machabaeorum vocat *non canonicos* per oppositionem scilicet ad canonem Hebraeorum (3) juxta dicta.

54. Eodem plane sensu loquitur Hugo a s. Victore qui recensuit solum Hebraeorum canonem (4).

55. Sincere non affertur quod ex Jo. Beleth objicitur; nec enim ipse scribit: *Hos non recipit ecclesia*, sed:

(1) Cf. op. cit. *De part. div. legis*, Paris. 1556. cap. III, collat. cap. VII. Animadvertendum praeterea est hunc auctorem recensere inter libros *perfectae auctoritatis* librum Ecclesiastici (cap. V.), et inter libros *mediae* auctoritatis *Canticum canticorum* (ibid.).

(2) Cf. apud Harduin. *Acta conc.* tom. IV., col. 961.

(3) Cf. Praefat. generat. edit. Maur. opp. tom. I. §. XVI. ubi ipsi hanc difficultatem jamdiu a Molinaeo objectam disjiciunt.

(4) Cf. opp. ed. Venet. 1588. t. I. *De Scripturis* etc. cap. VI, et VII. ubi recenset juxta can. Hebr. libros XXII.

Verum hos quatuor QUIDAM *non recipiunt*, *ecclesia tamen eos approbat* (1); et hinc novum specimen sume bonae fidei adversariorum ecclesiae.

56. Jo. Saresberiensis sibi tantum proposuit describere ex s. Hieronymo canonem Hebraeorum, ut ipse declarat (2). Loquens vero de libris Tobiae, Judith, et Machabaeorum *qui non sunt recepti in canone* (nempe Hebraeorum) *quia fidem*, inquit, *et religionem aedificant pie admissi sunt*, scilicet ab ecclesia (3), demum concludit, omnium V. et. N. T. librorum unum eundemque auctorem esse Spiritum Sanctum (4).

57. In Glossa ordinaria pariter canon Hebraeorum ex auctoritate Hieronymi praeponitur, neque, ut ajunt adversarii, in posterioribus editionibus an. 1506. tractus qui contrarii sunt canonicitati apocryphorum (*deuterocanonicorum*) omittuntur (5); siquidem nulla erat ejusmodi omissionis ratio.

58. Ita etiam Hugo de s. Charo, qui canonem exhibet Hebraeorum, et ad mentem s. Hieronymi vocat apocryphos, sive *hagiographos* libros in canone non contentos, declaratque eos ab *ecclesia recipi* (6).

59. Guillelmus Ocham nec verbum hoc de argumento habet in objecto loco (7). Lyranus verbis utitur s. Hie-

(1) Cf. *Hujus lib. officiorum explicationem* ad calcem *Rationalis div. offic.* Guillelm. Durandi. Venet. 1577. fol 335, 2.

(2) Relato enim ex s. Hieronymo Hebraeorum canone subdit: « Et haec quidem inveniuntur in Prologo libri Regum, quem Hieronymus vocat *galeatum principem* omnium Scripturarum quae ab ipso de fonte Hebraeorum manaverunt ». Cf. in *Biblioth. Patr.* Lugd. 1677. tom. XXIII, pag. 468, col. 1.

(3) Ibid, pag. 469, col. 1.

(4) Ibid. col. 2.

(5) Sane in Bibliis sacris cum *Glossa ordinaria* Lugduni editis an. 1590. ac Sixto V. nuncupatis, prologus *de canonicis et non canonicis libris* eadem prorsus ratione legitur tom. 1.

(6) Sic enim scribit *in postillam super* lib. Tobiae: « Dicimus quod Hieronymus accipit hic diffusius hagiographa: ut scilicet includat apocrypha, *quae ab ecclesia recipiuntur*: quorum veritas manifesta est, sed auctor ignoratur, ut est Ecclesiasticus, Sapientia, Judith, Machabaeorum, Tobias, Pastor ». Cf. opp. edit. Venet. 1600. tom. 1, fol. 373, 2. col. 1.

(7) Etenim adversarius allegat Ochamum *Dial.* p. III, cap. 16. Por-

ronymi eodemque in sensu loquitur (1). Hornei jurisconsulti opus mihi comparare non potui; at praeterquam quod obscuri jurisconsulti sec. XIV. auctoritas hac in parte nimis exigua est, ex analogia licet conjicere illum a ceteris non dissentire.

60. Dum videtur s. Antoninus non aliam tribuere auctoritatem libris deuterocanonicis quam eam, quae doctoribus competit ecclesiae, intelligi debet in ordine ad auctoritatem extrinsecam et canonicam nondum solemni ecclesiae decreto illis libris tributam; instructio enim ab Eugenio IV. Armenis data est, absoluto concilio Florentino. Utitur autem verbis s. Hieronymi quoad libros in canone Hebraeorum non contentos, et profitetur ecclesiam hos libros recipere juxta datam superius a nobis distinctionem (2).

61. Idem de Tostato dixeris, qui tamen fatetur libros

ro ibi nil tale legitur. Cf. ejus opera edita a Goldasto in *Monarchia s. Rom. imperii*, Francof. 1614. tom. II, p. 785. Quod si in lib. III. Tractatus tertii cap. XVI, p. 834. refert effatum s. Hieronymi asserentis « libros Ecclesiastici et Sapientiae legi in ecclesia ad aedificationem plebis, non ad auctoritatem ecclesiasticorum dogmatum confirmandam », ac praeterea extendit ad libros etiam Judith et Tobiae quod dixit s. Greg. M. de libris Machabaeorum, non ad detrahendum horum voluminum auctoritati, haec protulit Ochamus, sed ut ostenderet minus efficax argumentum inde desumi, defectu extrinsecae auctoritatis, seu solemnis ecclesiae judicii, quo in album librorum canonicorum referrentur, prout animadvertimus cum explanaremus illorum duorum patrum effata.

(1) Cf. in praef. *super librum Tobiae*. Ed. Lugd. 1590. tom. II, col. 1495.

(2) Scribit enim loc. cit. edit. Lugdun. 1586. tom. I, p. 65. de libris *Sapientiae* et *Ecclesiastici*, quos plures tribuebant Salomoni. De primo vero affirmat: quod « Apud Hebraeos nusquam est secundum Hieronymum, scilicet in numero authenticorum librorum ». Adjicit vero in hoc libro agi « de tractatu Judaeorum quem fecerunt ad Christum occidendum ». De altero vero scribit: « Quamvis sit plenus morali sapientia, et ideo ab ecclesia receptus ad legendum, non tamen authenticus ad probandum ea, quae veniunt in contentionem fidei », quae sunt verba s. Hieronymi; adeoque eodem sensu accipienda sunt, quo paulo ante exposuimus. Ejus mens adhuc melius dignoscitur ex iis quae ibidem scribit tit. III, cap. IX, §. 12, p. 85. loquens enim de quinque libris deuterocanonicis quos Hebraei inter apocrypha ablegant, haec habet: « *Ecclesia sancta tamen etiam apocrypha recipit ut vera, ut patet dist.* 15 ». Quae objicit adversarius, non in loco ab eo allegato, sed leguntur in *Summ. Theolog.* p. III, tit. 18. cap. 6, §. 11. edit. Veron. col. 1043.

deuterocanonicos ab ecclesia recipi uti authenticos (1).

62. Praefatio quae occurrit in Bibliis editis an. 1498. et 1506, eadem repetit, quae tot alii auctores post s. Hieronymum dixerunt de canone Hebraeorum deque aliis libris ab ecclesia receptis. Hos porro eosdem auctores secutus est card. Ximenes in sua polyglotta Complutensi (2). Idem praestitit card. Cajetanus (3); hic tamen novitatis, ut solet, amore captus ulterius, quam par esset, progressus est in commentariis supra Scripturam, qui pedibus pavonis opportune admodum comparati a card. Pallavicino sunt (4); et in reprehensionem etiam suorum eapropter Cajetanus incurrit (5).

63. Ad 11. *N.* Imo Graeci et hoc tempore, et aetate subsequenti convenerunt in admittendis uti divinis libris ab ecclesia latina receptis, ut constat ex eo quod nulla unquam hac de re inter utramque ecclesiam excitata sit controversia. Quod si Leontius Byzantinus, Damascenus, Nicephorus uterque, Constantinopolitanus et Callixtus re-

(1) Etenim Tostatus seu Abulensis loc. cit. ab adversario expresse de libris Sapientiae, Ecclesiastici, Judith, Tobiae, et Machabaeorum scribit, eos uti *authenticos recipi ab Ecclesia; suscipi ac legi ab ecclesia* etc. Cf. *Enarrat. in praefat. D. Hieronymi in lib. Regum* quaest. 27, 28 et 29. *In Enarratione* vero *praef. 1. in Paralip.* Quaest. 7. exponit quo sensu libri qui extra canonem Hebraeorum reperiuntur, recepti tamen sunt ab ecclesia, *apocryphi* vocentur. Demum in *praef. in Evangel.* s. Matth. quaest. 1, 2, et 3. ac praecise in quaest. 2. leguntur quae opponit adversarius: en ejus verba: « Imo nescit (ecclesia) an Spiritu S. inspirati scriptores eorum dictaverint illos (libros) ». Idque asserit relative ad omnimodam certitudinem quam ecclesia habebat de libris protocanonicis, ex defectu, ut saepius diximus, solemnis decreti nondum emissi, prout demum factum est in conc. Tridentino; alioquin non posset sibi ipso constare.

(2) Cf. in *Prologo 11. De his quae ad lectionem N. T. sunt praenotanda.*

(3) Cf. in *Comment.* in cap. x. lib. Esther. ed. Lugd. 1639. tom. 11, p. 400, col. 2.

(4) *Istoria del conc. di Trento* lib. vi, cap. 17, n. 2.

(5) Cf. Melch. Can. *De loc.* lib. 2, cap. xi. in resp. ad sextum argum. Cajetanum in V. T. *hebraizare*, in Novo *erasmizare* in proverbium cessit. Certe Witackerus opp. ed. Herbornae an. 1590. pag. 60. Lutherum libros deuterocan. ex canone expungentem defendit exemplo Cajetani, qui ex can. N. T. epistolas Jacobi, 11 Petri, 11 et 111 Jo., Judae, Pauli ad Hebraeos, et partes controversas et alia quaedam sustulerat, de quibus Luthero nunquam venerit in mentem dubitare. Cf. Georg. Czuppon *Vindiciae vulg. edit. Biblior.* Sabariae 1798. tom. 1, p. 53 seq.

censent canonem Hebraeorum, hoc ab ipsis fit absque detrimento aliorum librorum qui admissi ab ecclesia sunt (1).

64. Ad 12. *N.* Etenim ut patet ex hactenus expositis concilium Tridentinum filum traditionis constantis et perpetuae Romanae ecclesiae secutum est in canone divinorum Bibliorum sanciendo; traditio haec viguit in omnibus ecclesiis orientalibus et occidentalibus, quae quoad substantiam eosdem libros uti divinos tenuerunt non ad aedificationem solum, sed etiam ad firmanda fidei dogmata, ut omnia documenta ex patribus Graecis, et Latinis, ex Constitutionibus apostolicis, ex conciliis quae adduximus, evidenter ostendunt, quibus plura alia praesertim post sec. IV, e V. adjicere possemus (2). His vero nullo modo opponuntur quae ex s. Hieronymo aliisque qui eum secuti sunt aut descripserunt, afferuntur ab adversariis, cum non loquantur nisi de libris canonicis in presso sensu, de iis nempe qui continebantur in Hebraeorum canone. Quod si alios rejecerunt ex censu Scripturarum canonicarum, relate tantum ad illum canonem hoc affirmarunt; quia licet ab ecclesiis hi libri uti divini admitterentur, quod quidem hi ipsi scriptores fatentur, ex defectu tamen canonis solemniter ab ecclesia universa confecti, qui omnes adstringeret ad illos admittendos, factum est, ut honor canonicarum Scripturarum solis passim protocanonicis tribueretur. Ad exactam proinde scientiae

(1) Satis est percurrere indicem loc. sac. Scripturae qui alleganlur a s. Jo. Damasceno, ut pateat eum promiscue adducere testimonia ex lib. Sapientiae, Ecclesiastici et Baruch. Cf. ed. Le-Quien, qui in adnot. 1, ad cap. XVII, libri IV. *de fide Orthod.* observat s. Joan. Dam. canonem exscribere quem exhibuit s. Epiphanius in lib. *De pond. et mens.* de quo superius diximus.

(2) Ne prolixior sim in istorum catalogo texendo, cf. cit. Appendicem quam in praef. generali exhibet cl. Jos. Blanchinius in *Vindiciis canonic. Scripturar.* De auctoribus qui ab apostolorum aetate usque ad sacr. concil. Tridentinum canonis divin. Scriptur. indicem texuerunt a pag. V, ad IX. quorum plerique eundem catalogum sac. librorum sequuntur, qui confectus est a conc. Carth. III, et ab Innoc. I. et quem secuta est synodus Tridentina.

et critices regulam Tridentinum conc. canonem suum confecit, nec ei propterea verendum erat *anathema scientiae*. Bene vero protestantes haeretici sibi omnia timenda habent ab anathemate ecclesiae Christi cui rebelles existunt sub obtentu scientiae suae quae eos inflat cum dispendio aeternae salutis.

65. Ad 13. *D.* Id est non destiterunt viri temerarii, iique perpauci, qui contra ecclesiae auctoritatem maluerunt haereticis velificare quam sinceram doctrinam catholicam sectari, *C.* vere catholici *N.* Etenim ab adversariorum censu seponi debent Sixtus Senensis et Bernardus Lamy, qui ejusdem auctoritatis profitentur esse libros protocan., et deuterocanonicos, quamvis quoad eorum notitiam, seu quoad nos, eosdem inter se distinguant (1). Sane Sixtus Senensis excandescit in haereticos eo quod nobis eripere tentaverint libros deuterocanonicos, eos expungendo e sacrorum Bibliorum canone (2). Itaque duo illi supersunt Dupin, et Jahn quorum scilicet satis explorata est temeraria ac libera nimis sentiendi ratio, quique omnibus sinceris catholicis suspecti idcirco sunt: quamquam neque isti omnino adversariis nostris consentiant (3).

(1) Cf. Sixt. Senens. *Biblioth. Sanctae* lib. 1, sect. 1. ed. Neap. 1742, pag. 2. et Bernard. Lamy in *Apparatu biblico*. lib. II, cap. 1, et II. ed. Lugd. 1696. p 311 seqq.

(2) En ejus verba quae leguntur in ejus praefat. § IX. quaeque certe haud arridebunt adversariis nostris: « Alii ab ipsa divinarum litterarum auctoritate *sceleratius*, magisque impie bellum aggressi numerum nobis utriusque Testamenti voluminum imminuunt, et ad minorem summam redigunt: inter quos Lutherus et Zwinglius ex Veteri primum Testamento eliminant libros *Sapientiae Ecclesiastici*, *Tobiae* etc. ... Veluti apocrypha et incertae auctoritatis et fidei scripta etc. ».

(3) Quamquam Dupinius in op. *Dissertation préliminaire sur la Bible* Paris 1701. tom. 1, ch 1, §. VI. plura habeat communia cum adversario nostro, qui pleraque ab illo mutuatus est, attamen assentitur conc. Tridentini decreto quo ut canonicos recipiendos sanxit libros de quibus agimus: en ejus verba: « Toutes ces raisons et ces considérations jointes ensemble, sont suffisantes pour établir l' autorité de ces livres, dont *la definition du concile de Trente* ne laisse aucun lieu de douter ». Quod vero spectat ad Jahn, ipse in *Introduct. ad lib. sac. V. T.* cap. II, §. 30. ancipitem se ostendit, utrum

66. Ad 14. *D.* Cujus nulla auctoritas est utpote auro hollandico corrupti et ad ineundam calvinistarum gratiam proditoris ecclesiae suae a qua propterea semel et iterum damnatus est, *C.* Cujus sit auctoritati fidendum *N.* Cum hic sycophanta solus sit qui ab adversariis opponatur idemque rejectus a suis, exinde patet quid de libris deuterocanonicis sentiat ecclesia Graeca (1).

67. Ad 15. Resp. I. *Neg.* suppositum de ecclesia protestanti: protestantes nunquam constituerunt ecclesiam; sed agmen haereticorum qui perduelles in ecclesiam Christi sunt nec minus ab ecclesia quam a se invicem divisi; ecclesiam proinde protestantem non potuit synodus Dordracena repraesentare.

68. Resp. II. *D.* Id est synodus Dordracena in suo conficiendo decreto antiquitatis vestigiis adversata est, *C.* institit *N.* Nam, ut vidimus, antiquitas universa, quamvis inter canonicos, prout canonicorum nomine significabantur libri in canone judaico contenti, deuterocanonicos interdum non recensuerit, agnovit tamen eos et sacros esse et ab ecclesia uti divinos in se probari, etsi eadem certitudine extrinseca, seu *quoad nos* eadem ratione ac de primis illis non constaret. Universa insuper antiquitas, nullo discrimine interjecto, eos libros una cum ceteris recensuit firmiterque retinuit. Contra vero synodus Dordracena ex censu divinorum librorum eos expunxit, et ad calcem librorum protocanonicorum rejecit cum apposito titulo: *Libri Apocryphi.* Ceterae autem ecclesiae a synodo repraesentatae, nulla ejusmodi decre-

conc. Trid. discrimen sustulerit, quod, eo quidem sentiente extitit circa diversam librorum protocanon., et deutero-canonicorum auctoritatem.

(1) Quod nec Dombre ipse dissimulat. Cf. quae de Cyrillo Lucari in ordine ad canonem scribit doctus p. Le-Quien in adnot. II ad cap. XVII, libri IV. *De fide Orthodoxa s. Jo. Damasceni* opp. tom. I, p. 283. ubi inter cetera observat synodum Bethleemiticam p. 389. libris in canone Laodiceno contentis ceteros addidisse, et declarasse *inscite ac maligne* a nefando Cyrillo ἀποκρύφους *apocryphos* nominatos. Cui sanctioni Dionysius Cp. cum aliis episcopis bene multis et presbyteris suffragatus est in responsione ad articulos calvinistarum an. 1672.

ti ratione habita, libros eosdem e Bibliis penitus ablegarunt (1).

69. Post prolixam hanc discussionem juverit et nobis percontari quaenam ecclesia (ut ecclesiae nomen coetui protestantium liberaliter concedamus) in errore sit, catholica an protestans? Quae in confirmationem canonis Tridentini documenta afferuntur certissima sunt et ad critices unguem exacta; quae ab adversariis vero proferuntur partim praepostero sensu sunt intellecta, partim exaggerata, partim demum falsa ac putida mendacia. Eligat igitur lector. Tales sunt protestantium triumphi!

70. III. Obj. Nonnulli saltem libri N. T. nunc in canone recepti sunt, qui in canone ecclesiae Romanae desiderabantur. Siquidem 1. constat ex Eusebio Cajum presbyterum ecclesiae Romanae sec. III. non admisisse nisi tredecim epistolas s. Pauli, cum eam non adnumeraverit quae ad Hebraeos inscripta est, et s. Hieronymus qui Romae Damaso ab epistolis fuit aperte scribat: « Paulus Apostolus in epistola ad Hebraeos, quem latina consuetudo non recipit (2) »; quod et alibi repetit (3). 3. Idem dici debet de Apocalypsi quoad orientales, eodem s. Doctore teste (4); imo teste anteriore scriptore Magno Dionysio Alexandrino (5). 4. Concipi porro nequit, quomodo ecclesiae sec. XVI. potuerit innotescere, quod quatuor saltem prioribus seculis ignoravit ecclesia, cum nullam posthac ipsa revelationem habuerit. 5. Non immerito igitur Romae vehementer obmurmura-

(1) Cf. *Notice sur les livres apocryphes de l'ancien Testament en reponse à la question* FAUT-IL LES SUPPRIMER? par C. E. F. Moulinié pasteur de l'église de Genève. Genève 1828. Quem rite opponere possumus Dombrio, utpote qui et doctrina et auctoritate plurimum valeat inter suos, dum Dombre nulla existimatione clarescit.

(2) *Comment.* in cap. VI. Is. ad v. 2.

(3) In epist. CXXIX. ad Dardan. ed. Vallars. n. 3. in *Catal.* in Cajo; ad cap. VIII. Zachariae et in Matth. c. XXVI. ac demum in epist. ad Evangel. et alia ad Paulinum. Cf. adnot. Vallarsii ad pag 965. tomi I.

(4) In epist. cit. ad Dardan.

(5) Apud Euseb. Hist. Eccl. lib. VII, cap. 25.

tum est, referente Sarpio (1), quod a congregatione quinque cardinalium et quadraginta octo episcoporum, qui exiguis dioecesibus praeerant, nec magni erant theologi, praecipiti consilio decretum de re adeo difficili latum fuerit. Ergo.

71. Resp. *N. A.* Ad 1. prob. *D.* Cajus Rom. Ecclesiae presbyter non adnumeravit epistolam ad Hebraeos inter epistolas s. Pauli, *C.* non agnovit eam epistolam uti divinam atque canonicam *N.* Duae ejusmodi quaestiones permisceri inter se nequeunt: altera quippe ab altera antiquitus sejuncta fuit. Quidam enim uti divinam habuerunt epistolam ad Hebraeos quamvis eam a Paulo conscriptam esse inficiarentur (2), prout contigit Apocalypsi cujus auctorem diversum esse ab Apostolo Joanne aliqui ex antiquioribus existimarunt, quin tamen ejus divinitati quidquam derogarent (3). Cajus propterea potuit eam quidem abjudicare epistolam apostolo Paulo, nec tamen canonicam ejus auctoritatem ob id inficiari, ut patet ex ipsis Eusebii verbis (4). Sane cum videamus a Cle-

(1) *Storia del concilio di Trento* lib. II.

(2) Cf. Michaëlis, *Introduct. au Nouveau Testam.* Genève 1822. tom. IV. chap. XXIV. sect. XV, p. 224. et Cellérier *Introduct.* etc *Division.* II, sect. XI, pag. 448 seqq. Certe Tertullianus lib. *De pudicitia* cap XX. eam adscribit Barnabae, ac receptiorem eam esse dicit *apud ecclesias* epistolam Barnabae (nempe epistolam ad Hebraeos) *illo apocrypho Pastore moechorum*. Cf. etiam s. Hieronym. *De viris illustr.* in *Paulo*, et Origenem apud Euseb. lib. VI, cap. 25.

(3) Cf. Dionysium apud Euseb. lib. VII, cap. 25. et ejusdem epist. ad Hermammonem quae est num. XII. edit ejus opp. De Magistris num. 2. pag. 178.

(4) Sic scribit Eusebius lib. III, cap. III. « Sciendum tamen est epistolam ad Hebraeos *a nonnullis* ideo esse repudiatam, quod dicerent eam ab ecclesia Romana pro certa ac genuina Pauli epistola non haberi »; et lib. VI, cap. XX. loquens de Cajo qui tredecim tantum enumeraverat epistolas Pauli subdit: « Sane haec epistola (ad Hebr.) etiamnum a *quibusdam Romanis Apostoli* esse non creditur ». Porro utrobique Rufinus vertit *latinos*, quam versionem probat Valesius, cum Eusebio insolens non sit *latinos* vocare *romanos*, ut prolatis exemplis ostendit idem Valesius in not. ad utrumque locum. Inter hos Romanos seu latinos qui Paulo abjudicarunt hanc epistolam recensendus etiam est Hyppolytus episcopus Portuensis in lib. *Advers. haereses*, teste Photio in Biblioth. cap. 121. Ceterum cf. Theodoretum in procemio in epist. ad Hebraeos, ubi ex veterum consensu b. Pauli eam esse ostendit. A Clemente Romano epi-

mente plures ex hac epistola sententias proferri perinde ac ab aliis scriptis canonicis, patet ab ecclesia Romana eam inter Scripturas canonicas seu divinas fuisse adoptatam (1).

72. Ex his responsio fluit ad alteram probationem adductam ex s.Hieronymo : qui quidem non de Romana proprie ecclesia loquitur, sed de ecclesiis *latinis*, seu potius de *latina* consuetudine, quo nomine ecclesiae occidentales in genere significantur, apud quas potuit esse circa auctorem hujus epistolae dissensus. Quod si vere loquitur de ecclesia Romana, non loquitur nisi de nonnullis ejusdem membris, siquidem exploratum est, aetate s. Hieronymi plerosque omnes eandem epistolam recepisse, uti ostendit Bonfrerius (2). Ceterum idem s. Doctor in epist. ad Dardanum testatur non solum hanc epistolam « ab omnibus retro ecclesiasticis graeci sermonis scriptoribus suscipi . . . et quotidie ecclesiarum lectione celebrari », verum etiam profitetur se eam suscipere tanquam canonicam una cum Apocalypsi : « Nequaquam, subdit, hujus temporis consuetudinem, sed veterum scriptorum auctoritatem sequentes, qui plerumque utriusque abutuntur testimoniis, non ut interdum de apocryphis facere solent . . . sed quasi canonicis et ecclesiasticis (3) ».

73. Ad 3. *D.* Sequioris aetatis et quoad verum ejus auctorem, *C.* aetatis anterioris et quoad ejus divinam

stolam ad Hebr. tributam fuisse apostolo Paulo testatur Stephanus Gobatus apud Photium.

(1) Cf. de hoc argumento Estium in epist. ad Hebr. *De auctoritate epistolae, et de aucthore hujus epistolae. Comment. in omnes Pauli epist.* Duaci 1616, tom. II, p. 369 seqq. item Cellérier op. cit. *Introduct.* Divis. II, sect. XI. ubi ejus auctoritatem vindicat adversus Michaëlis, qui praeterea causam assignat quare ab impugnatoribus cataphrygarum seu montanistarum in dubium saltem revocata fuerit auctoritas epistolae ad Hebraeos, ob abusum scilicet nonnullorum locorum ejusd. epistolae.

(2) *In cit.praeloq.*cap.IV.sect.VIII.

(3) Loc.cit.Notanda vero hic est in s.Doctore conjunctio istarum vocum: *canonicis et ecclesiasticis*, quae pro eodem usurpantur, secus ac contendant adversarii.

inspirationem *N.* Certum enim est, Apocalypsim prioribus duobus seculis etiam ab orientalibus uti divinam admissam fuisse, postea vero dubitari coeptum de divina ejus origine ac de ejus auctore, quem alii Joannem Evangelistam, alii Joannem presbyterum esse contendebant (1). Ceterum in ecclesia Romana nunquam de ejusdem canonicitate excitata dubitatio est (2), quod nobis plane sufficit.

74. Ad 4. *D.* Si reipsa ecclesia definivisset sec. XVI. quod ignoravit ecclesia IV. priorum seculorum, *Tr.* vel *C.* si secus egit *N.* Jam enim ostendimus quomodo ab apostolicis inde temporibus in ecclesia Romana idem canon obtinuerit, ac veluti per manus fuerit huc usque transmissus. Nulla proinde indiguit nova revelatione ad canonem statuendum ecclesia, sed solo divino subsidio ne unquam deciperetur, prouti re vera factum est. Laborat propterea difficultas falso, ut ajunt, supposito (3).

75. Ad 5. Si fides adhibenda sit huic scriptori haereticis colludenti ac in pluribus falsitatis convicto (4), *C.* secus *N.* Porro decretum de quo agitur licet ab initio, prout temporum ferebat conditio, nonnisi a pau-

(1) Recolantur superius dicta; Cf. praeterea Cellérier op. cit. *Divis.* III. sect. V.

(2) Ibid.

(3) Apposite ad hanc ipsam difficultatem respondebat auctor certo minime adversariis suspectus, scilicet Dupin op. cit. l.b. I. ch. I. §: VI. « Quoiqu' il ne se fasse point de nouvelle révélation à l' Eglise, elle peut, après bien du temps, être plus assurée de la vérité d' un ouvrage, qu' elle ne l' étoit auparavant; quand après l' avoir bien examiné, elle a trouvé un légitime fondement de n'en plus douter, et une tradition suffisante pour le juger authentiquement. C'est la raison pour laquelle saint Jérôme dit, que l' épître de saint Jude avait acquis de l' autorité par l' antiquité et par l'usage, et mérité d'être mise au rang des livres sacrés du Nouveau Testament ».

Atque hic obiter observo, quod si valerent argumenta quibus utuntur calviniani, et Dombre inter ipsos, ad impugnandam canonicitatem librorum deutero-canonicorum V. T., deberent pariter excludi ab hoc censu deutero-canonici Novi Testamenti quos tamen ipsi uti canonicos admittunt. Eadem siquidem et validiora fortasse urgeri possent adversus horum canonicitatem argumenta, ac pugnent contra canonicitatem deutero-canonicorum Testamenti Veteris.

(4) Card. Pallavicinus detexit 360. errores *facti* in Historia Pauli Sarpii quos ei exprobravit.

*

cis editum fuerit, tamen ab universa synodo, totaque demum ecclesia catholica probatum est. Decreta autem omnia anteriora denuo concilii sub exitum sanxerunt cardinales sex, legati quatuor, patriarchae tres, archiepiscopi triginta duo, episcopi ducentum viginti octo, abbates quinque, generales ordinum ministri septem, episcoporum procuratores plurimi (1). Addimus, quod Sarpius una cum haereticis suis decreto Tridentino, etiamsi decies centena millia episcoporum congregata illud tulissent, impavide refragatus esset. Non error siquid cm intellectus, sed voluntatis vitium in eo fuit. Quid porro cum ejusmodi hominibus agas?

PROPOSITIO II.

Rejecta ecclesiae catholicae auctoritate nequeunt protestantes certum sacrae Scripturae canonem constituere

76. Hujus propositionis veritas suapte natura ex iis profluit, quae in superiori propositione disseruimus. Etenim non aliunde auctoritas nobis constat sacrarum Scripturarum sive Veteris sive Novi Testamenti, quam ex canone ecclesiae Romanae seu ecclesiae catholicae universae, quae labente tempore illum amplexa est juxta illius ecclesiae traditionem, constantem sane atque perpetuam ab aetate apostolica ad concilium usque Tridentinum. Antiqui siquidem canones seu catalogi sacrorum librorum quos reliquae ecclesiae particulares, ac patres seorsum sumpti exhibuerunt, plurimum inter se discrepant. Nam alium canonem dedit Melito Sardianus, alium synodus Laodicena, alium vero canones et constitutiones *Apostolicae* nuncupatae, alium Origenes, alium auctor

(1) Sess. xxv.

Synopseos Athanasianae (1), alium s. Gregorius Nazianzenus (2) et ita porro (3). Omnes quippe vel deficiunt vel redundant. Scriptura nullum uspiam censum horum librorum exhibet. Cum autem haec sola documenta sint, ex quibus nobis genuinus canon constare possit, elucet, seposita ecclesiae catholicae auctoritate, nullam viam certam patere protestantibus illam respuentibus posse ad canonem sibi constituendum.

(1) Etenim, ut vidimus, Melito in canone suo omittit libros omnes N. T. et in can. libror. V. T. praetermittit Baruch; contra vero Synod. Laodicena in suo can. recenset Baruch, omittit vero Apocalypsim; in can. LXXXV. apostolico inter libros canonicos recensentur libri Judith, et *tres* Machabaeorum, omittuntur vero libri Baruch, Tobiae, Sapientiae, et Ecclesiastici; ex libris vero N. T. omittitur Apocalypsis; sed e contra inter canonicos adnumerantur Clementis epistolae duae, et octo libri constitutionem ejusdem Clementis. Origenes exhibet can. Hebraeorum; auctor Synops. Athanas. numerat 151. psalmos, excluditque e canone libros deuterocan. V. T.

(2) Et ipse sequitur canon. Hebraeorum quoad libros V. T. et omittit Apocalypsim ex libri N. T. in suo carm. XXXIII. *De veris et germanis Scripturae libris*. Opp. ed. 1630. tom. II, p. 98.

(3) E. g. Cyrillus Hierosolym. Catech. IV. n. 35. licet et ipse tradat canon. Hebraeorum, attamen includit in hoc can. prophetiam Baruch, excludit vero ex libris canonicis N. T. Apocalypsim; s. Athanasius pariter in epist. *Festali* admittit solum canonem Hebraeorum quoad libros V. T. addita prophetia Baruch et epistola Jeremiae, quae constituit caput VI. Baruch in Vulgata. Philastrius Brix. De haeres. cap. 88. excludit e libris canon. Epistolam ad Hebr. et Apocalypsim. ed. Brix. 1738. Attamen in hoc sibi non constat. Cf. cap. 60. et 89. Canon pariter ecclesiae Syriacae excludit Apocalypsim. Contra vero Barnabas allegat testimonium ex lib. IV. Esdrae v. 5. in ep. c. XI. apud Coteler. Sic in *Constitution. Apostol.* lib. VII. cap. II. et seq. Uti ex ceteris Scripturis testimonia adducuntur ex epist. Barnabae. Ibid. tom. I, p. 363. et lib. II, cap. XXII. Oratio Manasses ib. p. 232. Tertullian. veluti ex Scriptura sacra adducit lib. *Praescript.* cap. III. testimonium ex lib. IV. Esdr. VIII 20. et iterum lib. IV. cont. Marcion. cap. XVI. ex eod. libro allegat c. XV, 1. Cf. Rigalt. et Pamel. Sic Cyprianus ep. LXXIV. p. 141. ed. Maur. laudat lib. III. Esd. IV, 38. cujus textum profert. S. Irenaeus lib. IV. *contr. Haeres.* c. XX, n. 2. edit. Mass. citat tanquam Scripturam canonicam librum Hermae, nempe *Pastorem*, scribens: « Bene ergo *pronuntiavit Scriptura*, quae dicit: primo omnium crede, quoniam unus est Deus etc. » quae desumpta sunt ex lib. II. Mand. I. cf. Massuet. diss. III, art. I, n. 7. quod et alii patres praesertim graeci praestiterunt, quorum testimonia collegit Cotelerius in praevio *judicio de Hermae Pastore*. Origenes lib. I. cont. Cels. n. 63. Videtur apostolicam auctoritatem tribuere epistolae Barnabae, prout et ante ipsum praestiterat Clem. Alex. lib II. *Strom.* ed. Pott. Venet. 1757. p. 447. ubi cf. adnot. edit. et iterum ib. p. 472. tum lib. V, p. 683. Et haec speciminis gratia attulisse sufficiat, ut appareat quanta olim circa Scripturarum canonem viguerit discrepantia.

77. Sane numquam sibi constitere acatholici in numero librorum canonicorum definiendo. Lutherani ab initio rejecerunt ex sacrorum bibliorum censu libros omnes deuterocanonicos Veteris Foederis, ac omnes deuterocanonicos Novi Testamenti, epistolam videlicet ad Hebraeos, epistolam s. Jacobi, et s. Judae, II. s. Petri, II. et III. s. Joannis una cum Apocalypsi. Calvinus primique ejus asseclae repulerunt pariter libros omnes deuterocanonicos V. T., cum tamen deuterocanonicos N.T. libros retinerent (1). Qua in re videntur antiquos fuisse imitati haereticos, expungentes nimirum pro lubidine sua e librorum sacrorum censu quos cerebrosis suis commentis adversari posse deprehendebant (2). Protestantes deinceps seorsum sumpti quoad hosce ipsos libros in diversas abiere sententias; donec visi demum sunt, ii saltem qui in Germania degunt, unanimi ferme consensione admittere quotquot N. T. libros in canone suo catholica recenset ecclesia (3). Verum novis Bibliorum studiis excitatis, ac rationalismo in dies percrebescente, adeo secum ipsi pugnare coeperunt, vix ut ullus liber sit, non modo ex deuterocanonicis, sed etiam ex protocano-

(1) Cf. *Praeloquia* Jac. Bonfrerii S. J. *in totam sac. Script.* cap. IV. sect. I. Janssens op. cit. *Herm. Sac.* ed. Paris. 1833. tom. I, chap. I, §. V.

(2) Ita de haereticis Marcionitis in lib. de *Praescript. haeret.* cap. XVII. scribit Tertullianus: « Ista haeresis non recipit quasdam Scripturas, et si quas recipit, non recipit integras; adjectionibus et detractionibus ad *dispositionem instituti sui intervertit* » De hoc ipso haereticorum more loquitur Irenaeus lib. I. *Contr. haeres.* cap. XX, n. I. Cyprianus in lib. *De unit. eccles.* ed. cit. p. 198. ubi haereticos vocat *corruptores Evangelii*, Basilius M. hom. V. in *Hexaëmer.* n. 5. Augustinus in lib. cont. Adimant. c. XIII, n. 4. aliique passim. Porro eadem ratione se gessisse haereticos protestantes dum respuerunt libros deuterocanonicos vadem damus auctorem protestantem, qui ejus rei causam aperit, nempe Moulinié op. cit. *Notice sur les livres apocryphes* etc. *Introduct.* p. 4. ubi scribit: » « Certains passages des livres apocryphes (deutero-canoniques) ont fait croire que la doctrine de ces livres n'était pas conforme à l'analogie de la foi (nempe doctrinae haereticorum) et l'on a conclu à la suppression de tous, repassant à cette occasion les objections qu'on avait jadis opposées à leur canonicité ».

(3) Cf. Janssens loc. cit. et Moehler *Symbolique* tom. II, ch. V, §. XLI.

nicis utriusque foederis, quem istorum aliquis ex censu canonicarum Scripturarum non expungat, aut saltem an expungendus sit vehementer non dubitet (1).

78. Neque hoc mirum videri debet in acatholicorum systemate; nam cum ipsi infallibilem ecclesiae auctoritatem agnoscere detrectent, traditionemque divinam rejiciant, nulla ipsis superest norma tuta ad canonem constituendum, silentibus, uti animadvertimus, hac de re sacris eloquiis, ac veteribus inter se discrepantibus. Quapropter alterutrum ipsi tandem eligant necesse est, aut canonem admittere quem Romana semper ecclesia secuta est, aut ancipites ac incerti circa canonicam uniuscujusque fere libri auctoritatem haerere.

(1) Longa nimis res esset velle protestantes recensere qui unum vel alterum librum protocanonicum suis auctoribus abjudicarunt: proferam nonnulla exempla ex ipsis protestantibus deprompta. Pentateuchum post exilium babylonicum scriptum autumarunt Fr. Car. Fulda, God. Hasse, Jo. Christ. Nachtigal, Jo. Sever. Vater. Mart. de Wette, Leon. Bertholdt aliique apud Rosenmüller prolog. in Pentateuch. Librum Job. non historiam sed fabulam referro contendunt Spanhemius, Carpzovius, Michaëlis, passimque recepta est penes protestantes ejusmodi sententia apud eundem in prolog. in Job; quibus praeiverat Lutherus. Castalio, Beza teste, apud Bonfrerium l. c. tanquam impuram et obscaenam cantionem Canticum canticorum rejicit. Evangeliorum commentarios suis auctoribus, quibus inscribuntur abjudicant Herder, Eckermann, Gieselerus, Sartorius, Paulusius apud Kuinoel prol. in Evang. qui contendunt ex narrationibus ore apostolorum propagatis ab ignotis hominibus eos fuisse exaratos. Alii, ut Michaëlis et Kuinoel ipse recurrunt ad ignotum communem fontem nescio quem Syrochaldaicum ex quibus tria priora Evangelia excerpta sunt, *Urevangelium* vocant, ut alias diximus. Vogelius censet quendam Judaeo-Christianum auctorem esse Evangelii Joannis nuncupati; Ballenstadtius, et Hortius existimant hoc ipsum Evangelium ab ignoto quodam homine Alexandrino sec. I. exeunte, aut sec. II. ineunte fuisse conscriptum. Bretschneider neque Joannem apostolum, neque christianum Palaestina oriundum ibique degentem, neque a Judaeis natum, sed aliam quendam disciplinae Alexandrinae addictum sec. II. illud conscripsisse, et a traditione aut scripta aut non scripta hausisse; apud Kuinoel prol. in Evang. Joan. qui tamen laudat Bretschneiderum veluti doctum et moderatum. Quid igitur erit de minus moderatis protestantibus? Omitto blasphemias quas jam recensui in tract. *De vera religione* p. II, prop. IX. de quibus etiam consuli potest Baro de Starck in *Convivio Theoduli*. Omitto quae Strauss in vita J. C. effutit: haec enim sufficiunt ut pateat an recentiores haeretici circa libros sacros inferiores sint antiquioribus praesertim gnosticis et manichaeis.

79. Quae cum ita se habeant intelligi nequit quadenum ratione possint protestantes unice appellare ad Scripturam, unice ei insistendum vociferari, hanc unicam controversiarum judicem jactare, dum quibusnam libris canonica Scriptura constet, ignorent, aut saltem in eo cespitent, ambigantque, neque unquam possint ipsi suo haerere vestigio. Merito propterea adversus istiusmodi novatores usurpamus, quod in sui temporis novatores urgebat Tertullianus: « Scripturas obtendunt, et hac sua audacia statim quosdam movent .... Si hae sunt illae vires eorum, uti eas habere possint, despici debet cui competat possessio Scripturarum, ne is admittatur ad eam cui nullo modo competit (1). »

DIFFICULTATES

80. I. Obj. Multiplici ratione acatholicis innotescere potest quinam sint libri canonicis accensendi, quinam vero ab hoc censu debeant excludi. Etenim quoad libros V. T. id ipsis constat 1. ex Hebraeis, quibus, ut testatur Apostolus concredita sunt eloquia Dei (2); 2. Ex allegationibus, quae de illis passim occurrunt in libris N. T.; 3. ex consensu ecclesiarum quatuor priorum seculorum. Si vero sermo sit de libris N. T. id ipsum acatholicis luculentur patefit 4. ex canonibus qui per id tempus prodierunt, nempe ex Origene, Melitone, Eusebio, concilio Laodiceno, Epiphanio, Hieronymo

(1) *De praescript.* cap. xv. Ita quidem haeretici antiqui et recentiores; at longe aliam diversam viam tenuerunt quovis tempore catholici. Nota sunt Augustini verba ex cap. v. libri *Contr. Epist. Fundamenti*: « Ego vero Evangelio non crederem, nisi me catholicae ecclesiae commoveret auctoritas » Loquens vero ibid. s. Doctor de *Act. Apostol.* prosequitur: « Cui libro necesse est me credere, si credo Evangelio, quoniam utramque Scripturam similiter mihi catholica commendat auctoritas ». En regulam auream, camque unice tutam. Cf de hac regula et effato s. Augustini Nic. Serarium S. J. in *Prolegomen. Biblicis* Mogunt. 1612. cap. vii, quaest. 6. ubi adversus haereticos illam tuetur. Cf. etiam Melch. Canum *De Loc.* l. ii, c. vii.

(2) Rom. iii, 2.

aliisque passim. 5. demum protestantes quinam libri canonicorum loco debeant haberi ut compertum probatumque assumunt, quin alio opus sit, ex catholicis ipsis, qui eos ut canonicos admittunt ac prae se ferunt. Ergo.

81. Resp. *N. A.* Nam si reipsa, quod jactant adversarii, multiplici ratione, rejecta ecclesiae auctoritate, potuisset aut posset certo constare sacrarum Scripturarum canon, semper ipsi secum inter consentientes in numero librorum canonicorum asserendo extitissent et adhuc essent. Cum vero numquam protestantes neque cum catholicis neque inter se consenserint circa illum aut consentiant, evidens est non modo haud multiplici ratione, sed nullo prorsus pacto id certo ipsis patere posse. Itaque id non evincunt

82. 1. Ex auctoritate Hebraeorum quoad libros V. T., quia tametsi credita illis fuerint eloquia Dei, nobis certo non constat, actu scilicet authentico, quosnam illi singillatim libros uti canonicos admiserint. Auctoritas Josephi et thalmudistarum tanta non est, omne ut dubium dispellere valeat, praesertim cum in pluribus a vero manifeste illi desciverint. In gravi siquidem adeo negotio opus fuisset judicio decretorio et authentico magnae synagogae, quod tamen ipsa aut non tulit, aut saltem illam aliquando tulisse nullo nobis historico coque antiquo monumento certo innotescit (1). Quod vero legitur II. Machab. I. 13. nimis vagum ac generale est, nec quidquam ex eo confici potest. Quid quod auctoritas divina hujus libri a protestantibus ipsis respuitur?

83. 2. Ex allegationibus; tum quod in hoc argumentandi modo ab adversariis jam illud pro certo assumatur, libros omnes N. T. esse canonicos, de quo tamen, auctoritate Ecclesiae seposita, certo ipsis constare nequit;

(1) Cf. Ackermann, *Introd. in libros sacros V. T.* Vien. 1825. par. 1, cap. 1, §. 28. in not. necnon Marchini Tract. *De divinat. Ss. Bibl.* Taur. 1777. p. 3 seqq.

tum quod non omnes libri etiam protocanonici V. T. in Novo Testamento allegentur (1); tum denique quod mentio aut saltem allusio in libris N. T. injiciatur nonnullorum librorum quos ipsi plane rejiciunt (2).

84. 3. Ex quatuor priorum seculorum ecclesiarum consensu; ut enim ostendimus, si Romanam unam excipias ecclesiam aut illas quae ex ecclesia Romana canonem acceperunt (3), ecclesiae particulares primis illis seculis inter se minime consenserunt, sed alia plures, alia vero pauciores libros in canonem retulit. Deinde si ecclesiarum auctoritate permoti primaevae illius aetatis, adversarii libros protocanonicos amplectuntur, curnam eadem innixi auctoritate libros deuterocanonicos non suscipient, cum exploratum ex dictis sit, non paucas ecclesias eos libros uti divinos agnovisse?

85. 4. Ex canonibus per id tempus confectis; quum canones illi inter se differant, pluresque praeterea libros, imo plerosque deuterocanonicos contineant, id quod vel ex ipsa synodo Laodicena apparet (4), quos tamen pro-

(1) Undecim ad minus libri protocanonici numquam in N. T. ex Veteri allegantur, nec ulla ad ipsos allusio fit nempe 1. lib. Judicum; 2. Ruth; 3. I. Reg.; 4. IV. Reg.; 5. Paralip. libr. duor.; 6. Esdrae; 7. Esther; 8. Ecclesiastes; 9. Cantici Cant. 10. Abdiae; 11. Sophoniae.

(2) Tales sunt liber Sapientiae, Ecclesiastici, Tobiae, libri Machab. uti ex dicendis patebit.

(3) Talis est praeter ecclesiam Africanam, ecclesia Hispanica quae in can. Scripturarum plane cum ecclesia Romana consentit, ut patet ex Isidoro Hispal. qui saepius nobis sacr. Scripturarum canonem prout recipiebatur in ecclesia nobis exhibet, scilicet *Etymologiar.* lib. VI, cap. I et II.; in *Prooemiis in libros V. et N. T.*; tum in lib. I. *De officiis* cap. XI. et ubique enumerat libros V. et N. T. septuaginta duos. Cf. edit. opp. Faust. Arevali S. J. Romae 1802. in septem volum. distrib. S. Isidorus expresse distinguit, quemadmodum olim s. Augustinus, canonem Hebraeorum a canone ecclesiae. Idem dic de ecclesiis italicis praeter Romanam quarum testem habemus Cassiodorium, qui in lib. de *Instit. divinar. Litterar.* cap. XIII. et XIV. et ipse eundem canonem cum ecclesia Romana nobis praebet. Cf. opp. edit. Rotomag. 1679. tom. II, p. 546.

(4) Jam vidimus a synodo laodicena inter libros canonicos V. T. recensitum fuisse librum seu prophetiam Baruch, quae deuterocanonica est, et libros omnes deuterocanonicos N. T., excepta Apocalypsi. Si tamen hic canon genuinus est.

testantes non ita pridem ex canonicorum librorum albo expungebant, pluresque adhuc expungunt.

86. 5. Ex catholicis; catholici enim ideo ex auctoritate ecclesiae canonem sacrorum librorum venerantur atque amplectuntur, quia profitentur ecclesiam ex Christi promissis infallibilitate frui iis in omnibus, quae ad fidem moresque spectant. Contra vero protestantes qui ejusmodi privilegium ecclesiae collatum inficiantur, nequeunt, quin secum turpiter pugnent, admittere, ut faciunt catholici ob ecclesiae auctoritatem, sacrarum canonem Scripturarum. Quandoquidem ecclesia si vel in uno fidei articulo errare potest, errare procul dubio potest et in reliquis omnibus; quod si in uno errare nequit, et in ceteris nequibit errare. Jam vero si ecclesia errori obnoxia fuit in canone conficiendo, in errorem catholici ab illa induci potuerunt, a deceptis autem veritas constare certe non potest. En itaque quomodo apte sibi protestantes cohaerent. Quando propterea iidem catholicos ad disputandum provocant ex solo, ut ipsi loquuntur, *puro Dei Verbo quod in Scripturis continetur*, tuto isti respondere provocatoribus possunt, ut prius certo constituant quinam illi libri sint in quibus purum hoc Dei verbum continetur, eosque ad silentium facile adducent.

87. II. Obj. 1. Constituta *genuinitate* sacrarum Scripturarum, hoc ipso ejusdem canonica auctoritas in tuto est: 2. jam vero genuinitas argumentis criticis a protestantibus adstruitur, eo nempe modo quo et catholici ipsi eam vindicant adversus incredulos. Si igitur absque ecclesiae auctoritate catholici omnes adversus incredulos sacrorum Bibliorum genuinitatem evincunt, quare id ipsum efficere non valebunt protestantes, atque hinc certiores fieri de eorumdem librorum *canonicitate*? 3. Ad eum proinde modum quo argumentis criticis omnimodam moralem certitudinem assequi possumus de genuinitate ac

authenticitate operum Tullii, Virgilii ac Taciti, eamdem possumus obtinere quoad libros sacros, adeoque ex dictis constare certe poterit canonica ipsorum auctoritas. Ergo.

88. R. Ad 1. *N.* Potest quippe sacrorum librorum genuinitas optime vindicari quin tamen exinde eorumdem possit canonica auctoritas constitui. Id luculentissime patet ex iis quae in superiori propositione disseruimus, cum liber possit in se authenticus et divinus esse, quin tamen id nobis defectu publici ac solemnis decreti innotescat. Sane nemo jam est qui in dubium revocet genuinitatem libri Ecclesiastici; qui authenticos nón agnoscat libros Judith, Tobiae, ac duos Machabaeorum; attamen uno fere ore protestantes e canone illos excludunt. Idem dic de Judaeis respectu eorumdem librorum; idem de illis patribus quos recensuimus, quibus divini erant ejusmodi libri, dum tamen nti canonicos eos nequaquam admittebant. Non debent proinde duo haec simul permisceri, quod adversarii minime cavent (1).

89. Ad 2. *Tr. A. Neg.* cons. Vis enim tota argumenti pendet ex commixtione seu confusione genuinitatis et canonicitatis sacrorum librorum; hac sublata, penitus concidit. Transmisimus autem antecedens, cum aliud sit argumentis criticis ostendere unius alteriusve libri genuinitatem et authentiam: aliud vero omnium et singulorum librorum qui in canone continentur et ad eum spectare debent, auctoritatem adstruere. Porro cum catholici adversus incredulos pugnant ut plurimum argu-

(1) Hic meminisse juverit, eos, qui nunc adeo fidunt argumentis criticis constituendae authenticitati librorum sacrorum, eos inquam, ipsos esse, qui non obstantibus documentis omnigenis quibus adstruitur Petri Romam adventus, et episcopatus et martyrium, denegare haec tamen pergunt, ut somniis suis indulgeant de Babylonensi, Aegypiaco, aut Chaldaico episcopatu, aut Hierosolymitano ejusdemque ibidem obitu, aut saltem in Joppe. Longe tamen minor documentorum ejusmodi pars militat pro non paucis libris protocanonicis tum V. tum N. T. quam pro Romano Petri episcopatu. Verum harum antilogiarum parum solliciti protestantes sunt.

mentis criticis, nonnisi Pentateuchi et Evangeliorum genuinitatem constituunt, pro quibus certe eadem, imo longe potiora militant argumenta quam pro operum Tullii, Virgilii ac Taciti auctoritate. Paralogismus proinde est argumentum adversariorum dum a particulari concludunt ad universale (1).

CAPUT II.

De divina canonicorum librorum inspiratione

90. Si recensiti Scripturarum libri sunt ut canonici ab

(1) Ex his patet quam immerito Guil. Palmer in op. saepius in altera hujus tractatus part. cit. *Tractatus de ecclesia Christi* vol. II, p. III, cap I, p. 3. affirmet *genuinitatem, authenticitatem, et inspirationem* Scripturae sacrae ab omnibus credentibus (catholicis, schismaticis et haereticis), iisdem argumentis contra incredulos atque deistas propugnari; et pag. 22 seqq. ubi solvit difficultates quas sibi objicit, cum inter alias et hanc sibi proposuisset « *Authenticitas et genuinitas* Scripturarum unice innituntur, Infallibili ecclesiae catholicae existentis auctoritati; ergo debetis ejus testimonium admittere circa doctrinas omnes, etiam probationibus biblicis seclusis » respondet « Nos recusamus positive huic respondere argumento, donec illi, qui illud urgent, affirment argumenta omnia, quibus Bellarminus, Bossuetius, Huetius, Bergierius, Du-Voisin, Hooke, Frayssinous, Bouvier, La-Mennais, ceterique catholici theologi demonstrant authenticitatem, et genuinitatem Scripturae adversus incredulos, quaeque item argumenta *nostra* sunt, omni probandi vi carere. Si id asseruerint, nos equidem admittemus principia adversariorum nostrorum; quod si id facere recusaverint, ipsorum contra nos argumenta ex se plane concidunt ». Ita quidem Palmer, qui deinde prolixam circa hoc argumentum adnotationem subdit. Verum hic, uti etiam alibi, Palmer paralogismo laborat; siquidem, aliud est Scripturarum *in genere* genuinitatem, authenticitatem, ac si placet, inspirationem etiam ostendere, aliud eam ostendere in specie, et praecise singulorum librorum canonicitatem, independenter ab auctoritate ecclesiae. Aliud praeterea est veritatem ab ecclesia assertam jam ac definitam *scientifice* adstruere, prout theologi postulat munus, ac nos ipsi efficere sategimus; aliud vero solius scientiae ope independeter ab ecclesiae auctoritate ejusque dogmatica definitione rem totam conficere, nullum ut dubium supersit. Quantum haec inter se differant quisque intelligit; ac nos in hujus assertionis confirmationem libenter provocamus D. Palmer ut solis argumentis criticis innixus, nitide nobis, absque ulla haesitatione, et omnimoda certitudine exhibeat catalogum librorum canonicorum tum Veteris, tum Novi Testamenti. Certum est, quod ingenii atque industriae suae nervos in id frustra contendet.

ecclesia sanciti, hoc ipso iidem ut authentici et integri quoad omnes suas partes sanciti sunt. Non enim alia de causa eos in censum librorum canonicorum retulit ecclesia, quam ut iis, qui *in se* authentici erant, quippe Spiritu Sancto afflante conscripti, prout mox ostendemus, suffragium suum adjungeret, quo authentici etiam *quoad nos* efficerentur. Authenticum siquidem illud dicitur, quod auctoritatem habet respectu illorum quibus usui esse potest (1). Quapropter dum libros sacros ecclesia canonicos esse sanxit, hoc ipso sanxit authenticos esse et integros ita ut nuspiam vel minimum vitiati fuerint in iis saltem quae ad rei substantiam spectant; alioquin nullam ipsi sibi prorsus libri canonici auctoritatem conciliare valuissent. Quae cum ita se habeant, supervacaneum ducimus peculiarem instituere controversiam de authentia, ut vocant, librorum canonicorum et integritate. Quod enim ad *textus* integritatem attinet sive Veteris sive Novi Testamenti librorum, ejus qui sacras litteras ex professo tradit, eam est vindicare, cum agendum illi sit de fontibus, ut vocant, originalibus, eorum vicissitudines inquirendae, in classes seu familias digerendi, variantes exponendae lectiones, recensiones quae identidem a doctis viris in ecclesia catholica factae sunt dinumerandae, aliaque ejusmodi praestanda, quae textui probe cognoscendo lumen affundere queunt.

91. Nostrae itaque partes sunt canonicorum librorum divinam inspirationem vindicare, prout a concilio Tridentino cum universa ecclesia quovis seculo asserta est.

92. Verum in plures hic incidimus easque gravissimas quaestiones quae sive naturam inspirationis ejusque ex-

(1) Cf. Bonfrerium in cit. *Praeloqu.* cap. III, sect. 3. qui praeterea ibid. sect. 5. animadvertit distinctionem intercedere inter *canonicum* et *authenticum*. Etenim latius patet *authenticum* quam *canonicum*, cum omne canonicum sit authenticum, sed non e converso, quippe aliquid posset esse authenticum et non canonicum, quod opportunis illustrat exemplis.

tensionem, sive ejusdem veritatem seu existentiam attingunt.

93. Ut autem in re tanti momenti quaslibet obscuritatis umbras, quoad ejus fieri potest, declinemus, prius accurate secernamus oportet quae ad doctrinam catholicam spectant tum ab iis quae libere in scholis catholicis agitantur, tum etiam a nonnullorum erroneis aut singularibus certe sententiis, quae praeter propter a sincera ecclesiae catholicae doctrina desciscunt.

94. Doctrina porro catholica est, omnes prorsus sive Veteris sive Novi Testamenti canonicos libros esse divinitus inspiratos.

95. Ast in quo consistit ejusmodi inspiratio? Quaenam requiruntur conditiones ac sufficiunt, ut liber veluti divinitus inspiratus habeatur?

96. Existimant nonnulli ad divinam seu inspiratam Scripturam constituendam requiri, ut quidquid in ea continetur, fuerit a scriptoribus hagiographis Deo dictante exaratum, nullo discrimine interposito inter ea quae primum illis revelata sunt, et ea quae ipsi sibi humana industria potuerunt comparare, cujusmodi sunt historica atque moralia. Hi porro non res solum atque sententias, sed et verba singula et commata apicesque contendunt fuisse inspirata. Nonnulli vero in hoc tantopere progressi sunt, ut Scriptores sacros velut passiva prorsus instrumenta autument extitisse in conscribendis quae iis divinitus tradebantur (1). Unde *rigidioris inspirationis* sectatores ac vindices passim audiunt.

97. Alii autem ex adverso, qui *liberalioris inspirationis* sectatores dicuntur per gradus veluti quosdam ita recedunt ab illa inspirationis notione, ut eam tandem

(1) Cf. Bern. Rabaudy Ord. Praed. *Exercitatio de Scriptura Sacra* (in *Thesauro Theol. Zachariae* tom. I.) sect. 2. sub finem §. 3. Nec non Bonfrerium op. cit. cap. VIII. a sect. 1 ad 7. Janssens op. cit. liv. I. ch. II. §. 3. et 4. Nic. Serarium in *Prolegomenis biblicis*, Mogunt. 1612. cap. IV. quaest. 21.

fere ad nihilum redigant. Etenim plerique ad inspirationem postulant motionem ac *adsistentiam*, quam vocant, Spiritus Sancti quoad res atque sententias, sed assistentiam tamen, ut ita loquar, *positivam*, qua Deus omnia suggerat, et auctoribus hagiographis ita sit praesto ut eos in rebus scribendis omittendisve, ac in verborum etiam delectu et periodorum nexu, dirigat ac moderetur, quin verba tamen singula dictet (1). Alii praeter motionem ac incitamentum ad scribendum solam exposcunt assistentiam quam *negativam* vocant, in eo nimirum positam, quod Deus sacris ita adstet scriptoribus, ut a quovis vel minimo errore immunes solum efficiantur (2). Hic alii non sistunt, sed ad inspirationem plane sufficere contendunt si Spiritus Sanctus ita scriptoribus afflet, ut graviores saltem errores ipsi praecaveant (3). Alii demum affirmant ad Scripturam sanctam efficiendam satis esse, si testetur Spiritus Sanctus nihil in aliquo libro esse falsi, quamvis liber humana plane industria sine ullo Spiritus Sancti afflatu fuerit exaratus (4).

(1) Ita inter ceteros sentiunt Valentia, ed. Lugd. 1603. tom. III. disp. I. *De fide* q. I. Puncto 8. Rabaudy op. cit. sect. II. §. I. *Concl.* Hanc eandem sententiam acriter tuetur P. Ant. Casini S. J. in *Encyclopaedia Sac. Sripturae* Venet. 1747. vol. I. *Disput. praevia secunda*. Estius in II. ad Timoth. III. 16. Plura patrum sanctorum effata, quae ab hujus sententiae patronis afferuntur, videntur ei adstipulari.

(2) Talis est notio inspirationis quam praebet Jahn in *Introd. Biblica V. T.* Vien. 1814. p. I, cap. II, §. 19. Neque ab hac sententia abludit Janssens op. cit. tom. I, ch. II, §. IV. Eandem propugnaverunt Dupinius op cit. *Dissert. prélim.* chap. II, §. VII.

(3) Ita sensere Erasmus, Grotius, et juxta plures etiam Holden doctor Sorbonicus, item auctor Anonymus cujus sententiam *epist.* XI. *Batavorum theologorum* fuse recenset in op. *Quorumdam Theologorum sententiae*, pag. 230-233. Aliique apud Calmet *Dissert. de libror. Sacr. inspiratione* art. 2. quae praemittitur epistolis catholicis. Cf. etiam Graveson, *Tract. de Scriptura Sac.* Romae 1741. par. I, §. I. Argentré *Element. Theolog. de Script. Sacr.* cap. IV. Huic etiam adstipulatur Cellérier in cit. *Introd.* ut patet ex iis quae scribit p. 400.

(4) Haec est celebris sententia Lessii et Hamelii S. J. quam in postrema ex tribus thesibus *atro carbone* notatis ab Academ. Lovaniensi et Duacena an. 1587. et 1588. illi propugnarunt. Has enim theses emiserant duo illi scriptores an. 1586. I. « Ut aliquid sit Scriptura Sancta, non est necessarium singula ejus verba inspirata esse a Spiritu Sancto. » 2. « Non est neces-

98. Quod vero ad protestantes prope attinet, iidem jam inde ab ortus sui initio usque ad medium ferme sec. XVIII. rigidiorem inspirationis notionem fuerant sectati, donec scilicet opera prodierunt Toehlneri an. 1772. *de inspiratione*, et Semleri *de examine canonis* an. 1771-1773. Ex hoc vero tempore ita a majorum suorum institutis desciverunt, ut non solum notionem inspirationis extenuarint, sed, magna saltem illorum pars, eam prorsus exterminarint. Nunc vero temporis pauci sunt inter protestantes qui divinam vere tueantur inspirationem (1), et si qui adhuc libris sacris divinam auctoritatem tribuere videntur, eatenus tantum tribuunt quatenus libri illi quasdam veritates divinas complectuntur (2). Quare Bahrdt, unus ex ipsis, omnem rejiciens inspirationem, adstruit scriptores sacros nullo supernaturali dono auctos fuisse, neque Spiritum Sanctum ad eos ab erroribus praemuniendos sua illis praesentia ac numine adstitisse (3). Subsequentes porro rationalistae non modo inspirationem

sarium ut singulae veritates et sententiae sint immediate a Spiritu Sancto ipsi scriptori inspiratae. » 3. « Liber aliquis (qualis forte est secundus Machabaeorum) humana industria sine adsistentia Spiritus Sancti scriptus, si Spiritus Sanctus postea testetur nihil ibi esse falsum, efficitur Scriptura Sacra ». Calmet diss. et loc. cit. scribit, Jesuitas valide sententiam suam tuentes, apologiam edidisse, cui Lovanienses doctores ab episcopo jussi die 17. Augusti 1588. respondentes suam pro viribus censuram defenderunt. Juxta ipsum Cornelius a Lapide in epist. II. ad Timoth. III, 16. Bonfrerius *proleg.* cap. VIII. sect. 1. Mariana *Tract. de Vulgata edit.* et Bellarminus *Tract. de Verbo Dei* eandem sententiam adoptarunt; Janssens idipsum affirmat loc. cit. et citatis auctoribus adjecit Canum, Dupinium, Rich. Simonium, Contensonium, Calmetum, et modernorum plerosque. Ast ambo permiscent istorum auctorum opinionem circa rationem inspirationis quoad solas res et sententias, non autem quoad singula verba, (in qua unice conveniunt cum Lessio et Hamelio) cum opinione contenta in thesi tertia, quam allegati auctores minime sectantur, imo et ipsi Lessius et Hamelius jam ab ea expunxerant quae intra parentheses incluserant. Quoad secundam thesim cum sensus ejus sit, non indiguisse scriptores sacros nova revelatione circa ea quorum sibi notitiam humana industria comparare poterant, nil vetat quominus iidem auctores in eam pariter concesserint, prout reipsa Cornel. a Lapide aliique praestiterunt.

(1) Cf. Jahn op. et loc. cit. sub finem §. 23.

(2) Ibid.

(3) In opusc. 1. *De system. ac scopo Jesu* ep. VII. et alii passim apud Janssens op. cit. §. V.

omnem abjiciunt, verum etiam irrident, ac eos qui eam adhuc profitentur per contemptum *supernaturalistas* vocant. Ili nempe sunt progressus apud illos, qui *purum Dei verbum*, scilicet *Scripturam solam* uti adaequatam credendorum omnium et agendorum normam extollunt.

99. Verum hos, quos apposita propositione mox refellemus, dimittentes, atque ex recensitis catholicorum scriptorum placitis circa rationem qua Spiritus S. scriptores sacros afflaverit, tum rigidioris tum liberalioris inspirationis instituta pariter declinantes, viam mediam vero similiorem arbitramur. Atque illud in primis profitemur rejicere, nos laxiores eorum sententias, qui nonnisi *adsistentiam* Spiritus Sancti, quam *negativam* vocavimus, adsciscunt, qua fieret ut immunes tantummodo servarentur ab errore scriptores sacri: haec enim neque satis adaequatam nobis exhibet inspirationis notionem, et competere etiam posset dogmaticis conciliorum oecumenicorum definitionibus, quas tamen inspiratas dixerit nemo, eo sensu quo inspiratos libros sacros nuncupamus. Multo vero magis Holdenii, si tamen id docuit (1), aliorumque commentum respuimus, qui ita Spiritus S. *adsistentiam* coarctant, ut ad graviores tantum errores declinandos idoneos effecerit scriptores sacros: hoc enim semel admisso, sequeretur Scripturam sacram pluribus posse quamvis levibus scatere erroribus, quod quidem ab ecclesiae catholicae sensu alienum omnino est (2). Sic neque illorum admittimus opinionem, qui

(1) Etenim Nicolai in *Dissert. Proemiale* 1. edit. Firenze 1756. tom. 1, par. 1, pag. 19. 20. eum ab hac criminatione vindicat.

(2) Hoc passim inculcat s. Augustinus, praesertim epist. LXXXII. ad Hieron. n. 3. ubi scribit: « Ego ... solis eis scripturarum libris, qui jam canonici appellantur, didici hunc timorem honoremque deferre, ut nullum eorum auctorem scribendo *aliquid errasse firmissime credam*, » quod et ibidem repetit n. 22. et in ep. XXVIII. ad eund. n. 3. « Admisso semel, inquit, in tantum auctoritatis fastigium officioso aliquo mendacio, nulla illorum librorum particula remanebit, quae non ... ad mentientis auctoris consilium officiumque referatur ». Cf. etiam in lib. II. *de consensu Evang.* cap. XII. vid. Melch. Canum *De locis* cap. XII.

ad librum sacrum constituendum affirmant satis esse, si Spiritus S. postea declaret nullum ibi errorem inveniri: ejusmodi siquidem Spiritus S. testimonium certiores quidem nos faceret illum librum veracem esse; at non omnis liber qui verax sit, illico divinus dici potest, ut praetereamus ab Apostolo ethnicorum testimonia adduci, eaque *vera* ab ipso dici (1), quin tamen inferri liceat testimonia illa in se evasisse divina.

100. Quemadmodum vero rejicimus laxiores ejusmodi sententias, sic necessum nobis non est ad inspirationem vindicandam rigidiori illorum opinioni subscribere, qui eam extendunt ad singula omnino verba; plura enim sunt quae nos impediunt quominus in istorum eamus sententiam. Ac 1. quidem consueta divinae providentiae ratio, quae quoniam non deest in necessariis, sic neque abundat in superfluis: superfluum porro videtur novam suggerere verborum inventionem, quae naturali scriptoris facultati innotescant; 2. styli varietas quae in diversis scriptoribus hagiographis pro diverso uniuscujusque cultu, ingenio, atque indole elucet; incongruum quippe videtur affirmare Deum accommodasse verba vario singulorum scriptorum ingenio; 3. diversa ratio qua scriptores sacri rem eandem referunt; certum namque est, Christum e. g. nonnisi una eademque formula consecrationis, seu institutionis eucharisticae verba protulisse; si quis tamen conferat Matth. XXVI, 28. Marc. XIV, 24. Luc. XXII, 20. I. Cor. XI, 25. comperiet diversis eam verbis referri, ut alia pene innumera ejusmodi exempla praetermittamus; 4. major minorve difficultas quam in opere suo concinnando expertos se esse hagiographi scriptores ipsi professi sunt, uti auctor II. Machabaeorum libri, qui cum aggressus esset quinque Jasonis Cyrenaici libros compendifacere, de se scribit: « Et nobis

nec non Graveson in cit. Tract. *de Script. Sacr.* p. 1, §. III. assertio II.

(1) Ad tit. 1, 13.

*

quidem ipsis, qui hoc opus breviandi causa suscepimus, non facilem laborem, immo vero negotium plenum vigiliarum, et sudoris assumpsimus (1). » Quinam autem fuerit ejusmodi labor et negotium adeo difficile, ipsemet declarat adjiciens: « Sicut enim novae domus architecto de universa structura curandum est; ei vero qui pingere curat, quae apta sunt ad ornatum, exquirenda sunt: ita aestimandum est et in nobis. Etenim intellectum colligere, et ordinare sermonem, et curiosius partes singulas quasque disquirere, historiae congruit auctori: brevitatem vero dictionis sectari, et executiones rerum vitare, brevianti concedendum est (2). »

101. Ex quibus postremis verbis intelligimus non solum vocabula, verum etiam hagiographis scriptoribus a Spiritu Sancto relictum esse negotium conquirendi quae ad susceptum inspiratumque a Deo institutum pertinerent, quoties aggressi sunt mandare litteris historias, morales sententias, et quidquid eorum animo obversabatur, vel naturali poterat facultate obversari (3). His alii

(1) Cap. II, 27.

(2) Ibid. 30-32.

(3) Cf. de hoc argumento. *Bible de Vence* cinquième edit. Paris 1827. tom. I. *Discours prelimin.*, seconde partie, pag. 55. et suiv. Nicolai *Dissert.*, cit. p. 18 seqq. Dupin op. cit. *Diss. prelim.*, lib. I. ch. 2. §. 6. Rich. Simon *Hist. Critique du Nouveau Testament* ch. XXIII, et XXIV. ubi sententiam Lessii et Hamelii, quae illuc refertur mordicus adversus censuras duarum academiarum Lovan. et Duacensis tuetur. Non tamen sine delectu et cautela liberior hic scriptor legi debet. Cf. item Calmet diss. *De libr. sac. inspirat.* art. 2. Janssens op. cit. Hi autem aliique ejusdem latioris inspirationis sectatores quae contraria sibi videntur patrum testimonia commode exponunt, et alia iisdem opponunt, in quibus contrarium patres videntur docere. Nobis satis erit heic unum vel alterum afferre speciminis gratia pro hac sententia. S. Augustinus lib. II. *De consensu Evang.* cap. XII. n. 27. de sanctis evangelistis haec expresse scribit: « Ut enim quisque meminerat, et ut cuique cordi erat, vel brevius vel prolixius, eamdem tamen explicare sententiam, ita eos explicasse manifestum est. » Sed praestat ipsum hic adire, fusius enim rem hanc pertractat n. 28. et 29. et iterum cap. LXVI. « Quod nosse, scribit, et moribus utile est, propter cavenda et judicanda mendacia; et ipsi fidei, ne putemus, *quasi consecratis sonis*, ita muniri veritatem, tamquam Deus nobis quemadmodum ipsam rem, *sic verba* quae propter illam sunt dicenda, commendet »; et s. Hieronymus epist. LVII. ad Pammach. n. 6. edit. Vallars. « Alii, inquit, syllabas au-

addunt, quod si inspiratio non ad res dumtaxat ac sententias, sed ad verba ipsa singula extenderetur, nos qui versionibus utimur, Scriptura sacra aut omnino, aut saltem magna ex parte destitueremur, quod asserere absonum est (1).

102. Quapropter viam mediam, ut praemonuimus, ineuntes, illam inspirationis notionem amplectimur quam tenuit cl. Marchini, ita ut dicenda sit « Singularis ea Spiritus Sancti moventis ad scribendum impulsio, directio ac praesentia mentem animumque scriptoris gubernans, quae eum non sinit errare, efficitque ut scribat, quae velit Deus (2) ». Ex qua notione patet illa omnia in inspiratione divina reperiri, quae ad eam constituendam requiruntur ac sufficiunt ex communi theologorum doctrina; nempe 1. *excitationem* seu *impulsionem* ad scribendum; 2. *illustrationem* mentis ac *motionem* voluntatis, ut non solum nullus sacro scriptori excidat error; sed 3. praeterea inveniatur in eo *delectus rerum* delectus rerum scribendarum, sic ut nihil omittat, nihil adjiciat ad ea quae Deus scribi ab ipso voluerit: 4. *adsistentiam* jugem ac singularem in opere perficiendo.

103. Ex his praeterea discimus aliud esse *inspirationem* divinam, aliud autem *revelationem*. Inspiratio enim latius patet quam revelatio, quae scilicet est patefactio rei antea non perceptae nec animo infixae, cujusmodi sunt vaticinia, mysteria, positiva divinae voluntatis manifestatio. Quare revelatio habet pro objecto rei prius ignotae patefactionem, inspiratio vero praeterea habet pro objecto suo res etiam aliunde cognitas, seu quae saltem

cupentur et literas., tu quaere sententias » et n. 10. « Obtrectatores mei quaerant, et intelligant, non verba in Scripturis consideranda, sed sensum ». Tota haec epistola de hoc argumento est.

(1) His argumentis nonnulli aliud adjiciunt deductum ex soloecismis quibus juxta ipsos identidem sacrae litterae inspersae sunt; cf. Herm. Goldhagen *Introd. in Script. Sac.* p. 1.

(2) Op. cit. *De divinit. et canonic. sac. Bibliorum* p. 1, art. v, p. 70.

cognosci naturali possunt industria. In revelatione non solum res patefiunt, sed verba interdum ipsa quibus manifestatio illa enunciatur vel litteris consignatur, a Deo ipso dictantur, non item vero in iis quae per solam inspirationem conscribuntur (1). Animadvertendum tamen est communi loquendi usu receptum esse, ut revelationis nomine universe significetur quidquid in sacris litteris continetur, aut etiam quod Spiritu S. dictante viva voce per traditionem transmissum est (2).

104. His ita explanatis, superest ut tandem deveniamus ad vindicandam ecclesiae catholicae doctrinam, prout a concilio Tridentino sess. IV. in decreto de canonicis Scripturis declarata est, cum asseruit, utriusque Testamenti *unum Deum esse auctorem* (3), et anathema illis dixit, qui libros utriusque foederis antea enumeratos pro *sacris* non haberent. Quod quidem binis propositionibus conficiemus, quarum altera veritatem adstruemus doctrinae catholicae circa divinam horum librorum inspira-

(1) Janssens op. cit. visus est utramque *inspirationis* et *revelationis* notionem permiscuisse in definitione quam sub finem §.III. exhibet de inspiratione.

(2) Juxta communem hunc, receptumque vulgo loquendi usum nomen inspirationis usurpavit Cornelius a Lapide dum in comm. II. epist. ad Timoth. III, 16. scripsit: « Historias vero et morales exhortationes, quas antea vel visu, vel auditu, vel lectione, vel meditatione didicerant ipsi scriptores hagiographi, non fuit necesse *inspirari*, aut *dictari* a Spiritu S., utpote cum eas jam scirent et callerent ipsi scriptores; » patet enim vocem *inspirari* pro *revelari*, *aut dictari* eum adhibuisse, ut patet etiam clarius ex tota orationis serie in qua declarat Spiritum S. scriptoribus sacris adstitisse 1. ne errarent; 2. ut eis suggereret ut haec potius quam illa scriberent; 3. ut ordinaret omnes eorum conceptus, digereret, et dirigeret. Nullo igitur fundamento innixi non pauci scriptores qui sese invicem exscripserunt, Cornelium inter illos auctores recensent, qui inficiantur inspirationem in historicis et moralibus adfuisse hagiographis, multo minus debuisset Graveson in cit. *Tract. de Scriptura sacra* §. 3. p. 58 seq. eum impugnare, ac permiscere sententiam Corn. a Lap. cum tribus thesibus confixis a Lovaniensibus et Duacenis de quibus superius diximus, eique opponere *doctissimum Anton. Arnaldum doctorem Sorbonicum*; Hoc enim vere est hostes sibi confingere et aerem verberare. Longius progressus est Contensonius, qui nonnisi inspirationem *negativam* in recensitis concessit scriptoribus hagiographis dum apud Calmet loc. cit. scripsit « In omnibus igitur habuerunt non revelationem, *sed adsistentiam et auxilium, ne laberentur* ».

(3) Sess. IV.

tionem, altera vero ostendemus non posse protestantes abjecta ecclesiae auctoritate, certos esse de singulorum librorum sacrae Scripturae divinitate, seu divina inspiratione. Sit igitur :

PROPOSITIO I.

Jure merito concilium Tridentinum docet unum Deum esse librorum canonicorum utriusque Testamenti auctorem, seu eos esse libros sacros, utpote Spiritu S. afflante, saltem quoad res et sententias, conscriptos

105. Prout ex thesis enunciatione liquet, juxta ecclesiae doctrinam attingimus solam divinae inspirationis librorum canonicorum existentiam, quae sese extendat *saltem* ad res atque sententias in iis contentas, quaque fiat, ut ipsi non modo immunes sint a quavis vel levi erroris labe, juxta traditam inspirationis notionem, sed praeterea ut unus Deus fuerit auctor scriptoribus sacris ut sese ad scribendum conferrent, iisque in omnibus adstiterit *adsistentia positiva*; quamobrem solus Deus stricto sensu censeri et haberi debeat illorum auctor librorum. Diximus porro *saltem quoad res et sententias*, quia cum noluerit ecclesia definire, seu dirimere quaestionem inter scholasticos agitatam, utrum praeterea Deus verba ipsa dictaverit, nexumque verborum et periodorum; ideo ne controversiam domesticam cum ecclesiae doctrina temere permisceremus, coarctavimus propositionis sensum ad rei substantiam, sine qua vera inspiratio divina neque est, neque intelligi quidem potest.

106. Jamvero jure meritoque Tridentinum docere in sensu exposito, unum Deum esse librorum canonicorum utriusque foederis auctorem, ita ut omnes et singuli libri in canone contenti tanquam sacri ac divini haberi

debeant, seu divinitus inspirati, constat eadem via ac ratione qua eos canonicos esse ostendimus, videlicet auctoritate ecclesiae, quae ita semper credidit ac docuit, prout a Christo et ab Apostolis didicit, posterisque omnibus constanti traditione transmisit, atque ita filios suos vivens mater, ac falli nescia veritatis magistra informavit.

107. Sane quibus ex fontibus evicimus sacrae Scripturae canonem a Tridentino sancitum firmissimum habere in antiquitate fundamentum, ex iisdem liquet divinam iisdem libris auctoritatem et originem nunquam non fuisse tributam. Nam 1. eadem fere verba quibus usa est Tridentina synodus, adhibuit Eugenius IV. dum canonem Scripturarum ex fide et auctoritate *ecclesiae universalis* proposuit Jacobinis dicens: « *Unum atque eundem Deum* Veteris et Novi Testamenti, hoc est, Legis et Prophetarum atque Evangelii *profitetur auctorem* quoniam eodem Spiritu Sancto inspirante, utriusque Testamenti sancti locuti sunt (1); » deinde subjicit eorundem librorum canonem. Quam quidem loquendi rationem mutuatus est Eugenius ex pontificali Romano ubi in consecratione episcopi ab inaugurando Pontifex sciscitatur: *Credis etiam Novi et Veteris Testamenti, Legis, et Prophetarum et Apostolorum, unum esse auctorem Deum ac Dominum omnipotentem? Resp. Credo* (2)». S. Augustinus quarum Scripturarum canonem texuit vocat *divinas*, ita ut perinde sit vocare Scripturas *divinas* atque *canonicas* (3). » Quo autem sensu *divinas* dixerit canonicas Scripturas, alibi declarat scribens: « Denique auctores nostri, in quibus non frustra sacrarum

(1) Apud Harduin. *Acta Conc.* tom. IX. in decreto cit. pro Jacob. col. 1023.

(2) Apud Blanchinium, *Vindiciae canonic. Scriptur. Praefat. Gener.* pag. II. Cf. etiam B. card. Thomasium opp. edit. Ant. Franc. Vezzosi Romae 1747. tom. II. pag. IX. Haec a consecrando episcopo emittebatur fidei professio adversus Manichaeorum haeresim, qui negabant Deum auctorem esse V. T.

(3) Lib. II. de *de Doctrin. Christ.* cap. VIII. n. 12.

litterarum figitur et terminatur canon, absit ut inter se aliqua ratione dissentiant. Unde non immerito, cum illa scriberent, *eis Deum vel per eos locutum* . . . tot tantique populi crediderunt (1) », id est omnes christiani ita ab ecclesia edocti. Concilium item Carthaginiense III. *divinas* pariter Scripturas canonicas nuncupavit dicens: « Item placuit, ut praeter Scripturas canonicas nihil in ecclesia legatur sub nomine *divinarum Scripturarum*. Sunt autem canonicae Scripturae etc. » Adjicit nempe horum librorum canonem, quem ibidem profitetur se a patribus accepisse (2). Clemens vero Romanus a quo, ut diximus, omnes ferme utriusque foederis libri canonici adducuntur, universim sacras Scripturas vocat *Spiritus Sancti oracula* (3). Ex his evidenter patet eadem ecclesiae auctoritate, qua nobis constat de Scripturarum canone, de ipsarum pariter divinitate atque inspiratione constare.

108. Exinde factum est, ut certatim patres juxta fidem in ecclesia receptam docuerint *Spiritum Sanctum esse qui loquitur in Scripturis*, ut Origenes (4); *Scripturam Spiritu Sancto conscriptam ingentem in se continere thesaurum*, ut Chrysostomus (5); linguas et manus scriptorum sacrorum nihil aliud esse, quam *Spiritus Sancti calamos*, ut Theodoretus (6), et s. Gregorius M. (7); *Epistolam* item vocaverint *omnipotentis Dei ad creaturam suam*, ut s. Augustinus (8) et rursum s. Gregorius M. (9), s. Augustinus praeterea adjicit

(1) *de Civ. Dei* lib. XVIII. cap. XLI. n. 1.

(2) Apud Hard. op. cit. tom. I. col. 968.

(3) Sic enim scribit ep. I. ad Cor. cap. XLV. Ἐγκύπτετε εἰς τὰς γραφάς, τὰς ἀληθεῖς ῥήσεις πνεύματος τοῦ ἁγίου, seu « Diligenter inspicite Scripturas, Spiritus Sancti vera oracula ». Apud Cotel. tom. I, p. 172.

(4) *Hom.* XXVI. *in Num.* n. 3. ed. Maur. opp. tom. II, p. 371.

(5) *Hom.* III. *in Genes.* n. 1. et alibi passim.

(6) *Praef. in Psalm.* ed. Paris. 1642. opp. tom. II, p. 395 seq.

(7) *Praef. in Job*, cap. 1, n. 2.

(8) Serm II. in Ps. XC. n. 1. et *Enarr.* in Ps. CXLIX. n. 5.

(9) Lib. IV. indict. XII. epist. XXXI. ad Theodor. medicum.

in Scripturis *divinis*, quae *canonicae* vocantur vel levissimum mendacium sine crimine admitti non posse, ac solis canonicis Scripturis eum esse honorem deferendum nullum ut earum auctorem scribendo aliquid errasse firmissime credamus (1). Cum s. Isidorus Hispalensis canonem integrum sacrorum librorum, prout ecclesia Romana semper obtinuit, exhibuisset, his verbis catalogum suum absolvit: « Haec sunt nova et vetera quae *de thesauro Domini* proferuntur . . . Hae literae sacrae, hi libri, integri numero et auctoritate: aliud cum istis nihil est comparandum. Quidquid extra hos fuerit, inter haec *sancta et divina* nullatenus est recipiendum (2). » Cassiodorius itidem cum sacrarum Scripturarum praestituisset canonem, qualem Romana asserebat ecclesia, scribit: « Has siquidem litteras non ratio humana reperit, sed hominibus sanctis virtus caelestis infudit (3). » Et haec attulisse sufficiat, cum patrum opera ejusmodi effatis referta plane sint quibus divina inspiratio aut generatim, aut in specie libris quibus coalescit canon Tridentinus asseritur (4).

109. Quum vero nobis propositum fuerit omnium et singulorum librorum, qui in canone concilii Tridentini continentur, divinam inspirationem vindicare ex antiquae ecclesiae auctoritate, idcirco ab iis argumentis proferendis consulto abstinuimus, quae *intrinseca* audiunt. Quamquam enim, ut par est, haec magni faciamus, ea tamen minus idonea nobis ad propositum quod intendimus visa sunt. Argumenta siquidem haec sive ab intima rei natura, sive a Scripturarum ipsarum testimoniis petita,

(1) Epist. cit. xxviii. et lxxxii. ad Hieronymum.

(2) In libros V. et N. T. *prooem.* n. 14, 15, 16. cf. ed. Arevali tom. v, p. 194. Cf. item Etymologiar. lib. vi, n. 9. ibid. tom. iii. p. 241.

(3) *De institut. divin. litter.* cap. xiii, et xiv. collat. cap. xvi. opp. ed. Maur. tom. ii. p. 546 seqq.

(4) Qui plura ejusmodi patrum testimonia cupit, adeat inter alios Marchini op. cit. p. i, art. v, p. 72 seqq. Casini, *Encyclopaedia Sac. Script.* vol. i. Disput. praevia ii.

evincunt quidem in genere aut in libris sacris veritates a Deo revelatas contineri, aut *Spiritu Sancto inspirante locutos esse sanctos Dei homines*, ut ait s. Petrus (1), aut *omnem Scripturam divinitus inspiratam* esse, ut loquitur s. Paulus (2), aliaque ejusmodi quae aperte produnt Scripturas Deo esse auctore exaratas. Verum praeterquam quod haec aliaque his similia testimonia ad solas referuntur V. T. Scripturas, nuspiam declaratur quinam singillatim ii demum libri sint, qui inspirati censeri debeant. Nostri porro instituti est ostendere omnes ac singulos utriusque foederis libros, qui in canone ab ecclesia catholica recepto inveniuntur, Spiritu S. afflante fuisse conscriptos, sive iis omnibus et singulis libris divinam ejusmodi inspirationem competere; de quo quidem nonnisi ab unica ecclesiae auctoritate constare nobis potest, uti plenius paulo post ostendemus in insequenti qua protestantes impetimus, propositione (3). Interim ex allatis documentis patet, assurgendo a Tridentino decreto ad aetatem usque apostolicam, iisdem plane fontibus quibus adstruitur identitas canonis sacrorum librorum, qui quovis tempore viguit in Romana ecclesia, ac pluribus abhinc seculis in ecclesia obtinet universa, adstrui item ac vindicari divinitatem omnium et singulorum librorum, qui in eodem continentur, id quod nobis demonstrandum assumpsimus.

(1) Epist. II, cap. I, 21.

(2) II. Tim. III, 16.

(3) Quare Rob. Barclaejus in op. *Theologiae vere christianae*, ed. sec. Lond. 1729. ita p. 67. perstringebat protestantes evangelicos: « Exempli gratia, quomodo potest protestans alicui neganti Jacobi epistolam esse canonicam (adeoque inspiratam) per Scripturam probare? Ad hanc igitur angustiam necessario res deducta est, vel affirmare, quod novimus eam esse authenticam eodem Spiritus testimonio in cordibus nostris (juxta systema Quakerorum) quo scripta erat; vel Romam reverti dicendo, traditione novimus ecclesiam eam in canonem retulisse, et ecclesiam infallibilem esse; medium, si quis possit, inveniat ». Cf. Moehler *Symbolique* tom. II, §. LXVI. circa finem.

DIFFICULTATES

110. I. Obj. 1. Nulla est religio quae suos non jactet libros sacros: habuerunt enim Romani libros Sibyllinos, Zendavesta Persae, Indi libros Vedae, Islamitae Alcoranum se possidere gloriantur. Jam vero hos omnes libros Deum auctorem habere societates singulae, perinde ac ecclesia catholica, auctoritate seu testimonio suo adstruunt, quin tamen dici propterea debeat eos reipsa sacros esse, ac divina inspiratione conscriptos. 2. Argumentis proinde intrinsecis innotescere nobis debet ejusmodi librorum inspiratio, prout hactenus a theologis ipsis catholicis praestitum est; alioquin 3. et illud orietur ex nova hac methodo vitium, quod petitio principii sive, ut vulgo dicitur, circulus vitiosus omnino committeretur dum nempe existentia et infallibilis ecclesiae auctoritas per Scripturas probaretur, et divinitas Scripturarum per ecclesiam (1); 4. praesertim cum noverimus ab antiquis patribus recensitos esse inter canonicos, proindeque inter divinitus inspiratos nonnullos libros, qui ex canonis albo posthac expuncti sunt. Ergo.

111. Resp. Ad 1. *D.* Quarum tamen religionum nulla est, quae illis fulciatur credibilitatis motivis, quibus unica firmatur vera religio, seu ecclesia catholica, *C.* quae iisdem fulciatur motivis *N.* Cum igitur pro sola catholica religione militent ea quae dicuntur credibilitatis motiva, uti suo loco ostendimus, quae divinam hujus originem et auctoritatem evidenter patefaciunt, nulla ratio est cur illarum societatum testimonio assentiamur, dum sacros dictitant libros suos atque divinos.

(1) Hanc petitionem principii catholicis theologis, qui methodo a nobis vindicata uterentur objicit etiam Georgius Hermesius in *Einleitung in die Christ cath. Theol. seu Introductione in Theologiam Christ. catholicam.* Monast. 1829. part. II, pag. 17.

Divina porro ecclesiae catholicae origine atque auctoritate semel constituta, consequens est ut fidem illi adhibeamus dum testatur nobis qui sint libri canonici, adeoque divini, cum ipsa sola custos ac depositaria divinae revelationis a Deo ejus conditore constituta fuerit.

112. Ad 2. *D.* In genere, *Tr.* in specie omnium et singulorum librorum qui in canone continentur *N.* Theologi enim catholici dum adstruunt divinam sacrorum Bibliorum inspirationem ex argumentis intrinsecis, id generatim tantum efficiunt. Quum vero de libris singillatim agunt, nemo ex illis est, qui non confugiat praeterea ad traditionem, auctoritatemque ecclesiae, ex qua id unice confici potest (1). Quapropter cum nobis proposuerimus omnium et singulorum quos nobis exhibet decretum Tridentinum, librorum divinam evincere inspirationem, aliud fuit iter nobis necessario ineundum.

113. Ad 3. *N.* Etenim cum ecclesia, ut ostendimus, anterior sit et praescribat libris omnibus N. T. quî potuit divina ejus auctoritas et origo primis Christi fidelibus demonstrari testimoniis exinde petitis? Ergo aliunde iis id innotescere debuit, ex motivis scilicet credibilitatis, quibus veritas ipsa asseritur christianae religionis cum qua illa identificatur. In tuto vero ex illis

(1) Sane hoc est unum ex argumentis quibus Theologi catholici utuntur ad adstruendam canonicitatem et divinitatem omnium sac. librorum qui in canone continentur, et ex quo etiam inferunt necessitatem alicujus auctoritatis infallibilis quae nos certos reddat certitudine fidei de hoc praecipuo articulo qui debet constituere regulam remotam et partialem fidei nostrae. Haec autem non alia est nisi ecclesiae catholicae auctoritas. Hinc vidimus s. Augustinum solius ecclesiae auctoritati inniti ad credendum Evangelio, seu sacris Scripturis. Vidimus praeterea patres passim, solius ecclesiae auctoritate permotos, admittere uti sacros et canonicos etiam libros illos, qui in canone primitivo non continebantur. Neque ab hac regula desciverunt sani catholici theologi, qui ideo adserunt prioritatem, seu *anterioritatem* ecclesiae Scripturis N. T. quia illius tantum est judicare de canonicis Scripturis, uti Melchior Canus *De locis* lib. II, capp. VI. VII, VIII. Sic etiam Bellarminus qui, ut alias vidimus, statuit ecclesiam magis notam esse quoad nos, quam sint Scripturae quas ab ipsa et per ipsam cognoscere possumus. Sic card. Hosius, Walemburgici, aliique passim.

credendi motivis ecclesiae catholicae veritate ac divina auctoritate prius collocata, ex ejusdem auctoritate deinde deprehendimus, quinam libri sive V. T. quos ipsa ex Christo didicit, sive N. T. quos ipsa probavit, uti canonici ac divini habendi sint. In hoc autem processu, ut liquet, nulla petitio principii, aut circulus vitiosus locum habere potest.

114. Ad 4. *D.* Si canonica ac propterea divina librorum sacrorum auctoritas ex uno aut altero patre aut scriptore desumenda esset, *C.* si ab ecclesia *N.* Haec porro difficultas thesim nostram mirifice confirmat.

115. II. Obj. 1. Divina Bibliorum auctoritas, si germanas catholicas notiones spectes, a Christo, qui praecedit ecclesiam, repeti debet, minime autem ab ecclesia a qua *recta tantummodo Bibliorum intelligentia* seu *depositum fidei* quod in illis continetur derivari potest. 2. Exploratum siquidem est ex doctrina ss. Augustini et Thomae, aliorumque plurimorum sane atque insignium theologorum catholicorum, imo et totius qua late patet campi historici christianismi et catholicismi, Biblia, utpote verbum Dei, fundamentum esse quo ecclesiae ipsius auctoritas demonstretur. 3. Sane in historia prius occurrit *Christus* ejusque doctrina et in hac ipsa doctrina *promissio* ecclesiae deinceps aedificandae. Quapropter fides in Christum inque auctoritatem doctrinae ejus quae in Bibliis continetur, cum inclusione fidei in ecclesiam a Christo promissam, jam praecedit fidem in realem hujus ipsius ecclesiae fundationem; ac propterea fidem in ecclesiasticam auctoritatem infallibilem *apostolici magisterii* quod ex divina illa veluti inauguratione, quae die Pentecostes contigit, suum coepit exordium. 4. Qui proinde contendit ab ecclesia omnino arcessendam esse auctoritatem Bibliorum qualenus Dei verbum a Christo enunciatum complectuntur, nae iste prius ponere ecclesiam debet, deinde vero Christum;

prius fidem in ecclesiam quam fidem in Christum divinamque ejus doctrinam; atque ita historicae veritatis campo adversa fronte refragari quippe qui contrarium prorsus ordinem exposcit. Quid? quod ipsum deberet ordinem sus deque vertere quem symbolum apostolicum praesefert, a quo nempe prius adducimur ad fidem in Deum creatorem caeli et terrae, deinde vero in Jesum Christum filium ejus unigenitum, ac demum ad professionem fidei in Spiritum S. catholicamque ecclesiam? At enim in novo hoc systemate en quomodo symbolum Apostolicum efferri opus erit: *Credo ecclesiam catholicam, et in Jesum Christum unigenitum filium ejus et in Deum Patrem J. C. creatorem caeli et terrae* (1). Quis talia ferat? Ergo.

116. Resp. Ad 1. *D.* Auctoritas divina *in se* seu *intrinseca*, *C. quoad nos*, *in ordine nimirum cognitionis*, sive *extrinseca N.* Nemo certe unquam negaverit divinam Bibliorum auctoritatem intrinsecam, scilicet in se spectatam, a Deo seu Christo qui illam dictavit, unice repetendam esse: sed quaestio heic versatur de ordine cognitionis quoad nos, utrum nempe per ecclesiam noverimus divinam auctoritatem Bibliorum, an vero per Biblia cognoverimus ecclesiam. Jam vero ullo absque dubio prius nobis innotuit ecclesia, a qua Biblia ipsa accepimus, quaeque nobis annunciavit Christum, quam Christus ipse et Biblia. Christus apostolos misit ad se doctrinamque suam praedicandam: prius igitur nobis comperta ecclesia fuit quam Christus doctrinaque ejus, quae objectum apostolicae ecclesiae sive praedica-

(1) Hae sunt difficultates quas urget Dr. J. B. Baltzer facult. theol. professor in univers. Vratislav. in scripto suo « *Beitrage zur Vermittlung* etc., seu *Documenta ad rectum judicium conformandum de catholicismo et protestantismo. Vratislaviae 1839. fascic. 1.* (quem nuper alter excepit) §. 9. pag. 26 seqq. De hoc porro auctore, qui hermesianae scholae placitis nimis jam addictus, nunc ad aequiores animi sensus accessisse videtur, fusius in tertia hujus operis parte pertractandum nobis erit.

tionis extiterunt. Hac de causa Christus discipulos suos miraculorum ceterorumque charismatum donis instruxit ad fidem sibi tanquam Dei nunciis penes populos conciliandam, ut pronas isti aures doctrinae quae ipsis praedicabatur accommodarent. Absurdum porro est affirmare, divinam Bibliorum N. T. auctoritatem, in ordine *cognitionis nostrae*, a Christo esse derivandam, cum nondum illa, Christo in terris versante, existerent. Aeque vero improbandum quod de recta Scripturarum intelligentia adjicitur perinde ac si ipsa sola constitueret *depositum fidei* quod nimirum tum Biblia, tum traditionem, tum rectam utriusque intelligentiam complectatur necesse est.

117. Ad 2. vel *N.* vel *D.* Tanquam regulam fidei remotam, ut vocant, *C.* tanquam regulam proximam, seu in ordine cognitionis quoad nos *N.* Quo posteriori sensu neque s. Augustinus neque s. Thomas aut alius plane theologus catholicus, multo vero minus *campus ille historicus* (ad quem adversarii appellant) christianismi et catholicismi aliquando inficiatus est per ecclesiam nos Christum ejusque doctrinam ac proinde Biblia cognovisse uti auctoritatem divinam. Itaque ex catholicorum sensu nos *immediate* ecclesiam, *mediate* vero per Biblia, quae nempe divina esse per ecclesiam sub ejusque magisterio deprehendimus, penitius cognovimus Christum doctrinamque ejus, uti suo loco ostendimus (1); atque in Bibliis ipsis promissionem legimus ecclesiae aedificandae cum omnibus iis dotibus quibus Christus eam instructam voluit atque insignitam (2). Nisi enim prius ab ecclesia certiores facti essemus de divina Bibliorum auctoritate, nullum jam haberent valorem promissiones ipsae in illis contentae, id quod ex *Biblicis* societatibus nuncupatis clare liquet, quae quoniam sine auctoritate ac

(1) In prima hujus Tractatus parte cap. 1, prop. 11.

(2) Cf. ibid.

sine missione apud infideles Biblia diffundunt, nullam plane fidem inveniunt (1).

118. Ad 3. *D.* In ordine essendi seu existentiae, *C.* in ordine cognoscendi *N.* Eadem siquidem semper oberrat chorda adversariorum argumentandi ratio, dum haec duo permiscent. Certe Deus prior est in existendo quam nos et mundus; attamen num nos prius non cognoscimus nosmetipsos et mundum quam Deum? Id profecto adversarii quibuscum agimus, acerrime contendunt et propugnant, et quidem, ut nos ipsi profitemur, merito; quandoquidem ex effectu, cujusmodi creaturae sunt, ad causam, nempe Creatorem omnium cognoscendum assurgimus. Retineant ergo adversarii necessariam, quam ipsa philosophia tradit, distinctionem inter ordinem *ontologicum* ac ordinem *psychologicum*, et tunc in eo quod nos contendimus nil deprehendent quod cum veritate sive logica sive historica optime non cohaereat.

119. Ad 4. *Neg.* ex dictis ejusmodi sequelas. Symbolum enim apostolicum ordinem geneticum et historicum exhibet, minime vero ordinem cognitionis de quo loquimur (2). Ceterum nos et symbolum apostolicum ec-

(1) Hac de causa infideles quibus biblici Scripturarum sacrarum exemplaria dispensant, imo obtrudunt, ea despiciunt, irrident, commercium de eis faciunt, communibus usibus, profanis, imo turpibus et obscaenis ea impendunt. Cf. quae scripsimus in tract. *De vera religione* p. II, prop. x.

(2) Hanc ipsam difficultatem, quam urget Baltzer, jam proposuerat iisdem pene verbis minister Claudius calvinianus Bossuetio. En Claudii objectionem, et responsionem Bossuetii: « M. Claude nous dit que pour autoriser la méthode, par laquelle nous (catholiques) prétendons mettre la foi de l'Eglise, comme le fondement de tout le reste, il faudrait dans le Symbole mettre la foi de l'église, comme le fondement de tout le reste; il faudrait dans le Symbole avoir commencé par dire, *Je crois l'Eglise*, au lieu qu'on y commence par dire, *Je crois en Dieu le Père, et en Jésus-Christ, et au Saint-Esprit*. Et il ne songe pas que c'est l'Eglise elle-même qui nous apprend tout le Symbole; c'est sur sa parole que nous disons, *Je crois en Dieu le Père, et en Jesus-Christ son fils unique*, et le reste; ce que nous ne pouvons dire avec une ferme foi, sans que Dieu nous mette en même temps dans le coeur que l'Eglise, qui nous l'enseigne, ne nous trompe pas. Après donc que nous avons dit sur sa parole, *Je crois au Père, et au Fils, et au Saint-Esprit*, et que nous avons

clesiae acceptum referimus ; quis enim nisi ecclesia hoc nos symbolum docuit ? Ergo ecclesia quoad nos nostrarumque ordinem cognitionum semper anterior habenda erit , et est.

120. III. Obj. 1. Divinae inspirationis notio repugnat ideae Dei spiritus perfectissimi (1) ; hominisque libertati ejusque dignitati intellectuali derogat. 2. « Argumenta praeterea, quibus subtilior illa inspirationis doctrina ecclesiastica impugnata et pene explosa est 3. deprompta sunt primum ex universae Scripturae sacrae indole, quae partim magnam *orationis* (2) , *interpretationis singulorum V. T. locorum* (3) , *fontium* (4) , *chronologiae* (5), *et ipsius doctrinae argumenti* diversitatem (6) exhibet ; partim argumentum continet multis in locis ambigue et obscurissime expressum aut temporis successu emendatum aut etiamnum emendandum , et quod omnino ita comparatum est , ut inventio ejus e virium et praesidiorum naturalium usu optime explicari queat . Accedit ,

commencé notre profession de foi par les Personnes divines que leur majesté met au-dessus de tout , nous y ajoutons une sainte réflexion sur l'Eglise qui nous propose cette créance , et nous disons , *Je crois l'Eglise catholique*. A quoi nous joignons aussitôt , après toutes les graces que nous recevons par son ministére , *la communion des saints, la rémission des peches , la bienheureuse resurrection , et enfin la vie éternelle* . » Ita quidem Bossuet in op. *Reflexions sur un écrit de M. Claude* opp. ed. cit. tom. XXIII , p. 363. qui deinde pag.365. propius adhuc attingens quaestionem nostram pergit : « Nous convenons qu'il (Dieu) se sert de l'Eglise et de l'Ecriture. Notre question est de savoir par où il commence , si c'est par l'Ecriture, ou par l'Eglise ; si c'est , dis-je par l'Ecriture qu'il nous fait croire à l'Eglise , ou, si c'est plutôt par l'Eglise qu'il nous fait croire à l'Ecriture. Je dis que c'est par l'Eglise que le Saint-Esprit commence ; et il faut bien qu'il soit ainsi , puisque constamment *c'est l'Eglise qui nous met en main l'Ecriture* » ; sed ipsum cf. ibid.

(1) Jo. IV , 24. Cor. III , 17.

(2) Ex gr. Exod. XX , 2 seqq. et Deut. V , 6 seqq. Matt. V , 1 seqq. et Luc. VI , 20 seqq.

(3) Matth. VIII, 17. et 1. Petr. II, 24. Act. XIII , 33. Hebr. I, 5.

(4) Num. XXI , 14. Jos. X , 13. Luc. I , 2.

(5) Matth. XXIII, 35. Luc. II , 2. III, 1. Act. V, 36. VII.

(6) Act. XV. 1-31. et Gal. II, 14. Jo. XIII. 2-27. Act. V , 3. Ephes II , 1-3 , et Marc. VII , 21-23. Jac. I , 13-15.–Jo. V, 22. XII, 31. et III,17, 19. XII, 47. 1.Cor. XI,5., et XIV,34. 1. Tim. II, 10-12.

quod pars aliqua librorum sacrorum non ab illis, quorum nomina praeseferunt, auctoribus, sed ab interpretibus, et amanuensibus (1), de quorum inspiratione nil constat, litteris consignata est. 5. Praeterea si Numen divinum pro sapientia et bonitate sua inspirationem illam miraculosam librorum sacrorum vere necessariam duxisset, eandem et interpretibus quibusvis omnis temporis concedere debebat, ut Scripturarum sensus, haud raro inventu difficilis omni aetate et in omni populo recte cognosci posset. 6. Argumenta porro petita sunt e singulis scriptorum sacrorum effatis, quibus ii vel suarum ingenii mentisque virium usum sibi vindicant (2); vel divinum illum instinctum, quo correpti sibi esse videbantur, sed quem nusquam certius definiverunt, ad solos propheticos sermones, minime vero ad scripta sua diserte referunt (3); vel ipsos spiritu divino actos diligenter examinandos esse docent (4). 7. Addi possunt ea Scripturae sacrae dicta, ex quibus apostolos eorumque socios, etiamsi Spiritus s. dotibus imbuti fuerint, sensim pedetentimque ad perfectiorem religionis scientiam provectos (5); nec omnes opiniones praejudicatas penitus exuisse apparet (6), testante ipso Paulo apost. se ceterosque christianos imperfecta religionis cognitione imbutos fuisse (7). 8. Nec minus denique argumenta affert historia tum populi cujusque incultioris, opinionibus de efficacia Numinis immediata et miraculosa imbuti, tum ipsius dogmatis de inspiratione historia, quae libri inspirati nomen promiscue ad scripta

(1) Rom. xvi, 22. Col. iv, 18. ii. Thess. iii, 17.

(2) Deut. xxx. 11-14. Prov. iv, 3 seqq. Luc. i, 3. i. Cor. vii, 10 seqq. collat. 25, 26. ii. Cor. xi, 17.

(3) Num. xi, 26 seqq. i. Sam. x, 10 seqq. Jerem. i, 9. i. Cor. ii, 13. ii. Petr. i, 21.

(4) i. Jo. iv. i. coll. Gal. ii, 6. i. Cor. x, 15. xiv, 29.

(5) Act. x, 10 seqq. xv, 1 seqq. xxi, 15. seqq. i. Tim. iv, 14, 16. Add. Luc. xxiv, 25. Jo. xvi, 12.

(6) i. Cor. v, 5. vi, 3. xi, 30. xv, 22, 29. Jacob. v, 8. i. Thes. iv, 15. collat. i. Cor. xi, 51. et alibi.

(7) i. Cor. xiii, 9-12.

non canonica, v. g. librum Enoch, oracula Sibyllina, aliaque translatum fuisse, et subtiliorem inspirationis formam, sacc. demum XVII. effictam esse, certissime demonstrat (1) » Ergo.

121. Resp. Ad 1. *N.* Quaenam enim repugnantia fingi in eo potest, quod Numen summe perfectum, quum hominem ratione praeditum condiderit, eundem et moveat et illustret, eique adsistat? Quid porro evincant, quae afferuntur ex Jo. IV. 24. ubi dicitur: *Spiritus est Deus*, et II. Cor III. 17. ubi legitur: *Dominus spiritus est*, plane ignoro. Quid enim? Si Deus spiritus est, numquid propterea nequibit homini inspirare? Imo hoc ipso magis idoneus erit ad id efficiendum.

122. Negamus praeterea per divinam inspirationem derogari quidquam aut hominis libertati aut intellectuali ac morali ejus dignitati, quae potius ex illa plurimum perficiuntur, quemadmodum gratiae supernae accessio naturam hominis vehementer perficit ac complet. Inspiratione quippe homo in eorum devenit notitiam quae ex se aut nullo modo, aut aegre omnino cognoscere potuisset; quaeque talia sunt ut valde conferant sive ad pleniorem Dei cognitionem sive ad perfectionem hominis ipsius assequendam.

123. Ad 2. *D.* Inspirationis doctrina ecclesiastica, nempe protestans, seu prout a sectis protestantibus asscritur, seclusa ecclesiae catholicae auctoritate, impugnata et pene explosa est, *Tr.* prout a nobis adstruitur ex ecclesiae catholicae auctoritate perpetuae traditioni innixa *N.* Fatemur, imo contendimus haud posse protestantes ex solis argumentis intrinsecis canonicorum librorum divinam evincere inspirationem, quod ex professo in altera mox subjicienda propositione ostendemus. Qua posita animadversione, tuto possemus eiusmodi dif-

(1) Ita Wegscheider §§. 42, et 43.

ficultates, quae probationem nostram nec minimum attingunt, omnino praetermittere. Cum tamen pleraeque aut falsae sint, aut sacris scriptoribus injuriosae, singillatim iisdem occurrimus. Itaque

124. Ad. 3. *D.* Et ejusmodi diversitas orationis, interpretationis etc. apparens est, *C.* vera et realis *N.* Diversitas illa *magna* orationis in adductis locis in eo sita est, quod Deut. V. nonnullae a Mose interseruntur explanationes decalogi, qui datus a Deo perhibetur Exod. XX.; et quod s. Lucas VI. summatim referat quae fusius Matth. V. seqq. traduntur. Diversitas item interpretationis quae occurrit singulorum V. T. locorum Matth. VIII. et I. Petr. II. respicit Isaiae vaticinium LIII. 4. *vere languores* etc. quod Matthaeus exponit de infirmitatibus corporalibus, s. Petrus vero de infirmitatibus spiritualibus, seu potius de poenis peccatis nostris debitis quas sibi Christus luendas in cruce suscepit. Nulla porro in his occurrit repugnantia. Vaticinium enim Isaiae causam simul complectitur et effectum. Quod igitur Petrus de causa, Matthaeus exponit de effectu (1). Neque pariter dissident interpretationes verborum Ps. II. *Filius meus es tu.* etc. quas exhibet Paulus Act. XIII. de resurrectione, et Hebr. I. de aeterna ejusdem ac temporali generatione, si illud probe spectaveris, divinam Christi generationem in tempore, ipsiusque ad vitam reditum fundari in aeterna ejusdem generatione, quae nimirum ipsi jus dedit ad utramque assequendam (2). Quod vero spectat ad fontes ab adversario indicatos, quibus usi sunt scriptores hagiographi, nullam patefacit diversitatem: quasi vero non ageretur de eadem re diversis e fontibus derivata; in quo tamen nihil est quod repugnet, sed solum ostendit divinam inspiratio-

(1) Cf. quae scripsimus de hac ipsa difficultate quam jamdiu opponebant sociniani, in *Tract. de Incarn.* p. II, cap. VI, prop. n. 626.

(2) Cf. ibid. cap. I, n. 240.

nem, ut antea animadvertimus, humanam industriam, mediorumque naturalium usum non excludere.

125. Verum neque diversitas est *chronologiae* in locis allegatis; e quibus primo seponendus est Matth. locus, ubi non agitur de chronologia (1): loca porro quae ex Luc. II. et III. adducuntur, pendent a quaestionibus de censibus factis a Cyrino, ac supputatione annorum imperii Tiberii Caesaris, quae multiplici ratione a chronologis exponuntur (2). Id ipsum dicatur de illis tantum apparentibus discrepantiis quae occurrunt Act. VII. in oratione s. Stephani quas nempe iidem chronologi apprime secum inter componunt (3). Quod objicitur ex Act. V. supponit unum eundemque esse Theudam de quo loquitur Josephus Flavius (4) ac Theudam de quo verba facit Gamaliel Act. V., cum tamen plures iique gravissimi auctores id merito negent (5). Nulla demum ipsius doctrinae diversitas occurrit Act. XV. et Gal. II., cum utrobique gentes immunes a legalibus ritibus declarentur (6). Quoad cetera quae ab adversario in medium proferuntur loca satis cuique erit ea inter se comparare, ut expudoratam hominis frontem deprehendat, dum ea veluti dissentientia adducit, quae ne in speciem quidem diversitatem ullam praeseferunt. Interim ex hisce specimen capere

(1) Nam Matth. XXIII, 35. referuntur Christi verba: « Ut veniat super vos omnis sanguis qui effusus est super terram, a sanguine Abel justi usque ad sanguinem Zachariae filii Barachiae, quem occidistis inter templum et altare ». In quae verba cf. Maldonatum qui caussas affert quare Christus meminerit Abel, quamquam non fuerit ex Judaeis, et Barachiae etsi postremus non fuerit prophetarum, qui sunt ab illo populo occisi.

(2) Cf. eruditum opus Henrici Sanclementii *De vulgaris aerae emendatione*. Romae 1793. lib. IV, cap. II, seqq.

(3) Cf. Corn. a Lapide in cap. VII. *Act. Apost.* ubi fuse de his apparentibus antilogiis disserit easque dissolvit.

(4) Lib. XX. *Antiquit.* cap. V. edit. Havercamp.

(5) Cf. adnotat. in loc. cit. Josephi Flavii; Grotium ad Matth. c. XXIV, 5. Lightfoot *Horae Hebr. ad Acta Apost.* c. V, v. 36. ed. Ultraj. 1694. vol. II. p. 704. Valesium ad Euseb. lib. II, cap. VI. Lud. Cappellum in *Spicilegio ad Acta* c. V, 36. Simon *Hist. crit. du Nouv. Test.* ch. II. Cornel. a Lap. hic.

(6) Satis est utrumque locum inspicere et conferre ut pateat nullum inter utrumque interpositum esse discrimen.

possumus quibus armis pugnent novi istiusmodi gigantes qui in Deum ipsum superbissime insurgunt.

126. Esto quod multis in locis, uti adjicitur, plura offendantur obscura; ex hoc tamen id unum evincitur adversus protestantes, Scripturam adeo claram non esse, prout ad haec ferme tempora ipsi praedicabant, ullo ut proinde supremo interprete non indigeat. Quod vero dicitur successu temporis in Scripturis emendatum, idem habet fundamentum ac illud quod adversarius affirmat adhuc esse emendandum, incredibilem scilicet in asserendo temeritatem. Circa subsidia naturalia, paulo ante quid sentiendum sit exposuimus.

127. Ad 4. *D.* Ita ut ex his appareat Scripturam sacram inspiratam non fuisse quoad verba, *Tr.* Quoad res atque sententias quas amanuensibus hagiographi dictabant *N.* Hoc enim nobis sufficit ad rem nostram.

128. Ad 5. *N.* Satis quippe est Deum providisse per infallibile ecclesiae magisterium, ipsamque divinitus fuisse legitimam Scripturarum interpretem constitutam, ut paulo post ostendemus. Haec porro difficultas solos protestantes suos impetit.

129. Ad. 6. *D.* Id est non excludunt a se sacri scriptores humana praesidia, ut toties diximus, *C.* secus *Tr.* Ex his observationibus tantum consequeretur, quod contendimus, non posse ex sacris unice literis, amota ecclesiae auctoritate, divinam singulorum librorum canonicorum ostendi inspirationem. Quod vero additur de diligenter examinandis spiritu divino actis, putidum mendacium est. Aliud siquidem est quod probare debeamus *spiritus an ex Deo sint*, ut ait s. Joannes I. c., aliud quod viri Dei spiritu vere acti, examini subigendi sint, quod non asserunt nisi soli rationalistae. Reliqua porro ibid. allegata loca non sunt ad rem (1).

(1) Apostolus Gal. II, 6. refert se nihil ab hominibus accepisse, sed a solo Deo; I. autem Cor. X, 15. scribit: « Ut prudentibus loquor,

130. Ad 7. *N*. Cum vero idem semper Scripturarum abusus occurrat in iisdem allegandis, supersedemus ab iis singillatim expendendis, quod praestare quilibet per se potest.

131. Ad 8. *N*. Historia namque incultioris cujusque populi id unum evincit, persuasam nempe hominibus quovis tempore fuisse, non a sola ratione, quemadmodum vellent rationalistae, sed omnino a Deo repetendam esse doctrinam quae tuto nos ad caelum perducat; quamvis populi ex defectu accurati examinis credendi motivorum, quibus vera revelatio fulciri debet, falsis identidem revelationibus decepti fuerint. Historia autem inspirationis nos docet non a privatis hominibus, sed ab ecclesia quae ejusdem custos et depositaria a Deo constituta est, expetendam esse genuinam revelationem, ab eaque propterea decerni oportere quibusnam eadem libris contineatur. Quod demum postremo loco adjicitur, non divinam inspirationem sive ejus existentiam attingit, de qua numquam dubitatum in ecclesia est, sed peculiares afficit controversias circa rationem qua librorum sacrorum scriptores inspirati censendi sunt; quae quidem nonnisi serius agitari coeperunt. (1).

vos ipsi judicate quid dico, » nempe haud posse christianum participem fieri mensae Domini et mensae daemoniorum, ut ibid. subdit. xiv. demum 29. ejusdem epistolae loquitur de donis gratis datis tunc in ecclesia communibus. Judicet nunc lector quid sentiendum sit de perpetuo scripturarum abusu ex parte istorum hominum.

(1) Omnium primus qui de ratione inspirationis sac. librorum agere coepit est Agobardus episcopus Lugdunensis sec. ix. in epist. ad Fredegisum abbatem, qui contendebat Spiritum Sanctum non solum res et sententias, verum etiam et singula verba scriptoribus hagiographis dictasse, imo et in ore formasse, ut asinae Balaami. Ostendit porro Agobardus non ad voces sed ad res et sensus se porrexisse divinam inspirationem illis fere ipsis argumentis quibus posteriores ejusdem sententiae adstipulatores usi sunt, solvitque ea quae ex Scripturis objiciebantur a Fredegiso. Cf. inter ejus opera in *Biblioth. Patrum de la Bigne* vol. xvii. p. 580. seqq. seu tomi ix. p. ii. ed. Colon. 1618.

PROPOSITIO II.

Rejecta ecclesiae catholicae auctoritate certo constare nequit protestantibus divina librorum canonicorum inspiratio

132. Diximus, rejecta ecclesiae *catholicae* auctoritate, quia per illam solam societatem id nobis constare debet quae hoc a Christo et ab apostolis accepit ut filum numquam interruptum illius traditionis conservaretur, quae ab ipsius fundatione originem duxit. Nulla porro acatholica secta saltem ex iis quae supersunt, ad aetatem usque apostolicam assurgit. Diximus praeterea, *certo constare non posse*, quia major minorve probabilitas non excludit omne dubium; quod tamen excludi necessario opus est in re tanti momenti, cujusmodi est purum Dei verbum a puro verbo hominum tuto discernere, ut inde firmissimus fidei actus elici possit. Diximus denique *librorum canonicorum*, omnium videlicet et singulorum tum Veteris tum Novi Testamenti.

133. Iam vero rem ita esse, prout enunciavimus, ostendere operosum non est. Seclusa enim ecclesiae auctoritate nulla alia nobis superest via ad divinam sacrorum librorum inspirationem internoscendam nisi aut Scriptura ipsa, aut antiqua documenta, aut intrinseca quaedam librorum illorum proprietas (*saporem* eam veteres protestantes vocare delectabat), qua veluti quodam gusta Scriptura sacra a non sacra tutissime discernatur. Porro nihil horum ad rem conficiendam valet.

134. Ac 1. Non *Scriptura ipsa*; nuspiam enim Scriptura declarat quinam singillatim libri Spiritu S. afflante conscripti sint, quinam vero nequaquam. Et quamvis nonnulla huc illuc afferantur dicta tanquam oracula a Spiritu S. dictata, haec praecise non afficiunt inte-

grum librum ex quo peculiaria illa testimonia promuntur, ita ut presse inferri possit ac debeat, librum integrum cum omnibus suis partibus fuisse Spiritu S. afflante conscriptum. Si interdum legitur *omnem Scripturam esse divinitus inspiratam*, uti superius monuimus, ejusmodi effata nonnisi de libris V. T. accipi possunt, idque sane generatim, sic ut semper incertum maneat quinam libri singillatim Spiritu Sancto afflante fuerint exarati, seu quinam illam *omnem Scripturam* Spiritu S. inspiratam re vera constituant. Accedit quod, ipsis protestantibus fatentibus imo et contendentibus, effata illa quibus doctrina de inspiratione innititur, plures eosdemque diversos sensus atque interpretationes admittant (1), quibus immediata Dei ac supernaturalis operatio excluditur (2). Ne-

(1) Nonnulli enim, ut Camerarius, contendunt verba Pauli II. Tim. III, 16. non ad totam Scripturam V. T. referri, sed generalia esse ita ut hic sensus subsit: *omnis Scriptura, Deo inspirante conscripta*, est etiam utilis etc. Hinc aliqui ad sola scripta prophetica, aut quae Deo jubente scripta sunt, ea coarctant. Alii, ut Tellerus, exponunt ita, ut sensus sit: omne bonum ad animum pertinens, Deum habet auctorem, *est a Deo quasi inspiratum*. Cf. Rosenmüller in II. ad Tim. III, 16. Juxta Henricum Heinrichs Apostolus l. c. auspicatur a generaliore sententia vel loco communi, *ut adeo neque de V. T. neque de N. T. accipienda* sibi videatur. Cf. *Nov. Test. Graece perpetua annotatione illustratum*. Ed. Koppianae vol. VII. Gotting. 1788. p. 170 seqq. item Knapii *Scripta varii argumenti*. Halis Sax. 1823. tom. I. *De usu vatic.* ad loc. II. Petri I, 19-21.

(2) Cf. Chr. Frid. Fritzsche *De revelationis notione biblica commentatio*. Lips. 1828. Ex hac apparet quaenam inter protestantes controversia fervescat circa *mediatam* (seu per rationem) et immediatam efficaciam divinam in manifestatione Dei voluntatis. Naturalistae qui nonnisi mediatam Dei efficaciam admittunt, eatenus pro divinis habendas Scripturas esse autumant, quatenus praecipua capita veritatis laude florent. Imo, quaestionem, ut vocant, de mediata aut immediata Dei operatione, ad scholasticas controversias amandant. Hebraeos statuisse eodem modo, quo prisci populi omnes, de prophetis suis, et iis omnibus quibus suam Deus *revelasset* voluntatem, longe probabilius existimant. Atque huc referunt quae Aegyptii, Persae, atque Indi hac de re senserunt; item accommodant quae de poetis et vatibus Socrates in *Jone* Platonis dicit, quod Deus scilicet, iis « mentem eripit, ut illis utatur ministris oraculorumque nunciis; ut a nobis qui audiamus, intelligi possit, eos ipsos non esse, qui ejusmodi res tanti momenti dicant, sed Deum esse, qui illa dicat, et per hos homines nos alloquatur »; nec non quae Tullius habet *De natura Deorum* lib. II, cap. 66. cum scribit: « Nemo vir magnus sine aliquo afflatu divino unquam fuit, »

que omittendum, haud posse a protestantibus divinam inspirationem Scripturarum auctoritate vindicari quin incidant in vitium *petitionis principii* a logicis nuncupatum. Nam ex eorum principiis unice probaretur Scripturas esse divinitus inspiratas, quia Scripturae quae uti divinitus inspiratae assumuntur, id testantur: quod merito illis vitio vertunt rationalistae (1).

135. Non 2. ex antiquis documentis; nam quoad eos qui ecclesiae auctoritatem rejiciunt, eandem plane vim obtinere debent antiquitatis documenta et quae ab haereticis et quae a catholicis auctoribus supersunt. Porro ecquis est qui ignoret haereticos antiquissimos, ebionitas, cerinthianos, gnosticos, marcionitas, alogos, manichaeos, plerosque V. et N. Testamenti libros Deo abjudicasse; ac eadem ratione qua protestantes hodierni, spreta ecclesiae catholicae auctoritate, quos volunt libros uti divinitus inspiratos admittunt, quos vero nolunt repudiant, praesertim cum propriis suis erroribus aperte contrarios esse deprehendunt (2), sic, inquam, sese veteres illos haereticos gessisse (3)? Iam vero cur patrum potius, quam haereticorum testimoniis inniti debent protestantes, eo vel magis quod patres passim parvi pendant, haereticos vero illos veluti antecessores suos passim pariter agnoscant quibuscum praeterea se nescio qua cognatione conjunctos esse jactant (4)? Deinde, ut vidimus, patres ipsi singillatim sumpti, et concilia particularia, seu

et in orat. pro Archia poëta cap. 8. Talia de divina sac. librorum inspiratione sentiunt et effutiunt profani isti homines.

(1) Ita sane suos protestantes supernaturalistas nuncupatos urget Wegscheider §. 42. et alibi passim.

(2) Paulo ante attulimus verba Moulinié ministri protestantis qui id exprobrat suis.

(3) Cf. *Praeloquia* Bonfrerii cap. IV, sect. I.

(4) Huic cognationi innituntur protestantes, ut ab argumento semper ipsis permolesto se expediant, quo ipsos catholici urgent: *ubi nam erat vera ecclesia ante Lutherum*? Confugiunt porro ad ecclesiam invisibilem quae a piis, scilicet haereticis, quovis tempore conflata est. Cf. Bossuet, *Histoire des Variations* liv. XV. §. XVI. suiv. opp. ed. Versailles 1816. tom. XX. p. 461 seqq.

particulares ecclesiae si Romanam unam excipias, minime inter se conveniunt in Scripturarum canone, adeoque juxta adversarios et in admittendis libris divinitus inspiratis; sed alii plures alii pauciores agnoscunt. Nec est quod confugiant ad traditionem oralem, quae ad posteros ex apostolica aetate descenderit; siquidem protestantes nuspiam ejusmodi traditionem suscipiunt, et practerea ecclesiae auctoritate seclusa, traditio illa circa inspirationis singulorum librorum canonicorum articulum in incerto admodum versatur.

136. Nec 3. demum id quod intendunt, efficere valent protestantes ex intrinseca illa libris sacris proprietate quae attingatur gustu quamque *saporem spiritualem* appellitare coeperunt. Etenim praeterquam quod nemo jam est alicujus nominis protestans, qui ad postremum hoc effugium sese recipiat, plura sunt quae idipsum excludunt. Atque in primis illud urgemus quod ex fallacia hujuscemodi saporis exsurgit. Si enim haec in libris sacris se proderet proprietas, quare tum veteres tum recentiores ex ea sacros ejusmodi libros Spiritu Sancto afflante conscriptos discriminare non valuerunt? Quandoquidem constat ex dictis alios a veteribus velut inspiratos admissos fuisse qui posthac ex hoc censu rejecti sunt, alios vero e converso fuisse expunctos qui tamen postea tanquam inspirati sunt habiti; neque haec poterunt unquam apte conciliari nisi ecclesiae auctoritate accedente. Id ipsum contingit recentioribus, nempe protestantibus, excusso semel auctoritatis jugo: nam sapor ille quo illectus est Lutherus ut veluti *stramineam* s. Jacobi epistolam repudiaret (1), effecit ut Calvinus eamdem tanquam divinam suspiceret. Eodem sapore permoti lutherani libros deutero-canonicos omnes N. T. veluti apo-

(1) Cf. Moehler, *Symbolique*. tom. II, §. XLI. Bayle ipse in *Diction.* art. *Luther*, *Rem.* N. non pauca anecdota refert circa Lutheri effatum de epistola Jacobi.

cryphos rejecerunt, quos contra calviniani tanquam divinitus inspiratos eodem ducti sapore amplexi sunt. Nulla igitur ratione constitui potest inhaerens ejusmodi sacris libris proprietas seu qualitas aut sapor uti criterium tutum quo Scripturae inspiratae a non inspiratis distingui atque internosci possint. Huc accedit, quod numquam praeterquam posteriori hac aetate idque a solis haereticis, provocatum fuerit ad fictitium hunc saporem, ut ejus ope inter libros sacros et non sacros fieret discretio (1).

137. Quocumque igitur se vertant protestantes, aut devenire tandem debent ad ecclesiae catholicae auctoritatem ut hanc dirimant controversiam; aut necessario incerti, dubii ac fluctuantes haereant oportet in re tam gravi prout ex ipsorum experimento fieri certissime constat. Etenim, ut silentio praetereamus varietates antiquorum protestantium circa inspirationem singulorum librorum tum Veteris, tum Novi Testamenti (2), jam innuimus plerosque recentiores protestantes post Toehlneri ac

(1) Apposite Michaëlis *Introd. au Nouveau Testam.* quatr. edit. Genève 1822. tom. I, première part. chap. III, sect. II, p. 215. de ejusmodi criterio scribit: « Une sensation intérieure des effets du St. Esprit, et la conviction de l' utilité de ces écrits pour améliorer le coeur et nous purifier, sont des critères aussi incertains que le précédent. Quant à cette sensation intérieure, je dois avouer que je ne l'ai jamais éprouvée, et ceux qui la ressentent ne sont ni dignes d'envie, ni plus près de la vérité, puisque les Mahométans l'éprouvent aussi bien que les chrétiens; et comme cette sensation intérieure est la seule preuve sur laquelle Mahomet ait fondé sa religion, que tant de milliers d' hommes ont adoptée, nous devons conclure qu' elle est trompeuse. L'autre caractère est également insuffisant, puisque de pieux sentiments peuvent être excités par des ouvrages purement humains, par les écrits des philosophes, ou même par des doctrines fondées sur l' erreur. »

(2) Ut specimen habeamus harum variationum satis est animadvertere; antiquiores protestantes acerrime *θεοπνευστίαν* seu divinam inspirationem, punctorum propugnasse; quos inter eminent Buxtorfii pater et filius academiae Basileensis professores. Buxtorfius filius edidit contra Lud. Cappellum Salmuriensem, qui contrariam defenderat sententiam, tractatum *de punctorum vocalium et accentuum origine, antiquitate et auctoritate*, Basil 1648.: quo facto ecclesiae Helveticae, in additamento ad libros symbolicos, quod *formulae consensus* nomine appellatur §. 21. Cappelli librum et sententiam publice damnarunt. Apud Wegscheider §. 41. not. (m). Nunc vero rarus jam est ex auctoribus protestantibus qui supernaturalem inspirationem admittat,

Semleri lucubrationes omnem prorsus inspirationem presse acceptam rejicere (1). Chillingworth animadvertens neque ex Bibliis ipsis, neque ex traditione constare inspirationem posse, concludit, Biblia non esse objectum fidei, posseque obtineri salutem quin credatur in ipsis verbum Dei contineri (2). Recens auctor protestans appellans ad theologos protestantes praestantiores affirmare non dubitat quod « inspiratio sacrae Scripturae sit *chimaera*; quod Biblia, (praesertim vero Novum Testamentum, hoc scilicet obstaculum, ut ipse loquitur, quod progressum luminum maxime impedit, utpote quod nostris temporibus accommodatum non sit) evadant inutilia (3). » Magna adhuc apud protestantes fervet lis inter *naturalistas* nuncupatos et *supernaturalistas*, quorum priores inficiantur, Deum *immediata*, ut loquuntur, operatione et efficacia doctrinam suam manifestasse, omnemque propterea inspirationis propriae dictae notionem tum ab auctoribus sacris tum ab eorum libris repellunt: supernaturalistae e contra eam adhuc admittere pergunt, aliquo licet latiori sensu (4). Ad primam classem referuntur rationalistae ac mythici omnes qui Deum nonnisi *mediata ratione* homines, imo et Christum ipsum docuisse autumant, non sine tamen speciali aliqua providentia (5): spectant ad secundam protestantes quos orthodoxos vocant. Ex iis vero qui quamdam adhuc inspirationis speciem colere pergunt, illi quidem inter se quoad omnes libros minime consentiunt. Nam Michaëlis inter ceteros divinam inspirationem abjudicat Evangeliis Marci et Lucae, Actisque apostolorum (6).

(1) Cf. Superius dicta.

(2) Apud Grégoire *Histoire des sectes religieuses*. Paris 1829. tom. IV. *Eglise Anglicane* ch. II, p. 434.

(3) Ita auct. op. cui tit. *Nouveaux Aphorismes au tombeau de la théologie*. Genève 1801. Cf. op. *Le Ministre protestant aux prises avec lui-même*. Lyon 1836. *Cinquième entretien* p. 47.

(4) Recolantur sup. dicta ex Fritzsche.

(5) Ibid. pag. 2. 5.

(6) *Introd. au Nouveau Test.* tom. I, chap. III, sect. III, p. 129-135. et tom. III, pag. 281-285. Huc demum devenire debuit hic auctor juxta systema suum ad discernendos libros inspiratos a non inspiratis, de quo paulo post.

Alii eam ablegant ab Evangelio Ioannis cujus verum auctorem gnosticum quendam extitisse rentur, et ita porro alii ab aliis libris, ut alibi scripsimus (1). Patet igitur ex hisce aliisque documentis, quae, si opus esset, magno numero afferri possent, omnia penes protestantes circa hunc inspirationis articulum in incerto posita esse. Nec aliter esse potest, quandoquidem inspiratio *factum* est, quod propterea non alia potest ratione quam per auctoritatem constare. Cum vero protestantes auctoritatem sive ecclesiae sive traditionis quae in illa ac per illam jugiter conservata est, recipere recusent, consequitur necessario ipsos perpetuo fluctuare debere, omnique rapi ventu doctrinae.

Tum igitur ex jure tum ex facto, agendi scilicet protestantium ratione, liquet quod proposuimus, rejecta nempe ecclesiae catholicae auctoritate certo ipsis constare non posse divinam librorum canonicorum inspirationem.

DIFFICULTATES

138. I. Obj. Regulae non desunt quarum ope etiam ecclesiae auctoritate semota, tuto possint acatholici libros inspiratos a non inspiratis distinguere. Ac 1. quoad libros V. T. illi omnes et soli inspirati censendi sunt, qui hebraica lingua fuerunt exarati, atque uti tales ab Hebraeis admissi (2). 2. Id ipsum ex auctoritate Christi et apostolorum palam fit, qui nempe ad illos libros provocant tanquam ad *Scripturam divinam*, et *eloquia Dei*, vel *Spiritus Sancti* (3). 3. Quod vero ad libros spectat N. T.

(1) Cf. Bar. de Starck. *Entretiens philosoph.* Paris 1818. p. 133.

(2) Ita quidam Monod genevensis qui Lugdunum non ita pridem se contulit ad proselytismum sectae suae propagandum, apud cit. op. *Le Ministre* etc. pag. 11. cf. etiam Jahn *Introductio in lib. sac. V. T.* §. 21.

(3) Matth. XI, 13. XV, 3-6. XXII. 31. 43. XXVI, 54. Luc. XVI, 29. XVIII, 31. XXIV, 25. 27. Marc. VII, 9. 13. Jo. V, 39. 46. Act. III, 18. 21. 25. XXVIII, 25. Rom. I, 2. III, 2. IV, 3. 23. Gal. III, 8. Hebr. III, 7. XII, 26. 27. I. Petr. I, 11. II. Petr. I, 21. etc.

ex eorum authenticitate ac veritate necessario exurgit divina ipsorum inspiratio ; quippe Christus cum missionem evangelium praedicandi Apostolis demandavit (1), sese illis perpetuo adfuturum spopondit, idemque professus est non ipsos locuturos, sed Spiritum Sanctum in eis (2), quod quidem privilegium reipsa sibi passim vindicant apostoli (3). 4. Deinde quis eo usque desipiat ut abjicienda esse contendat argumenta omnia interna quibus utriusque foederis librorum inspiratio a tot doctis viris tum protestantibus tum catholicis invicte adversus incredulos demonstratur ? 5. Verum et hoc praetermisso, falsum est quod a catholicis assumitur, protestantes videlicet non admittere traditionem, saltem tanquam monumentorum historicorum collectionem, seu traditionem historicam (4). Iam vero cum per hanc semel constiterit de authenticitate et veracitate librorum sacrorum, eorum scilicet quos primitiva ecclesia suum in canonem retulit, quid ultra requiras ? Scripturae enim sunt id quod sunt independenter a quovis hominum testimonio. Satis proinde erit protestantibus si ex traditione veluti monumento historico juxta regulas critices explorata atque comperta, deveniant ad dignoscendos libros quos antiquitas uti canonicos habuit, ut inde eosdem quoque esse divinitus inspiratos certo tutoque concludant (5).

139. R. *D. A.* Non desunt regulae quibus majori vel minori probabilitate possint acatholici libros inspiratos a non inspiratis distinguere, *Tr.* Omnimoda certitudine seu certitudine fidei quoad omnes singulosque libros *N.* Alioquin nulla unquam extitisset inter ipsos discrepantia circa gravissimum ac primarium hunc articulum a quo partialis saltem fidei regula pendet.

(1) Matth. x, 19. 20.

(2) Ibid. Luc. xii, 11. 12. Marc. xiii, 11. Luc. xvi, 14. 15.

(3) ii. Cor. xiii, 3. i. Thess. ii, 13. Ita Michaelis qui fuse hoc argumentum persequitur op. et loc. cit. sect. ii, p. 120 seqq.

(4) Ita apud Grégoire *Hist. des sectes* tom. iv. p. 434. seq.

(5) Ibid.

140 Ad 1. *N.* Ridiculum sane est tanquam divinae inspirationis criterium statuere linguam hebraicam, quasi videlicet Deus haud potuerit graeca lingua scribentes afflare, quemadmodum hac ipsa Scriptores librorum N.T. inspiravit. Quod si huic esset insistendum criterio, paraphrases omnes antiquae chaldaicae itemque libri thalmudici sacros inter libros omnino essent referendi (1). Quod vero de libris inspiratis adjicitur admissis ab Hebraeis, jam reposuimus unico id Iosephi testimonio niti, cujus quidem auctoritas, uti animadvertit etiam Michaëlis, ad inspirationem librorum V. T. asserendam minime sufficit (2).

141. Ad 2. *N.* Formulae enim quas Christus et apostoli adhibuere vagae ac generales sunt, quod etiam paulo ante adnotavimus, et quemadmodum ex illis nequit canon omnium et singulorum librorum confici, sic neque omnium potest et singulorum confici inspiratio, cum canon et inspiratio in *substrata*, quam vocant, *materia*, relativa prorsus sint. Etenim numquam aliquis in canonem adscitus est liber, quin idem inspiratus fuerit creditus. Multo vero minus ex generalibus illis formulis constare nobis poterit singulas uniuscujusque libri partes fuisse inspiratas.

142. Ad 3. *D.* Prout ab ecclesia eorum authenticitas et veracitas asseruntur, *C.* prout ex solis historicis documentis critices ope deprehendi possunt *N.* Verum est, uti

(1) Nonnullae partes librorum protocanonicorum lingua chaldaica conscriptae sunt, Dan. II, 4-7. 28. 1. Esdr. IV, 8. VII, 19. VIII, 11-27; et Jerem. X, 11. Aut igitur linguae hebraicae nomine significant adversarii linguam hebraicam proprie dictam, et in hac hypothesi e censu Scripturae inspiratae deberent partes has omnes expungere: aut late sumunt pro lingua etiam chaldaica, aut syro-chaldaica sive aramaea, prout passim hebraicae linguae nomine linguae illae designantur in N. T., et in hac altera hypothesi nulla ratio est quare hoc idem criterium ad significandos libros divinitus inspiratos, non debeat aliis libris deuterocanonicis hac lingua exaratis, applicari, quin imo uti diximus libris thalmudicis, et paraphrasibus chaldaicis aptari. Adeo imperitum se praebet Monod dum huic regulae innititur ad discretionem faciendam inter libros inspiratos et non inspiratos!

(2) Loc. cit. p. 114.

modo diximus, *canonicitatem*, ut vocant, atque inspirationem sacrorum Bibliorum mutua secum relatione arctissimoque vinculo devinciri. At enim cum de illa, tum proinde etiam de ista ex sola ecclesiae auctoritate ac testimonio constare nobis debet, ut certitudine fidei utramque teneamus. Alioquin quemadmodum de librorum canonicitate, quae authenticitatem et veracitatem complectitur, ita pariter de eorum inspiratione anxii incertique haerere deberemus. Monumenta historica ope critices quantumvis accurate excussa non omnem prorsus dubitationem amovent, nec unquam queunt fidei nostrae fundamentum suppeditare. Quod et experientia ipsa ostendit ex qua discimus quavis aetate ab haereticis aliquot fuisse libros rejectos, quamvis et ipsi se monumentis historicis niti profiterentur. Id ipsum contigit, ut vidimus, protestantibus, qui numquam in eo inter se consenserunt, neque modo consentiunt.

143. Nec quidquam proficit Michaëlis dum nititur inspirationem librorum N. T. evincere ex inspiratione apostolorum; tum 1. quia ipsius argumenta labilia sunt, utpote privata et incerta interpretatione verborum Christi suffulta (1); tum 2. quia pleraque testimonia ab eo congesta afficiunt collectionem seu universum collegium apostolicum, ac proinde universam ecclesiam cui Christus infallibilitatem per jugem suam adsistentiam promisit (2); tum 3. quia deberet prius in ejus hypothe-

(1) Sic, e. g. Matth. x, 19. 20. loquitur Christus de fortitudine quam praesidibus coram positi discipuli sui essent patefacturi, atque de sapientia qua sua essent daturi responsa: idem dic de Luc. xii, 11. 12. Marc. xiii, 11. et iterum Luc. xxi, 14. 15. Quamvis porro videantur apostoli privilegium de quo est sermo sibi tribuere, alibi tamen, si insistas litterae, videntur sibi denegare, ut 1. Cor. vii, 12. 40. xiv, 37. 38. quae reipsa loca una cum pluribus aliis, nobis objiciuntur a rationalistis ad excludendam divinorum Bibliorum inspirationem. Quapropter secluso ecclesiae magisterio ac testimonio, ex adductis testimoniis res confici nequit, ita ut dubium omne tollatur.

(2) Cujusmodi sunt quae leguntur Matth. xvi, 18 seqq. xxviii. ult. Jo. xiv, 16. 17. aliaque ejusmodi quibus catholici infallibilitatem ecclesiae a Christo promissam ostendunt.

si certo constare, scripta quae nomina apostolorum non praeseferunt, aut etiam quae praeseferunt, illorum vere esse quibus adscribuntur, quod tamen nonnisi ecclesiae auctoritate certo non constat; idque ex ipso Michaëlis exemplo firmatur qui nempe subdubitare ostendit se utrum epistola II. Petri, quae profecto nomen Apostoli gerit, authentica revera sit (1). Et illud huc praeterea accedit, quod argumenta quibus hic auctor utitur ad inspirationem librorum N.T. probandam, aut nihil aut non satis ejusmodi inspirationem evincant. Etenim aut Christi verba solos apostolos attingere dixeris, et in hac hypothesi e librorum inspiratorum censu exturbari debent Evangelia s. Marci et s. Lucae una cum Actis apostolicis, prout Michaëlis ipse revera praestitit contra unanimem totius antiquitatis consensum; aut ea sese extendere contenderis etiam ad apostolorum discipulos, et nulla tunc erit ratio quamobrem ut inspirata admittantur scripta Marci et Lucae, excludantur autem ab inspiratis epistola s. Clementis Romani, epistola Barnabae et *Pastor* Hermae, praesertim cum non defuerint ex antiquis, qui haec scripta uti canonica atque inspirata allegaverint (2).

144. Ad 4. *Resp.* neminem certe ita desipere ut interna argumenta quibus sacrorum librorum divina vindicatur inspiratio, rejicienda esse affirmet: verum aliud

(1) Loc. cit. p. 128. Idem dic de epist. Judae, et a fortiori de epist. ad Hebraeos quam Michaëlis ab epistolis paulinis adeoque et a censu Scripturarum divinarum juxta suum systema exterminat.

(2) In prop. II, capitis I. plura testimonia hac de re attulimus. Sed adversus Michaëlis opinionem videsis Cellérier qui pariter in sua *Introd. au Nouv. Test.* Deux. part. divis. I, sect. VIII. illam fuse refellit, et quae Michaelisio videntur argumenta validissima, veluti infirma traducit, contra vero quae eidem infirma sunt, ea Cellerierio sunt validissima. Etiam Paley anglicanus tredecim tantum genuinas Pauli epistolas admittit in op. *La vérité de l'hist. de s. Paul.* Paris 1821. hac porro in concertatione quis judex erit, quis litem dirimet? apud protestantes nullum plane ejusmodi tribunal est cui partes inter se dissentientes acquiscere teneantur: et en eos in perpetua fluctuatione absque ulla spe exitus cujuscumque.

*

est ejusmodi argumenta e medio tollere, aliud asserere illa haud sufficientia per se esse ad nos ea de re certos reddendos, certitudine nimirum fidei et omnimoda, quae omnem errandi formidinem excludat. Argumenta interna optime conferunt ad evincendam *in genere* adversus incredulos revelationis divinitatem, cum resolvantur in ea credendi motiva quae nos ipsi fuse attulimus ac vindicavimus (1). Ast in praesenti controversia, qua cum haereticis, praesertim vero protestantibus, circa inspirationem *in specie* singulorum librorum canonicorum et cujusque illorum partis manus conserimus, argumenta illa rem penitus non conficiunt, cum infallibili ad hoc opus sit auctoritate, cujusmodi solam auctoritatem esse ostendimus catholicae ecclesiae (2). Haec vero potissima ratio est, cur theologi catholici hac in quaestione vix aut nullatenus ejusmodi argumenta attingant, cum ipsi in ecclesiae judicio tutissime conquiescant; contra vero ea urgeant protestantes, qui propterea semper animo fluctuant ac opinionum veluti undis huc illuc jactantur.

145. Ad 5. *D.* Qui proinde hac ipsa de causa semper incerti sunt et inconstantes, *C.* his innixi fiunt certi *N.* Quatenus traditio divina cum ipsa identificatur ecclesiae doctrina, ut postea ostendemus, vim certe ad probandum ineluctabilem habet, quia per illam in auctoritatem ecclesiae relabimur: quatenus vero solis ipsa historicis monumentis innititur aut conflatur, atque ut historica mere spectatur, illico obnoxia fit innumeris

(1) In tract. *De vera relig.* p. I, cap. IV. prop. II.

Hoc ipsum argumentum evolvunt passim apologetae christianae religionis adversus incredulos: cf. inter ceteros Ant. Casini S. J. *Encyclop. Sacr. Script.* tom. I, disp. I. Nicolai *Diss. e Lezioni di Sacra Scrittura Dissert Proem I.* Bergier *Traité historique et dogmatique de la vraie religion* Paris 1784. tom. V. part. II. ch. III. art. cinquième §. I seqq. et tom. VIII. trois. part. Th. Mariae Cerboni Or. Pr. *De theologia revelata lib. tres.* Romae 1768. Valsecchi *Dei fondamenti della Religione, e dei fonti dell'empietà.*

(2) In hujus tract. part. I, sect. I, cap. IV, art. II, prop. I.

prope criticis discussionibus, quibus necesse est, ut illi, qui eam sibi veluti unicam ducem quam sequantur, adsciscunt, in diversas distrahantur sententias. Exinde contingit ut quod uni certum est, alteri sit incertum, quodque hodie velut firmissimum statuitur, cras in dubium vocetur, quemadmodum ex diuturno protestantium experimento jam nimis elucet (1). Crescit ex eo difficultas quod veteres inter se minime conveniant circa canonicitatem ac proinde inspirationem sacrorum utriusque foederis librorum, nec ullum primitiva ecclesia canonem universalem, quo scilicet ecclesia universa obstringeretur, confecerit ea de re; alioquin nulla circa canonem ecclesiam inter orientalem et occidentalem dissensio, nulla inter diversas particulares ecclesias, neque ipsos inter patres ad invicem extitisset. Quod si protestantes nos provocant ad canonem concilii Carthaginiensis III., nos iterum ipsos sciscitamur: cur igitur libros deuterocanonicos foederis utriusque in illo recensitos minime admittant, sed calviniani solos deuterocanonicos N. T. amplectantur ut vere canonicos et divinitus inspiratos, rejicientes simul deuterocanonicos libros V. T. tanquam apocryphos; lutherani vero utrosque ad tempus saltem repudiarint, nunc vero inter se divisi plane sint? Nonne ista pro lubitu ab haereticis fiunt?

146. Desipiunt porro adversarii dum subdunt: *Scripturae sunt id quod sunt independenter a quovis hominum testimonio*: nam quaestio proprie atque unice hic versatur circa modum quo nobis certo constare possit, utrum Scripturae sint, et quaenam sint id quod sunt, seu quaenam Scripturae divinitus inspiratae censeri debeant, quaenam vero ab hoc censu debeant excludi. Utique Scripturae nihil ex testimonio ecclesiae intrinse-

(1) Plura documenta hujus assertionis dedimus. Sane difficile omnino est duos protestantes plane inter se convenire. Vere dixeris protestantium barometron semper signare *varium*!

cus acquirunt, at nos ex ejusmodi testimonio certitudinem assequimur infallibilem de Scripturis divinitus inspiratis. Pari profecto ratione de quovis fidei articulo ex posito adversariorum principio ratiocinari fas esset. Quaeritur ex. gr. utrum Christus sit Deus, an pura creatura? Utrum unica in eo sit an vero duplex natura, et ita porro? Atqui posset quisquam reponere. Quorsum ecclesiae auctoritas? Num *Christus non est id quod est, independenter a quovis hominum testimonio*? Hoc certe modo dogmata nutarent omnia, prout reipsa penes protestantes nutant, ac omnino penes rationalistas conciderunt. Ita ergo auctoritas ecclesiae quoad sacrorum librorum codicem plane se habet, quemadmodum in ordine ad codices legislationis politicae se habet *promulgatio*: qui nempe tametsi vim suam a legislatoris potestate intrinsece nanciscantur, a sola tamen promulgatione illam obtinent auctoritatem qua regulam subditorum constituere valeant iisdemque obligationem inducere (1).

147. Juverit hic demum animadvertere, quod ex principio fundamentali protestantismi de omnimoda cujusque independentia et libertate examinis, deberet quodlibet individuum protestans etiam e faece plebis sibi a monumentis historicis et exquisitioris critices ope certitudinem comparare librorum qui inspirati habendi sint. Quod si id assequi non possit (et quot demum sunt qui pares tanto muneri existant?) eos ex auctoritate doctiorum admittat oportet. Hinc fit, ut illi qui auctoritatem abjiciunt ecclesiae universae, qua libros aliquos tanquam inspiratos ac divinos habeant, obsequi debeant auctoritati criticorum, qui numquam inter se nec semper sibi ipsis cohaerent. Talis porro est protestantismi sibi intrinsece repugnantis natura!

148. II. Obj. 1. Quae spectant ad Scripturas, cujus-

(1) Cf. quae scribit Grégoire op. cit. tom. IV, p. 435 seqq.

modi sunt earum existentia, veracitas, authenticitas, canonicitas ac divina inspiratio, non constituunt dogma aut articulum fidei, sed quaedam veluti praeliminaria sive praeambula fidei sunt, de quibus propterea non ab auctoritate, sed a regulis critices constare debet (1). 2. Ad eum scilicet modum quo existentia Dei quae fidei praeambulum est, non ex revelationis auctoritate sed ex philosophicis argumentis a naturali ratione depromptis demonstratur, aut etiam existentia ecclesiae quae pariter quoddam veluti fidei praeambulum censetur, ex motivis evincitur credibilitatis, aut quemadmodum quoque demum divinitas revelationis, ita plane existentia, integritas, canon, divinaque sacrorum Bibliorum inspiratio aut argumentis internis aut monumentis, aut etiam utrisque simul vindicari possunt ac debent. Ergo.

149. Resp. Ad 1. *N.* Etenim Scripturas divinas et canonicas existere dogma fidei est sub anathemate a conc. Tridentino sancitum, neque unquam de hoc fidei articulo dubitatum in ecclesia catholica est. Si qua viguit in ecclesiis particularibus controversia, haec nonnullos tantum libros in specie, praesertim quos deuterocanonicos vocamus, numquam vero rem ipsam affecit. Hinc Scripturae communiter receptae tanquam divinitus inspiratae in ecclesia habitae sunt juxta divinam traditionem; idque non ex antiquitatis dumtaxat monumentis, sed ex earum usu in magisterio quotidiano atque ex actis conciliorum probatur. Divina Scripturarum auctoritas ad fidem semper spectavit, adeo ut novatores qui identidem ausi sunt ecclesiam aliquo peculiari libro expoliare ex iis qui communi calculo probabantur, illico tanquam haeretici proscripti fuerunt, ut patet ex gnosticis, valentinianis, alogis, aliisque ejusmodi pestibus (2). Quod si fideles omnes fide divina li-

(1) Ita Josiah Conder in op. *On protestant non conformity* seu *De non-conformitate protestantica*, London 1818 tom. II. pag 311 seqq.

(2) Cf. Tertullianum tum in lib. *Praescr.* tum adversus Valentinian.

bros illos uti canonicos et inspiratos crediderunt, nonnisi auctoritate ac testimonio ecclesiae ducti eam fidem iisdem adhibuerunt. Quapropter nunquam ut simplex quoddam praeliminare aut praeambulum fidei in sensu adversariorum primi christiani spectarunt litteras sacras, sed eas tanquam objectum fidei habuerunt omnino, non secus ac reliqua dogmata quae ab ecclesia ipsis credenda proposita sunt. Ecclesia enim, ut toties diximus suoque ostendimus loco (1), praescripsit seu anterior est libris omnibus N. T. quos ipsa probavit, ac uti Spiritu S. afflante conscriptos fidelibus tradidit.

150 Ad 2. *Neg.* paritatem juxta modo dicta. Existentia siquidem Dei est in *subjecta materia* prima veritas quae necessario supponi debet; alioquin enim, illa nondum constituta, absurdum esset de divina revelatione quidquam proferre. Cum igitur ex sola revelatione, quin *circulus vitiosus* admittatur, ostendi nequeat supremi Numinis existentia, ex argumentis a ratione petitis demonstrari et potest et debet; qua de causa praeambulum fidei recte illa vocatur. Quod vero spectat ad ecclesiam, ut alias pariter innuebamus, ab ipso ortu suo secum illa suas attulit probationes per ea credendi motiva, quae identificantur cum ipsis divinae revelationis probationibus, quibusque divinam originem suam luculentissime declaravit. Accepta enim a Christo divina missione, apostoli qui primam constituerunt ecclesiam, miraculis po-

et adversus Marcionem; necnon s. Epiphanium in respectivis haeresibus; s. Irenaeum passim, qui non solum haereticis illis exprobrant rejectionem plurium librorum divinorum, verum etiam mutilationes, corruptiones, quod et nos passim animadvertimus. Sed qui sitim suam plene cupit explere, adeat Sixtum Senensem in *Bibliotheca sancta* lib. III. et VII, in quibus recensentur singuli antiquiores haeretici qui libros sive Veteris sive Novi Testamenti adorti sunt, comperietque ex parallelismo vix recentiores haereticos excogitasse aliquid hoc de argumento quod antiquiores non praeoccupaverint atque effut erint. Sic enim fert nativa haereseos indoles. Cf. etiam Bellarmin. *De verbo Dei* lib. I, cap. V, et VI.

(1) Tum in tract. *De vera relig.* p. II, prop. I, et II. tum in hujus tractatus par. I, sect. I, cap. I, prop. II.

tissimum et vaticiniis se judaeis atque ethnicis, divinitus missos ostenderunt neminemque in album christianorum cooptaverunt, quin simul ecclesiae filium efficerent. Porro ceteros inter articulos quos catechumenis credendos proponebant, fides erat in ecclesiam, ut liquet etiam ex Symbolo apostolico: *Credo sanctam ecclesiam*. Quo quidem in articulo implicite continebantur illa omnia, quae ecclesia auctoritate sua credenda proposuisset tanquam divinitus revelata. Hic est analyticus atque, ut ita dicam, *geneticus* processus regulae proximae credendorum, ut nempe prius quasi praeambulum admittatur existentia ecclesiae divinitus institutae per eadem ipsa motiva credibilitatis quibus existentia adseritur divinae revelationis; deinde, hac evidenter cognita ac comperta, credatur ut fidei articulus eadem ecclesia a Deo ipso fundata cum omnibus praerogativis quibus se a Christo auctam haec eadem ecclesia profitetur; demum ex infallibili ejus auctoritate et testimonio caetera credantur quae ipsa tanquam divinitus revelata proponit, inter quae Scriptura canonica divinoque afflante Spiritu exarata praecipuum obtinet locum. Siquidem Scriptura regulam constituit remotam, partialem et inadaequatam credendorum sub ecclesiae ejusdem magisterio. Quaevis alia via a protestantibus excogitata aut incerta aut insufficiens plane est, uti ex hactenus disputatis aperte colligitur (1).

CAPUT III.

De sacrarum Scripturarum interpretatione

151. Duplex sacrarum Scripturarum interpretatio di-

(1) Cf. Bossuet: *Instruction sur les promesses de l'église pour montrer aux Reunis, par l'expresse parole de Dieu, que le même principe qui nous fait chrétiens nous doit aussi faire catholiques*. Op. ed. cit. tom XVII, p. 373 seqq. necnon *Conférence avec M. Claude, ministre de Charenton, sur la matière de l'église*, loc. cit.

stingui debet, *dogmatica* videlicet et *exegetica*. Interpretatio dogmatica ea est quae *potestate* seu *auctoritate* fit cum obligandi vi pro suoque objecto habet aliquod fidei dogma, seu aliquam veritatem exhibet ad fidem moresve pertinentem, aut quae alio quovis modo ad fidei depositum refertur; interpretatio exegetica est quaedam privata, doctrinalis aut scientifica enarratio vel expositio, quae faciliorem praebet sacri textus intelligentiam. Iam vero iuxta catholicos dogmatica interpretatio ad solam exclusive pertinet ecclesiam, utpote quae sola a Christo infallibili auctoritate ac magisterio instructa sit ad veram fidem tradendam, omnesque controversias fidei dirimendas; e contra juxta protestantes quilibet e christianis legitimus esse potest dogmaticus sacrarum litterarum interpres. Interpretatio exegetica uniuscujusque industriae, diligentiae ac studio dimittitur ab ecclesia, dummodo intra fines et regulas ab ipsa praestitutas, quasque rei ipsius natura exposcit, quisque se contineat.

152. Porro praecipua controversia, quam vere *fundamentalem* vocaveris, catholicos inter et protestantes fervescens interpretationem dogmaticam attingit. Ad proprium systema suum constabiliendum non unam eandemque viam protestantes sive veteres sive recentiores inierunt. Nam ad excludendam solius ecclesiae dogmaticam et authenticam interpretationem sacrarum litterarum 1. Alii summam praedicarunt Scripturarum in omnibus claritatem (1). 2. Alii autumarunt spiritum privatum legitimum esse Scripturae sacrae interpretem; quo nomine nonnulli ex prioribus protestantibus intellexerunt internam illustrationem, quam asserebant unicuique a Spiritu S. communicari, vi cujus infallibiliter quisque certior fieret de

(1) Uti Lutherus, Brentius aliique passim antiquiores protestantes apud Bellarm. *De verbo Dei* lib. III, cap. I. Cf. Bonfrerium in *Praeloquiis* cap. IX, sect. I.

vero Scripturae sensu (quam unicam fidei regulam dicebant), independenter ab ecclesiae definitione, aut etiam adversus illam: dum spiritus privati nomine alii intelligerent proprium suum judicium (1) ; 3. Alii contenderunt Scripturam ipsam *cum* aut *sine* spiritu privato judicem esse controversiarum, sui nimirum ipsius interpretem existere.

153. Ut igitur ea qua par est claritate fundamentale ejusmodi evertamus protestantium principium, quod demum resolvitur in libertatem individualem examinis, immunem a quavis auctoritate in sacris interpretandis litteris ac in fide propterea sibi cudenda, tria efficiamus oportet, ac 1. ostendi debet Scripturam sacram non adeo in omnibus, praesertim vero in rebus fidei ac morum, perspicuam esse ut non aliquo egeat interprete; 2. interpretem hunc alium non esse, aut esse posse praeter ecclesiam; 3. dubium ac fallax necessario esse quodcumque systema a protestantibus tum antiquioribus tum recentioribus invectum ad authenticam dogmaticam ecclesiae interpretationem eliminandam.

Quibus constitutis, nonnulla de exegetica Bibliorum sacrorum interpretatione subjicere praestabit.

In duos proinde articulos caput hoc dispertiemur juxta duplicem quam praemisimus sacrarum Scripturarum interpretationis notionem.

ARTICULUS I.

De sacrarum litterarum interpretatione dogmatica

154. Quidquid in sacris litteris continetur profecto fidei

(1) Cf. Bellarm. loc. cit. cap. III. Ubi notandum est, cum praetensa illa protestantium illustratione Spiritus Sancti haud commiscendam esse veram interiorem Spiritus Sancti illustrationem ad salutariter credendum necessariam; item neque confundendum esse spiritum privatum cum recta ratione, (aut recto rationis usu), quae numquam divinae contradicit revelationi.

nostrae objectum est, hoc ipso quod divinitus sit inspiratum. Quo sensu ipsa Scripturae sacrae existentia, uti ostendimus, fidei articulus est ab omnibus omnino credendus. Verum cum sacra Scriptura, ex dictis, sit regula fidei partialis et fons ex quo dogmata peculiaria fidei magna saltem ex parte derivantur, difficultas nobis oritur haud exigua in sensu detegendo et determinando illorum textuum ex quo peculiaris quaeque veritas sive ad fidem sive ad mores pertinens pendet. Idque multiplici ex capite, uti mox ostendemus, contingat oportet. Scripturae enim, praeterquam quod in pluribus obscurae sunt ac difficilis interpretationis, nuspiam expresse nobis symbolum exhibent aut singularum veritatum catalogum credendarum. Exinde enascitur necessitas alicujus interpretis infallibilis, visibilis, viventis, publica auctoritate ac jurisdictione instructi, qui non solum absque formidine erroris nos certos ac securos queat efficere de singulis veritatibus in ea Scriptura contentis, sed qui praeterea omnes cogere potis sit ad eas firmiter credendas profitendasque. Ejusmodi porro interpretatio ea demum est quam dogmaticam nuncupavimus, quamque a sola ecclesia proferri posse contendimus, ita ut, hac sublata, actum prorsus de fide sit. Haec autem ut per partes evincamus insequentes statuimus propositiones :

PROPOSITIO I.

Scriptura Sacra etiam in iis quae ad fidem et mores pertinent non ita clara est, ut interprete non indigeat

155. Diximus: *etiam in iis quae ad fidem et mores pertinent* Scripturam claram non esse, ut effugium protestantibus praecluderemus qui facile nobis dant litteras sacras in rebus minoris momenti obscuras esse; at ejus-

modi obscuritatem sese etiam porrigere ad fidei res ac morum id vero vehementer negant.

156. Ut igitur in eo insistamus quod proposuimus, ex triplici capite enunciatae propositionis veritatem eruimus; ex auctoritate scilicet, ex intima ipsa rei natura, ac demum ex confessione et experientia ipsorum adversariorum nostrorum.

Atque ut a primo exordiamur, ceteris omissis, nota sunt verba Petri, qui loquens de epistolis Pauli ait: « In quibus sunt quaedam difficilia intellectu, quae indocti et instabiles depravant, sicut et ceteras Scripturas ad suam ipsorum perditionem (1). » Agi porro hoc in loco de iis quae ad fidem moresquè pertinent, patet ex eo quod qui sic Scripturas depravarent *perditionem sibi adsciscerent*, quod levioribus de rebus dici profecto nequit. Quo pariter referuntur preces et vota quibus psalmista a Deo legis suae intelligentiam efflagitabat: « Da mihi intellectum et scrutabor legem tuam — Doçe me justificationes tuas — faciem tuam illumina super servum tuum (2) » aliaque ejusmodi quibus Psalmi referti sunt. Hisce permotus Hieronymus in epist. ad Paulinum: « Si tantus propheta, scribebat, tenebras ignorantiae confitetur, qua nos putas parvulos et pene lactentes inscitiae nocte circumdari (3)? » Quare Christus non solum plures Scripturae textus discipulis suis explanavit (4) sed praeterea « Aperuit illis sensum, ut intelligerent Scripturas (5) » Quid porro intererat Scripturarum sensum explanare, vel sensum, mentem nimirum, aperire ad intelligendas Scripturas, idque sane circa praecipuum dogma de divina sua missione, si adeo omnibus obviae sunt Scripturae, quisque ut per sese eas intelligere valeat, atque inde sibi fidei objecta componere?

(1) II. Pet. III, 16.
(2) Ps. CXVIII, 34. 68. 135. etc.
(3) Epist. LVIII. ad Paulin. n. 9. ed. Vallars.
(4) Luc. XXIV, 27.
(5) Ibid. v. 45.

157. De patrum hac in re sententia verba facere supervacaneum est, cum unanimes plane sint in exageranda Scripturarum obscuritate. Plura eorum testimonia profert ac urget Bellarminus (1) ac longe plura adhuc allegat Bonfrerius (2), qui ad viginti classes revoçat diversa patrum effata quibus ipsi Scripturae praedicant obscuritatem, unde ingens oritur difficultas vel in rebus gravioris momenti, quae fidem moresque attingunt. Nam id inprimis inter cetera adnotant, non aliunde enatas ac sucretas haereses esse, quam ex prava Scripturarum intelligentia (3).

158. Verum non est cur in auctoritate urgenda immoremur, cum intima ipsa rei natura id quod proposuimus manifesto ostendat. Duo quippe potissimum conferunt ad obscuritatem Scripturis ingerendam, *res* scilicet et *modus*. Res enim quamplurimae in iis continentur natura sua nobis imperviae, cujusmodi sunt quae Dei naturam, operationes, consilia etc. afficiunt, quae mysteria pro objecto habent, Trinitatem e. g. Incarnationem propagationem originalis noxae, praedestinationem, justificationem, distributionem gratiae, aliaque ejusmodi, in quibus propterea hallucinatio facillima est, et aleae periculosae plenissima : quae item de virtutibus agunt et vitiis, de praeceptis et consiliis, in quibus haud pauca occurrunt intellectu difficilia ita ut prona nimis deceptio sit (4). Quod

(1) *De verbo Dei* lib. III, cap. I.

(2) In *Praeloquiis* cap. IX, sect. II. cf. etiam Serarium in *Prolegom. Bibl.* cap. XXII.

(3) Inter ceteros s. Augustinus tract. XVIII, in Jo. n. 1. scribit : « Neque enim natae sunt haereses, et quaedam dogmata perversitatis illaqueantia animas, et in profundum praecipitantia, nisi dum *Scripturae bonae intelliguntur non bene, et quod in eis non intelligitur*, etiam temere et audacter asseritur ». Et ante ipsum s. Irenaeus lib. III, cap. XII, n. 12. loquens de haereticis ait : « Scripturas quidem confitentes, interpretationes vero convertunt. » ed. Massuet. Eadem ratione loquitur s. Cyprianus in lib. *De unitate eccles.* ed. Maur. p. 198. dum haereticos vocat *interpretes falsos*; aliique passim.

(4) Exemplo sint, quae leguntur Matth. v, 40. « Ei qui vult tecum judicio contendere et tunicam tuam tollere, dimitte ei et pallium. » Continent ne verba haec praeceptum, an vero solum consilium ? Idem dic

si attendamus ad modum quo res ipsae in Scripturis efferuntur, haud minor inde difficultas exsurgit ; saepe enim ipsae alludunt ad praeteritas res quae nos latent, ad consuetudines , moresque tunc temporis receptos , inveniuntur praeterea crebro apparentes antilogiae ; phrasaeologia ipsa ab indole idiomatum nostrorum immane quantum discrepans difficultatem auget (1) ; idiotismi quibus explicandis opus est exquisita linguarum antiquarum peritia (2) ; sensuum varietas qui sub cortice litterae (3)

de iis, quae leguntur Luc. xiv, 33. « Omnis ex vobis qui non renuntiat omnibus quae possidet , non potest meus esse discipulus » et ibid. xii, 33. « Vendite quae possidetis , et date eleemosynam » aliaque ejusmodi pene innumera , quae quamvis, spectatis verbis , videantur clarissima , illorum tamen intelligentia absque interpretatione ecclesiae obscurissima est . Haec autem eo potiori jure urgemus adversum protestantes , quod integrae sectae interdum cortici litterae inhaerentes contendunt illicita nonnulla esse , quia ea damnare Scripturae videntur. Ita Quackeri recusant juramentum interponere etiam in judicio, quia scriptum est Matth. v, 34. « Ego autem dico vobis, non jurare omnino ; » alii autem , quia scriptum est Exod. xx, 8. « Memento ut diem sabbati sanctifices , » ridicule dominicam diem *Sabbati* nomine vocant, ne videantur hujusmodi transgredi praeceptum . Nonnulli protestantes huic principio insistentes ulterius progressi sunt ; quidam enim ascendebat super domus suae tecta ad praedicandum transeuntibus, quia legitur Matth. x , 27. « Quod in aure auditis praedicate super tecta; » alius vero serio docebat mysteria fidei canem suum, quia Marc. xvi, 15. dicitur: « Praedicate evangelium omni creaturae ; » teste vero ipso Leibnitio in dissert. *De conformit. fidei cum ratione* §. 21. nonnulli fanatici protestantes existimarunt Herodem reapse in vulpem mutatum fuisse , dum Christus Luc. xiii, 32. verba illa protulit : *Dicite vulpi illi* etc. Hoc vero unde nam nisi ex difficultate discernendi quando Scripturae verba metaphorice , quando vero litteraliter accipienda sint, ut Leibnitius adnotat? Carlostadius in disciplinis theologicis Lutheri professor prius catholicus *puro verbo Dei* innixus 2. lutheranus effectus, est, 3. annabaptista , 4. sacramentarius, 5. deinde uxorem duxit, 6. demum se pistoris arti addixit , quia scriptum est Gen. iii, 19. *In sudore vultus tui vesceris pane* Cf. Audin, *Histoire de la vie de Luther* nouv. edit. Paris 1841. tom. 1, p. 19 seq. et pag. 37. Plura alia possem exempla adducero, sed ne taedio sim, ista sufficiant. Cf. Milner *Excellence de la relig. cathol.* Paris 1825. tom. 1, lettr. ix.

(1) Cf. *Prolog. ecclesiastici.*

(2) Apud Milner epist. cit. Episcopius voluisset ut christiani omnes addiscerent linguas hebraicam et graecam ut possent sacra Biblia in linguis suis originalibus perlegere. Cf. etiam Th. Moore in *Voyages d'un jeune Irlandais* trad. de l' Angl. Paris 1836. pag. 380. cum adnot. ex Jerem. Taylor , pag. 426 seq.

(3) Huc enim spectant quae de duplici Scripturarum sensu interpretes tradunt , de quo argumento pau-

delitescunt ; figuratae locutiones ; aliaque pene innumera quae longum esset recensere, quaeque in singulis pene dixerim Scripturarum paginis offenduntur, quibus necessario fit ut obscurae nobis evadant (1).

159. Demum ipsa adversariorum confessione et agendi ratione res nostra conficitur. Ut enim praetermittamus protestantium parentem, Lutherum, qui omnium primus Scripturarum claritatem proclamavit, postea vero parum sibi consentiens (quod haereticis sane omnibus contingit), profundam earumdem fassus est obscuritatem (2). Francowitz, *Flaccus Illyricus* nuncupatus, in *Catalogo testium veritatis* (3) centum quinquaginta et unum argumenta ad ostendendam Scripturarum obscuritatem protulit in medium. Irridet ipse Dallaeum qui in op. *De patrum usu* Scripturarum perspicuitatem populo persuadere nisus est. Bayle ipse quamvis calvinianus idemque incredulus asserit nulla prorsus ratione cum ignaros tum doctos certo sibi comparare genuinum posse librorum sacrosum sensum (4). Moshemius historicus protestantismi κατ' ἐξοχὴν dictus, disserens de socinianis, quorum principium est, sacras litteras esse juxta rationis lumen interpretandas, respondet quod si regula isthaec invalesceret, tot plane religiones haberentur quot capita (5). Jam

lo post agemus. Interim cf. Bonfrerium in *Praeloquiis* cap. XXI. sect. 1 seqq.

(1) Cf. Ibid. cap. IX, sect. 1 seqq. Serarium in *Prolegom. Biblic.* cap. XXII. Bellarm. *De verbo Dei* lib. III, cap. I.

(2) Etenim in *Symposiacis* cap. I, fol. 2. 6. « In Scripturis, ait, vix scimus *A. B. C.* et adhuc non recte ; » et fol. 3. « Dei verbum est inscrutabile. Unicum sac. Scripturae verbum perscrutari, et e profundo eruere, omnino ἀδύνατον est. Nego eruditos et theologos, ut vel maxime velint, id posse. Quia enim Spiritus sancti verba sunt, ideo supra homines sunt . . . Volui aliquoties Decalogum meditari, et quando prima illa verba : *Ego sum Dominus Deus tuus*, offendi, coepi haesitare in pronomine illo *Ego*: et hoc *Ego* nondum recte possum intelligere » Ex Lutheri sectatoribus alii priorem ejus sententiam de claritate Scripturarum seculi sunt, alii posteriorem de earumdem obscuritate ; utrorumque catalogum exhibet Nic. Serarius op. et loc. cit. quaest. VI.

(3) Francofurti 1672.

(4) Apud auc. cit. *Le ministre protest. aux prises avec lui-même.* pag. 27.

(5) *Institution. Hist. christianae*

vero in disceptationibus cum socinianis inficiabitur nemo de praecipuis agi dogmatibus fidei. Paulo ante verba attulimus Wegscheideri asserentis Scripturam sacram argumentum continere *multis in locis ambigue et obscurissime expressum*, item *Scriptorum sacrorum sensum haud raro inventu difficilem* (1), ex quo ipse inferre contendit libros sacros minime fuisse divinitus inspiratos. Lockius fatetur quod quamvis studuerit Pauli epistolis, perinde ac Scripturis ceteris, compererit tamen se eas minime intelligere; loquitur autem de rebus, ut ejus verbis utamur, doctrinae ac discussionis (2). Macknight plures detexit fontes obscuritatis quae reperitur in Pauli epistolis, quos inter loquendi formas recensuit quibus Apostolus usus est (3). Boyle praeter stylum quo utitur Apostolus aliam aperit obscuritatis causam, quod Paulus scilicet, pluribus in locis, quamdam inducat taciti dialogi speciem, qua factum est, ut *saepe* velut argumenta assumpta fuerint quae Apostolus nonnisi uti objectiones evidenter attulerit (4). Jeremias Taylor celebris inter anglicanos protestantes pluribus data opera ostendit summam difficultatem recte sacras litteras interpretandi (5). Adeo ut visi hac aetate protestantes sint omni

recentioris. Helmstadii 1741. sec. XVI, sect. III, c. IV, §. 14. En ejus verba: « Hoc qui dederit, is etiam concedat necesse est, tot esse religiones posse, quot capita sunt ».

(1) Ex §. 43.

(2) Cf. Apud Moore op. cit. pag. 383 seq. in nota (1).

(3) Ibid.

(4) Ibid.

(5) In op. *De libert. prophetandi* sect. 4. ejus verba ex anglica in linguam gallicam conversa ita se habent: « On y trouve des mystéres qui, quelque bien qu' ils soient exprimés, ne sont pas faciles à saisir, et qui seront toujours obscurs et inintelligibles, pour notre conception bornée. Enfin les moyens ordinaires d' interpréter les Ecritures, tels que l' examen des originaux, le rapprochement de divers passages, la parité de raison, l' analogie de la foi, sont tous douteux, incertains et très-faibles. De tout cela il suit que les plus sages, et par conséquent ceux qui paraissent devoir le plus probablement découvrir le vrai sens, méritent néanmoins peu de confiance. Ces causes d' erreurs sont comme autant de raisons de douter qu'au milieu de tant de mystères et de difficultés ils aient rencontré juste ».

ope propugnare Scripturarum obscuritatem adversus primores protestantismi parentes.

160. Agendi vero ratio adversariorum apertam veritatem consignat; etenim si Scripturae sacrae eam praseferrent perspicuitatem quam tantopere non ita pridem crepabant protestantes, in iis praesertim quae ad fidem ac mores pertinent, quî fieri tandem potuisset ut adeo inter se in illarum interpretatione discreparint? Notae sunt Lutheri, Zwinglii, Calvini eorumque gregalium interpretationes verborum Christi: *Hoc est corpus meum*: ita ut *biscentum* recenseantur (1). *Viginti* eodem tempore opiniones de *satisfactione* viguisse penes confessionis Augustanae asseclas, quae omnes Scripturis innitebantur, affirmat Osiander; *sexdecim* praeterea recenset sententias diversas circa *peccatum originale*; tot vero asserit de Sacramentis extitisse quot sectae inter se dissidebant (2). Denique ne prolixiores simus, tot sunt obscuritatis Scripturarum testes quot extiterunt et adhuc existunt sectae sectarumque portiunculae a cerinthianis et gnosticis initio ducto usque ad methodistas, quae numerari vix possunt (3). Omnes siquidem sectae, praesertim quae post Lutherum ortae sunt, eandem originem habuerunt, quod nempe earum parentes sibi visi sunt clare peculiarem suam interpretationem contineri in Scripturis seu Scripturas sacras clare uniuscujusque praeconceptum placitum seu po-

(1) Cf. Bellarm. *De Eucharist.* lib. 1, cap. VIII, n. 2. Duae hae vocellae *hoc est* tres factiones seu sectas genuerunt lutheranam, calvinianam, zwinglianam. Harum quaelibet subdivisa est in sectas alias, *panerariam*, *accidentarium*, *corporariam*, *arrhabonariam*, *tropistam*, *metamorphistam*, *iscariotistam*, *schwinkesfeldritam* etc.

(2) Cf. apud Moore op. cit. p. 384.

(3) S. Augustinus in lib. *De haeresibus* enumerat 90. diversas haereses, quae post Christi adventum ortae sunt ad reformandam ecclesiam. Ab aetate s. Augustini usque ad Lutherum aliae 180. haereses apparuerunt. A Luthero an. 1517. ad an. 1595. Staphylus, Hosius, Puteolus aliique scriptores alias 270. novas sectas enumerarunt; quoad sectas ortas ab illa aetate ad nos usque satis est percurrere quinque prolixa volumina Grégoire *Histoire des sectes religieuses*; nouvelle edit. Paris. 1829.

tius inventum praeseferre. Cum vero sectae omnes sibi invicem adversentur, hoc ipso patet Scripturas haud claras esse, sed sacra veluti quadam caligine obductas qua factum est ut tumidi isti scrutatores majestatis opprimerentur a gloria, totidemque se *factis* praeberent testes illius obscuritatis quam *dictis* scriptisque negabant.

161. Porro si Scriptura ea claritate non fulget, quam protestantes fingebant, aut dicendum Deum verbum suum in has terras jecisse, ut illud, perinde atque hoc universum, traderet disputationi hominum, aut interprete certo ac tuto ipsum providisse, quo homines verum ejus sensum assequerentur, in iis praesertim quae ad fidem moresque spectant. Cum vero prius illud absque impietate dici nequeat, ut posterius affirmemus necesse est (1).

Sive igitur ex auctoritate, sive ex intima ipsa rei natura, sive demum ex confessione agendique adversariorum ratione constat quod ostendendum proposuimus, Scripturam sacram in iis etiam quae ad fidem et mores pertinent non ita claram esse, ut interprete non indigeat.

DIFFICULTATES

162. I. Obj. Utriusque Foederis paginae collineant in adstruenda Scripturarum claritate praesertim circa fidem ac mores. Et 1. quidem ex V. T. notissima sunt Deuteron. XXX. 11. verba: « Mandatum hoc, quod ego praecipio vobis hodie, non supra te est, neque procul positum ». Quibus concinens David ps. XVIII. 9. ait; « Praeceptum Domini lucidum, illuminans oculos » et ps. CXVIII. 105. « Lucerna, inquit, pedibus meis verbum tuum, et lumen semitis meis » et iterum v. 130. « Declaratio sermonum tuorum illuminat et intellectum dat parvulis ». His congruit quod legitur Prov. VI. 23.

(1) Cf. Milner op.cit.tom.1. *Lettr.* VIII, et IX.

« Mandatum lucerna est, et lex lux » 2. ex Novo autem Testamento id ipsum patet ab apostolo Petro scribente II. ep. I. 19. « Habemus firmiorem propheticum sermonem: cui bene facitis attendentes, quasi lucernae lucenti in caliginoso loco » 3. quod si alicubi obscura praedicatur Scriptura, non absolute et in se, sed relative, ad pravam scilicet legentium dispositionem id accipiendum esse declarat apostolus Paulus II. Cor. IV. 3. dicens: « Quod si etiam opertum est evangelium nostrum in iis, qui pereunt est opertum, in quibus Deus hujus saeculi excaecavit mentes infidelium, ut non fulgeat illis illuminatio evangelii gloriae Christi » ergo.

163. R. N. A. Objecta enim Scripturarum testimonia hanc ipsam quam adversarii propugnant Scripturarum claritatem eliminant. Etenim ne unum quidem ex illis est quod eo sensu intelligendum sit, quo ea adversarii exponunt, ut ex responsione ad singula evidenter patebit.

164. Ad 1. *D.* Mandatum de quo agitur non est, Dei gratia opitulante, ad observandum impossibile, *C.* facile aut difficile ad cognoscendam *N.* Nec enim hic agitur de intelligentia, sed de observatione divinorum mandatorum, ut liquet ex orationis serie (1).

165. Sic verba Psalmistae et Proverbiorum continent legis, seu mandatorum divinorum commendationem, *C.* exhibent claritatem Scripturae Sacrae universim *N.* Addo legem facilem aeque ac difficilem intellectu dici posse; facilem quidem quoad verborum, ut ita loquar, corticem quibus expresse quidquam vel praecipitur vel vetatur; e. g. cum dicitur: ***non occides***, quisque intelligere potest quodlibet interdici homicidium voluntarium et injustum: difficilem vero si spectentur illa quae implicite

(1) Cf. Bellarm. *De verbo Dei* lib. III, cap. II, n. 2. 3. Becan. *Manuale controv.* lib. I, cap. I. quaest. IV, n. 7. et 8. Ipse protestans Knappius in *Diatribe* in loc. Paulinum ad Rom. X, 4-11. et Mosaicum Deut. XXX, 11-14. eandem exhibet interpretationem. Cf. ejus *Scripta varii argumenti*. Ed. sec. Halae 1823. pag. 552-563.

sub quolibet praecepto continentur. Atque ut in allato insistamus exemplo, obscurum sane est utrum praecepto illo, quemadmodum homicidium, sic odium, ira, rixae etc interdicerentur prout reipsa Christus exposuit, et Judaei minime intelligebant (1). Multo vero magis lex, prout vox isthaec in amplissima sua significatione usurpatur, complectens videlicet non praecepta solum moralia, verum judicialia quoque et caeremonalia, difficilis censenda est, quatenus typica erat et reconditiores sensus includebat. Hac ratione recte simul componuntur quae sibi invicem adversantia primo veluti intuitu de illa praedicari videntur. Interdum enim, ut ex adductis patet testimoniis, lex dicitur *lucida*, *lucerna*, *lux*, *lumen*; ex altera vero parte Propheta *lucem* ac *lumen* a Deo flagitat ad ejus legem scrutandam. Quae quidem apprime inter se congruunt si dicatur, legem in litterae cortice, et prout expresse aliquid praecipit aut vetat, lumen ac lucem esse, imo lucidam prorsus et planam: prout vero implicite aliquid includit, et quoad multiplicem sensum ac mysteria quae sub littera delitescunt, obscuram existere, et ad ejus intelligentiam vel interiori illustratione, vel interprete opus esse (2).

166. Ad 3. *N*. Sane claritatem Scripturarum non evincit locus ex Petro allatus, qui et ipse obscurus est ita, ut protestantes dum verum ejus sensum assequi nituntur, in varias abeant sententias (3). Loquitur porro s. Petrus

(1) Cf. Becan. loc. cit.

(2) De praeceptorum decalogi difficili ac profundo sensu et interpretatione argumentum ineluctabile suppeditant tot tractatus qui ab institutoribus theologiae moralis ad illorum explanationem in lucem editi sunt, qui tamen in pluribus non conveniunt inter se.

(3) Integra huc refertur *Prolusio in loc. II. Petr. I, 19-21.* cit. Knappii, quae tenet primum locum inter *Scripta varii argumenti*, ex qua patet quam obscurus sit horum verborum sensus. Sic etiam Rosenmüller in suis comment. in hunc loc. praeterquam quod adoptat expositionem Knappii quam adducit, subdit: « Vaticinia V. T. doctrinae prophetarum comparantur (a s. Petro) cum lucerna, quia monstrabant quidem viam salutis, sed obscure tantum. Αὐχμηρὸς τόπος, est *locus siccus*, *siticulosus*, *desertus* ». Plura item cf. apud Pott in hunc loc. in *Novo Test. Graece perpetua an-*

non de tota Scriptura, sed omnino de vaticiniis quibus praenunciabatur Christus, quaeque post ejus adventum majorem sunt claritatem et firmitatem adepta eo ipso quod eventus responderit vaticiniis. Verum enimvero nec post eventum vaticinia illa eam claritatem obtinuerunt, ut interpretatione non indiguerint. Patet id ex Christo qui Luc. XXIV 27 illa interpretatus est duobus discipulis euntibus in Emmaus; ac praeterea apostolis sensum aperuit ut intelligerent Scripturas, ibid. 45; Joannes fatetur se et Petrum nondum *scivisse Scripturas*, quia oportebat Christum a mortuis resurgere (Io. XX. 9.). Post hunc etiam eventum interrogatus eunuchus a Philippo act. VIII. « Putasne intelligis quae legis? Qui ait: et quomodo possum si non aliquis ostenderit mihi? » Attamen de quonam agebatur nisi de prophetia Isaiae in qua sermo habetur de Christo? Patet praeterea ex insequentibus verbis adducti testimonii ubi Petrus pergit: « Donec dies elucescat, et lucifer oriatur in cordibus vestris: prophetia Scripturae propria interpretatione non fit. Nec enim auctoritate humana allata est aliquando prophetia, sed Spiritu Sancto inspirati locuti sunt sancti Dei homines ». Ex quibus discimus neque omnino claras esse prophetias, ut facile intelligi queant, (ac propterea tenui lucernae lumini comparantur ab Apostolo), neque ex proprio sensu eas esse intelligendas, sed eodem Spiritu, quo editae fuerunt auctore (1).

167. Ad 3. *Neg.* suppositum, quod scilicet Apostolus de Scripturis ibid. loquatur; etenim eo loci disserit de fide in Christum, quam *evangelii*, seu praedicationis evangelicae nomine significat. Nec aliud hic sibi vult Apostolus, quam causam afferre quare Judaei praepo-

notatione illustrato; edit. Koppianae vol. II, fasc. II. Gottingae 1810. pag. 203. seqq. ubi refert etiam aliorum protestantium expositiones quae non parum inter se discrepant.

(1) Cf. Pott. loc. cit. pag. 206 seqq. et Knappium pariter loc. cit. qui fuse de hoc disserunt.

steris abrepti judiciis non crediderint in Christum, quamvis et antiqua vaticinia in ipso impleta essent, ac tot in divinae ipsius missionis confirmationem miracula fuissent patrata (1).

168. II. Obj. Non haec stetit patribus mens; hi enim passim miram Scripturae sacrae claritatem commendant; 1. exemplo sint s. Jo. Chrysostomus et s. Augustinus. Horum prior hom. III. de Lazaro comparationem instituens inter philosophorum scripta, et scripta prophetarum et apostolorum ita scribit: « Apostoli vero et prophetae omnia contra fecerunt, manifesta claraque quae prodiderunt, exposuerunt nobis, velut communes orbis doctores; ut per se quisque discere possit, quae dicuntur, e sola lectione (2) »; et iterum hom. III. in II. ad Thessal. « Quid enim, inquit, opus est sermone? Omnia sunt dilucida et recta, quae sunt in divinis Scripturis; manifesta sunt quaecumque sunt necessaria. Sed quoniam estis auditores delectationis, propterea haec etiam quaeritis (3) ». Posterior vero lib. II. *de Doctr. Christ.* c.

(1) Cf. Estium *comm.* in hunc loc. ubi ad rem nostram scribit: « Nec vero sentit Apostolus Scripturam sacram solis infidelibus ac reprobis obscuram esse: fidelibus autem et electis manifestam, id est, ad intelligendum facilem ac perviam: quod ex hoc loco sectarii quidam docere conati sunt. Neque enim de Scripturis intelligendis aut interpretandis hic agitur; sed de Evangelio palam praedicato: quod reprobi non recipiunt, sed electi: aut si recipiunt illud reprobi quidam, non ita tamen ut oportet; quia non ei acquiescunt, faciendo quae lex Evangelii praecipit; aut si sic aliquando recipiunt, non id faciunt perseveranter. Itaque sensus est. Quod si adhuc velatum est quibusdam evangelium, quod praedicamus: dumtaxat iis qui pereunt, id est, reprobis, velatum est et occultum; ac si dicat: non ideo frustratur aut ministerium nostrum, aut intentio nostra: non enim propter reprobos sed propter electos praedicamus ». Neque ab hac expositione abludunt plerique interpretes protestantes, ut videre est in *Criticis sacris* tom. VII. col. 1263. seqq.

(2) n. 3. *Οἱ δὲ ἀπόστολοι καί οἱ προφῆται τουναντίον ἅπαν ἐποιήσαν· σαφῆ γὰρ καὶ δῆλα τὰ παρ᾽ ἑαυτῶν κατέστησαν ἅπασιν, ἅτε κοινοὶ τῆς οἰκουμένης ὄντες διδάσκαλοι, ἵνα ἕκαστος καὶ δι᾽ ἑαυτοῦ μανθάνειν δύνηται ἐκ τῆς ἀναγνώσεως μόνης τὰ λεγόμενα.* Opp. edit. Maur. tom. I, p. 739.

(3) n. 4. *Διὰ τί γὰρ ὁμιλίας χρεία; πάντα σαφῆ καὶ εὐθέα τὰ παρὰ ταῖς θειαίς γραφαῖς· πάντα τὰ ἀναγκαῖα δῆλα. ἀλλ᾽ ἐπειδὴ τέρψεώς ἐστε ἀκροαταὶ, διὰ τοῦτο καὶ ταῦτα ζητεῖτε.* Ibid. tom. XI, p. 528.

VI. « Nihil fere, scribit, de illis obscuritatibus eruitur quod non plenissime dictum alibi reperiatur ». Quod et patres reliqui exemplo suo confirmarunt, dum probarunt sententias suas ex Scriptura ; 2. nec enim probari potest quod notius est ex minus noto ; cum igitur patres suas ex Scripturis assertiones probaverint, planum fit ex ipsorum mente clariores adhuc Scripturas suis ipsis commentariis existere (1). 3. Sane quorsum dedisset Scripturam obscuram hominibus Deus nisi ut inter eos jaceret aleretque discordiarum facem ? Ergo.

169. R. *N. A.* Quid enim senserint patres unanimiter superius exposuimus. Ad 1. prob. *D.* In *subjecta* quam exponebant *materia*, *C.* absolute et ad mentem adversariorum *N.* Itaque s. Io. Chrysostomus in primo textu commendat apostolorum et prophetarum claritatem ob simplicem illam ac veluti nativam styli rationem quam in scriptis suis exarandis adhibuere, quatenus alienos se praebuerunt a tumida verborum pompa qua suas philosophi affectabant efferre sententias (2); minime vero quoad profunditatem doctrinae et sententiarum, quam s. Doctor in Scripturis admiratur et praedicat. Ceteris enim omissis Hom. XLI. in Jo. haec scribit : « Neque dixit (Christus) *legite Scripturas ;* sed *scrutamini Scripturas*, quia ea, quae de ipso ibi dicuntur, multa opus habent investigatione. Sub umbra enim quaedam occulta veteribus erant. Ideo illos accurate fodere jubet, ut in profundo posita reperire possint ; neque enim in superficie, vel in conspectu jacent, sed quasi thesaurus quispiam, profunde admodum recondita sunt (3) ». In altero autem

(1) Ita Lutherus apud Bellarm. loc. cit. cap. 11, n. 2.

(2) It patet ex contextu ; praemiserat enim immediate ante objecta verba : « Siquidem ii qui sunt a Christo alieni, dicendi artifices, rhetores, ac librorum scriptores, non quod in commune conducit quaerentes, sed illud spectantes ut ipsi sint in admiratione, etiamsi quid utile dixerint, hoc quoque quemadmodum in caligine quadam, consueta sibi, occultarunt obscuritate. Apostoli vero etc. »

(3) n. 1. Οὐ γὰρ εἶπεν, ἀναγινώσκετε τὰς γραφάς· ἀλλ', ἐρευνᾶτε

textu ut excutiat fidelium torporem in sacris evolvendis Scripturis illarum obscuritatem obtendentium, quadam amplificatione utitur, affirmans plura in iis clara esse cujusmodi sunt historiae, ut ibid. subdit. Ceterum Io. Chrysostomus tum in Hom. cit. de Lazzaro, concedit plura in Scripturis obscura reperiri, tum alibi causas aperit quare Deus voluerit eas esse obscuras (1).

170. S. Augustinus in objectis verbis significare voluit vaticinia quae ante eventum obscuriora videbantur, lucem ex eventu fuisse adepta; sic etiam allusiones Novi Testamenti explicatas esse in textibus et historiis Testamenti Veteris, et vicissim figuras quae in foedere antiquo continebantur in N. T. fuisse adimpletas. Huc referuntur formulae passim ab evangelistis usurpatae: *Ut adimpleretur quod dictum est; ut adimplerentur Scripturae etc.* (2). Talem fuisse mentem s. Doctoris aperte patet ex notissimis ejus testimoniis quibus profitetur magnam in Scripturis reperiri obscuritatem. Satis hic sit ea afferre quae scripsit s. Doctor in eodem libro *de Doctrina Christ.* c. VI. qui nobis objicitur: « Sed multis, inquit, et multiplicibus obscuritatibus et ambiguitatibus decipiuntur qui temere legunt, aliud pro alio sentientes: quibusdam autem locis quid vel falso suspicentur non inveniunt, ita obscure quaedam dicta densissimam caliginem obducunt ». Qui propterea de seipso jamdiu in Scripturis exercitato profitetur « In ipsis sanctis Scripturis multo nescire plura quam sciat (3) ».

τὰς γραφάς. ἐπειδὴ γὰρ τὰ περὶ αὐτοῦ λεγόμενα πολλῆς ἐδεῖτο τῆς ἐπιμελείας· συνεσκίαστο γὰρ ἄνωθεν συμφερόντως τοῖς τότε. Διὰ τοῦτο καὶ διασκάπτειν αὐτοὺς μετὰ ἀκριβείας κελεύει νῦν, ἵνα τὰ ἐν τῷ βάθει κείμενα δυνηθῶσι εὑρεῖν. Οὐδὲ γὰρ ἐξ ἐπιπολῆς εἴρητο, οὐδὲ ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν ἔῤῥιπτο. Ἀλλ' ὥσπερ τις θησαυρὸς ἐν πολλῷ τῷ βάθει κατέκειτο. Ibid. tom. VIII, p. 243.

(1) Cf. Hom. XXXII. *in Genes.* n. 1. Hom. XV. al. XIV. in Jo. n. 1. et alibi passim.

(2) Cf. Bellarm. lib. III. *De verbo Dei* cap. II, n. 14. et seq.

(3) Epist. LVI. ad Januar. cap. XXI, n. 38. Quatuor libri *De doctrina christiana* a s. Augustino conscripti huc referuntur, ad exponendam scilicet difficultatem in intelligendis sac. Scripturis, et regulis tradendis

171. Nunc vero juxta praemissam distinctionem addimus, etsi interdum patres ut fideles ad sacras perlegendas Scripturas allicerent, illarum variis in partibus claritatem commendarint, numquam eos id in sensu adversariorum praestitisse. Siquidem protestantes ideo Bibliorum claritatem depraedicant, ut dogmaticum ac juridicum excludant interpretem, cum singuli fideles debeant, in eorum systemate, ex illorum lectione et privata interpretatione sua fidem sibi seu fidei articulos cudere; contra vero patres in principio auctoritatis asserendo, ac omnimoda fidelium subjectione interpretationi ecclesiae catholicae commendanda continenter insistunt (1).

172. Ad 2. *D.* Probari non potest quod notius est a minus noto si sermo sit de majori vel minori notitia in eodem ordine, *C.* in diverso ordine *N.* Porro Scriptura notior est commentariis patrum ea notitia, quae dicitur *certitudinis*, cum notiora sint quae in sacris litteris occurrunt, in quibus scilicet nullus subesse potest vel minimus error, quam ea quae in scriptis habentur patrum quae quidem tali certitudine non fruuntur. Notiora vero scripta patrum sacris litteris sunt ea notitia, quae consistit in *perspicuitate* verborum ac sententiarum, quibus illi obscura Scripturae effata explanant. Sic sophisma dissolvitur *Megalandri*, ut Lutherum suum protestantes appellare delectat.

173. Ad 3. *D.* Nisi Deus hominibus providisset interprete legitimo, infallibili ac jugiter vivente, *C.* Si providit *N.* Itaque homines superbi ac tumidi ii sunt, qui sibi ex eo ipso mortem et exitium consciscunt quod illis datum a Deo est ad vitam ac salutem. Recte accomoda-

ad rectam earundem intelligentiam, praesertim lib. III. ubi explanat septem regulas Tichonii.

(1) Inter ceteros s. Augustinus lib. I *De morib. eccles.* cap. I. « Quis enim, scribit, mediocriter sanus non facile intelligat, Scripturarum expositionem ab iis petendam esse, qui earum doctores se esse profitentur? » Loquitur porro de ecclesiae pastoribus.

veris Scripurae sacrae oraculum Simeonis de Christo : « Ecce positus est hic in ruinam et in resurrectionem multorum (1). » Resurrectio enim seu vita est Scriptura filiis obtemperantibus matri suae, ecclesiae videlicet; ruina e converso ac mors iis omnibus perduellibus et pervicacibus qui omnia sibi clara et perspicua in Scripturis esse jactant seque propterea sibi solos sufficere, quovis ecclesiae magisterio superbe repudiato (2).

PROPOSITIO II.

Solius ecclesiae est dogmaticam praebere Scripturae sacrae interpretationem

174. Dogmatica Scripturarum interpretatio, ex praemissis, in sui notione non objectum modo dogmaticum, res nempe fidei ac morum complectitur, verum etiam auctoritatem ex parte illius qui eam edit, adeout in suo conceptu dogmatica interpretatio sit etiam *juridica*; debet enim qui illam proponit eo cogere fideles posse ut intellectum suum subjiciant atque assentiantur. Jam vero solius ecclesiae esse ejusmodi praebere Scripturarum interpretationem multiplici ex capite facile vindicatur. Ac 1. ex ipsa rei de qua agitur natura : etenim natura hujus interpretationis exigit, ut qui eam praebet, certa possit atque infallibili ratione de vero Scripturarum sensu judicare, ac omnes praeterea compellere ad huic assentiendum judicio. Haec duo videlicet requiruntur *infallibilitas* et *auctoritas* : ubi harum conditionum alte-

(1) Luc. II, 34.

(2) Cf. Nic. Spedalieri, *Analisi dell' esame critico del signor Nic. Freret* cap. XI, art. IV. ubi ad dissolvendam hanc ipsam difficultatem objectam ab incredulis invicte ostendit revelationem necessario involvere et exposcere ideam tribunalis viventis quod eam exponat. Cf. praeterea Bonfrerium, et Serarium loc. cit. qui varias caussas ex doctrina patrum assignant quare Deus voluerit Scripturas obscuras esse.

rutra desit, nequit dogmatica dari interpretatio. Tolle siquidem infallibilitatem in germano dogmatico sensu assequendo Scripturarum; nullum jam reliquum est jus ad ejusmodi edendam interpretationem eo ipso, quod errori obnoxia sit, nec nisi majori minorive probabilitate aut verisimilitudine inniti queat. Tolle auctoritatem; et jam nemo adigi ad illam admittendam posset. Porro ecclesiam solam binas hasce praeseferre conditiones ex iis, quae in superiori hujus tractationis parte disputavimus (1), apertissime constat, ac proinde heic demonstratum assumimus; ergo, concludimus, ex ipsa rei de qua agitur natura liquet ad solam ecclesiam spectare, dogmaticam exhibere Scripturae sacrae interpretationem.

175. 2. Idipsum evincitur ex missione quam ecclesia habuit a Christo. Etenim ecclesiae commisit Christus non ministerium dumtaxat praedicandi evangelium, docendique omnes gentes, sed insuper magisterium illi juge, infallibile, atque perpetuum contulit quo sartum ipsa tectumque inter fideles doctrinae illius seu revelationis depositum sibi ab eo traditum conservaret. Hac de causa suam ei *adsistentiam* pollicitus est et praesidium, illisque eam dotibus communivit quas ei suo loco vindicavimus (2). Ergo hoc ipso eidem pariter commisit interpretationem dogmaticam Scripturarum. Nam antequam Christi doctrina litteris consignaretur, eamdem integram una cum recta ejus intelligentia jam tenebat ac possidebat ecclesia: quando propterea illa, ex parte saltem, scriptis edita est atque vulgata, rectam ejusdem intelligentiam, seu verum sensum ecclesia ipsa conservavit ac retinuit. Quo fit ut si qua moveatur quaestio circa alicujus loci Scripturarum sensum, ecclesiae solius est vi propriae missionis dogmaticam ejus praebere interpretationem.

(1) P. I, sect. I, cap. IV, art. II, prop. I. et art. III.

(2) Tum loc. cit. tum in tract. *De vera relig.* p. II, prop. III.

176. 3. Ex necessitate sopiendi seu dirimendi controversias quae circa legitimum Scripturarum sensum exoriri possunt eadem veritas elucescit. Nam Scriptura ex praecedenti propositione in iis etiam, quae ad fidem moresque pertinent, obscura saepe est pluribusque sensibus obnoxia, quapropter opus est interprete infallibili et auctoritate pollente, qui controversias illas dirimere valeat, verum ac legitimum sensum suppeditando. Alioquin enim nullus umquam controversiarum exitus haberetur, et ancipites fideles animo esse deberent circa genuinum Scripturae sensum, ex quo veritas in fidei dogmatibus aut moribus pendet. Num enim, ut rem exemplis illustrem, ex legitimo Christi verborum sensu: *Hoc est corpus meum*: fides non pendet in realem ejus praesentiam in Eucharistia aut solum in ejus figuram? Num ex legitimo sensu verborum Jacobi: *infirmatur quis in vobis?* etc. non pendet fides in sacramentum, aut in nudum ritum? Atque ita porro. Cum vero sola ecclesia utraque illa polleat conditione, infallibilitatis scilicet et auctoritatis, aperte inde consequitur, illam solam posse dogmaticam Scripturarum interpretationem legitime edere.

177. 4. Hoc demum ipsum conficitur ex perpetua ejusdem ecclesiae praxi. Vix enim exorta aliquando controversia est circa germanum Scripturae sensum qui fidei depositum quoquomodo attingeret, illico ecclesia suam apposuit interpretationem ad eam dirimendam. Ita se gessit cum docetis, qui ea quae Scriptura de vera Verbi incarnatione ac reali carne, passione ac resurrectione habet, interpretabantur de incarnatione fictitia, de carne umbratili et apparente, de apparente morte ac resurrectione, turbas undequaque cientes. Ecclesia vero eadem exposuit de rei veritate, illosque veteratores anathemate protrivit. Ita se gessit cum cerinthianis qui verum sensum invertebant illorum Scripturae locorum, in quibus vera Christi divinitas praedicatur. Ita cum gnosticis, mani-

nichaeis, sabellianis, arianis, omnibusque qui subsecuti sunt novatoribus. Quare nisi asserere velimus aut ecclesiam illegitimam sibi usurpasse auctoritatem, aut Lutheri caeterorumque protestantium aetate ab illa plane excidisse, fatendum est facto ipso usuque perpetuo ecclesiam ostendisse sibi soli competere facultatem dogmaticae edendae Scripturarum interpretationis.

178. Hic vero omitti nequit magni momenti animadversio, ex eo agendi modo petita quem quovis tempore tenuerunt novatores, et quo assertio nostra mirifice confirmatur. Quoties enim actum est vel de haereticis sibi anterioribus vel de haeresibus suae contradictoriis, toties libenter agnoverunt novatores ecclesiam esse legitimum Scripturarum interpretem; tunc vero solum ejus auctoritatem recusarunt, cum eam erroribus suis seu privatae suae interpretationi adversantem experti sunt. Sic e. g. ariani tanquam rectissimum probavere judicium quod ecclesia tulit adversus praeposteras gnosticorum et sabellianorum Scripturae interpretationes; nestoriani prono animo amplexi sunt ecclesiae sententiam in arianos prolatam; pelagiani rata omnia habuerunt, quaecumque contra nestorianos atque eutychianos sanxisset ecclesia; protestantes denique fassi sunt ecclesiam legitimum Scripturarum sensum opposuisse arbitrariae illorum omnium haereticorum interpretationi: atque ob auctoritatem ecclesiae dogmata tenuerunt de Trinitate, de Incarnatione, de gratiae necessitate, aliaque ejusmodi.

179. Verum quemadmodum ariani, nestoriani, pelagiani negarunt ecclesiam, quoad sua ipsorum placita singillatim, legitimum esse dogmaticum interpretem, ita plane protestantes cum se ab eadem ecclesia privatis suis interpretationibus circa justificationem, purgatorium, sacramenta, aliaque id genus damnatos cernerent, ecclesiam haud esse legitimum Scripturarum interpretem conclamarunt, eidemque spiritum uniuscujusque privatum,

interiorem Spiritus S. illustrationem, Scripturam ipsam et si quod aliud commentum est, suffecerunt. Ex qua demum agendi novatorum ratione colligitur, illos eodem ipso tempore quo impugnabant solius ecclesiae esse dogmaticam praebere Scripturae sacrae interpretationem, eandem tacite aut expresse ecclesiae praerogativam fuisse professos. Ast id semper quoad alios, numquam vero quoad se: ita nempe sibi semper novatores consistunt (1)!

DIFFICULTATES

180. Obj. 1. Non pauca Scripturarum effata excludunt ecclesiae magisterium ejusque interpretationem. Sic Matth. XXIII, 8. alloquens Christus discipulos suos ait: « Vos autem nolite vocari rabbi: unus est enim magister vester . . . nec vocemini magistri: quia magister vester unus est Christus; » et Jo. V, 34. « Ego non ab homine testimonium accipio; » et ibid. VII, 17. « Si quis voluerit voluntatem ejus facere; cognoscet de doctrina, utrum ex Deo sit; » et rursum ib. X, 27. « Oves meae vocem meam audiunt . . . . et sequuntur me. » Quapropter Actus apostolici XVII, 11. nobis exhibent eos qui incolebant Beroeam « Quotidie scrutantes Scripturas, si haec ita se haberent » uti nempe eis praedicabat Pau-

(1) Hoc argumentum egregie evolvit Moehler in cit. *Symbolique* ed. cit. tom. II, §. XXXIX, pag. 49. ubi inter caeteras hanc adjecit observationem: « Les siècles disparurent et les sectes avec eux. De nouveaux temps virent naître de nouvelles hérésies; mais toutes érigèrent le même principe fondamental, savoir que l'Ecriture est la seule source de la vérité chrétienne, la seule règle de foi. Ce dogme commun à tous les sectaires, le même chez les gnostiques du deuxième siècle, et chez les vaudois du douzième, par les ariens comme par les nestoriens; ce dogme enfanta les doctrines les plus contradictoires. Qu'y a-t-il en effet de plus opposé que le gnosticisme et le pélagianisme, que le sabellianisme et l'arianisme? Or la seule considération que ce principe, toujours un, sans cesse le même, a sanctionné toutes les croyances, tous les égaremens, toutes les monstruosités; cette seule considération, disons-nous, devait faire voir, qu'il récèle quelque profonde erreur, qu'il creuse un abîme immense entre l'Ecriture et l'individu. »

lus. Quomodo vero haec aliaque his similia non pauca consistere cum dogmate de suprema ecclesiae auctoritate possunt in interpretatione Scripturarum? 2. Accedit quod in hypothesi catholicorum ecclesia esset supra Scripturam; 3. fideles non verbo Dei, sed verbo hominum inniterentur dum fidei actum elicerent, cum tamen doceat apostolus nos superaedificatos esse « super fundamentum apostolorum et prophetarum (1); » non esset amplius purum verbum Dei regula nostra; 4. Verbum Dei robur ac firmitatem suam a verbo hominum acciperet: quae quidem absurda sunt omnia. Ergo.

181. R. Ad 1. vel *N.* vel *D.* Juxta privatam protestantium interpretationem, *C.* per se *N.* Prius scilicet protestantes, non secus ac haeretici reliqui, talem Scripturarum testimoniis sensum affingunt qui sibi magis arrideat, deinde vero juxta gratuito confictam interpretationem ea pro se adversus catholicos allegant. Hoc semper vitio laborent necesse est protestantium interpretationes. Ceterum nec unum est ex objectis testimoniis quod aliqua ratione impetat catholicam doctrinam. Si enim excipias quod ex Actis apostolicis opponitur, in reliquis nuspiam aut de Scripturis aut de Scripturarum interpretatione fit sermo, ut ex perbrevi singulorum examine facile patefiet.

182. Christus enim Matth. XXIII. ut liquet ex orationis serie, tantum excludit a discipulis suis ambitiosam magistri denominationem, quam affectabant pharisaei quos hic arguit; alioquin non dixisset: « Qui vos audit, me audit . . . euntes docete. » (2)

183. Jo. V. profitetur Christus se non indigere Joannis Baptistae testimonio ad divinam suam missionem comprobandam, quam Pater tot signis patefecerat (3).

(1) Ephes. II, 20.
(2) Luc. X, 16, Matth. XXVIII, 19.
(3) Cf. Maldonat. in hunc loc. Sed praestat huic adjungere interpretem protestantem, scilicet Kuinoelium, qui objecta verba ita exponit: « Non

184. Jo. VII. pariter loquitur Christus de divina missione sua, deque caelesti origine doctrinae suae, suosque provocat auditores ad experientiam per executionem divinae voluntatis, ex qua deprehendere possent, doctrinam quam eis proponebat esse divinam, non autem ex arbitrio, atque humano sensu confictam (1). Jam vero quid hoc commune habet cum Scripturarum interpretatione?

185. Jo. X. significat Christus oves dociles, quae sibi scilicet obtemperant, eumque tanquam pastorem praeeuntem sequuntur agnoscendo in persona sua Messiam (2). Hae porro interpretationes ab ipsis recentioribus exegetis protestantibus datae sunt; ex quibus patet, eos jam deserere expositiones illas quibus ipsorum antesignani nitebantur excludere interpretationem dogmaticam ecclesiae, ut ei sensum privatum, seu privatam interpretationem subrogarent.

186. Beroenses porro de quibus agitur in Actis Apostolorum nondum fideles erant cum scrutarentur Scripturas; dum vero eas excutiebant, non ad inquirendum hunc alterumve controversum Scripturae sensum id praestabant, sed ad motiva expendenda credibilitatis ut christianam religionem profiterentur. Cum enim Apostolus cetera inter motiva et illud proponeret quod ex vaticiniis in Christo adimpletis exurgit, Scripturas idcirco scrutabantur quo certiores fierent *si haec ita se haberent.* In hoc porro commendatione digni erant.

haec dixi tanquam cupidus honoris, quem humana laudatio praebet. *Non capto hominis ullius*, neque adeo Joannis a vobis repudiati *testimonium*, *sed haec dixi*, testimonii Johannaei mentionem feci, *ut vos servemini*, *οὐ μαρτυρίαν λαμβάνω παρὰ ἀνθρώπου*, non aucupor commendationem humanam. »Quidquid porro sit de ejusmodi frigida expositione, ad rem nostram quod attinet, patet saltem Christi verba nihil cum Scripturarum interpretatione habere commune.

(1) Cf. AA. citt. Kuinoël item sic enarrat objectum hunc locum: « Affirmaverat Jesus v. 16. suam doctrinam esse divinam. Jam duo hanc in rem argumenta affert, alterum *internum* ex ipsius doctrinae indole et praestantia petitum; v. 17. alterum *externum*, suam ipsius agendi rationem, qua doceat, se non suae, sed Dei tantum gloriae prospicere. »

(2) Haec pariter est interpretatio Kuinoëllii. Eandem sequitur Rosenmüller.

187. Ex levi hoc specimine elucet quot contorsionibus et cavillationibus subsit Scriptura si privatorum hominum relinquatur arbitrio; et quomodo consistere possint tum objecta loca, tum alia quaelibet Scripturarum testimonia cum thesi quam tuemur, cum eam ne leviter quidem attingant.

188. Ad 2. *N.* Non magis enim supra Scripturam est ecclesia cum praebet authenticam ac juridicam dogmaticam interpretationem, quam judex supra legem sit cum ejus sensum authentice et juridice in iis qui occurrunt casibus ad litem qua de agitur dirimendam declarat. Saepe namque, ut vidimus, Scriptura obscura est; fieri proinde facile potest, ut nos in vero ejusdem sensu assequendo, praesertim in rebus fidei decipiamur, sic ut privatum ac subjectivum sensum seu humanae mentis nostrae conceptum auctoritati divinae surrogemus. Itaque ne in gravi adeo negotio huic deceptioni subdamur, ecclesia infallibilitate a Christo praedita suppeditat nobis dogmaticam Scripturae interpretationem; sicque certi efficimur nos purum Dei verbum sequi, illique obtemperare in aliquo, quod ab illa pendeat, dogmate profitendo. Quo fit ut per dogmaticam interpretationem ecclesia quidem sit supra quamlibet privatam cujusque nostrum interpretationem, in qua labi possumus ac decipi, minime vero supra ipsum verbum Dei, quod absonum esset ac absurdum. Attamen protestantes stultam ejusmodi difficultatem serio adhuc urgere non desinunt!

189. Ad 3. *Neg.* ex modo dictis, ex quibus potius colligitur vere protestantes in eo quod tuentur systemate, hominum verbo inniti dum privata ac infallibili interpretatione unice suffulti aliquod putant fidei dogma profiteri. Cum enim elementum humanum elemento divino facile substitui possit, dum rentur se credere ex auctoritate divina, reipsa nisi ex auctoritate humana non credunt. Ab hoc autem periculo prorsus catholici liberantur,

ac certi sunt se fundatos esse « super fundamentum apostolorum et prophetarum ; » dum protestantes vereri jure optimo debent ne sint fundati super fundamentum Lutheri, Calvini, Zwinglii, Socini, Wesleyi, aliorumque ejusdem furfuris hominum, qui duces sese caecorum constituerunt.

190. Ad 4. pariter *N.* sed nos robur accipimus ac firmitatem ex verbo Dei : de cujus vero sensu certissime per dogmaticam ecclesiae interpretationem liquet. Ecclesiae quippe infallibile magisterium semper et unice exercetur quoad nos. Scriptura autem, siquidem verbum Dei, incapax est intrinseci incrementi auctoritatis cum totam, qua pollet, auctoritatem habeat ex sese : verum non ita se res habet quoad nos, qui nempe regula proxima certa atque infallibili indigemus, qua certi efficiamur quaenam Scripturae sint quae contineant verbum Dei, et quinam verus ac genuinus ejusdem sensus existat. Hoc porro illud est quod praestat ecclesia ejusdem custos et interpres a Deo ipso constituta ne in errorem dilabamur.

PROPOSITIO III.

Protestantes, abjecta ecclesiae auctoritate, nunquam certi esse possunt de dogmatica Scripturarum interpretatione

191. Haec propositio ex praejacta notione de interpretatione dogmatica, et ex disputatis praecedenti propositione, suo veluti ex germine efflorescit.

Etenim si dogmatica Scripturarum interpretatio illa est quae non solum pro objecto habet veritatem aliquam ad fidem moresve spectantem, sed in suo praeterea conceptu involvit juridicam et infallibilem auctoritatem quae dubium quodvis excludat, ac vim habeat illos, quibus proponitur, cogendi ad assensum praebendum, cum prae-

ter ecclesiam talem vindicare auctoritatem sibi possit nemo, necessario infertur, protestantes qui auctoritatem abjiciunt ecclesiae numquam posse certos esse de dogmatica Scripturarum interpretatione.

192. Neminem porro praeter ecclesiam sibi juridicam illam ac infallibilem posse auctoritatem tribuere, qua se aliosque ad certo assentiendum privatae interpretationi adducere queat, facile evincitur sive ipsam rei naturam expendendo, sive systemata a protestantibus singillatim excogitata, sive demum perpetuam ipsam adversariorum agendi rationem.

193. Ut autem a primo incipiamus, evidens est neminem privatum id sibi arrogare unquam posse quod toti denegat ecclesiae: nam si ecclesia universa decipi potest in vero Scripturarum sensu assequendo, profecto qui stultus et amens plane non sit, fateri debet, multo magis quodlibet individuum falli posse. Idem de auctoritate dicas oportet: nam si neque ecclesia ipsa in aliquem potest exercere auctoritatem juridicam, ita ut hic subjici ejus dogmaticae interpretationi teneatur, multo eam minus exercere privatum quolibet ejusdem ecclesiae individuum valebit. Quare jure optimo Rousseau sic perstringebat genevensis coetus pastores: « demonstretur mihi, meam auctoritati cuicumque rationem subjicere me debere (in fidei negotio) et cras catholicus ero (1). » Vel ipse nimirum communis hominum sensus hoc dictat. Quod si nemo sibi arrogare infallibilitatem et auctoritatem potest, jam sequitur nemini certo constare posse de qualibet dogmatica Scripturarum interpretatione, ita ut quodvis dubium tum a se tum ab aliis amovere queat; imo nec ipsa quidem dogmatica interpretatio fingi ac concipi animo valet.

(1) En ejus verba : « Qu'on me prouve que je dois soumettre ma raison à une autorité quelconque, et dès demain je suis catholique » Apud auct. opusc. cit. *Le ministre* etc. p. 81.

194. Neque id minus evidenter colligitur, si rite expendantur singula a protestantibus invecta systemata circa dogmaticam Scripturarum interpretationem. Haec enim, ut vidimus, sunt, aut Scriptura ipsa, aut solus spiritus privatus, seu, ut modo loqui adamant, individualis ratio, aut spiritus privatus per interiorem illustrationem a Spiritu S. unicuique communicatam edoctus, vi cujus certus quisque efficiatur de vero sacrae Scripturae sensu independenter ab ecclesiae definitione, aut etiam adversus illam. Haec praecipua sunt systemata ad quae caetera, si quae sunt, revocari facile possunt.

195. Porro minime talem esse Scripturam posse patet 1. ex eo quod ipsa mortua sit, nec sententiam dicere valeat si qua circa rectam sui intelligentiam controversia exoriatur. Patet 2. ex eo quod controversiae omnes praecise versentur circa ejusdem Scripturae sensum, cum nullus unquam haereticus extiterit qui non appellaverit ad Scripturam quam sibi aperte adstipulari pro certo sumpsit (1). Sane lutherani, anabaptistae, calvinistae, et zwingliani ad unum omnes solam Scripturam controversiarum judicem statuerunt; harumque sectarum quaelibet proferebat in medium testimonia, ut sibi quidem videbantur clarissima, ad proprios errores adstruendos. Attamen in perpetuo semper conflictu secum inter fuerunt circa praecipuos doctrinae articulos de reali Christi praesentia in eucharistia, de baptismo infantium, de justificatio-

(1) Apposite jam aetate sua de haereticis scribebat. s. Augustinus epist. cxx. *ad Consentium* n. 13. » Omnes enim haeretici, qui eas (Scripturas) in auctoritate recipiunt, ipsas sibi videntur sectari, cum potius suos sectentur errores; ac per hoc non quod eas contemnant sed quod eas non intelligant, haeretici sunt » et clarius adhuc lib. vii, *de Genes. ad litt.* cap. ix, n. 13, « Neque enim, inquit, non omnes haeretici Scripturas catholicas legunt; nec ob aliud sunt haeretici, nisi quod eas non recte intelligentes, suas falsas opiniones contra earum veritatem pervicaciter asserunt. » Antiquus vero anonymus auctor apud Th. Moor. op. cit. « Unam, scribit, perpetuo Scripturam clamitant; sed ubi ventum est ad eam, auditis quomodo legunt. Tam aperta sunt verba; in omnibus evangelistis sunt eadem. Omnia tamen pervertunt, omnia ad haeresim suam trahunt. » pag. 78. 79.

ne, praedestinatione aliisque non paucis, donec doctrinam aliquam positivam sectae istae retinuerunt (1). Quod vero diximus de hujusmodi sectis, affirmandum pariter est de sectis quae iis praecesserunt, aeque ac de protestantismi innumeris ut ita dicam frustulis, quandoquidem eadem apud eas omnes agendi ratio ubique se prodidit. Si igitur nonnisi absurde ille statui veluti interpres seu judex posset qui litibus ipse causam praebuisse, apertum est nonnisi absurde affirmari posse Scripturam solam esse suimetipsius interpretem judicemque controversiarum. Patet denique 3., ceteris omissis, ex quadam inter religionem et politicum regimen analogia. Qui enim in regimine politico dum lis agitatur, solam contenderet legem seu codicem esse interpretem et judicem sui, ac propterea sese magistratuum sententiae subjicere velle abnueret, is omnium consensu amens ac stolidus censeretur. Haud alia porro est amentia et stoliditas protestantium qui solum ac purum Dei verbum scriptum sui ipsius interpretem, fideique controversiarum judicem esse conclamant (2).

196. Neque vero spiritus privati seu rationis individualis systema felicius est praecedenti quod excussimus. Etenim non modo interpretatio quae a spiritu privato seu ratio-

(1) Dixi: *donec doctrinam aliquam positivam sectae istae retinuerunt*; nam exploratum est nunc demum in desperationem actas nonnisi negativam profiteri, quae scilicet consistat in rejectione catholicae doctrinae; atque exinde profluxit illa omnium sectarum externa saltem confoederatio qua inter se convenerunt sub generali protestantismi denominatione adversus ecclesiam catholicam; in hoc consistit ipsarum vis, in negatione nempe fidei catholicae ejusque oppugnatione; in ceteris unaquaeque pacifice sectatur *opinionem* suam; nec enim amplius agitur de *fide*.

(2) Cf. Becan. *Manuale controv* lib. 1. cap. v. Si quis quaereret a Luthero quare ipse monachus cum fuerit et voto continentiae adstrictus duxerit in conjugium Catharinam Boream sanctimonialem, responderet, uti seipsa respondit, quia scriptum est. Gen. II, 18. « *Non est bonum esse hominem solum*. Si quis ab anglico consilio procerum (*parlamento seu camera*) sciscitaretur quare sanxerit divortium Henrici VIII. cum Catharina, reposuisset, quia scriptum est 1, Reg. 1, 5. » Quia Annam (Boleyn) diligebat; » et ita porro.

ne individuali proficiscatur dogmatica esse non potest, quia intrinseca destituitur infallibilitate et necessaria auctoritate; sed praeterea 1. religionem scindit, cum unusquisque diversa fere ab alio ratione, prout animo *subjective* affectus est, eandem rem videre deque ea judicium ferre soleat: ex quo tot necessario interpretationes oriuntur quot capita existunt (1); 2. dubium et inconstantiam promovet in eodem subjecto ut experientia apertissime docet; pronum quippe homini est sententiam mutare, quodque sibi hodie videtur certum, cras ut falsum repellere. Atque hujus sane inconstantiae haud pauca praebuit exempla Lutherus, dum ejusmodi systematis vestigiis inhaesit (2), atque ut silentio praetereamus quae de Me-

(1) Id paulo ante vidimus admissum a Moshemio ipso cujus verba dedimus. Sane exinde profluxerunt quakeri, puritani, anabaptistae, baptistae, arminiani, gomaristae, antilapsarii, postlapsarii, superlapsarii, non-conformistae, terministae, servetistae bissacramentistae, collegiales, congregationistae, communicantes, episcopales, presbyteriani, dissentientes, laicocephali, trisacramentarii, pastoricidae, uncti, pajonistae, majoristae, syncretistae, synergistae, abecedarii, patelistae, adiaphoriti, osiandriani, antidophoristae, hernhutistae, moravi, gabrielistae, annabaptistae sanguinarii, monasterienses, nudipedi, venatores hollandici, cornharistae, dissidentes poloni, infernales, davidistae, georgiani energistae, familistae, hottmanistae, adrianistae, ambrosiani, heussusiani, amdorfiani, antinomii, borrelistae, arrhabonarii, archontici, borignonistae, particularistae, islebiani, ubiquistae, confessionistae, philippistae, methodistae, unitarii, rationalistae, mythici, etc. etc.

(2) Lutherum Scripturis innixum in omnibus fere doctrinae articulis sententiam mutasse notissimum est ex controversiis Bellarmini, qui passim has mutationes eidem exprobrat, nec dissimulant ejus asseclae. Ast Lutherus inconstantiam quidem suam prodit et principii a se adoptati falsitatem, nunquam tamen hanc suam agendi rationem in principium evexit; verum aetate hac nostra Schleyermacher Lutheri discipulus ac professor Berolinensis adstruxit Scripturam mutari singulis quindecim annorum periodis; quod et exemplo suo ostendit, siquidem an. 1820. juxta ipsum ea docebat divinitatem Christi Jesu; anno vero 1835. juxta eundem Scriptura docet Christum Deum non esse. Haec leguntur in ephem. quae ab Umann professore Halensi, et Umbreid professore Heidelbergensi editur cui tit. *Studia et critica*. Cf. Moehler *symbol.* tom. II, §. XLII, p. 80, cum nota interpr. Celebris vero de Wette in op. *Theologia et Religio* p. 274, scribit: « Ce serait rétrograder d' une manière dangereuse, que de vouloir imposer à l' église protestante un corps de doctrines *stationnaires* tel que celui de l' église catholique. Un tel projet serait aussi contraire à l' esprit du siècle; d' ailleurs, il n'est exécutable *que sous un chef de toute l'église protestante* » apud *Ministre* etc. p. 130.

lanchthone aliisque protestantibus sive antiquioribus sive recentioribus possent afferri qui in perpetua veluti aestuosi maris fluctuatione versati sunt atque adeo versantur, satis sit exemplum petere ex Wesleyo methodistarum parente, qui nimirum sexies dogmata sua immutare non dubitavit (1); 3. recta ducit ad socinianismum ac rationalismum; nam semel ac ratio individualis fit Scripturarum interpres eas sibi omnino subjicit, et ad normam suam subjectivam exigit, quo fit ut quidquid supernaturale est vel rejiciat, vel naturali modo interpretetur aut ad mythos amandet (2). Sane sociniani mysteria omnia sustulerunt de medio; rationalistae praeterea omnia miracula et vaticinia, ac notionem denique ipsam revelationis atque inspirationis penitus evellerunt. 4. Demum nihil tam absurdum et impium est circa principia sive speculativa, sive practica in quod ejusmodi systema suapte natura non perducat, ut historia protestantismi luculenter ostendit, ex qua discimus alios docuisse Deum esse auctorem peccati; alios Deum pro lubito suo homines ad aeternam perditionem condidisse; alios bona opera non solum inutilia existere ad salutem sed omnino noxia, alios ad justitiam prodesse peccata (3); alios Christum fuisse veteratorem (4), imo christianis-

(1) Wesleyus Methodistarum parens prius fuit fervens anglicanus, deinde fluctuans incertus, postea fere papista, ut ipse loquitur, a Petro Bohler deinceps moravianismo addictus; factus moravus vaticinatus est se in perpetuum in hac professione mansurum; attamen paulo post professus est calvinismum antinomianum, demum aetate provectus invenit speciem methodismi; in his porro perpetuis transitionibus semper innixum se profitebatur Scripturarum, seu verbi Dei puri auctoritati. Cf. Dan. O' connel, *A full Report of the procedings of the great catholic meeting of the catholics of London held at the Free Masons Hall on the 15. day of* July 1839. *Published* by Thomas Jones n. 63, seu, *Plena relatio eorum quae gesta sunt in magno catholico congressu catholicorum londinensium*, *habito in aula liberorum muratororiorum nuncupata* etc.

(2) De hoc argumento ex professo agemus in tertia parte hujus tractatus.

(3) De his omnibus documenta dedimus tum in tract. *De vera relig.* p. II, prop. IX, tum in hujus tractat. par. I, cap. III, prop. II. n. 243, seqq. et not. appositis.

(4) Cf. Roselly de Lorgues *de la mort avant l' homme*. Paris 1841. pag. 40.

mi tantum *ideam* fuisse cujus Paulus extitit *realitas* (1), aliaque sexcenta impia et blasphema errorum portenta effutiisisse, quae vel referre taedet ac pudet. Porro haec omnia aliaque ejusmodi ex systemate interpretationis per spiritum privatum seu rationem individualem praestandae ita profluxerunt ac profluunt, ut ejusdem systematis vi, argui falsitatis nunquam possint, ac omnia propterea protestantismo ipsi tribui par sit (2).

197. Postremo quam fallax systema sit de Spiritus S. interiori illustratione atque interpretatione dogmatica Scripturarum sacrarum illius ope praebenda, pluribus persequi opus non erit. Etenim experimento ipso constat ejusmodi systema homines in apertam animorum conflictationem inducere, fovere *enthusiasmum* ut vocant, ac fanatismum, ad infanda quaeque scelera propellere, ac demum ad ipsam Scripturam explodendam. Et sane 1. pertrahi homines ab hoc systemate in apertas conflictationes liquet ex eo, quod ii omnes qui sese Spiritu S. illustratos in Scripturis exponendis jactabant, contradictoria docuerint, eidem licet Scripturae innixi; lutherani e. g. propugnabant paedobaptismum, eundem execrabantur anabaptistae; lutherani item contendebant omnes indiscriminatim, ne daemone quidem excepto, sacramen-

(1) Ibid. pag. 38. en quomodo isti ratiocinentur apud hunc auctorem: « D' après la loi du développement et de la progression arithmétique le premier terme d' une série ne pouvant être plus grand que celui qui la termine, l' idée évangélique a dû être nécessairement inférieure dès son début à celle des intelligences actuelles. Conséquemment, nous sommes forcés d' admettre, que le christianisme, d' abord l' oeuvre de Jésus, a été travaillé par les évangélistes, puis par s. Paul, et les évêques des premiers siècles. Or comme un homme ne peut mieux faire qu'un Dieu; et que Paul, apôtre, en fondant réellement le christianisme, a fait plus que Jésus; donc Jésus, n' est pas Dieu. Il est l' idée, et Paul la réalisation. » Cf. etiam Moore p. 483.

(2) Jam alias animadvertimus hoc discrimen interponi inter errores catholicorum individuorum, et errores protestantium, quod illi numquam tribui *possint* catholicae doctrinae quae tota innititur principio auctoritatis; isti semper tribui *debeant* protestantismo qui totus innititur principio individualis discussionis et examinis. Illi propterea a regula corrigi possunt, isti nequaquam.

torum esse administros posse, calviniani Scripturis pariter Spiritu Sancto, ut sibi blandiebantur, inspirante intellectis, arcebant foeminas a collatione baptismi etiam ubi instaret necessitas; lutherani *suo* Spiritu Sancto docente, absolutam tuebantur baptismi necessitatem ad salutem, calviniani eodem Spiritu illustrati eandem negabant quoad filios fidelium, et ita porro. Igitur non Spiritus S. qui *Spiritus veritatis* est, sed homines fallaci hoc systemate obcaecati sibi tribuerunt Spiritum S. ad errores omnigenos comminiscendos ac invehendos. 2. Animi item furorem seu fanatismum ejusmodi systemate in primis foveri, protestantismi abunde docet historia. Quanta enim eapropter sectariorum copia ex ipso protestantismi sinu veluti crabronum agmina pullularunt, a quibus ille in totidem veluti frustula misere scissus est! Cui non noti Storchius, Stubnerus, Muncerus, Cellarius sectae anabaptisticae antesignani (1); Menno item Simonis auctor mennonitarum sectae (2); Georgius Fox sectae quakerorum parens, aliique pene innumeri quorum longum nimis foret catalogum texere (3)? Jam vero hi omnes Spiritu S., ut ipsi sibi facile suadebant, edocti, perduellionis vexillum adversus protestantismum quem primitivum dixeris, erexerunt bellumque mutuum et atrox inter se concitarunt, quamquam cuncti a Spiritu S. in Scripturis interpretandis agerentur. 3. Impelli hac ipsa persuasione ad infanda crimina exinde liquet, quod tali non pauci furore correpti interdum sese a Deo excitatos proclamarint ad populos a servitutis, dominationis nimirum politicae, jugo eripiendos (4), ad regnum

(1) Cf. Moehler *Symbol.* liv second. §. LIV. *introd.* tum ch. I. *les Anabaptistes ou les Mennonites* §. LV, ubi de illis fanaticis scribit: « Dans tous leurs crimes ils se croyoient les instrumens du saint Esprit. »

(2) Ibid. §. LXII.

(3) Ibid. §. LXIV. seqq. praesertim vero §. LXV, *Système des quakers-lumière interieure*; et §. LXVI. *effets de la lumiere intérieure.*

(4) Cf. Milner op. cit. Tom. I. lettr. VI. ubi documenta plurima invenies. Sane J. Bockold se procla-

Messiae, seu quintam in terris monarchiam fundandam, se novos prophetas dictitaverint ut hominibus suaderent se liberos esse a proprietate, ut vocant, bonorum, proprietate uxorum, et proprietate superstitionis cum iis, quae indidem promanant, turpissimis consectariis (1). 4. Postremo homines induci ad Scripturam omnem abjiciendam consequitur ex eo quod si Spiritus S. docet interius homines veritatem necessariam ad salutem, quid ullo amplius exteriori adminiculo opus erit, cum hoc vim atque efficaciam suam ab ejusmodi inspiratione unice mutuetur? Sane anabaptistae rejecerunt Scripturam, quae nempe cum erroribus eorum conciliari non poterat, velut apocrypham (2). Eadem se gessit ratione Swendenborgius qui non alios libros sacros admisit praeter Evangelia et Apocalypsim, vocavitque regnum Christi *regnum tenebrarum* (3).

198. Ex levi hac veluti adumbratione consectariorum, quae ex principio de interiori Spiritus S. illustratione tamquam Scripturarum dogmatico interprete ac fidei re-

mavit regem Sionis, Monasterii potitus est, undecim simultanee uxores duxit, quas omnes postea interemit sub inspiratione Spiritus Sancti. Hermann a suo Spiritu S. impulsus se declaravit Messiam, clamans auditoribus suis: *occidite sacerdotes; occidite magistratus in mundo; poenitentiam agite, appropinquat redemptio vestra;* David Georgius persuasit multitudini, doctrinam V. et N. Testamenti imperfectam esse, suam vero esse perfectam, ac se *verum esse Dei filium;* Nicolaus discipulus David Georgii se conferens in Angliam ex praetensa Dei jussione docuit homines, essentiam religionis consistere in sensu amoris divini, et quidquid refertur ad fidem et cultum nullius esse momenti; idem docuit circa principia fundamentalia moralis doctrinae, profitebatur se in peccato permanere ut gratia in seipso abundaret etc. Nam vere taedet in his referendis immorari. Cf. praeterea Grégoire *Hist. des sectes;* Mosheim, *Hist. eccl.* vol. IV, p. 484, seqq. Gerard. Brandt. *Hist. abrégée de la reforme etc.*

(1) Cf. Moehler symbol. tom. II, §. LX.

(2) Cf. Ibid. §. LIX. Heic etiam inter cetera refert novos hos prophetas a Spiritu Sancto afflatos adversus reformatores protestantes clamasse: « Vous enchainez l' esprit vivant à la lettre morte; vous repoussez l'impulsion divine et suivez la sagesse humaine; *Pharisiens du siècle, vous rejettez le Saint-esprit pour vous amuser avec l'Ecriture.* »

(3) *Revélations divines publiées par Schwendenborg,* trad. en allem. par Imman. Tafel Tubing. 1824, vol. II, p. 36; Ibid. §. LXXXIV.

gula proficiscuntur, non solum hujus doctrinae absurditas patet, verum etiam causa facile eruitur illius agendi rationis cui sectarii in fidei negotio inhaerent, prout postremo loco expendendum suscepimus. Cum enim protestantes comperérint, imo penitus senserint quaelibet ejusmodi a se invecta systemata rem minime conficere quam sibi proposuerant, constituendi videlicet regulam firmam, certam ac infallibilem, qualis ad gignendam fidem plane requiritur, nunquam in eodem statu constiterunt atque consistunt. Aestuanti mari persimiles, modo orthodoxum, ut vocant, protestantismum profitentur, modo in omnimodam libertatem dilabuntur, adeout quamcumque fidem subruant; interdum proclamant libertatem examinis, interdum urgent fidei symbolicae professionem. Nunc dogmata amplectuntur, nunc respuunt veluti accidentales formas sine quibus religio quoad substantiam consistere valeat; modo cum *pietistis* et *mysticis* quos vocant, in plena versantur fidei objectivae indifferentia, nec nisi affectum seu sensum quemdam religiosum sectantur; modo demum cum rationalistis et mythicis omni prorsus supernaturalismo valedicunt. Nempe quo se vertant, seu verius, dolenter dico, ubi corruant nesciunt (1).

199. Ut igitur paucis quae fusius pro rei gravitate disseruimus, complectamur: omnes conveniunt fidem theologicam absque regula aliqua proxima et infallibili cui sese homines subjicere debeant, haberi haudquaquam posse. Jam vero sublata seu rejecta ecclesiae auctoritate, haec nuspiam apparet, non in Scriptura sola, non in sola individuali ratione, non in spiritu privato a Spiritu S. illustrato; ergo aut ecclesiae admittenda au-

(1) Scilicet protestantes, eorum pace sit dictum, vivam atque expressam illorum imaginem referunt, qui in campo Sennaar turri Babel aedificandae operam dabant. Putandusne Deus sapientissimus ac misericors pater talem dedisse hominibus religionem qualem protestantismus profitetur! Hoc mihi videtur omnium paradoxorum maximum.

ctoritas, aut absque fide in perpetuo religioso scepticismo fluctuandum (1); seu, quod idem est, protestantes abjecta ecclesiae auctoritate, nunquam certi esse possunt de dogmatica Scripturarum interpretatione, quod demonstrandum assumpsimus.

DIFFICULTATES

200. I. Obj. 1. Non alia regula in Scripturarum interpretatione admitti par est praeter eam quam Deus ipse praescripsit: porro Deus constanter in controversiis homines ad legem ipsam remittit, ut Is. VIII. 20. ubi dicitur: « Ad legem magis et ad testimonium; » Christus ad Scripturas pariter pharisaeos provocat dicens Jo. V. 39. « Scrutamini Scripturas. » 2. Ratio vero in promptu est; siquidem constat Scripturam esse infallibilem, utpote verbum Dei, contra vero homines errori obnoxios existere, dicente Apostolo Rom. III, 4. « Est autem Deus verax, omnis autem homo mendax. » Ergo Scriptura, eaque sola sui interpres est, ac propterea controversiarum fidei judex.

201. R. Ad 1. *N. min.* sed ad pontificem ac sacerdotes Deus remittit in controversiis, quae inter Hebraeos exortae fuissent, ut patet ex Deut. XVII, 8 seqq. « Si difficile et ambiguum apud te judicium esse perspexeris . . . surge et ascende ad locum, quem elegerit Dominus Deus tuus, veniesque ad sacerdotes levitici generis, et ad judicem qui fuerit illo tempore, quaeresque

(1) Cf. Opusc. Frid. Lucas *Reasons* etc. Seu *Motiva ad amplectendam fidem catholico-romanam exposita societati amicorum* (seu quakerorum). Lond. 1839, pag. 32, seqq. His enim motivis quae ibi ingenue studioseque evolvit, expergefactus optimus iste vir, ac veritatem sincero animo diligens quackerorum societatem cui adhaerebat deseruit, seque in quietum catholicae ecclesiae portum recepit in quo demum pacem quam hactenus frustra quaesierat, plenissimam nactus est. Plura hujus generis exempla, eaque perillustria, divina aspirante gratia, nobis affert nunc temporis Anglia, majora, in dies ut confidimus, allatura!

ab eis judicii veritatem . . . Qui contempserit, nolens obedire sacerdotis imperio, qui eo tempore ministrat Domino Deo tuo, et decreto judicis, morte morietur ille (1). » Sic etiam Christus edixit: « Qui vos audit me audit, . . . Qui ecclesiam non audierit sit tibi sicut ethnicus et publicanus (2). »

202. Itaque in objecto Isaiae loco prohibentur Judaei ne consulant pythonissas et hariolos contra legis vetitum ad futuros eventus cognoscendos, sed sacerdotes et prophetas adeant (3). Argumentum idcirco protestantium in hoc resolvi potest: Deus ex Isaia prohibuit populum suum ne ad futura agnoscenda eventa consulerent hariolos et pythones; ergo Scriptura est interpres sui et judex controversiarum!

203. Christus vero de divina sua agens missione, cum tribus jam testimoniis, Joannis videlicet, miraculorum, ac Dei Patris, eam ostendisset, demum idipsum in objecto loco conficit Scripturarum testimonio, nam: « et illae sunt, subdit, quae testimonium perhibent de me (4). » Ergo non ad solam Scripturam pharisaeos Christus remittit, tanquam ad supremum judicem, neque eam solam dogmaticum interpretem constituit, sed ad Scripturam, quam Christus ipse eis ex-

(1) Absque dubio penes Judaeos controversiae quae apud ipsos exortae fuissent, praesertim majoris momenti, a Synedrio ac summo sacerdote qui eidem praeerat dirimebantur. Hoc expresse testatur Joseph Flavius qui in lib. II, *cont Appion.* n. 23. ed. Haverc. de Sacerdotibus loquens haec habet: « Iis tamen unum semper aliquem praeesse genere principem, qui cum aliis sacerdotibus Deo sacrificet, leges custodiat, *si quid erit controversum arbitrio definiat* . . . et qui minus paruerit, poenam huic luendam esse quasi adversus Deum impie fecerit » Opp. tom. II, p. 485. Nondum enim stolidum istud protestantium commentum de Scriptura suimetipsius unica interprete cujusquam mentem incesserat. Cf. etiam Becanum *Manuale controv.* lib. I, cap. v. n. 43. seqq.

(2) Luc. x, 16, Matth. xviii, 17.

(3) En verba immediate praecedentia: « Et cum dixerint ad vos: quaerite a pythonibus et a divinis, qui strident in incantationibus suis: numquid non populus a Deo suo requiret, pro vivis a mortuis? Ad legem magis etc. » Cf. Sanctium tum in paraphrasi, tum in comment. in hunc loc. n. 36, seqq.

(4) Loc. cit.

planabat, verum ejus sensum quem ei tribuebat comprobans tum ex testimonio Joannis, tum ex testimonio miraculorum, tum ex testimonio Patris, a quibus difformes esse non poterant Scripturae rite intellectae. Hac de causa ut verum sensum assequerentur, non solum dixit *legite*, sed *scrutamini* Scripturas ad inveniendam veritatem. Nunc autem quoad nos omnibus iis testimoniis ad dogmaticam scripturarum interpretationem supplet infallibilis ecclesiae auctoritas.

204. Ad 2. *D.* Homines sibi relicti errori obnoxii sunt, *Tr.* vel *C.* homines divina *adsistentia* suffulti, cujusmodi ecclesia est *N.* Nam hoc ipso quod Christus commiserit ecclesiae suae magisterium, se ei adfuturum spopondit, ne unquam in errores dilaberetur dicens: « Euntes docete . . . et ecce ego vobiscum sum (docentibus) usque ad consummationem seculi. » Nemo quidem inficiatur Scripturam quoad se et in se infallibilem esse et veritatem continere; difficultas tota est ex parte nostra, quoad rectam nimirum ejus intelligentiam. Hinc optime Bellarminus observat propositionem fidei tali syllogismo concludi: quidquid Deus revelavit in Scripturis est verum; hoc Deus revelavit in Scripturis; ergo hoc est verum. Prima propositio certa penes omnes est, secunda apud catholicos est etiam firmissima; nititur siquidem testimonio ecclesiae, de qua habemus in Scripturis apertas promissiones quod errare non possit. Ast quoad haereticos nititur solis conjecturis, vel judicio proprii cujusque spiritus, qui plerumque videtur bonus, et est malus; et cum conclusio sequatur debiliorem partem, fit necessario, ut tota haereticorum fides conjecturalis sit et incerta (1), seu in labyrintho opinionum perpetuo

(1) Lib. III, *de Verbo Dei* cap. X, n. 28, cf. in hoc caput vindicias Ebermanni adversus Amesium, nec non Milner op cit. *Excellence de la relig. catholique* tom. 1, lett. IX. p. 102. seqq. qui observat post Scheffmacherum, numquam posse protestantes ex propriis principiis

haeretici circumvolvantur. Quod si contendant protestantes soli Scripturarum litterae inhaerendum esse, necessario in absurda eos dilabi necesse est, iidemque a Scriptura ipsa defectionis arguuntur. In Scriptura enim legimus diem Sabbati sanctificandam, ipsi tamen recedunt a littera, ut sanctificent dominicam diem: legimus: « Vos debetis alter alterius lavare pedes, » quod ipsi tamen negligunt: Christus Matt. V, 39. ait, « Ego dico vobis, non resistere malo . . . et ei, qui vult tecum judicio contendere, et tunicam tuam tollere, dimitte ei et pallium, » quod nescio, an ipsi servent; haec porro aliaque ejusmodi pene innumera in Scripturis leguntur, de quibus tamen ne cogitant quidem protestantes (1). Cur nam? Quia non litteram, quae occidit, sed sensum et spiritum sequi se profitentur, seu juxta interpretationem quam ei affingunt; verum si ita est, ergo non sola Scriptura, sed ipsi sunt interpretes et judices.

205. II. Obj. Atqui Scriptura supponit in omnibus indiscriminatim jus esse proprio judicio interpretandi sacras litteras; 1. enim Apostolus 1. Thess. v. 20 fidelibus omnibus scribit: « Omnia probate, quod bonum est tenete. » 2. Quod quidem monitum congruit indoli ra-

elicere actum fidei. Etenim « Cet acte, scribit ipse, étant, d'après votre grande autorité, l'évêque Pearson, un assentiment aux articles révélés, *avec une persuasion certaine et entière* de leur vérité révelée (*in symb.* p. 15.,) ou, pour me servir des expressions de votre primat Walke: Quand je donne mon assentiment à ce que Dieu a révélé, je le fais non seulement avec une assurance *certaine* que ce que je crois est vrai, mais encore avec une *sécurité absolue qui ne peut être faux* (*Princ. relig. Christ.* p. 27.). Or le protestant, qui ne peut compter que sur ses propres talens dans l'interprétation des livres de l'Ecriture, surtout avec toutes les difficultés et les incertitudes qu'il doit éprouver . . . ne peut jamais atteindre à cette *assurance certaine*, et à cette *sécurité absolue*, relativement à tout ce qui est révélé dans l'Ecriture. Le plus qu'il puisse dire est: *le sens des passages que je vois me parait à présent tel et tel*, et, s'il est de bonne foi, il ajoutera: *mais peut-être changerai-je mon opinion après une plus ample considération, et après avoir comparé ce passage avec d'autres*. Combien il y a loin d'une pareille opinion simple à la certitude de la foi! »

(1) Recolantur superius dicta, et Milner loc. cit.

tionis humanae, quae indita nobis a Deo est ad ea intelligenda, quae sive voce, sive scriptis nobis communicantur; 3. iisdem propterea hermeneuticae regulis quibus veterum quorumcumque auctorum scripta exponimus et interpretamur, exponere et interpretari aequm est auctores sacros, qui hominibus humano more scribebant. 4. Perabsurde proinde faciunt, qui librorum divinorum interpretationem, humano, ut Pontificis Romani, arbitrio subjiciunt (1). 5. Sane nisi haec humano ingenio tribuatur facultas sacras litteras interpretandi, actum de scientia biblica esset, omnisque scientia concideret, cum satis foret pronas auctoritati ecclesiae aures praebere. Ergo.

206. R. *Neg. Subsumpt.* ad 1. prob. *D.* Scribit Apostolus probanda a fidelibus esse dona gratuita de quibus hic loquitur, *C.* probanda fidei dogmata per privatam Scripturarum interpretationem *N.* De his ne verbum quidem eo loci habet Apostolus qui, cum ageretur de concilii Jerosolymitani decreto, non *probandum* illud, sed *custodiendum* fidelibus tradebat (2). Agit autem, ut patet ex toto contextu, de donis illis gratuitis quibus per eam aetatem abundabant fideles, nec omnibus fidendum monet, qui ea praeseferebant, sed caute ac prudenter de iisdem esse judicandum (3).

207. Ad 2. *D.* In iis quae intra rationis fines continentur, *C.* in iis, quae eam superant, vel illos limites

(1) Ita Ernestius in *Institut. interpretis T.N.V.* apud Wegscheid. §. 25. not. (6).

(2) Act. XVI 4.

(3) Cf. quae praeclare in hunc loc. scribit Estius, qui ostendit hac Apostoli sententia dupliciter abuti haereticos, et quoad *res* et quoad *personas*, atque utrumque *absurdissimum* esse affirmat, nec alio tendere quam ut in doctrina fidei nihil unquam certi sit, dum *omnia omnium* examini et judicio semper relinquuntur. Vel ipse Grotius in Annotatt. in hunc locum excludit suorum protestantium interpretationem, scribit enim: « Hoc pertinet ad διακρίσεις πνευμάτων (*discretiones spirituum*). 1. Cor. XII, 10, XIV, 29. Sic. 1. Jo. IV, 1. δοκιμάζετε τὰ πνεύματα (*probate Spiritus.*) Ergo πάντα (*omnia*) hic restringendum est ex antecedente ad ea, quae dicuntur ab iis, qui se prophetas dictitant. ». Opp. ed. Amstelaed. 1679, tom. II, vol, II, p. 946.

excedunt *N.* Talis porro est divina revelatio in suo complexu spectata, quaeque in sacris litteris continetur. Numquam illam Deus solius humanae rationis interpretationi subjecit, sed voluit omnino, ut humana ratio fidei subderetur; alioquin, uti ostendimus, actum prorsus de revelatione esset ac fide. Profecto rationalistae qui haec nobis objiciunt, non intelligunt verba Apostoli II. Cor. X. 5. « Et omnem altitudinem extollentem se adversus scientiam Dei, et in captivitatem redigentes omnem intellectum in obsequium Christi ». Aliud autem est intelligentia Scripturarum exegetica sub debita subjectione ecclesiae auctoritati, de qua heic non pertractamus; aliud vero interpretatio dogmatica de qua loquimur, et ex qua pendent fidei nostrae objecta. Ab hac vero solum Spiritus privati, seu rationis individualis interpretationem secludimus, ad quem certe finem naturalis ratio nobis a Deo minime indita est.

208. Ad 3. *D.* Si sermo sit de expositione exegetica seu scientifica, *Tr.* de hac enim postea: si de interpretatione dogmatica *N.* haec enim eodem Spiritu divino facienda est a quo Scriptura ipsa nobis est data; alioquin vere auctoritas Dei humano subjiceretur arbitrio, quod ex dictis repugnat.

209. Ad 4. *D.* Ac propterea perabsurde faciunt protestantes et rationalistae, *C.* catholici quibus auctoritas ecclesiae et Rom. Pontificis infallibilis est *N.* Ex catholica doctrina, dum sese fideles in interpretatione dogmatica Scripturarum ecclesiae subjiciunt, non humano judicio aut *arbitrio*, ut adversarii loquuntur, sed judicio omnino divino se subdunt, quod quidem patefit per auctoritatem infallibilem, praesenti nempe Dei praesidio jugiter suffultam. Contra vero, qui in interpretatione dogmatica sive proprium, sive alterius cujuscumque demum individui judicium sequuntur, vere subjiciunt se judicio et arbitrio suo vel alieno, ac proptera nec fidem habere

unquam possunt, omnique vento doctrinae circumducuntur.

210. Ad 5. *N.* Restat siquidem humanae industriae atque ingenio interpretatio exegetica et scientifica, ut paulo post declarabimus.

211. III. Obj. Esto neque Scripturam solam, neque expositam a spiritu privato aut a ratione individuali posse regulam esse certam ac infallibilem credendorum; 1. negari tamen nequit talem esse per interius testimonium Spiritus Sancti. 2. Nam passim Scripturae insinuant internum ejusmodi magisterium Spiritus Sancti, quo homines certi fiunt de veritate, ac proinde de recta Scripturarum intelligentia. Decretoria sunt Christi promissa Jo. XIV. 26. « Paraclitus autem Spiritus Sanctus, quem mittet Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, et suggeret vobis omnia, quaecumque dixero vobis; » et v. 16. « Ego rogabo Patrem, et alium paraclitum dabit vobis, ut maneat vobiscum in aeternum, Spiritum veritatis, » et alibi saepe. 3. Eas porro promissiones omnes et singulos fideles, non ecclesiam vero solam, in universum respicere, nedum ex verbis ipsis liquet, *docebit vos*, *suggeret vobis*, *maneat vobiscum*, quae distributiva sunt, sed constat praeterea ex collatione cum reliquis Scripturarum textibus; 4. Apostolus enim I. Cor. II. 15. « Spiritualis, inquit, judicat omnia, et ipse a nemine judicatur; » et Joannes I. ep. II. 27; sic 5. scribit ad omnes fideles: « Non necesse habetis, ut aliquis doceat vos: sed sicut unctio ejus docet vos de omnibus, et verum est, et non est mendacium. Et sicut docuit vos manete in eo. » 6. Quae quidem congruunt cum iis quae pollicitus est Deus per Jeremiam XXXI. 33. in Novo Testamento complenda; « Dabo legem meam in visceribus eorum, et in corde eorum scribam eam . . . et non docebit ultra vir proximum suum . . dicens: cognosce Dominum: omnes enim scient me a minimo eorum usque ad maximum » 7. Hoc porro Spiritus Sancti testimonium,

sive haec interior inspiratio atque illustratio, ut subdit Barclaejus, evidens est, ac intellectum apte dispositum invincibiliter permovet ut ei assentiatur eo plane modo quo axiomata mentem inclinant ad veritatum naturalium assensum; id non solum *utile*, sed plane *necessarium* est ad actum fidei eliciendum, cum nemo possit dicere *Jesum nisi in Spiritu Sancto* (1). 8. Nec quidquam obstat quod ejusmodi inspiratio incerta sit; aliud quippe est affirmare revelationem seu inspirationem Spiritus S. certam esse et infallibilem, aliud vero hoc, vel illud peculiare individuum eam omnino tenere; prius a nobis adstruitur, minime vero posterius, in quo fatemur decipi utique homines carnales posse atque illudi. 9. Facile autem veritas aut falsitas inspirationis secernitur, si illud prae oculis habeas, testimonium Spiritus S. haud unicum esse medium, seu non dari ad exclusionem mediorum externorum, Scripturae videlicet rectaeque rationis: quapropter si contigerit quempiam obtrudere inspirationem, et quidquam docere quod Scripturae rectaeque rationi adversetur, illico deprehenditur eundem fuisse illusum et sua omnino dare, non autem divina inspiratione moveri. Qua quidem de causa jure merito gnosticorum antiquiorum recentiorumque anabaptistarum commenta velut impia exploduntur. 10. Ceterum ex eo quod nonnulli interiore hac Spiritus S. illustratione abusi sint, ejusmodi velle testimonium utpote fallax ac incertum profligare, perinde esset ac contendere humanam abjiciendam esse rationem, imo et Scripturam ipsam eo quod aliqui utraque pessime abusi fuerint ad incautos decipiendos (2). Ergo.

212. R. Ad 1. *D.* Nobis certo manifestatum per ecclesiae oraculum, *C.* prout cuilibet individuo subjectiective innotescit *N.* Nos enim non inficiamur, immo con-

(1) 1. Cor., XII, 3.

(2) Ita apud Frider. Lucas op. cit. pag. 21 seqq.

tendimus opus esse testimonio Spiritus S. ut Scripturae rite intellectae infallibilem nobis pariant certitudinem; neque in hoc ulla occurrit controversia. Verum in eo tota quaestio versatur utrum hoc testimonium nobis per ecclesiae auctoritatem, cui pollicitationes de divino eoque jugiter praesenti praesidio factae sunt, innotescere debeat, an vero per assertionem cujuslibet e privatis hominibus, quos omnes illusioni ac deceptioni obnoxios esse quis dubitet? Itaque si quidpiam doceatur ab iis quod ecclesiae doctrinae refragetur, certissimo id est argumento eos fuisse deceptos. Nec enim testimonium Spiritus S. sibi repugnare unquam potest.

213. Ad 2. *D.* Quae afficiant totam ecclesiam, *C.* singula ejus membra vel *N.* vel *subd.* quatenus eidem, seu ejus magisterio subjecta sunt, *C.* absque ejusmodi subjectione, negamus ob rationem in superiore responsione allatam. Scriptura enim in eo perpetuo est ut unitatem fidei et charitatis, obedientiam et subjectionem iis qui legitime praesunt inculcet: hinc fieri nequit ut absque ejusmodi unitate et subjectione possint alicui competere illae pollicitationes; quandoquidem utraque unitas penitus scinderetur. Deberent praeterea adversarii ostendere, penes se solos reperiri ejusmodi inspirationes, quas confidenter jactant, non autem etiam apud catholicos, quod ipsi quonam praestituri sint pacto, vehementer expectamus. (1). Itaque in adductis testimoniis alloquitur Christus universos apostolos, ac in illis ecclesiam universam docentem.

(1) Ecquis dicet tot sanctos viros qui quavis aetate in ecclesia floruerunt catholica, et scriptis caelesti plane unctione refertis eam aedificarunt, ut auctor *Imitationis Christi*, s. Theresia, s. Franciscus Salesius, Bellarminus in suis libris asceticis, Fenelonius, aliique pene innumeri, quis, inquam, affirmare audebit omnes fuisse Spiritu divino destitutos, ac solos Lutherum, Calvinum, Zwinglium, aliosque pessimos homines, aut Barclajum, quakeros, methodistas solos divino Spiritu agi? An vel ipse communis sensus ab hoc affirmando non refugit?

214. Ad 3. *N.* Collectiva enim sunt Christi verba; et si unum excipias Petrum, nemini in particulari quidpiam Christus promisit. Quod si per quandam veluti extensionem ad quemlibet referri posse dicantur, adeo ut fideles singillatim de iisdem quodammodo participent, id eo semper sensu intelligendum est, quatenus iidem unum sunt cum ipsa ecclesia, ac praeterea juxta mensuram quae unicuique congruit, ut ex ministerio ac magisterio ecclesiae proficiant.

215. Ad 4. *D.* Spiritualis seu perfectus solidusque christianus interiore lumine illustratus judicat, id est, discernit omnia, terrena nempe et divina, ad propriam aliorumque aedificationem, *C.* judicat judicio definitivo et dogmatico *N.* Hoc enim absonum est et ab Apostoli mente inprimis remotum, qui loc. cit. unice contendit, animalem hominem judicium de iis ferre non posse quae supernaturalia sunt atque divina, cum divino ad hoc lumine opus sit; qui vero divinitus mente sunt collustrati, non divina solum possunt, sed terrena etiam judicare, atque cognoscere. Hi semper profecto fuerunt, sunt atque adeo erunt in vera Christi ecclesia divinis charismatibus praediti (1). Attamen unquam ipsi sibi judicium dogmaticum aut dogmaticam Scripturarum interpretationem arrogare ne cogitarunt quidem, sed judicio econtra et interpretationi ecclesiae toto animo adhaeserunt. Accedit nos latere qui ejusmodi homines vere spirituales sint, aut saltem nobis de iis certitudine fidei non constare. Quid? quod nec semper omnia cognoscunt, et cum Deus iisdem non omnia revelet, in pluribus labi queunt (2).

216. Ad 5. *D.* In iis, quae jam ab apostolis didicerunt, *C.* universim et absolute *N.* Totus hoc loco Apostolus est ut fideles a seductione haereticorum avertat, quos seductores vocat et antichristos, quique sub obten-

(1) Cf. Bernard. a Picon *Triplex exposit.* in hunc loc.

(2) Cf. Bellarmin. *De verbo Dei* lib. III, cap. X, n. 15.

tu accuratius fideles instruendi falsis illos doctrinis illudebant. Ut igitur ab istorum luporum faucibus christianos illos eriperet Joannes, eosdem monebat uti praecaverent se ab illorum doctrina et seductione, cum omnia scitu ad salutem necessaria comperta haberent. « Quomodo, inquit Bellarminus, si catholicus aliquis scriberet catholicis, qui ab haereticis obsiderentur et perturbarentur, non necesse habetis, ut aliquis lutheranus vel calvinista doceat vos doctrinam Christi; omnino enim quae vos scire oportet jam didicistis et tenetis ex praedicatione ecclesiae, adjuvante unctione Spiritus Sancti (1). » Sane paulo ante objecta verba sic Joannes ait: « Non scripsi vobis quasi ignorantibus veritatem, sed quasi scientibus eam » et « vos quod audistis ab initio, in vobis permaneat, haec scripsi vobis de iis, qui seducunt vos (2). »

217. Ad 6. *D.* Pollicitus est Deus per Jeremiam gratiam uberiorem ad servandam legem, et pleniorem cognitionem unius Dei, *C.* magisterium internum ad interpretandas Scripturas, externo magisterio, nempe ecclesiae, secluso *N.* Nam de hoc in objecto loco ne verbum quidem occurrit (3).

218. Ad 7. *D.* Ejusmodi Spiritus S. inspiratio movet ad assentiendum fidei nobis ab ecclesia propositae per pium credulitatis affectum, ad quem etiam neces-

(1) Ibid. n. 22.

(2) V. 21-24.

(3) Si quis vellet hunc textum urgere, sequeretur vel ipsam Scripturam abjiciendam esse veluti superfluam ac inutilem, cum Deus ipse nobis ingerat cognitionem sui. Itaque juxta probatiores interpretes post s. Augustinum et Aquinatem objecta verba, exponuntur de abundantiori gratia quam pollicetur Deus se daturum in N.T. ad practicam legis observationem. Cf. Sanctium in Jerem. XXXI. 33. ubi fuse et eleganter, ut solet, totum hunc textum explanat, necnon Estium in comm. in epist. ad Hebr. VIII, 7. 8. 9. et X, 16; Rosenmuller, utpote bonus rationalista, nulla ratione habita ad Apostolum, qui in loc. citt. hanc praedictionem refert ad Novum Testamentum, exponit de ampliori Dei cognitione, ac legis studio dandis judaeis reducibus a captivitate Babylonica. Verum etiam ex hac expositione nihil extunditur quod protestantibus faveat.

saria est, *C.* ad assentiendum privatae uniuscujusque interpretationi, aut ad fidem sibi propriam excudendam N. Duo haec male permiscet adversarius quae vehementer inter se dissita sunt, inspirationem videlicet, quae necessario requiritur ad assensum fidei veritatibus nobis ab ecclesiae magisterio propositis praestandum, atque inspirationem illam qua quis sibi peculiare suum fidei systema pro arbitrio efformat ac fingit. Porro Spiritus S. inspiratio, seu testimonium certissimum in se est ac infallibile, imo et necessarium ad eliciendum actum fidei supernaturalem, ut suo loco docuimus (1); cum tamen Deus juxta ordinariam providentiae suae rationem statuerit mediis exterioribus, magisterio nimirum ecclesiae, fidei nobis objecta credenda proponere, magisterium suum internum cum externo magisterio conjungit, ut in salutarem fidei actum erumpamus. Ex utriusque proinde magisterii conjunctione certi nos, imo infallibiles efficimur circa verum fidei objectum, cum nos fallere nequeat Spiritus Sanctus dum nos inclinat ad certe consentiendum; nec fallere nos possit ecclesia in vero fidei objecto nobis proponendo. Dempto autem exteriori ecclesiae magisterio, numquam certi efficimur de vero fidei objecto cum decipi facile possimus, assumendo proprium sensum tanquam Dei inspirationem. Certo autem illudimur ac decipimur, si feramur in objectum aliquod aut doctrinam doctrinae ecclesiae adversantem, cum Deus sibi contrarius esse non possit. Quod si Deus proposuisset unumquemque singulatim interius veram fidem docere, neque nobis dedisset Scripturam, neque instituisset ecclesiam, neque prophetas et apostolos, imo nec Filium suum ad nos edocendos misisset; quae quidem omnia cum facto pugnant, ac proinde evincunt

(1) In trat. *De gratia* p. 1, cap. 1, prop. 1, et II.

Deum noluisse homines ad fidem adeoque ad salutem per solam interiorem inspirationem perducere (1).

219. Ad 8. Resp. immo valde obstare ; nec enim dubium versatur circa inspirationem *in se* seu *objective* spectatam , sed prout excipitur in *subjecto*. Nam si certi semper essemus de vera inspiratione divina jam nulla superesset controversia ; verum in eo difficultas est , quod de illa inspiratione plane simus incerti.

220. Ad 9. In sensu adversariorum *N.* Nec prosunt criteria, quae ipsi proponunt , ad secernendam inspirationem veram a falsa . Etenim non prodest Scriptura , cum ex inspiratione , posito adversariorum principio , deberemus in primis libros divinos a non divinis secernere ; deinde germanam illius intelligentiam pariter ab inspiratione deberemus assequi. Quapropter qui pro certo haberet se a divina agi inspiratione, et tamen aliquid animo imbibisset quod Scripturae adversaretur , is profecto aut suo Scripturam ex ea saltem parte respueret , aut talem ei affingeret interpretationem , quae cum suo praeconcepto errore conciliaretur , id quod haereticis omnibus semper solemne fuit (2). Nec quidquam melius praestabit recta ratio ; quis enim unquam persuadebit haeretico errores ejus rectae rationi adversari ? Immo pugnabit ipse contendetque opiniones ac placita sua eidem plane congru-

(1) Tantam porro vim habuit hoc argumentum in animum egregii Friderici Lucas quem nuper laudavi, ut profiteatur se eo maxime permotum esse ut societatem *amicorum*, nempe quakerorum , desereret, atque ad ecclesiae catholicae veritatem confugeret. Cf. cit. ejus opusc. pag. 31 seqq.

(2) Sane Lutherus ex praeconcepta sententia de inutilitate bonorum operum ad justificationem , ac de sola fide justificante , non solum rejecit uti *stramineam* epistolam s. Jacobi , quae e diametro adversatur huic haeresi , sed praeterea in sua editione Bibliorum adjecit verbis Apostoli Rom. III, 28. vocem *solam* : cum vero hac de re monitus esset , respondit : *Sic volo , sic jubeo, sit pro ratione voluntas*. Cf. Becan. *Manuale controv.* lib. I , cap. XV , quaest. IV , n. 3. Ita se se gesserunt antiquiores haeretici , quos propterea patres , et in his s. Irenaeus , et Tertullianus vocant *Scripturarum corruptores* : ita recentiores , ut Beza , aliique passim , ut paulo post ostendemus. Interim cf. Barth. Germonium S. J. *De veteribus haereticis ecclesiasticorum codicum corruptoribus*. Paris 1713. lib. I, et II.

ere, prouti contendebant et antiquiores gnostici, et recentiores anabaptistae ac schwendemborgiani. Si propterea semel admitteretur adversariorum principium, nulla amplius suppeteret via qua ipsi possent ab erroribus revocari (1).

221. Ad 10. *Neg. Conseq.* Ex proposita enim difficultate hoc tantum legitime inferri potest, explodendum nimirum esse adversariorum systema, quod reipsa fallax et incertum est. Siquidem non testimonium aut inspiratio Spiritus Sancti *in se* et *objective* fallax est et incerta, sed uti superius diximus, prout *in subjecto* recipitur, quod falli quidem ac decipi potest. Sic certe nec Scriptura nec recta ratio ob earum abusum rejici debent, sed corrigendus abusus promanans ex homine qui legitimam auctoritatem et magisterium ecclesiae repudiando, tum *depravat Scripturas ad suam perditionem*, tum ratione ipsa ad falsa sua systemata confingenda pessime abutitur.

ARTICULUS II.

De exegetica seu scientifica Scripturarum divinarum interpretatione

222. Quamvis exegetica seu scientifica Scripturarum sacrarum expositio proprie ad theologum non pertineat cum hanc provinciam sibi vindicent sacrarum litterarum professores, quorum est etiam ex instituto agere de critica biblica, uti monuimus, ac de hermeneutica, de archaeologia sacra, aliisque ejusmodi argumentis, cum nihilominus protestantes in ecclesiam catholicam conflent invidiam ex principio auctoritatis in interpretatione dog-

(1) Cf. quae adversus nuperos *pietistas* qui cum quakeris hac in parte conveniunt, scribit Arigler in sua *Hermeneutica biblica generali*. Viennae 1813. in *parte Isagogica* §. 17. *De lumine interno*.

matica Scripturarum, cogimur vindicias ecclesiae etiam ex hac parte suscipere. Protestantes namque solent ecclesiam catholicam incusare, quod sacrorum Bibliorum studia retardet, ac scientiam sacram arctis nimis veluti vinculis constringat, dum suam sequi interpretationem, aut saltem non recedere interpretes jubet ab unanimi sanctorum patrum expositione. Protestantes praeterea recentiores eas regulas ac principia in critica, hermeneutica, atque exegesi biblica statuunt et consectantur, quae Scripturam ipsam labefactant, ac omnem ei pene religiosum *valorem* adimunt. Verum enim vero quod magis sincero cuilibet catholico dolendum, illud est, nec defuisse neotericos, qui presse nimis protestantium vestigia prementes viam in scientia biblica inierint, quae vix aut nullatenus cum germana catholica doctrina consistere valeat.

223. Quoniam tamen, ut praemisimus, neque nostri instituti est haec data opera persequi, neque omnino practermittenda esse putamus, ne auditores nostri praesentem hujus scientiae statum penitus ignorent, mediam sectabimur viam, nullam instituendo peculiarem propositionem, paucis refellere contenti calumniam a protestantibus ecclesiae impactam, ac simul ostendere quid Tridentinae synodi decretum demum importet dum vetat ne quis sacras Scripturas interpretari audeat contra eum sensum quem tenuit ac tenet ecclesia, vel contra unanimem patrum consensionem (1). Exinde eruemus essentialia discrimina, quae necessario interponi debent inter criticam, hermeneuticam et exegeticam biblicam catholicam, et protestantem. Demum nonnullas complectemur regulas qui-

(1) Quod *negative* heic conc. Tridentinum statuit, ne scilicet quis interpretetur sacram Scripturam contra unanimem patrum consensum, in professione fidei edita a Pio IV. *positive* exprimitur, cum in ea quilibet profiteatur nunquam se interpretaturum eandem Scripturam nisi juxta unanimem ss. patrum consensum, in his videlicet quae ad fidem et mores pertinent.

bus sese regat catholicus theologus necesse est, si quidem a sincera catholica norma in expositione et interpretatione sac. Scripturae cum suo caeterorumque damno nolit desciscere.

224. I. Ac primo quidem quam injusta sit accusatio in ecclesiam catholicam per protestantes intorta, perinde ac si illa dum tale sanxit decretum, studiorum biblicorum incrementis detrimentum inferret, patet ex eo, quod ipsa non rectum usum, sed abusum dumtaxat interpretationis decreto illo coërcere sapienter intendat. En ipsa decreti verba: « Ad coërcenda petulantia ingenia decernit (synodus), ut nemo suae prudentiae innixus, in rebus fidei, et morum, ad aedificationem doctrinae Christianae pertinentium, Sacram Scripturam, ad suos sensus contorquens, contra eum sensum quem tenuit et tenet sancta mater ecclesia, cuius est judicare de vero sensu et interpretatione Scripturarum, aut etiam contra unanimem consensum patrum, ipsam Scripturam Sacram interpretari audeat (1). » Ex his porro verbis intelligimus Tridentinum non aliud sibi proposuisse, quam limites certos figere ultra quos progredi catholico interpreti fas non sit. Hi limites praestituuntur a sensu ecclesiae unanimique patrum consensu in iis, quae pertinent ad *fidem et mores*, atque *ad aedificationem christianae doctrinae*. Quo quidem nihil aequius excogitari potest; cum enim Scriptura in *gratiam* religionis data nobis a Deo sit, et in christianae seu catholicae fidei praesidium, aequum erat ut interpretes certis ut ita dicam cancellis continerentur, imo et apte regerentur in Scripturis exponendis ne proprio sensui plusquam par est indulgerent in catholicae ipsius fidei detrimentum. Quemadmodum enim si flumina intra alveum suum contineantur valde prosunt, ac publicis privatisque commodis opportune inserviunt; contra vero si extra alveum erumpant alluviones

(1) Loc. cit.

undequaque important et vastitatem; ita plane si interpretes sacri verum Scripturae spiritum consectentur, qui ex sensu ecclesiae sanctorumque patrum exurgit, fidei ac religionis causam promovebunt; si secus fecerint, maximo eidem erunt nocumento.

225. Ceterum praeter ea quae ad fidem moresque pertinent, plura sunt in quibus possunt catholici expositores ingenium suum naviter exercere. Critica enim, philologia, quae supponit aut requirit antiquarum notitiam linguarum, chronologia, geographia, historia, archaeologia aliaque pene innumera latissimum catholico exegetae campum aperiunt in quo semper proficere possit. Quid vero dicendum de inquisitionibus in multiplicem Scripturae sensum, in iis quae conferunt ad penitiorem sibi doctrinae dogmaticae ac moralis cognitionem comparandam atque ad ampliorem illorum locorum illustrationem quibus christiana doctrina fulcitur, prout ecclesiae patres et interpretes catholici quovis tempore praestiterunt pro ingenti quo erga catholicam fidem amore tenebantur, licet plenam in ecclesiam subjectionem animo atque ore profiterentur?

226. Sane experientia constat nulla obesse ratione Tridentinum decretum catholicis interpretibus biblicae exegeseos incremento. Quot enim ab illa inde aetate in ecclesia catholica interpretes atque exegetae doctissimi floruere, vix ut numerari possint (1)? Qui tamen omnes et

(1) Horum census videri potest apud Calmet, qui in sua *Bibliotheca sacra*, quam praemisit volumini primo *Dictionarii historici etc. Sacrae Scripturae*, omnes recenset interpretes catholicos et protestantes qui sive in universam Scripturam, sive in singulos utriusque Testamenti libros aut speciales eorum partes commentaria usque ad aetatem ejus ediderant. Ex hoc catalogo cui non minima fieri posset additio, colligimus nec numero, nec praestantia catholicos interpretes protestantibus inferiores esse, imo utroque longe istos superare, etiamsi ab aetate concilii Tridentini eos recenseamus. Nathanael Sotuellus in *Bibliotheca scriptorum Soc. Jesu*, quam perduxit usque ad an. 1675. supra tercentum commemorat sac. Scripturae expositores e sola Societate. Nicolaus Antonius in *Bibliotheca hispanica nova* supra quingentos Hispanicos

mirifice Scripturam quaqua versus illustrarunt, et optime simul de re catholica meriti sunt. Quibuscum si conferas exegetas protestantes, habes unde mireris ingens inter utrosque discrimen. Nam isti ut plurimum aridi sunt, sicci, inconstantes, verba, ac phrases grammaticales vix non unice consectantes, quos propterea verius philologos quam interpretes ac expositores vocaveris. Illud vero quam frequens in ipsis, ut dum auctores nostros gravi supercilio notant, et contemptui habere se ostendunt, complura ex iis exscribant, caute tamen, ac suppresso nomine ne se catholicorum copiis ditatos prodant (1). Catholici vero Scripturarum expositores magna ex parte uberrimi veluti fontes exundant, ita ut non mentem solum, sed et legentis animum suavissime pascant, pietatemque nutriant augeantque. (2). Injusta proinde ac falsa est acatholicorum incusatio quod ecclesia quoquomodo sacrarum litterarum studia retardet ac elanguescere sinat, quum potius summopere commendet, ac provehat. Huc certe spectat quod ab eadem Tridentina synodo statutum est: « Ne caelestis ille sacrorum librorum thesaurus, quem Spiritus Sanctus summa liberalitate hominibus tradidit, neglectus jaceat, statuit et decrevit » ut

recenset. Jam vero quot addi possent elencho Sotuelli, et Nicolai Antonii! Quis recenseat tum aliorum religiosorum ordinum, tum aliarum gentium interpretes? Cf. Andres S. J. *Dell'origine, progressi e stato attuale di ogni letteratura*. Roma 1817. tom. VII. *Scienze ecclesiastiche, della scienza biblica* cap. III, pag. 510 seqq.

(1) Nos identidem hujuscemodi protestantium agendi rationis exempla dedimus, sed cf. J. B. Glaire *Introduction historique et critique aux livres de l'Ancien et du Nouveau Testament*. Paris 1839. II. *append.* au chap. VI. II. *part.* §. V. pag. 517. seq.

(2) Satis est specimen sumere ex commentariis super prophetas Gasparis Sanctii, ex comment. V. Bellarmini in psalmos et P. Berthier pariter in psalmos, Bernardini a Piconio in epistolam s. Pauli, aliorumque passim, qui pietatem ubique et unctionem plane caelestem spirant. Si quis hos conferat cum expositionibus Semleri, utriusque Ronsemülleri, Kuinoelii etc. deprehendet tantum illos inter et istos discrimen intercedere quantum intercedit medullam inter et ossa, spiritum et corpus, caelum et terram. Ecquid aliud expectes ab iis qui nonnisi terrena sapiunt? Cf. Glaire *op.* et loc. cit. pag. 507 seqq.

constituerentur ubique locorum, qui idonei essent « ad Sacrae Scripturae expositionem et interpretationem » populo faciendam, et cathedrae de Scriptura sacra in gymnasiis erigerentur (1).

227. II. Quod vero ad essentialia discrimina spectat, quae necessario intercedere debent catholicos inter et protestantes circa criticam, hermeuticam et exegesim biblicam, ea quidem sua veluti sponte profluunt ex contrariis principiis quibus utrorumque institutio innititur. Etenim catholici ex principio auctoritatis quae catholicae professionis fundamentum constituit, integrum ab ecclesia sac. librorum canonem accipiunt, ab eademque dogmaticam interpretationem, versionem, ac normam denique exegeticae expositionis mutuantur. Quare non admodum solliciti sunt de critica et hermeneutica biblica; quibus nempe tantum impendunt studii quantum opus est ad rationem de ecclesiae doctrina circa ejusmodi articulos reddendam, ad eamque tuendam vindicandamque ab impugnationibus adversariorum. Ipsi, ut verbo dicam, jam habent aedificium absolutum sane ac perfectum, in cujus possessione firme ac secure consistant, nec nisi titulos propterea legitimae hujus possessionis defendunt.

228. Contra vero protestantes ex opposito principio liberi examinis debent in primis aedificium ipsum e solo ut ita dicam, erigere, imo materiam ipsam quae tantae huic moli aedificandae necessaria est, quoad singulas suas partes conquirere et congerere; prius nempe inquirant oportet utrum existat Scriptura sacra, quibusnam libris constet, utrum omnes libri in singulis suis partibus integri et absque ulla interpolatione ad nos usque pervenerint, quinam insuper canonici ac divini sint censendi. Age vero, debent deinde verum ac nativum sensum determinare, ac fidei demum articulos sibi exinde componere. Haec

(1) Sess. v. in decreto de Reform. cap. 1.

autem omnia ex genuino protestantismi systemate quilibet ex sese praestare et efficere tenetur, idque sane tali certitudine, quae fidem theologicam *subjective* gignere valeat, omnemque propterea errandi formidinem tollat. Diximus *quilibet ex sese efficere haec omnia tenetur*, quippe essentiale principium protestantismi de libertate examinis quae plena ac generalis esset debet, id postulat omnino; secus enim si rudes ex aliorum sive plurium sive pauciorum auctoritate omnia et singula quae recensuimus amplecti deberent, jam in ipsum catholicae ecclesiae principium quod est principium auctoritatis relaberentur, et principio quod profitentur liberi examinis apertissime adversarentur. Quo fit, ut necessario fateri debeant protestantes religionem christianam plerisque ex humano genere imperviam existere, aut admittere saltem quoad istos plerosque principium ecclesiae catholicae, eam sibi ipsis arrogando auctoritatem quam ecclesiae universae denegare non verentur (1).

229. Porro primi protestantes, quin id adverterint, ab ecclesia catholica sacros acceperunt libros quos uti canonicos et divinos adhuc retinuerunt (2), simul cum magna dogmatum parte, e. g. Trinitatis, Incarnationis, divinitatis Christi, peccati originalis aliorumque ejusmodi quae cum eadem ecclesia professi sunt. Idque sane, ut patet, peregerunt manifeste refragantes principio quod veluti fundamentum omnium extulerant, et sine quo nunquam protestantismus pullulasset. Nihilo tamen minus ne ab ecclesia catholica in recensitis articulis peudere viderentur coeperunt fundamenta critica expendere quibus innixi rationem redderent de discretione ab se facta inter libros canonicos et non canonicos, et quoad singulas uniuscujusque libri partes; quod quidem opus ad

(1) Cf. Milner op.cit.tom.I. *lettre* v. pag.36. et *lettre* VIII.pag.64 seqq.

(2) Id fatetur vel ipse Beausobre, *Hist. du Manicheisme* tom.I, p.141. Cf. Grégoire *Hist. des sectes* tom. IV, pag. 434.

haec ferme tempora strenue sunt prosecuti. Postea novae hermeneuticae et exegeseos biblicae (1), quas adhuc impense promovent, jecerunt fundamenta. Demum *Epicrisin* adjecerunt seu *discretionem* ac veluti delectum quemdam credendorum, sive articulorum fidei qui admittendi essent aut respuendi: nec vero diffitendum, ingens protestantes in hasce inquisitiones studium contulisse, magnosque in iis exantlasse labores.

230. Ast non solum exiguo admodum successu « semper discentes, et nunquam ad scientiam veritatis pervenientes (2), » sed ordine plane retrogrado ipsos processisse recentiorum protestantium experimentum abunde nos docet. Etenim tametsi primi pseudoreformatores vixdum e catholica religione emersi, nonnisi ancipiti timidoque animo nativum protestantismi principium evolverent, ac etiam a conspectu abyssi quam sibi foderant (3) perterrefierent, postea tamen illorum successores audaciores effecti destructionis opus paulatim persequi instituerunt, ita ut christiani totius aedificii lapidem super lapidem vix demum reliquerint.

231. Nam sua illa critica biblica eo ipsos sensim pertraxit ut Pentateuchum Moysi abjudicarent, plerosque historicos V. T. libros rejicerent, supposititia demum illustriora vaticinia decernerent (4). Eadem critices effrenata licentia in libros N. T. caussa fuit ut et quatuor Evangeliorum authenticitatem abolerent (5), ac plerasque

(1) *Hermeneutica* perinde valet ac *ars* seu *facultas interpretandi*; est ab ἑρμηνεύω *interpretor*, *explico* etc.; latiori tamen sensu interdum hermeneutica accipitur pro ἑρμηνεία seu pro enarratione, doctrina etc. *Exegesis* vero *explicatio*, *enarratio* ab ἐξηγέομαι, *narro*, *expono*, *explico*, *interpretor*. Duo haec vocabula proinde interdum promiscue usurpantur ob significationis affinitatem: attamen proprie hermeneutica ad interpretationem ac versionem vocabulorum refertur; exegesis vero ad expositionem sententiarum.

(2) II. Timoth. III, 7.

(3) Cf. Bossuet *Hist. des variations* liv. v. §. XXXI.

(4) Cf. quae superius diximus, necnon quoad vaticinium Danielis IX. quae scripsimus in tract. *de Incarnatione* p. I, cap. II, prop. III, §. 2.

(5) Huc referuntur quae de Urevangelio, seu Evangelio Aramaeo,

epistolas s. Pauli, ut de reliquis libris taceamus, explo-derent (1).

232. Nec diversas subiit vices doctrina de sacrorum inspiratione librorum, quam, ut vidimus, prius ipsi ita extenuarunt, ut ad solam immunitatem ab erroribus constrinxerint; deinde ad immunitatem ab erroribus gravioribus; demum et hanc ipsam abjicientes, tum erroribus haud levibus scatere libros sacros effutierint, tum omnem supernaturalis praesidii in iis conscribendis ideam penitus exterminarint (2).

233. Eundem progressum cernere est apud protestantes, quoad hermeneuticam et exegesim sacram; nam ab initio pluris adhuc faciebant traditionis sensum; non dedignabantur patrum scripta consulere, ac primitivae ecclesiae doctrinam recolere. At enim non hic diu res stetit; sed cuncta illa adminicula deinceps spernentes sibi solos duces esse maluerunt. Exinde canones illi biblicae hermeneuticae quibus omnia ad interiora revocant argumenta, ad usum loquendi, quem praecipuum et exclusivum vocant rite Scripturas interpretandi medium, quem tamen usum non ex patribus qui proxime apostolicae floruerunt aetati, sed ex auctoribus profanis arcessere inprimis amant. Hinc perpetua illa comparatio inter dictiones et phrases scriptorum sacrorum, auctorumque profanorum, quo nil magis in istorum emicat scriptis (3). Ad parallelismum provocant continen-

ac de auctore Evangelii Joannis paulo ante disseruimus.

(1) Cf. Bar. de Stark *Entretiens philosoph.* p. 133 seqq.

(2) Cf. superius dicta, tum Glaire op. cit. tom. 1. pag. 535 seq.

(3) Perpetua fere est comparatio quae in protestantibus interpretibus cernitur inter phrases scriptorum profanorum et scriptorum sacrorum, adeo ut vix paginam percurras quin tibi ejusmodi comparationes magno numero occurrant, quasi nempe apostoli et evangelistae a Platone, Homero, Aeschine, Demosthene phrases suas mutuati fuerint, ita ut ad illas suae ipsorum exigi debeant. Nec vero reprehendimus absolute ejusmodi verborum aut phrasium parallelismos, sed illorum abusum, cum praesertim horum obtentu ecclesiae interpretationem excludere contendant novi isti interpretes et exegetae.

ter locorum, ad parallelismum poëticum, quamvis nondum satis firmas constituerint regulas ad ejusmodi parallelismos detegendos, utrum scilicet in verbis, an in sententiis, aut in utrisque simul sit reponendus: item ad principium quod *accomodationis* appellant quoad applicationem veterum vaticiniorum ad Christum (1), non ex parte dumtaxat apostolorum et evangelistarum, sed et Christi ipsius (2). Ad praeconceptas demum opiniones judaicas et pharisaicas Pauli, ac reliquorum apostolorum se convertunt (3). Quid proinde mirum si his aliisque ejusmodi canonibus unice recentiores exegetae protestantes instructi, iisque plane confisi eo commentariis suis devenerint, ut omnino esset exoptandum easdem ab iis regulas in sacris exponendis litteris servari, quas in profanis illustrandis scriptoribus consectantur? Nunquam sane in commentandis Livio ac Tacito eam sibi libertatem permitterent, qua in exponendis evangeliis, aliisque scriptis sacris impune debacchantur. Quoties enim aliquid in iis offendunt quod cum opinionibus suis non congruat, lacerant, detorquent per violentas interpretationes, ita ut vel Straussius ipse illos irrideat (4).

(1) Cf. Starck *Entretiens philosoph.* pag. 155 seqq.

(2) Uti Wegscheider passim, praesertim §. 121. et 199.

(3) Apud Starck op.cit. p. 133 seq.

(4) *Vie de Jésus.* tom. 1. *Introduct.* §. VIII, IX. X. Speciminis gratia nonnulla describam ex §. X. « Mais ce qu'il y a de plus criant en fait de contradiction, c'est ce qu'on lit dans une mythologie du Nouveau Testament, comme celle de Bauer: l' idée du Mythe est si peu comprise que, par exemple, il admet réellement chez les parents de Jean-Baptiste un mariage demeuré stérile: qu' il explique l'apparition de l'Ange à la naissance de Jésus par un météore enflammé; qu'il suppose, à son baptême, un éclair et un coup de tonnerre, en même temps que le vol fortuit d'une colombe au-dessus de sa tête; qu' il donne un orage comme fondement de la transfiguration, et que, des anges sur le tombeau de Jésus resuscité, il fait des linceuils blancs. Kaiser, lui qui se plaint que tant d'explications naturelles soient si peu naturelles, assure cependant que ce serait ne voir qu'un côté des choses que de vouloir interpréter tout le merveilleux du Nouveau Testament d' une seule et unique manière: et à l'aide de celte remarque il laisse subsister l'explication naturelle à côté de l'explication mythique. Pour peu que l' on connaisse, dit-il, que le vieil auteur a voulu raconter un miracle, l' explication naturelle devient sou-

234. Pronum hinc est inferre cujusnam modi fides protestantium esse queat, qui Scripturam unicam illius regulam esse clamitant. Primi protestantes qui tropice intellexerunt verba consecrationis ne cogerentur admittere realem Christi praesentiam in eucharistia obtendentes ejusmodi dogma pugnare cum recta ratione, viam aperuerunt socinianis ad tropice intelligenda illa omnia loca in quibus traduntur mysteria Trinitatis, Incarnationis, satisfactionis Christi et quaelibet alia mysteria idque ex eodem protestantium principio. His successerunt rationalistae, qui eidem principio innixi abjecerunt omnem actionem Dei immediatam, ac propterea revelationem, inspirationem, miracula, vaticinia, et quidquid demum supernaturale redolet. Donec hos exceperunt mythici, qui primum in V. T. deinde in Novo non deprehenderunt nisi mythos historicos, aut poëticos, aut morales, aut mixtos in plerisque sacris narrationibus. Sic historia creationis hujus universi est mythus primus, paradisus terrestris mythus secundus, casus angelorum et protoparentum mythus tertius, et ita porro historia diluvii, turris babelicae et confusionis linguarum, historia Abrahami, Isaaci, Jacobi, Josephi, Samsonis etc. (1). In Novo autem Foedere praeter mythum conceptionis et ortus Joannis Baptistae, historia Annunciationis exhibet mythum primum, ortus et infantia Christi mythum secundum, et ita de reliquis historiae evangelicae et apostolicae partibus (2). Tandem deismum professi non pauci ex protestantibus, larva sibi detracta, docuerunt phi-

vent alors admissible: elle est tantôt physique, comme dans le lépreux dont Jésus *prévit sans aucun doute* le prochain rétablissement: tantôt psychologique, la renommée de Jésus et la confiance en lui ayant eu, chez plusieurs malades, la plus grande part a la guérison etc.» pag. 55 seqq. Sed velum adducamus super ejusmodi impietates.

(1) Cf. Glaire op. cit. tom. 1, pag. 528.

(2) Ibid. Circa Scripturarum abusum ex parte Lutheri, eorumque asseclarum, qui primi reformatores fuerunt cf. *Histoire de la vie de Luther* par M. Audin ed. cit tom. 1, chap. XXII. pag. praesertim 380 seq.

losophi munus esse totam ex proprio fundo religionem sibi effingere, ac Scripturam et religionem positivam, seu christianismum historicum non-philosophis relinqui debere (1). Talis et non alius erat exitus expectandus ab illis criticis et exegetis, qui profiteri non erubuerunt grammaticam esse fundamentum unicum suae ipsorum theologiae, fulcrumque firmissimum, imo ecclesiae lutheranae seu protestanticae sectae *Palladium* (2).

235. III. Itaque catholicos, qui neque in critica, neque in hermeneutica aut in grammatica fundamentum ac basim fidei suae collocant, sed fidem et omnia, quae sive ad eam referuntur sive illam supponunt, ab ecclesia tutissime accipiunt ac tenent, contrariam plane viam inire oportere in studiis biblicis persequendis apertum est. Rata illi, ut hominis catholici est, firma ac immobilia profitentur quae circa fidem et mores in aedificationem Christianae doctrinae ab ecclesia semel constituta ac sancita sunt; ideoque hoc circa Scripturarum canonem et inspirationem sacrorum Bibliorum, eorumque dogmaticam interpretationem, eo dumtaxat ferri debent illorum conatus, eo dirigi studia ut catholicam doctrinam illustrent, amplient ac tueantur.

236. Criticae proinde biblicae, quae theologum catholicum decet, id muneris esse debet, investigare et expendere instrumenta, quae vocant, quibus ecclesia innixa canonem suum probavit, nobisque proposuit; nec non lectiones quas admisit, librorumque partes quas retinuit aut rejecit; inquirere in historiam sacri textus tum quoad fontes, ut ajunt, originales, tum quoad antiquas versiones; lectiones praeterea comparare et variantes quae sive in codicibus sive in veteribus monumentis et patrum scriptis occurrunt; recensiones item et emendationes codicum quae

(1) Quod hic vix innuimus plenius evolvemus in tertia hujus tractatus parte.

(2) Ita Georg. Bened. Winer in *Grammat. idiomatis N. T.* Lips. 1825. tom. 1. in dedicat. et in praef. pag. xi.

identidem a viris doctis factae sunt. Et haec quidem omnia in eum finem dirigere debet, ut semper inde ecclesiae judicium confirmetur adversum intemperantes criticos illos, qui vix aliquid intactum reliquerunt.

237. Nec alio spectabit hermeneutica et exegesis catholicorum Scripturae cultorum; cujus scopus praecipuus esse debet dogmaticas praesertim ecclesiae interpretationes defendere ac tueri adversus profanas haereticorum et incredulorum novitates et aggressiones. Certum enim ratumque cum omnibus catholicis sit, ecclesiam errare in definitionibus suis non posse; quamvis subinde interpretes difficultates experiantur, quae molestiam creent, hae tamen eorum frangere animum nullatenus debent, cum veritas veritati nequeat esse contraria, atque oppugnari quidem possit, expugnari non possit. Acuere potius difficultates debent ingenium, studium promovere, diligentiam exstimulare in latebris omnibus perquirendis, ac momentis sive intrinsecis, sive extrinsecis quibus illae solvantur consectandis. Nec vero de felici horum laborum exitu ambigere quisquam potest. Experientia quippe tot seculorum ostendit ecclesiam numquam in decisionibus suis a veritate vel minimum deflexisse; nec raro protestantes ipsi fateri demum coacti sunt se deceptos fuisse etiam in iis quae uti inconcussa ab initio posuerant ad catholicae ecclesiae doctrinam oppugnandam (1). Plurimum porro conferent catholico interpreti ad verum Scripturae sensum statuendum non loquendi solum usus, aut parallelismus, sed potissimum ac praecipue sensus tradi-

(1) Pluribus exemplis id ostendi posset, nisi ageretur de re omnibus explorata. Ecquis enim nunc inter protestantes *orthodoxos*, quos vocant, docet bonis operibus injuriam irrogari meritis Christi? Omnia infidelium ac peccatorum opera totidem esse peccata? Justum peccare in omnibus operibus suis ita ut mereatur aeternam damnationem? Fures, fornicarios, homicidas, adulteros sola externa imputatione meritorum Christi aeque sanctos esse ac Beatam Virginem? Deum impellere ad peccatum, aliaque ejusmodi sexcenta quae cum Luthero et Calvino antiquiores protestantes profitebantur veluti firmissimas veritates?

tionalis, sanctorum patrum scripta, usus et praxis ecclesiae, quae, ex catholico principio auctoritatis, primum Scripturis rite interpretandis locum obtineant, opus est. Nunquam patiantur catholici interpretes abripi se ab apparentibus et speciosis novatorum theoriis, quae temporis lapsu vanae ut plurimum ac fallaces deprehenduntur. Ad summum si quid illa boni continent, adminiculo esse possunt: ast fundamentum conficere hermeneuticae catholicae numquam debent.

238. Demum in exegesi sua catholici Scripturae cultores animum intendant oportet ad analogiam fidei, itemque ad finem in quem nobis a Deo Scripturae datae sunt. Deus porro largitus nobis non est Scripturas aut ad otiosam quamdam animi curiositatem pascendam, aut ad inutiles fovendas disquisitiones, sed ad mentem iis quae credere oportet uberius informandam, animumque excitandum in amorem sui; ad opera praestanda, quibus sancti efficiamur eique grati; ad fovendam denique pietatem, ac omnimodam perfectionem consectandam. Quod quidem praeclare significavit apostolus II. Timoth. III, 16. dicens: « Omnis Scriptura divinitus inspirata utilis est ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in justitia, ut perfectus sit homo Dei, ad omne opus bonum instructus; » quibus verbis quatuor praecipua doctoris christiani officia complexus est, ad quae utilis est Scriptura. Haec nempe sunt primum *docere* veritatem fidei; secundum *refellere* errores fidei adversantes; tertium admonitionibus et correptionibus *depravatos mores redintegrare;* quartum *instituere ad justitiam*, ad vitae videlicet sanctimoniam (1). In commentariis proinde suis haec potissimum prae oculis habebit catholicus exegeta, ad quae facilius ac praeclarius obtinenda praesto ipsi erunt ve-

(1) Cf. Bernard. a Piconio in hunc loc.

luti oportuna subsidia tum antiquiorum linguarum notitia quibus libri utriusque foederis exarati sunt, cum valde hae conferant ad verum Scripturarum sensum assequendum (1); tum assidua sanctorum patrum lectio, nec non potiorum interpretum et expositorum crebra evolutio; morum et consuetudinum hebraici populi non secus ac aliarum antiquarum gentium cognitio; notitia chronologiae et geographiae sacrae; libri etiam thalmudici et rabbinici, qui pluribus Scripturarum textibus lucem afferre possunt, praesertim in allusionibus ad effata, ritus, consuetudinesque judaici populi; demum multiplex sacrae Scripturae sensus.

239. IV. Et ad hos quidem varios Scripturae sensus speciatim quod attinet, non me fugit, nonnullos ex recentioribus etiam catholicis se jam difficiles praebere in illis admittendis (2). Verum in hoc quoque, quemadmodum et in aliis omnibus discretione opus est, adeo ut usum debeamus ab abusu secernere. Qui enim absque delectu ac sufficienti fundamento, aut ex arbitrio etiam hos sibi confingunt, adeo ut tribuant Scripturae sensum,

(1) Cf. Corn. a Lapide in *Prooemio et encomio s. Scripturae* sect. I. Cf. etiam Serarium in *Proleg. Biblic.* cap. XXI.

(2) Jahn in *Enchiridio hermeneuticae generalis tabularum Veteris et Novi Testamenti.* Vien. 1812. §. 14. 15. et 16. quamquam admittat duplicem sensum *immediatum* seu litteralem et historicum, ac sensum *mediatum* seu symbolicum; coarctat tamen nimis istius usum, ac sensum mysticum quem patres consectati sunt, videtur plane excludere; imo quaedam habet quae parum abludunt a protestantium placitis. At ulterius etiam progressus est Arigler in *Hermeneutica Biblica generali.* Vien. 1813. qui non solum sensum mysticum omnino videtur rejicere, sed §. 10. et seqq. argumenta evertere nititur quibus ille adstrui solet; insuper hac illac nonnulla interjicit quae cum sana doctrina haud consistere possunt. Satis hic sit speciminis gratia exscribere, quae habet §. 12. « Addiscant *rationi supremas partes deferre*, qui effata ejus (Scripturae) nunquam a se ipsis, sed ab aliena semper, et sublimiori quidem auctoritate suspendi vellent. » Haec porro dure nimis dicta videntur; taceo quae de sensu scribit Tridentini decreti circa sacr. Scripturarum interpretationem, quae de accommodatione V. T. Scripturarum ab evangelistis et apostolis Christo facta habet: talia quippe sunt ut a sincero catholico admitti nequeant. In omnibus est modus servandus, alioquin scopulis foede impingere opus est.

qui proprius tantum eorum est, sunt procul dubio succensendi. Qui vero solidis rationibus innituntur, dummodo certo utantur temperamento, commendandi sunt dum varios Scripturae sensus detegunt et exponunt. Christus enim ipse et apostoli non uno in loco hujusmodi interpretandi rationis viam nobis aperuerunt. Cum typica siquidem fuerit antiqua lex: non solum apertis praedictionibus et vaticiniis Christum ejusque ecclesiam praenunciavit, verum etiam variis ritibus gestisque praefiguravit (1).

240. Distinguitur autem sensus in litteralem, qui etiam tropicus et metaphoricus est, et in mysticum seu spiritualem; qui rursum dividi consuevit in allegoricum, tropologicum, et anagogicum, qui tritis illis versibus comprehendi solent:

Littera gesta docet: quid credas allegoria:
Moralis quid agas: quo tendas anagogia (2).

(1) Hoc vel ipse Jahnius loc. cit. fatetur. Cf. etiam Glaire op. et loc. cit. p. 339 seqq.

(2) Nonnullis partitio haec sensuum biblicorum adductis versiculis expressa non uno ex capite peccare videtur; ac 1. quod unum sensuum biblicorum genus cum alterius generis speciebus simul numeretur; cum nulla ratio sit cur nomina *tropologicum* et *anagogicum* diversis speciebus sensus spiritualis significandis unice usurpentur. Scripturae siquidem etiam secundum sensum litteralem intellectae nobis ea exhibent quamsaepissime, quae ad *mores* spectant, atque ad *aeternam beatitatem*; 2. quod praeter vitia toti propositioni communia recensiti versiculi alia habeant sibi particularia. Male quippe *littera* definitur quae *gesta docet*, veluti si historiae dumtaxat, non autem et *leges* quoque et *morum praecepta*, atque ipsae admodum *prophetiae* litteralem sensum haberent. Neque *allegoria* ea solum est quae docet *quid credas*; allegoria enim *biblica*, quae permisceri non debet cum allegoria *rhetorica*, est series, ut ita loquar, *metaphorarum* biblicarum, eventuum scilicet ac rerum, quae aliud significabant, praeter id quod erant, ut ex verbis Pauli mox edicendis patebit. Porro, quamvis detur gesta haec fidei materiam objectumque esse, plura tamen horum gestorum ad spem excitandam quoquo valere, et ad mores informandos ambigi nequit.

Ceterum quadruplicem hanc biblici sensus partitionem putarunt aliqui primo ab Augustino fuisse excogitatam, qui in lib. 1. *de Gen. ad litter.* cap. 1. scribit: «In libris omnibus sacris intueri oportet, quae ibi *aeterna* intimentur, quae *facta* narrentur, quae *futura* praenuntientur, quae *agenda* praecipiantur.» Ast s. Doctor his verbis nequaquam

241. Nostrum non est haec particulatim persequi; hoc tantum monemus, sensum litteralem illum esse qui immediate oritur ex verbis ipsis Scripturae in nativa sua significatione acceptis, seu quem verba immediate exprimunt; sensum vero spiritualem esse mediatum, qui nempe ex rebus significatis eruitur (1). Omittentes porro quaestionem utrum unus idemque Scripturae textus duos possit sensus litterales pati (2) uti plures nec fortasse immerito contendunt (3), nos cum communi theologorum et interpretum sententia dicimus, solum litteralem sensum cum tandem esse qui argumenta praebere theologo possit ad dogmata evincenda ac vindicanda.

242. Et haec quidem generalia veluti monita nobis

diversos Scripturarum sensus commemorat, sed totam illarum materiam dispertit. Eucherius tamen Lugdunensis, qui paulo post Augustinum, eodemque seculo v. floruit, non modo partitionem illam habet, sed ipsa nomina usurpat secundum eam notionem, quae etiam modo nominibus hisce inest in Praef. in lib. *Formular. spiritualis intelligentiae*, ubi haec habet: « Corpus Scripturae sacrae, sicut traditur, in *litera* sive *historia* est: anima in morali sensu, qui *tropicus* dicitur: spiritus in superiore intellectu, qui *anagoge* appellatur. » Bibl. PP. Col. Agripp. tomi v, p. 1, p. 741. Non meminit Eucherius, ut patet ex adductis verbis sensus allegorici, at hunc commemorat s. Paulus Gal. iv, 23. ita scribens de historiis Isaaci et Ismaelis: « Quae sunt per *allegoriam* dicta; haec enim sunt duo testamenta. »

(1) Aliqui paulo diversam notionem utriusque sensus litteralis et spiritalis exhibent; ita ut sensum *litteralem* dicant id quod in Scripturis *directe* ac *proxime* Spiritus Sanctus exprimere voluit, et verba *directe* praeseferunt sive propria sive figurata in quantum figurata sunt, sensum vero *spiritalem* id vocant, quod in Scripturis *directe* quidem, quamvis *remote* exprimere voluit Spiritus S., *oblique* tamen verba praeseferunt ex *typis* promanans atque in sensu *litterali* delitescens.

(2) Lutherus omnium primus unitatem sensus litteralis tuitus est, de quo scribit Millerus Georg. Augustae professor dogm. « Immortaliter meritus fuisse censendus est Lutherus noster, qui exploso pontificiorum de pluralitate sensus verbo lubrico, et subdolo commento, constanter unicitatem sensus litteralis asseruerit. »

(3) Cf. Cornel. a Lap. can. xxxvi. *in Pentateuch* Qui huic adstipulantur sententiae duces sibi sumpserunt s. Augustinum qui *Confess.* lib. xii. capp. 18. 25. 26. 31. et 32. et lib. iii. *de Doctr. Christ.* cap. 27. et alibi duplicem ejusmodi sensum adstruit; nec non s. Thomam 1. p. q. 1. a. 10. corp. Cf. quae in hanc rem scite animadvertit Czuppon op. cit. *Vindiciae vulgatae lat. edit. Biblior.* tom. 1, sect. 1, §. vii, p. 24 seqq. Cf. tamen etiam Estium in *Oratione, an ejusdem Scripturae plures sint sensus litterales?*

attigisse satis sit de exegetica seu scientifica Scripturarum interpretatione. Nam quod ad apparatum spectat eorum quae ad rectam Scripturarum intelligentiam requiruntur, nec non ad peculiares canones et regulas, quae prae oculis haberi debent ut germana habeatur expositio sive Veteris sive Novi Testamenti, et ad libros singillatim sumptos, nos ne in alienam messem, ut praemisimus, immittere falcem videamur, auditores nostros ad probatos auctores remittimus, qui de hisce data opera scripserunt (1).

CAPUT IV.

De Scripturae sacrae versionibus

243. Quae de sacrarum litterarum versionibus a theologis dicenda sunt, afficiunt potissimum vulgatam versionem latinam, ac versiones vernaculis linguis confectas. Hoc enim eorum postulat munus, tuendi nimirum quae ab ecclesia sunt constituta. Cum vero ecclesia authenticam declararit vulgatam latinam, pluraque de versionibus in lingua vulgari decreverint Romani Pontifices, consequitur theologi esse horum vindicias sumere adversus ecclesiae detractores, qui ingentes ea de causa clamores excitarunt. Quod enim attinet ad antiquarum versionum sive orientalium sive occidentalium recensionem, singularumque pretium, epocham, auctores, nec non ad recentiores versiones, editiones, earumque decora aut vitia, ea sibi sacrarum litterarum institutores referre, et expendere veluti proprium objectum assumunt.

(1) Consuli inter ceteros possunt s. Augustin. *De Doctr. Christ.* lib. III., Salmeron, *Proleg.* VII-XX. Serarius, *Proleg. Bibliac.* c. XXI. Bonfrerius *Praeloqu. in totam Scriptur.* c. XX. Vasquez *in s. Thom. 1. p. q. 1. a. 10.* Huetius *Demonst. Evang.* prop. VII, §§. 1-6. *Biblia latino-gallica* vulgo *De Vence, preface génér. sur les livr. de l' Ancien Testam.* Paris 1827. tom. I. p. 248. Glaire op. cit. tom. I, chap. VI, p. 336-401. et iterum in append. au chap. VI, p. 470-493.

244. Porro quoad vulgatam latinam Bibliorum versionem non paucae motae sunt controversiae ; ac primo, quonam sensu a Tridentino declarata authentica sit, utrum scilicet cum textuum originalium detrimento, quod plures haeretici, non ita pridem, ut ecclesiam catholicam criminarentur, obtenderunt ; an vero tantum comparate ad ceteras, quae circumferebantur, latinas versiones ; secundo an per suum decretum Tridentina synodus intenderit vulgatam versionem non a quovis solum errore circa fidem ac mores immunem declarare, sed etiam a quolibet alio vitio quod sive res et sententias sive ipsa verba attingat, ita ut ab omnibus mendis libera plane sit ; tertio, utrum vulgata censeri debeat inspirata, ut nonnulli existimarunt (1), nec ne quarto, utrum denique editio communis a Sixto V. et Clemente VIII. edita ita pura a mendis sit, ut ulteriori nequeat subjici emendationi.

245. Fere omnes ejusmodi quaestiones magna olim animorum contentione atque aestu agitatae obsoleverunt ; nemo ut jam inter protestantes reperiatur qui hanc Tridentino mentem et consilium in suo decreto edendo fuisse contendat, vulgatam nempe versionem supra textum ipsum primigenium efferre, aut prohibere quominus quisquam ad ipsos, si opus fuerit, fontes originales accedat, uti plures iique gravissimi catholici auctores ostenderunt (2). Sic nemo ex catholicis est, qui nunc inspiratio-

(1) Inter ceteros Petrus Sutor in op. *De translatione Bibliae* cap. x. Titelmanus in *Disput. pro editione vulgata* adjecta comment. in epist. ad Rom. Mariana in *Dissert. pro edit. vulgata* cap. xvii. et seq., Morinus *Exercitat. Bibl.* lib. 1, c. xii.

(2) Cf. Card. Pallavicini *Storia del conc. di Trento* lib. vi, cap. xvii. ubi ostendit nunquam mentem concilii fuisse vulgatam versionem supra textus hebraicum et graecum efferre, aut impedire quominus scriptores ad eos textus recurrant, cum oportunum judicaverint ad pleniorem sensus intelligentiam. Sane Salmeronius qui ipsi concilio interfuit, haec habet *prol.* III. edit. Colon. Agrypp. 1602. p. 24. « Postremo accessit concilii Tridentini approbatio, quod videns nostri seculi haereticos palam contemnere Vulgatam, sive veterem Hieronymi editionem, novasque pro suo arbitratu quemque

nem tueatur in latina vulgata adornanda, aut qui adhuc existimet ita eandem esse vulgatam editionem a quibusvis librariis aut typographicis mendis immunem, ut nequeat ulteriori subjici emendationi, id quod auctor ipse praefationis ad lectorem in editione Clementis VIII. fatetur (1). In eo tamen, unanimi prorsus sensu, catholici conveniunt omnes, nullum vulgata in editione errorem contineri in iis saltem quae ad fidem moresque spectant, aut etiam quae alicujus momenti sint in rebus atque

producere, tale condidit decretum... Jam secundo loco ostendamus, non ita fuisse Vulgatam Hieronymi editionem probatam, at propterea rejecta sint intelligenda vel graeca, vel hebraica volumina: quod non est difficile ostendere. Nihil enim ibi de exemplaribus aut graecis aut hebraicis agebatur; tantum inter tot editiones latinas, quot nostra secula parturierant, quaenam ex illis praestaret, sermo erat... Liberum autem reliquit omnibus, qui Scripturas profundius meditantur, fontes graecos aut hebraeos, quatenus opus sit, consulere etc. » His consonant quae adversus Calvinum et Philippum Melanchthonem scripsit Andreas Vegas alter concilii Theologus lib. xv. *de Justif.* cap. ix, Colon. 1572. p. 692. ubi cum praemisisset concilium approbasse Vulgatam latinam expurgatam a mendis chalcographorum, nec eam tanquam a caelo delapsam adorari voluisse, aliaque ejusmodi, subdit: « Et haec fuisse mentem synodi, nec quidquam amplius statuere voluisse, ex verbis ipsis, et ex aliis consuetis approbationibus concilii potes colligere. Et ne dubites de hoc, verissime possum tibi (Calvine) allegare pro his amplissimum et observantissimum Dominum Sanctae Crucis cardinalem... qui illi sessioni et aliis omnibus praefuit, ac pridie quidem, quam illud decretum firmaret, et postea, non opinor semel, mihi testatus est, nihil amplius voluisse patres firmare. Itaque nec tu, nec quispiam alius propter hanc approbationem vulgatae editionis impedit, quo minus, ubi haesitaverit, ad fontes recurrat, et in medium proferat quidquid habere potuerit, quo juventur, et locupletentur latini ot vulgatam editionem ab erroribus repurgent, et quae sensui Spiritus S., et ipsis fontibus sunt magis consentanea, assequatur. » Post haec supervacaneum puto ea adjicere quae scribunt Bellarminus in eadem sensum lib. ii. *De verbo Dei* c. x. Rugerius Secretar. Apostol. lib. *De Script. canonic.* cap. xliv. aliique bene multi: hos magno numero recenset Humfr. Hodius Oxoniens. in op. *De Bibliorum textibus* etc. Oxon. 1705. lib. iii, cap. xv. Hic autem ubique infensissimum se praebet Rom. ecclesiae. Contrarium tamen contendit Melchior Canus *De locis* lib. ii, c. xiii. seq. cum aliis, quibus a fortiori adstipulantur qui Vulgatam inspiratam censuerunt.

(1) Cujus auctor, ut mox videbimus, ipse Bellarminus est. Sane satis est oculos conjicere in alterum ex duobus libellis quos Lucas Brugensis card. Bellarmino obtulit, in quo specimen correctionum in iv. Evangelia exhibet quae in textu Vulgatae fieri possent. Opp. ed. Antwerp. 1606. tom. ii, p. 1056. Item in duobus aliis libellis, qui ad calcem *comment.* Du-Hamel recusi sunt.

sententiis (1). Quo sensu affirmant authenticam declaratam esse vulgatam latinam a Tridentino, cujus nimirum decreto factum est, ut latina haec versio originali textui plane conformis dijudicata fuerit, atque extrinsecam praeterea auctoritatem nacta sit : unde nos ex publico ejusmodi ac solemni ecclesiae judicio, certi efficimur de ea conformitate atque intrinseca consonantia, quam habet cum fontibus ipsis, ita ut ejus respui auctoritas a nemine possit. Nos ipsis adstipulamur ; atque hoc sensu, reliquis jam obsoletis controversiis praetermissis, authenticam adstruimus adversus protestantes vulgatam latinam versionem.

246. Ne vero in obscuritate versemur, juverit heic verba ipsa praemittere Tridentini decreti sess. IV. quae ita se habent : « Eadem sacrosancta synodus considerans non parum utilitatis accedere posse ecclesiae Dei, si ex omnibus latinis editionibus, quae circumferuntur, sacrorum librorum, quaenam pro authentica habenda sit, innotescat ; statuit et declarat, ut haec ipsa vetus et vulgata editio, quae longo tot saeculorum usu in ipsa ecclesia probata est, in publicis lectionibus, disputationibus, praedicationibus, et expositionibus pro autentica habeatur, et ut nemo illam rejicere quovis praetextu audeat vel praesumat. »

247. Quod vero spectat ad recentiores versiones Bibliorum vernaculas, duo sunt apprime distinguenda, ***versiones*** videlicet in se, et illarum *lectio*. Nullo un-

(1) Quoad errores qui rei substantiam non attingant, utrum reipsa nonnulli in Vulgata editione reperiantur affirmant alii, alii vero negant. Negant inter ceteros Cabassutius in *Diatriba ecclesiastica circa Trident. decretum de Vulgata Biblior. editione* ; in *Notitia conc.* item Bellarm. in *Dissert.* quam ex Mss. an. 1749. in lucem protulit Windenofer; Simeon de Muis lib. *De auctor. textus hebr.* Serarius in *Proleg.* cap. XXI. Bonfrerius in *Praeloq.* Jo. de la Raye in prol. Nat. Alex. sec. IV. diss. XXXIX. Bossuet in *Projet de de l'union*, etc. Affirmant alii inter quos novissime Jos. Zama Mellini prof. Bononiens. in *Institutionib. Biblicis*. Bonon. 1833. p. I, diss. II, cap. III, art. 3. q. I, p. 162.

quam tempore prohibuit ecclesia quominus Scriptura sacra in linguas vernaculas verteretur: et sane vel ab ipsis ecclesiae incunabulis et insequentibus seculis plures ejusmodi versiones sive in Oriente, sive in Occidente prodierunt, quin sese illis opposuerit ecclesia, imo quandoque eis usa est, ut constat de versionibus Aquilae, Symmachi ac Theodotionis (1). Nemo praeterea est, qui inficietur plurimum utilitatis in criticam biblicam, hermeneuticam et exegesin ex antiquis versionibus syriacis, arabicis, coptica, armena, persica etc. promanare, potissimum vero ex versione graeca Alexandrina, seu ut dicitur LXX. interpretum (2), quoad libros V. T. quam ecclesia adoptavit ac suam fecit. Attamen ecclesia numquam non invigilavit fidelitati versionum, praesertim postquam haeretici coeperunt sacram Scripturam in linguas vulgares vertere, seu potius corrumpere ad suos populis errores propinandos (3); improbavit enim ejus-

(1) De quibus inter ceteros cf. Hodium op. cit. lib. IV, cap. I. qui fuse et erudite de ipsis peragit, nec non Jac. Le Long. *Biblioteca sacra.* Paris 1723. tom. I, cap. III, sect. I.

(2) Innumera prope sunt eruditorum tum catholicorum tum protestantium de hujus versionis origine, auctore, sive auctoribus, aetate etc. sibi adversantia judicia. Magna ex parte ea collegit Hodius op. cit. qui praemissa historia Aristeae graece et latine, toto lib. I. refert ac expendit auctorum utriusque communionis de hac versione varia placita; lib. II. suam profert sententiam de tempore, modo, ac ratione qua eadem confecta est, concluditque cap. VII. seqq. a judaeis hellenistis Alexandrinis solius Pentateuchi versionem adornatam fuisse; demum acriter impugnat Isaac. Vossium qui in libello *De translatione LXX. interpretum* illam versionem probaverat. Richard. Simon in *Disquisitionibus criticis de variis Bibliorum editionibus* (peram Lud. Cappello a nonnullis adscriptis), Londini 1684. cap. XV. censet nomine LXX. hanc versionem fuisse insignitam, quod probata fuerit a Synedrio quod constabat LXX. aut LXXII. membris. Eadem jam scripserat in *Hist. crit. Vet. Test.* lib. II, cap. 2. Sic alii passim. Attamen nondum lis finita est; siquidem doctus De Magistris in sua edit. *Daniel secundum LXX. interpretes* quam ipse primum ex Chisiano codice vulgavit Romae 1772. vol. in fol Hodio ceterisque septuagintaviralis versionis osoribus apologiam opposuit quam quinque prolixis eruditissimisque dissertationibus complexus est, eamque strenue tutatur. Eum adisis.

(3) Valdenses omnium primi fuerunt ex sequioribus haereticis, qui in Galliis Biblia in linguam vernaculam verterint, ac proinde corruperint: horum versionem damnavit Innocentius III. initio sec. XIII. epist. 142. lib. II. epist. edit. Baluzianae p. 432.

modi versiones earumque lectionem fidelibus interdixit. Interim cum in dies hic morbus ingravesceret, postremis hisce temporibus, postquam institutae societates sunt vulgo *biblicae* nuncupatae, quarum scopus est Biblia in omnes linguas quae nunc vigent, translata ubique disseminare, ingenti christianae et catholicae fidei jactura, Romani Pontifices iteratis decretis eas societates biblicas proscripserunt. Inter hos eminent Pius VII. et Leo XII. (1), qui episcoporum zelum excitarunt ut fideles sibi creditos ab ejusmodi moliminibus tutarent ac praemunirent. Contra vero protestantes, societatum harum architecti et inventores eas passim ad sidera tollunt, pecunia, industria, opera et qua demum cumque possunt ratione fovere ac disseminare satagunt, Romanosque Pontifices, qui eas improbarunt, ceu tenebrarum patronos atque humani ingenii progressus inimicos et hostes traducunt.

248. His ita expositis, superest ut accedamus ad vindicandum Tridentinae synodi decretum de vulgata latina editione, et Rom. Pontificum de societatibus biblicis judicium. De lectione autem Scripturae sacrae in lingua vernacula agemus in cap. insequenti. Heic enim ea dumtaxat complectimur quae ad versiones spectant. Sit igitur:

Hanc altera excepit Novi Test. translatio in linguam vernac. seu gallic. adornata a sacerdote Lugdunensi Stephano de Ansa, vel de Emsa, studio et impensis Petri Valdensis post an. 1170. aut 1180. Cf. Le Long op. cit. tom. 1, cap. IV, part. II, art. 1, pag. 312. seqq.

(1) Pius VII. epist. datis ad Archiepisc. Gnesnensem die 29. Jun. 1816. et ad Stanislaum archiep. Mohiloviensem die 3. Sept. ejusd. anni; Leo XII. in Encyclica ad omnes Patriarch. Prim. Archiep. et Episc. die 3. Maj. 1824.

PROPOSITIO I.

Merito Tridentina synodus ex omnibus latinis editionibus quae circumferebantur sacrorum librorum veterem vulgatam editionem pro authentica habendam esse statuit et declaravit

249. Duo, ut paulo ante innuebamus, hoc suo decreto Tridentina synodus effecit, dum vulgatam versionem prae reliquis quae circumferebantur latinis editionibus authenticam statuit ac declaravit; nempe testata est ejus intrinsecam conformitatem cum textu primitivo non solum in rebus fidei ac morum, verum etiam in ceteris saltem quoad substantiam; eique contulit praeterea extrinsecam quandam auctoritatem, quam reliquis non contulit, imo nec contulit alicui textui originali sive hebraico sive graeco (1). Cum autem de hoc aperte constet ex decreto ipso, non est cur in hoc probando insistamus.

250. Conformitatem vero intrinsecam vulgatae editionis latinae cum textu primitivo, in sensu exposito, ita evincimus. Versio illa textui originali seu primigenio conformis censenda est, quae longo seculorum usu in ecclesia obtinuit; quae tulit ab adversariis ipsis suffragium; quae denique falsitatis et erroris nedum circa fidem et mores, sed et quoad cetera quae attingunt

(1) Ex hac distinctione inter authentiam *intrinsecam* et *extrinsecam* videtur omnino sublata controversia de praelatione a Tridentino data vulgatae editioni supra textus, aliasque versiones. Etenim concilium fontes antiquasque versiones non attigit, sed et illos et has reliquit in *statu quo*, ut loqui mos est, dimisitque eruditis de illis, istarumque intrinseco valore disceptare, cum ipsis decreto suo, ut testatur card. Palavicinius loc. cit., ulla ratione detrahere noluerit. Contulit propterea editioni vulgatae latinae authentiam extrinsecam, qua certi efficeremur nihil in ipsa reperiri sive ad fidem sive ad mores, aut sententias pertinens quod dissentiret a fontibus primigeniis.

substantiam, argui nunquam potuit. Talis porro est versio vulgata latina a Tridentina synodo probata.

251. Nam de usu ecclesiae latinae longo seculorum tractu res testatissima est, atque constat ex ipsa vulgatae editionis historia. Norunt siquidem eruditi viri ab ipso fere aevo apostolico latinam versionem adornatam fuisse ex V. Testamenti graeca versione septuaginta interpretum (1), et ex graeco textu Novi Testamenti (2). Haec porro versio primatum semper obtinuit in ecclesia, quam s. Hieronymus *communem* et *vulgatam* (3), s. Augustinus *Italam* (4), s. Gregorius M. aliique *veterem* nuncuparunt, ut eam ab innumeris prope latinis versionibus secernerent quae per illam aetatem a privatis hominibus prodierant (5). Hanc translationem summis ecclesiae patres praeconiis extulerunt, praesertim vero s. Augustinus qui eam etiam reliquis omnibus eo nomine praeferendam censuit, quod esset « verborum tenacior cum perspicuitate sententiae (6). » Atque ita quidem se res habuit, donec s. Hieronymus novam ex hebraico fonte librorum V. T. versionem adornavit, quae cum in dies principem sibi locum vindicaret, apud

(1) Cf. Michaëlis *Introduct. au Nouveau Testam* tom. 2. première part. sect XXIV. et XXV. qui hoc ostendit non solum ex argumentis externis verum etiam ex internis; nec non Serarium *Proleg. Bibliac.* cap. XIX, q. 8. et Brianum Waltonum *Polygl.* Proleg. X, n. 1.

(2) Cf. Millium *Novum Testam. Proleg.* Oxon. 1707. p. XLI. seqq. in eo tamen nobis hic auctor a vero abludere videtur, prout alias animadvertimus, quod nonnisi initio sec. II. statuat Novi Test. versionem sub s. Pio I. in quo non indulget nisi conjecturis; contrarium tenet Michaelis loc. cit. cf. etiam Sabatier *Sacr. Bibl. antiquae vers. seu Vetus Italica* praef., tom. I, p. XI seq.

(3) *Comment.* in cap. XIII. s. Matth. v. 35. et in epist. CVI. ed. Vall. ad Sunniam et Fratelam n. 2.

(4) Lib. II. *De doctrin. christ.* cap. XV. Cur vero *Itala* nuncupata fuerit, juxta Ferrandum diaconum in *Summa Biblica* lib. III, cap. 1., ideo est quia patres praesertim Itali ea utebantur. Cf. item Sabatier op. et loc. cit. p. XXXI.

(5) Etenim s. August. lib. II. *De doctr. Christ.* cap. XI, n. 16. « Qui Scripturas, inquit, ex hebraea lingua in graecam verterunt, numerari possunt, latini autem interpretes nullo modo. Ut enim cuique primis fidei temporibus in manus venit codex graecus, et aliquantulum facultatis sibi utriusque linguae habere videbatur, ausus est interpretari. »

(6) Lib. II. *De doctrina christ.* c. XV.

Gregorium M. *vulgatae novae* denominationem nacta est, comparatione illius veteris vulgatae, seu Italae versionis (1). Verum et haec ipsa nova vulgata *veteris vulgatae* nomine a Tridentino est insignita, eo quod et ipsa vetus evaserit, intervallo plus minus 1000. annorum quot nempe a tempore quo primum prodiit usque ad laudatum concilium defluxerant: eo vel magis, quod ex non usu vetus illa Itala vix oblivioni data non fuerit (2). Editio vulgata a Tridentino probata, maximam partem constat ex versione Hieronymiana, et ex libris illis, quos idem sanctus saltem recensuit et castigavit (3). Licet porro vulgata versio identidem a viris doctis ad verae lectionis integritatem revocata fuerit, et a mendis, quae ex librariorum oscitantia irrepserant, expurgata (4), tamen aetate concilii Tridentini pluribus iterum maculis scatebat, quapropter concilium eadem sess. IV. decrevit

(1) Cf. Jos. Blanchinium op. cit. *Praef. Gener.* p. xxviii.

(2) Doctus Sabatier monachus Maurinus ex codicibus Mss., ex veterum patrum, auctorumque ecclesiasticorum scriptis, Missalibus, Breviariis, aliisque monumentis in quibus veteris hujus interpretationis fragmenta et laciniae extabant, incredibili studio et patientia integram pene collegit et vulgavit, sex volum. in folio Remis 1743. Idem praestitit magna saltem ex parte Blanchinius in *Vindiciis*.

(3) Cf. *Praefat. ad lect.* editioni Clementis viii. Si enim excipias Psalterium, Baruch, Sapientiam, Ecclesiasticum, duosque libros Machabaeorum, qui juxta antiquam versionem latinam retenti sunt, ceteri libri spectant ad versionem Hieronymianam, quam integram exhibent Martianaeus et Vallarsius in *Bibliotheca divina* ejusdem Sancti.

(4) Nam praeter Cassiodorium qui sec. vi. (obiit enim magnus hic vir juxta verisimiliorem sententiam an. 575.) Biblia recensuit, cujus etiam complexiones vulgavit Marchio Maffejus; Alcuinus an. 802. novam recensionem suscepit; item Lanfrancus an. 1089. Stephanus II. abbas Cisterciensis an. 1109. nec non card. Nicolaus diaconus s. Damasi an. 1150. Patres Dominicani Parisienses an. 1236. suum ediderunt celebre *Correctorium*, de quo fuse agit Fabricy Ord. Praed. in op. *Des titres Primitifs de la révélation*. Rome 1772. tom. ii, p. 122 seqq. Postea vero alii id laboris sibi sumpserunt, praesertim card. Ximenes qui an. 1517. vulgavit suam Polyglottam, deinde Robertus Stephanus, qui an. 1528. et 1542. novas dedit Vulgatae editiones; demum Lovanienses, an. 1547. emendatiorem editionem vulgarunt, quae posterioribus curis magis adhuc expurgata est. Cf. Cl. Brunati diss. iii. *Del nome, dell'autore, de' correttori, dell' autorità della versione volgata* inter *Dissertationes Biblicas*, quas vulgavit Mediolan. 1838. pag. 59. 60.

*

et statuit, ut in posterum vulgata haec editio *quam emendatissime imprimeretur*.

252. Nihil intentatum reliquerunt Rom. Pontifices, praecipue vero Gregorius XIII. Sixtus V. Gregor. XIV. et Clemens VIII., institutis ad id muneris congregationibus, ut vulgata editio ad mentem concilii emendatissima prodiret in lucem, uti reipsa factum est. Cum igitur vulgata latina versio in usu fuerit tot seculorum lapsu in ecclesia occidentali, ac summis ss. patrum laudibus celebrata (1), cum eam adhibuerint oecumenica concilia, cum tot doctorum virorum curis ad hebraica et graeca exemplaria exacta fuerit, ac saepius adeo a mendis tum librariorum, tum calcographorum fuerit castigata, ac Romanorum demum Pontificum auctoritate prodierit, quin desipere velimus, fateamur necesse est, eam plane, non in iis modo quae ad fidem moresque pertinent, sed in iis etiam, quae saltem substantiam afficiunt, conformem esse fontibus primigeniis, seu originali textui, eidemque plene congruere.

253. Atque hinc illud accidit singulare quod protestantes, qui adversus decretum Tridentinum tot ab ini-

(1) Inter hos eminent s. Gregorius M. in *Ezech*. lib. I. *Hom* x. n. 6. et *in Job. Moral*. lib. xx n.62. ubi, posteriori nempe loco, scribit: « Longe ab hac sententia vetus translatio dissonat . . . Sed tamen quia haec nova translatio ex hebraeo nobis arabicoque (Jobi) eloquio cuncta *verius* transfudisse perhibetur, credendum est quidquid in ea dicitur: et oportet, ut verba illius nostra expositio subtiliter rimetur; » s. Isidorus Hispalensis *Etymolog*. lib. VI, cap. IV, n. 5. ed. Arevali: « Presbyter quoque Hieronymus, scribit, trium linguarum peritus, ex hebraeo in latinum eloquium easdem Scripturas convertit, eloquenterque transfudit, cujus interpretatio, merito ceteris antefertur. Nam est et verborum tenacior, et perspicuitate sententiae clarior, atque, utpote a christiano interprete, verior; » et lib. I. *De Officiis* cap. XII, n. 8. praeterea haec habet: « De hebraeo in latinum eloquium tantummodo Hieronymus presbyter sacras Scripturas convertit. Cujus editione *generaliter omnes ecclesiae usquequaque utuntur*, pro eo quod verior sit in sententiis et clarior in verbis; » alios plures cf. apud Maurin. edit. opp. s. Hieronymi in Prolegom. in *Divinum Biblioth*. Prol. II. ubi ostenditur ipsum s. Augustinum, qui prius novae versioni infensum se praebuerat, postea summis laudibus eam extulisse, ac in usum suum deduxisse.

tio tantosque motus exciverant, primo illo deinceps animi aestu defervescente, coeperint decretum illud commendare, et vulgatam editionem laudibus prosequi, ceterisque versionibus anteponere. Longus nimis essem, si omnia, quae in hanc rem extant doctissimorum inter protestantes testimonia adducere hic vellem, Conradi Pellicani, utriusque Osiandri, patris scilicet ac filii, Theodori Bezae, Isaaci Casauboni, Hugonis Grotii, Jo Drusii utriusque Buxtorfii, Ludov. De Dieu, Waltoni, Millii, Boisii, aliorumque passim (1). Satis propterea nobis hic sit unum aut alterum in medium afferre: « Annotavi autem, inquit Grotius, quae annotanda duxi ad latinam versionem, pridem receptam, quam semper feci plurimi, non modo quod nulla dogmata insalubria contineat, verum etiam quod multum in se habeat eruditionis, quamvis in dicendi genere satis horrido (2) » et iterum: « Tutissima omnium iis qui nec hebraice nec graece didicere, est vulgata versio, quae nullum habet malum dogma, sicut tot saeculorum et gentium consensus judicavit (3). » Waltonus de doctis suis acatholicis scribens, ait: « Vulgatam ceteris latinis hodiernis in hoc praeferendam existimant, quod omnibus antiquior, et in ecclesia occidentali per mille annos publice recepta sit, unde merito magni facienda est, nec temere rejicienda, ut postea fusius ostendemus (4). » Item Millius suffragium suum suffragio Boisii conjungens scribit: « Joannes Boisius nostras scripsit tractatum longe doctissimum... in quo versionis veteris (vulgatae) agit vindicias, ejusque loca quamplurima cum Bezae aliorumque versionibus collata recte

(1) Hos magno numero collegit Brunatus in cit. Dissert. pag. 73 seqq. alios quoque profert vel ipse Hodius op. cit. lib. III, cap. XVI. et Czuppon op. cit. *Vindiciae Vulgatae latinae edit.* tom. I, p. 33. et iterum pag. 89.

(2) In *praef.* seu monito ad lectorem praemisso comment. in libros V. T. *Opp. Theolog.* Amstel. 1679. tom I.

(3) Cit. edit. tom. III, pag. 674. in *Voto pro Pace ecclesiastica.*

(4) *Proleg.* X, n. 10. p. 72. col. 1. Eadem repetit et inculcat in fine ejusdem prolegomeni p. 74. col. 2.

omnino se habere demonstrat (1). » Demum Jo. Dav. Michaëlis : « Praeiverat, inquit, Vulgata male deinceps ab aliis neglecta, cum sit versionum una omnium praestantissima . . . Ipsi enim auditores mei tam protestantes, quam pontificii, facile recordantur, quantopere ego Vulgatae usum tum criticum, tum exegeticum commendem, ejusque contemptum vituperem (2). » Haec quidem doctiores protestantes veteres et recentiores, quibus plures alii addi possent : cum his vero si compares quae nonnulli neoterici catholici incaute ac temere de vulgata versione scripserunt, patebit quo ferant amor novitatis, cunctaque innovandi inconsulta lubido (3).

254. Ex his jam sequitur quod tertio loco proposuimus ad decretum Tridentinum vindicandum, scilicet argui numquam potuisse aut posse hanc versionem alicujus erroris nedum in doctrina de fide et moribus, sed neque in iis quae rerum in ea contentarum substantiam attingant. Quod tum *positive*, ut ajunt, tum *negative* facile ostendi potest. Etenim id primum conficitur ex aperta protestantium confessione quos adduximus, qui palam profitentur nullum circa dogmata in Vulgatam errorem irrepsisse, quos inter Millius eo usque progres-

(1) *Prolegom. in Nov. Test.* edit. cit. pag. cxxxviii. Eadem fere scribit ib. p. clxii. et p. lxxx.

(2) *Supplem. ad lex. hebraic.* p. iii, p. 992. et *Biblioth. Orient.* tom. xxi, n. 311. Quae idem auctor scripserit in Introd. ad Nov. Testam. postea afferemus.

(3) Inter quos dolemus recensendum esse Hug cujus verba in gallicam linguam conversa exhibet Cellérier op. cit. *Introduction* etc. pag. 200 seqq. quae paulo post expendemus. Item connumerandi Jahn *Introd. in lib. Sacr.* §. 65. et seqq. qui inter cetera commemorat Salmeronem qui *cum Bellarmino* interfuit concilio Tridentino, etsi Bellarminus longe post Salmeronem floruerit, nec unquam concilio interfuerit ; et Gerg. Hermes qui *Einleitung* etc. seu *Introd. in Theol. christiano-catholicam* Par. Altera p. 437. falso tradit Decretum Tridentinum, legem disciplinarem fuisse, quae tantum per id temporis obligationem inferebat : idque hac ratione confirmat « Etenim hoc sensu acceptum (decretum illud) erat ordinatio quaedam ac medium illi tempori peropportunum in quo mutua conflictatio inter plures latinas versiones periculum orthodoxae doctrinae afferebat ; ac proinde cessabat ipsa per sese statim ac ea conflictatio (atque haec quidem jamdiu desivit) et consequens inde verae christianae doctrinae periculum sublatum esset. »

sus est, ut scribere non dubitaverit: « Certe tantum abest, ut ad textum graecum excusum quamcumque (Vulgatam Novi Testamenti) reformatam velim, ut contra optime cum ea actum existimem, si manuscriptorum exemplarium diligenter collatorum ope, talis apud posteros prodeat, qualem eam edidit Hieronymus (1). » Et sane si ex dictis constat de hujus versionis cum textibus primigeniis conformitate, fieri nequit, ut ipsa quidpiam contineat, quod illorum substantiae adversetur. Id ipsum praeterea probatur ex usu constanti ejusdem versionis per annos plus minus mille in universa occidentali ecclesia. Quî enim acciderit ut ecclesiae pars nobilissima, praesertim vero Romana, tot usa seculis fuerit versione vitiosa in rebus substantialibus? Quod quidem vidit Ludovicus ipse Cappellus, qui quamvis heterodoxus haec luculenta sane protulit: « Non est passus Deus in translationes quibus ecclesia sua usa est, et etiamnum hodie ubique utitur, gliscere varietatem seu alterationem momentosam, quae doctrinam ipsam immutet, atque corrumpat (2). » *Negative* autem quod intendimus demum evincitur ex solutione difficultatum quas acatholici adversus Vulgatam identidem opposuerunt, quarum nulla est, ut ex inferius dicendis patebit, quae substantiam ipsam afficiat.

255. Sive igitur spectetur versionis vulgatae per tot secula in ecclesia usus, sive adversariorum ipsorum suffragium, sive denique impossibilitas quidpiam in ea reperiendi quod argui erroris queat in rebus fidei aut morum, aut quod substantiam quoquomodo attingat, patet quod evincere proposuimus, nihil videlicet in ea contineri quod textui primigenio plane conforme non sit; adeoque, quod consequens est, merito a synodo Tri-

(1) *Proleg. in N. T.* pag. CXLII.

(2) *Critica sacra*, Lutet. Paris. 1650. lib. VI, cap. V, §. 10. pag. 403.

dentina latinam vulgatam editionem pro authentica habendam esse, statutum fuisse ac declaratum.

256. Verum et illud praeterea lucri ex Tridentino habemus, quod haerere haud amplius debeamus circa genuinam versionem, prout haerere necessario debent protestantes; qui cum noluerint agnoscere uti authenticam versionem vulgatam, fluctuant incerti in electione tot inter versiones, quae apud ipsos prodierunt (1). Et quamquam ipsi huic incommodo occurrere sategerint tum in synodo Dordrechtana (2), tum in synodo Lipsiensi cui subscripserunt Melanchthon, Pomeranius, Major, aliique (3), res tamen infecta est, aliis protestantibus obsistentibus, cum nulla ad id cogi auctoritate possent. Quo fit ut nondum convenerint in ulla admittenda communi versione, et adhuc de varietate et infidelitate versionum suarum conquerantur. (4). Imo de genuino textu adeo certi non sunt, ut nondum inter se convenire potuerint in textu primigenio assignando, atque in vera determinanda lectione sive textus hebraici quoad Testamentum Vetus, sive textus graeci quoad Novum, post tot scilicet exantlatos labores, post tot criticas recensiones (5)!

(1) Sane licet innumerae prope a protestantibus versiones tum ex hebraicis cum ex graecis fontibus adornatae fuerint, nulla tamen est apud ipsos communis versio, et quoties adhuc ab ipsis commentaria eduntur in Scripturam, toties novam exhibent versionem a se factam, ut patet ex editione Koppiana, ex *Scholiis* utriusque Rosenmülleri, ex *Commentar.* Kuinoelii; ex *Opusculis* Knapii aliisque passim ipsorum operibus.

(2) Cf. J. B. Branca *De sacr. libror. latinae vulgatae editionis auctoritate* Mediol. 1781. vol. I, lib. II; cap. III, pag. 203-205.

(3) Cf. Bellarm. *De verbo Dei* lib. II, cap. X, n. I.

(4) Cf. Branca op. cit. loc. cit. Sane vel ipse Grotius in *Voto pro pace* opp. edit. cit. p. 674. haec de protestantium versionibus scribit «De versionibus Bezae, et Piscatoris, quorum eruditionem ego magni facio, et aliorum, quorum eruditionem non tanti facio, saepe eas detortas ad privatos ipsorum sensus monuere multi . . . et de Genevensi versione, quae tamen in locis non controversis non est spernenda, Rex Jacobus etc.»

(5) Inter tot editiones criticas a protestantibus editas sive in Germania sive in Anglia, sive in Galliis tum Veteris tum Novi Testamenti a Beza et Roberto Stephano usque ad Michaëlisium, Griesbachium, et Lachmann nulla est quae cum altera plene consentiat, diversaeque lectiones, interdum etiam non parvi momenti reperiuntur, nec textus communis omnibus adhuc habetur.

DIFFICULTATES

257. I. Obj. 1. Obstupuerunt exteri, inquit Sarpius, quum acceperunt a conventu paucorum episcoporum, qui neque in theologia valde versati erant, definitum adeo gravem articulum fuisse (1). Nimis sane inconsulto ac leviter ejusmodi decretum editum esse constat ex ipsa rei qua de agitur natura. 2. Etenim vulgata latina versio non una, sed multiplex est; conflatur scilicet ex plurium antiquarum versionum mixtione quarum auctores ignorantur (2). 3. Quod si Hieronymo auctore emendata est ad fidem graecorum exemplarium, cito depravata fuit ejusmodi recensio et permixta ex versione antiqua corruptissima (3), 4. adeo ut in plurimis adhuc differat versio haec vulgata a versione, quae est in Bibliotheca divina s. Hieronymi (4). 6. Quamobrem recte illam vocaveris centonem quendam ex diversis laciniis consutum, quin tuto affirmari possit ad quamnam antiquarum versionum pertineat (5). 7. Sed praeterea detrita est cum in locis minime paucis a textibus primigeniis tum hebraicis tum graecis dissentiat; ac in nonnullis abundet, in aliis vero desit, ac saepe differat ab antiquis orientalibus versionibus praesertim vero Syriaca Peschito, quae purissima omnium censetur (6). 8. Satius proinde fuisset Tridentinae Synodo illorum obtemperare consilio, qui hujusmodi incommodis permoti proposuerant, ut nova e fontibus versio fieret, quae authentica declararetur (7). Duplex exinde emolumentum percepissemus, alte-

(1) *Storia del conc. di Trento* lib. II. coll. Pallavicini *Istoria* etc. lib. VI, cap. XVII.

(2) Cf. Michaëlis *Introd. au Nouveau Test.* tom. II. première part. chap. VII. sect. XXIX.

(3) Ibid.

(4) Ibid. et sect. XXVIII.

(5) Ibid.

(6) ܦܫܝܛܐ *Peschito* idem ac *simplex*, *pura*, *litteralis*.

(7) Ita Sarpius loc. cit.

rum nempe, quod versionem elegantiorem possideremus, totque iis carentem barbarismis quibus Vulgata scatet, uti sperandum erat sec. XVI. quum graecae ac latinae litterae maxime florerent; alterum verò quod liberi essemus ab innumeris prope aucupandis variantibus lectionibus, quae reperiuntur ex collatione vulgatae versioni cum codicibus Mss. quibus abundant bibliothecae nostrae. Ergo.

258. Resp. Ad 1. *D.* Obstupuerunt haeretici et quidem immerito, *C.* catholici *N.* Huc pariter referenda sunt, quae adversus hanc ipsam difficultatem, quam Sarpius excitarat propter decretum a concilio editum de sac. librorum canonicitate, alibi reposuimus; sed et illud adjicimus episcopos Germaniae datis litteris suam aperuisse mentem quae plane conformis erat iis quae deinceps in concilio constituta sunt (1).

259. Ad 2. Resp. Esto; nec enim ex auctore, vel auctoribus vulgatae versionis de ejus dotibus judicium ferendum est, sed ex ejus fidelitate, seu intrinseco cum textibus primigeniis conformitate, atque ex diuturno plurium seculorum usu qui publice obtinuit in ecclesia, illam facto ipso probante, illique auctoritatem conciliante, quicumque demum sint qui eam confecerint.

260. Ad 3. *D.* In privatorum codicibus, *Tr.* vel *C.* in codicibus qui publico ecclesiarum usui inserviebant, *Subd.* qui tamen identidem emendati sunt a naevis, quos labente tempore contraxerant, *C.* secus *N.* Fieri certe non potuit in tanta exemplarium multitudine et varietate, ut quaedam vitia vel librariorum incuria et oscitantia, vel privatorum audacia aut imperitia non irrepserint in vulgatam editionem. Ast numquam defuerunt in ecclesia viri apprime docti, qui eam revocaverint ad suam integritatem, prout praestiterunt, ut paulo ante

(1) Cf. Branca op. cit. lib. 1, cap. III, §. XIV.

scripsimus, Cassiodorius, Beda, Alcuinus, Lanfrancus aliique subsequentibus aetatibus (1). Nulla fortasse versio est, quae tot recensiones et castigationes obtinuerit uti Vulgata, cujus puritati Rom. Pontifices consuluerunt donec eorum cura prodiit nova emendatio, quae in praesentibus editionibus cernitur.

261. Ad 4. *D.* Quia ecclesia noluit exclusive cujusvis peculiari versioni ita se addicere, ut si opportunum duceret, uni potius quam alteri lectioni adhaereret, *C.* alio sensu *N.* Quamvis enim ecclesia adoptaverit generatim versionem, ac recensionem Hieronymianam, non ea tamen ratione adoptavit, ut si judicaret in nonnullis retinendam esse antiquam lectionem, quam bonam aut meliorem esse deprehenderet, deberet eam abjicere, sicut reipsa fecit. Ecclesia siquidem vera depositaria est ac custos Sacrarum Litterarum, et verae lectionis judex. Ex hoc intelligimus non caeca ratione ecclesiam se gessisse in electione versionis suae. Ceterum ejusmodi varietates nec multae sunt, nec magni momenti, uti ex Bibliothecae divinae s. Hieronymi collatione cum Vulgata nostra cognosci facile potest (2).

262. Ad 5. *D.* Id est, constat Vulgata latina diversis antiquarum versionum partibus quae legi consueverunt in ecclesia, *C.* informi et inconsulta collectione *N.* Uti jam animadvertimus, vulgata editio majore sui parte, imo

(1) Cf. etiam Cellérier *Introduction* etc. pag. 199. necnon Cl. Ungarelli e Cleric. s. Pauli in diss. *Collectio Vulgatae latinae editionis correctionum juxta ss. concilii Tridentini decret. per summos Pontifices Sixtum v. Greg. xiv. et Clem. viii. praestitarum. Prolegomena* §. 1. quae edita sunt in *Annali delle scienze religiose* vol. iv. num. 10. 11. ac 12. Ex egregiis viri multiplici eruditione ac veterum linguarum peritia praestantis laboribus haud parum fructus in rem hanc nostram derivavimus.

(2) Cf. Prolegomena in Biblioth. divinam s. Hieronymi Martianaei et Pouget quae in edit. Parisiensi habentur vol. 1. et in edit. Vallarsii tom. ix. Cf. etiam Jos. Blanchinium, *Vindiciae* etc. *Divina Bibliotheca, seu variantes lectiones V. T. juxta hebraicam veritatem translati*, et Novi *graecae fidei redditi a s. Eusebio Hieronymo.*

praecipua ex versione s. Hieronymi coalescit, et ex versionibus quas ipse emendaverat ac recensuerat, nonnullis variantibus exceptis. Qua igitur ratione posset illa dici cento quidam ex diversis laciniis consutus? Elucet potius in illa summa puritas, ita ut meliores versiones antiquae, praesertim syriaca, et recensio occidentalis Alexandrina, ac Palaestinensis maxime eidem congruant: quo fit ut Michaëlis ipse haud affirmare dubitet, versionem latinam cunctis versionibus occidentalibus basim ac fundamentum constituisse (1).

263. Ad 6. *D.* Differt vulgata versio a textibus primigeniis, et quidem prout nunc habentur, in nonnullis occidentalibus, *Tr.* vel *C.* in iis quae ad substantiam pertinent *N.* Has varietates seu differentias jamdiu collegerant Bellarminus (2), Bukentop (3), Goldhagen (4), Czuppon (5), aliique passim (6). Ostenderunt porro auctores isti non solum in doctrina, sed neque in substantialibus rebus ullam reperiri discrepantiam inter versionem vulgatam ac primigenios textus, quod jam fatentur protestantes ipsi, quorum testimonia paulo ante attulimus aut indicavimus, iisdemque alia plura adjici possent, si opus esset. Hic praeterea omitti nequit nonnullos veluti discrepantem a textibus primigeniis versionem latinam eo nomine traduxisse, quod minime haec conveniat cum codicibus seu codicum familiis quas ipsi secuti sunt. Ast hi meminisse deberent versionem latinam pluribus seculis vetustiorem esse codicibus omnibus quos adhuc possidemus; et codices hodiernos comparari haud posse cum

(1) *Introduct.* tom. II, chap. VII. sect. XXI. cf. etiam tom. I, chap. VII, sect. II. suiv.

(2) *De verbo Dei* lib. II, capp. XII. XIII, et XIV.

(3) In op. cui tit. fecit אוֹר מֵאוֹר seu *Lux de luce.*

(4) *Spicilegium Apolog. praecipuor. N. T. locorum quos novatores nostra in Vulgata accusant.* Ad calcem suae catholic. graeci N. T. edit. cum variantibus lectionibus, quae demonstrant vulgatam latinam ipsis graecis N. T. codicibus hodiedum authenticam. Mogunt. 1773.

(5) *Vindiciae vulg. lat.* sect. III, pag. 386 seqq.

(6) Morinus *Exercitation. Biblic.* *Blanchinius*, *Vindiciae* etc.

antiquioribus quos prae manibus habuerunt antiqui interpretes, in quibus diversae lectiones inveniebantur a recentioribus discrepantes (1), eaedemque judicio ecclesiae veriores. Quamobrem non semel de vera lectione a versionibus illis quaeri debet ac statui (2). Ad summum dici potest editionem vulgatam nondum esse numeris omnibus absolutam, ita ut in rebus levioris momenti aliquot adhuc naevis aspergatur, quae ulteriori castigatione opus haberent, prout nonnulli etiam docti catholici fassi sunt, imo eam efflagitarunt (3). Quod quidem a sola publica ac legitima auctoritate, nempe Rom. Pontificis,

(1) Hoc luculenter patet ex iis, quae scribit s. Hieronymus ad Damasum, in quibus cum commemorasset codices Lucianaeos et Hesychianos quos reprobat, profitetur se Evangelia ad *Veteres* codices emendasse scribens: « Igitur haec praefatiuncula pollicetur quatuor tantum Evangelia . . . codicum graecorum emendata collatione, sed *veterum*; quae ne multum a lectionis latinae consuetudine discreparent. » Isti autem veteres codices, sunt Palaestinenses quos collegerat et emendaverat Origenes, ut ipsemet profitetur Comment. in Matth. XXIV, 36., et in epist. ad Gal. III, 1. ubi subdit: « Hoc quod in exemplaribus Adamantii non habetur, omisimus » quique reperiebantur in bibliotheca Caesareensi a s.Pamphilo collecta. Porro tum Veteris tum Novi Testamenti codices Mss. qui adhuc asservantur, si excipias Vaticanum et Alexandrinum seu Londinensem, qui tamen Hieronymo posteriores sunt, pauci admodum ascendunt ad sec. VII. vel VIII. reliqui omnes posteriores sunt. Cf. Cappon op. cit. tom. 1, p. 114 seqq. in nota.

(2) Quod nec diffitetur ipse Michaelis *Introd*. tom. 1, ch. VII, sect. XIII. et alibi. Sane hanc regulam secutus est s. Hieronymus ad repudiandos codices Lucianaeos et Hesychianos, ut legitur in cit. epist. ad Damas. « Quum multarum gentium linguis Scriptura ante translata, doceat falsa esse quae addita sunt. » Certe plures partes in N. T. reperiri in quibus Vulgata veriorem exhibeat lectionem quam textus ipse graecus, eruditi critici agnoscunt, praesertim in Actis apostolicis, adeo ut in his non Vulgata ad textum gr sed graecus textus ad latinam vulgatam exigendus sit.

(3) Inter quos J. Bernardus De Rossi qui in *Introduzione alla sacra Scrittura*. Parma 1817. §. LXXVIII. quum plura disseruerit de vulgata editione quam, prout prodiit per Sixtum v. et Clementem VIII., etsi emendatiorem esse affirmet cunctis anterioribus editionibus, haud tamen dissimulat naevos quibus adhuc infecta est, concluditque: « È dunque da desiderarsi, o vivamente desideriamo per decoro e splendore della religione, e della Volgata medesima, che sorga un nuovo Pontefice, il quale ce ne dia una nuova più corretta, e più accurata edizione, e renda più compito e più perfetto il beneficio di que' due suoi predecessori. Qual nuovo titolo di gloria non sarebbe questo per lui! » Jam retulimus Lucam Brugensem loca collegisse in quibus optabat Vulgatam emendari, quae non minus 400. sunt.

minime vero a quopiam privato individuo praestari posset, ut ipsa rei qua de agitur natura exposcit.

264. Ad 7. *D.* Id est non convenit in omnibus vulgata editio cum quolibet peculiari codice, aut etiam cum qualibet singillatim familia, quae primitivum codicem repraesentet, *Tr.* non convenit cum iis simul sumptis, aut saltem cum iis quos prae oculis habebat s. Hieronymus, deinde vero Cassiodorius *N.* Difficile est reperire in Vulgata lectionem aliquam in qua discrepet a textu communi, cujus fundamentum non occurrat in aliquo aut pluribus etiam codicibus, aut in allegationibus patrum antiquissimorum, aut in versione aliqua pervetusta (1). Ope profundioris studii critici deprehenderunt demum non pauci recentiores protestantes nimis leviter et audacter vetustiores aliquos criticos aut sustulisse, aut in dubium revocasse plura loca, quae abundare videbantur in Vulgata (2). Syriaca porro Peschito, de qua nondum controversia absoluta est (3), in plerisque prae

(1) Ne quis suspicetur exaggerata haec a nobis esse, testes assertionis dabimus auctores protestantes, scilicet Bezam, qui sic Erasmum arguit: « Quam immerito Erasmus multis locis veterem interpretem reprehendit, tanquam a graecis dissentientem. Dissentiebat, fateor, ab iis exemplaribus (graecis N. T.), quae ipse nactus erat. Sed non uno loco comperimus aliorum codicum et quidem vetustissimorum auctoritate eam interpretationem niti, quam ille reprehendit: quin etiam aliquot locis animadvertimus veteris interpretis lectionem, quamvis cum nostris graecis exemplaribus non conveniat interdum, tamen multo melius quadrare, nempe quod emendatius aliquod exemplar secutus esse videtur » apud Rich. Simon. *Hist. critique du Nouv. Test.* chap. xxv. et Morin. *Exerc.* II, cap. III, n. 3. Sic etiam Isaac Casaubonus de quo Walton *Prol.* x. in Polygl. num. ult. p. 74. scribit: « Notis suis ad Evangelia et Acta saepe vulgatam editionem graeci textus hodierni lectioni praefert, et cum antiquis graecis Mss. Vulgatam convenisse ostendit. » Satis etiam est ad hoc cognoscendum conferre Vulgatam cum pluribus lectionibus quae consonant cum iis quae offenduntur apud Irenaeum, Tertullianum, ac Cyprianum, quae tamen dissentiunt a lectione quae reperitur in graeco textu vulgato, aut in variantibus lectionibus quas subjecit suae editioni Oxoniensi Joan. Gregorius an. 1703. et longe copiosiores Griesbachius.

(2) Ex his maxima ecclesiae prudentia elucet, quae, non obstantibus tot criticorum clamoribus intactum textum suum conservavit. Si ipsis auscultasset, quoties immutare ac restituere quae abstulerit, debuisset?

(3) Cf. Bengel *Introd. in Crisin N. T.* Ridley *De syriacis versioni-*

ceteris congruit cum Vulgata, etsi in nonnullis, ut fit, discrepet ab ea; verum semper prae oculis habendum est, versionem latinam ceteris esse omnibus anteriorem.

265. Ad 8. *N.* In hac enim hypothesi destitueremur versione critica, eaque antiquissima tot publico seculorum usu probata. Si concilium morem gessisset paucis illis, qui novam versionem e fontibus fieri consulebant, non effugisset censuram horum ipsorum, qui nunc eidem crimini vertunt id, quod veluti sapientem deliberationem doctiores ipsi protestantes celebrarunt. Inter quos Drusius: « Non male, inquit, meo judicio, patres concilii Tridentini receperunt in scholis interpretem vulgatum nam utut errores aliquot habeat, habent et alii suos, longe fortasse plures quam ille (1). » Huic Buxtorfius adstipulatur (2). Praeterco autem innumeras pene difficultates, in quas se conjecisset concilium, si illorum sententiae obtemperasset: debuisset enim prius textum tum hebraicum tum graecum authenticum determinare, quod in tanta lectionum varietate difficile admodum esse patet ex trium seculorum sive catholicorum sive protestantium laboribus, inquisitionibus, systematibus, quin tamen adhuc pertingere metam potuerint. Deinde in locis obscuris et ambiguis verum sensum debuisset eligere, quod pariter operosum est, ut eruditi norunt; neque sic tamen plurium offensionem declinasset. Adeo verum est faciles haud esse aures praebendas iis, qui praeter superficiem res non intuentur!

266. Ad primum autem emolumentum quod adversarii jactant, reponimus non tam de elegantia, quam de veritate ac fidelitate versionis nos sollicitos esse debere. Si

bus apud Michaelis opp. cit. *Introd.* tom. I. première part. ubi etiam idem A. illorum sententias discutit chap. VII, sect. III, et IV.

(1) *Annot. in lib. Num.* cap. 159. apud Jo. Buxtorfium fil. *Anticritica seu Vindiciae veritatis hebraicae.* Basileae 1653. par. I, cap. VIII, p. 143.

(2) Ibid. Subscribere enim se profitetur judicio Drusii quem summopere commendat.

neque Deus ipse hanc a scriptoribus quos inspiravit, requisivit, cur hanc nos curiosius consectabimur? Hoc plane esset a fine aberrare ob quem Deus nobis Scripturas dedit, ad nos videlicet instruendos et emendandos, non autem ad emulcendas aures nostras. Quotquot proinde cum fidelitatis dispendio sec. XVI. et seq. elegantiam in versionibus biblicis aucuparunt, infelicem exitum sunt experti, cum nemini arriserint (1). Quanquam et illud addendum est, si in nonnullis Scripturae partibus barbarismi offenduntur, in maxima tamen parte non deesse latinae linguae puritatem. En quomodo de Vulgata Steuchus Eugubinus trium linguarum apprime gnarus disserat: » Tanta est, inquit, nostrae interpretationis elegantia, tanta proprietas, tam mirabili prudentia vitat hebraismum, seseque nostrae phrasi accommodat, ut alterius esse, quam eruditissimi Hieronymi minime ut credam adduci possim . . . . Si quid in hac nostra editione diversum ab hebraica veritate invenitur, perleve certo est, et quod uno apice resarciri possit . . . Hanc quoties cum hebraica veritate contulimus, toties in magnas ipsius interpretis laudes erupimus, admirati tantam majestatem, tantam in transferendo prudentiam, tantum judicium, tantum leporem, tantam perspicuitatem etc. (2). » Nec diversa ratione de lingua Vulgatae judicium tulerunt celebres protestantes.

267. Alterum vero quod praedicant emolumentum nullius pariter momenti est, tum quia variantes ipsae lectiones conferunt ad criticam et exegeticam, ac utiles

(1) Cf. Czuppon *Vindiciae* etc. qui tom. II, sect. v. omnes ad suam usque aetatem catholicorum et acatholicorum versiones ab hebraicis ac graecis fontibus recenset et expendit una cum criticorum judicio, concluditque nullam hactenus effectam esse, quae cum Vulgata comparari possit ob innumeras exceptiones quas patiuntur non modo ex parte catholicorum, verum etiam heterodoxorum.

(2) Praef. ad lect. op. *Veteris Testam. ad veritatem hebraic. Recognitio*. Venet. 1829. et in op. *Vulgata editio an sit Hieronymi*. 1534. apud Brunati diss. cit. pag. 81.

proinde sunt (1) ; tum quia incurreremus in aliud incommodum ; quandoquidem nova ejusmodi versio componi haud posset cum tot variantibus lectionibus textuum tum hebraici tum graeci, novaeque controversiae pullulassent.

268. II. Obj. Si historiam recensionis Vulgatae consulamus, quam imperfecta haec sit magis deprehendemus. Vix enim Tridentinum de vetere et vulgata editione *emendatissime* imprimenda decretum emisit, ut Rom. Pontifices ad sese illud negotii revocaverint, quod Lovanienses Theologi perficere coeperant (2). Pius IV. et Pius V. congregationibus ad id institutis correctionem maturandam tradiderunt; ast Sixti V. fervens alacritas omnis morae impatiens, ut cito absolveretur, effecit, et exitum evulgavit per constitutionem editam kal. Mart. 1589. Typographiam in palatio Vaticano instituit, et ipsemet emendationi mendorum typographicorum operam dedit: « Nostra, inquit, nos ipsi manu correximus, si quae praelo vitia obrepserant. » Prodierunt haec Biblia sic emendata an. 1590. Ast festinatus hic labor, qui venerationis sensum in omnibus conciliare debuisset, tum catholicorum, tum protestantium in satyras, et criticam statim offendit. Innumeris siquidem prope mendis scatebat haec editio, quae chartulis obductis, vel calamo

(1) Hodius op. cit. *De Biblior. textibus original.* etc. lib. III, cap. XVI. commemorat Albericum Gentilem ex catholico protestantem, gente Italum atque in univers. Oxoniensi jurisprudentiae professorem, qui libellum edidit: *De latinitate Veteris Bibliorum versionis male accusata.* Obiit porro infelix hic apostata an. 1608. Michaelis tom. II, ch. VII, sect. XXIV. ostendit haud exiguam utilitatem criticum ex verbis aut phrasibus latinae linguae, quae in Novi Testamenti versione reperiuntur haurire posse atque concludit: « Il n'est aucun motif pour traiter avec mépris la Vulgate, que je préférerais à la Bible de Castelio, pour la raison que je viens de dire. J'ai souvent parlé de ce sujet avec le célèbro Gesner, qui avait coutume de dire que la Vulgate était pour lui un livre classique, non qu'il pût apprendre d'elle un latin élégant, mais parce qu'elle lui donnait les moyens d'embrasser le latin dans toute son étendue. »

(2) Conc. Tridentinum decretum suum edidit die 8. April. 1546. Prima vero editio Lovaniens. prodiit an. mox insequenti 1547.

celare nisus est Pontifex, sed perperam. Sixto interea perfuncto, Gregorius XIV. novam emendationem Bibliorum suscepit; ast morte praereptus, haec publicata non fuit nisi paucos post dies a coronatione, quam vocant, successoris ejus, Clementis VIII. Ast quomodo honori consulere Sixti V. et auctoritati pontificiae? Bellarminus hunc modum invenit, mediante praefatione typographi ad lectorem, quam ipsemet confecit, in qua menda omnia typographo adscriberentur. Haec praefatio causa potissima esse debuit *canonizationis* Bellarmini (1). Clementina haec editio quae pluries recusa est ac novis semper emendationibus aucta, cum in non paucis editioni adversaretur Sixtinae, occasionem praebuit James vulgandi libellum cui tit. *Bellum papale* (2), et Amamae suum *Antibarbarum Biblicum* (3). Ex praefatione porro Bellarmini videtur ex una parte fixum Pontificibus fuisse restituere veterem *communem et vulgatam* editionem, ex altera autem sibi proposuisse recensionem Hieronymianam tantùm emendare, ut versio ecclesiastica esse posset, quamque reipsa censores uti basim emendationis elegerunt. Quae cum ita se habeant, ecquis est qui non videat informem adhuc esse vulgatae versionis emendationem? Ergo.

269. R. *D. A.* Si consulamus historiam recensionis vulgatae editionis prout fingitur, *C.* juxta rei veritatem *N.*

270. Nam 1. ideo ad se Rom. Pontifices totum hoc emendationis negotium revocarunt, quia solius publicae auctoritatis est id proponere quod communi ac publicae utilitati et commodo inservire debet; alioquin numquam posset litibus quae forte excitarentur, finis imponi. Talis porro est editio emendatae Vulgatae. Priva-

(1) Ita Hug apud Cellérier op. cit. *Introduction* etc. pag. 210 seqq.

(2) De quo fuse scribit Hodius op. cit. pag. 504 seqq.

(3) Ibid. et pag. 494.

ti possunt laboribus suis conferre ad faciliorem rei exitum, non autem definitive rem ipsam proponere.

271. 2. Si ratio habeatur consilii Sixti V. in emendandis Bibliis, et canonum quos sequendos sibi et congregationi huic operi perficiendo institutae proposuit; patebit non inconsultae festinationi, aut morae impatientiae, sed aliis prorsus causis esse adscribendum, quem perperam adversarii malum exitum vocant, Sixtinae editionis. Quae ut intelligantur, sciendum est, a praecedentibus Pontificibus, praesertim vero a Gregorio XIII. jamdiu institutam fuisse congregationem ad Bibliorum castigationem, cui praefectus erat card. Caraffa, et canones quinque sancitos fuisse ad quorum normam delecti correctores laborem suum exigere debebant. Sixtus V. eandem congregationem ratam habuit, at alios octo canones suffecit, quibus immutata, ut ita dicam, est correctionis basis. Nam juxta priores canones plus indulgebatur collationi versionis et textuum (1); juxta posteriores plus tribuebatur communi lectioni, quae vigebat in ecclesia, etiamsi in nonnullis a textibus discrepare videretur vulgata editio (2). Inde factum est, ut *Correctorium Caraffianum*, ut vocant, quod ad normam priorum canonum digestum erat, non arriserit Sixto V. ac plures praeterea emendationes omiserit in sua editione, ex iis quae in illo Correctorio notabantur, idque ex lege sibi praescripta. Interim licet nulla diligentia praetermissa fuerit, qua impressio typographica nullo vitio inficeretur, nonnulla tamen irrepserunt sphalmata, quae Sixtus V. emendavit, et chartulis glutine applicitis, admonuit quomodo se vera lectio haberet; sunt vero inquit cl. Ungarellius, loca hujusmodi ita correcta non ultra quadraginta (3).

(1) Hos canones exhibet Cl. Ungarelli in cit. *Prolegom.* §. 5.

(2) Cf. ibid. §. 12.

(3) Ibid. Quod et ego ipse expendi, cum exemplar Sixtinae ejusmodi editionis in nostra Collegii Ro-

272. Ex his patet neque adeo mendosam ejusmodi editionem evasisse, ut passim traducitur, neque Sixtum eam repudiasse, ut nonnulli vulgarunt, nec pauca adeo exemplaria impressa fuisse, ut vulgo fertur (1). Quod si Sixtus V. cogitavit sub finem pontificatus sui praelo iterum subjicere suam editionem, uti Bellarminus in allegata praefatione aliique testantur, non ob defectum correctionis ipsius Vulgatae, sed ob menda quae reipsa eam in editionem irrepserant, id animo consilii revolvit, quod morte praepeditus executioni mandare non potuit. Ceterum numquam Sixtum poenituit correctionis suae, quae adamussim canonibus sibi praestitutis respondit (2). Rumor autem qui in vulgus spargi coepit, quod Sixtus ante obitum abjecerit castigationem Bibliorum, magna ex parte originem habuit a correctoribus Carallianis, qui aegre tulerunt Sixtum plures ex illis emendationibus quas ipsi proposuerant neglexisse (3), atque ita amplificata sunt menda Sixtinae editionis. Haec tamen magis accessit ad antiquam vulgatam editionem quam Clementina, uti testatur Alex. Geddes scribens: « Prior (editio Sixti V.) plus antiquae Vulgatae retinere videtur; melius illa Mss. auctoritate suffulta (4). »

273. 3. E vivis sublato Sixto V. an: MDXC. VI. Kal. Septemb., nec non Urbano VII. eidem suffecto, utpote

mani bibliotheca habeamus. Si quae alia menda in Sixtina editione occurrunt minimi momenti sunt. Notandum adhuc est ex illis XL. mendis typographicis quae Aldo juniori exciderunt, nonnisi triginta fuisse chartulis obducta, eo quod graviora essent, ac sensum immutare viderentur; decem itaque nec omnia prorsus certa, absque correctione dimissa sunt, ut idem cl. Auctor observat §. 15.

(1) Cf. ibid. §. 13. et Marchand, *Amoenitates liter.* p. 438.

(2) Hoc fuse ac erudite ostendit Ungarelli loc. cit.

(3) Ibid. §. 14.

(4) Apud eundem §. 12. Quod et Bern. De Rossi confirmat in cit. *Introduzione alla sacra Scrittura* §. LXXVIII. disserens de criticis qui scripserunt de editione Clementina: « Trovarono che non poche lezioni vi sono nella Sistina molto migliori e più consentanee ai testi originali di quelle della Clementina. Noi ne abbiamo dati in altra opera nostra degli esempj. » Nempe in libro *De praecipuis causis neglectae heb. litt. discipl.* pag. 93 seqq.

qui nonnisi tredecim diebus electioni suae supervixerit, ad thronum pontificalem evectus est eodem anno in finem vergente Gregorius XIV. Hic, pluribus urgentibus, novam Bibliorum emendationem suscepit, instituta in hunc finem congregatione cui pariter sui canones traditi sunt ad quorum normam emendatio fieret (1). Sicque diversa iterum basis per hos canones perficiundae emendationi constituta est. Brevi, e medio impedimentis a Pontifice sublatis, Zagarolae ad perfectum res deducta est (2). Editio sic emendata propediem in lucem vulganda erat, cum die 15. Oct. an. 1591. Gregorius XIV. fatis cessit; quare usque ad novi Pontificis electionem impressionis negotium dilatum est. Vix elapsis diebus 14. ab obitu Gregorii, electus est in Pontificem Innocentius IX. qui tamen sub finem Decembris ejusdem anni diem suum obivit. Post mensem creatus est Pontifex Clemens VIII. qui illico animum convertit ad Bibliorum editionem. Gregorianum Correctorium (3) Clemens p. Toleti S. J. judicio commisit, qui septimo vix mense transacto (4), opus sibi demandatum explevit, et exemplar Toletanum (5) praelo subjectum est ab Aldo Manutio Aldi abnepote in folio maximo atque iisdem characteribus quibus Sixtina Biblia iste jam impresserat, et ante illius anni 1592. finem in lucem prodiit, curante typographicam correctionem Angelo Rocca ex Augustiniana familia (6). Neque ta-

(1) Hos pariter refert Ungarelli §. 16. Sunt autem numero quinque. Subjicit praeterea §. 17. plures observationes circa ejusmodi emendationem.

(2) Ibid. §. 19.

(3) Hoc Correctorium Mss. adhuc Romae asservatur in Bibliotheca pp. Augustiniancnsium *Angelica* nuncupata una cum facti narratione Angeli Rocca, quae plurimum juvat ad rei veritatem agnoscendam.

(4) In postrema pagina suarum annotationum quas apposuerat Bibliis Sixtinis spatiosiis foliis impressis ad utrumque Testamentum usque ad Apocalypsim legitur: « 28. Augusti an. 1592. die sancti Augustini, Clem. VII. (sic) a. 1. perfeci annotationes has omnes. » Apud Ungarelli §. 22.

(5) Hoc pariter exemplar manu Sirleti exaratum in bibliotheca Vaticana asservatur.

(6) Ut liquet ex litteris apostoli-

men haec impressio suis mendis typographicis caruit (1), neque item aliae, quae eam proxime subsecutae sunt, videlicet an. 1593. 1598. et 1624. (2). Interim si quis conferat inter se editionem Sixtinam et Clementinam, comperiet alteram alteri adjumento fuisse, plures retentas esse correctiones Sixti V. quarum nulla absque fundamento facta est, quamvis in insequenti non omnes fuerint justas ob causas adlectae (3); comperiet praeterea diversitates inter utramque editionem exigui esse momenti, adeo ut vere scribere potuerit Bukentop. « Nulla est in utroque Pontifice repugnantia, nulla in utriusque Bibliis alia credendi aut agendi, nulla substantialis diversitas, sed

eis Clementis VIII. quae ita se habent: Clemens Papa VIII. « Hanc Bibliorum editionem juxta correctionem a congregatione praestitam, imprimendam mandamus: et judicio p. Francisci Toleti e societate Jesu committimus, eique nostram hac in re auctoritatem impertimur: emendatiooem vero typographicam fratris Angeli Rocchensis Augustiniani a Camerino fidelitati et industriae demandamus – Clemens Papa VIII. »

(1) Sane editionis Clementinae principis quae an. 1592. prodiit, errata typographica octogenarium numerum excedunt, dum vix XL. reperirentur in editione Sixtina alicujus momenti. Hujus quoque exemplar habemus in bibliotheca Coll. Rom.

(2) Nam et ea quae 1593. edita est, teste Le-Long suis erroribus maculatur, et pluribus quam quae fuit anno superiore impressa, quae deinde castigata est editione 1598. in 4. min. Verum neque haec suis mendis caruit, eo praesertim quod tribus commune est, imo et illi quae an. 1624. ubi Genes. XXXV. 8. de nutrice Rebeccae legebatur quod fuerit sepulta *SUPER quercum* pro *SUBTER* prout recte legitur in editiono Sixtina. Hic error postea casu *mere fortuito* deprehensus est ac sublatus a typographis Plantinianis. De illis editionibus prioribus Clementinis copioso egit Henricus Bukentop in cit: אור מאור seu *Lux de luce* p. 487-500. qui praeterea comparationem instituit inter lectiones universas Sixtinae editionis cum lectionibus editionis Clementinae; ex his porro colligitur loca mutata ex Sixtina editione in Clementina esse 2134. Egit insuper de Clementinis editionibus quae vulgatae sunt an. 1592. 1593. et 1598. Bonaventura a Magdalono in op. cui tit. *Triplex Biblico-critica demonstratio* in tom. I. Venet. 1760. pag. 45 seqq. Notandum denique est editiones Clementinas constanter fuisse editas sub solius Sixti V. nomine; qui omnium primus in fronte Bibliorum apposuit nomen Clementis VIII. videtur Antonius Laurens, cujus sumptibus prodierunt Lugduni Biblia Vulgata latina fol. an. 1675. cujus exemplum deinceps ceteri editores sequuti sunt.

(3) Cf. Ungarelli in cit. *Proleg.* §. 15.

accidentalis solummodo (1). » Nempe ita Sixtina editio ad Clementinam se habet ut minus perfectum ad magis perfectum.

274. 4. Ex his patet insuper 1. perperam James aliosque protestantes inter se utramque editionem commisisse, perinde ac si invicem sibi adversarentur, atque ex solo aestu Romanam ecclesiam carpendi eo adductos esse (2). 2. Non ex praepropera festinatione et ex superbo Pontificis Sixti ingenio factum esse, ut mendis inficeretur ejus editio, sed vere ex typographi lapsu illa irrepsisse, quibus emendandis Sixtus chartulas glutine applicuit (3); 3. si praeter vitia typographica nonnullae lectiones immutatae sunt in Clementina editione, id contigisse ex eo quod diversam methodum secuti fuerint correctores Sixtini et Gregoriani, postea vero etiam Clementini (4); quod innuit Bellarminus in praefatione adjecta sacris Bibliis, qui non solum praeli vitia emendata tradit, sed immutata nonnulla praeterea docet in Clementina editione ad

(1) In praefat. ad librum III. op. *Lux de luce* p. 316.

(2) Ecquis non deprehendat protestantium furorem in ecclesiam catholicam dum ob exigui momenti correctiones adeo vehementer in eam insurrexerunt? Qui, praeterea insanientes in Tridentinum decretum de Vulgata retinenda et emendanda, alii illud *prodigiosum* vocarunt, ut Amama in *Antibar.* lib. 1, cap. V, p. 37. alii *temerarium*, uti Hottingerus in *Thesauro philolog.* lib. 1, c. 3. p. 393. alii *infelicissimam temeritatem*, op. cit. par. II, c. 14. p. 488., alii *indignissimum facinus*, ut Pfeifferus *Criticae sacrae* cap. 2. n. 5. alii *absurdum* ac *falsum* ut Leusdenus in op. *Philologus hebraeus mixtus* diss. 1, n. 6. alii demum *blasphemum* atque *impium*, uti Glasiius, *Philologia sacra* lib. 1. tract. 1. edit. Lips. 1705. col. 32. Ad haec quid dicemus? Illud ipsum quod regius Psaltes: « Superbia eorum qui te oderunt, ascendit semper. »

(3) Attamen Hug ut potestantibus velificaret scribere haud dubitavit: « Mais le Saint-Siége voulait se réserver ce travail: Pie IV. et Pie V. le confièrent à des congrégations nommées dans ce but. Sixte V. dont la bouillante activité ne pouvait supporter une marche aussi lente, le fit promptement terminer, et annonça ce succès par une bulle du premier Mars 1589. » Apud Célér. p. 202. Hoc vere est historiam scribere *a priori*. Hic praeterea ib. subdit: « *L'instruction, la véhémence et l'orgueil de Sixte*, rendent assez probable, que plus d'une fois il contraria les correcteurs et changea l'ouvrage brusquement, malgré eux, et de sa propre main. » Itane catholicus?

(4) Cf. Ungarelli in cit. *Proleg.* §. 24.

instrumentorum fidem et collectionem (1), quique et alia immutata consulto relicta esse admonet. Patet insuper 4. nomine *Vulgatae veteris et communis* Bellarminum significasse reipsa Hieronymianam versionem ac recensionem, ut constat ex orationis serie, secus ac insinuet Hug: omnes enim correctores tum Sixtinae, tum Gregorianae congregationis codicem gothicum Boeticum praeseferentem puriorem Hieronymianum textum uti instrumentum praecipuum adhibuerunt (2). Patet 5. Bellarminum non ut consuleret honori Sixti V. multo vero minus pontificiae *infallibilitati*, uti nonnulli protestantes adjicere solent, permiscentes opus *criticum* cum fidei definitione (3), illam praefationem confecisse, sed ut rationem redderet ipsius editionis (4). Patet 6. tantum

(1) En ejus verba ex praef. ad lector. praemissa edit. Clementinae: « Et vero quamvis in hac Bibliorum recognitione, *in codicibus Mss. hebraeis graecisque fontibus*, et *ipsis veterum patrum commentariis conferendis non mediocre studium adhibitum fuerit*; in hac tamen pervulgata lectione, sicut nonnulla consulto immutata, ita etiam alia, quae mutanda videbantur, consulto immutata relicta sunt. »

(2) De insigni hoc documento quod primum typis vulgavit Cl. Blanchinius cf. quae doctissimus hic vir scripsit una cum praefatione Christophori Palomares, ex qua disces illud exscriptum esse ex codice Lucinii Boetici qui sex ad Hieronymum notarios miserat ad scribendum quidquid Hieronymus hactenus in sacras litteras exaraverat, et eodem s. Doctore dictante, fideliter scripserunt. Habet hic codex ad minus an. 900. antiquitatis et genuinum exhibet versionis Hieronymianae textum. Romam Rom. Pontificum cura advectus, eo deinceps tanquam instrumento praecipuo ad veram lectionem Vulgatae restituendam usi sunt tum correctores Sixtini, tum Clementini. Attamen vix unquam de hoc codice protestantes mentionem faciunt; ratio est quia continet celebre comma 1. Jo. v, 7.

(3) Sic Michaëlis fanaticus admirator *magni* Lutheri, qui magnus non fuit nisi ea ratione qua *magnus* fuit Arius, ceterique heresiarchae *magni* fuerunt. Ceterum Michaëlis op. cit. tom. II, sect. XXIX, p. 31. scribit: « Mais, afin de respecter *l'infaillibilité* du souverain Pontife, on prétendit, que tout cela avait été fait à cause d'un ordre donné par Sixte V.; » et ante ipsum Hodius op. cit. lib. III, cap. XIV, n. 10. ut insultet catholicis: « Ne nescius, inquit, sit lector diligens quale fuerit illud inter duos Pontifices *infallibiles* bellum etc. » et ita porro ceteri minorum gentium scriptores, quin animadverterint Sixtum ipsum professum esse se evulgare latinam editionem *prout optime fieri potuit*, emendatam, ac proinde numquam sibi in critico hoc opere infallibilitatem tribuisse.

(4) Juverit integrum textum in medium afferre card. Bellarmini ex commentariolo vitae suae privatae, quod ipsemet conscripsit, diuque

abesse, ut haec praefatio causa extiterit canonizationis Bellarmini, ut neque Bellarminus unquam *canonizatus* fuerit, et haec ipsa praefatio occasionem dederit promovendi difficultates adversus illius canonizationem (1).

275. Si modo oculos conjiciamus in editiones vulgatae versionis quae ante Tridentinum prodierunt, easque comparemus cum editionibus quas deinde accepimus post tot Rom. Pontificum curas a s. Sede, fateamur necesse est, *in multis beneficiis, quae per sacram Tridentinam synodum (et sedem Apostolicam) ecclesiae suae Deus contulit, id in primis numerandum, quod ita emendata hac editione fruamur.*

manuscriptum delituit, donec publicis typis vulgatum est, ex quo deprehendimus ejus consilium, ac ipsum, prout antea diximus, auctorem fuisse praef. Typographi ad lectorem, quae in Biblicis Clementinis habetur. Sic igitur ipse scribit: « Anno 1591. cum Gregorius xiv. cogitaret, quid agendum esset de Bibliis a Sixto v. editis, in quibus erant permulta perperam mutata, non deerant viri graves qui censerent ea Biblia esse publice prohibenda: sed N. (Bellarminus) coram Pontifice demonstravit, Biblia illa non esse prohibenda, sed esse ita corrigenda, ut salvo honore Sixti v. Pontificis, Biblia illa emendata ederentur: quod fieret, si quam celerrime tollerentur quae male mutata erant, et Biblia recuderentur sub nomine ejusdem Sixti, et addita praefatione, qua significaretur, in prima editiono Sixti prae festinatione irrepsisse aliqua errata vel typographica, *vel aliorum.* Placuit consilium N. Gregorio Pontifici, et jussit ut coogregatio fieret ad recognoscendam celeriter Bibliam Sixtinam (*sic*), et revocandam ad ordinariam Bibliam, praesertim Lovaniensem. Id factum est Zagarolae, in domo Marci Anton. Columnae, praesentibus cardinali ipso Columniensi, et Alano cardinali Anglo, nec non magistro sac. Palatii Apostolici, ipso N. et aliis tribus vel quatuor: et post obitum Gregorii et Innocentii, Clemens viii. edidit Bibliam recognitam sub nomine Sixti, cum praefatione, *quam idem N. composuit.* »

(1) Cf. *Relationem Caroli Alberti card. Cavalchini ponentis in causa beatificationis, et canonizationis ven. servi Dei Roberti card. Bellarmini.* Romae 1753. p. 175 seqq. Quod nec dissimulavit Leander Van-Ess, qui et hanc causam assignat qua Bellarmini canonizatio difficultatem experta sit. Attamen, si credimus Cellérier loc. cit. p. 205. *Hug donne en note les preuves de cette double assertion*, quod scilicet Bellarminus fuerit auctor praefationis, *et causa ejus canonizationis* !

PROPOSITIO II.

Jure optimo Romani Pontifices Societates biblicas nuncupatas veluti noxias et perniciosas iteratis decretis improbarunt

276. Jure optimo Romani Pontifices societates biblicas improbasse veluti noxias et perniciosas dicendi sunt si tales reipsa et earum origo ac natura, et spiritus qui in iis dominatur atque finis ipsis praestitutus, effectus denique qui ex iis profluunt, aperte illas patefaciunt. Jam vero ejusmodi esse societates biblicas a Rom. Pontificibus improbatas sic per partes ostendimus.

In sinu protestantismi vel anglicanismi prima biblica societas instituta est, in Anglia scilicet an. 1804. Cum enim fructus invido oculo cernerent protestantes et anglicani quos ubique locorum missionarii, quos vocant, catholici, ingentes sane referebant, quamvis antea vel hos spernerent, vel etiam proselytismi notam illis inurerent, coeperunt et ipsi de gentium conversione serio cogitare. Illico flagrarunt desiderio ad Christum, ut ipsi dictitabant, adducendi idololatras ac infedeles ceteros, Judaeos scilicet et Islamitas. In hunc finem publica societas biblica Londini est instituta ad Biblia translata in linguas vernaculas singulorum populorum sine commentariis ac sine notis ubique disseminanda (1). In hanc societatem cooptatae deinde sunt aliae prope innumerae in utroque hemisphaerio institutae, quae et pecuniariis subsidiis, et versionibus Bibliorum societati primariae ad opus perficiendum adjumento essent (2) Hac omnes so-

(1) Cf. Grégoire *Hist. des sectes* liv. VII, chap. IX, tom. IV. ed. Paris 1829. pag. 402.

(2) Centenae imo et millenae pene numerantur ejusmodi societates coalescentes ex omnibus sectis cf. ibid. p. 427 seq.

cietates coalescunt ex membris omnium sectarum protestantismi, ex lutheranis videlicet et calvinistis orthodoxis, ut appellant, weslejanis sive methodistis, anglicanis, socinianis, arminianis, moravis, anabaptistis, quakeris etc. (1). Harum sectarum quaelibet in peculiari quam adornat versione Scripturam ad opiniones seu verius ad errores suos accomodat, ac si opus sit foede corrumpit, ut sic professionem fidei uniuscujusque propriam incautis propinet (2). Talis est societatum biblicarum origo, talia membra, talia denique elementa quibus constant, atque instrumenta quibus ad rei christianae propagationem, ut ipsae proclamant, utuntur.

277. Spiritus porro qui in ipsis dominatur, spiritus oppositionis est adversus ecclesiam catholicam, finis vero sive scopus, ejusdem destructio est ac eliminatio. Ne vero hasce societates calumniari videamur, juverit documenta afferre, quibus utraque assertio adstruatur. Sane spiritum hostilem adversus catholicam ecclesiam biblicis societatibus inesse fatetur ipsemet O' Collaghan auctor protestans, qui reperit in harum societatum institutione *Spiritum oppositionis adversus Romam*, seu adversus ecclesiam catholicam (3). Quidam minister cognomento Cottarel iu publica concione habita an. 1813. in conventu cujusdam harum societatum significavit sperare se fore ut Bibliorum distributio plurimum conferat ad evertendam auctoritatem papalem (4). Distributio ipsa Bibliorum absque explanationibus ac notis scopum patefacit efficiendi ut praevaleat principium princeps ac fundamentale protestantismi de interpretatione privata, ac rejectione omnium dogmaticarum traditionum (5):

(1) Cf. Milner op. cit lettre xxx, p. 399.

(2) Cf. Ibid. et Grégoire pag. 407.

(3) Ita in op. *Thoughts on the tendency of Bible societies as affecting the established church. by* the Rev. O' Collaghan, London 1817. pag. 33.

(4) *The Orthodox journal* Octob. 1813. pag. 179.

(5) Cf. Grég. loc. cit. p. 425.

hoc autem vel ipse furor declarat quo sectae omnes protestantismi istud promovent institutum nullis parcentes sumptibus (1), nullis laboribus, incommodis, translationibus, impressionibus Bibliorum, ita ut in conventu Novionensi an. 1828. societas gloriaretur quod viginti quinque annorum tractu Evangelium translatum fuerit et impressum nonaginta septem novis idiomatis, dum longa octodecim seculorum anteactorum periodo, nonnisi in quadraginta septem linguas fuerit conversum ac typis deinde vulgatum (2).

278. Quod vero ad finem spectat quem sibi proponunt ejusmodi societates, tum ex hactenus dictis patet tum ex modo quo ipsae Biblia sic translata, seu potius corrupta diffundunt. Nam non solum inter infideles aut idololatras ea disseminant, sed inter catholicos in Germania, in Galliis, in Hispaniis, in Lusitania, in Italia; aliisque regionibus ad catholicos seducendos ac pervertendos (3) Patet praeterea id ipsum ex innumeris pene

(1) Recol. quae scripsimus in tract. *De vera relig.* p. II, prop. x.

(2) Cf. Grégoire op. et loc. cit. p. 442. ex illo tempore ulteriores jugiter progressus fecerunt biblicae societates; ex Ephemer. Asiatica eruimus collectam societat. in sola Anglia an. 1838. pervenisse usquo ad ingentem summam 846. 316. libell. sterlin. nempe 21,000,500. circiter libell. gallican. Qui plus contulerunt fuerunt methodistae qui dederunt 83. 648. lib. sterl. Missio eccles. anglicanae libel. ster. 83. 447. Missiones *cognitionum christianar.* 84. 052. Missionarii Londinenses lib. ster. 70. 255. reliquum tribuerunt aliae sectae. Cf. *Journ. de Liège* tom. v 1. Mars. 1839. Proventus societatis biblicae an. 1838. ascendit ad 1.000,600. lib. st. nempe supra 40.000,000. lib. gallic. quarum Anglia contulit 10.000,000. provinciae Foeder. Americae 10.000,000. reliquum contulerunt coloniae anglicae in quatuor mundi partibus, atque regiones protestantes in Europa. Cf. *Ami de la relig.* 6. Juin 1840. An. 1839. numerabat societas 5,000. missionarios, 50. typographias, 300. adjutores missionarios ac ludimagistros, plura centena indigenarum ministrorum. Missionarii proprie dicti recensebantur in Africa 128. in Indiis 168. In insula Ceylan 28. in Archipelago Indico 81. in Indiis Occidental. 118.

(3) Societas Biblica instituta est, ut diximus an. 1804. ab hoc anno ad an. 1840. id est spatio 36. ann. distribuit supra 12,000.000. exemplaria Bibliorum quae versa sunt in 148. idiomata. An. 1839. in solis Galliis distributa sunt 137,000. exempl. Conquerebatur *Caballerus* anglicus praefectus a societate distribuendis Bibliis quod Hispania, Italia et Austria solae regiones essent per quas circuire non poterat *opus divinum*: ast tandem aliquando nunc Hispania

libellis, tractatibus, impiisque lucubrationibus quas una cum Bibliis aut gratis aut modico pretio inter opifices, villicos, plebeculam studiose distribuunt. Quandoque nec veritae sunt pseudepigraphis incautos decipere, libros ipsius christianismi eversivos porrigendo (1), ut silentio praetereamus artes fraudesque omnigenas quibus ad subvertendos neophytos catholicos utuntur in regionibus infidelium (2); persecutiones ac vexationes quas ubique locorum excitare satagunt biblici adversus missionarios catholicos; adeo ut illos vere lupos esse dixeris ad dissipandum mactandumque dominicum gregem immissos (3). Talis est spiritus, talis finis seu scopus ejusmodi societatum.

279. Fructus demum qui exinde dimanant apprime

et ipsa feliciter invenitur in circulo natinnum *liberarum*. Cf. Univers 6. Mars 1841. Sane cito profecerunt biblici methodistae in Hispania; etenim a mense septemb. ad mensem januar. 1841. distribuerunt 100,000 exemplaria Biblior. in linguam hispanicam translat. vid. *Voce della Verità* an. Genn. 1841. Imo officina typographica Barcinonae instituta est ad ea imprimenda. De Austria nihil certi scio; quod vero attinet ad Italiam prae manibus habeo varia exemplaria Bibliorum, quae italice impressa sunt et quidem corrupta ac mutila ex versione Diodati, hominis ut videbimus, lue calviniana infecti, quaeque distributa sunt in his regionibus a viatoribus protestantibus.

(1) Ut plurimum tractatus mysticos qui una cum Bibliis diffunduntur in acceptis referre debemus faeminis, quae oblitae fusi ac fili digitis suis apprehenderunt calamum. Inter has eminet Ducissa de Broglie nata ex Stael, apologeta adulterii atque suicidii, abnepos boni illius Neker cui debitores sumus op. *Rationalité du Deisme*. Alias non commemoro ne invidiam subeam. Cf. opusc. cit. *Le ministre protestant aux prises avec lui-même*, pag. 13. Adeo progressi sunt protestantes in ejusmodi impietatibus, ut ad decipiendos villicos ex titulo veriti non fuerint distribuere *vitam Jesu Christi* doctoris Strauss qua ipse evertitur christianismus. Vid. *Ami de la relig.* n. 2947-2948. 31. Mars. 1838. Vid. ibid. 6. Août 1840. qua ratione impresserint Biblia sub nomine Vulgatae a Clemente VIII. recognitae, mutila tamen atque corrupta de more, attamen uti *authentica* vendiderunt. Talis est *sincera protestantium fides!*

(2) Cf. *Annali della propagazione della fede* vol. II, pag. 417 seqq. Quoniam ejusmodi annales omnium manibus teruntur, ideo brevitatis gratia contentus ero indicare fasciculos quibus quae affirmo innituntur.

(3) Cf. *Annali* etc. fasc. LVI. pag. 204-206. ibid. 209-235. fascic. LVII. p. 258-262. fasc. LVIII. 372 seq. ibid. p. 375-400. fasc. LIX. p. 424 seq. fasc. LXI. p. 75. LVII. p. 95. 149. 154. LXIV. p. 310. LXV. p. 512-514. 530-532. etc. etc.

naturae ac indoli conspirantium istarum societatum respondent. Cùm enim nusquam dixerit Christus : *euntes distribuite Biblia*, sed *euntes docete* . . *et praedicate*, cumque fides sit *ex auditu*, ut loquitur Apostolus, factum est ut tanta diffusione imo et prodigalitate Bibliorum nullum hactenus alicujus momenti societates biblicae vel apparentem felicem exitum attulerint (1). Ad haec accedit profanatio cui ubique gentium exposuerunt atque exponunt hae societates sacra Biblia, quae usibus plane indignis ut plurimum saltem inserviunt (2) et irrisioni infidelium qui cachinnis quae non intelligunt, excipiunt (3). Verum exigua haec adhuc sunt, si cum zelotypia exterorum regiminum politicorum comparentur, qua factum est ut identidem harum societatum imprudentia saevissimae excitatae fuerint insectationes in christianos qui pace fruebantur cum turbatione quae indidem mota est animorum, qui ejusmodi Bibliorum distributione graviter offensi sunt (4), cum scandalo quod integri aliquando populi ex sacrae Scripturae lectione passi sunt, quam adeo contrariam praeconceptis suis opinionibus ac ritibus repererunt. Quamobrem pluribus in provinciis ac regnis inconsulta haec Scripturae sacrae diffusio animos magis aversos ab amplectenda religione christiana effecit (5).

280. Quae cum ita se habeant; si nempe spectata societatum biblicarum origine, natura, elementis, instrumentis; si perpenso hostili ipsarum spiritu ac fine aut impediendi progressus religionis catholicae, aut e-

(1) Recol. tract. *De vera relig.* loc. cit.

(2) Ibid. Cf. praeterea Grégoire op. cit. pag. 443. et Milner lettre XXX. p. 394. vid. etiam *Univers* 28. Octob. 1841.

(3) Cf. *Annali* etc. fasc. XIII. cui tit. *Delle bibliche società e delle missioni protestanti nell' Indie* ubi referuntur epistolae D. Du-Bois.

(4) Cf. Ibid. fasc. LIX. p. 462. LXIII. p. 200. 202. 220. LXV. 390. 395. etc. In imperio Sinensi non ita pridem saeva persecutio in christianos excitata est ex Bibliis lingua Sinica projectis ad maris oram.

(5) Cf. cit. fasc. XIII.

tiam, si quidem fieri posset, eae evertendae, quocumque id demum medio, malis artibus ac fraudibus obtineri posse ipsis videatur; si ratione habita pessimorum fructuum qui ab eis producuntur, luce ipsa meridiana profecto clarius apparet in perniciem eas cedere verae religionis, scilicet ecclesiae catholicae, quae unice vera religio christiana est, cui plane quaquaversus exitiosae societates biblicae sunt (1); recte concludimus Rom. pontifices quibus munus divinitus incumbit intemeratam incolumemque illam servare, jure optimo biblicas societates tanquam noxias ac perniciosas improbasse atque damnasse, Leonemque XII. epistola encyclica ad patriarchas, primates, archiepiscopos et episcopos data die 8. maj. 1824. proscriptionem illam rite iterum sancivisse et confirmasse.

281. Nunc coronidis gratia adjicimus non solos Rom. Pontifices, sed ex ipsis protestantibus et anglicanis haud paucos extitisse, qui, omnibus perpensis biblicas societates improbarunt, eisque obstiterunt. Tales fuere episcopi *Prettisman* et *Carlisle* in Anglia (2). Talis cleri anglicani pars, quae conquesta est, quod cooptati in societatem biblicam fuerint *dissentientes* cujusvis communionis (3). Anno praeterea 1826. Herberts Marsh episcopus Anglicanus Novi Eboraci (*New-York*) in provinciis foederatis Americae documentum pastorale edidit, quo *episcopales* a cooptandis in societatem biblicam alterius communionis hominibus deterreret (4). Jam vero si

(1) In secundo supplemento Ephem. Univers 7. Avril 1841. exhibetur *Mémoire sur l' état actuel de l'église Grecque-catholique dans le Levant;* ex hoc porro documento deprehendimus unionem *turcarum, graecorum, schismaticorum, anglicanorum, russorum et hebraeorum* adversus catholicos; istius unionis societatem biblicam animam veluti esse, biblicosque non esse nisi conspirationem generalem permanentem contra ecclesiam catholicam.

(2) Apud Grégoire loc. cit. p. 421.

(3) Ibid. p. 422.

(4) Ibid. p. 426. Hac de causa ad eundem episcopum Marsh epistolas gratulatorias dedit sacerdos catholicus Gandolphy ita inscriptas: *A congratulatory letter to the Rev.*

Anglicani reprobant societates biblicas ne extremam afferant perniciem ecclesiae anglicanae ob principium, ut ita loquar, dissolvens, quod ipsarum ope protestantismus spargit atque diffundit (1) quanto eas magis improbare debent Rom. Pontifices ob damna, quae inde adversus religionem catholicam promanarent? Attamen adversarii crimini vertunt Romanis Pontificibus, quod eas proscripserint, alte vero silent de anglicanis praesulibus, qui eadem sese ratione gesserunt.

DIFFICULTATES

282. Obj 1. Nonnisi commendatione dignus zelus habendus est, quo flagrant biblicae societates deferendi *bonum nuncium* barbaris populis idololatris aut infidelibus, qui in tenebris et in umbra mortis sedent. 2. Qui saltem per Bibliorum lectionem desiderium possunt animo concipere inquirendae ulterius veritatis, etiamsi Biblia per se conversionis opus perficere nequeant. 3. Credibile porro non est, eos omnes, qui pecuniam in opus adeo salutare erogant et impendunt ab alio permoveri fine, quam ad lucrifaciendas Christo Domino tot miserorum animas. 4. Quod et de translatoribus et distributoribus Bibliorum, seu missionariis intelligi pariter debet. 5. Quamobrem spes magna affulget integre mores emendatum iri tum in christianorum, tum in infidelium regionibus ejusmodi Bibliorum distributionis subsidio (2). 6. Sane Deo pergratum esse biblicum institutum haud obscure ex felici ejusdem successu patescit; census enim annuus biblicae societatis eadem proportione auctus est, qua in

Herbert Marsh etc. *by the* Rev. P. Gandolphy in 8. London 1812. et *A second letter* ibid. 1813.

(1) Certe vel ipse Hook anglicanus evidenter ostendit magnum protestantismi principium presse in praxim deductum allaturum plenam ecclesiae anglicanae dissolutionem. Cf. apud Milner loc. cit. p. 400.

(2) Ita Clark apud Milner ibid.

eam insectationes sunt excitatae (1). 7. Soli igitur tenebrarum patroni, Romani videlicet Pontifices, ejusmodi societates improbare possunt ac *pestis* nomine infamare ut Pius VII. in *Brevibus* datis die 29. Jun. 1816. ad Arch. Gnesnensem, et die 3. Sept. 1816. ad Archiep. Mohilowensem, 8. in quo etiam prohibenda praecipitur versio Scripturae sac. polonica, jussu Gregorii XIII. confecta, quaeque approbante Clemente VIII. Cracoviae an. 1599. in vulgus jam prodierat; Brevia ista *ad hanc pestem avertendam* sancivit Leo XII. epistola encyclica die 3. Maj. 1824. (2). Ergo.

283. Resp. Ad 1. *D.* Si zelus iste esset secundum scientiam, atque ex fine deferendi *bonum nuncium* ortus reipsa esset, *Tr.* si contra inconsultus est, ex odio in Rom. ecclesiam profectus, et ex solo fine impediendi fructus quos referunt catholici *N.* Talem porro esse spiritum quo institutae sunt ejusmodi societates, talem sibi finem eas praestituisse paulo ante luculenter ostendimus. Profecto si zelo illo quem jactant reipsa flagrarent sodalitia biblica, impense foverent missiones catholicorum qui et ipsi deferunt *bonum nuncium*; cum autem ubique locorum eos exturbare adnitantur; cum principes populosque ad ejiciendos catholicos missionarios impellant (3); cum turbas cieant, et omnia moliantur ad eorum labores evertendos, evidens est non *boni nuncii* deferendi causa, sed iniquo prorsus animo ac invidentia illa permoveri (4). Deinde curnam infideles ver-

(1) Ita Gisborne, ibid.

(2) Ita Wegscheider §.45.not.(g).

(3) Hac ratione sese gesserunt in insulis Sandewicz, Gambier etc. seu ubicumque influxum aliquem exercere potuerunt; satis est ad haec cognoscenda oculos conjicere in singulos prope fasciculos *Annalium propagationis fidei*.

(4) Cum ministri novae Angliae satagerent pervertere Hurones et Iroquenses, aliosque silvestres populos ad religionem catholicam conversos, hoc ab illis acceperunt responsum: « Vos numquam verbum nobis annunciastis cum adhuc infideles essemus; nunc autem cum simus christiani quaeritis nos christianismo privare. » Cf. Milner loc.cit. p. 396.

siones catholicis obtrudunt ac detruncata Biblia (1), qui *bonum nuncium* longe melius quam istae societates noverunt? Eccur a catholica religione eos avertere tanto studio, tantoque molimine, impensis ac laboribus satagunt? Demum, ceteris omissis, sciscitari merito possumus a quonam suam hanc missionem acceperint: « Quomodo praedicabunt, interrogat Apostolus, nisi mittantur? » multo vero minus missionem habuerunt distribuendorum Bibliorum, cum Christus numquam medium istud elegerit. Profecto olim et isti sectarii illud audient: *nunquam novi vos . . . Non mittebam eos et ipsi currebant* (2).

284. Ad 2. *N.* Vidimus siquidem ab experimento animos infidelium amoveri potius a religione Christiana, Bibliorumque lectione graviter offendi. Cum enim Biblia nullum religionis integrum systema offerant, fieri nequit ut rudes et efferati inde aliquid percipiant emolumenti. Attamen anglicani vellent ut illi exinde XXXIX. articulos ecclesiae anglicanae eruerent, methodistae suum *enthusiasmum*, quakeri spiritum interiorem, swendenborgiani somnia sua, et ita porro (3). Praeterea quomodo isti biblici suadebunt Tartaris, Iroquensibus, Indis etc. librum, quem porrigunt, divinitus esse inspiratum, ita ut ei iidem auscultent, concipiantque desiderium ulterius inquirendae veritatis, cum nec ipsi huic inspirationi credant?

285. Ad 3. *D.* Qui bona fide pecunias erogant, *C.* qui eas nempe emungunt ad pravos commemoratos

(1) En quomodo scribat Moulinié minister protestans in op. cit. *Notice sur les livres apocryphes*, pag. 6. « Les uns pour atteindre leur but ont travaillé pendant long-temps à éplucher chaque livre, chaque chapitre, et pour ainsi dire, chaque verset, chaque mot, pour voir tout ce qu'il serait possible d'amoindrir, pour l'accomoder à *leur point de vue*, et ils ont ébranlé le christianisme par où ils espéraient l'affermir . . . L'esprit particulier et exclusif se couvre du manteau du zèle. »

(2) Matth. VII, 23. col. Jerem. XXIII, 21.

(3) Cf. Grég. loc. cit. p. 426.

fines *N.* Neque illud dubitem plures certo reperiri, qui decepti ac circumventi a concionatoribus suis putent obsequium se praestare Deo, atque ex sincero desiderio proximorum suorum saluti prospiciendi ad erogandas eleemosynas permoveri sumptusque faciendos; plurimi ex infima praesertim plebecula, cujusmodi sunt opifices, bajuli, famuli, ancillae non alium sibi finem praefigunt. Deus benevolentem istorum animum non despiciet. Verum de his nullus hic sermo; loquimur de societatum primoribus, qui bona illorum voluntate ac optima animi comparatione abutuntur, et contra illorum vota congestam pecuniam dilapidant, atque in pravos aut saltem inutiles usus convertunt. Qua de causa interdum ab ipsis protestantibus *fures* ac *latrones* appellati sunt (1).

286. Ad 4. Eadem esto distinctio. Etenim cum non pauci Bibliorum interpretes sint mercatores aut mercatoribus addicti, fieri utique potest, ut inter ipsos nonnulli inveniantur qui bonum sibi finem praestituant. Distributores vero ad victum sibi comparandum Biblia diffundunt. Ignorantia proinde excusari possunt.

287. Ad 5. *D.* Id est promittunt sibi absque fundamento successum quem neque habuerunt nec habere possunt, *C.* vera reipsa spes de felici exitu affulget *N.* Istorum spes haud absimilis ab illa est, qua se decipiunt qui phtysi laborant, dum hac spe freti moriuntur. Si ex successibus quos hactenus biblici obtinuerunt conjicere licet id quod in posterum futurum sit, tuto affirmare haud veremur, nullum unquam fructum eos esse laturos. Verum dicta haec sint in istorum hypothesi; ceterum doctor Hook documentis ostendit tantum abesse ut societates biblicae Londini aut alibi institutae, emendationem morum obtineant, ut immo crimina ab institutione

(1) Recol. quae scripsimus in tract. *De vera relig.* loc. cit.

societatum septem annorum lapsu fuerint duplicata ; ac deinceps usque ad an 1817. ea triplicata fuisse adductis pariter documentis ostendit episcopus Milner (1). Ex his patet satius longe esse , si nullum omnino fructum ejusmodi societates producerent. Ecquos enim fructus nisi fructus mortis ac interitus exitialis protestantismus unquam protulit , aut proferre aliquando poterit ?

288. Ad 6. *D*. Permisit scilicet Deus , ut ad tempus ejusmodi societates prosperarentur ad majorem ecclesiae suae gloriam atque triumphum , *C.* ad patefaciendum sibi eas pergratas esse *N*. Interdum permittit Deus, ut inferorum portae novum adversus ecclesiam suam (nempe catholicam) excitent conflictum , ut ostendat potentiam suam in ea regenda tuendaque , dum ad nihilum omnes illarum machinationes redigit. Duo sane haud exigui pretii emolumenta in rem catholicam ex societatibus biblicis provenerunt ; alterum videlicet , ut ex comparatione inter uberrimos fructus quos Romanae ecclesiae apostolatus cunctis destitutus subsidiis quovis tempore , et hac praesertim aetate , superatis tot obstaculis, edidit et omnimodam sterilitatem sectarum , seu haereticorum omnium in unum conspirantium , discrimen patefieret ingens , quod inter opus Dei inanesque hominum intercedit conatus (2) ; alterum vero est institutio societatis *a*

(1) Tabulam progressivam confectam ab ipso D. Eook et ex *cronaca Londinensi* exhibet Milner op. cit. pag. 400. not. (1).

(2) Nulla comparatio institui potest inter fructus , seu potius illusiones biblicae societatis , et fructus uberrimos quos quavis aetate tulit ecclesia catholica. Etenim praeter viros sanctitate conspicuos quos ubique efformavit , quot martyres ejus gloriam non cumularunt ? In imperio Sinensi , in regnis Abyssiniae, Siam , Tunquini , Cocincinae etc. vel a postremo seculo plura centena ac millena martyria sive indigenorum. sive Europaeorum numerantur. Cf. *Mémoires pour servir à l' hist. eccles. du* XVIII. *siècle.* Butler *Vies des saints* 5. Févr. In sola Japonia ex persecutione excitata per calvinistas Hollandiae,qua et christianismus illic extinctus est, juxta Bercastel *Hist. de l' eglise* tom. XX. 2.000.000. martyres numerantur, et heu quae martyria sustinuerunt ? absque animi commotione et horrore legi haud possunt , adeo ut nil tale appareat in ipsis persecutionibus Persarum aut Romanorum .

fidei propagatione nuncupatae, quae paucis ab hinc annis inter catholicos orta est, et angusto temporis lapsu copiosissimam protulit messem. In dies ipsa succrescit ac froret sub praesulum auspiciis, praesertim vero Romanorum Pontificum, qui eam indulgentiarum thesauro ditarunt. Dum haec floret, societates biblicae languescunt, ita ut problema jam fuerit a protestantibus ipsis propositum, magis ne expediat illas dissolvere (1). Neque vero alium exitum quispiam de illis sibi polliceri poterat.

289. Ad 7. *D.* Id est fidei assertores, qui nullo aptiori vocabulo poterant ejusmodi societatum indolem designare, *Tr.* vel *C.* secus *N.* Nam cum Romani Pontifices a Christo ipso custodes ac fidei assertores constituti sint, munere suo functi sunt dum tantae animorum stragi se se opposuerunt, quod nisi effecissent defuissent muneri proculdubio suo. *Pestis* autem nomine juremerito ejusmodi societatum molimina donata sunt, utpote quae cedant in animarum perniciem et exitium non secus ac pestilentia in corpora grassatur, iisque interitum affert. Nec enim sola, ut ita loquar, materialis Bibliorum distributio attendenda est, sed omnia insuper adjuncta spectanda et Bibliorum adulteratio, quae detruncata, atque corrupta porriguntur, et pessimi tractatus qui una cum illis distribuuntur, et finis qui intenditur, et effectus qui exinde promanant, quae omnia recensent Romani Pontifices, dum *pestis* nomine eas societates infamant (2).

Cf. Bartoli *Storia della Compagnia di Gesù nell'Asia* par. II. *Il Giappone* lib. III seqq. Quandonam haeretici pro fide asserenda apud infideles, aut eorum proselyti guttam sanguinis effuderunt? Oh strenuos milites! Nunc vero isti sunt qui contendunt *bonum nuncium* afferre.

(1) Cf. *Annali della propagaz.* etc. fasc. LXVII. Nov. 1839. p. 660. seq.

(2) Speciminis gratia nonnullos tractus heic subjiciam ex Brevibus Pii VII. et ex Encyclica Leonis XII. Itaque haec habet Pius VII. in Brevi ad Ignatium Archiep. Gnesnensem: « Horruimus sane vaferrimum inventum, quo vel ipsa Religionis fundamenta labefactantur, adhibitisque in consilium, pro rei gravitate, venerabilibus Fratribus Nostris S. R. E. Cardinalibus, quaenam Pon-

290. Ad 8. *N.* Hoc enim putidum mendacium est; nusquam id praecipitur a Pio VII. qui solum praecipit Archiepiscopo Gnesnensi « Ut quam primum mittas, inquit, Biblia, quae commentariis subjectis edidit polonica lingua Jacobus Wickius, recentemque ipsorum (Bibliorum) editionem, quae sublatis adnotationibus, quae ex sanctis ecclesiae patribus, vel ex doctis catholicisque viris desumptae erant, in vulgus prodiit, et quid de ea sentias, proponas, ut ita ex ipsorum collatione, ac re mature perpensa, dignoscatur, *quinam errores insidiose ibidem obtegantur, et nostrum demum judicium ad rectae fidei incolumitatem pronunciemus* (1). » Judicet

tificiae nostrae auctoritatis remedia ad eam pestem, quoad fieri possit, curandam delendamque opportuniora futura sint, omni adhibito studio et sollicitudine deliberavimus. » Et in Brevi dato ad Stanislaum Archiep. Mobiloviens. « Magno, inquit, et acerbo dolore confecti sumus ubi accepimus exitiosum consilium haud ita primum susceptum, quo sacratissimi Bibliorum libri novis ac praeter saluberrimas ecclesiae regulas editis interpretationibus, iisque *callide in pravos sensus contortis*, vernacula qualibet lingua passim pervulgantur. Namque ab aliqua jam ex perlatis ad Nos hujusmodi versionibus animadvertimus, eam in purioris doctrinae sanctitatem parari perniciem, ut facile fideles ex iis fontibus lethale ebibant venenum, ex quibus haurire debuissent aquas sapientiae salutaris . . . In id proinde pravas deterrimasque machinationes suas conferre in more habuerunt haeretici, ut editis vernaculis Bibliis (de quorum tamen varietate, ac discrepantia ipsi se invicem accusant et carpunt), suos quique errores sanctiori divini Eloquii apparatu obvolutos per insidias obtruderent. » Leo vero XII. « Non vos latet, VV. FF., scribit, societatem quandam dictam vulgo *Biblicam*, per totum Orbem audacter vagari, quae spretis ss. Patrum traditionibus, et contra notissimum Tridentini concilii decretum, in id collatis viribus, ac modis omnibus intendit, ut in vulgares linguas nationum omnium sacra vertantur, vel potius *pervertantur* Biblia. Ex quo valde pertimescendum est, ne sicut in aliquibus jam notis, ita et in caeteris *interpretatione perversa de Evangelio Christi, hominis fiat Evangelium, aut quod pejus est, Diaboli* (s. Hieron. in cap. 1. ep. ad Galat.) . . . En, VV. FF., quo haec spectet societas, quae insuper ut impii voti fiat compos nil intentatum relinquit. Non enim tantummodo versiones suas typis edere, verum etiam per omnes urbes cursitando in vulgus per se spargere sibi plaudit. Quin imo ut alliciat simplicium animos, qua venditare curat, qua dono dare insidiosa liberalitate gestit. » His praedecessoribus suis Rom. Pontificibus se adjecit in damnanda Biblica societate immort. GREGORIUS XVI. cujus Encyclicam refert *Ami de la relig.* in fasc. 24. Octob. 1840. n. 3350.

(1) Sane ob oculos habeo exemplar hujus versionis polonicae probatae ab apostolica Sede; verum ad singula capita subjiciuntur notae,

nunc lector quid de hujusmodi hominibus sentiendum sit, qui per summam impudentiam publica ac solemnia documenta corrumpere eorumque sensum invertere haud verentur, ut Rom. Pontifices inter se committant. Si talia audent in publicis documentis quae omnium manu teruntur, quid non audebunt dum Biblia vertunt in peregrina idiomata, et in quibus longe facilius fraus furtive obrepere, securiusque obtegi potest? Ast protestantes biblici ejusmodi scrupulis non anguntur (1).

CAPUT V.

De sacrae Scripturae lectione in lingua vernacula

291. Omnibus indiscriminatim fidelibus necessariam Sacrae Scripturae lectionem ad salutem esse novatores sec. XVI. autumarunt, qui propterea in linguas vernaculas conversam summo studio eam propagare adnisi sunt (2). Eos sequuti sunt janseniani, qui pariter ejusdem lectionis necessitatem praedicarunt, praesertim vero Quesnellus, cujus propositiones LXXIX. LXXX. LXXXI. LXXXII. LXXXIII. LXXXIV. LXXXV. damnatae sunt in quibus vigentem ecclesiae improbat disciplinam, perinde ac pernicio-

quae textum explanent. Cf. de hac versione p. Alegambe, *Biblioth. scriptorum Soc. Jesu*. Antverp. 1643. pag. 214 seq.

(1) Scripserunt etiam de hoc argumento D. Rubichon in op. *De l'action du clergé*, et com. De Maistre in *Soirées de* St-Pétersbourg, Soir. XI.

(2) His novatoribus jam praeiverat hac in sententia Erasmus cujus articulos damnavit facultas Sorbonica an. 1527. die 17. Decembr. In articulo XII. qui est *De traductione sanctarum Scripturarum in linguam vulgarem* excerptae sunt ex praef. in Matth. et damnatae insequentes propp. 1. « *Sacras litteras cupiam in omnes verti linguas.* 2. *Exclamant indignum facinus, si mulier, vel coriarius loquatur de sacris litteris.* 3. *Me auctore, sacros libros leget agricola, leget faber, leget latomus.* 4. *Neque Ezechielis Prophetae, neque Cantici Cantic.*, aut cujusquam librorum V. T. *lectionem ulli homini interdico.* 5. *Indecorum vel potius ridiculum videtur, quod idiotae et mulierculae psittaci exemplo psalmos suos et precationem Dominicam immurmurent, cum ipsi quod sonant, non intelligunt.* »

sum ac noxium sit, christianum velle a Scripturae lectione retrahere, ac fidelibus Christi os obturare, atque efficere, ut filii lucis quandam patiantur excommunicationis speciem (1). Quesnelli vestigiis, ut moris est, instituit synodus Pistoriensis, cujus propositio LXVII. his verbis expressa : « Doctrina perhibens a lectione sacrarum Scripturarum, *nonnisi veram impotentiam excusare*, subjungens ultro se prodere obscurationem, quae ex hujusce *praecepti* neglectu orta est, super primarias veritates religionis; » a Pio VI. damnata est, uti *falsa*, *temeraria*, *quietis animarum perturbativa. etc.*

292. Neque his contenti novatores, ecclesiam calumniantur catholicam, quod subtrahat e fidelium manibus divina eloquia, ne ex eorum lectione ipsi detegant errores quibus maculatur (2). Ad incautos vero decipiendos interrogare passim solent rudes catholicos : *Cur ecclesia vestra interdicit vobis sacra Biblia* (3)? Imitantes videlicet serpentem sciscitantem ab incauta muliere; « *Cur* praecepit vobis Deus ut non comederetis de omni ligno paradisi (4)? »

293. Ut igitur viam praecludamus omnem ecclesiae catholicae osoribus, eorumque depellamus calumnias, duo nobis praestanda sunt, *primo* evincere debemus sacrarum Scripturarum lectionem cunctis promiscue fidelibus haud necessariam ad salutem esse; *secundo* numquam ecclesiam absolute ac indiscriminatim prohibuisse filiis

(1) Nonnullas ex his inferius dabimus.

(2) Ita inter ceteros stolidus ac furiosus minister Genevensis Dost, quem in superiore hujus tractatus parte, sect. II, cap. I, num. 498. not. (3), commemoravi, qui in cit. opusc. *Du Pouvoir de St. Pierre dans l'église*, ed. 1833. pag. 58. more suo ita scribit : « Prêtres de Rome! je vous le conseille; *continuez de cacher les Écritures au peuple! Entravez les sociétés qui les propagent!* empêchez l' instruction des hommes, et renversez les écoles! Car, vous le voyez vous-mêmes, il suffit de savoir lire la Bible pour ne plus croire à vos plus importantes traditions! »

(3) Ut passim legitur in *Ami de la religion.*

(4) Genes. III, 1.

suis sacrorum Bibliorum etiam in lingua vernacula lectionem. Quae ut obtineamus sit:

PROPOSITIO I.

Sacrae Scripturae lectio christifidelibus indiscriminatim omnibus minime necessaria est ad salutem

294. Ut ex ipsa propositionis enunciatione liquet, de solis fidelibus hic loquimur, minime vero de pastoribus ecclesiaeque ministris, quibus onus incumbit alios instruendi, quibus potius dictum est: « Labia sacerdotis custodient scientiam, et legem requirent ex ore ejus (1) » Timotheo vero Apostolus inculcat: « Attende exhortationi et doctrinae (2), » ac innumerae pene ecclesiasticae sanctiones eam illis injungunt (3).

295. Jam vero nulla teneri necessitate fideles ad legendas Scripturas sic ostendimus. Si ejusmodi eos urgeret necessitas, ea oriretur aut ex ipsa rei de qua agitur natura, aut ex aliquo praecepto positivo divino vel ecclesiastico. Ex neutro porro capite talis oritur necessitas.

296. Non exsurgit in primis ex ipsa rei natura, etenim per priora viginti ab orbe condito secula potuerunt homines salutem adipisci absque Scripturarum lectione, cum illae nondum extarent; a Moyse deinde ad Christum usque, absque eadem lectione potuerunt pariter salvari quotquot in ethnicismo ope fidei sibi ex antiqua traditione comparatae, et divina opitulante gratia legem naturalem servaverunt justeque vixerunt, qui fortasse pau-

(1) Malach. II, 7.

(2) I. Timoth. IV, 13.

(3) Constitutiones et decreta conciliorum sive oecumenicorum sive particularium, incipiendo a conc. Hypponensi an. 393. celebrato usque ad Narbonense celebratum an. 1609., necnon decreta Rom. Pontificum ab Agapeto an. 530. usque ad Clementem VIII. an. 1596., quibus clericis et monachis sacrae Scripturae lectio praecipitur, exhibet eruditus P. Cherubinus a s. Joseph Carmelita discalceatus in *Apparatu biblico* Bruxell. 1704. tom. I. *Dissert. prooemiali* quaest. III. art. V. sect. 3. p. 120 seqq.

ci non sunt. Id ipsum dicatur de primis fidelibus post Christi adventum toto illo tempore, quo nondum scripta N. T. fuerunt exarata. Postquam vero libri sive V. sive N. Testamenti in lucem prodierunt, absque illorum lectione tot potuerunt obtinere salutem quot rudes et illiterati extiterunt et existunt, et ex quibus major semper constat generis humani pars, aut in quorum manus hi libri minime pervenerunt. Omissis porro Judaeis, de christianis barbaris ac rudibus, qui sine Scripturis fidem tenebant atque ad ejus normam mores suos componebant, notum est s. Irenaei testimonium quod alibi exscripsimus (1). Absurdum autem est innumeris ejusmodi fidelibus viam praecludere salutis hac una de causa, quod nequiverint aut nequeant Scripturas sacras legere. Hoc semper erit argumentum a quo numquam poterunt adversarii se expedire. Crescit vero ejusdem vis ex iis quae paulo post ostendemus, scilicet neque Scripturas ipsas *absolute* ad fidem atque salutem necessarias esse. Nam si Scripturae ad fidem salutemque *absolute* necessariae non sunt, quanto minus necessaria erit earundem lectio? Huc accedit quod si Scripturae lectio omnibus prorsus necessaria esset, ideo foret, quia ad fidem, pietatem, sanctitatemque in animis gignendam, fovendam, promovendamque lectio illa *absolute* requireretur; jam vero in hunc finem Scripturae lectio necessaria minime est, cum fides sit *ex auditu*, foveri autem promoverique possint pietas ac sanctitas tot aliis subsidiis quibus fideles abundant, instructionibus videlicet, exhortationibus, concionibus, tot libris asceticis, quibus ad omnimodam sanctitatem tuto informantur.

297. Restat proinde ut necessaria adstruatur Scripturarum lectio alicujus praecepti divini aut ecclesiastici vi. Nuspiam porro ejusmodi praeceptum reperiri, ex ipsa

(1) Ex lib. III. *Cont. Haeres.* cap. IV, n. 2. quod etiam iterum inferius dabimus cum sermo erit de Traditione.

liquet adversariorum agendi ratione, qui licet saepe adeo provocati fuerint ad illud proferendum, hactenus, tametsi maxime voluerint, exhibere non potuerunt; quod melius adhuc patebit ex difficultatum solutione. Deinde si ejusmodi praeceptum alicubi existeret, certe pia antiquitas, ut adversarii loquuntur, illud comperisset; ast tantum abest, ut agnoverit, ut vel contrarium omnino supponant ecclesiae patres; atque concilia etiam aperte omnino id excludant. Contrarium quippe supponunt tot illis exhortationibus, quibus adnitebantur fideles inducere ad Scripturae sacrae lectionem, quin unquam praeceptum commemorent aut insinuent quidem (1). Aperte vero excludunt eorumdem Bibliorum testimoniis. Ex innumeris prope quae adduci possent unum, aut alterum seligemus. Tertullianus: « *fides tua*, inquit, *te salvum fecit*, non exercitatio Scripturarum. Fides in regula (*Symbolo*) posita est (2). » Quid senserit s. Irenaeus paulo ante diximus. S. Augustinus scribit: « Homo fide, spe, et charitate subnixus, eaque inconcusse retinens, non indiget Scripturis, nisi ad alios instruendos. Itaque multi per haec tria etiam in solitudine sine codicibus vivunt (3). » Quomodo porro haec aliaque his similia, quae passim in patrum scriptis occurrunt conciliari possent cum aliquo sive divino, sive ecclesiastico praecepto, si hoc, reipsa existeret (4)? Quod vero attinet ad concilia, satis est

(1) Patrum tum graecorum tum latinorum, qui exhortationes habent ad lectionem sacrorum Bibliorum, et doctorum qui eos secuti sunt duplicem pariter copiosissimum indicem, adductis etiam singulorum verbis, similiter confecit P. Cherubinus op. et loc. cit. art. v, sect. II, et III. incipiendo a sec. I. a Clemente nempe Rom. usque ad sec. XVI. inclusive nempe usque ad an. 1597. Hoc ipsum jam praestiterat Jodocus Coccius, qui reipsa vere Thesaurum catholicum collegit 24. annorum spatio. Is itaque tom. I, lib. VI, art. XX. eundem catalogum exhibet usque ad an. 1510. Prior tamen auctor copiosior est, magis criticus, magisque accuratus, quia ipsi facile fuit ex anteriore proficere. In nonnullis tamen, quae ad severiorem criticam spectant, interdum et ipse labitur.

(2) *De praescript. haeret.* cap. XIV. ed. Rig.

(3) *De doctrina christiana* lib. I, cap. XXXIX, n. 43.

(4) Cf. Fontana, *Constitutio UNIGENITUS Theologice propugnata*

percurrere eorumdem acta, ut quisque intelligat non semel in lingua vulgari Bibliorum lectionem vetitam fuisse. Ejusmodi sunt inter alia concilium Tolosanum, Narbonense, Cameracense, Mechlinense, de quibus inferius agendum nobis erit.

298. Cum igitur neque ex rei natura, neque ex praecepto aliquo necessitas legendi Scripturas, quam novatores ac jansenistae obtrudere vellent, quaeque omnes indiscriminatim adstringat, habeatur, concludendum est sacrae Scripturae lectionem Christifidelibus indiscriminatim omnibus minime esse ad salutem necessariam, prout ostendere nobis assumpsimus.

DIFFICULTATES

299. Obj. Ex utroque capite exsurgit lectionis Scripturarum necessitas, quae omnes ac singulos obliget Christifideles. Sane ipsam rei naturam ejusmodi inducere necessitatem ex multiplici capite patet, ac 1. ex fine quem Deus sibi praestituit in leganda Scriptura hominibus, ut nempe suam eis patefaceret voluntatem; jam vero omnibus ac singulis munus incumbit hanc Dei cognoscendi voluntatem; 2. ex obligatione qua omnes tenebantur Judaei audiendi Moysen atque prophetas ipsos Dei nomine alloquentes, et qua adhuc tenerentur christiani Christum si nobiscum adhuc conversaretur, et Apostolos si et ipsi nobis concionarentur, audiendi; quae obligatio profecto non cessavit, cum et Christi doctrina et Apostolorum praedicatio libris sacris consignata sit; 3. ex consolatione quam nobis comparare ex Scripturarum debemus lectione, uti loquitur Apostolus dicens: « Ut per patientiam et consolationem Scripturarum, spem habeamus (1); » 4. ex persuasione in qua erant Judaei quod in Scri-

tom. III. in propos. LXVII. cap. 1, et II. pag. 584 seqq.

(1) Rom. xv, 4.

pluris vita haberetur aeterna, seu medium ad salutem a qua Christus eos minime abduxit, sed potius confirmavit illis verbis: « Scrutamini Scripturas, quia vos putatis in ipsis vitam aeternam habere (1). » 5. neque eximuntur ab hac necessitate rudes ac illitterati, quibus idcirco onus incumbit ejus lectioni adesse in templis ubi lingua vernacula ipsis legi debet; 6. aut saltem dicendum cum synodo Pistoriensi eos excusari ex sola impotentia, ut in pluribus aliis accidit. 7. Nec demum suppletur huic necessitati aut concionibus, aut libris asceticis, cum in his non praebeatur purum verbum Dei, sed immisceatur verbo hominum, nec raro per ineptas, quandoque vero etiam contortas ac absurdas Scripturarum expositiones. Ergo.

300. Resp. *N. A.* Ad 1. prob. *D.* Si nulla alia ratio suppeteret cognoscendi voluntatem Dei hominibus patefactam praeter Scripturarum lectionem, *C.* Si plures aliae rationes praeterea suppetant *N.* Has porro assignavimus in probationibus.

301. Ad 2. *D.* Tenentur homines Christum et Apostolos audire sive immediate, sive mediate, *C.* immediate *N.* Hoc enim absurdum est. Ceterum cum Christus generatim dixerit: « Qui vos audit me audit (2) » et « Ecce ego vobiscum sum (*docentibus*) omnibus diebus usque ad consummationem seculi (3), » apertum est, eos omnes Christum et apostolos audire, qui legitimos Apostolorum successores docentes praedicantesque audiunt. Christus enim jugiter vivit in ministris suis ac per eos divina sua missio perennis fit, dicente Apostolo · « Pro Christo legatione fungimur, tanquam Deo exhortante per nos: obsecramus pro Christo (4). » Eo vel magis quod non omnis Christi et Apostolorom doctrina per solam

(1) Jo. v, 39.
(2) Luc. x, 16.
(3) Matth. xxviii, 20.
(4) ii. Cor. v, 20.

Scripturam ad nos pervenerit, verum etiam per traditionem, uti paulo post ostendemus.

302. Ad 3. *D.* Si Scriptura unica via esset ad patientiam et consolationem capiendam, *Tr.* Si plures aliae praesto sint *N.* Addimus motiva, quae ad homines salvandos et ad patientia informandos conferunt, viva voce exponi posse ac tutius per legitimos Christi ministros, ut diximus, a fidelibus percipi.

303. Ad 4. *D.* Quatenus in Scripturis, ex parte saltem, divina revelatio continetur ad viam salutis hominibus commonstrandam, *C.* quatenus ex sola Scripturarum lectione ab unoquoque immediate illa hauriri debeat *N.* Responsio patet ex dictis; neque unquam Judaei in hac persuasione fuere.

304. Ad 5. *N.* Etenim si omnes prorsus et singuli ejusmodi necessitate adigerentur, omnes omnino etiam rudes ac illiterati ei parere deberent, ac propterea ad removenda obstacula quae ipsos impedirent quominus ei muneri satisfacerent, obligarentur. Nam qui ad finem tenetur, et quidem absolute, tenetur pariter ad media sine quibus necessarius finis nequit obtineri. Neque huic obligationi satisfieret per auditionem, cum juxta adversarios necessitas sit de lectione ipsa. Suspicari praeterea semper possent rudes ne in publica illa lectione non deciperentur aut per versionem infidelem, aut per mutilationem textus, aut alia demum ratione. Quod vero adjicitur de onere legendi Scripturas in templis lingua vernacula, quomodo id adversarii ostendunt? Nihil ejusmodi in Scripturis occurrit, quae juxta ipsos solam constituunt credendorum et agendorum regulam.

305. Ad 6. *D.* Cujus propterea Synodi propositio, utpote erronea, damnata est, *C.* probata atque admittenda *N.* Accedit, quod haec sit glossa omnino gratuita, cujus nullum in Scripturis fundamentum habetur aut traditione, et in eum finem invecta, ut ab absur-

dis, quibus premitur adversariorum doctrina, se subducerent.

306. Ad 7. vel *N.* vel *D.* Nonnulli, *Tr.* omnes *N.* Jam vero numquam desunt in ecclesia operarii, ut vocat Apostolus, *inconfusibiles*, qui rite graviterque enarrent verbum Dei; episcopi excubant, ut concionatores suo recte fungantur officio. Sic numquam desunt libri ascetici ac mystici vero Dei Spiritu conscripti, quibus fidelium animi ad pietatem omnigenam mire excitantur, ac promoventur ad sanctitatem, sententiis ex sacris Litteris opportune et apte depromptis (1). Si quid vero aut inutile minus grave sive concionibus, sive libris illis inseritur, non ideo omnia vitiata dicenda sunt, sed in tanta qua illarum versamur copia potest quispiam illos seligere, quos magis idoneos experitur, ac sibi magis accomodatos.

307. Inst. Saltem tenentur fideles ad sacrarum litterarum lectionem ex praecepto. Nam. 1. Deut. VI. 6. de mandatis Domini dicitur: « Ligabis ea quasi signum in manu tua: eruntque et movebuntur ante oculos tuos, scribesque ea in limine et ostiis domus tuae. » 2. Christus vero Jo. V. hoc ipsum iterum inculcavit dicens: « Scrutamini Scripturas » ; et Apostolus praecepit Colossensibus ut epistolam legerent, quam scripserat ad Laodicenos, ac vicissim ut Laodiceni eam legerent, quam

(1) Praetermissis siquidem numquam satis commendatis asceticis operibus *De imitatione Christi*, *Philothea* s. Francisci Salesii, *De gemitu columbae*, *De arte bene moriendi*, *De ascensione mentis in Deum* V. card. Bellarmini, necnon tot eximiis operibus Bossueti, Fenelonii, card. Bonae, qui solide non minus quam pie animam christianam ad pietatem, perfectionemque perducunt; si quis oculos conjiciat in scripta s. Catharinae Senensis, s. Theresiae, s. Alphonsi, fieri non potest ut ex unctione quam ubique spirant non sentiat Dei spiritum in illis dominari, ac cor suum in Deum rapi imo et trahi. Haec speciminis gratia commemoravi, ceterum innumera prope sunt in ecclesia catholica ejusmodi opera, quae animum in Deum accendunt, quae frustra quaeras in protestantium scriptis quae glaciem potius adducunt. Sed in ecclesia est vita. Non semel factum est, ut protestantes rite dispositi ex illorum lectione commoverentur ac se reciperent in ecclesiae sinum.

direxerat ad Colossenses: « Et cum lecta fuerit apud vos epistola haec, facite ut et in Laodicensium ecclesia legatur: et eam quae Laodicensium est, vos legatis (1). » 3. Ex his praeterea discimus fideles omnes praecepto adigi ad legendas epistolas quas scripserunt ad eos Apostoli; quorsum sane epistolas illi scripsissent, si fideles non tenerentur eas legere? Quod vero dictum est de epistolis, de reliquis Scripturarum libris Novi praesertim Testamenti intelligi per analogiam debet, cum juxta s. Gregorium M. ac reliquos patres Scriptura Sacra aliud non sit quam Dei epistola ad homines data; 4. Hinc Christus generatim dixit: *Quaerite et invenietis*; perinde ac si dixisset: *quaerite* in Scripturis veritatem et *invenietis* eam (2). 5. Quibus permotus s. Jo. Chrysostomus « Audite, inquit, obsecro seculares omnes, comparate vobis Biblia, animae pharmaca, si nihil aliud vultis, vel Novum Testamentum acquirite, Apostolorum Acta, Evangelia etc (3), » ac demum concludit: « Non potest fieri, ut quisquam salutem assequatur, nisi perpetua versetur in lectione spirituali (4). » 6. Merito proinde vel ipse Van-Ess parochus catholicus ac professor in universitate Marburgensi affirmavit propagationem sacrorum Bibliorum inter omnes indiscriminatim fideles unicum medium esse efficiendi, ut denuo christiana religio efflorescat (5). Ergo.

308. R. *N. A.* ad 1. prob. *D.* De praeceptis Decalogi, *Tr.* universae legis mosaicae *N.* Absurdum siquidem esset asserere legem universam seu Pentateuchum scribi in liminibus et ostiis domorum, aut ferri quasi

(1) Coloss. IV, 16.

(2) Ita Monod apud cit. opusc. *Le ministre* etc. p. 15 seqq.

(3) Ἀκούσατε, παρακαλῶ, πάντες οἱ βιωτικοί, καὶ κτᾶσθε βιβλία, φάρμακα τῆς ψυχῆς· εἰ μηδὲν ἕτερον βούλεσθε, τὴν γοῦν καινὴν κτήσασθε, τῶν ἀποστόλων τὰς πράξεις, τὰ εὐαγγέλια. Hom. IX. in epist. ad Coloss. n. 1.

(4) Οὐκ ἔστιν, οὐκ ἔστι τινὰ σωθῆναι μὴ συνεχῶς ἀναγνώσεως ἀπολαύοντα πνευματικῆς. In Lazar. conc. III, n. 2.

(5) Apud Grégoir, *Hist. des sectes.* tom. IV, p. 412.

signum in manu. Sane Pharisaei qui ad litteram allegata verba ex Deuteronomio intelligebant in phylacteriis et vestis fimbriis nonnullos perpaucos legis mosaicae locos exscriptos deferebant; ad hunc autem morem alludens Christus Dominus: « Dilatant enim, inquiebat, phylacteria sua, et magnificant fimbrias (1) » ad ostentationem videlicet. Ceterum objecta verba figuratam locutionem praeseferunt qua Hebraeis praecipiebatur, ne unquam oblivioni traderent divina praecepta. Materialis interpretatio pharisaeismum sapit et rabbinismum. Perperam igitur afferuntur verba Deuteronomii pro adstruendo praecepto de Scripturarum lectione.

309. Ad 2. *D.* Et in hypothesi quod objecta Christi verba praeceptum contineant, solos pharisaeos, seu legis doctores ac sacerdotes afficiunt, *C.* indiscriminatim omnes *N.* In primis dubium admodum est utrum imperandi aut indicandi modi sit verbum ἐρευνᾶτε *scrutamini* ut inter ceteros s. Cyrillus Alex. contendit (2). Verum dato etiam, quod modi sit imperandi, non ad omnes promiscue Christus verba sua direxit, sed uti colligitur ex v. 33. eos alloquebatur, qui miserant ad Joannem, quique erant sacerdotes et levitae (Jo. I. 19-24) (3). Jam vero etiam nunc ecclesia sacerdotibus, ac ministris suis

(1) Matth. XXIII, 5. Cf. in hunc loc. Jo. Lighfootum, opp. edit. Ultraject. 1699. vol. II, p. 356 seq. qui recenset locos a pharisaeis descriptos in phylacteriis seu observatoriis, et vestium fimbriis; sunt autem hac quatuor legis periochae. Exod. XIII, v. 3-10. Exod. XIII, v. 11-16. Deut. VI, v. 5-9. Deut. XI, v. 13-21. Cf. quoque Ign. Weitenauer S. J. in celebri *Lexico biblico* saepius recuso ad vocem *Phylacterium.*

(2) Vadem damus hujus expositionis vel ipsum Kuinoellium qui in Jo. V, 39. haec scribit: « Ἐρευνᾶτε permulti interpretes, *neutiquam tamen idoneis de causis*, imperandi modo accipiunt, et verbum ipsum ἐρευνεῖν explicant, *aliquid cum* maxima ἀκριβείᾳ, *animi attentione, et magno animi conatu quaerere. . . .* sed ἐρευνᾶτε, ut jam Cyrillus vidit, indicandi modo accipiendum est, *vos inquiritis, scrutamini. . . .* Hunc enim modum orationis series flagitat, cum v. 40. sequatur καὶ οὐ θέλετε ἐλθεῖν κ. τ. λ., cum infra v. 45. Jesus concedat Mosen ab iis magni fieri, sed frustra legi; atque in praecedentibus etiam indicativi modi legantur. »

(3) Cf. Eundem Kuinoellium ibid. ad v. 33-34.

eadem verba ingeminat: *scrutamini Scripturas*; fidelibus vero ac populo illa Ecclesiastici ingerit: « Altiora te ne quaesieris, et fortiora te ne scrutatus fueris: sed quae praecepit tibi Deus, illa cogita semper . . . Non est enim tibi necessarium, ea quae abscondita sunt, videre oculis tuis . . . . Multos quoque supplantavit suspicio illorum. Et in vanitate detinuit sensus illorum (1). »

310. Ad. 3. *D*. In publico coetu et sub magisterio ministrorum ecclesiae, *C*. ab unoquoque privato et absque ulla subjectione *N*. Haud inficiamur quandoque esse utilem posse publicam lectionem sive epistolarum, sive Evangelii, aliorumve sacrae Scripturae librorum, prout ecclesia semper facere consuevit. Verum ut omni periculo via praecludatur, tractus seligendi sunt, qui omnium aedificationi inservire possint, et si qua alicubi difficultas in his deprehendatur, explananda est ab ecclesiae ministris, uti fit in ecclesia catholica per enarrationem Evangelii, aut epistolae, ac etiam ab iis, qui e suggestu lectiones habent ac explanationes Scripturarum (2).

(1) *Ecclesiastici* III, 22. 23. 26.

(2) Ut pateat quanta sollicitudine caverit concilium Tridentinum ut sacrae Scripturae lectio et explanatio vernacula lingua fieret populo christiano, satis est legere ejus decreta, quae sub Paulo III. an. 1545. sess. V. *De reform.* cap. I. edita sunt: «In ecclesiis, dicitur, in quibus praebenda . . . aut quovis nomine nuncupatum stipendium pro lectoribus sacrae Theologiae deputatum reperitur, episcopi, archiepiscopi, primates, et alii locorum ordinarii, eos . . . qui stipendium hujusmodi obtinent, ad ipsius sacrae Scripturae expositionem, et interpretationem, per seipsos, si idonei fuerint, alioquin per idoneum substitutum ab ipsis episcopis . . . eligendum, *compellant*. De caetero vero praebenda aut stipendium hujusmodi nonnisi personis idoneis, et quae per seipsos id munus explere possint, conferantur. » Et aliis omissis, quae alias retulimus, sess. XXIV. sub Pio IV. an. 1562. *De reform.* cap. IV. Statuitur de episcopis et parochis, ut « saltem omnibus Dominicis et solemnibus diebus festis; tempore autem jejuniorum quadragesimae, et adventus Domini, quotidie, vel saltem tribus in hebdomada diebus, si ita oportere duxerint, sacras Scripturas, divinamque legem annunncient. » In quos locos cf. Jo. Gallemart. Haec vero executioni mandari tum ex publico facto constat, tum ex Scripturae lectionibus, quae vernacula lingua ad populum habitae sunt ac deinceps ingenti populi fructu typis editae; atque ut in Italia nostra sistam, ecquis ignorat lectiones sacras Zucconi, Calini, Cattaneo, Nicolai, Rossi, Granelli, Roberti, Pellegrini, Martinetti, Ba-

Numquam sane mens fuit apostolis, ut fideles absque subjectione praepositis suis epistolas aliaque ipsorum scripta legerent, eademque privato sensu interpretarentur. Ecquis enim fidelium absque erroris formidine legeret ac interpretaretur epistolam ad Romanos? Quod et de ceteris pariter dici opus est. Atque hinc responsio patet ad id quod adjicitur de universa sacra Scriptura, quae a s. Gregorio M. aliisque patribus merito vocata fuit epistola Dei ad homines (1).

311. Ad 4. *D. Quaerite* orando, *C.* legendo Scripturas *N*. Evidens est ex toto contextu agere hic Christum de necessitate atque efficacia orationis, cum dicat: « Petite et accipietis, quaerite et invenietis, pulsate et aperietur vobis; » in quibus nec verbum occurrit quod vel innuat praeceptum de Bibliorum lectione. Sed ita est; haeretici prius contorquent ad proprios sensus litteras sacras, deinde vero juxta privatam suam interpretationem, eas catholicis obtrudunt, ut quod contendunt quaquaversus evincere videantur (2).

312. Ad 5. *D.* Adhortando et quidem non absque

rotti, Cesari, quique horum agmen claudit cl. Franc. Finetti, cujus decem jam volumina hac de re prodieruut.

(1) Cf. Fontana op. cit. in prop. LXX.II. Quesnelli cap. IV, et V, p. 996 seqq.

(2) Vere quadrant adversariis nostris quae Tertullianus scribit de sui temporis haereticis, qui et ipsi, sicut sec. XIX. novatores, obtrudebant istud *quaerite et invenietis*, sic, inquam scribit in lib. *De praescript.* cap. XIV. « Itaque tu qui perinde quaeris, spectans ad eos qui et ipsi quaerunt, dubius a dubiis, incertus ab incertis, caecus a caecis in foveam deducaris necesse est. Sed quum decipiendi gratia praetendunt se adhuc quaerere, ut nobis (catholicis) per sollicitudinis injectionem tractatus suos insinuent: denique ubi adierint ad nos, statim, quae dicebant quaerenda esse, defendunt: jam illos sic debemus repulare, ut sciant nos non Christo, sed sibi negatores esse. Cum enim quaerunt adhuc, nondum tenent: cum autem non tenent, nondum crediderunt, non sunt christiani. Et cum tenent quidem et credunt, quaerendum tamen dicunt ut defendant: antequam defendant, negant quod confitentur se nondum credidisse, cum quaerunt. Qui ergo non sibi sunt christiani, quanto magis nobis? Qui per fallaciam veniunt, qualem fidem disputant? Cui veritati patrocinantur, qui eam a mendacio inducunt? » edit. Rigalt Quam bene, quam graphice paucis his verbis omnium haereticorum cujusvis aetatis agendi ratio exponitur!

aliqua amplificatione, *C.* presse praecipiendo *N.* Ut enim omittam non esse in unius tantum patris potestate praeceptum inducere quo omnes obligentur fideles, scopus ipsius est fideles a ludis, spectaculis profanorumque librorum lectione retrahere, eosque ad sacrae Scripturae lectionem excitare, ut paulo post ostendemus. Quod ut obtineat utitur interdum hyperbole et amplificatione, prout clare patet ex altero testimonio ab adversariis objecto. Fieri ne potest, ut s. Jo. Chrysostomus sibi persuaserit rudes omnes ac idiotas qui litteras non didicerint, assequi salutem non posse? Hoc neque adversarii contendunt (1).

313. Ad 6. *D.* Si privatorum individuorum judicium, Rom. Pontificum, imo et ecclesiae universae judicio esset praeferendum, *C.* secus *N.* Quid magis ad religionis christianae prosperitatem conferat, melius certe noverunt Rom. Pontifices, quibus illa ex divina institutione commissa est, aut, si lubet, ecclesia ipsa universa, quam privati homines qualescumque. Cum vero Rom. Pontificibus et cum illis universae ecclesiae constiterit non solum non expedire ad religionis Christianae incrementum aut nullo modo conferre, verum etiam maxime obesse inconsultam ejusmodi Bibliorum propagationem, nonne hominis tumentis est, ac intolerabilis arrogantiae illam propugnare tanquam unicum medium, quo christiana religio efflorescat? Hinc est quod juremerito plures Van-Ess castigaverint ejusque retuderint audaciam (2).

(1) Cf. Bellarm. *De verbo Dei* lib. II, cap. 16.

(2) Inter ceteros eminent Lienhard Argentoratensis et Kistemacher theologus Monasteriensis de quibus etiam loquitur Grégoire loc. cit.

PROPOSITIO II.

Numquam ecclesia aut Rom. Pontifices universim prohibuerunt fidelibus sacrae Scripturae lectionem in lingua vernacula, sed modo improbarunt, modo probarunt prout temporum, locorum, aut personarum adjuncta ac fidelium utilitas exposcere videbantur

314. Hanc adstruimus propositionem tum ad vindicandam agendi rationem, quam diversis temporibus ecclesia ac Rom. Pontifices adhibuerunt circa lectionem sacrorum Bibliorum in lingua vulgari, tum ad repellendam protestantium, jansenistarum illorumque neotericorum calumniam, qui ecclesiam ac Rom. Pontifices incusant, perinde ac si universim prohibuerint lectionem Scripturae sacrae in lingua vernacula, ut hac ratione fidelibus os Christi obstruerent, atque eis modum adimerent illam intelligendi. Praemonemus porro heic agi de re disciplinari, quae propterea accommodari potest, immovero et debet diversis temporum, locorum ac personarum adjunctis, cum exploratum sit nonnulla alicubi et quadam aetate saluberrime constituta fuisse, quae, rerum adjunctis immutatis, tanquam noxia postmodum abrogata sunt, atque etiam vetita (1).

315. Quibus praemissis, ita accedimus ad thesim nostram evincendam. Ecclesiam antiquitus Scripturae sacrae lectione in vulgari lingua non interdixisse fideles ex iis liquet, quae paulo ante praemisimus de Scripturarum versionibus in omnes ferme linguas tunc tempo-

(1) Plura hujus diversae agendi rationis pro diversis temporum ac personarum adjunctis congessit tum ex sacris litteris, tum ex historia ecclesiastica Spiritus Roterus in sua lucubratione hoc de argumento edita an. 1548: cap. xxx. quibus plura alia adjecit Fontana op. cit. in propos. LXXXIII, cap. IV, col. 848 seqq. quae illic recoli possunt.

ris vigentes, quasque ecclesia numquam improbavit, quod et adversarii ipsi ultro fatentur imo et contendunt. Insequentibus vero seculis, cogentibus haereticorum fraudibus in vitiandis sacris litteris sub versionum vernacularum obtentu, sacrorum Bibliorum lectio in lingua vulgari interdici coepit fidelibus in Galliis a conc. Tolosano an. 1229 (1). Huic synodi constitutioni jam praeiverat Innocentius III. qui eadem de causa lectionem Scripturarum vulgari idiomate dioecesis Metensis fidelibus interdixit (2). Verum ejusmodi constitutiones locales fuerunt ac temporariae. Res ita se habuit, donec exortis haereticorum lutheranorum, zwinglianorum, calvinistarum innumerarumque illorum propaginum factionibus, qui ad unum omnes necessitatem proclamarunt legendi ab omnibus et singulis fidelibus sacra Biblia idiomate vulgari, quique certatim suis sacros codices versionibus corruperunt, ut malo imminenti occurreret Pius IV. prodiit ejus jussu regula quarta Indicis, qua sacrorum in lingua vernacula Bibliorum promiscua lectio severe interdicitur. Ast neque ob regulam istam omnibus Christi fidelibus ejusmodi lectio universim ac indiscriminatim prohibetur, cum ea relativa seu respectiva sit; siquidem quibus proficua esse deprehenderetur sacrae Scripturae lectio, iis judicio episcopi aut inquisitoris, de isto-

(1) Can. XIV. « Prohibemus etiam, ne libros V. T. aut N. laici permittantur habere, nisi forte Psalterium, vel Breviarum. . . . Sed ne praemissos libros habeant in vulgari translatos omnino prohibemus. » Apud Colletum in collect. Veneta concilior. tom. XIII. col 1239. Celebratum porro hoc concilium est an. 1229. mense Novemb. prout etiam habetur ex Sirmondo, Dacherio, Martenio, non autem an. 1129. uti scribit Wegscheider, qui adducit auctoritatem Mansi. Ast Mansi in suo *ad concilia Veneto-Labbeana supplemento* tom. II. col. 963. nec refert quidem hujus concilii acta, sed solum pacta inter regem Francorum et Raymundum comitem Tolosanum inita, statuitque hoc concilium pariter an. 1229. Haec observanda erant circa epocham, ut pateat hanc prohibitionem factam esse adversus albigensium machinationes.

(2) Hanc refert Fontana op. cit. col. 591 seq. ubi etiam adnotat Innocentium importuno Metensium desiderio aliquas Scripturae partes minus difficiles permisisse.

rum consensu illa permittitur (1). Ex nimia tamen hanc concedendi facultatem facilitate, qua haud pauci abutebantur, factum est, ut Clemens VIII. eam facultatem ad sacram Indicis congregationem revocarit (2).

316. Ubi autem Scripturae sacrae lectio in lingua vernacula utilis visa est, non modo Rom. Pontifices eam non prohibuerunt, immovero et promoverunt; cum scilicet certiores effecti sunt de versionum fidelitate, atque difficilioribus in locis eam opportunis notis explanatam compererunt. Sic Gregorius XIII. auctor fuit P. Wiechio S. J. ut in linguam polonicam Biblia verteret, ejusque versio Clemente VIII. probante Cracoviae prodiit (3). In Germania praeter antiquiores, quae jamdiu a viris catholicis vulgatae erant (4), nova adornata est ab Emsero (5); in Anglia in usu est versio catholica Dua-

(1) En verba regulae IV. Indicis: « Cum experimento compertum sit, si sacra Biblia vulgari lingua passim sine discrimine permittantur, plus inde, ob hominum temeritatem, detrimenti, quam utilitatis oriri, hac in parte *judicio episcopi*, *aut inquisitoris stetur*, *ut cum consilio parochi vel confessarii*, Bibliorum a catholicis versorum, lectionem vulgari lingua eis concedere possint, quos intellexerint ex hujusmodi lectione non damnum, sed fidei et pietatis augmentum capere posse. » De hac regula Indicis prolixe egit P. Cherubinus op. cit. tom. IV, p. IV, pag. 489-558. adversus Arnaldum.

(2) Sunt autem hujus tenoris quae jussu Clementis VIII. addita sunt Regulae IV. Indicis: « Animadvertendum est circa supradictam Regulam quartam Indicis fel. record. Pii Papae IV., nullam per hanc impressionem et editionem de novo tribui facultatem episcopis, vel inquisitoribus, aut regularium superioribus concedi licentiam emendi, legendi, aut retinendi Biblia vulgari lingua edita; cum hactenus mandato et usu sanctae Rom. et universalis inquisitionis sublata eis fuerit facultas concedendi hujusmodi licentias etc. »

(3) Cf. Alegambe in *Biblioth. Script. Soc. Jes.* loc. cit.

(4) Etenim Olfriedus Wissemburgensis an. 870. Novum Testam. ac Psalmos metrice lingua teutonica reddiderat; Rab. Maurus et Walfridus universa Biblia in linguam germanicam verterant; versiones biblicae Augustana et Nüremburgensis prodierant sec. XV. Cf. Audin *Hist. de la vie de Luther*, ed. 2. tom. 1, p. 14. Quod tamen heic dicit Audin de versione germanica Rabbani Mauri et Walfridi *totius* scripturae ab aliis in dubium revocatur. Cf. *Apparatum biblicum* Cherubini vol. IV, p. 151 seq. Imo germanica versio quae jam typis prodierat an. 1466. *sexdecim* vicibus edita est ante Lutheranam versionem an. plus minus 1534. Cf. *Versions of the Scripture* in Dublin Rewiew, vol. 1. July 1836.

(5) De hac versione Emseri agunt Cochlaeus in *Actis adv. Lutherum* an. D. 1522. Serarius in *Proleg.* p. 130. Possevinus in suo apparatu tom 1. Cf. Cherubinum op. et loc.

censis, quae edita fuit an. 1609 (1); in Galliis Fenelonius versionem gallicam N. T. plurimum provexit (2); in Italia, ut antiquiores versiones silentio praetereamus (3), celebris admodum est versio cl. Martini archiepiscopi Florentini, quae omnium pene fidelium manibus usuque conteritur (4), quamque etiam Pius VI. commendavit apposito Brevi dato 17. Mart. 1778. in quo inter cetera de sacris libris haec leguntur: « Illi enim sunt fontes uberrimi, qui *cuique patere debent* ad haurien-

cit. Emserus non vertit nisi Novum Testamentum, Eckius addidit versionem T. Veteris de qua praeter Gretzerum in Vindic. Bellarmini agit Rich. Simon *in Append.* p. 532. Juxta Sixtum Senens. lib. VI. *Bibl. sanctae* Eckius utrumque transtulit Testamentum an. 1540. Cf. tamen Le Long *Biblioth.* tom. I, p. 307-382 seqq. edit. 1723.

(1) Vid. O' Connel op. cit. *A full Report of the Proceeding* eto. pag. 41 seqq. Haec versio quadraginta annorum labore adornata est a doctissimis viris et omnium praestantissima habetur.

(2) Sic enim ipse scribit in epist. 2. ad March. de Seignelai ex *Tremblade* 26. Febr. 1686. circa missiones *Saintogne* « J' oubliais de vous dire, qu'il nous faudrait une très-grande abondanco de livres, surtout de Nouveanx-Testamens, et des traductions de la Messe avec des explications: car on ne fait rien, si on n' ôte les livres hérétiques; et c'est mettre les gens au désespoir, que de les leur ôter, si on ne donne à mesure qu'on ôte; » et in ep. 3. ad eund. « Il faudrait aussi répandre des Nouveaux-Testamens *avec profusion*. . . . Si on leur ôte leurs livres sans leur en donner, ils diront, que les ministres leur avaient bien dit, que nous ne voulions pas laisser lire la Bible de peur *qu' on vit la condamnation de nos superstitions, et de nos idolâtries*, et ils seront au désespoir » et alibi in ep. data ex Rocella « Je ne saurois vous dire le nombre de Nouveaux-Testamens dont on auroit besoin etc. » Cf. *Correspondance de Fénélon* ed. Paris 1827. tom. I.

(3) Cujusmodi sunt, Nic. Malermi, Ant. Brucioli, aliorumque de quibus agit Le-Long in cit. Biblioth. tom. I. Sisto in versiono Jo. Diodati Lucensis, qui fuit minister calvinianus Genevensis, quique paraphrasten potius quam interpretem agit in sua versione, ac nihil non ad suae sectae placita pertrahit, quam versionem propterea suam fecerunt Genevenses. Porro haec versio ea est cujus jam plures editiones societas Biblica vulgavit atque inter nos disseminat ad deferendum *bonum nuncium*. Egregii homines! Historiam hujus versionis fuse praebet p. Cherubinus a s. Joseph in *Appar. Bibl.* tom. IV, p. 127 seqq. Nihil dixi de vers. Jac de Voragine, quia critici eam in dubium revocant. Cf. Le-Long.

(4) Mirum est Glaire nullam hujus versionis mentionem fecisse, cujus tamen supra viginti editiones prodierunt; atque illud etiam notandum quod cap. V, quaest. X, §. XX, §. XVII. loquens de versione Gothica Ulphilae, asserat ad nos non pervenisse istius versionis nisi Evangelia, et aliquot fragmenta epist. ad Rom. quae edita sunt a Knittel ex *Codice rescripto*. Attamen notissimum eruditis est ex palimpsestis Biblioth.

dam et morum et doctrinae sanctitatem etc. (1). Quod et de nationibus reliquis dici debet, adeo ut vix aliqua sit, quae versione sua non utatur (2).

317. Sed et ante ita dictam reformationem longe lateque sacra Biblia disseminata erant. Quae primum vulgata sunt a celebri Faust post typographicam inventionem fuere sacra Biblia juxta versionem vulgatam, nempe an. LXX. antequam lutherana factio foras erumperet. Notandum porro est ea aetate, quotquot pene legere scirent, linguam latinam calluisse. Per idem tempus 800. plus minus editiones Bibliorum, aut N. T. ante reformationem prodierant; ac per universam Europam catholicam circumferebantur, antequam vel *protestantis* nomen agnosceretur. Et ex his, 200. versiones in linguis vernaculis diversarum gentium, penes quas vulgatae erant, omnium manibus libere versabantur (3).

318. Hisce ab historia depromptis jam constat de facti quod asserimus veritate, numquam videlicet ecclesiam aut Rom. Pontifices universim et absolute sacrae Scripturae lectionem in lingua vernacula fidelibus indiscriminatim omnibus interdixisse. Nunc praestat paucis jus adstruere, nempe ostendere prudenter omnino ecclesiam Romanosque Pontifices sese gessisse, dum pro opportunitate promiscuam illam lectionem fidelibus vetuerunt.

319. Duae sane cumprimis rationes concilia Romanosque Praesules ad avertendos fideles a vulgari Scripturarum lectione perpulerunt: periculum scilicet perversionis et adulteratio sacri textus in versionibus haereticorum. Hasce singillatim expendamus oportet.

Ambrosianae curis Eminentissimi doctissimique viri Angeli Mai, qui eas primum reperit, et Caroli Octav. Castillionaei vulgatas esse epistolas fere omnes apostoli Pauli una cum textu gothico, ejusdemque gothici textus versione latina una cum Glossario ab. an. 1819. ad an. 1839. typis mediolanensibus. Refellit porro Castillionaeus in non paucis Hug cujus meminit Glaire.

(1) Cf. in edit. Rom. 1784. tom. 1.

(2) De quibus agit Le-Long op. cit.

(3) Cf. O' Connel loc. cit.

320. Ac primo quidem perversionis periculo quod fidelibus instabat permota fuisse concilia Romanosque Pontifices ad illa decreta edenda, patet 1.ex aetate qua Tolosanus canon XIV. editus est. Eruperant tunc temporis albigenses ac waldenses, qui duce Petro Waldo contra clerum sese extulerant, et versione Scripturarum in gallicam linguam utebantur ad pervertendos catholicos quorum plures in dies decipiebantur ex perperam intellectis nonnullis Scripturarum oraculis; quapropter debuit concilium, prout jam praestiterat saltem ex parte Pontifex Innocentius III., contrahere facultatem laicis legendi Scripturam lingua vernacula, quo malum illud compesceretur (1). Id pariter insequentibus annis renovari debuit ex occasione beguardorum et beguinarum wicleffitarum et hussitorum, aliarumque magno numero sectarum, multo vero magis lutheranorum, calvinistarum una cum fecunda sobole ab illis progenita, qui ad unum omnes eadem arte utebantur ad errores suos in populum serendos pro-

(1) Hic me cohibere nequeo ab afferendis verbis auctoris protestantis, nempe Hurter, qui in vita Innoc. III. ed. cit. tom. III, lib. XIV, p. 36. agens de haereticis illius aetatis qui typi fuerunt haereticorum insequentium, scilicet protestantium, haec ad rem nostram praeclare scribit: « L' expérience avait appris que les hérétiques citaient quelquefois l' Ecriture sainte pour appuyer leurs opinions, non seulement l'interprétaient selon leur système, mais la traduisaient en languo vulgaire, et la communiquaient aux autres, sans s' inquiéter si la traduction en rendait fidélement le sens. Si ceux dont la vie était consacrée à la science avaient été obligés de se livrer avec persévérance à beaucoup de travaux, de recherches et de méditations suivies, pour fairo connaitre exempte de toute erreur la vérité révélée, telle qu' elle est renfermée dans les saintes-Ecritures, combien ne devait pas paraitre dangereuse l' idée de placer entre les mains de tout le monde, sans avoir égard à la capacité et à la droiture de volonté de chacun, un livre qui peut conduire l' homme aussi facilement à l' erreur que dans lo chemin du salut? Une foule d' hommes et de femmes imitèrent à Metz ce que Waldo avait fait à Lyon: on leur traduisit la plupart des écrits du Nouveau-Testament, et plusieurs de ceux de l' Ancien-Testament, et ils en firent le sujet de conférences dans leurs réunions. Ils regardaient avec dédain ceux qui ne voulaient pas y prendre part, méprisaient les avertissemens des prêtres, cherchaient à se justifier par les sentences sacrées. Si un ecclésiastique s' entretenait avec eux des choses sacrées, ils lui répondaient: *Nous les connaissons mieux que vous.* »

pagandosque (1). Patet 2. ex adulteratione quae inducebatur, prout etiamnum inducitur sacri textus ab omnibus singulisque sectis in ejusmodi vulgaribus versionibus ut eas accommodarent ad placita sua. Atque ut de antiquioribus sileamus, exploratum est Lutherum, Bezam aliosque plures accusatos ab ipsis protestantibus esse de ejusmodi corruptione (2). In Anglia primae quae post reformationem versiones prodierint, fuere 1. Tyndallii, 2. Coverdalei, quae sub Henrico VIII. adornatae sunt, 3. quae *ab Episcopo* nuncupatur, regnante Elisabetha edita est; ac LX. an. in usu fuerunt. Attamen postea ecclesiae anglicanae ministri supra mille numero, uno animo eas declararunt *erroribus gravissimis refertas, in nonnullis locis absurdas, in aliis detrahentes aliquid verbo Dei, pervertentes, obscurantes, vitiantes* (3). His proptera alia successit versio, quae a Jacobo I. *authentica* declarata est; porro gravissimi theologi protestantes seu anglicani Lowth, Newcombe, Wescefield,

(1) Innumera prope documenta cf. apud Fontana op. cit. tom. III. in propos. LXXXI. cap. I, col. 754. et iterum in propos. LXXXII, cap. V, col. 800 seqq.

(2) Cf. *General Preface to New Testament, translated by George Campbell, James Macknight, and Philip Doddrige, Doctors of the Church of Scotland*; item ejusdem Georgii Campbell diss. XI, p. 11, p. 123. Mosheim, *Syntagma dissert. ad sanct. discipl. pertinent.* p. 166. Sed prae ceteris cf. eruditum P. Cherubinum a s. Joseph op. cit. tom. IV. qui ingenti labore versiones Lutheri ceterorumque haereticorum lutheranorum, calvinistarum, sociniarorum etc. expendit accurate, prolatis etiam magno numero ipsorum protestantium judiciis, ex quibus evidenter conficitur eos omnes ac singulos qui versiones novas ediderunt, non modo saepissime lapsos esse, sed data opera Scripturas corrupisse. In sola versione Lutheri Hieronym. Emserus ostendit 1400 errores haereticos ac mendacia occultata ab illo haeresiarcha in ea fuisse. Sed ipsum adi Cherubinum a pag. 154 ad pag. 205. Nempe et de nostris haereticis protestantibus iterum ad litteram verum esse deprehenditur, quod de haereticis sui temporis scripserat Tertullianus: in lib *De praescript.* cap. XXXVIII. Illic igitur et scripturarum et expositionum adulteratio deputanda est, ubi diversitas doctrinae invenitur. Quibus fuit propositum aliter docendi, eos necessitas coëgit aliter disponendi instrumenta doctrinae. Alias enim non potuissent aliter docere, nisi aliter haberent per quae docerent. » Ed. Rig.

(3) Apud O' Connel opusc. cit., et apud Grégoire *Hist. des sect.* tom. IV, p. 407 seqq.

Bellami praeter plures alios, hanc ipsam versionem traduxerunt veluti pluribus erroribus maculatam, ac proinde inquiebant novam optandam esse versionem. Horne in sua recenti *Introductione ad studium criticum biblicum* illorum confirmat judicium (1). Cum igitur ingens fidelibus perversionis impenderet periculum ex tot quae, magna profusione vitiatorum Bibliorum versionibus fiebant ab haereticis, usa jure suo est ecclesia dum vulgares ejusmodi versiones prohibuit ad filios a venenatis hisce fontibus amovendos. Patet 3. ex malorum congerie quae provenerunt ab ejusmodi vulgaris Scripturae lectione; ut enim premamus silentio, quae anterioribus seculis orta sunt (2), protestantes Clarendon, Grey, Hey falsae Bibliorum interpretationi tribuunt belli civilis dissidia, suppliciumque Caroli I. (3). Hume testatur post reformationis initia debuisse ad tempus e populi manibus subtrahi versionem Scripturae in lingua vernacula ob controversias et fanatismum quem ejusmodi lectio excitarat (4). His alia plura testimonia adjecit D. Milner ex auctoribus protestantibus et anglicanis, qui ingemuerunt ob pravos effectus, ex vulgari Scripturarum versione consecutos (5). Sane exinde factum est, ut sutores, lanii,

(1) Ibid.

(2) Cf. Fontana loc. cit.

(3) Cf. apud Grégoire loc. cit. p. 415.

(4) Dav. Hume, *Hist. de la maison de Tudor*. lib. II, p. 246.

(5) Op. cit. *Eccellence de la relig. cothol.* tom. II, lettre XLVII, pag. 604 seqq. His juverit auctoritatem hominis haud suspecti, nempe Waltoni apponere, qui hactenus dicta confirmat: « Aristarchus, inquit, olim vix septem sapientes in Graecia invenire potuit, et apud nos (ut verbis utar viri docti) vix totidem idiotas est reperire, omnes enim sunt doctores omnes caelitus instructi. Nullus est ex vilissima faece plebis fanaticus aut agyrta, qui non somnia sua pro verbo Dei vendidet. Apertus enim videtur puteus Abyssi ea quo ascendit fumus qui coelum et stellas obscoravit, et exierunt locustae cum aculeis, *sectariorum et haereticorum* numerosa soboles, qui *omnes antiquas haereses* renovarunt, et plurima opinionum portenta de novo intulerunt; ex quorum vero castris prodieront, omnibus notum. Hi sunt qui civitates, pagos, castra, domus impleverunt, imo ecclesias et pulpita occuparunt, et populum misere seductum in foveam secum praecipitant. » *Praef. in Polyglotta*.

pistores, bajuli, apostatae etiam ac lenones lenaeque prophetarum atque doctorum gesserint partes, seseque adversum proprios suos pastores erigere haud dubitarint (1).

321. Postquam vero furor ille (*Bibliomaniam* vocant) ab haereticis excitatus sensim deferbuit, ac minus periculi fidelibus instabat, coepit ecclesia aliquid de hujus disciplinae severitate remittere, ipsique Rom. Pontifices commendarunt, ut vidimus, versiones vernaculas a piis prudentibusque catholicis viris adornatas, atque opportunis adnotationibus auctas ad difficiliora loca enucleanda.

322. Dum igitur protestantes adhuc sciscitari solent a plebecula: *Cur ecclesia vestra interdicit vos a Scripturarum lectione*? Duplex semper omnibus responsio in promptu esse debet: prima quidem: *Ne seducamur a vobis*, seu, *ne forte moriamur* (2); altera vero: *Vos calumniamini ecclesiam nostram, numquam enim ecclesia nobis absolute ejusmodi lectionem prohibuit.*

323. Juverit hactenus dicta confirmare confessione docti protestantis, qui haud dubitavit ecclesiam catholicam apud suos purgare, eam incusantes quod Biblia a cognitione fidelium subtraxerit « Nos quidem putabamus, inquit Abauzit, plenam super ecclesiam Romanam retulisse victoriam, liberam Bibliis circulationem dando. Verum hanc ipsam habet ecclesia; prohibitio siquidem ejus non *absoluta* est sed *relativa*. Ejusmodi porro prohibitiones relativae nihil aliud unquam fuerunt, quam prudentiae circumspectiones adversus infideles versiones, adversus arbitrariam interpretationem, quae viam aperit ad errores omnigenos, adversus usum se conjiciendi sine directione inexpertae juventuti, intemperantiae corruptae imaginationis, quae quavis re abutitur, lectioni librorum quorum natura

(1) Cf. Poncelium ord. Bened. apud Fontana op. et loc. cit. pag. 728 seqq.
(2) Gen. III, 3.

mentis maturitatem, cordisque munditiem exposcit, ut possit esse proficua (1) » Hactenus ille.

324. Constat ergo ex dictis quod ostendendum assumpsimus, numquam videlicet ecclesiam aut Rom., Pontifices universim prohibuisse fidelibus etc.

DIFFICULTATES

325. Obj 1. Nemini licet eam adimere libertatem, quam Deus omnibus promiscue fecit adeundi haereditatem quam ipsis uti filiis reliquit; 2. Quare abripere e christianorum manibus Novum saltem Testamentum, est illis Christi os obstruere (2). 3. Interdicere christianis lectionem sacrae Scripturae, praesertim Evangelii, est interdicere usum luminis filiis lucis, et facere ut patiantur speciem quandam excommunicationis (3). 4. Nec refert nonnullos abuti Scripturarum lectione; neque enim aequum est, ut propter hos sive paucos sive multos malos, suo pii omnes bono priventur. Quemadmodum igitur non est penitus tollendus vini usus, quia multi vino abutuntur ad ebrietatem, sed severe compescendi sunt ebriosi, sic non debet interdici lectio quia nonnulli eam detorquent ad usus perversos, sed horum sacrilegium est serio vindicandum (4). 5. Quare Scriptura laudat Eunuchum legentem Isaiam prophetam (5); Petrus adhortatur fideles ut attendant prophetico sermoni tanquam lucernae lucenti in caliginoso loco (6); Paulus utilem docet esse Scripturam ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum (7); laudat Timotheum,

(1) Apud Grégoire op. et loc. cit. p. 421.
(2) Ita Quesnellus, prop. 84.
(3) Idem prop. 85.
(4) Ita Chamierius calvinista furiosus in *Controvers.* part. 1, p. 582. apud Fontana loc. cit. p. 724.
(5) *Act.* VIII, 28.
(6) II. Petr. I, 19.
(7) II. Timoth III, 16.

quod ab infantia sacras litteras noverit (1); Psalmista beatos vocat, qui scrutantur testimonia Dei (2). 6. Post haec supervacaneum esset patrum agmina adducere, qui certatim satagunt fideles excitare ad Scripturarum lectionem. Satis sit verba describere s. Clementis Papae, qui fideles omnes ita alloquitur: « Scripturas diligenter inspicite, quae sunt oracula Spiritus Sancti . . . Sumite epistolam b. Pauli apostoli . . . Nostis dilecti, et bene nostis sacras Scripturas, et penitus in divina eloquia introspexistis: illa igitur mente et memoria recolite (3). » Quod autem Clemens I. commendavit, proscripsit Clemens XI. Hic jam quaeritur utri fides adjungi debeat? 7. Illusio porro est sibi persuadere quod notitia mysteriorum religionis non debeat communicari foeminis lectione sacrorum librorum. Non ex foeminarum simplicitate, sed ex superba virorum scientia ortus est Scripturarum abusus, enataeque haereses sunt (4). Ergo.

326. Resp. Ad 1. *D.* Si haec libertas absoluta sit, ac prorsus independens *C.* Si ecclesiae auctoritati sit subjecta ac subordinata *N.* Jam vero, ut omittamus ecclesiam, seu ecclesiae pastores et praelatos immediatos sacri Scripturarum depositi custodes a Christo institutos esse, non autem fideles seorsum sumptos, fidelium libertas cohibita est ex Christi institutione ab auctoritate ecclesiae, quae tanquam provida mater ac tutrix fidelis decernere debet quidnam commodum aut incommodum, utilitatem aut detrimentum filiis suis sit allaturum. Filiorum porro bene moratorum est matris obtemperare praeceptis. Cum autem experientia didicerit ecclesia sive ex temporum calamitate, sive ex prava filiorum animi dispositione periculum fidelibus ingruere ex promiscua in vulgari lingua Bibliorum lectione, quamdiu illud im-

(1) Ibid. v. 15.
(2) Ps. CXVIII, 2.
(3) Epist. I. ad Corinth. capp. XLV, XLVII. LIII.
(4) Ita Quesn. prop. 83.

minere visum est, inconsultam illam libertatem coarctavit; sustulitque, cessante periculo, hanc ipsam coarctationem. In quo miram ejusdem piae matris bonitatem ac prudentiam quis non suspiciat (1)?

327. Ad 2. *D.* Si unica via ad Christum audiendam vulgaris esset Scripturae lectio, *C.* si innumerae prope aliae suppetant *N.* Possunt igitur fideles Christiani loquentem audire Christum in ministris suis, in lectione librorum asceticorum, in interiore ejus inspiratione, in publicis concionibus, Scripturarum explanationibus, aliisque ejusmodi mediis quibus vera Dei ecclesia abundat; alioquin rudibus et illiteratis, idiotis ac barbaris, innumeris nempe hominibus, Christi os obstructum plane esset.

328. Ad 3. Eadem esto responsio.

329. Ad 4. *D.* Si privatorum judicio decernendum esset quando expediat propter rei alicujus abusum, tollere seu verius rei ejusdem usum coercere, *Tr.* si a legitime auctoritate *N.* Verum est non semper usum esse adimendum alicujus rei in se innoxiae, imo bonae ac optimae, cujusmodi Scriptura sacra est, ob nonnullorum aut plurium etiam abusum. Ast certum pariter est interdum expedire ipsius usus remotionem, si quidem id rerum adjuncta postulent. Hoc enim vel ipsa regiminum civilium agendi ratio evidenter confirmat. Cum itaque ecclesia, omnibus mature perpensis judicaverit ad tollendos abusus necessariam fuisse ipsius usus coërcitionem, non est quod ulterius quaeramus.

330. Ad 5. *D.* Scriptura hanc lectionem commendat quoad eos, qui rite dispositi fructum et utilitatem percipere possint, *C.* absque debita ab ecclesia subjectione *N.* Pro-

(1) Cf. egregiam dissert. Spiritus Roteri ord. Praed. *De non vertenda Scriptura sacra in vulgarem linguam.* Tolosae 1548. cap. xi, p. 53 seqq. quae iterum cusa est in *Collectione auctorum Scripturae sacrae vulgares translationes damnantium*, ac reperitur pag. 123.

fecto Petrus eam non commendat in ordine ad eos, qui epistolas Pauli ac ceteras Scripturas depravabant ad suam ipsorum perditionem (1), qui proprie erant *indocti et instabiles*, quos pariter unice arcet ecclesia ab earum lectione, ne illas depravantes exitium sibi consciscant. Numquam enim doctos seu saltem graecam latinamve linguam callentes legere Scripturas ecclesia prohibuit. Hinc concidunt, quae ex Actis apostolicis, Petri ac Pauli monitis objiciuntur, quibus ecclesia semper obsecuta est (2). Psalmista vero non de speculativa, seu theoretica scientia aut scrutatione legis divinae loquitur, sed de practica illius custodia, ut patet tum ex contextu, tum ex hebraicae vocis linguarumque affinium, syriacae et chaldaicae, vi, in quibus habetur: *custodiunt* (3).

331. Ad 6. *D.* Juxta disciplinam illorum aetate vigentem, *C.* secus *N.* Diversa rerum adjuncta diversam disciplinam exposcunt. Si aetate hac nostra illi ipsi viverent patres, in tanta videlicet versionum vulgarium colluvie, quae ab haereticis vitiatae sunt, in tanta plurimorum hominum levitate et arrogantia, qui velut judices insurrexerunt adversus ecclesiam, in tanta demum haereticorum vafritie, qui adulteratis hisce versionibus insidiantur quotidie fidelibus, post tot ecclesiae ac Rom. Pontificum decreta ad amolienda ejusmodi pericula, profecto patres pro amore quo flagrabant erga catholicam fidem, alia prorsus ratione et scriberent et loquerentur (4).

(1) II. Pet. III, 16.
(2) Cf. Fontana op. et loc. cit. in prop. LXXX, cap. V, col. 714 seqq.
(3) Cf. Polyglotta Walton in quibus hebraica vis exponitur per *Custodes*, nempe mandatorum Dei et in vers. syriaca exponitur per *conservant*, est enim נִצְרֵי particip. in statu constructo. Cf. etiam Tirinum in hunc psalmum.
(4) Cf. Petrum Lizetinm in opusc. *De sacris libris in vulgare eloquium minime vertendis*; quod pariter extat in cit. *Collect. auctorum s. Scripturae vulgares translationes damnantium.* pag. 27. necnon Aloysium Mozzi S. J. in op. *Il falso discepolo di s. Agostino convinto di errore.* Venezia 1779. part. I, cap. II. Item P. Cherubinum a s. Joseph in prolixa dissert. XV. *Circa*

332. Hac ratione optime inter se componuntur s. Clemens I. et Clemens XI. Uterque studebat fidelium utilitati, sed diversa ratione, quia media quae idonea fuerunt primis christianis sub Clemente I., non solum inepta, immo vero perniciosa evaserunt sub Clemente XI, non quidem in se, sed respectu fidelium, ob adjuncta paulo ante commemorata. Utrique propterea parendum erat, ut filios decet parentibus morem gerere diverso tempore diversa praecipientibus.

333. Ad 7. *N.* Ad prob. *D.* Minus idoneae sunt mulieres ad haereses excogitandas, *Tr.* ad eas, ubi semel imbutae his fuerint, tenacius retinendas ac facilius disseminandas *N.* Quamvis enim haereses foeminae passim, ut quae ingenii tenuioris sunt, non primae excogitent, attamen illis, ubi semel inbutae fuerint, uti frequens docuit experientia, nihil est ad haereses promovendas magis idoneum. Praetermissis siquidem exemplis a s. Hieronymo commemoratis de nicolaitis, marcionitis, gnosticis, montanistis, arianis, qui constanter foeminis usi sunt ad suos propagandos errores (1), aetate nostra haud pauca suppetunt, quae aperte ostendunt quid foeminae valeant ad errores queis semel imbutae fuerint pugnaciter animo retinendos disseminandosque. Moniales Portus Regalis numquam dimoveri potuerunt ab erroribus jansenianis (2). Quapropter longe difficiliorem se praebet

versionum vernacularum lectionem omnibus indifferenter permissam ac debitam, in *Apparatus biblici* tom. IV, p. 216 seqq. Sex continet partes in quibus haereticorum, jansenistarum, Arnaldi praecipue in his quae apposuit regulae IV. Indicis, aliorumque illorum fautorum argumenta discutit, ac solvit copiosissime, usque ad pag. 648.

(1) Cf. in epist. CXXXIII. ad Ctesiphontem n. 4. ed. Vallars.

(2) Cf. Francisci Simonis, *De fraudibus haereticorum* p. I. *Fraude* VI. Item lepidas historias quas refert auctor op. cui tit. *Le véritable esprit des nouveaux disciples de s. Augustin*. Bruxelles 1706. praesertim tom. I. lettre VII, XI, XVI. tom. II. lett. XVIII, XXIII, XXVIII. tom. III. lettr. XXXIV. Etiam Lutherus commendavit proselytismum cujusdam foeminae Agula nuncupatae, quae, ut refert Seckendorf *Comm. de Luth.* lib. I, §. CXXVI. se exhibuit Ingolstadii ad publice ex

s. Sedes in concedenda facultate contrahendi nuptias cum haeretica, quam cum haeretico viro, quia experimento didicit, frequentius contingere, ut uxor haeretica virum pervertat, quam ipsa ab illo ad fidem catholicam adducatur.

334. Et has quidem difficultates ad abundantiam solvimus ad vindicandam ecclesiae et Rom. Pontificum agendi rationem, quam, haereticis cogentibus, superioribus annis adoptarunt. Ceterum vix nunc temporis aliqua gens est, quae Biblia non habeat in vernaculam linguam conversa, iisque non utatur, probantibus, aut saltem non obnitentibus Rom. Pontificibus et episcopis, quum certiores facti sunt de versionum fidelitate, atque congruentibus explanationibus, queis perversionis periculum amoveatur.

SECTIO II.

DE TRADITIONE

335. *Traditionis* nomen amplissimam habet significationem; complectitur enim institutum quodvis a primaevo aliquo fonte profluens, quod sive scripto, sive viva voce, aut praxi ad posteritatem pervenerit. Exinde partitio traditionis oritur in *scriptam*, *oralem* et *practicam*. Heic vero traditionis vocem usurpamus ad doctrinam significandam, quae aut fidem aut mores aut disciplinam afficit, ac viva voce, aut praxi etiam primum transmissa est. Si traditio habeat pro objecto fidem aut mores et a Christo atque ab apostolis ceu Evangelii praeconibus originem ducit, *dogmatica* et *divina* nuncupatur; si autem pro objecto habeat disciplinam, et ab apostolis prout fuerunt ecclesiae pastores, aut ab ec-

cathedra disputandum circa Scripturam tum latine tum germanice in favorem Lutheri. Cf. Audin, *Hist. de la vie de Luther*, tom. 1, p.428 seq.

clesia repeti debet, *disciplinaris* audit. Res porro disciplinaris diversa ratione proponi cum possit, vel scilicet ut perpetuo vigeat, vel ut ad tempus; tum etiam vel per modum praecepti, vel per modum consilii; tum denique vel ut vim habeat in peculiaribus locis vel ut in ecclesia universa: exinde receptae ac tritae sunt penes theologos disciplinaris hujus traditionis multiplices divisiones. Nam ratione *auctorum* vel apostolica, vel ecclesiastica ab iis nuncupatur; ratione *durationis*, perpetua aut temporalis; ratione *obligationis* praecepti aut consilii; ratione demum *loci* localis aut universalis (1).

336. Controversia quae catholicos inter ac protestantes fervet, circa traditiones dogmaticas seu divinas versatur. Quamvis enim fateantur protestantes eodem pietatis sensu quo prosequimur Scripturas, excipiendas ac venerandas esse ejusmodi traditiones si existerent, inficiantur tamen illarum existentiam (2). Nam pro certo assumunt quaecumque ad fidem ac salutem necessaria sunt, sacris fuisse litteris consignata; cetera vero quae scripta haud sunt, veluti adiaphora saltem spectant.

337. Priusquam ulterius progrediamur, praemittere debemus, secernendam sedulo esse *traditionem* a *mediis* quibus traditio illa primaeva dogmatica et divina ad nos

(1) Ut haec exemplis illustremus, ad traditionem apostolicam pertinet disciplina circa ritum administrandi baptismum per immersionem, circa observationem dominicae diei substitutae sabbato; jejunium quadragesimale, permixtionem aquae cum vino in calice offerendo, quae etiam per modum praecepti et quidem *perpetui* ac universalis constituta sunt, si primum excipias; *temporalis* habetur exemplum in praecepto de abstinentia a sanguine et suffocato; per modum *consilii* ut professio caelibatus; ecclesiastica et localis traditio habenda est observatio e. g. jejunii in sabbato quae olim Romae obtinebat.

(2) Cf. Bellarm. *De verbo Dei* lib. IV, cap. II. et Walenburgicos tract. VI. *De testimoniis seu de traditionibus* cap. III. Quare non abhorrent novatores a definitione concilii Tridentini, qua anathema dicitur iis qui traditiones Christi ipsius, ore ab apostolis acceptas, vel ab ipsis apostolis Spiritu S. dictante quasi per manus traditas scienter contemnerent, dummodo a quaestione *facti* abstraheretur. Etenim ipsi non *jus* sed *factum* inficiantur, existentiam scilicet negant traditionum de iis quae ad fidem moresque pertineant, quaeque in Scripturis non contineantur.

usque pervenit, et quorum ope eam cognoscimus. Prout enim traditionis existentia articulum fidei constituit, ex sola ecclesiae auctoritate, uti de Scripturis diximus, pendet, quae integrum fidei depositum a Christo accepit; ejusque auctoritati velut regulae fidei proximae innitimur, dum et hunc articulum profitemur; ac deinceps eadem traditione utimur uti fidei regula remota ac partiali ad reliqua dogmata probanda, quae per eam accepimus. Prout igitur theologi munus ac partes sustinemus, investigamus et in fundamenta quibus innixa ecclesia decernit admittendas traditiones esse, et in media per quae traditiones de quibus loquimur ad nos profluxerunt, quibusque nobis innotuerunt, ut eas adstruamus adversus protestantes... Comperimus autem plura haec fuisse, imo et esse sive generalia, sive particularia, quae deinceps enumerabimus. Ex his enim mediis ceu totidem quasi canalibus aut rivulis aquam, ut ita loquamur, primaevae traditionis divinae haurimus ac derivamus.

338. Haec propterea methodus erit, quam hac in quaestione consectabimur, ut prius vindicemus necessitatem et existentiam divinae traditionis; deinde investigemus media per quae traditio ad nos pervenit, sive haec generalia sint, sive peculiaria. In tria proinde capita sectionem hanc majoris perspicuitatis gratia dispertiemur.

CAPUT I.

De necessitate et existentia traditionis

339. Ut legitimus controversiae, quae agitatur cum protestantibus, status dignoscatur, animadvertendum est, ipsos non plane omnes rejicere traditiones, etiam quas divinas ac dogmaticas vocamus. Siquidem ipsi in primis fatentur ab initio sola traditione orali et practica uni-

versam Christi doctrinam in ecclesia viguisse, cum haud ignorent serius divinos esse libros conscriptos (1). Distinguunt praetera duplicem traditionis speciem, etiam post quam sacrorum librorum completus est numerus, traditionem videlicet quam *inhaesivam* vocant, ac traditionem quam *declarativam* appellare consueverunt. Inhaesiva ab ipsis dicitur, quae dogmata ipsa eadem tradit, quae in sacris litteris continentur. Nam dogmata, quae sacra Scriptura exhibet, etiam ex communi fidelium sensu innotescunt, qui propterea adhiberi in confirmationem potest veritatis, non quod ille solus sufficiat, sed quod testimonium perhibere queat dogmati in canonicis libris expresso (2). Declarativa vero est quae disertius explanat quod sacrae litterae breviter aut minus perspicue docent (3). Haec traditio declarativa in eo ab inhaesiva discriminatur, quod ista non doceat nisi

(1) Hoc fatetur vel ipse Shuttleworth rector novi collegii Oxoniensis in op. *Not tradition but Scripture*, seu : *Non traditio sed Scriptura*. Ed. 2. Lond. 1839. pag. 20. aliique admittunt apud Esslinger in opusc. saepe allegato : *Apologie de la religion catholique par des auteurs protestants* etc. §. 11. ubi *De Traditione*.

(2) Hujus rei exemplum ponunt in dogmate de Christi resurrectione, quod non solum ex sacris litteris verum etiam ex communi constat fidelium sensu, adeo ut si Scriptura periret, hoc dogma ex sola etiam traditione innotesceret. Hinc factum est, nt ecclesia non sola Scriptura, sed communi quoque fidelium sensu dogmata adstrueret. Nescio an Straussius qui resurrectionem Christi ad mythos relegat, huic principio acquiesceret. Ceterum Moehler in *Symbolique* tom. II, §. XXXVIII. apte hanc traditionem *subjectivam* appellat. Juverit ejus verba afferre, quae hoc argumentum mirifice illustrant ; « Ce sentiment commun, ait ipse, cette conscience de l' église est la tradition dans le sens subjectif du mot. Qu'est-ce donc la tradition considérée sous ce point de vue ? C'est le sens chrétien existant dans l'église, et transmis par l' église ; sens, toutefois, qu' on ne pent séparer des vérités qu' il contient, puisqn' il est formé de ces vérités, et par ces vérités: en un mot, la tradition, c'est la parole de Dieu vivant éternellement dans le cœur des fidèles. C' est à ce sens catholique, qu' est confiée l' interprétation de l'Ecriture sainte; l' explication donnée par lui forme le jugement de l' église, et voilà pourquoi celle-ci est juge en matière de foi (*judex controversiarum*). »

(3) Exemplo sit traditio de reali Christi praesentia in eucharistia, qua eorum verborum : *Hoc est corpus meum*, sensus exponitur et determinatur ; traditio item de eucharistia parvulis non necessaria, quae verba Christi Jo. VI. *Nisi manducaveritis* etc. ad solos adultos coarctat, et ita porro.

ipsissima dogmata quae sunt in Scripturis expressa, illa vero sit uberior eorumdem expositio, quae in illis minus perspicue continentur. Jam vero novatores utramque hanc traditionis speciem admittere non abnuunt, cum demum in auctoritatem Scripturae resolvatur, ac subsidio tantum nobis esse possit ad dogmata in Scripturis tradita melius cognoscenda. Respuunt igitur traditionem a verbo Dei scripto *distinctam*, nullamque vim esse contendunt traditioni *per se* inspectae, et a sacris litteris separatae. Immo eam spectant veluti originem praecipuam foecundamque totius corruptelae quae juxta ipsos Romanam, sive catholicam ecclesiam coinquinat (1).

340. Dum itaque necessitatem et existentiam divinae dogmaticae traditionis adstruimus, de illa disserimus quae distincta est a verbo Dei scripto, eamque ex mente concilii Tridentini propugnamus, quod declaravit doctrinam catholicam contineri non solum in libris scriptis, sed « et sine scripto traditionibus, quae ipsius Christi ore ab apostolis acceptae, quasi per manus traditae, ad nos usque pervenerunt (2); » ac deinde anathema in eum dixit, « qui traditiones praedictas sciens et prudens contempserit (3). » Sit igitur:

PROPOSITIO

Praeter sacram Scripturam admitti necessario debent traditiones divinae dogmaticae ab illa plane distinctae

341. Complexi sumus in propositionis enunciatione traditionum divinarum ac dogmaticarum *necessitatem* et *existentiam*, cum ab invicem sejungi nequeant, ac probationes utrumque conficiant. Adjecimus autem vocem

(1) Inter quos eminet Shuttleworth, cujus verba postea afferemus.

(2) Sess. IV.

(3) Ibid.

dogmaticae ad praecludendum illorum protestantium effugium, qui etsi fateantur non omnia in sacris litteris quae Christus, et apostoli Spiritu Sancto inspirante docuerunt, contineri, contendunt tamen ea, quae sacris libris non includuntur, adiaphora esse, minimeque ad salutem necessaria (1). Subjunximus praeterea admittendas ejusmodi traditiones *a Scriptura plane distinctas*, ad excludenda relata eorumdem placita circa traditiones mere *inhaesivas* ac *declarativas*. Quibus ita dispositis, sic accedimus ad assertae propositionis veritatem vindicandam.

342. Praeter Scripturas necessario admitti traditiones divinae ac dogmaticae debent ab illis plane distinctae, si absque ejusmodi traditionibus nobis constare nequeat fide divina tum de numero, tum de canonicitate divinaque sacrorum librorum inspiratione, aut de dogmatico legitimoque eorumdem sensu, tum de pluribus aliis articulis fidei quos nobiscum protestantes profitentur; si talis praeterea constans fuit totius antiquitatis sensus; si id demum natura ipsa rei postulat, haud paucis ipsis doctioribus protestantibus assentientibus: atqui ita se res habet. Sic porro per partes minorem propositi argumenti ostendimus.

343. Ac 1. quidem protestantes nobiscum sacros libros admittunt, eosque uti divinitus inspiratos et canonicos habent (2), immo vero unicum fundamentum ac

(1) Cum autem vel ipsi intelligerent litem moveri posse de legitimo Scripturarum sensu, ut hnic incommodo occurrerent protestantes, distinxerunt alii inter dogmata *pragmatica* et *fundamentalia* religionis christianae, et *secundaria* ac inferiora pragmaticis; priora dixerunt clarissime sacris in litteris exprimi, posteriora vero affirmarunt secundum regulas interpretationis logicae ex sacris litteris erui *posse*. Qua in re non multum abhorrent a traditione *declarativa*, non ut per ipsam dogma adstruamus, sed ut illa utamur tamquam subsidio ad conclusionem ex sacris litteris eruendam. Si vero supersit in legitimo Scripturae sensu eruendo aliqua obscuritas, sinunt quempiam abundare in sensu suo, cum autument ad fidei unitatem sufficere eam quam vocant fidei concordiam in articulis fundamentalibus atque pragmaticis.

(2) Loquimur, ut patet, de protestantibus quos orthodoxos vocant, seu de iis qui adhuc symbolismo adhaerent, siquidem de aliis, quid sentiant, diximus.

regulam credendorum agendorumque adaequatam illos esse contendunt. Porro fieri omnino nequit, ut sine divinis traditionibus certo ipsis ac fide divina constet quinam determinate sint ejusmodi libri, atque utrum fuerint nec ne divino Spiritu afflante conscripti, cum neutrum in ipsis libris contineatur, et si alicubi utrumque affirmaretur, nodus quaestionis nondum solutus esset, cum et de hoc ipso libro quaeri semper merito possit, unde certa fide constet eum tum sacrum tum divinum esse. Huic enim defectui suppleri nequit sive ope critices, sive aliis quibusvis humanis adminiculis, ut suo ostendimus loco (1), cum humana quaevis auctoritas numquam fidem divinam pariat, quae nulli errandi formidini subjaceat, ut patet ex fluctibus quibus quovis tempore protestantes etiam circa hunc articulum agitati sunt, et nunc maxime agitantur. Verumtamen heic agitur de fidei ipsius principio fundamentali et unico juxta protestantes (2).

344. 2. Sed nec minus necessariae sunt traditiones divinae ad sensum sacrorum librorum dogmaticum determinandum. Scriptura enim, ut paulo ante ostendimus (3), obscura in quampluribus locis est, etiam in iis ex quibus fidei veritates pendent (4). Nisi proinde in subsidium

(1) Sect. I, cap. I, propp. I, et II.

(2) Sane Newman in op. *Lectures on the prophetical office of the church viewed relatively to Romanism and popular protestantism*, seu *Lectiones de officio prophetico ecclesiae spectato in ordine ad romanismum et ad protestantismum.* Lond. 1837. « Omnes sectae, scribit lect. I., nobiscum (anglicanis) conveniunt, ac differunt a romanensibus in spectandis Bibliis veluti vexillum appellationis in inquisitionibus doctrinalibus, quamvis unaquaeque diversam viam ineat in materia fidei. Hinc controversia inter protestantes *facilior* est, quoniam ad Biblia revocatur circa quae quilibet disputare potest sed non est *certior*, quia duo non inveniuntur, qui secum collineent quoad *interpretationem* Bibliorum, quoniam unusquisque interpretatur ea modo suo » pag. 32 seqq.

(3) Sect. I, cap. III, prop. I.

(4) Afferamus iterum quae ibid. prosequitur Newman: « Biblia, inquit, ea ratione scripta non sunt, ut cogant lectorem ad eorum sensum assequendum: duae non reperiuntur sectae protestantes, quae conveniant in determinanda interpretatione, quae acceptari debeat; atque in hoc casu quaelibet suapte propriam praefert interpretationem, propriam doctrinam,

advocetur divina traditio, nihil unquam certi constabit, controversiae indesinenter vivent, et unusquisque post inanes conatus in sensu suo abundabit, quin possit tum sibi tum ceteris certitudinem comparare. Talis est causa quare sociniani, methodistae, rationalistae, mythici tot inter protestantes nacti fuerint sectatores, cum nulla ipsis reliqua via sit, divinis neglectis traditionibus, evadendi ab illorum argumentis, nec eos unquam convictos ad silentium possint adigere (1). Quod vero hic de dogmatibus Trinitatis, Incarnationis, et satisfactionis affirmatur, de dogmatibus reliquis dici eodem jure debet, cum nulla certa firmaque subsistere queant, nutabitque undique fides nostra, atque reipsa erit, ut ait s. Basilius « sine traditionibus non scriptis Evangelium purum nomen (2). »

345. 3. Haud pauca insuper dogmata nobiscum admittunt protestantes de quibus silent prorsus aut vix aliquid obscure innuunt litterae sacrae: ejusmodi est baptismi valor ab haereticis aut ab infidelibus administrati; item valor paedobaptismi, quem frustra absque traditionum divinarum subsidio adversus anabaptistas propugnare adnisi sunt protestantes; idem dic de ejusdem sacramenti forma (3); de cessatione legis quoad

propriam linguam, propriam revelationem. Quo fit ut viri acuto ingenio praediti viderint, ideam ipsam elementarem, quod Biblia sine notis aut commentariis sint solus judex *auctoritativus* in fidei controversiis, principium esse in se destructivum, ac practice involvere conclusionem, quod disputatio sit simul et desperata et inutilis, imo et absurda. » Exinde ostendit quomodo ex ejusmodi principio saltem practice proveniat dubium generale, libertas illimitata credendi quidquid libuerit, ac vix tenendi divinitatem Bibliorum. pag. 34. 35.

(1) Sane protestantismus in Anglia et in America quotidie diffluit, ac pro rectâ aut prava animi dispositione plerique ex illius sectatoribus aut ad fidem catholicam se recipiunt, aut ad *unitarismum* seu *socinianismum* declinant, aut, ut in Germania potissimum contingit, in rationalismum ac mythicismum ruunt.

(2) Lib. *De Spiritu Sancto* cap. XXVII, n. 66. En ejus verba: « Si consuetudines quae scripto proditae non sunt, tanquam haud multum habentes momenti aggrediamur rejicere, imprudentes Evangelium in ipsis *rebus praecipuis* laedemus, *imo potius praedicationem ad nudum nomen contrahemus.* » Edit. Maur. opp. tom. III, p. 54.

(3) Etenim Christus jussit quidem baptizare in nomine Patris etc., vo-

abstinentiam a sanguine et suffocato, de dominico die diei sabbati substituto, aliisque non paucis (1).

346. 4. Hunc porro semper fuisse totius sacrae antiquitatis sensum in agnoscenda necessitate ac existentia divinarum traditionum, luculenter evincitur et ex patrum effatis, et ex eorum agendi ratione per secula singula.

347. Primo enim seculo divinarum traditionum assertores habemus Ignatium, Hegesippum ac Polycarpum. S. Ignatius, Eusebio teste, adhortabatur fideles « Ut sibi a pravis haereticorum opinionibus caverent . . . hortatusque est, ut apostolorum traditionibus tenaciter inhaererent (2) » Hegesyppus vero, eodem Eusebio referente, apostolicas traditiones quinque libris comprehendit (3). S. Polycarpus apud eundem, verba referebat quae dicta a Domino ab apostolis ipse audierat, et de virtutibus ejus et doctrina (4).

348. Secundo seculo divinas et apostolicas traditiones commendat s. Irenaeus praeclarissime scribens : « Traditionem apostolorum in toto mundo manifestatam, in omni ecclesia adest respicere omnibus, qui vera velint videre (5). » Cum vero haeretici nescio quas arcanas traditiones jactarent, traditionem eis opponit publicamque doctrinam ab universa ecclesia receptam ; subdit siquidem : « Haec (ecclesia) est enim vitae introitus, omnes autem reliqui fures sunt et latrones ; propter quod oportet devitare quidem illos ; quae autem sunt ecclesiae, cum summa diligentia diligere, et apprehendere *veritatis traditionem*. Quid enim ? Et si de aliqua modica quaestione disceptatio esset, nonne oporteret in antiquissimas

rum haec vaga nimis sunt, neque ex illa Christi jussione colligi per se potest utrum verba adhiberi debeant in collatione baptismi.

(1) Cf. Card. Du-Perron, *Discours sur l'autorité et la nécessite des Traditions apostoliques* ed. Paris tom. I, p. 522 seqq. ubi plures articulos enumerat ad fidem spectantes, quique nonnisi ex traditione ad nos pervenerunt.

(2) *Hist. Eccles.* lib. III, cap. XXXVI. ed. Vales.

(3) Ibid. lib. IV, cap. XXII.

(4) Ibid. lib. IV, cap. XIV.

(5) *Cont. haeres.* lib. III, cap. III.

recurrere ecclesias in quibus apostoli conversati sunt, et ab eis de praesenti quaestione sumere quod certum et re liquidum est? Quid autem si neque apostoli quidem Scripturas reliquissent nobis, nonne oportebat ordinem sequi traditionis, quam tradiderunt iis, quibus committebant ecclesias? Cui ordinationi assentiunt multae gentes barbarorum, eorum qui in Christum credunt sine charta et atramento, scriptam habentes per Spiritum in cordibus suis salutem, et veterem traditionem diligenter custodientes, in unum Deum credentes fabricatorem caeli et terrae, et omnium, quae in eis sunt per Christum Jesum Dei filium (1). » Nec minus luculenter Tertullianus sub finem ejusdem seculi traditiones commendat, cujus liber de *Praescriptionibus* totus de hoc argumento est; in eo enim provocat haereticos omnes ad doctrinam quae in ecclesia ante ipsos praedicabatur (2).

349. Seculo tertio, Clemens Alex. loquens de haereticis: « Gloriae, inquit, tenentur desiderio, qui ea quae conveniunt sermonibus divinitus inspiratis, *tradita a beatis apostolis* et magistris, voluntarie eludunt, per alias argumentationes, humanis doctrinis resistentes *divinae* traditioni, ut haeresim constituant (3). » Eodem seculo Origenes Clementis discipulus certam volens regulam assignare ad secernendam veritatem, provocat discrepantes sectas ad praedicationem: « Cum multi sint, scribit, qui se putant sentire quae Christi sunt, et nonnul-

(1) Ibib. cap. IV, n. 1. et 2.

(2) Cf. potissimum capp. XIX. XX. XXI. XXII. Longum nimis esset hic omnia referre quae invictissime hoc de argumento adversus haereticos sui temporis scripsit Tertullianus, quaeque mutatis nominibus apprime haereticis nostri temporis conveniunt. Cf. etiam eundem in lib. *De corona* cap. III, et IV.

(3) *Δόξης ἐπιθυμοῦσιν, ὅσοι τὰ προσφυῆ τοῖς θεοπνεύστοις λόγοις ὑπὸ τῶν μακαρίων ἀποστόλων τε καὶ διδασκάλων παραδιδόμενα, ἑκόντες εἶναι σοφίζονται, δι' ἑτέρων περεγχειρήσεων ἀνθρωπείαις διδασκαλίαις ἐνιστάμενοι θείᾳ παραδόσει ὑπὲρ τοῦ τὴν αἵρεσιν συστήσασθαι.* *Strom.* lib. VII, cap. XVI. edit. Potterii, Venet. tom. II, pag. 896. Integrum caput de hoc argumento est.

li eorum diversa a prioribus sentiant, servetur vero ecclesiastica praedicatio per successionis ordinem ab apostolis tradita, et usque ad praesens in ecclesiis permanens: illa sola credenda est veritas, quae in nullo ab ecclesiastica, et apostolica discordat traditione (1): » et iterum: « Ecclesia ab apostolis traditionem suscepit etiam parvulis baptismum dare (2): » s. Cyprianus: « Admonitos, inquit, nos scias ut in calice offerendo Dominica traditio servetur, neque aliud fiat a nobis quam quod pro nobis Dominus prior fecerit ut calix, qui in commemorationem ejus offertur, mixtus vino offeratur (3) »

350. Seculo quarto, nobis sese offerunt divinarum traditionum assertores Eusebius Caesariensis, Epiphanius, Basilius, Jo. Chrysostomus, Ambrosius, et Hieronymus. Sane Eusebius cum dixisset, Christum in hominum mentibus doctrinam suam descripsisse, subdit: « Ejus vero discipuli . . . partim litteris, partim sine litteris quasi jure quodam non scripto, servanda, commendarunt (4); » Epiphanius vero: « Traditione quoque inquit, opus est. Neque enim ex Scripturis peti possunt omnia. Idcirco alia scripto, traditione alia sanctissimi apostoli reliquerunt. Quod ipsum ita Paulus affirmat: *quemadmodum tradidi vobis* (5). » S. Basilius haec prae-

(1) Praef. in libr. I. Περὶ ἀρχῶν seu *De principiis* n. 2. ed. Maur. tom. I, p. 47.

(2) *Comment. in epist. ad Rom.* lib. V. in cap. VI. opp. edit. Paris. 1572. pag. 352.

(3) Epist. LXIII. ad Caecil. ed. Maur. p. 104.

(4) Οἱ δέ γε αὐτοῦ μαθηταὶ . . . τὰ μὲν διὰ γραμμάτων, τὰ δὲ δι' ἀγράφων θεσμῶν φυλάττειν παρεδίδοσαν. *Demonst. Evang.* lib. I, cap. VIII. ed. Paris. 1628. p. 29. Ac rursum lib. I. cont. Marcellum Ancyrat. cap I. mirifice traditionem ecclesiae catholicae extollit « quae a fine ad finem terrarum diffunditur, *quae per non scriptam traditionem sacrarum Scripturarum* testimonia confirmat et obsignat. » Ibid. p. 9. sec. part. ejusdem volum.

(5) Δεῖ δὲ καὶ παραδόσει κεχρῆσθαι, οὐ γὰρ πάντα ἀπὸ τῆς θείας γραφῆς δύναται λαμβάνεσθαι· διὰ τὰ μὲν ἐν γραφαῖς, τὰ δὲ ἐν παραδόσει παρέδωκαν οἱ ἅγιοι ἀπόστολοι· ὡς φησὶν ὁ ἅγιος Ἀπόστολος, ὡς παρέδωκα ὑμῖν. Haeres. LXI. ed. Petav. cap. VI. que est *apostolicorum*. Sic enim veteres haeretici se *apostolicos* dicebant uti recentiores se *evangelicos* nuncupare gloriantur. Sed num arbitrariae appellationes poterunt rerum immutare naturam?

clare in rem nostram pariter scribit: « Ex asservatis in ecclesia dogmatibus, alia quidem habemus e doctrina scripto prodita, alia vero nobis in mysterio tradita recepimus ex traditione apostolica: quorum utraque vim eandem habent ad pietatem (1) » s. autem Jo. Chrysostomus explanans illud Apostoli: *Tenete traditiones etc.* ait: « Hinc est perspicuum quod non omnia tradiderint (apostoli) per epistolam, sed multa etiam sine scriptis, et ea quoque sunt fide digna. *Quamobrem ecclesiae quoque traditionem* censeamus esse fide dignam. Est traditio: nihil quaeras amplius (2). » Et haec attulisse sufficiat; reliqua enim testimonia, quae ex Cyrillo Hierosolymit. ex utroque Gregorio Nazianzeno et Nysseno, Ambrosio, Hieronymo afferri possent, recoli poterunt apud Bellarminum (3).

351. Ex seculo quinto, unum laudamus Augustinum, ne prolixiores simus; sic porro loquitur s. Doctor: « Illa autem quae non scripta, sed tradita custodimus, quae quidem toto terrarum orbe servantur, datur intelligi vel ab ipsis apostolis . . . . commendata, atque statuta retineri (4) » et alibi passim (5). Quod spectat ad secu-

(1) Τῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ πεφυλαγμένων δογμάτων καὶ κηρυγμάτων, τὰ μὲν ἐκ τῆς ἐγγράφου διδασκαλίας ἔχομεν, τὰ δὲ ἐκ τῆς τῶν ἀποστόλων παραδόσεως διαδοθέντα ἡμῖν ἐν μυστηρίῳ παρεδεξάμεθα· ἅπερ ἀμφότερα τὴν αὐτὴν ἰσχὺν ἔχει πρὸς τὴν εὐσέβειαν. lib. *De Spiritu Sancto* cap. XXVII. n. 66. ed. Maur. tom. III, p. 54.

(2) Ἐντεῦθεν δῆλον ὅτι οὐ πάντα δι' ἐπιστολῆς παρεδίδοσαν, ἀλλὰ πολλὰ καὶ ἀγράφως· ὁμοίως δὲ κἀκεῖνα, καὶ ταῦτα ἐστιν ἀξιόπιστα. ὥστε καὶ τὴν παράδοσιν τῆς ἐκκλησίας ἀξιόπιστον ἡγώμεθα. παράδοσις ἐστι, μηδὲν πλέον ζήτει. *Hom.* IV. *in* II. *ad Thessal.* n. 2. ed. Maur. tom. XI. p. 532.

(3) *De verbo Dei* lib. IV, cap. VII. Cf. item Walemburgicos tract. cit. *De testimoniis seu traditionibus* ubi accurate singulorum patrum testimonia expendunt. cap. VI. nec non Gretzerum in op. *Defensio operum Bellarmini*. Edit. Ratisbon. tom. VIII. pag. 838 seqq. *Defensio* capitis VII. libri IV. *De verbo Dei*.

(4) Epist. LIV. ad Januar. n. 1.

(5) Praesertim lib. V. *De Bapt. cont. Donatist.* cap. XXIII, n. 31. ubi scribit: « Sunt multa quae universa tenet ecclesia, et ob hoc ab apostolis praecepta bene creduntur, quamquam scripta non reperiantur. »

la insequentia, nec adversarii diffitentur hanc de divinis traditionibus doctrinam obtinuisse (1).

352. Verum non solum verbis sed et factis pia antiquitas commune principium de traditione uti fidei regula patefecit. Ostenditur id apertissime ex patrum omnium provocationibus ad receptam in ecclesia doctrinam, ut haereticorum doctrinas refellerent (2), atque ex regula quam constanter synodi oecumenicae secutae sunt dum dogmaticas definitiones insurgentibus haeresibus opposuerunt, inter quas Nicaena synodus eminet, quae sic arianos refellit: « Ecce nos quidem a patribus ad patres per manus traditam fuisse hanc regulam demonstravimus (3); » eandem regulam sectantur synodus ephesina (4), chalcedonensis (5), aliaeque omnes ad Tridentinam usque, ut silentio praetereamus synodos particulares sive nationales, sive provinciales.

353. 5. Naturam insuper rei, de qua agimus, traditionem veluti alteram fidei regulam postulare, patet 1. ex eo quod Christus et apostoli doctrinam suam viva voce tradiderint. Quamvis vero apostoli data opportunitate atque a spiritu Sancto excitati scripta ediderint, nisi evincant adversarii totam plane doctrinam dogmaticam in illis complexos eos fuisse, nihil proficiunt. Jam vero hoc ostendere impossibile ipsis prorsus est, cum nuspiam id habeatur, quin potius contrarium haec eadem apostolorum ac discipulorum scripta supponunt, immo vero declarant. Etenim Apostolus I. Cor. XI. 2. sic ad fideles scribit: « Laudo vos, fratres, quod per omnia mei memores estis: *et sicut tradidi vobis*, praecepta

(1) Uti Shuttleworth cujus verba paulo infra referemus.

(2) Hoc argumentum egregie evolvit Moëhler in cit. *Symbolique* tom. II, §. XXIX.

(3) Apud s. Athanas. in *Epist. de decretis Nicaenae synodi* n. 27. et ibid. in append. *Fides in synodo edita.* Cf. quoque Theodoretum *Hist. Eccles.* lib. I, cap. VIII. ed. Cantabrig. pag. 30.

(4) Cf *Acta conc.* Harduini tom. II, col. 1354. seqq.

(5) Ibid. tom. III, col. 450 seqq.

mea tenetis, » et II. ad Thess. II. 14. « State, inquit, et tenete traditiones, quas didicistis, sive per sermonem, sive per epistolam nostram ». Qui iterum ita informat Timotheum quem praefecerat ecclesiae Ephesinae : « O Timothee, depositum custodi, devitans profanas vocum novitates (I. Timoth. VI. 20) » Quae audisti a me per multos testes, haec commenda fidelibus hominibus, qui idonei erunt et alios docere (II. Timoth. II. 2.). » Eadem habet Joannes, qui his verbis epistolam suam II. absolvit : « Plura habens vobis scribere, nolui per chartam et atramentum ; spero enim me futurum apud vos, et os ad os loqui (v.12.). » Iisdem pene verbis concludit epistolam III. Idem insinuat, imo declarat in Evangelio, quod postremum est apostolorum scriptum cap. XX. 30. 31. et cap. XXI. 25. Patet 2. ex eo quod omnis bene instituta respublica, ut ait Tullius, non tam lege scripta, quam non scripta, traditione nempe et consuetudine gubernetur ; eo magis quod lex utut perspicue exposita fuerit, in varios sensus facile trahitur, nec nisi consuetudine traditioneque, tamquam viva ac loquente voce, recta ac legitima mutae per se ac veluti mortuae Scripturae interpretatio in republica constat ac conservatur. Exinde enim illa oritur traditio *subjectiva*, seu sensus traditionalis, quo unaquaeque societas ab alia discernitur, et in casu nostro sensum patefacit non solum Scripturae, verum etiam traditionis *objectivae*, de qua disserimus. (1).

(1) Cf. etiam hoc de argumento circa traditionum vim apud Hebraeos De-Voisin *Observationes* ad prooemium Pugionis fidei Ray. Martini §. VI. edit. Carpzovii a pag. 6. ad 190. Nec non Moehler op. cit. tom. II, §. XXXVIII, pag. 40. ubi sic in rem nostram inter cetera scribit : « Au surplus, quand notre divin Sauveur établit l'église, son organe permanent, il ne fit que sanctionner une loi constante de l'ordre moral. Chaque nation porte un caractère distinctif. Enraciné profondément, ce type est empreint dans la vie publique comme dans le vie privée, dans les lois comme dans le langage, dans les sciences comme dans les arts ; ce type en un mot sépare tout un peuple de tout autre peu-

354. 6. Demum idipsum agnovisse doctiores protestantes manifestum est; ut enim antiquiores omittamus Pearsonium (1), Grabium (2), aliosque non paucos qui intentatum nihil reliquerunt, ut suos adigerent ad traditiones admittendas (3), nec non Grotium, Thomam Smith, Jac. Basnagium, aliosque plures (quorum testimonia fuse refert Benedictus Bachinus (4)) qui Christum ipsum et apostolos identidem traditionibus judaeorum allusisse fatentur, quod pluribus exemplis ostendit Richardus Simonius (5); satis nobis erit unum aut alterum ex recentioribus in medium adducere. Itaque Planck: « Si reformatores, inquit, id omne praevidissent, quod includebatur in illo principio, quod Biblia sint fons unicus

ple. C'est le génie tutélaire, l'esprit régulateur qui fut légué des pères aux enfans; c'est ici le souffle vivifiant de tout le corps. »

(1) Cf. ejus *Vindicias epistolar. s. Ignatii* apud Cotelerium: *Patr. Apostol.* tom. II, p. 238 seqq.

(2) Tum *In Spicilegio ss. Patrum et haereticorum I. II. et III. seculi* Oxon. 1714. tùm in *edit. s. Irenaei.*

(3) In *Adnotatis ad consultation. Cassandri.* opp. *Theolog.* edit. cit. tom. III, pag. 628. et alibi passim ibid.

(4) In *Epist. Polemicis* tom. I, epist. II, §. 12.

(5) In *Histoire critique du texte du Nouveau-Testam.* Rotterdam 1689. His plures alii adjici possent, cujusmodi sunt Scrivenerus, Jewel, Thorndyke, Collier, Sam Parker, Bramhal, Dodwel, Waterland, Breveridge, Haremberg, Jarvis etc. apud Grégoire *Hist. des sectes* tom. IV, pag. 432 seqq. Klüpfel allegat alios auctores protestantes qui adstruunt traditiones in op. *Institut. theolog. dogmaticae*, Viennae 1807. tom. I, pag. 85. Johnes Hugues in sua edit. librorum s. Jo. Chrysostomi *De sacerdotio*, Cantabrigiae 1712. ad traditionem confugit ut adstruat adversus presbyterianos praeeminentiam episcoporum supra presbyteros, illorumque necessitatem, quod etiam praestitere alii auctores anglicani. Bullus innititur traditioni, ut adstruat consubstantialitatem filii in sua *Defensione fidei Nicenae*, et in peculiari Tractatu de divinitate J. C. adversus Dan. Zuickerum, cumque inscripsit: *Primitiva et apostolica traditio dogmatis in ecclesia catholica recepti de Jesu Christi Servatoris Nostri divinitate.* Item in alio op. *Judicium ecclesiae catholicae trium primorum ecclesiae seculorum de necessitate credendi, quod Dominus noster Jesus Christus sit verus Deus contra Sim. Episcopium aliosque.* Londini 1703. in qua editione accessere *Adnotata* J. E. Grabe. Item Abrabam Calovius lutheranus prof. Wittemberg. in op. *Scripta Anti-Sociniana*, trib. volum. Ulmae 1684. traditione pugnat *haeresim illam pestilentissimam*, quam tamen progenuit protestantismus. Casaubonus eo quod traditionem magno in pretio habuerit male audiit apud suos. Cf. *Perpetuité de la foi* tom. I, pag. 49. et tom. II, pag. 23.

fidei, omnesque magni hujus principii consecutiones, supra quod Lutherus statuit systema suum, tam illi quam Lutherus maluissent ei renunciare (1). » Munscher vero scribit: « Patet ex omnibus disquisitionibus, quas hactenus fecimus, protestantes, dum se adversus traditiones declarant, non habere pro se impartiale testimonium historiae. Ecclesia catholica juremerito affirmat traditionem magnam auctoritatem penes primos habuisse fideles (2). » Dellbruck professor Bonnensis: « Paucis, inquit, qui per solum Scripturae textum in ultima analysi determinare fidem contendit, eam talem efficere nititur qualis et juxta naturam suam esse non potest, et juxta Domini intentionem esse non debet, et, prout ipsamet declarat, esse non vult et primis christianae rei aureis temporibus profecto non fuit (3). » Theremin « Duplex hic scopulus (rationalismi et mysticismi) declinari nequit, nisi fortiter ei inhaerendo, quod tanquam veritas divina admissum est primis christianismi temporibus, id est traditioni ecclesiae (4). » Sic alii passim magno numero (5): potissimum vero universitas Oxoniensis cujus plura membra his annis opera ediderunt ad divinarum traditionum necessitatem et existentiam propugnandam, et quod consequens est, plura jam vi traditionis ipsius dogmata admittunt, quae non ita pridem veluti pontificia figmenta rejiciebant (6).

355. Quae cum ita se habeant, jure merito concludimus necessario divinas dogmaticas admittendas traditio-

(1) In *Historia dogmatis lutherani* vol. VI, p. 705.

(2) *Manuale histor. dogmatis.*

(3) In op. *Philippus Melanchthon, doctor fidei*, Bonnae 1826.

(4) *De regno Dei*, Berolini 1823.

(5) Cf. Esslinger opusc. cit. *Apologie de la religion catholique* etc. §. 11. Baro de Starck in *Convivio Theoduli*; Moore *Voyages d'un jeune homme Irlandais* etc. Paris 1836. pag. 403 seqq.

(6) Cf. Wiseman, *Dissertazione sullo stato attuale del protestantismo in Inghilterra*. Roma 1837. Verum ex eo anno ulterius adhuc anglicani oxonienses progressi sunt uti jam in prima hujus tractationis parte non uno in loco retulimus.

nes esse a sacris litteris plane distinctas, prout demonstrandum assumpsimus, quae eandem ac Dei verbum scriptum auctoritatem obtinent, utpote ipsum Dei verbum, quod, diversa a Scriptura ratione, ad nos usque propagatum est.

356. Ne autem difficultatum, quas adhuc nonnulli protestantes urgere solent adversus divinas quas vindicavimus traditiones, numero obruamur, et confusio inde ingeratur, majoris perspicuitatis gratia in classes dispertiemur, easque potissime afferemus quae a nuperrimis protestantibus opponuntur. Ad reliquas enim difficultates quod attinet, praeterquam quod non paucae, ut fieri solet, a recentioribus iteratae sunt impugnatoribus, facile penes antiquiores auctores expensae et disjectae inveniri poterunt (1).

DIFFICULTATES

E Scriptura

357. Obj. 1. Scriptura sacra traditiones damnat Matth. XV. 3. seqq. Marc. VII. 8. ubi Christus pharisaeos arguit, quod reliquerint « mandatum Dei propter traditiones hominum. » 2. Vetat quominus aliquid addatur verbo Dei, ut patet ex Deut. IV. 2. « Non addetis ad verbum quod vobis loquor ; » et Apocalyp. XXII. 18. « Si quis apposuerit ad haec, apponet Deus super illum plagas scriptas in libro isto ; » et Apostolus Gal. I. 8. « Licet nos, aut Angelus de caelo evangelizet vobis praeterquam

(1) Praeter auctores allegatos consuli possunt card. Gotti *La vera chiesa di Cristo dimostrata contro i due libri di Giacomo Picenini.* Bologna 1719. tom. II, par. I, art. IV. Bossuet, *Defense de la Tradition et des saints Pères.* Opp. cit. edit. Versailles tom. V. Milner *Excellence de la relig. cathol.* tom. I. lettr. X. et XI. Lingard, *Strictures on Dr. Marsh comparative view of the church of England and Rome*, seu *Censurae in prospectum comparativum ecclesiae anglicanae et romanae a Doct. Marsh exhibitum.* Lond. 1815.

quod evangelizavimus vobis, anathema sit;» qui propterea ad Coloss. II. 8. his verbis praemuniebat fideles adversus traditiones: «Videte ne quis vos decipiat per philosophiam, et inanem fallaciam, secundum traditionem hominum.» 3. testaturque omnia in sacris libris quae ad salutem saltem necessaria sunt, contineri, ut liquet ex iis quae ipse scribit Apostolus II. Timoth. III. 16. «Omnis Scriptura divinitus inspirata, utilis (nempe *sufficiens*) est ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in justitia: ut perfectus sit homo Dei ad omne opus bonum instructus.» Profecto, qui solis scripturis *perfectus* evadere potest, et ad *omne opus bonum instructus*, nullo alio subsidio indiget ad salutem obtinendam. Sic etiam s. Lucas I. 3. Scribit: «Visum est et mihi, *assecuto omnia* a principio diligenter, ex ordine tibi scribere.» 4. Quare tametsi daretur, non omnia prorsus in Scripturis contineri, quae Christus gessit aut docuit, illa tamen quae in sacros codices relata sunt, ad ea quae scitu et creditu necessaria sunt, abunde sufficiunt juxta illud Jo. XX. 31. «Haec autem scripta sunt, ut credatis, quia Jesus est Christus filius Dei: et ut credentes vitam habeatis in nomine ejus.» Ergo.

358. Resp. Ad I. *N.* Ad 1. prob. autem *D.* Christus arguit pharisaeos eo quod admiserint traditiones humanas, seu potius consuetudines ex falsa Scripturarum interpretatione superinductas, *C.* traditiones divinas ac proprie dictas, quales tuetur ecclesia catholica *N.* Id patet ex substrata materia, quae est de tot lustrationibus, quas post babylonicam praesertim captivitatem una cum aliis ritibus frequentare coeperant. Dum vero plus aequo his insisterent, parvi faciebant, aut etiam extenuabant divinum mandatum de honore, quo filii parentes colere tenebantur (1). Quid vero ejusmodi consuetudines et ritus

(1) Cf. Maldonatum in loc. cit. Matthaei, necnon Cornel. a Lapide. Hanc eamdem interpretationem exhibet Kuinoel *Comm. in Matth.*

commune habent cum traditionibus dogmaticis, de quibus hic agimus? Traditiones porro in vera sua significatione acceptas supponunt et commendant sacrae litterae tum locis paulo ante allegatis, tum Act. VI. 14, Galat. I. 14. et alibi. Christum praeterea ipsum et apostolos allusisse aliquando traditionibus judaeorum pluribus exemplis uti diximus, ostendit Richardus Simonius (1). Hinc Grotius cum Scaligero affirmat: « Si quis se speret legem Mosis intellecturum sine ope traditionum, eum imposturam facere et sibi et aliis (2). »

359. Ad 2. *D.* Id est vetat quominus sacer textus vitietur quidquam addendo, aut detrahendo, *C.* quominus custodiantur traditiones, quas a Deo ipso fideles acceperint *N.* Vetat itaque Moses ne quavis ratione divina lex, quam Hebraeis dederat, ab illis unquam vitiaretur, sed praecipit ut eam, prout acceperant, fideliter custodirent intemeratam, ut patet ex verbis immediate insequentibus. Cum vero in hypothesi traditiones divinae sint ipsum Dei verbum, licet diversa ratione quam per scripta ad nos transmissum, nihil per traditiones eidem adjicitur Dei verbo, sed integrum potius custoditur (3); nec alius est sensus objecti loci ex Apocalypsi, ut liquet ex verbis ipsis. Apostolus autem ad Galatas anathema dicit illi, qui eos doceret *contra* seu *contrarium* aliquid ab eo quod ipse eos docuerat, prout vel ipse exponit Rosenmüller (4).

xv, 2. 3. Fuse etiam de hoc argumento egerunt Schoettgenius *Horae hebraicae et chaldaicae*, Dresdae 1733. in cap. xv. Matth. pag. 136 seqq. et Lightfootus *Horae hebraicae et Talmudicae* in Evangel. s. Matthaei opp. edit. Ultrajecti 1699. vol. II, pag. 330 seqq.

(1) Op. cit. praesertim chap. XXI, et XXII.

(2) *In animadvers. Riveti, opp. Theologic.* edit. Amstelaed. 1679. tom. III, pag. 648.

(3) Cf. Calmet in hunc loc. qui hunc textum exponit de exacta legis observatione. Idipsum sentit Grotius, qui in *Annot.* in eundem loc. scribit: « Hoc dictum neque traditionibus scriptum interpretantibus, neque praeceptis humanis legem sapientibus repugnat. *Diminuere* est, non facere quod jubetur: *addere*, aliter quam jussum est facere, infra 12, 32. » *In Criticis sacris* tom. II.

(4) *In schol.* in hunc loc. En ejus verba. « Παρ' ὃ h. l. non tam *praeter id* (Evangelium) quam *contra id*,

In epistola vero ad Coloss. juxta eundem interpretem Paulus eos praemunivit a doctoribus judaizantibus, qui legum ritualium, et consuetudinum pharisaicarum obligationem in religionem christianam inducere adnitebantur (1).

360. Ad 3. *N.* Ad 1. prob. dato quod perperam adversarii assumunt, perinde valere *utile* ac *sufficiens*, resp. nimis eos allegatis verbis probare; sequeretur nimirum sufficere ad virum perfectum constituendum et ad omne opus bonum instructum Scripturas V. T. de quibus hic loquitur Apostolus, ut per se patet, et ex verbis praecedentibus; ait enim: « Et quia *ab infantia* sacras litteras nosti, quae te possunt instruere ad salutem, per fidem quae est in Christo Jesu. » Jam vero cum Timotheus adhuc infans erat, nullae extabant scripturae N. T. Eatenus autem Scripturae virum perfectum efficiunt, et omnia ad salutem necessaria continent, quatenus aut expresse aliqua dogmata tradunt, aut fontes aperiunt ex quibus ea quae in illis non continentur hauriri possunt. Tales porro divinae sunt traditiones juxta eumdem Apostolum II. Thess. II.

361. Ad alteram prob. quae ex Lucae verbis ducitur ea haud esse ad vivum resecanda admonet Kuinoët (2), quum exploratum sit ex Evangelii Lucae cum Evangeliis reliquis collatione, praecipue vero cum Evangelio Joannis, plura eum praetermisisse ex dictis gestisque Christi Domini. Significat igitur se omnem adhibuisse diligentiam ad accuratam sibi eorum notitiam comparandam, quae

contrarium ei, h. l. significat, ut Rom. XII, 3. »

(1) En rursum ejus verba: Hoc loco φιλοσοφία est profunda sapientia, exquisitior scientia, sed vana et fallax, quae falso jactatur. Intelliguntur errores judaizantium doctorum: κατὰ τὴν παράδοσιν-χριστόν. *Quae continetur traditionibus humanis, et primis rudimentis religionis non christianae*, vel Christo dignae . . . Doctores illi judaizantes commendabant legem ritualem judaicam, plenam traditionibus, contra quas Christus saepe disputavit, pharisaeos castigans. Ergo non fuit illa vana sapientia conveniens religioni christianae. »

(2) Cf. ejus *Comm. in lib. hist.* tom. II, in cap. I. v. 4. et tom. I. *Prolegom.* in Matthaeum pag. XXI seq.

erat scripturus, nec disjecta aliqua dicta aut facta, sed continenti serie Christi se vitam et doctrinam esse expositurum, ad illorum discrimen ad quos alludit v. 1. qui memorabilia Christi in commentaria redegerant, quique veris falsa intermiscebant (1).

362. Ad 4. vel *N.* vel *D.* Scriptura omnia scitu et creditu necessaria ad salutem continet, sensu exposito, quatenus quae ipsa expresse non exhibet, unde ea sint derivanda patefacit, *C.* secus *N.* Non aliud quippe significat s. Joannes in allegato textu, quam se plura alia signa quae Christus fecerat, in sua narratione praetermisisse, utpote ea, quae retulerat, sufficerent ad id quod sibi proposuerat obtinendum, nempe ad probandum tum Jesum esse Messiam ac filium Dei, tum nonnisi per fidem in ipsum posse obtineri salutem (2).

363. I. Inst. 1. Atqui verissimum est *magnum protestantismi principium,* Scripturam videlicet absque Traditione sufficientem plane esse ad fidei doctrinaeque regulam constituendam. Nam 1. *Universus orbis* sacrorum admittit Bibliorum inspirationem. 2. Porro si Deus solidum supernaturale ac prodigiosum medium ad fidei conservationem homini praebuit, debet illud esse sufficiens. 3. Alioquin quaenam securitas de immunitate ab errore posset haberi in sacrarum litterarum studio, si istae non essent nisi *prospectus partialis* sensuum Dei erga homines? 4. Licet enim fateamur ecclesiae existentiam, tempore, scriptis apostolicis anteriorem esse, atque christianismi praecones *orali traditione* doctrinam communicas-

(1) Ibid. S. Ambrosius in *Exposit. in Lucam* lib. 1, n. 11. haec praeclare inter cetera scribit: « Adsecutum se non pauca dicit, sed omnia: et adsecuto omnia visum est scribere non omnia, sed ex omnibus. Non enim scripsit omnia sed adsecutus est omnia. » Ed. Maur. tom. 1. col. 1269.

(2) Cf. Maldonatum in h. loc. Hac porro difficultates quas antiquiores adeo magni faciebant, urgebantque plena fiducia adversus catholicos, adeo leves esse deinceps compertae sunt, ut eas recentiores protestantes omnino deseruerint. Adeo verum est Scripturas uniuscujusque interpretationi relictas in omnem sensum detorqueri posse!

se, exinde tamen inferri nequit eosdem, cum eam scriptis consignarunt, *ex parte* tantum id effecisse, potuisseque Spiritum Sanctum iis incompletum opus dictare. 5. Sane si nos ipsos interrogemus, nonne videmur omnia in Scripturis reperire? 6. Dum vero libros inspiratos nominamus, solos significamus libros *canonicos* in sensu planiore et grammatico, nullo ad sectas aut factiones habito respectu. 7. Accedit, quod Christi religio (illa nempe Dei adoratio in spiritu et veritate) non tam in singularibus articulis, quam in principiis generalibus ac ac motivis sita sit. Hoc intendit Christus Dominus dum totam legem duobus praeceptis complexus est; haec s. Paulus dum I. Cor. II. 2. affirmat se non aliud scire nisi Jesum Christum et hunc crucifixum: 8. Laeditur proinde Deus, dum confugitur ad praesumptarum traditionalium opinionum figmenta, de quorum authenticitate nullum aliud praeter propriam cujusque conjecturam suppetit fundamentum (1). Ergo.

364. Resp. *Neg. min. subs.* Ad I. prob. *D.* Universus orbis sacrorum admittit Bibliorum inspirationem, *iis exceptis*, qui eam non admittunt, *C.* iis non exceptis *N.* Jam vero qui sacrorum Bibliorum inspirationem non admittunt, illi prorsus sunt ad quorum principium appellat adversarius quem impugnamus nempe recentiores magna ex parte protestantes, rationalistae omnes, omnes mythici (2). Quodque magis mirum est, eo ipso eam non admittunt, quia rejiciunt divinas traditiones ex quibus *solis* et sacrorum librorum integer canon et inspiratio nobis constare possunt. Ridiculum plane est aetate hac nostra provocare mundum universum ad adstruendam divinam Scripturae sacrae inspirationem, in qua si catholicam excipias ecclesiam, vix est inter sectas, qui eam profiteatur, et si qui adhuc eam profitentur, aut professi sunt, vi prin-

(1) Ita Shuttleworth op. cit. pag. 19 seqq.

(2) Recolantur quae scripsimus sect. 1, cap. 11, prop. 1, et 11.

cipii catholici hunc articulum retinent aut retinuerunt (1). Sublato autem hoc fundamento, jam concidunt superstructae ab adversario difficultates.

365. Ad 2. *D.* Debet esse sufficiens ad finem quem Deus in scriptoribus afflandis atque in Scripturis sacris praebendis hominibus sibi praestituit, *C.* absolute *N.* Responsio patet ex dictis, atque etiam ex inferius dicendis.

366. Ad 3. Resp. nullam prorsus securitatem reipsa habere illos omnes, qui Scripturam tanquam unicam credendorum agendorumque regulam sequuntur, seu quotquot *magnum illud protestantismi principium* (2) proclamant. Innumerae prope sectae antiquiores et recentiores ex protestantismo progenitae, ad unam omnes profitentur se Scripturam veluti adaequatam fidei normam assumere; porro hae ipsae sunt quae ineluctabile ac juge documentum praebent, Scripturam solam ab errore neminem servare immunem, imo ex ea solo spiritu privato intellecta occasionem homines sumere in plures eosque

(1) Cf. Grégoire op. et loc. cit. art. *Eglise anglicane* pag. 434 seqq. Lingard op. cit. *Observationes circa prospectum comparativum* etc. ubi ostendit adversus episcopum anglicanum Marsh, nonnisi ex traditione ostendi posse sacrarum litterarum inspirationem; sed prae ceteris cf. Gretzerum in *Tractatu de quaestione: Unde scis, Scripturam tum generatim, tum speciatim hanc vel illam ejus partem, canonica auctoritate constare? Adversus Pareum, Rullum, Pappum aliosque calvinianos et lutheranos praedicantes illustrissimi card. Bellarmini calumniatores.* Opp. edit. cit. tom. VIII. pag. 961. seqq. copiosissime ac plene de hoc argumento heic disserit strenuus catholicae doctrinae propugnator, quem vere vocaveris sui temporis haereticorum malleum.

(2) Quam bene secum cohaereant doctores Oxonienses ex eo patet, quod eodem tempore diversi doctores ejusdem accademiae aperte negent quod alii asseveranter affirmant. Hujus agendi rationis hic luculentum specimen habemus. Shuttleworth proclamat *magnum illud protestantismi principium* quod *verissimum* appellat, nempe Scripturam absque traditione *sufficientem* plane esse ad fidei doctrinaeque regulam constituendam. Contra vero Palmer ejus collega in cit. *Tractatu de ecclesia* vol. II, part. III, cap. III. negat ac vehementer negat principium *reformationis* fuisse, *sola Biblia religionem esse protestantium*; Nihil magis falsum est, ait ipse. Reformatio spectata in sua plenitudine agnovit et admisit appellationem ad auctoritatem traditionis catholicae, quamvis negaverit infallibilitatem patrum singulorum et conciliorum. pag. 60. 61 seq.

gravissimos ac absurdos errores prolabendi (1). Velint itaque nolint adversarii nostri numquam immunitatem ab errore sibi poterunt praestolari, nisi se ecclesiae catholicae subjiciant dogmaticae interpretationi, quae Scripturas juxta sensum a traditione acceptum exponit.

367. Ad 4. *D.* Inferri praecise nequit ex ecclesiae prioritate apostolos non omnia quae viva voce tradiderunt, scriptis postea haud consignasse, *C.* ex facto et ex ipsorum testimonio scriptorum hagiographorum, ac totius antiquitatis *N.* Gratis porro affirmant adversarii ex solo prioritatis capite nos inferre non omnia scripta deinceps fuisse ab illis antea praedicata; sed id adstruimus tum negative, provocando scilicet adversarios, ut ostendant omnia prorsus reipsa scripta fuisse, quod ipsi numquam praestabunt ex sacris Litteris, quas unicam fidei regulam esse contendunt; tum positive ex Scriptura, atque antiquitate universa. Nec tamen exinde colligere est opus Dei fuisse incompletum, uti adversarii autumant, cum illud omne habeat, quod sufficit ad finem a Deo intentum (2).

(1) Nullus extitit haereticus qui ab rei christianae initio usque in hodiernum diem, utut gravissimos errores effutierit imo et absurdos ac immorales, alicui Scripturae textui non inniteretur ad eos cohonestandos. Plura jam dedimus exempla, quin alia illis adjicere necesse sit; atque hinc factum est, ut Scriptura vocata fuerit *liber haereticorum*. Sane vel ipse Palmer op. et loc. cit. pag. 50 seqq. postquam asseruit ostium deismo aperiri, si rejiciatur veterum auctoritas, prosequitur: « Ratio emancipata a quovis alio repagulo, pergit ad Biblia spectanda veluti humanum foetum et ad rejiciendum, vel adoptandum quidquid ei libuerit Hinc quemadmodum ratiocinandi facultas variat in diversis individuis, nonnulli obtruncant, alii addunt Scripturae canoni. Textus effertur veluti interpositionum, errorum, absurditatumque plenus. Scriptores sacri accusantur ignorantiae, contradictionum, et fraudulentiae. sequiturque legitima ac irresistibilis conclusio, quod christiana religio non sit revelatio, Christus solum fuerit philosophus, atque homo relictus sit rationi suae suisque meritis quoad spes suas atque salutem. »

(2) Atque hic etiam obiter adversus Palmer qui haec ipsa objicit, Scripturam scilicet *fore imperfectam* si non omnia ad salutem necessaria, seu si universam revelationem non contineret, observo, hac ratione dicendum pariter esse *imperfectum* Vetus Testamentum, prout reipsa Shuttleworth pag. 23. et seq. *imperfectam* fuisse asserit Veterem legem; imperfecti fuissent libri singuli cum

368. Ad 5: *D.* Si qui se ita interrogant sint ex aliqua protestantium secta, *Tr.* si sint catholici, seu qui integrum et positivum christianismum profitentur *N.* Transmisimus primum distinctionis membrum, quia ex dictis tametsi protestantes maxime connitantur sibi theoretice persuadere omnia contineri in sacris litteris, practice tamen ostendunt illas plane insufficientes esse (1). Ejusmodi proinde fictitia persuasio non est nisi turpis illusio. Ceterum nil mirum si protestantes ita sibi persuadeant; cum ipsi profiteantur christianismum solummodo dimidiatum et negativum, in quo tantum *protestantes* sunt; nam in parte positiva conveniunt cum catholicis, et cum illis tacite saltem traditiones admittunt (2).

369. Ad 6. *D.* Ita tamen ut caveat adversarius a libris canonicis recensendis, *C.* Secus *Tr.* Non enim parum experiretur difficultatis in censu librorum canonicorum instituendo juxta placita sectae suae. Quantum a se invicem protestantes discrepent circa canonem sac. librorum, superius vidimus; adeoque prudenter omnino se gessit adversarius, dum generalem illam formulam usurpavit *de sensu planiore et grammatico, nullo habito respectu ad sectas et factiones* (3).

370. Ad 7. *D.* Juxta socinianos et rationalistas, *C.* in se *N.* Illi utique profitentur, summam religionis christianae ad amorem Dei et proximi, atque ad fidem in Christum Dei legatum revocari. Christo tamen, apostolis et ecclesiae universae non ita visum est. Siquidem Christus dum misit apostolos, praecepit eis, ut gentes docerent servare *omnia quaecumque* ipsis mandaverat; apostoli autem expulerunt ab ecclesia quotquot vel in uno

exarati sunt, eo quod non omnia continerent, quae in posterioribus libris conscripta sunt. En in quos angustias se conjiciant, qui ita in traditiones insurgunt.

(1) Id patet ex probationibus hujus propositionis nostrae.

(2) Cf. Moore op. cit. p. 406 seq.

(3) Hic etiam, ut vidimus, prudenter se gessit Palmer, dum cavit canonem sacrorum librorum recensere.

articulo a tradita ab ipsis doctrina descivissent (1). Apostolorum exemplum et institutum secuta ecclesia primitiva, eadem ratione se gessit cum novatoribus singulis, ac deinceps eadem ecclesia id ipsum praestitit insequentibus seculis, usque ad Lutherum et innumeros ab ipso surculos pullulantes usque in hodiernam diem. Ex hoc principio apprime dignoscimus quamnam fidem profiteatur adversarius; ejusmodi profecto fides sine traditionibus consistere potest.

371. Ad 8. *D.* Si standum sit gratuitae adversarii assertioni, *C.* si rei veritati *N.* Quaenam porro fundamenta sint, quibus divinae dogmaticae traditiones innitantur, satis exposuimus et evolvimus. Hic solum miramur adversarii fiduciam, dum adeo asseveranter ceu imaginationes praesumptarum opinionum ablegat traditiones, quas universa admisit antiquitas, et sine quibus universa labefactatur christiana religio.

372. II. Inst. 1. Dici saltem debet in VI. articulo ecclesiae anglicanae, jure merito ac sapienter constitutum esse, quod: « Scriptura sacra omnia continet ad salutem necessaria; ita ut, quidquid ibi non *legitur* nec *possit per eam probari*, non debeat ab aliquo exigi ut credatur veluti fidei articulus, aut censeri necessarium ad salutem (2) » 2. Sane Scripturam omnia ad salutem necessaria continere facile colligere est ex natura ac fine Scripturae ipsius; articulus fidei est a Tridentino sancitus *Deum esse librorum omnium utriusque, veteris scilicet ac novi Testamenti, auctorem;* ob quem vero finem Deus dedit Scripturam? Certe ut conservaretur monumentum authenticum suae revelationis. Ergo *tota* Dei revelatio in Scriptura contineri debet, alioquin Deus solum ex parte, atque imperfecte finem obtinuisset creationis suae. Si vult legislator leges scripto consignare,

(1) Cf. quae scripsimus in tract. *De vera relig.* p. II, prop. VI.

(2) Ita Palmer op. cit. vol. II, cap. I.

ut authenticum in futuras omnes generationes memoriale permaneat, fingi nequit ipsum partem a codice suarum legum esse omissurum. Ipse certe providebit de modo seu ratione eas interpretandi atque executioni mandandi, ast numquam apposite omittet aliquam legum partem extra illud memoriale. 3. Praeterea si traditio *aliquot*, ut contendunt pontificii, articulos sola transmittit, quare non *omnes*? Cur praetensa incommoda quae ex Scripturis proveniunt declinata non sunt? Etenim aut veritates quae sola traditione transmissae dicuntur aeque necessariae sunt ac illae quae scriptis sunt transmissae, aut non; si primum dicatur, nulla apparet ratio quare Deus qui modo uniformi opera sua moliri solet, voluerit aeque necessarias veritates partim per Scripturam, partim per solam Traditionem transmittere; si alterum dicatur, ergo si quae per Traditionem transmissae sunt veritates ad salutem necessariae non sunt (1). 4. Rursum si sola Traditio plene sufficiens fuit ad transmittendam doctrinam christianam in omnes aetates, supponi nequit exaratam ad hoc fuisse Scripturam quia Deus sicut non deest in necessariis, ita non abundat in superfluis. E Scripturarum proinde existentia merito inferimus Traditionem solam minime sufficientem fuisse ad conservationem christianae doctrinae in ecclesia catholica per omnes aetates. 5. Scriptura nonnulla complectitur ad religionem haud essentialia, cujusmodi sunt e. g. ritus aliqui, pedum lotio, osculum pacis, prohibitio de nutrienda coma, aliaque id genus multa. Improbabile porro est Deum permisisse, ut talia in Scripturis continerentur, dum volebat nonnullos fidei articulos ex eis abesse. 6. Facto ipso ostendunt romanistae articulos fidei omnes in Scripturis contineri; nam juxta Trevern aliosque theologos paedobaptismus, ac baptismus per aspersionem soli innituntur traditioni; Bel-

(1) Ibid. p. 8 seqq.

larminus tamen ac Tournelyus eos ex Scripturis evincunt; juxta Milner et Melchiorem Canum invocatio sanctorum et cultus imaginum ac reliquiarum ex sola traditione constant ; ast Milner ipse ac Wallemburgici hos articulos inveniunt in Scriptura, et ita porro de ceteris dicas articulis. Ex qua agendi ratione aperte illorum romanensium error deprehenditur, qui contendunt nonnullos fidei articulos in traditione reperiri, quatenus haec a Scriptura distincta spectatur. 7. Hunc errorem profecto non sancivit Tridentinum cujus decreto longe conformior est doctrina sexti articuli ecclesiae anglicanae, quam Romanorum theologorum. Quamvis enim illius concilii patres optime nossent agitatam tunc temporis controversiam, num ex parte solum veritates fidei in Scripturis continerentur, non eam tamen dirimere voluerunt definientes doctrinam christianam *ex parte* contineri in Scripturis, et *ex parte* in traditione ; sed solum declararunt generalibus verbis : « Perspiciensque (Synodus) hanc veritatem, et disciplinam contineri in libris scriptis, et sine scripto traditionibus ; » id est *et in libris et in traditionibus* veritates fidei contineri, quod ecclesia anglicana non abnuit, et jam plerorumque theologorum Romanorum sententia est (1). Ergo.

373. Resp Ad I. *D.* Si sextus ille articulus intelligatur eo sensu quod Scriptura omnia ad salutem necessaria contineat sive *immediate* sive *mediate C.* solum *immediate N.* Cum vero ex insequentibus verbis pateat articulum hunc comprehendere ea tantum quae immediate in Scripturis leguntur, aut quae per eas probari possunt, consequitur neque jure merito, neque sapienter eum constitutum esse, cum adversetur doctrinae ecclesiae catholicae. Eo autem sensu dicimus omnia ad salutem necessaria *mediate* in Scripturis con-

(1) Ibid.

tineri, quatenus in ea dogma de traditione habetur ex qua ea quae in Scripturis non leguntur, aut eis probari non possunt, derivamus. Adde aequivocum esse quod in eo articulo asseritur, omnia Scripturam continere *ad salutem necessaria*, cum intelligi possit et de iis, quae scitu stricte ad salutem necessaria sunt, et de iis quae spectant ad integritatem et plenitudinem fidei. Si in primo sensu accipiatur non solum in Scripturis, sed et in Symbolo apostolico, immovero et in duobus quos vocamus, principalibus articulis de Dei Unitate et Trinitate, atque incarnationis et redemptionis necessaria ad salutem continentur; si accipiatur in secundo sensu falsa est propositio (1).

374. Ad 2. 3. 4. et 5. Resp. heic agi de *facto*; cum de ipso constiterit, omnes conjecturae contrariae concidunt, alioquin eisdem possemus revelationem ipsam supernaturalem eliminare, prout reipsa illis innixi increduli ac rationalistae eam aggrediuntur utpote superfluam ac Dei sapientia indignam (2). Itaque Deus tum per Scripturam tum per Traditionem voluit revelationem suam transmittere; si ita se gessit, rationes ita faciendi habuit dignas se; potuisset per solam Traditionem, potuit per utramque, et hanc viam tenuit. Quod nobis satis est.

375. Non sequitur igitur 1. si *tota* revelatio *immediate* non contineatur in Scripturis, Deum solum ex parte atque imperfecte obtinuisse finem suum. Scriptura enim habet rationem medii; medium autem perfectum est, cum

(1) Cf. Card. Du-Perron in *Replique à la response du Roi de la grande Bretagne. Trois. observat.* chap. II, pag. 579. ed. cit. Ubi hanc ipsam difficultatem jamdiu propositam sibi a Jacobo Angliae rege pene iisdem verbis quibus eam reproducit Palmer, plenissime solvit, ostenditque merum esse sophisma miserae aequivocationi innixum. Necesse siquidem est ad salutem credere illa omnia quae a Deo revelata sunt; possunt nonnulla divinitus revelata ignorari; ast numquam fas est absque aeternae salutis dispendio aut rejicere, aut in dubium revocare quemlibet articulum quem constet esse a Deo revelatum.

(2) Hic est argumentorum achilles quo perpetuo utuntur rationalistae adversus supernaturalistas, ut patet ex iis quae attulimus in cit. tract. *De vera relig.* cap. II, prop. III, n. 95.

fini qui intenditur est adaequatum. Scriptura esset medium inadaequatum, si Deus reipsa sibi proposuisset omnia ad salutem necessaria, in sensu exposito, immediate ad nos per illam transmittere, et nihilominus ea non nisi ex parte contineret. Probet autem adversarius si possit, hunc sibi finem Deum praestituisse. Certe id numquam efficiet. Exemplum legislatoris humani non est ad rem; siquidem huic non suppetit legislationis suae depositarius et custos indefectibilis ac infallibilis, prout suppetit Deo in ecclesia a se constituta (1).

376. Non sequitur 2. quod si omnes veritates quae sive in Scriptura, sive in Traditione contineri dicuntur

(1) Cf. Du-Perron loc. cit. cap. III. qui apposite utitur ad hoc declarandum exemplo legati cui princeps suus partim in scriptis partim viva voce referenda committit illi ad quem delegat, quaeque tamen eandem auctoritatem obtinent, statim ac legatus litteris credentialibus ostendit se esse legatum, pag. 581.
Sed praestat Palmerio opponere auctorem protestantem. Sic igitur ad rem nostram scribit Grotius in *Annotatis ad consultationem Cassandri* agens *de sufficientia sacrae Scripturae et auctoritate traditionis*. « Apostoli non scripto tantum, sed et ore docuere II. Thess. II, 5. I. Cor. XI, 1. et prius ore quam scripto; sicut et religio priscorum seculorum sola traditione propagata fuit, et Jesus Christus ipse nec scripsit, nec scribendi praeceptum dedit, sed praedicandi. Et narrant veteres apud Indos Asiae ecclesias fuisse sine libris per centum annos. Non est autem dubium, quin parem auctoritatem habere debeant, quae apostoli scripsere et quae dixere. Augustinus et alii ab apostolis aut instituta, aut probata ea credunt, quae in omnibus ecclesiis recepta semper fuere citra conciliorum universalium auctoritatem. At in Scripturis Novi Testamenti, imo in solis libris Lucae et Joannis ea continentur, quae cuivis christiano, cognitu, speratu, factu sunt necessaria; quia hoc sibi fuisse propositum, alter in praefatione, alter in conclusione operis, profitentur. Sed praeter haec multa sunt scitu utilia, multa ad regimen ecclesiae etiam necessaria. Recte quoque dicitur Scripturae paratior auctoritas, quia traditionum probatio interdum est difficilior et laboriosior. Ceterum etiam protestantes quae tuentur, ea non sunt omnia αὐτολεξεί (*ad verbum*) in sacris litteris. Dicunt admittendas consequentias. At ipsi consequentias saepe admittunt ex privato cujusque ingenio: unde tot et tam gravia inter ipsos dissidia et quotidiana divortia. Catholici vero eas admittunt consequentias, quas admisit vetus ecclesia antiquo et universali consensu. Atque ita stat omne verbum in duobus testibus, in Scriptura et Traditione, quae mutuo facem sibi allucent. Nam et scriptis libris *credimus testimonio ecclesiae*, ut vere dixit Augustinus, id est *propter traditiones*, et *traditiones apostolicas* Scriptura commendat..... et Traditio interpretatur Scripturam. » Opp. cit. edit. tom. III, pag. 628.

aeque ad salutem sunt necessariae, per alterutram tantum omnes transmitti debuerint; nam alioquin sequeretur et ipsas traditiones inhaesivas, quas adversarius propugnat, esse respuendas: quorsum enim hae traditiones, si omnia ad salutem necessaria in solis Scripturis immediate continentur aut ex ipsis probari possunt?

377. Non sequitur 3. quod e Scripturarum existentia inferri debeat traditionem solam haud esse sufficientem ad revelationis conservationem ex adversarii mente; quemadmodum inferri nequit ex traditionum existentia solam Scripturam minime fuisse sufficientem ad eundem finem, si Deo placuisset etiam per Scripturam revelationem suam ad nos transmittere. Utraque propterea sufficiens censeri deberet, si utramque vel alterutram respective eligere ad finem suum Deo placuisset.

378. Non sequitur 4. si Deus permisit nonnulla in Scripturis ad religionem haud essentialia contineri, velle ipsum haud potuisse nonnullos fidei articulos ex eis abesse; potuit siquidem Deus utrumque velle, cum nulla in eo sit repugnantia aut ullum inconveniens, uti ex facto patet.

379 Ad 6. vel *N.* vel *D.* Ostendunt catholici nonnullos ex controversis articulis contineri in Scripturis seu potius *insinuari* ac *probabiliter* ex iis erui, *C.* apodictice, et quidem *omnes N.* Itaque in objecta difficultate latet aequivocatio, sub qua, uti assolet, adversarius se tegit. Aliud quippe est in Scripturis aliquot articulos insinuari, atque, ut ita loquar, in semine contineri, aliud est eos aut expresse legi in Scripturis, aut ex iis apodictice demonstrari. Quando propterea recensitos articulos catholici in Scripturis reperiri ostendunt, non de plena atque apodictica propriaque demonstratione loquuntur, sed solum significant ex illis aliquo modo erui; atque demonstrationis vim in sola Traditione collocant, ut ex illorum lectione facile quisque comperiet. Deinde,

aliud est de uno alterove articulo disserere, aliud vero de *omnibus*; aliqui enim articuli sunt de quibus in Scripturis, immediate saltem, nihil prorsus legitur, quique ex iisdem nullatenus probari possunt. Exemplo sint quoad catholicos primatus Rom. Pontificis jure divino, quoad sectas autem ab ecclesia catholica separatas dogmata illa quae cum ista adhuc illae retinuerunt, cujusmodi sunt quae paulo ante recensuimus de canonicitate et inspiratione sac. Bibliorum, de baptismo infantium, de valore baptismi ab haereticis collati (1), de valore ejusdem administrati a laicis (2) de quibus nihil in Scripturis legitur, nec ex eis probari valet (3). Si vero sermo sit de articulis qui vix in Scripturis insinuantur, quique nonnisi traditionis subsidio demonstrari ac invicte propugnari contra adversarios queunt, ii sunt fere omnes (4). Adeo firmum fidei munimen traditio est.

(1) Hac de causa Palmer negat fidei articulum esse valorem baptismi ab haereticis administratum.

(2) Apud Matthaeum enim atque apud Marcum solis apostolis Christus collationem baptismi demandavit, in Actis vero apostolicis a diaconis administratum baptismum legimus; ast de laicis altum in Scripturis silentium. Hinc Calvinus negat ab alio quam a delegato ministro conferri hoc sacramentum posse, ac nullum irritumque prorsus habet baptismum a foemina etiam in necessitatis casu collatum, ut suo loco diximus.

(3) Sane ut insistamus baptismo infantium, quem Palmerius, ex Scripturis ostendi posse contendit ne contradicere videatur articulo XXVI. eccles. Anglicanae, juverit referre anecdotum, quod legitur in documentis dom. Hutchinson. Haec mulier infantis mater effecta, dubiis angebatur circa valorem paedobaptismi una cum marito suo. Ad haec eliminanda ad convivium accivit omnes ministros proximorum locorum, iisque dubia sua atque anxietates patefecit. Cum nemo istorum potuerit justificare infantium baptismum ex solis Bibliis, nil reliquum habuerunt nisi ad ecclesiae traditionem ab origine sua confugere; quod cum parentibus non arrideret ita infans Hutchinson tinctus baptismo non est. Tunc ministri in furorem acti duobus conjugibus insultare coeperunt eos traducentes veluti fanaticos et anabaptistas. Cf. *Les Mémoires de Mistriss Hutchinson* in collectione Guizot, tom. II, pag. 126. Quid acturus esset Shuttleworth qui contendit hunc articulum ex traditione priorum seculorum non evinci?

(4) Id manifeste constat ex iis omnibus qui traditionem respuunt quoad articulos ab ipsis rejectos. Quamvis enim iidem in sacris litteris reperiantur, tamen eas ita isti homines eludunt, ut nulla prorsus ratione ex illis solis convinci possint, prouti patet ex anti-trinitariis, ac socinianis. Quid erit de articulis qui vix in Scripturis insinuantur?

380. Ad 7. Tridentinum minime sancivit errorem ab adversario confictum, *C.* non sancivit catholicam veritatem quam propugnamus *N.* Tantum distat decretum Tridentinum ab articulo VI. ecclesiae Anglicanae quantum veritas ab errore. Ignoramus porro unde didicerit adversarius, concilii Tridentini aetate controversiam viguisse utrum aliqui articuli fidei habeantur de quibus nobis non constat nisi per Traditionem, concilium vero dirimere quaestionem noluisse. Nil ejusmodi legitur sive in actis, sive in historia concilii, ita ut neque Sarpius id commemoret. Discimus potius ex illis fontibus concilium Tridentinum sibi proposuisse definire tum Scripturas tum Traditiones divinas et apostolicas fundamenta constituere fidei nostrae adversus haereticos qui inficiabantur tale fundamentum etiam Traditiones constituere (1); nec ignorabant patres Tridentini nonnullos articulos fidei catholicae haberi qui soli innituntur Traditioni. Numquam igitur ea Tridentinis patribus mens insedit, prout autumat adversarius, ut solas Traditiones *inhaesivas* aut *declarativas* statuerint, sed sanciverunt vere Traditiones uti regulam ac fundamentum partiale fidei nostrae a Scripturis plane distinctum. Neque alio proinde sensu catholici theologi Traditiones divinas adstruunt: si qui vero affirmare videntur omnes fidei nostrae articulos in Scripturis

(1) Satis est legere historiam concilii Tridenl. card. Pallavicini, ut luculenter pateat quid senserint patres de Traditionibus. Huc pauca verba describam ex lib. VI, cap. XIV. n. 2. ubi cum retulisset nonnullas difficultates propositas adversus decretum sanciendum, scribit: « Queste objezioni però non vinsero i più de' voti. Contro alla prima venne considerato, che le tradizioni in quel decreto conginngevansi alle Scritture *per esser l'une come l'altre fondamenti della fede* e per conseguente rivelazioni di Dio. » Eadem repetit n. 3.; et cap. XVIII. refellens Suavium seu Paulum Sarpium n. 7. iterum scribit: « Due cose intese di far il concilio con quel decreto. L'una, dichiararo, che *i fondamenti della fede cattolica* non pur erano le Scritture, come i nuovi eretici perfidiavano; ma non meno le Tradizioni, dalle quali al fin dipende quanto abbiamo di certo sopra la legittimità delle Scritture medesime. » Nunc surgat Palmer et nos doceat quid intenderit Tridentinum in suo decreto.

*

contineri, eo id sensu affirmant, quem paulo ante declaravimus, in Scripturis videlicet omnia quae ad fidem pertinent reperiri sive immediate sive mediate, prout et nos ipsi sentimus ac profitemur (1).

DIFFICULTATES

Ex sanctis Patribus et Doctoribus

381. Obj. Patres non aliam agnovere traditionem praeter *inhaesivam*; de ea propterea loquuntur quoties traditionem commemorant. Id luculenter patet 1. ex s. Irenaeo, cujus palmaria verba haec sunt: « Dominus omnium dedit Apostolis suis potestatem Evangelii, per quos et veritatem, hoc est, Dei filii doctrinam cognovimus. Non enim per alios dispositionem salutis nostrae cognovimus, quam per eos, per quos Evangelium pervenit ad nos *quod quidem tunc praeconaverunt, postea vero per Dei voluntatem in Scripturis nobis tradiderunt*, fundamentum et columnam fidei nostrae futuram... Ita Matthеus in Hebraeis ipsorum lingua *Scripturam edidit Evangelii*. Marcus etc. (2) » Tale est testimonium quo Irenaeus nos certiores facit opera *Scripta* a priscis illis christianismi magistris, quatenus summarium sunt christianae doctrinae, sufficientia esse atque completa. Adeo abest primitivus hic auctor ab assertione, quod aliquam apostoli suae doctrinae partem incerto commiserint purae Traditionis vehiculo, ut potius ejus verba vix cum ejusmodi supposito componi possint. Pergit porro Irenaeus: « Cum enim *ex Scripturis arguuntur* (haeretici) *in accusationem convertuntur ipsarum Scripturarum*, quasi non recte habeant, et quia varie sunt dictae, et *quia non possit ex his inveniri veritas ab his, qui nesciant*

(1) Cf. Card. Du-Perron op. cit. *Repliqué* etc. pag. 576. seqq.

(2) Lib. III. *Praef.* et cap. 1.

Traditionem (1)». Ex his aperte discimus primos haereticos (gnosticos et valentinianos) illos fuisse qui appellarunt ad Traditionem, perinde ac si in illa continerentur fidei articuli, qui non inveniantur in Scriptura. 2. Dolendum sane post illos haereticos, alios viros *sanctiores* ac *meliores vexillum incertum atque aleae plenum* Traditionis, veluti auctoritatis *concurrentis* cum Scriptura, et *aeque obligatoriae* erexisse, dum Irenaeus *bonus pater* nuncupatus, *singularis ingenii* vir, pro certo haberet ad omnia Novi Testamenti Scripturas sufficere, qui propterea ajebat ideo quatuor esse Evangelia, quia quatuor mundi sunt partes (2). 3. Nec aliter sensit de Traditione s. Clemens Rom. qui in duabus epistolis suis nullam traditionis mentionem injecit, solis Scripturis contentus. Ita pariter se gessit Polycarpus, qui potius scribit: « Qui (Paulus) et absens vobis scripsit epistolas in quas si intueamini, aedificari poteritis in fide, quae data est vobis. . . . Si quis enim intra haec fuerit, mandatum justitiae implevit (3).» Sic etiam s. Ignatius in epistolis suis hortatur fideles, ut revertantur *ad id quod invenitur scriptum*, quoniam « haeretici, ut ipse loquitur, et implicatis inquinant Jesum Christum (4)»; ex quibus patet propositum Ignatii esse, nullam admittere Traditionem *non inspiratarum mentium*. Neque syllaba in actis ss. Polycarpi et Ignatii occurrit, quae vel innuat *duplex fidei vexillum*. Frustra quaeres in s. Justini scriptis indicium alicujus dogmatis obligatorii, quod *non memoretur*, aut *identificatum* non sit cum Scripturis; censet enim s. Martyr nos in Scriptura sola totam invenire substantiam ac fundamentum fidei nostrae. 4. Igitur longo centum quinquaginta annorum tractu ignota plane fuit a Scriptura distincta Traditio. Quare etsi III.

(1) Ibid. cap. II.
(2) Ibid. cap. XI, n. 8.
(3) Epist. ad Philipp. cap. III. apud Coteler. tom. II, pag. 185.
(4) Epist. ad Trallian cap. VI. Ibid. pag. 23.

et IV. seculo coeperit *in praxi* Traditionis usus insinuari, nullius valoris est, eo ipso quod ab apostolis non descenderit (1). Ergo.

382. Resp. *N. A.* ad 1. prob. *D.* Diversam seu contrariam in Scripturis non tradiderunt apostoli ab ea, quam oretenus praedicaverant, *C.* omnem doctrinam viva voce praedicatam scriptis suis complexi sunt *N.* Quae ut probe intelligantur, mens est expendenda ac scopus s. Irenaei. Gnostici et valentiniani quo suas novitates cohonestarent confugiebant ad nescio quam occultam secretamque doctrinam auribus nonnullorum ab apostolis commissam, eamque esse affirmabant quam ipsi tuebantur. Ad hoc propterea effugium ipsis eripiendum, reponebat s. Irenaeus non diversam aut contrariam apostolos doctrinam praedicasse ab ea quam postea Scripturis consignarunt, sed unam plane eandemque illorum esse doctrinam. Quod deinde probat ex Traditione quae in omnibus ecclesiis ab apostolis fundatis servabatur, penes quas nihil reperiebatur eorum, quae illi haeretici jactitabant. Quapropter eos provocat tum ad Scripturas, tum ad Traditionem, siquidem ejusdem omnino auctoritatis. En integra s. Irenaei verba, quorum partem detruncavit adversarius, dum ejus nobis objecit auctoritatem; « Cum ex Scripturis arguuntur (haeretici), in accusationem convertuntur Scripturarum . . . *Cum autem ad eam iterum Traditionem, quae est ab apostolis*, quae *per successiones presbyterorum in ecclesiis custoditur*, provocamus eos; adversantur Traditioni, dicentes se non solum presbyteris, sed etiam apostolis existentes sapientiores, sinceram invenisse veritatem . . . . . Evenit itaque, *neque Scripturis* jam, *neque Traditioni consentire eos* (2). »

383. Ex his porro discimus 1. tam catholicos quam hae-

(1) Ita Shuttleworth, op.cit. pag. 3 seqq.

(2) Lib. III, cap. II, n. 1. et 2.

reticos in admittendis Scripturis et Traditionibus consensisse; 2. non in eo errasse haereticos quod ad Traditionem confugerent, sed quod secretas seu clancularias traditiones obtenderent diversas ab illis quas ecclesiae admittebant universae; 3. s. Irenaeum propugnasse existentiam Traditionis *distinctae* a Scriptura sacra, quippe haereticos et ad Scripturas et ad traditionem provocat; imo et parem in utrisque auctoritatem agnovisse cum ex utroque capite illos confutet, ostendatque eos novis suis doctrinis tum Scripturis tum Traditioni ecclesiae adversari. Hoc magis patefit ex ratione qua adversus illos disputat s. Pater; cum enim fusius disseruisset cap. III. et seqq. de Traditione apostolica, ad Scripturam unde coeperat reversurus, sic caput V. orditur: « Traditione igitur, quae est ab apostolis, sic se habente in ecclesia, et permanente apud nos, revertamur ad eam, quae est ex Scripturis ostensionem, eorum qui Evangelium conscripserunt apostolorum (1). » Discimus 4. eos, qui ita scriptis patrum abutuntur ad impugnandam Traditionum existentiam et auctoritatem, animi candorem haud praeseferre, quo tamen maxime opus est ad veritatis inquisitionem. Quae cum ita se habeant, ulterius hic insistendum nobis non est ad convellendas adversarii consecutiones, quae, subruto fundamento, ex se concidunt (2).

384. Ad 2. *D.* Si *sanctiores et meliores* viri illi fuissent post haereticos, seu si haereticos secuti essent in adstruendis traditionibus, vere dolendum esset, *C.* si secuti sunt *bonum Patrem* ipsum, aliosque ejus

(1) n. 1.

(2) Cf. quae hoc de argumento praeclare scripsit Massuetus in diss. III, quae est *De Irenaei doctrina*, art. III, pag. CXIII seqq. ubi copiose hoc argumentum evolvit, ac simul malam Gallasii fidem castigat qui cum et ipse nimis Irenaei verbis perstringeretur, in summulis suis Irenaei sensum pervertit. Cf. praeterea Walemburgicos *Controv.* tom. 1. in tract. *De Tradition.* pag. 811 seq. ubi jam refellerant quidquid hic nobis iterum opponit Shuttleworth.

praedecessores *N*. Responsio patet ex hactenus dictis. Etenim adversarius Irenaeum vere sugillat, dum affirmat eum pro certo habere ad omnia Scripturas N. T. solas sufficere; quod est aperte falsum, cum nuspiam id affirmet, immo vero contrarium plane doceat (1). Quod si s. Martyr plures rationes congruentiae, seu quas vocant mysticas profert ad ostendendum divina providentia factum esse, ut quatuor tantum fuerint scripta Evangelia, ideo eas affert, ut gnosticos perstringat, qui hunc numerum modo coarctabant, modo amplificabant (2). Ceterum ex traditione didicisse Irenaeum, quatuor tantum exarata litteris fuisse Evangelia, abunde liquet ex verbis ipsis ab adversario allegatis; in quibus ille ordinem persequitur et adjuncta quibus unusquisque Evangelista scripsit.

385. Ad 3. *N*. Nam et Polycarpus, et Ignatius, et Justinus toties ad Traditionem a Scripturis distinctam provocant, quoties admonent fideles ut in doctrina quae vigebat in ecclesia Dei firme permaneant. Sane s. Polycarpus inter cetera scribit: « Quocirca derelicta plerorumque (haereticorum) vanitate falsisque doctrinis *ad traditum nobis ab initio sermonem* revertamur (3). » S. Ignatius vero praeterquam quod nuspiam habet quod ei adversarius affingit de reversione ad *id quod invenitur scriptum* (4), perpetuo et ipse inculcat adhaesionem doctrinae quae in ecclesia obtinebat, ut ab haereticorum novitatibus immunes fideles servarentur: « Studete igitur, inquit, ut confirmemini in dogmatibus Domini et Apostolorum, cum dignissimo episcopo vestro, et digne contexta spirituali corona presbyterii vestri (5) » et iterum: « A talibus

(1) Cf. Massuetum diss. cit. art. II, n. 11-13. ubi confutat Grabium pervertentem et ipsum mentem Irenaei.

(2) Cf. Ibid. art. 1, n. 6. pag. CIX.

(3) Διὸ ἀπολιπόντες τὴν ματαιότητα τῶν πολλῶν, καὶ τὰς ψευδοδιδασκαλίας, ἐπὶ τὸν ἐξ ἀρχῆς ἡμῖν παραδοθέντα λόγον ἐπιστρέψωμεν. cap. VII. apud Cotel. p. 187.

(4) Exinde dolus manifestus apparet adversarii quem impugnamus.

(5) Epist. ad Magnes. cap. XIII. Σπουδάζετε οὖν βεβαιωθῆναι ἐν τοῖς

(haereticis) vos custodite. Quod fiet, si inflati non fueritis; et indivulsi manseritis a Deo J. C. et episcopo, et *praeceptis apostolorum* (1) » et alibi passim (2). Miramur porro nobis Justinum objici tanquam Traditionem respuentem, cum ei crimini vertatur nimia in ea admittenda facilitas, dum ex illa regnum Christi millenarium propugnat, uti paulo post videbimus. Certe cum s. Martyr in Apolog. I. ritum retulisset baptismi, subdit: « Hanc autem hujus rei rationem *ab apostolis accepimus* (3) » ut alia silentio praeteceamus (4). Absonum autem est velle in actis martyrii ss. Ignatii et Polycarpi mentionem traditionis injici, cum in illis non de doctrina sed de martyrum gestis sermo sit. Verum et in his vestigia haud dubia extant de recepta in ecclesia catholica Traditione (5) tum circa Ss. Trinitatem, tum circa Sanctorum eorumque reliquiarum cultum (6), quae protestantes profecto utpote Traditionum hostes aversantur.

386. Quod si Clemens Rom. ad Traditionem expresse non appellat, siquidem scopus ac propositum suum id non ferebat (7), *facto* tamen eam apertissime commendat; nam ipse jugiter provocat Corinthios ad libros deutero-canonicos tanquam ad Spiritus Sancti oracula, uti

δόγμασιν τοῦ Κυρίου καὶ τῶν ἀποστόλων. . . . μετὰ τοῦ ἀξιοπρεπεστάτου ἐπισκόπου ὑμῶν, καὶ ἀξιοπλόκου πνευματικοῦ στεφάνου τοῦ πρεσβυτερίου ὑμῶν. Ibid. pag. 21.

(1) Epist. ad Trall. cap. VII. φυλάττεσθε τοῖς τοιούτοις. Τοῦτο δὲ ἔσται ὑμῖν μὴ φυσιουμένοις, καὶ οὖσιν ἀχωρίστοις Θεοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ ἐπισκόπου, καὶ τῶν διαταγμάτων τῶν ἀποστόλων. Ibid. pag. 24.

(2) Ut in epist. ad Philadelph. cap. VIII, et IX. cum not. Vossii. Ibid.

(3) Καὶ λόγον δὲ εἰς τοῦτο παρὰ τῶν ἀποστόλων ἐμάθομεν τοῦτον. n. 61.

(4) Cf. doctam praefationem Maran par. II, cap. XIII, §. IV. n. 1. seqq. pag. LXI.

(5) Cf. Acta s. Ignatii apud Ruinart. n. V, et VI. ed. Veron. 1731. pag. 18 seqq. ubi sermo est de veneratione reliquiarum s. Martyris.

(6) Cf. Ibid. Acta s. Polycarpi n. XIV, pag. 36 seqq. ubi apertissime doxologia Ss. Trinitatis exhibetur ad confundendos socinianos, et n. XVII. et seq. ubi pariter de sanctorum cultu sermo est.

(7) Propositum siquidem ei fuit Corinthiorum dissidia compescere, illosque ad debitam erga pastores suos subjectionem necnon ad mutuam charitatem revocare.

suo vidimus loco ; unde vero istorum librorum divinitatem agnovit nisi ex Traditione?

387. Ad 4. Neg. hanc adversarii conclusionem, utpote quae falso innitatur principio, falsoque supposito, uti ex allatis documentis luculenter patet. Viguit igitur divina Traditio a Scripturis distincta ab apostolis usque ad Christi an. centesimum quinquagesimum, et deinceps, fatente adversario, tertio et quarto seculo, theoretica et practica, eundemque proinde valorem habet, ac ipsa habet Scriptura.

388. Inst. Atqui utriusque, orientalis videlicet et occidentalis ecclesiae patres et doctores unanimes sunt in rejiciendis Traditionibus a Scriptura distinctis. Etenim 1. doctrina erat ecclesiae, Scripturam omnes fidei articulos continere. Origenes « In hoc biduo, scribit, puto duo testamenta posse intelligi, in quibus liceat omne verbum quod ad Deum pertinet (hoc enim est sacrificium) requiri et discuti, atque ex ipsis omnem rerum scientiam capi. Si quid autem *superfuerit*, quod non divina Scriptura decernat, nullam aliam tertiam Scripturam debere ad auctoritatem scientiae suscipi . . . sed igni tradamus quod superest, id est Deo reservemus (1). » Athanasius scribit : « Sanctae ac divinae Scripturae ipsae per se satis sunt ad veritatem indicandam (2). » Theophilus Alexandrin. « Ignorans (Origenes) quod daemoniaci spiritus esset instinctus, sophismata humanarum mentium sequi, et aliquid extra Scripturarum auctoritatem putare *divinum* (3). » Cyrillus Alex. « Quod sacra Scriptura non testatur, quanam ratione admittemus, atque pro veris habebimus (4)? » 2. Eadem erat fides ecclesiarum orientalium. Basilius enim : « Crede, inquit

(1) *Hom.* v. *in Levit.* tom. II, p. 212. edit. Bened.
(2) *Advers. gent.* tom. I. op. par. I.
(3) *Epist. Paschal.* II. *Biblioth. Patrum* 1618. tom. IV, p. 716.
(4) *Glaphyr. in Genes.* lib. II, p. 29 tom. I, op. 1638.

quae scripta sunt ; quae non sunt scripta , ne investiga (1) ; » et alibi : « Manifestus a fide lapsus est , ac superbiae crimen, si quis aut quidquam eorum , quae scripta sunt reprobet, aut aliquid ex iis quae scriptis mandata non sunt , introducat (2). » Nyssenus vero : « Cum id nullo Scripturae testimonio fultum sit , ut falsum improbabimus (3). » Cyrillus Hierosolym. « Oportet, inquit , circa divina et sancta fidei mysteria ne minimum quidem absque divina Scriptura tradi (4); » Chrysostomus denique de Scripturis ait : « Tanquam tutum ostium , haereticos ab ingressu arcent , nosque in securitate qua volumus constituunt , nec sinunt errare . . . Qui enim Scriptura non utitur , sed aliunde ascendit , id est , qui sibi aliam et non statutam viam aperit ; hic fur est (5). »

3. Eadem erat ecclesiarum occidentalium doctrina, omisso enim Irenaeo (6) , Tertullianus « Adoro , inquit , Scripturae plenitudinem , qua mihi et factorem manifestat et facta. In Evangelio vero amplius et ministrum atque arbitrum rectoris invenio sermonem. An autem de aliqua subjacenti materia facta sint omnia , nusquam adhuc legi. Scriptum esse doceat Hermogenis officina. Si non est scriptum , timeat vae illud , adjicientibus aut detrahentibus destinatum (7) » et alibi « Non recipio quod extra Scripturam de tuo profers (8) ; » Ambrosius : « Lego quia primus est , lego quia non est secundus. Illi qui secundum ajunt doceant lectione (9). » Hieronymus : « Ut haec quae scripta sunt non negamus , ita et ea quae non sunt scripta , renuimus Natum Deum esse de Virgine credimus , quia legimus. Mariam nupsisse post partum ,

(1) *Hom. adv. calumn. Ss. Trinit.* op. tom. II , p.611. edit. Bened.

(2) *De fide* cap. I, tom.II, p.224.

(3) Lib. *De cognit. Dei* apud Eutym.in *Panoplia* par.I,tit.VIII.n.4.

(4) Cat. IV , §. 56. edit. Hilles.

(5) Hom. LIX. al LVIII. in Jo.tom. VIII, p. 346. ed. Bened.

(6) Omisimus enim difficultates quas Palmer communes habet cum Shuttleworth , quasque modo excussimus ac dissolvimus.

(7) *Advers. Hermog.* cap. XXII.

(8) *De carne Christi* cap. VII.

(9) *De Instit. Virgin.* cap. II , tom. II , pag. 265.

non credimus quia non legimus (1); » Augustinus: « Quidquid inde audieritis, hoc vobis bene sapiat: quidquid extra est, respuite (2). » Supervacaneum foret allegare Clementem Alex., Hippolytum, Cyprianum, Optatum, Hilarium, Vincentium Lirinensem, Anastasium, Prosperum, Theodoretum, Damascenum, Theophylactum etc. quos collegerunt scriptores nostri (3). 4. Nec solum haec erat ecclesiae primitivae doctrina, sed eminentiorum etiam theologorum medii aevi doctrina fuit; doctus Gersonius scribit: « Attendendum in examinatione doctrinarum primo et principaliter, si doctrina sit conformis sacrae Scripturae . . . quoniam Scriptura nobis tradita est *tanquam regula sufficiens et infallibilis* pro regimine totius ecclesiastici corporis et membrorum, usque in finem seculi. Est igitur talis ars, talis regula vel exemplar, cui se non conformans alia doctrina vel abjicienda est, ut haereticalis aut suspecta, aut impertinens ad religionem prorsus est habenda (4). » Gregorius Arimin. « Constat quia quidlibet tale ut expressum secundum se continetur in s. Scriptura, vel ex contentis in ea deducitur, alioquin non ipsa sufficeret ad nostram salutem, et nostrae defensionem fidei, quod est contra Augustinum (5); » Scotus: « Patet quod s. Scriptura sufficienter continet doctrinam necessariam viatori (6). » Idem docent Rupertus Tuitiensis, Occamus, Cameracensis, Waldensis, Odo, Lyranus etc. (7). Ergo.

389. Resp. *N. Ant.* seu *min. subs.* ad allegatas probationes *D.* Patres adducti rejecerunt 1. aut traditiones

(1) *Advers. Helvid.* Op. tom. IV, part. II, pag. 141. edit. Bened.

(2) *Sermo de Past.* cap. XI, tom. V, p. 238.

(3) Scilicet Usserius in *Respons. ad Jesuitam*, cap. II.; Beveridge de XXXIX. *artic.*; Tillotson in *Regulis fidei*; Newman *De Romanismo* lect. VIII.; Cary *Testimonia Patrum* ad XXXIX. artic. *Art.* VI.

(4) *De exam. Doctr.* part. II, cons. I.

(5) *In Sent.* Dist. I, q. I, art. II,

(6) *Proleg.* I. *Sent.* q. II. opp. tom. V, p. 1.

(7) Ita Palmer cit. *Tract. de eccles.* p. III, cap. I, vol. II. cujus testimoniis nonnulla alia adhuc adjecimus.

ab haereticis confictas ac fidei ecclesiae catholicae adversantes; 2. aut interdum etiam *ad hominem* argumentum instituentes; 3. aut in particularibus nonnullis controversiis in quibus illis non indigebant traditionibus, *C.* absolute et in sensu quo nos eas adstruimus *N.* Si tres ejusmodi regulae prae oculis habeantur, difficile haud erit patrum quae nobis objiciuntur effata tamquam traditionibus adversantia disjicere. Quod ut clarius pateat, satis est eas singillatim applicare ad illa quae nobis opponuntur.

390. Ac 1. Origenes in obiecto textu disserit de eo quod Deus nobis non revelavit, ac reservavit sibi, adeoque *tertiam Scripturam* nos requirere non debere ad curiositatem nostram pascendam de iis quae Deus scire nos noluit (1). Quid hoc commune habet cum traditionibus, quas ipse ubique adstruit adversus haereticos (2)?

391. 2. Athanasius scribit, Scripturas satis esse ad veritatem indicandam de qua agit, ad falsitatem scilicet ac stupiditatem idolatriae evincendam, ad quod certe traditione opus non est (3). Igitur nec iste ad rem profertur (4).

392. 3. Theophilus insurgit adversus Origenem eo quod juxta ipsum, Scriptura dimissa, imo contra Scripturae auctoritatem commentum suum effutierit de cessatione re-

(1) Sic enim prosequitur Origenes post allegata verba: « Neque enim in praesenti vita Deus scire nos omnia voluit, maxime cum et Apostolus dicat: *Quia ex parte scimus* etc. »

(2) Sint exemplo quae scribit in lib. *De Princip.* Praef. n. 2. « *Servetur ecclesiastica praedicatio per successionis* ordinem ab apostolis tradita, et usque ad praesens in ecclesiis permanens etc. » edit. Maur. tom. 1, pag. 47.

(3) Insuper et ipse Athanasius in ipso loco nobis objecto subdit: « Extant quoque plurimi ea de re a beatis nostris magistris conscripti libri, quos si quis legerit, Scripturarum interpretationem quodammodo intelliget etc. »

(4) Ac propterea applicatur secunda ex traditis regulis. Ceterum s. Athanasius in vita s. Antonii refert et approbat monitum s. Abbatis « Vos itaque puros ab illis (haereticis) custodite, *servateque patrum* traditionem » edit. cit. tom. 1, par. 11, p. 862. n. 89. Arianos in Nicaeno concilio traditione damnatos s. Athanasium retulisse paulo ante vidimus.

gni Christi aliquando futura (1). In quo nihil contra Traditionem.

393. 4. Cyrillus Alex. loquitur de fabuloso angelorum cum foeminis congressu de quo certe Scriptura non loquitur, neque ad hoc commentum refellendum traditione opus est (2).

394. 5. Basilius scribit, iis credendum esse quae scripta sunt, nempe quod « Deus *erat* Verbum » quibus exploduntur quae calumniatores *de suo*, quodque scriptum non reperitur, obtrudebant: *non erat*, et *non Deus*: in quibus Scripturae directe adversabantur (3). Rursum sciscitamur quid hoc cum traditione? In altero vero loco agendi rationem haereticorum arguit Basilius, qui pro libitu Scripturae aut detrahebant aut adjiciebant ad falsas suas sententias adstruendas, prout et haeretici hodierni facere consueverunt (4).

395. 6. Nyssenus eos improbat qui verba Genes IX. *venite descendamus et confundamus linguas eorum* ad Angelos a Deo dicta autumabant; quod cum Scriptura non dicat, merito a Nysseno rejicitur (5).

396. 7. Cyrillus Hierosolym. illa habet per oppositio-

(1) En Theophili verba quae immediate praecedunt: « Equidem scire non possum, qua temeritate, Origenes tanta confingens, et non Scripturarum auctoritatem, sed *suum errorem sequens*, ausus sit cunctis in medium nocitura proferre etc. » Deinde eundem Origenem arguit quod *Scripturarum auctoritate* nisus sit confirmare stoicorum dogma.

(2) Sic enim ibid. scribit s. Cyrillus: « Nugantur autem nonnulli et *vanis commentis* rem involvunt, *verisimilibus*, ut arbitrantur, *rationibus* (non *traditione*), id quod impossibile est, pallliantes. Illapsos enim daemones in malos ajunt, ac per ipsos semina immissa etc. »

(3) Addendum, hanc homiliam a Maurinis editoribus rejectam esse in *appendicem*, seu inter opera quae *falso* s. Basilio adscripta sunt. Quod profecto Palmer ignorare non poterat; attamen velut genuinum s. Patris foetum nobis obtrudit.

(4) Quinimo profitetur sibi hic proposuisse s. Basilius solis Scripturarum verbis exponere fidem de qua agit.; n. 5. inculcat in fidei negotio recedendum haud esse a *sanctorum traditione et institutis*.

(5) Ita enim legitur loc.cit. « Quod si Angelos ministros allocutum responderis, sive omnes, quod absurdum est, sive paucos dixeris, cum id nullo Scripturae etc. » Prostat porro hoc opus Euthymii etiam in *Biblioth. Patr.* edit. Lugd. 1677. tom. XIX, pag. 49.

nem, ut ibidem subdit, ad *disputationem commentitiam*, non autem ad traditionem, quam acriter propugnat (1).

397. 8. Joannes Chrysost. de illis loquitur qui aut Scripturam respuebant aut illa abutebantur uti antichristi et haeretici (2). Scripturae errare nos minime sinunt sub ecclesiae magisterio.

398. 9. Tertullianus adorat *Scripturae plenitudinem* in quaestione adversus Hermogenem de rerum creatione ex nihilo. In altero autem loco rejicit quod *de suo* seu ex proprio penu Marcion adjiciebat. Ceterum nemo forsan validius Tertulliano traditiones adversus haereticos protuetur (3).

399. 10. Ambrosius legit in Scripturis Christum esse altitudinem divitiarum sapientiae et scientiae Dei, non legit autem secundum, inhiandum nempe esse hujus seculi divitiis cum salutis propriae dispendio (4). Adversarius autem noster hoc *secundum* intelligit de Traditione. Judicet lector de bona illius fide.

400. 11. Hieronymus jure merito respuit Helvidii blasphemiam de Mariae nuptiis post partum cum hoc neque Scripturae, neque Traditionis auctoritati innixus nebulo ille, sed cerebro suo gratis effutierit.

(1) Satis est legere contextum ut germana s. Cyrilli mens appareat. Ceterum cum haereticus calvinianus Rivetus haec ipsa objecerit ex s. Cyrillo, quae objicit iterum hic Palmer ad adstruendam *Scripturae sufficientiam*, cf. quae copiose et erudite ad Rivetum refellendum habet Toutteus in dissert. III. *De doctrina s. Cyrilli* cap. XIII, n. 101 seqq. *De adjungenda Scripturae traditionis et ecclesiae auctoritate*. Hac fortasse de causa Palmer prudenter non allegat editionem Benedectinam.

(2) Paulo ante in eodem num. s. Jo. Chrysostomus significat quinam sint qui non utantur Scripturis, seu non ingrediantur per ostium, sed fures sint ac latrones scribens: « Hic porro et qui fuerunt, et qui futuri erant, indicat (Christus), Antichristum, falsos Christos, Judam et Theudam, et alios hujusmodi. » Quid senserit Chrysostomus de traditionibus, paulo ante diximus.

(3) Cf. P. La-Cerda in objecta Tertulliani loca.

(4) Etenim s. Ambrosius n. 70. cum attulisset ex *Eccles.* IV. *Cujus oculus non satiatur divitiis*, haec applicavit Christo in quo est altitudo divitiarum sapientiae et scientiae Dei etc. et affirmavit Christo adhaerendum esse, non seculi divitiis inhaerendum.

401. 12. Augustinus jubet respuere quidquid extra Scripturam est, id est quidquid Scripturae refragatur nec provenit *ex illis fontibus* ex quibus, ut ipse loquitur *manaverunt rivi praedicationis evangelicae, cum in omnem terram exivit sonus eorum* (1).

402. Certe post haec supervacaneum est alios adducere veluti traditionibus dogmaticis adversantes, quoniam ad canones superius constitutos si redigantur illarum dicta, eadem ratione dissolventur, prout praestitum jamdiu a catholicis est adversus illos qui traditiones impugnarunt quique laudantur ab adversario nostro (2).

403. Ad 4. *N*. Etenim Gersonius nihil aliud sibi vult in objecto loco quam doctrinas aut revelationes privatas ad Scripturas exigendas esse, ut ex illarum conformitate aut difformitate cum Scripturis ceu verae admittantur, aut uti suspectae, falsae aut erroneae respuantur, cum Scriptura sufficiens ac infallibis regula sit, quatenus aut mediate aut immediate veritates continet omnes Hanc esse ejus mentem tum ex orationis serie patet, tum

(1) Opponit praeterea s. Doctor pastores *bonos*, id est, qui non solum bene docent, sed faciunt praeterea quae docent, malis pasturibus qui dicunt et non faciunt, seu male operantur; adhortatur propterea oves ne sinant se a malis istis pastoribus decipi, imitantes mala ipsorum opera, sed attendant ad ipsorum dicta, imo et ad Scripturarum doctrinam, in qua invenient nihil venenosum, nihil alienum ad uberrima pascua. Itaque in objectis verbis non opponit Scripturam traditioni, sed malis pastoris operibus. En novum specimen sincerae fidei adversarii nostri.

(2) Cf. propterea adversus illos quos Palmer recenset, si Newman excipias qui nihil novi in hoc argumento protulit, Walemburgicos in cit. Tractatu *De testimoniis seu de traditionibus*, ubi singula ab haereticis allata patrum testimonia accurate expendunt; nec non Toutteum in ed. opp. s. Cyrilli, Maran in praef. opp. s. Justini, Gretzerum tum in Tract. *De quaestione, unde scis hunc vel illum esse sincerum et legitimum Scripturae sensum?* cap. v. tum in *Examine tertiae disputationis Pappicae de sac. Scripturae sufficientia*, tum denique in opusc. *Trophaeum Pappicum constat Quinquaginta axiomatis, quorum pleraque sunt mendacia: quibus post verba D. Augustini subjunguntur alia mendacia, ut principium respondeat fini*. Opp. cit. edit. tom. VIII. In his porro auctoribus comperiet Palmer omnia fuisse praeoccupata, ac soluta, quae a suis auctoribus adversus Traditionem prolata sunt.

ex apertis ejus verbis quibus Traditionem divinam ac dogmaticam a Scripturis distinctam ipsis commendat (1).

404. Gregorius porro Ariminensis eatenus contendit in Scriptura aut formaliter, sive expresse veritates ad salutem necessarias contineri, aut ex ea mediate deduci, quatenus humanas excludit ratiocinationes, quae non innituntur revelationi, sed solius rationis principiis, atque has veritates solius rationis ope deductas non theologice, sed philosophice tantum probari affirmat, nimirum ad philosophiam, non autem ad theologiam spectare (2).

405. Scotus pariter affirmat, quod et nos dicimus, veritates omnes ad salutem viatori necessarias in Scripturis contineri vel mediate vel immediate, quia illae veritates, quae expresse in Scripturis non habentur, continentur in Traditione, ad quam Scripturae nos remittunt. Sane Scotus alibi scribit plures fidei veritates haberi quae per solam traditionem ad nos pervenerunt (3).

(1) Sane *In declaratione veritatum*, quae in ed. Du-Pinii invenitur immediate post Tract. *De examine doctrinar.* in gradu secundo pag. 22. haec scribit Gersonius: « Secundus gradus est veritatum ab ecclesia determinatarum, quae *ab indubitata relatione apostolorum per successionem continuam devenerunt.* Est autem haec ecclesiae auctoritas tanta ut diceret Augustinus: *Evangelio non crederem* etc. Quanquam vicissim dici possit, ecclesiae non crederem, si non auctoritas Scripturae impelleret. Et ita diversis respectibus auctoritas utraque mutuo se confirmat. » Cf. praeterea *In propositionibus de sensu litterali sac. Scripturae* ibid. pag. 2. ubi scribit: « Quod Evangelium Marci sit Evangelium Christi plusquam Evangelium s. Thomae vel Nicodemi credimus *ex traditione ecclesiae.* » Et alibi passim eadem inculcat.

(2) Hic est scopus totius articuli secundi quem sic resolvit: « Respondeo quod discursus proprie theologicus est qui constat ex dictis sive propositionibus in sacra Scriptura contentis, vel ex his quae deducuntur ex eis, vel saltem ex altera hujus. » Itaque, ut patet, Gregorius Arim. non contradistinguit Scripturam a Traditione, sed ab humana ratione, alioquin ut ibidem docet, Theologia non esset scientia divina sed humana. Et sane nemo fortasse ex veteribus scholasticis magis urget s. Augustini auctoritatem quam Gregorius.

(3) Etenim lib. 1, dist. 11, q. 1. edit. Antverp. 1620. tom 1, pag. 210. haec scribit, quae si vidisset Palmer numquam auctoritatem Scoti nobis objecisset, « Dico quod Christum descendisse ad inferna, non docetur in Evangelio: et tamen tenendum est sicut articulus fidei, quia ponitur in symbolo apostolorum; ita multa alia de sacramentis ecclesiae non sunt expressa in Evangelio, et ta-

406. Eodem sensu Rupertus Tuitiensis, Occamus, Camerancensis, Waldensis, Lyranus aliique locuti sunt, quorum testimonia cum adversarius singillatim non allegaverit, ideo ab iis expendendis supersedemus. Ex analogia enim in eandem plane conclusionem deducimur.

407. Ex his specimen datur sollicitudinis adversariorum ecclesiae catholicae in corrogandis nonnullis patrum effatis a contextu divulsis, ut sibi blandiantur atque aliis illudant, cum persuadere nituntur patres divinarum Traditionum auctoritatem non admisisse; dum eas in suis operibus ubique apertissime adstruunt pugnantes adversus haereticos, quos etiam perpetuo provocant ad doctrinam in ecclesia universa receptam, quae cum Traditione, ut inferius dicemus, identificatur. Animadvertimus praeterea, patres ex quibus haec objecta sunt, *eos ipsos esse* de quibus fatetur Shuthleworth, *in praxi saltem, traditionem admisisse*, quasi nempe penes illos praxis a fide discrepasset.

DIFFICULTATES

Ex natura et incommodis traditionis

408. I. Obj. Dato etiam, non omnia quae apostoli praedicarunt scriptis esse consignata, non aliud sequitur, quam revelationem divinae voluntatis ad nos minime pervenisse. Stultum quippe est sibi persuadere intemeratam

men *ecclesia tenet illa esse tradita certitudinaliter ab apostolis*, et periculosum esset errare circa illa, quae non tantum ab apostolis descendunt per scripta: sed etiam, quae per consuetudinem universalis ecclesiae tenenda sunt. . . . Multa igitur docuit eos Spiritus S., quae non sunt scripta in Evangelio, *et illa multa quaedam per Scripturam, quaedam per consuetudinem tradiderunt.* » Haec pauca verba totum labefactant Palmerii systema. Oh! quam melius scriptor iste ingenium et cognitiones quibus pollet consecrasset fovendae unioni inter ecclesiam *anglo-catholicam*, ut ipse vocat, et ecclesiam vere et unice catholicam, nempe Romanam. Meliorem profecto exitum habuissent ejus labores, contra vero, ut ceteris acatholicis omnibus jam contigit, oleum et operam perdidit in hac ecclesia oppugnanda.

ad nos usque ejusmodi revelationem traditione orali pervenisse tot inter haereses, quae decem et octo seculorum tractu exortae sunt. Sane medio aevo, atque aetate praesertim Innocentii III. et Alexandri VI. quis sibi persuadeat puras ecclesiae Traditiones viguisse (1)? Ubi nam igitur in tanta corruptionum et obscuritatum foeditate, in qua Europa jacebat universa, verus servabatur christianismus? Profecto *in Scripturis*, *et in Scripturis tantum* (2). Igitur restat ut alterutrum fateamur, aut ab initio revelationem Scripturae quidem et Traditioni consignatam fuisse, atque hac Traditione medio aevo deperdita revelationem nonnisi in Scriptura sola superfuisse, aut Novum Testamentum *integram* esse, *plenam ac sufficientem Dei voluntatis manifestationem*, *fideique summarium*. Posterius vero hoc longe verisimilius videtur; nam ut *merae orales communicationes* verbo Dei scripto aequari possint, necesse est validioribus quo fieri potest externis testibus eas adstrui, quod tamen incredibile est, attenta doctrinalium traditionum natura, quae de ore in os progredientes iis modificationibus subjiciuntur, quas ex hominum ideis ac locutionibus subeant oportet. Ecquis unquam has appellaverit revelationem (3)? Quidquid

(1) Ita Shuttleworth op. cit. p. 34 seqq. quibus jam praemiserat et ipse, ut factum vidimus a Palmerio, quod si Scriptura non omnia ad salutem necessaria contineret, foret ipsa *incompleta* et indigeret *supplemento*, quasi nempe Evangelium Matthaei fuerit *incompletum*, eo quod non omnia scripserit, quae postea scripserunt Marcus et Lucas; aut istorum pariter evangelia essent *incompleta* eo quod litteris non consignaverint, quae postea consignavit Joannes, et ita porro. Deinde recurrit et ipse ad loca communia, nempe ad abusum indulgentiarum, ad credulitatem universae Europae medio aevo etc. etc.

(2) Ibid. p. 36. Ex quo infert vivificationem christianismi acceptam referri debere *Reformationi*, protestantiumque adhaesioni iis quae scripta invenerunt, ac profectum modernum scientiae theologicae. Infelix homo! Interroget Dammum, Semlerum, Tellerum, Eichornium, Baverum, Woltmannum, Paulusium, Straussium aliosque pene innumeros reformationis sectatores, quid demum factum sit de Scripturis et revelatione in reformatione. Verum de hoc argumento ex professo agemus in parte III. ubi etiam expendemus quod hic asseritur de profectu moderno scientiae theologicae.

(3) Ibid. p. 37. Et hic amare queritur, quod hanc assertionem audi-

*

pro traditionibus affertur in quaestionem venit. Non aliunde suam haec originem traxit persuasio, quam ab inanibus timoribus conceptis ex desiderio favorem divinum obtinendi, cujus intentiones postea ab antiquitate consecratae sunt. Ceterum nihil aliud traditiones sunt praeter quam *practicae aberrationes* a puritate et integritate doctrinarum christianarum, quae labente tempore incrementum accipientes constituerunt *papismum in deteriori tenebricosiorique forma* (1). Ergo.

409. Resp. Neg. illud consequi quod adversarius autumat. Posito enim quod Christus revelationem suam ad homines transmittere decreverit partim scriptis, partim viva voce, ipsius jam erat eam incorruptam servare, tum scilicet eam partem quam scriptis committi voluit, tum eam quam voluit oretenus propagari. Deo enim alterum altero difficilius non est. Fatetur sane adversarius Dei prodigio factum esse, ut Scripturae sacrae integrae conservarentur; cur igitur efficere Deus nequiverit, ut integrae pariter servarentur Traditiones (2)?

410. Verum cum tota difficultas ex praepostera oriatur

verit in ambitu ipso ecclesiae suae (*anglo-catholicae*!)

(1) Ibid. pag. 39. 40.

(2) Pag. 39. Sed praestat refellere Shuttleworth verbis ipsis auctoris non suspecti, ejusque collegae, nempe Palmerii, qui in *Tractatu cit. De ecclesia* vol. II, p. III, cap. I, pag. 20 seqq. cum sibi proposuisset argumentum ex *insufficientia traditionis*, scribit: « Alias oppositum fuit traditionem non scriptam obnoxiam esse corruptioni, ac improbabile omnino esse, quod Deus voluerit committere revelationem suam modo adeo incerto transmissionis » Respondet autem: « Equidem si traditio christiana *esset omnino non scripta*, id est, si scripta non inspirata non superessent, quae sufficienter testentur universalem christianorum fidem ab aetate apostolica, haud aegre admitti posset, traditionem solam fore probationem incertam doctrinae christianae. Ast non videtur ullam inveniri *impossibilitatem* a natura traditionis, quod aliquae veritates revelatae potuerint illius ope transmitti, divinae gratiae subsidio. Sane, si nos insistimus incertitudini traditionis *in genere*, potest id consecutiones parere valde graves, *quoniam authenticitas et genuinitas sac. Scripturae librorum innituntur* (tandem aliquando fatetur) *in gradu haud parum notabili, testimonio traditionis primitivae*. Id asseritur ab Hookero, Witakero, Lardnero, Paleyo etc. etc. »; et pag. 48. « Si testimonium primitivorum doctorum christianorum, in hac facti quaestione rejicitur, externae probationes christianae religionis destruuntur. »

traditionis notione, hac depurgata, difficultas evanescit. Existimat porro adversarius Traditionis nomine nos quasdam significare, ut ita loquar, verborum formulas, quae alicui individuo primum commissae ab eo ad aliud aut alia individua fuerint pariter transmissae, et ita deinceps. Ast in hoc vehementer errat. Traditionis siquidem divinae ac dogmaticae nomine catholici complexum significant illarum veritatum seu doctrinae illius quae viva voce ab apostolis Christi nomine praedicata est, nec ab auctoribus hagiographis fuit litteris consignata, conservata tamen est vivo ecclesiae magisterio cui commissa est. Quapropter non individuis seorsum sumptis, sed ecclesiae pastoribus ab apostolis institutis doctrina ejusmodi consignata fuit, seu totius ecclesiae corpori, quod, ut suo loco ostendimus, a Christo infallibilitatis atque indefectibilitatis dotem seu praerogativam accepit. Ecclesia autem multiplici ratione, ut paulo post ostendemus, eam conservavit transmisitque ad nos usque, et inde conservabit atque transmittet usque ad seculi consumationem, prout ipsa circa canonicos libros praestitit. Hoc solum Scripturam inter et Traditionem intercedit discrimen, quod Scripturae in quibus veritates revelatae continentur sint divinitus inspiratae, saltem quoad res et sententias; Traditio, seu verius media per quae veritates pariter revelatae ad nos transmissae sunt, non item (1). Ex his patet identificari dogmaticas divinas traditiones cum vigenti semper ecclesiae universae doctrina (2). Propterea eadem

(1) Etiam Palmer eodem modo huic objectioni respondet. Etenim pag. 57. scribit: « Nos respondemus omnibus eorum argumentis, haud appellare ad patres veluti ad *Scriptores inspiratos*, sed tanquam ad idoneos testes fidei, quam profitebantur christiani illorum aetate. » Exinde corruunt ea omnia, quae fusiori stylo Shuttleworth scribit de patrum erroribus, de differentia inter auctores biblicos et patres etc. etc. quae sunt totidem naeniae.

(2) Jam opposuimus Shuttleworthio verba Palmer; nunc circa notionem traditionis in sensu catholicorum opponimus eidem verba Newman, qui in op. cit. *Lectiones de Romanismo et Protestantismo*, lect. 1, pag. 6. haec in rem nostram scribit: « Ipsi (Romanistae) haud Scripturam rejiciunt, imo forte *magis*

ratione qua infallibilitas ecclesiae requiritur ut certi efficiamur certitudine fidei de canone atque inspiratione sacrorum Bibliorum, ita supponi pariter haec infallibilitas debet in conservatione dogmaticae divinae Traditionis, cum totius verbi Dei custos et depositaria a Christo fuerit ecclesia constituta. Hinc nulla urgeri potest difficultas adversus integritatem divinae ejusmodi Traditionis quae intorqueri adversus sacrorum librorum integritatem non possit; nec ulla potest assignari ratio quare ecclesia infallibilis fuerit ac sit in conservando verbo Dei scripto, fallibilis vero haberi debeat in conservando secernendoque verbo Dei tradito. Quacumque se adversarii vertant, numquam se poterunt ab hoc argumento expedire. Ad utrumque quidem munus divino subsidio ecclesiae opus est; at illud pollicitus est ei Christus cum dixit discipulis suis: *euntes docete . . . Ecce ego vobiscum sum* (docentibus) *usque ad consummationem seculi.*

411. His positis jam sponte sua concidunt quae ab adversario congesta sunt, quin ea singillatim persequamur. Sane hoc ipso quod haereses omnes quae octodecim seculorum tractu exortae sunt, fuerint omnes ab ecclesia catholica damnatae ex hoc solo principio quod doctrinae suae divinitus acceptae adversarentur, liquet quomodo ir emeratae dogmaticae traditiones fuerint conservatae.

412. Quaerimus deinde ab adversario, num medio aevo perierit ecclesia; si id ipse affirmet, quomodo ostendet intemeratas sine ecclesia conservatas fuisse

ei addicti sunt, quam quilibet protestans; ast tenent ipsam minime solum esse verbum Dei. Contendunt systema doctrinae suae descendere perinde ac Scripturam ab apostolis, quoniam si istae amitterentur, non idcirco periret revelatio. Jam vero, ad refellendos Romanistas opus est eos probe intelligere. Traditionis nomine, ipsi significant universum fidei systema, ac regulas quas receperunt a generatione praecedente, haec vero ab altera et ita porro. Ejusmodi traditiones in rerum temporalium negotio existunt profecto; hoc sensu traditio est mos seu consuetudo uniformis. Hinc cum Romanenses asserunt se traditioni adhaerere, significant se credere, et operari prout christiani semper crediderunt et operati sunt (p. 27. 39.). »

divinas Scripturas? Ridiculum autem esset adserere conservatum fuisse christianismum sine ecclesia; quid enim est christianismus nisi ecclesia a Christo instituta? num christianismus in charta et in papyro consistit?

413. Itaque neutra periit, neque Scriptura sacra, neque dogmatica Traditio: et ideo utraque conservata est, quia numquam ecclesia juxta aeternas Christi promissiones defecit. Quibus autem ineluctabilibus argumentis ostenditur mere *orales communicationes* puras permansisse, iisdem plane demonstratur puras permansisse Scripturas sacras, juxta sensum quem modo exposuimus, non autem juxta adversarii figmentum de natura doctrinarum traditionalium humanarum. Quod si eae ab ideis locutionibusque hominum patiuntur modificationes, hae non attingunt veritates ipsas traditionales, sed modum eas exprimendi, seu formas, ut vocant, pro veritatum ipsarum evolutione (1). Falsum porro est in quaestionem venire quidquid pro traditionibus affertur, dummodo rite traditiones quas adstruimus intelligantur.

414. Quod demum adjicitur ab adversario de traditionum origine, earumque effectu, de penu suo depromptum est hariolando potius quam demonstrando. Piget vero hac aetate viros doctos et graves audire adhuc ingerentes accusationes de *papismo*, quem vocant, *cum sua deteriori forma*. Quid enim *papismi* nomine significant, nisi *ecclesiam catholicam* cui Christus in Petro ejusque legitimis successoribus caput praefecit, a quo regeretur, quodque, ut suo loco ostendimus, universa agnovit antiquitas? Merito proinde τοῦ ἀλογισμοῦ arguitur nova Oxoniensis schola, quae cum propugnet divinas traditiones, aliaque plura dogmata a protestantibus rejecta denuo admittat (2), pergat tamen inficiari divinum

(1) Cf. Moehler *Symbolique* tom. II, §. XL.

(2) Atque hinc factum est, ut *Puseysmus* definitus apte fuerit: *Papismus sine Papa* Effem. *Union catholique*, 14 Décembre 1841.

Rom. Pontificis primatum de quo non minus luculenter praeter Scripturam antiqua Traditio universa testatur (1). Licet tamen sperare, quod et votis omnibus optamus, non defuturos qui et hunc fidei articulum una cum ceteris adstruant. Ostium apertum est, cetera, Deo opitulante, exinde procedent.

415. II. Obj. 1. Patres utpote errori obnoxii nequiverunt puram ad nos Traditionem transmittere 2. Eo magis quod patres criticismo plane destituti fuerint, ut ex illorum patet scriptorum apocryphorum allegationibus. 3. Haud paucae innovationes a patrum aetate introduci coeperunt, quae rapido deinceps cursu creverunt; exinde enim institutum monasticum, sacrificium, adoratio reliquiarum exorcismi aliaque ejusmodi originem habuerunt 4. Nec obstat, illud solum uti infallibile tenendum *quod semper ubique*, *ab omnibus* receptum est juxta Vincentii Lirinenensis canonem: ecquid enim est, quod ita receptum censeri debeat? 5. Cum vero nimis extollere Traditionem perinde sit, atque Scripturam deprimere, prout contigit in ecclesia Romana, satis erit profiteri quendam erga antiquitatem reverentiae et grati animi sensum (2).

416. Resp. ad 1. *D.* Ita tamen ut testimonium patrum sit unum ex mediis per quae nobis Traditio innotescit, *C.* unicum *N.* Laborat itaque adversarii difficultas vitio haud exiguo, quod catholici videlicet patrum testimonium unicum esse doceant Traditionis transmittendae medium, atque eam cognoscendi, quod tamen falsum est. Nos plura alia praeterea assignabimus. Licet igitur patres singillatim sumpti errori obnoxii fuerint, inferri non potest idoneos illos testes non esse fidei doctrinae, quae illorum aetate in ecclesia vigebat; praesertim si unanimi id consensione testentur. Haec porro doctrina ea est quam

(1) Recolantur quae scripsimus in parte hujus tractatus prima sect. II, cap. I, prop. I, II et III. et iterum cap. II, prop. I, II et III.

(2) Ita rursum Shuttleworth a pag. 49. ad 71.

nos Traditionem dogmaticam vocamus, quaeque et ex patrum testimonio, et ex aliis mediis ad nos pervenit nobisque innotescit.

417. Ad 2. D. Cui criticismi defectui, si qui fuit, aliis suppleri mediis potest, *C.* suppleri nequit *N.* Etsi enim daremus adversario nonnullos patres hoc defectu laborasse, perperam inde concludit haud potuisse ipsos puram ad nos Traditionem transmittere; ad hoc quippe efficiendum magna criticismi dote opus non est. Satis nobis est ut ii patefaciant doctrinam quae circa peculiarem aliquem articulum sua aetate in ecclesia obtinebat. Verum etiamsi in hoc decipi seorsum sumpti potuissent, abunde illorum deceptioni aliis mediis suppletur. Quando patres aliqui interdum allegant nonnulla apocrypha scripta, propriam opinionem manifestant, non autem sensum ecclesiae. Imo ex hoc perspicuum fit ecclesiae doctrinam minime a privati cujusque individui pendere sententia.

418. Ad 3. *D.* Innovationes *ex mente adversarii* patrum aetate introduci coeperunt, *C.* in se *N.* Quas adversarius innovationes vocat, quaeque IV. potissimum et V. seculo incrementum acceperunt, totidem fidei dogmata sunt, aut ecclesiae doctrina, cujus longe anteriora his seculis documenta prostant. Ut enim monasticum omittamus institutum, quod ad disciplinam tantum spectat, sacrificii aperta mentio occurrit apud apostolicos patres et apud Irenaeum, qui testatur in ecclesia illud obtinuisse per universum terrarum orbem ipso fatente Grabio, ut suo loco ostendimus(1) Sic *adorationis*, idest *venerationis* reliquiarum mentio habetur in actis ss. Ignatii et Polycarpi (2), exorcismorum usum ab *antiquissima* aetate repetit s. Augustinus (3). Parum igitur *criticum* se prodit adversarius,

(1) In Tract. *De Euchar.* par. II, cap. I, prop. II, n. 270.

(2) Recolantur quae scripsimus in tract. *De cultu sanctor.* cap. IV, n. 86 seqq.

(3) *De nupt. et concupisc.* lib. II, cap. XXIX, n. 51. *Cont. Julian. Pelag.* lib. VI, cap. V, n. 11. *Op. Imp. cont. Julian.* lib. I, cap. 4. et alibi passim.

dum obtrudit uti innovationes IV. aut V. seculi doctrinae articulos, qui ab aetate ipsa apostolica obtinebant. Ex hoc vero colligimus catholicam ecclesiam his seculis integrum christianismum, seu plenam christianam doctrinam tenuisse, prout et eam adhuc retinet, retinebitque in seculi finem; protestantismum autem cum sua negativa natura vix christianismi larvam et umbram retinere.

419. Ad 4. *D.* Si Vincentianus canon *positive* intelligatur, *Tr.* si *negative N.* Suo enim loco ostendimus hunc et non alium sensum esse objecti canonis, nempe illud quidem esse catholicum *quod semper*, *quod ubique*, *quod ab omnibus* retentum est; ast non e converso, ita ut nihil admitti debeat uti fidei dogma ecclesiae catholicae, quod nec semper nec ubique, neque ab omnibus fuerit admissum. Hoc illustravimus exemplo petito ex libris deutero-canonicis, quibus certe hic canon applicari non potest; attamen uti canonici ac divini nunc ab ecclesia catholica habentur (1).

(1) Cf. quae scripsimus de hoc Vincentiano effato in tract. *De vera relig.* part. II, prop. III, n. 56. cum nota apposita. Quoniam vero adversarius nobis objecit auctoritatem Vincentii Lirinensis ut solam Scripturam veluti credendorum adaequatam regulam constituat, liceat nobis etiam proferre Vincentii verba quibus adversarius obruitur. Sic igitur in cit. *Commonitorio* cap. XXV. scribit: « Heic fortasse aliquis interroget, an et haeretici divinae Scripturae testimoniis utantur? Utuntur plane, et vehementer quidem. Nam videas eos volare per singula quaeque sanctae legis volumina, per Moysis, per Regum libros, per psalmos, per apostolos, per evangelia, per prophetas. Sive enim apud suos, sive alienos, sive privatim, sive publice, sive in sermonibus, sive in libris, sive in conviviis, sive in plateis, nihil unquam pene de suo proferunt, quod non etiam Scripturae verbis adumbrare conentur... Cum coeperint divinas illas voces non jam proferre tantum, sed etiam interpretari, tunc amaritudo illa, tunc acerbitas, tunc rabies intelligetur, tunc novitium virus exhalabitur; tunc primum scindi sepem videas, tunc transferri patrum terminos; tunc catholicam fidem caedi, tunc ecclesiasticum dogma lacerari... Nam sicut tunc caput (Diabolus) capiti (Christo), ita nunc quoque membra membris loquuntur, membra scilicet diaboli membris Christi, perfidi fidelibus, sacrilegi religiosis, haeretici postremo catholicis. Sed quid tandem dicunt? *Si*, inquit, filius Dei es, *mitte te deorsum*; hoc est; si filius esse vis Dei et haereditatem regni caelestis accipere, mitte te deorsum; id est ex istius te sublimis ecclesiae quae etiam templum Dei putatur, *doctrina et traditione dimitte*. Ac si quis interroget quempiam haereticorum si-

420. Ad 5. Resp. postremam hanc difficultatem ad receptas protestantium strophas atque calumnias esse referendam. Ecclesia enim Romana seu catholica adeo non deprimit Scripturas ut iis in omnibus utatur, easque perpetuo commendet, eas sola integras servaverit, illarum editionem, quoad ejus fieri poterat, absolutissimam ediderit, damnaveritque protestantes eas mutilare volentes. Verum non est, cur putida haec prolixius persequamur (1). Illud dumtaxat animadvertimus, adversarium inconstantiam suam patefacere, dum agnoscit erga antiquitatem profitendum esse reverentiae et grati animi sensum, cum tamen juxta ipsum antiquitas in causa extiterit errorum omnium *tenebricosi papismi*. Quomodo haec inter se componantur, ipse viderit.

bi talia persuadentem': Unde probas, unde doces, quod ecclesiae catholicae *universalem et antiquam fidem* dimittere debeam, statim ille: *Scriptum est enim*. Et continuo mille testimonia, mille exempla, mille auctoritates parat de lege, de psalmis, de apostolis, de prophetis, quibus novo et malo modo interpretatis, ex arce catholica in haereseos barathrum infelix anima praecipitetur. » Totum describi deberet, si omnia quae pulcherrime habet Vincentius de necessitate adhaerendi catholicae ecclesiae Traditioni et doctrinae, afferre quis vellet.

Heic vero omittere non possumus recens opus a Newman editum sub titulo *The Church of the Fathers*, seu *Ecclesia Patrum*. Londin. 1840. in quo cum plurima de Traditionis auctoritate habet tum praesertim integrum caput X. de Vincentio Lirinensi, ejusque circa Traditionem doctrina pag. 165-196. Proclamat porro Newman eo loci catholicam Traditionem « fuisse re vera fundamentum super quo antiquis temporibus servatum fuit strictum orthodoxiae depositum » pag. 174. Id que exemplis Ambrosii, Gregorii Naziaz., Athanasii, Hilarii, caeterorum patrum confirmat, sed praesertim testimonio Lirinensis, cujus per plures paginas verba luculentissima profert, ac summis laudibus extollit. Sed haec nimis jam sunt ad inanes Shuttleworthii ictus retundendos.

(1) Discrimen ingens inter venerationem quam quovis tempore catholici erga Scripturam sacram professi sunt, et sentiendi rationem seu potius contemptum quem pariter quovis tempore circa eandem haeretici tenuerunt fuse persequitur doctus P. Cherubinus a s Joseph in *Dissertat. prooemiali* sui *Apparatus biblici*, *Digressio secunda in qua agitur de ignorantia Scripturae quam catholicis objicere solent haeretici nostri* sect. I seqq. et art. XII. *Haereticorum contemptus circa sac. Scripturam*, incipit porro a Simone mago omnium haereticorum parente, et prolatis semper documentis rem continenter ducit ad Lutherum, Calvinum atque utriusque asseclas usque ad aetatem suam. Capax porro esset hoc argumentum magni supplementi. Cf. tom: 1, pag. 125 seqq. et pag. 229 seqq.

421. Dices : Saltem in dubio de vero Scripturarum sensu , satis erit confugere ad *analogiam fidei* , quin necesse sit ad Traditionem recurrere.

422. R. *D.* Quando fides certo sancita est a legitima ecclesiae auctoritate , *Tr.* vel *C.* quamdiu ista incerta est ac fluctuat *N.* Catholici non abnuunt confugere ad analogiam fidei , cum de obscuro aliquo agitur Scripturae textu, ad eum nempe exponendum juxta certam normam illam quam ab ecclesiae habent auctoritate. Verum protestantes ad illam se recipere non possunt tum quia 1. numquam inter eos convenit de communi aliqua fidei professione , neque ex eorum principio convenire unquam poterunt; tum quia 2. secta quaelibet ad fidem illam peculiarem confugeret quam sectatur , adeoque anabaptistae e. g. sociniani , methodistae , quackeri etc. ex hoc principio Scripturas exponerent cohaerenter ad suos errores ; tum denique 3. quia nec individua singula protestantium semper consistunt in eadem fidei professione , cum hodie , abjiciant quod hesterna die fide tenuerunt. Ita enim necessario fert indoles negativa protestantismi (1).

CAPUT II.

De mediis generalibus quibus transmissa est primitiva dogmatica traditio , quibusque tuto cognosci potest

423. Iam ab ipso hujus sectionis initio animadvertimus

(1) In quo protestantes plane cum antiquis illis haereticis conveniunt de quibus sic scribit s. Irenaeus cont. haeres. lib. v , cap. xx. « Et ecclesiae quidem praedicatio vera et firma , apud quam una et eadem salutis via in universo mundo ostenditur . . . Qui relinquunt praeconium ecclesiae , imperitiam sanctorum presbyterorum arguunt . . . Tales sunt autem omnes haeretici , qui se plus aliquid praeter veritatem invenire putant ; sequentes ea , quae praedicta sunt , *varie , et multiformiter* , et imbecille facientes iter , *de iisdem non semper easdem sententias habentes , velut caeci a caecis circumducuntur.* » Ita *bonus Pater.*

haud esse permiscendam Traditionem dogmaticam de qua agimus, seu potius hujusmodi Traditionis objectum cum mediis per quae istud ad nos pervenit, aut quibus pervenisse nobis innotescit. Fieri enim potest, ut Traditio quidem viva voce transmissa fuerit, nec tamen integra ad nos usque promanaverit, pluribus saltem erroribus commaculata, uti reipsa Traditionis osores affirmant, quod paullo ante vidimus. Operae pretium exigit ut postremum hoc effugium adversariis eripiamus.

424. Jam vero inter haec media alia sunt generalia, alia vero particularia, seu quae peculiaribus documentis ostendunt quid ecclesia quovis tempore crediderit. De prioribus in hoc capite, de posterioribus in insequenti agemus.

425. Inter media, quae generalia nuncupavimus, publicum ac perenne ecclesiae magisterium recensemus, acta conciliorum praesertim oecumenicorum, acta item martyrum, sacram liturgiam, ecclesiae praxim in sacramentorum administratione atque in cultu religioso, nec non scripta patrum, deinde vero scholasticorum antiquiorum, recentiorumque theologorum doctrinam, insuper ipsorum haereticorum, historiam denique ecclesiasticam. Unumquodque ex enumeratis mediis seorsum etiam spectatum magnam profecto vim habet, ac ineluctabile prorsus theologo suppeditat argumentum ad novatores profligandos: simul vero sumpta ad instar fluminis exundantis invadunt ac dejiciunt vel invitum et reluctantem animum.

426. Quoniam vero fieri nequit, ut in tractationis scholasticae angustiis pro rei gravitate de singulis late disseramus, satis nobis erit primoribus saltem, ut ita dicam, labiis ea delibare, quanti scilicet opus est theologiae candidatis, ut agnoscant in quibus postea se exerceant, si optatam velint metam attingere fidei catholicae hostes impugnando. Distinctis igitur paragraphis liberiori-

que methodo singula recensita media breviter percurremus, apposita interserentes monita, quae prae oculis in eorumdem usu habenda sunt.

§. I.

De ecclesiae magisterio

427. Christus Dominus, ut saepe adnotavimus, integrum fidei depositum contulit ecclesiae in apostolis eorumque legitimis successoribus sub Petri, ejusque successorum primatu, ipsisque mandavit, ut omnes sive convertendas, sive ad fidem conversas gentes docerent, pollicitusque est se iis, seu unicae ecclesiae suae in hoc ministerio usque in seculi finem affuturum. Ex illo sane tempore numquam ecclesia destitit ab hoc ministerio obeundo sive quoad gentes nondum ad fidem conversas, sive quoad eas quas jam in sinum suum ipsa cooptaverat. Licet porro aliqua, aut si magis lubet, magna etiam doctrinae pars, quae primum viva solummodo voce annunciata fuerat, successu temporis, data occasione atque Spiritu S. inspirante, ab apostolis nonnullisque eorum discipulis scripto consignata sit; praeterquam quod, ut suo loco ostendimus, haec quoque ipsa scripta *quoad nos* ecclesiae suffragio indigebant, ut tanquam canonica et inspirata vim obtinerent, non tamen cessavit ecclesiae praedicatio, et magisterium ideo quod nullum ex iis scriptis capere detrimentum potuit. Imo scriptum hoc verbum vitam, ut ita loquar, a jugi ecclesiae magisterio ac viva voce obtinuit et obtinet; ab hoc ejus sensus determinatur, et ab hoc completur quoad ea quae litteris mandata non sunt.

428. Quo fit ut 1. haec instrumenta solum vim habeant in ecclesia a Christo instituta, seu in sola ecclesia catholica, quae scilicet in legitima illorum possessione

est, a qua haeretici penitus exciderunt. Haeretici, sectarii omnes, seu acatholici non habent nisi litteram quae occidit, non autem spiritum qui vivificat. Quo argumento jam aetate sua Tertullianus vehementer haereticos exagitabat omnes, et est prorsus invictum (1).

429. 2. Inde praeterea fit ut Traditio dogmatica identificetur cum ipsa ecclesiae doctrina, a qua separari nequit; quapropter etsi documenta deficerent omnia, solum hoc vivum ac juge magisterium satis esset ad cognoscendam doctrinam divinitus traditam, habito praesertim respectu ad solemnes Christi promissiones.

430. 3. Exinde insuper patet non vocem mortuam manuscriptorum codicum, sed vivam ac publicam ecclesiae vocem semper primam ac proximam fidei regulam esse, sive quoad infideles convertendos, sive quoad fideles conversos.

(1) En Tertulliani verba quibus apprime quae constituimus confirmantur: « Ergo non ad Scripturas provocandum est: nec in his constituendum certamen, in quibus aut nulla, aut incerta victoria est, aut par incertae. . . Ordo rerum desiderabat illud prius proponi, quod nunc solum disputandum est. Quibus competat fides ipsa: Cujus sunt Scripturae: A quo et per quos, et quando, et quibus sit tradita disciplina, qua fiunt christiani; ubi enim apparuerit esse veritatem, et disciplinae et fidei christianae, illic erit veritas Scripturarum et expositionum, et omnium traditionum christianarum. Christus Jesus Dominus noster, permittat dicere interim, quisquis est, cujuscumque Dei filius, cujuscumque materiae homo et Deus, cujuscumque fidei praeceptor, cujuscumque mercedis repromissor, quid esset, quid fuisset, quam voluntatem Patris administraret, quod homini agendum determinaret, quamdiu in terris agebat, ipse pronuntiabat, sive populo palam, sive discentibus seorsum; ex quibus, duodecim praecipuos lateri suo adlegerat destinatos nationibus magistros . . . . Statim igitur apostoli (quos haec appellatio missos interpretatur) assumpto per sortem duodecimo Matthia in locum Judae, ex auctoritate prophetiae . . . consecuti promissam vim Spiritus Sancti ad virtutes et eloquium, primo per Judaeam contestata fide in Jesum Christum, et ecclesiis institutis, dehinc in orbem profecti, eandem doctrinam ejusdem fidei nationibus promulgaverunt, et proinde ecclesias apud unam eandemque civitatem condiderunt, a quibus traducem fidei et semina doctrinae, ceterae exinde ecclesiae mutuatae sunt, et quotidie mutuantur ut ecclesiae fiant; ac per hoc et ipsae apostolicae deputantur ut soboles apostolicarum ecclesiarum. Omne genus ad originem suam censeatur necesse est. » *De praescript.* cap. XVIII, XIX, XX. et alibi passim in toto hoc libro.

431. 4. Quodque propterea consequens est, ex hoc principio ecclesia constanter damnavit haereticos omnes eo quod innovare quidpiam voluerint contra eam fidem, quam actu ipsa praedicabat, ut ex omni retro antiquitate compertum est; neque unquam ipsa disputavit cum haereticis temerariis, qui eam insigni ausu erroris arguere in sua praedicatione veriti non sunt, sed unam eis opposuit auctoritatem suam eademque una illos protrivit(1). Quod si solet etiam adjicere vel Scripturae oracula vel Traditionis documenta, ita se gerit ad pusillorum instructionem, non autem quod aliqua ad id necessitate adigatur.

432. 5. Demum colligitur novatoribus omnibus jure merito posse theologum vigentem ecclesiae doctrinam opponere, cum perabsurdum plane sit, atque a bono sensu, ut ajunt, alienum affirmare, uti haeretici solent, ecclesiae auctoritatem valere quidem quoad priora tantum secula, non autem quoad posteriora. Nam vel numquam valorem habuit, aut si habuit aliquando, etiam nunc habet, atque adeo usque ad mundi finem habebit. Cum vero plerique concedant eam contra anteriores haereticos valuisse, hoc ipso contra se sententiam dicunt (2).

(1) Quapropter Comes de Maistre in op. *Du Pape* liv. 1. ch. 1. sapienter scribebat: « L'église catholique n'est point argumentatrice de sa nature; elle croit sans disputer . . . Mais si l'on vient à contester quelque dogme, elle sort de son état naturel; étrangère à toute idée contentieuse, elle cherche les fondemens du dogme mis en problême; elle interroge l'antiqnité; elle crée des mots surtout, dont sa bonne foi n'avait nul besoin, mais qui sont devenus nécessaires pour caractériser le dogme, et mettre entre les novateurs et nous une barrière éternelle. »

(2) Ridiculos profecto se produnt novatores recentiores dum scribentes de novatoribus anterioribus, aut etiam ejusdem aetatis sed a placitis quae isti propugnant dissentientibus, solent vocare *haereticos* quin cogitent se in eadem categoria inveniri. Quo enim jure, ut unico exemplo insistam, lutheranus Calovius suam habuit orationem inauguralem qua contendit demonstrare *haeresin neo-photinianam vel socinianam ceu novorum paradoxorum et horrendorum portentorum matrem et impietatum damnatarum filiam, rationis adversus Dei Verbum insanientis foetum, ac Diaboli s. Litteras impie conspurcantis exsCrementum ut novissimum, ita foetidissimum fugiendum, detestandum et execrandum*? Cf. ejus op. cit. *Scripta Anti-sociniana* tom. 1, p. 1 seqq. Si talis est photinia-

§. II.

De Conciliorum praesertim oecumenicorum actis

433. Cum ex dictis in prima hujusce tractatus parte concilia oecumenica universam repraesentent ecclesiam, pronum est inferre illorum acta, sanctiones imprimis dogmaticas, totidem esse solemnia et publica illius fidei testimonia, quam ecclesia profitebatur, quando unumquodque eorum celebratum est. Eo vel magis, quod, ut vidimus, concilia potissimum urgerent adversus haereticos Traditionem, seu vigentem ecclesiae doctrinam, et huic insisterent potiusquam Scripturis, quae a novatoribus pervertebantur, et trahebantur ad proprium ipsorum privatum sensum.

434. Cavere tamen debet studiosus ne quae a singulis, aut pluribus etiam interdum concilii patribus prolata sunt, cum iis permisceat quae communi suffragio in concilio statuta fuerunt (1).

435. Cavere praeterea debet, prout omnes theologi admonent, ne confundat *objectum*, ut ajunt, definitionis cum *motivo*; in illo enim concilii patres testes sunt ecclesiae fidei et Traditionis, ac judices etiam controversiarum, non in isto in quo obnoxii errori esse possunt: idem dic de quaestionibus incidentibus, aliisque ejusmodi (2).

nismus et socinianismus condemnatus ab ecclesia catholica, quid erit lutheranismus et protestantismus eodem jure eademque auctoritate ab ecclesia pariter damnatus? Si doctrina lutherana et protestans non est haeresis, neque talis erit photinianismi et socinianismi doctrina; si sociniani et photiniani sunt *haeretici*, quare *haeretici* non erunt protestantes?

(1) Cum discutiatur doctrina sancienda in conciliis antequam veniatur ad definitionem edendam, fieri potest ut a patribus ea proferantur quae minime probanda sunt. Praeterea cum Patres ante definitionem aliquid proferunt, id ut privati faciunt; decreta autem nomine totius concilii, ac proinde ecclesiae eduntur.

(2) Cf. Melch. Canum *De locis*

436. Quod vero diximus de dogmaticis conciliorum oecumenicorum definitionibus, aequo jure de Rom. Pontificum dogmaticis decretis dici debet: ipsi enim organum praecipuum semper fuerunt Traditionis divinae ejusque testes publici, summaque pollentes auctoritate in proponenda tum ecclesiae Romanae, tum ecclesiae universalis Traditione. Quapropter tuto poterit theologus ejusmodi pontificia decreta spectare uti genuina media propagationis dogmaticarum Traditionum, illiusque fidei quam ecclesia quovis tempore professa est (1).

437. Adjecimus porro conciliorum *praesertim* oecumenicorum, ne excludere videremur concilia particularia quaecumque demum fuerint sive nationalia, sive provincialia. Exploratum siquidem est magnam esse istorum in ecclesia auctoritatem, plures haereses istorum opera fuisse damnatas et extinctas, quae in aliqua peculiari provincia erant exortae, ac propterea istorum acta totidem esse fidei ac Traditionis in peculiaribus illis regionibus vigentis documenta. Quod si fuerint haec concilia ab ecclesia universa recepta, probataque a Rom. Pontificibus, ob hanc ipsam susceptionem et approbationem, habenda erunt tanquam testimonia Traditionis ecclesiae universalis plane ineluctabilia (2).

lib. v, cap. v. ubi plura quae ad hoc argumentum referuntur, adnotat doctissimus hic auctor.

(1) Etiam Constitutionibus dogmaticis Rom. Pontificum applicari debent quae de distinctione inter objectum definitionis ejusque motiva disseruimus. Ideo vero quae spectant ad concilia oecumenica et ad Romanos Pontifices complexi simul sumus, quia tam illa cum probata fuerint a Rom. Pontificibus, quam isti suprema gaudent auctoritate, et organa sunt divinae traditionis de qua loquimur.

(2) Luculentum hujus rei exemplum habemus in conc. Arausicano II. cujus decreta adversus pelagianos ac semipelagianos lata, uti dogmatica ab omnibus censentur.

§. III.

De Martyrum actis

438. Nemo inficias ibit antiqua ac genuina sanctorum martyrum acta nobis exhibere Traditionis dogmaticae certissima documenta, ex quibus quid circa plures fidei articulos, qui nunc in controversiam vocantur, senserit ecclesia, dignoscimus. Etenim praeter quam quod, ut scite animadvertit Ruinartius, cum ex divinis litteris habeamus, eorum dicta, cum praesidibus sisterentur, superno instinctu pronuntiata fuisse, fit, ut eorum responsa, quae in his actis ad praesidum quaestiones, continentur, pro sacris oraculis merito habenda sint (1); ea illi in suis responsis protulerunt quae ab ecclesiae pastoribus didicerant, ac merito proinde uti Traditionis et ecclesiae fidei, quae uniuscujusque aetate vigebat, testes locupletissimi habentur.

439. Immo vero et illud adjicimus peculiare istorum actis inesse pondus, quatenus ex illis discimus quaenam in domesticis ac publicis ecclesiae conventibus doctrina traderetur absque ulla privatae ac subjectivae, ut ita loquar, explicationis admixtione, quae quandoque difficultatem facessit in genuina patrum mente assequenda (2). Eo vel magis quod plures ex ipsis aut foeminae,

(1) In *Praef. general. in Acta martyr. sincera* §. 1. n. 1.

(2) Etenim patres, uti alias animadvertimus, veritates revelatas seu christianae fidei dogmata quoad modum ea exponendi subjiciebant, ut ita dicam subjectivis suis conceptibus juxta philosophiam quam profitebantur. Hinc receptae quaedam ab ipsis loquendi formae cum de mysteriis dissererent, quae obscuritatem ingerunt, ac difficultatem facessunt minus in illorum philosophandi ratione peritis, quod et experimur in scholasticis postquam isti aristotelicam philosophiam adoptarunt et quodam veluti connubio cum theologia conjunxerunt. Huc spectat quod Petavius in tribus prioribus capitibus libri primi de Trinitate scripsit circa loquendi modum quo patres antenicaeni usi sunt, agentes de Verbi divinitate, ejusque aeterna generatione.

aut vulgares rudesque homines essent ex laicorum coetu, qui candide et absque fuco quid crederent exponebant ac profitebantur (1).

440. Huc accedit, quod horum actorum lectio fidelibus minime permitteretur quin prius ab episcopo illa recognita fuissent ac probata (2); quod legerentur in publica ecclesia praesulibus inspectantibus, quorum suffragium minime latura fuissent si quid a recepta ecclesiae fide absonum prae se tulissent (3). Hinc nihil validius nihil magis idoneum ad confundendos socinianos et unitarios circa ecclesiae fidem, quae tribus prioribus ecclesiae seculis de Trinitate, Verbi Incarnatione, divinitate Christi aliisque mysteriis obtinuerit, his actis proferri potest. Item adversus hagiomachos protestantes quoad sanctorum cultum et invocationem, reliquiarum venerationem, nihil potest aptius urgeri quam quae in martyrum actis passim leguntur, quae nobis ecclesiae catholicae fidem exhibent per id temporis de illis articulis invalescentem.

441. Quare non solum auctores catholici exinde argumenta sumunt ad Traditionem dogmaticam ecclesiae adversus fidei hostes evincendam, verum etiam sectarii ad pugnandum contra socinianos (4); qua tamen cohaerentia cum principiis suis id efficiant, quoque tandem exitu ipsi viderint.

(1) Ejusmodi sunt responsiones sapientia plenae quae judicibus paganis datae leguntur in actis s. Symphorosae, ss. Felicitatis ac Perpetuae, aliarum sive foeminarum sive rudium virorum de quibus egimus in tract. de Trinitate et Incarnat.

(2) Cf. Ruinart loc. cit. n.3.4.5.

(3) Ibid.

(4) Sane quoad auctores catholicos satis est oculos conjicere in celebre opus D. Maran: *Divinitas D. N. J. C.* praesertim lib. II, cap. IV. quod inscribitur: *Idem* (ecclesiae fides de Christi divinitate) *demonstratur ex testimoniis ss. martyrum.* Quoad sectarios vero id patet ex Calovio op. cit. tom. II, pag. 484 seqq. ubi hic adstruit fidem de ss. Trinitate ex actis martyrum qui decem primis persecutionibus mortem pro Christo sustinuerunt.

§. IV.

De sacra Liturgia

442. Maximi faciendam esse auctoritatem sacrae Liturgiae, eamque habendam uti testem omni exceptione majorem Traditionis et ecclesiae fidei, is solus inficias iverit, qui non adverterit in illa ecclesiarum omnium exhiberi vocem ac testimonium, episcoporum, presbyterorum, et plebis ipsius suffragia, leges, ritus, effata, dogmata (1).

443. Si quid propterea occurrerit omnium liturgiarum consensu firmatum, velut ecclesiae ipsius testimonium spectari debet. Ex liturgiis vero seorsum sumptis ea praeferenda est, quae nobiliori in ecclesia usu recepta est. Inter occidentales ecclesias primum locum obtinet liturgia Romana (2), deinde vero Gallicana (3), Hispanica vulgo Mozarabica nuncupata (4). Inter orien-

(1) Cf. Zachariam in *Dissert. de liturgiarum in rebus theologicis usu* cap. IV, §. 2. Profecto s. Augustinus in disputationibus quas habuit contra pelagianos ac semipelagianos perpetuo urget argumentum ex ecclesiae liturgia desumptum tanquam validissimum ad ipsorum infringendos conatus; unum vel alterum testimonium s. Doctoris, speciminis gratia afferamus. Sic enim loquitur ep. CCXVII. al. CVII. ad Vitalem n. 2. « Exsere contra orationes ecclesiae disputationes tuas, et quando *audis sacerdotem Dei ad altare exhortantem populum Dei*, orare pro incredulis ut eos Deus convertat ad fidem, et pro catechumenis, ut eis desiderium regenerationis inspiret, et pro fidelibus ut in eo quod esse coeperunt, ejus munere perseverent, subsanna pias voces etc. » et in lib. *De Dono perseverantiae* cap. XXIII, n. 63. « Utinam, inquit, tardi corde, et infirmi, qui non possunt vel nondum possunt Scripturas, vel earum expositiones intelligere, sic audirent vel non audirent in hac quaestione disputationes nostras, *ut magis intuerentur orationes suas*, quas semper habuit et habebit ecclesia ab exordiis suis, donec finiatur hoc seculum. » Et alibi passim; sic etiam exinde depromit argumenta s. Hieronymus, Auctor libri *De vocatione gentium* aliique: cf. Card. Bonam *Rerum liturgic.* lib. I, cap. VII. §. 3. cum eruditis adnotation. Rob. Sala tom. I, p. 106 seqq.

(2) Cf. Muratorium, *Liturgia Romana vetus*. Diss. *De rebus liturgicis*, cap. II. *De Rom. ecclesiae liturgia*.

(3) Cf. Mabillon *De Liturgia Gallicana*, Lutet. Paris. 1685. lib. I, cap. IV.

(4) Cf. card. Bona op. cit. lib. I, cap. XI, §. 1.

tales principem locum sibi vindicat liturgia Jacobi omnium antiquissima, quaeque in usu fuit penes plerasque orientales ecclesias, et adhuc in pluribus viget (1); deinde veniunt liturgiae graecae quae a ss. Cyrillo, Basilio, Chrysostomo nomen habent (2), ac liturgia Armena (3).

444. Vix aliquod fidei dogma est ex iis quae catholica profitetur ecclesia, quod illae non antestentur. Talia sunt dogmata Trinitatis (4), divinitatis Verbi, et Spiritus Sancti (5), divinitatis Christi, veritatis Incarnationis, Deiparae non solum virginitatis, sed et *integritatis in partu* (6), primatus s. Petri Romanique Pontifi-

(1) Cf. Renaudotium, *Liturgiarum orientalium collectio*, Paris. 1716. tom. I, diss. I. *De liturgiarum orientalium origine et antiquitate.* cap. IV. Item Jo. Aloysium Assemanum in op. *Codex liturgicus ecclesiae universae*, Romae 1749. tom. IV, p. II. Praef. pag. XXV. adnotat, quod « Hierosolymitanam liturgiam amplexae sunt nedum omnes subjectae ecclesiae, verum et alienae quamplures, quin fere omnes orientales ad illam suas liturgias expresserunt, et accommodarunt. Syri ergo fere omnes illam probarunt, eaque etiam modo utuntur, quamvis in nonnullis pro diversitate locorum, et libertate episcoporum non omnes sibi consentiant. » Eadem fere repetit ibid. sect. VI, pag. LV.

(2) Cf. Renaud. Asseman. op. et loc. cit. nec non Le Brun, *Explication litterale, historique et dogmatique des prières et des cérémonies de la Messe.* Paris 1741. tom. II, et III.

(3) Cf. Le Brun op. cit. tom. III. diss X. Liturgiam Armenam in linguam italicam conversam edidit cl. P. Gabr. Avedichian Mechitarista Venet. 1832.

(4) Etenim in Missali gothico Thomasiano edit. Vezzosi Romae 1751. tom. VI, p. 243. legitur: « Qui unum Te Deum dominantem, distinctum nec divisum, Trinum nec triplicem solum nec solitarium, consona laudamus voce; » et in Missali gallicano vetere ibid. « In Trinitate divina non est quod majus minusve credendum sit: si quid (*siquidem*, ex Mabillonio) ubi unus major dicitur, deesse minori aliquid indicatur. In hac ergo ipsa divinitate, si aliud majus quis aliud minus adserat: et ipse majestati contumeliam facit, quam majorem putat etc. »

(5) Cf. Sacramentarium Leoni M. tributum apud Murator. op. et ed. cit. p. 476. Item Sacramentar. Gelasian. ed. a B. card. Thomasio p 4. ac pag. 46. et in Missali gothico p. 231. Libellum insuper orationum gothico hispanum editum a Blanchinio p. 35.

(6) Quoniam nonnulli neoterici in Germania his annis haud erubuerunt docere B. Virginis uterum in partu reseratum esse, placet hic ex libello gothico-hispano nonnullos textus proferre ad eorum confusionem: sic igitur legitur pag. 35. « Salvator omnium Jesu Christe, qui novae operationis efficacia Virginem per Angelum visitas, Verbo foecundas *habituram sine corruptionis injuria prolem, et permansuram cum integritate virginea matrem* etc. » pag. 27. « Intra ejusdem urbis Bethlemiticae septa Genitricem Mariam

cis (1), infallibilitatis ecclesiae, supereminentiae episcoporum supra presbyteros (2), gratiae necessitatis, peccati originalis propagationis, sacrificii incruenti, realis Christi in Eucharistia praesentiae, transubstantiationis (3), purgatorii demum, et cultus invocationisque sanctorum (4).

445. Cavendum tamen est ab illis particularibus liturgiis, quae aut singularia, aut paradoxa, interdum etiam falsa aliqua continent, quae, hoc ipso quod a reliquis discrepent, minus idoneae ad auctoritatem faciendam sunt, praesertim quae apud antiquos haereticos reperiuntur (5), aut quae sequioribus aevis fuerunt interpolatae, aut mendis scatent. Oculo enim critico in his opus est, ac probati illi auctores adeundi, qui docte ac erudite operam in illis illustrandis posuerunt (6).

§. V.

De Praxi ecclesiae in publica et solemni sacramentorum administratione, et cultu religioso

446. Quamquam duo haec veluti partes integrales sacrae liturgiae spectari possint, nihilo tamen secius prin-

et materno honore sublimas, et virginitatis honore glorificas; cujus uterum *nec ingrediens reseras, nec egrediens violas*» Similia leguntur pag. 28. 29. Item in Missali gothico p. 235, 236. Nec non in *Sacramentario Gelasiano* pag. 9. et in *Leoniano* col. 473.

(1) In *Sacram. Leoniano* col. 333. et in *Missali gothico* p. 315.

(2) In cit. *Sacram. Leoniano* col. 330. ac 334.

(3) Singulorum horum articulorum ex liturgiis veritatem ostendit, adductis auctoritatibus, Zacharias diss. cit. *Corollar.* x. et seqq. Cf. etiam Muratorium et Josephum Aloys. Assemanum in citt. dissert.

(4) Cf. Zachariam op. et loc. cit. *Coroll.* xvii, et xviii.

(5) Exploratum enim est veteres haereticos nestorianos, eutychianos aliosque sectarios in articulis in quibus ab ecclesia catholica dissentiebant liturgiam corrupisse ac interpolasse eam accomodantes erroribus suis, quo factum est, ut in reprehensionem ob ejusmodi nefarium ausum apud veteres incurrerint. Cf. Le Brun diss. cit. Hac de causa eruditus Zacharias canones subjicit ad bene auctoritate liturgiarum utendum in rebus theologicis.

(6) Praeter citt. Auct. Cf. Grancolas, *Les anciennes liturgies* trib. volum. Paris 1699. Benedictum xiv. *De sacrificio missae; De Azevedo* S. J. *exercitationes liturgicae*, Romae 1750.

cipem sibi locum vindicant et auctoritatem in re de qua agimus singularem. Nam liturgia proprie ad ritum spectat, quo publicus Deo exhibetur cultus, sacrificii praecipue oblatione; administratio autem sacramentorum publica ac solemnis ritus illos complectitur quibus divina haec gratiae instrumenta ab ecclesia in praxim deducta sunt; cultus vero religiosus sic generatim sumptus pro objecto praeterea habet festos dies, vigilias, aliaque ejusmodi, quae servari consueverunt.

447. Porro ut primum insistamus in sacramentorum administratione, cum in ea agatur de re in usu quotidiano posita, nemo sanus in dubium revocaverit ex illa testimonium publicum, perenne, universale et constans Traditionis dogmaticae erui circa eorumdem sacramentorum numerum, efficaciam, peculiares effectus, ac dispositionem ad ea rite suscipienda. Cum igitur ex omnibus deprehendamus graecorum, orientaliumque ecclesiarum euchologiis, atque ex occidentalium seu latinorum ritualibus ac sacramentariis septem ubique, quovis tempore fuisse sacramenta administrata, nonne audaciae, ne dicam amentiae protestantes arguuntur, qui ea ad quatuor terve, postremo ad duo redegerunt? Idem dic de gratia quae per ea conferri omnia illa pariter documenta testantur (1), de effectibus qui iis tribuuntur circa characterem, de infantium baptismate, de exorcismorum usu quo pelagianos jam aetate sua s. Augustinus premebat (2), de conscientiae puritate ad sacram afferenda synaxim, de confessionis auricularis usu, aliisque similibus (3).

448. Quod vero ad religiosum cultum spectat, quaenam

(1) Cf. Edmund. Martenium, *De antiquis ecclesiae ritibus* in iis quae circa sacramenta singula praemittit. Renaudotium, *La perpétuité de la foi de l'eglise catholique sur les sacrements*, tom. v. *De Eucharist.*, et *De Poenitent.* Cf. praeterea Gabr. Albaspinaei, *De ecclesiae ritibus observationum libri duo.* Lutet. Paris. 1623. Jo. Bapt. Casalii *De veteribus sacris christianorum ritibus*, Romae 1647. Jos. Vicecomitis, *observationes ecclesiasticae*, Paris. 1618.

(2) Recol. superius dicta.

(3) Cf. quae scripsimus in tract.

fuerit primitivae ecclesiae doctrina exinde deprehenditur circa sanctorum venerationem, cum videamus institutos festos dies, celebrata jejunia ad sanctorum martyrum memorias recolendas vel ab ipsius ecclesiae incunabulis (1), circa venerationem reliquiarum et imaginum (2) circa aquam lustralem (3), quam adeo protestantes despiciunt, aliaque permulta, quae sin minus dogmata attingunt, plurimum tamen valent ad liberandam ecclesiam Romanam a toties in eam impacta calumnia de turpi superstitione in quam dilapsa sit, postquam medio praesertim aevo, *papismus*, uti loquuntur, deteriorem ac tenebricosiorem formam induxit. Ita strenue interdum protestantes nugantur!

449. Quum porro de religioso disseritur cultu, de eo disseritur qui in ecclesia universa receptus est, non autem de peculiaribus qui singulis in ecclesiis recepti sunt ritibus, quique spectari possunt ceu singulares cultus modificationes, quique valorem partialem habere possunt, pro eorumdem antiquitate et ecclesiarum nobilitate, in quibus observari consueverunt (4).

§. VI.

De sanctis Patribus

450. Gravissimo sanctissimoque *Patris* nomine eos donavit ecclesia, inquit Natalis Argonensis (5), qui antiquitate, sanctimonia, doctrinaque in asserendis, vin-

(1) Cf. *Constitut. apostol.* lib. v, c. VIII, et XIII. apud Cotelerium, tom. I.

(2) Vid. quae scripsimus in tract. *De cultu sanct.*

(3) Cf. *Const. apostol.* lib. VIII, cap. XXIX. cf. etiam Casalium op. cit. part. III, cap. XXXVII.

(4) Ejusmodi e. g. sunt ritus qui in usu sunt in ecclesia Mediolanensi quae adhuc servat ritum Ambrosianum. De his ritibus qui in peculiaribus ecclesiis recepti erant, fuse scribit s. Augustinus in duabus epistolis ad Januarium datis, quaeque in edit. Maur. sunt n. LIV, et LV.

(5) In op. *De optima legendorum ecclesiae Patrum methodo* Augustae Taurin. 1742. par. I, cap. I.

dicandisque ecclesiae dogmatibus famam et celebre nomen adepti sunt (1). In tres solent veluti aetates distribui, quarum prima tria priora complectitur secula, secunda tria secula insequentia; tertia demum a sec. VII. initio usque ad sec. XII. protenditur, usque nempe ad s. Bernardum, qui *novissimus Patrum* vocari consuevit (2). Hac enim aetate nova *scholastica* disputandi methodus sin minus invecta, longe saltem lateque diffundi coepit. Quare nec Patres ad scholasticorum ordinem referendi sunt, neque scholastici Patribus accensendi.

451. Duo in Patribus apprime secerni debent, quae passim permisceri consueverunt; qualitas nempe, ut ita dicam *testis*, et qualitas *doctoris*. Interdum enim Patres suis in scriptis se testes exhibent traditionis ac doctrinae ecclesiae, quae, aetate qua quisque floruit, obtinebat; interdum vero disputatoris ac theologi partes sustinent, qui fidei articulos enarrant, tuentur, ac multiplici ratione vindicant, doctrinam etiam ecclesiae illustrant, consecutiones deducunt, comparant, modum denique quo eadem doctrina ab ipsis subjective concipiatur, tradunt, uti a doctoribus nostris theologiae explanatoribus fieri solet (3).

452. Porro diversa omnino ratione spectari Patrum auctoritas debet, quando se Traditionis ac fidei ecclesiae testes perhibent ab ea qua uti doctores circa eandem fi-

(1) Quatuor igitur conditiones requiruntur, ut quis ecclesiae Doctor vel Pater renunc'etur, doctrina scilicet eminens, insignis sanctitas, ecclesiae testimonium, ac demum notabilis antiquitas. Quamvis porro Tertulliano et Origeni ecclesiae testimonium desit, vulgo tamen, in albo Patrum recensentur ratione habita antiquitatis, atque insignis doctrinae, quae in utroque fulsit.

(2) Egregiam s. Bernardi vitam duobus voluminibus in 8. novissime edidit. cl. Theod. Ratisbonne Paris. 1841. quae haud parum confert sive ad pietatem excitandam, sive ad ejusdem s. Patris scriptorum intelligentiam consequendam.

(3) Cf. quae praeclare hac de re scribit Petavius in *Proleg.* cap. II, §. 2 seqq. ubi et ipse distinguit inter ea quae patres uti Traditionis testes scripserunt, et quae veluti doctores disseruerunt. Item Bolgeni in op. *Stato de' Bambini morti senza battesimo.* Macerata 1787. par. I. *Prelimin.* III, IV et V.

dem traditionemque disceptant. In priori enim casu ineluctabilis prorsus est eorum auctoritas, si omnes aut plures etiam, aut pauci quandoque conveniant, quoties plures aut pauci isti ecclesiae suffragium pro se obtinuerint (1). Sic enim illorum auctoritas identificatur cum Traditione, imo et cum ipsa ecclesiae auctoritate (2). In posteriore autem casu quo Patres tanquam doctores se gerunt, venerationem quidem merentur tantam quantam uniuscujusque eorum antiquitas, doctrina ac sanctitas exposcit, talis nihilominus non est illorum auctoritas, ut si graves praesertim rationes id postulent piaculum sit, debita semper cum reverentia, ab eorum placitis discedere (3).

(1) Tales praecipue sunt quos divina providentia identidem excitavit adversus peculiares haereticos e. g. s. Athanasius adversus Arium, s. Cyrillus Alex. adversus Nestorium, s. Leo M. adversus Eutychen, s. Epiphanius adversus Aërium, s. Augustinus adversus Pelagium et ita porro.

(2) Quo sensu quinta synodus collat. III. seu ut placet Gennadio synodus VI. constituit: « In omnibus sequimur et sanctos ac doctores sanctos Dei ecclesiae . . . et omnia quae ab ipsis scripta sunt de recta fide, et ad haereticorum condemnationem admittimus. » Apud Gennad. p. 317. Item in synodo VII. hoc decretum editum est: « Iis qui rejiciunt sanctorum Patrum voces, quae ad confirmationem rectorum dogmatum ecclesiae Dei pronunciatae sunt, Athanasii, Cyrilli, Ambrosii . . . Augustini ac ceterorum; tum acta synodorum oecumenicarum, quartae, inquam, et sextae non amplectuntur; anath. sit. » Ibid. pag. 317. Graec. conc. Flor. Hinc Cyrillus Alex. in *Defens.* anathematismi VIII. affirmat Patres *luminaria fuisse*, *verbum vitae continentes*, et in epist. I. ad Successum de Incarnationis dogmate ac fide *doctos nos ait a divina Scriptura*, et *sanctis Patribus*, et in fine ejusdem epistolae « Sequentes, inquit, ubique orthodoxa sanctorum Patrum decreta, contra Nestorii dogmata librum conscripsimus. » Quocirca s. Martinus papa I. in Lateran. concilio dictum illud merito approbat Victoris Carthaginiensis, quo hortabatur « Nihil permittere dici noviter a quopiam, quod sanctorum Patrum traditio minime definivit. » Cf. Petav. loc. cit. Cf. etiam Natalem Argonensem op. cit part. I, capp. IV seqq.

(3) Huc referuntur quae passim s. Augustinus prudenter inculcat, ut in epist. CXLVIII. ad Fortunatianum n. 15. ubi scribit: « Neque enim quorumlibet disputationes, quamvis catholicorum et laudatorum hominum, velut Scripturas canonicas habere debemus, ut nobis non liceat salva honorificentia, quae illis debetur hominibus, aliquid in eorum scriptis improbare atque respuere, si forte noverimus quod aliter senserint quam veritas habet, divino adjutorio vel ab aliis intellecta, vel a nobis. Talis ego sum in scriptis aliorum, tales volo esse intellectores meorum; » lib. vero XI. contr. Faustum Manich. cap. V. cum de Scripturis sacris disseruisset quibus fides omnimoda adhibenda est, subdit: « In opusculis autem posterorum,

Sane haud paucae offenduntur in Patrum scriptis sive privatae opiniones, sive exegeticae Scripturarum expositiones, quae non omnibus probantur, immo etiam rejiciuntur. Patres quoque non semel inter se, salva charitate, conflictantur atque ab invicem dissentiunt (1). In his propterea ponderanda sunt rationum momenta, fundamenta inquirenda auctoritatum quas pro se adducunt, critica demum lance singula expendenda sunt (2).

453. Ad dignoscendum vero quandonam Patres censeri debeant veluti Traditionis, et ecclesiasticae doctrinae testes, nonnullae in promptu regulae seu principia habenda prae oculis sunt; ac 1. si id expresse affirment uti saepe ab ipsis fit; 2. si aliquod doctrinae caput tanquam certum et exploratum, et in ecclesia receptum exhibent; 3. si vix nova exorta sententia in illam statim exsurgant tanquam in errorem aut haeresim receptae in ecclesia doctrinae adversantem; 4. si illius auctorem exagitent veluti novatorem et haereticum: 5. si omnes aut plerique saltem ejusdem aetatis conspirent in proponendo aliquo articulo uti ecclesiae ac fidei doctrina, aut in dogmatica alicujus Scripturae textus expositione afferenda: quod et de moribus similiter; seu de doctrina morali debet intelligi (3).

quae libris innumerabilibus continentur, sed nullo modo illi sacratissimae canonicarum Scripturarum excellentiae adaequantur, etiam in quibuscumque eorum invenitur eadem veritas, longe tamen est impar auctoritas. Itaque in eis, si qua forte propterea dissonare putantur a vero, quia non ut dicta sunt intelliguntur, tamen liberum ibi habet lector auditorve judicium quo vel approbet quod placuerit, vel improbet quod offenderit . . . si cui displicuerit, aut credere noluerit, non reprehenditur. » Demum, ceteris omissis, in epist. LXXXI. ad Hieronym. n. 3. commemorato eodem de Scripturis canonicis judicio, pergit: « Alios autem ita lego, ut quantalibet sanctitate doctrinaque praepolleant, non ideo verum putem, quia ipsi ita senserunt; sed quia mihi vel per illos auctores canonicos, vel probabili ratione, quod a vero non abhorreant, persuadere potuerunt. »

(1) Illustre hujus rei exemplum habemus in ss. Hieronymo et Augustino, qui in nonnullis inter se disceptabant, salva charitate, ut patet ex utriusque Doctoris epistolis.

(2) Cf. Natal. Argonens. op. cit. *De opt. Legend. pp. Meth.* p. III. c. XI.

(3) Cf. Maran *Praef. in opp. s.*

454. Heic tamen sedulo animadvertendum est, in scriptis quoque Patrum distinguere nos debere *objectum* fidei quod tanquam Traditionis testes propugnant a *motivo* seu etiam a modo quo illud adstruunt. In *objecto* enim fidei proponendo vere se testes produnt, in ratione autem qua illud defendunt aut vindicant, jam uti doctores sese gerunt; interdum debiliores probationes adducunt, quibus tamen infirmari veritas nequit ipsius *objecti* (1). Animadvertenda insuper diversa ratio est, qua Patres utuntur quando propriam sententiam adstruunt, ab ea qua fidei dogmata ex Traditione propugnant. Etenim cum propriam tuentur sententiam, sic disserunt ut nullam diverse sentientibus notam inurant, immo liberum ceteris relinquant proprium sectari placitum, ut patet ex iis, qui contendebant iterum tingi debere ab haereticis baptizatum (2), ex iis, qui regnum millenarium adstruebant, aut inspirationem septuaginta interpretum, aliaque ejusmodi propugnabant (3); contra vero cum de fidei ageretur doctrina, nullum patiebantur aliter sentire, e. g. circa futuram corporum resurrectionem, divinitatem Verbi, vel Christi, inspirationem prophetarum etc.

455. Quae si prae oculis habeantur, facile erit os Patrum obtrectatoribus obstruere, dum vel eorum errores

Justini part. II, cap. XIII, §. IV, n. 1 seqq. et Melch. Canum, *De locis* lib. VII, cap. II seq.

(1) Cf. Melch. Can. loc. cit. cap. II. et p. Kilber S. J. in op *Principia theologica*, Wirceburgi 1771. Disput. III. *De principiis adjuvantibus* cap 1, art. 1. et seq. ubi plura scitu digna adnotat circa sanctorum Patrum usum in re theologica.

(2) Cf. quae scripsimus in tract. *De sacr. in gen.* cap. III, n. 121.

(3) Cf. Maran loc. cit. n 2. qui animadvertit Justinum ita regni terrestris commentum defendere, ut purae et integrae fidei testimonium adversariis tribuat, contra vero in *Dial. cum Tryphone* n. 80. christianos esse negat eos, qui resurrectionem non credunt; sic etiam quamvis idem s. Martyr septuaginta interpretum inspirationem tueatur, attamen longe diversa ratione id propugnat ab eo quo prophetarum asserit inspirationem. Judaeos enim in hoc tantum castigat n. 68. 71. 72. quod elaboratam apud Ptolemaeum interpretationem immutare et vituperare auderent; minime vero, quod divinitus inspiratam non crederent; et ita de aliis ejusmodi dicatur.

in critice, in physicis, in exegetica, in historia, in peculiaribus sententiis exaggerant (1); quamvis enim admittantur ejusmodi naevi in Patrum libris, non ideo extenuatur ipsorum auctoritas, quando juxta modo expositas regulas, veluti testes Traditionis atque communis fidei se praebent (2).

§. VII.

De Scholasticis theologis

456. Sanctos ecclesiae Patres in re de qua agimus Scholastici theologi exceperunt. Hi pariter dupliciter spectari debent, tum scilicet uti Traditionis testes et traduces,

(1) Inepte prorsus ad Patrum auctoritatem minuendam ejusmodi errores ab haereticis objiciuntur ac novissime a Shuttleworth op. cit. pag. 46 seqq. cum nemo catholicorum sit qui regulas non assignet adhibendas in recto auctoritatis Patrum usu.

(2) Ex his quae hactenus circa Patrum auctoritatem constituimus refellitur quod ab Oxoniensibus refundi in catholicos solet, eos videlicet profiteri venerationem erga patrum auctoritatem in abstracto, sive theoretice, rejicere vero in praxi cum sibi adversantes experiuntur. Hanc accusationem inter ceteros promovent Palmer ac Newman: prior enim in cit. *Tract. de ecclesia* vol. II, par. III, cap. III, pag. 61. in not. hujus agendi rationis accusat Michaelem Medina, et Maldonatum; Newman vero incusat praeterea lect. II, pag. 62 seqq. Petavium perinde ac si confessores ac martyres antenicaenos una cum patribus heterodoxiae circa Trinitatem reos fecerit, item Bellarminum eo quod nonnullos patres circa purgatorium haud recte in omnibus sensisse affirmaverit. Dum talia obtrudunt Oxonienses quid intendunt? Si contendant catholicos patrum auctoritatem respuere prout testes illi sunt Traditionis, vehementer errant, cum hoc aperte adversetur ipsorum doctrinae; si autem velint catholicos haud caeca ratione patrum auctoritatem sectari in iis quae fidem non attingunt, sed eos exigere ad quasdam normas, fatentur hoc ipso eos delectum quendam habere in eorum sententiis amplectendis. Ceterum, quidquid sit de Medina quem nostrates etiam temeritatis incusant dum aëriani erroris tot patres insimulat absque ullo vel levi fundamento, certe Newman ostendit se numquam legisse praefationem in sex capita distinctam quam libris de Trinitate praefixit Petavius. Sed hoc de argumento cf. Zachariam in Petavii apologia.

Praeter auctores citatos cf. circa patrum auctoritatem eorumque usum Thomassinum in tractatu I. *De theologiae prolegomenis*, qui prostat in *Dogmatum theologicorum* tom. III. Paris. 1689. item *Prodromum ad theologiam dogmatico-scholasticam* P. Gautier S. J. in *Thesauro Zachariae* tom. I, cap. II, art. VI. De Moissy, *La methode dont les Pères se sont servis en traitant des mystères*. Paris 1683. Quod postremum opus a Bossueto commendatum fuit.

atque uti doctores, qui acceptam ab antiquitate doctrinam et propugnant et illustrant. Qui primum invexisse methodum scholasticam perhibentur, sunt s. Jo. Damascenus inter Graecos, et s. Anselmus Cantuariensis inter Latinos; eam deinde excoluerunt atque ad perfectionem adduxerunt potissimum Magister sententiarum, seu Petrus Lombardus, s. Thomas Aquinas ac s. Bonaventura, quos deinceps innumeri pene subsecuti sunt (1).

457. Nos sub priori adspectu hic scholasticos spectantes, eos magni faciendos existimamus praesertim ex eo quod ecclesiae doctrinam ad quaedam capita redegerint, ac formulis determinarint. Evidens porro est, quod cum ipsi ejusmodi doctrinae capita collegerint ac formulis determinarint secuti sint receptam in ecclesia doctrinam et Traditionem, non autem ex arbitrio ita se gesserint. Quando propterea docuerunt e. g. *septem* esse ecclesiae sacramenta, *tria* ex his imprimere characterem, christi corpus esse *realiter* ac *substantialiter* praesens in eucharistia, quando *transubstantiationem* vocarunt modum quo Christus in eucharistia praesens fit, aliaque id genus multa miro plane consensu tradiderunt, dubium esse non potest, quin ea a majoribus acceperint; cumque suffragium ipsius tulerint ecclesiae, patet ineluctabilem esse hac in parte illorum auctoritatem. Quare inique prorsus se gerunt protestantes, qui cum has formulas hancque determinationem in sanctis antiquioribus haud reperiant, commenta scholastica inclamant. Illi non satis inter enunciatam veritatem distinguunt et enunciationis formam; haec siquidem scholasticis tribuenda est, veritas autem antiquitati et Traditioni.

458. Quod si scholasticos consideremus quatenus doctores sunt debemus ipsis a fortiori aptare, quod de patrum auctoritate disserentes diximus. Debemus videli-

(1) Cf. Kilber op. cit. *Disput.* III, cap. II, art. I. *De theologiae notione et historia.*

cet in primis secernere objectum a motivo seu a rationum et argumentorum momentis quibus illud adstruunt ac propugnant; debemus praeterea dispescere quae proponunt ut fidei et ecclesiae doctrinam a singulorum aut plurium etiam placitis et sententiis quas sequuntur; rimari fundamenta quibus innituntur, quo sensu vere scripsit Canus: « plurium auctoritas obruere theologum non debet: sed si paucos viros modo graves secum habeat, poterit sane adversus plurimos stare. Non enim numero haec judicantur, sed pondere (1) ». Sane cernimus interdum peculiarem opinionem aut communem, aut fere communem ad longum temporis tractum viguisse, quae postea veluti improbabilis, aut etiam falsa, rejecta ac eliminata est (2). Adjiciendum insuper est nos debere vitia plurium aut pauciorum scholasticorum propria a methodo ipsa scholastica secernere. Haec bona est ac plurimum inservit ad haereticorum sophismata detegenda, ad statum quaestionis apprime determinandum, ad claritatem consectandam aliosque ad usus. Vitia autem quae irrepserunt ex illius abusu, quaeque Canus (3) acer-

(1) Lib. VIII, cap. IV, n. 1.

(2) Exemplo sit sententia de materia essentiali sacramenti ordinis consistente in traditione instrumentorum, quae nunc vix obsoleta non est, apud Scholasticos tamen communis erat; idem non paucis aliis opinionibus contigit, quas longum esset singillatim enumerare.

(3) Lib. VIII, cap. I. ubi inter cetera scribit: « Intelligo autem fuisse in schola quosdam theologos adscriptitios, qui universas quaestiones theologicas frivolis argumentis absolverunt, et vanis invalidisque ratiunculis magnum pondus rebus gravissimis detrahentes, ediderunt in theologiam commentaria vix digna lucubratione anicularum. Et cum in his sacrorum Bibliorum testimonia rarissima sint, conciliorum mentio nulla, nihil ex antiquis sanctis oleant, nihil ne ex gravi philosophia quidem, sed fere e puerilibus disciplinis sholastici tument, si superis placet, theologi vocantur: nec scholastici sunt, nedum theologi, qui sophismatum phrases in scholam inferentes, et ad risum viros doctos incitant, et delicatiores ad contemptum . . . Intelligo etiam in schola fuisse nonnullos quasi ad discordiam natos, qui tum optime disseruisse se putant, cum contra doctores dixerint, ut non tam verum invenisse velle videantur, quam adversarios convincere, concertationibusque et rixis totas chartas implere. Atque inter hos sunt in ecclesia multi, qui tanquam milites auctorati vel tuentur, vel impugnant, et tota eorum de re theologica disputatio partium studium est, contentio atque dissidium. »

rime insectatur, declinari debent, neque crimini verti methodo ipsi (1).

459. Ad haec: duplex scopulus vitandus est, et eorum nempe qui adeo scholasticam methodum extollunt, ut nisi videant agitari quaestiones, quae ab antiquioribus scholasticis disceptabantur, vocesque adhiberi quae penes illos in usu fuerunt, vix non despiciant ejusmodi lucubrationes tanquam jejunas, aridas ac theologo indignas. Immo nonnulli adeo progressi sunt, ut nisi iterum revocetur peripatetica philosophia cum formis aristotelicis clament vix actum non esse de ecclesiae fidei defensione. Hi profecto peccant excessu; sed et eorum cavendus est scopulus, qui nimium scholasticos eorumque methodum deprimunt, et extenuant (2). Scholastici passim parvipenduntur ab hominibus in politiori litteratura sane excultis, sed doctrinarum copia, atque profunditate longe inferioribus. Ajebat Leibnitius, res summi pretii delitescere sub rudiori scholasticorum cortice. Sane ab istis magna ex parte opus suum *De jure belli et pa-*

(1) Cf. ibid. Canum, qui ita prosequitur: « Fuere autem sine dubio in schola multi, qui his vitiis declinatis, rem theologicam graviter sane ac modeste tractarunt . . . Propter paucorum vitia non est omnium corona traducenda; quod etsi plerique theologi, in his vitiis essent, iniqua esset adhuc ista calumnia. Quemadmodum enim nemo justus et prudens universos adolescentes accusat, quamvis plurimum sint libidinosi, quoniam libido non est omnium adolescentum, sed non proborum; sic quoniam ista scholastica pertinacia theologorum levium est, non omnium, inique profecto, ut modo dicebam, schola traducitur propter ea vitia, quae non sunt scholae, sed inertis, vanae, contentiosae scholae. »

Quae cum ita se habeant, jure merito a Pio VI. in *Constit.* AUCTOREM FIDEI Pistoriensis synodi prop. LXXVI. « Insectatio, qua synodus Scholasticam exagitat velut eam, *quae viam aperuit inveniendis novis, et inter se discordantibus systematibus, quoad veritates majoris pretii, ac demum adduxit ad probabilismum, et laxismum;* Quatenus in scholasticam rejicit privatorum vitia, qui abuti ea potuerunt, aut abusi sunt; declaratur et damnatur uti, *Falsa, temeraria, in sanctissimos viros, et Doctores, qui magno catholicae religionis bono scholasticam excoluere, injuriosa, favens in eam haereticorum conviciis.* »

(2) Inter hos non infimum tenet locum Petrus Tamburinus jansenistarum in Italia sub finem elapsi seculi et hujus initium coryphaeus, in op. *De fontibus sacrae theologiae*, Ticini 1790. vol. III, diss. IV.

cis Grotius delibavit. Barbeyracus plures confutavit errores Puffendorfii doctrinis scholasticorum (1).

§. VIII.

De Haereticis

460. Mirabitur fortasse quispiam nos inter Traditionis dogmaticae testes advocare haereticos ipsos ecclesiae doctrinae ac Traditionis acerrimos hostes; verum si is penitius rem introspiciat, nostram agendi rationem mirari desinet. Etenim haeretici vel inviti duplex semper nobis praebent luculentissimum verae fidei ac dogmaticae Traditionis testimonium, tum nempe in eo quod retinent cum sese ab ecclesia separant, tum in eo quod impugnant.

461. Ac primo quidem testes haeretici sunt ecclesiae fidei locupletissimi ac Traditionis in eo quod retinent, seu in laciniis antiquae fidei quas secum deferunt cum ab ecclesia abscedunt aut ob suam pertinaciam ab ea expelluntur. Etenim haeretici ante proprias innovationes in ecclesia catholica instituti sunt ac enutriti, cum vero nonnisi in quibusdam peculiaribus articulis quos aut negant aut invehunt a veritatis semita aberrent, his demptis, reliqua profiteri pergunt cum ecclesia catholica.

Sed Cf. contra eundem op. inscriptum, *La cattiva logica del giansenista D. Pietro Tamburini*. Torino 1795.

(1) Cf. Gerdil, *Saggio d'instruzione teologica* art. *Degli scolastici*. Opp. ed. Rom. tom. x, p. 267. nec non Muzzarelli, *Il buon uso della logica*. Opusc. iv. *Teologia* edit. Rom. tom. i. Item D. Boyer in op. *Défense de la methode d'enseignement suivie dans les ecoles catholiques*. Paris. 1836.

In scholasticis distinguenda sunt quae pendent ab ingenii ac ratiocinationis acumine ab iis, quae a positivis pendent documentis; in iis quae ad prima spectant nemo fortasse eos superavit, in aliis vero passim labuntur librorum potissimum ac documentorum inopia qua aetas in qua illi floruerunt, laborabat.

Cf. etiam Gener in Prodromo I. Theologiae scholastico-dogmaticae capp. i, ii, iii, et iv. ubi copiose historiam tradit scholasticae theologiae una cum ejus vindiciis, quibus addidit academiarum censum in quibus scholastica exculta fuit a sec. eccles. xii. usque ad. an. 1767. et elenchum Scholasticorum qui singulis seculis floruerunt, eosque supra sexcentos enumerat.

Quapropter in articulis omnibus quos communes cum ecclesia habent, testes sunt avitae illius fidei quae in ecclesia obtinebat quando ipsi ab ea digressi sunt, aut ab ea fuerunt expulsi. Hinc quo antiquiores haeretici sunt, eo illustrius testimonium perhibent veritatum quas ecclesia professa est. Quod ut exemplis illustremus, docetae nobis ex. g. divinitatis Christi professae ab ecclesia aetate sua tribuunt certissimum argumentum, dum Deo indignum esse asseruerunt cum natura humana vere copulari; ebionitae ac cerinthiani nobis pariter testes sunt, quod ecclesia in veram crediderit Christi humanitatem eo quod ipsi verum imo purum hominem Christum fuisse praedicaverint; gnostici testes sunt creditae per peccatum originale vitiatae naturae; ariani distinctionis personarum in Deo, eutychiani unitatis personae; nestoriani distinctionis naturaram in Christo, et ita porro. Cum retinuerint praeterea superstites antiquae sectae tum ecclesiasticam hierarchiam, tum sacrificii oblationem, tum sacramenta omnia, ex illis merito concludimus ecclesiam catholicam jam a quarto et quinto seculo eosdem retinuisse articulos quos posteriores haeretici veluti papismi innovationes recens inductas traduxerunt, sicque haereticos per haereticos refellimus atque confundimus (1).

462. Verum non minus luculentum antiquae ecclesiae catholicae fidei et avitae Traditionis documentum suppeditant haeretici in ea doctrinae parte quam ipsi adorti sunt. Quandoquidem nisi illa doctrina in ecclesia uniuscujusque peculiaris sectae aetate invaluisset, eam numquam impugnassent haeretici, neque uti novatores ab

(1) Hoc argumento egregie usi sunt D. Maran, et Renaudotius; ille in op. saepe cit. *Divinitas Domini Nostri Jesu Christi*, praesertim lib. III, cap. V, VI, et VII. iste vero in op. pariter cit. *La perpétuité de la foi* tom. V. Profecto si omnia quae haereticae sectae singulatim sumptae profitentur seu professae sunt cum ecclesia catholica colligamus, plenam fidei catholicae doctrinam habebimus. Praeclarum, si quis unquam, catholicae veritatis triumphum!

*

ecclesia damnati fuissent et rejecti. Quis enim inficias ibit ecclesiam tres in Deo professam esse distinctas personas quum sabelliani unicam personam in Deo trinominem excogitarunt? aut in Verbi divinitatem credidisse cum ariani idem Verbum divinum creatum effutierunt? aut non professam esse hypostaticam duarum in Christo naturarum conjunctionem ac proinde veram divini Verbi incarnationem, cum nestoriani moralem unionem invenerunt, et ita deinceps? Quapropter nobis satis est enumerare singularum sectarum antiquiorum errores, eosque aevi nostri unitariis, socinianis, rationalistis opponere ut pateat quaenam antiqua fuerit ecclesiae catholicae fides et doctrina circa articulos in quibus isti a fide nostra turpiter dissident (1).

463. Addimus insuper ex ipsa ratione qua antiqui haeretici impugnarunt veritatem aliquam catholicam, et ex difficultatibus quas sibi solvendas proposuerunt, deprehendi veram ecclesiae doctrinam, ac dogmaticam Scripturarum interpretationem sensumque traditionalem, qui et olim pariter uti et nunc in ecclesia viguit et viget. Ut unico insistamus exemplo, cum Tertullianus jam montanista effectus impugnavit indulgentias quae ad martyrum preces ab episcopis dabantur, atque urgebat valorem satisfactionis unius Christi ad excludendas satisfactiones martyrum, nonne illustre suppeditat testimonium de sensu ac doctrina ecclesiae catholicae, quae tertio ecclesiae seculo circa hos articulos obtinebat (2)?

(1) Isti enim haeretici omnes, perinde atque recentiores lutherani, calvinistae, ac generatim protestantes omnes defaecare ecclesiam contenderunt ab impura commixtione, atque ab abusibus qui ecclesiam infecerant, atque ad pristinum nitorem ac simplicitatem revocare, non exclusis, ut diximus, apostolis ipsis. Audaces homines qui opus Dei reformare non formidarunt. Verum ipsis fortiter semper ecclesia firma veritatis columna restitit, atque depositum fidei ab istorum dilapidatione servavit incolume, et haereticorum omnium conatus in nihilum redegit.

(2) Cf. quae scripsimus in Tract. *De indulgentiis*; sane nihil aliud Calvinus ad impugnandas indulgentias protulit, quam quod Tertullianus adversus catholicos urgebat. Id-

464. Igitur vel obluctantes ac inviti haeretici omnes utroque modo ecclesiae catholicae causae patrocinantur, ejusque antiquae doctrinae ac dogmaticae Traditionis tabulas exhibent eo minus suspectas quod ab acerrimis ejus hostibus ac adversariis proferantur. Sunt nempe haeretici respectu ecclesiae catholicae, quod sunt Judaei respectu christianismi, quorum nempe libri nobis subsidio sunt ad ethnicos et incredulos confundendos; sic et illi nobis ad novos refellendos haereticos mirifice inserviunt (1).

§. IX.

De Historia Ecclesiastica

465. Historiam quae referat ecclesiae gesta plurimum conferre ad cognoscendam ejusdem fidem ac traditionem nemo si sapiat in dubium revocabit. Haec potissima ratio est cur Canus etiamsi illam prius inter loca theologica recensuerit, quae *adscriptitia* vocat, ac veluti ex alieno emendicata (2), postea tamen vix eam inter interna ac theologorum propria non enumeret (3). Profecto theologis magno adjumento esse ecclesiasticam historiam res ipsa per se profitetur. Ea enim est, quae continenti gestorum serie ob oculos ponit ecclesiae originem atque per totum terrarum orbem propagationem, successiones epi-

ipsum dicatur de argumentis quae sibi objicit idem Tertullianus, quibusque utebantur catholici ad ostendenda remissibilia omnia peccata esse; ex his enim intelligimus quaenam fuerit nonnullorum Scripturae textuum dogmatica ecclesiae interpretatio sec. III. Quod et de ceteris ecclesiasticae doctrinae impugnatoribus dici debet.

(1) Quod de haereticis diximus applicari etiam potest pseudepigraphis, cujusmodi sunt *Constitutiones Clementinae*, *constitutiones apostolicae*, *canones apostolici*, *libri Sibyllini*; aliaque ejusmodi opera, quae quamvis supposititia sint ac spuria, plurimum tamen valent ad fidem cognoscendam ecclesiae quae viguit illa aetate qua conscripta sunt, ac disciplinam quae tunc temporis obtinebat, praesertim cum pleraque eorum quae recensuimus spectent ad II, III, aut IV. sec. Nunquam enim illorum auctores sperare potuissent se fucum facturos nisi quae vulgo tenebantur, his libris interseruissent. Theologus proinde iis uti ad rem suam poterit.

(2) Lib. I, cap. III.

(3) Lib. XI.

scoporum, praesertim vero Romanorum Pontificum; ortum item et causas, incrementa, decrementa, extinctionem denique plerarumque haereseon; sanctorum praeclara facinora, auctorum scripta qui quovis seculo floruerunt sive ad impugnandam, sive ad propugnadam rem christianam; opiniones et placita quae per secula singula viguerunt; potissime autem varias ecclesiae vices, fidei firmitatem, ecclesiae mentem et christianum sensum (1).

466. Cum vero non omnes historici sint aeque graves ac veritatis sectatores; sed alii destinata malitia aut oscitantia, alii anticipatis judiciis praepediti aliisque de causis quas longum nimis esset singillatim persequi velle, non ea qua par est animi ingenuitate facta referant; sed prout diversimode affecti sunt causas nectant effectibus aut improbabiles aut falsas, et ab eventu de intentione judicium ferant, non se ad aetates quae praecesserunt, sed aetates illas ad se transfererentes, ut deinde sententiam ex ideis, quae nunc obtinent, pronuncient; inde fit, ut iis qui animum ad historiae investigationem adjiciunt magna sagacitate, et arte critica opus sit.

467. Heic nostrum non est artis criticae praecepta dare quae penes probatos auctores inveniri facile poterunt (2);

(1) Historia ecclesiastica Natalis Alexandri theologis prae ceteris utilis est, omnes enim enumeratas partes copiose exhibet; etenim non modo historiae synopsim per secula singula continet, quae satis sit ad rerum ecclesiasticarum cognitionem sibi comparandam, sed praeterea eruditissimis dissertationibus referta est criticis et polemicis quae iisdem usui esse possunt, et ex quibus rerum segetem uberrimam quisque haurire potest; dummodo tamen legatur cum animadversionibus Roncaglia, et adnotationibus Mansi. Idem dicendum de Historia Fleury, quae critica Marebelli castigata est. Omnibus semper et rerum copia et documentorum praeferendi sunt Annales Ven. Caesaris Baronii cum critica Antonii Pagii, ejusque continuatoris Oderici Raynaldi cum adnotationibus Mansi. Siquidem fieri posset, adeundi essent auctores ipsi antiqui, et ex ipsis fontibus aquam derivandi ob non pauca emolumenta quae ex ejusmodi lectione proveniunt.

(2) Plurimum ad hoc conferent prolegomena editorum Maurinorum ad opera ss. Patrum, item Petavii, Vallarsii, aliorumque ejusmodi eruditorum scriptorum; necnon Bollandianorum, in primis vero docti P. Danielis Papebrochii, qui ingentem arti criticae utilitatem attulit; item auctores Ephemeridum Trevulsiensium, Tillemontius aliique complures.

nonnulla tamen vel obiter monita subjicere non abs re erit. Critica ars genuina recte usurpata haud levia adjumenta affert; hac enim freti viri docti permulta e tenebris eruerunt, alia ad tenebras e quibus eruperant, relegarunt; plura facta, quae in dubium revocabantur plene illustrata sunt ac in tuto posita, contra vero inter fabulas amandata non pauca sunt, quae passim uti certa habebantur; discreverunt opera notha a genuinis, sincera ab interpolatis, aliaque ejusmodi praestiterunt quibus historia pluribus vitiata commentis ad suum lumen decusque est revocata. Verum et hic cautela adhibenda est; si enim ars critica prudens ac moderata sit, atque intra justos se contineat cancellos valde prodest; si immoderata fuerit, effrenis, ac in temerariam licentiam erumpat, noxia fit ac periculi plena. Quo vitio potissimum protestantes laborarunt (1). Imo nec pauci catholici seculo praesertim superiore ejusdem vitii incusantur (2).

468. Modus itaque servari debet in ejusmodi critice, ac 1. ne in illa se ingerat quae ad eam non pertinent, cujusmodi sunt quae spectant ad fidem, aut cum ea quoquomodo sunt connexa, et ab ecclesiae judicio dependentia (3),

Optime meritus est de re critica P. Honoratus a s. Maria in op. tribus voluminibus in 4. comprehenso cui tit. *Reflexions sur les régles et sur l'usage de la critique*. Paris 1713. Quod opus in latinum conversum prodiit Venet. 1788.

(1) De quibus ita scribit Fleury in *praefat. ad Hist. Eccles.* « Sur ce fondement ils ont donné dans l'extrémité opposée; ils ont outré la critique, jusqu'à ne laisser rien de certain; et la mauvaise émulation de paraître savant a entrainé quelques catholiques dans cet excès. » Sane Dallaeus eo progressus est ut tanquam spurias rejecerit epistolas s. Ignatii M. Le-Clerc in sua arte critica, et ipse fines trangressus est, aliique passim.

(2) Inter quos recensetur Erasmus qui nimia facilitate conjecturis indulsit sive ad abjudicanda non pauca opera a ss. Patribus quae postea maturiore examine illis restituta sunt, sive emendandis aut substituendis verbis quae ipsi non arridebant; item Richardus Simonius, Du-pinius, Mainbourg, Baillet, praecipue vero Launojus, aliique non pauci.

(3) Huc refertur Mabillonii effatum, non esse breviorem viam ad perdendam fidem, quam ipsam fidem velle ad crisin revocare. Cf. ejus praeclarum opus cui tit. *Tra-*

2. ut sit prudens in iis expendendis ac dijudicandis quae eidem subsunt, nihil temere statuat praecipue contra communem antiquitatis sensum, et absque gravi momento, adeo ut neque levissimis conjecturis, neque puerilibus rationibus, aut ex argumento mere negativo ex eo deprompto, quod forte res aliter se habuerit, aut habere potuerit, ea in dubium revocentur, aut etiam negentur quae aliunde fidem obtinuerunt apud viros graves et prudentes, et communi calculo probata sunt (1); 3. debet esse modesta ac sobria, ita ut non refragetur communi patrum sensui, ecclesiae judicio, conciliorum aut Romanorum Pontificum decisionibus. Non enim defuerunt qui inanis cujusdam artis critices obtentu, omnia pene religionis fundamenta subruere adnisi sint (2).

469. Tres canones profert statuitque Canus, quibus historiae auctoritatem complexus est, quatenus ea theologus uti in rem suam potest. Sunt autem. I. Praeter auctores sacros nullus historicus certus esse potest, id est, idoneus ad faciendam certam in theologia fidem (3).

ctatus de studiis monasticis ex gall. ling. in latinam versum, a P.D. Josepbo Porta. Venet. 1745.

(1) Cf. quae scite adversus Launojum dissertat. *De auctoritate negantis argumenti* scribit P. Honoratus a s. Maria in op. cit. *Animadversiones in regulas et usum critices* tom. I. dissert. III, art. II. Tota Launojani aedificii moles quanta est, inquit perbelle Thiersius, in *Defens. adversus Launoji appendic. ad dissert. de auctoritate negantis argumenti*, neganti argumento, quo praesertim in sequentibus libris usus est Launojus, tanquam cardinibus volvitur ac revolvitur. Cf. *Prodromum Jo. Launoji operum* edit. Coloniae Allobrogum 1731. tom. I, pag. XIX.

(2) Jos. Gautier in cit. *Prodromo ad Theologiam*, diss. III, cap. III, et art. II. *De adminiculis historiae et artis criticae in theologia* ubi breviter inveniatur collecta ex probatioribus auctoribus, quae ad praesens argumentum referuntur. Si quis vero uberiorem cognitionem exoptat, adeat auctores citt. praecipue vero Honoratum a s. Maria, qui copiosissime ac solide rem hanc pertractat.

(3) Lib. XI, cap. IV, conclus. I. Nonnulli tamen adnotarunt rei alicujus vel ab unico etiam historico relatae posse constare certitudinem, si ratio habeatur tum ad rei naturam quae narratur, quae e. g. sit publica, referatur ab auctore coaevo, et ex qua graves pendeant effectus sive consecutiones, tum ad circumstantias, quae tales sint, ut non potuerint confingi, et a nemine fuerint falsitatis reprehensae, tum ad gravitatem et sinceritatem auctoris. Sane nos non semel auctoritati u-

II. Historici graves, quales nonnulli sine dubio et in ecclesiasticis et in secularibus fuere, probabile argumentum theologo suppeditant, cum ad ea, quae sua sunt, corroboranda tum ad falsas adversariorum opiniones refellendas. III. Si omnes probati ac graves historici in eamdem rem gestam concurrant, tunc ex horum auctoritate certum argumentum promitur, ut theologiae dogmata, firma etiam ratione constituantur (1). Ad secernendos autem veros a falsis historicis valde conferunt notae quas in unum congessit card. Baronius scribens: « Non parum certe interest, in veritate historica disquirenda, auctorum, qui res gestas scripserunt, quo vixerint tempore, cujusve fuerint eruditionis atque existimationis, habere rationem; potissimumque, si hujusmodi scriptores rerum perspectarum, ac eorum aetate editarum, pietatem et virtutem cum doctrina et veritate conjunxerint; ut plane digni sint, quibus fides integra abhibeatur; soli sint, quibus ceteri assentiantur; soli denique sint, quibus reliqui quae sciverint, vel scripserint, tanquam ab iis accepta referant (2). » Demum quisque ad historiarum studium se confert, ille meminerit utrumque deesse historiae oculum, ut ait Huetius, si illi chronologia desit et geographia.

CAPUT III.

De mediis singularibus quibus antiqua Traditio transmissa est atque cognoscitur

470. Hactenus media generalia expendimus per quae antiqua dogmatica Traditio ad nos pervenit quibusque internoscitur; his jam adjicere lubet media singularia

nius auctoris acquiescimus, quando in eam talia adjuncta concurrant, quae omnem dubitandi suspicionem eliminent.

(1) Ibid. concl. II, et III.

(2) Ad an. Christi 34. n. CLXXIII. edit. Lucens. 1738. tom. I, p. 176.

seu particularia quibus magis ac magis deprehenditur catholicae fidei veritas quae ope documentorum propagata est. Praecipua autem sunt epigraphia, numismatica, picturae, sculpturae, sepulcreta, vulgo *catacumbae*, sacrae aedes, quae omnia negligi nullatenus a theologo possunt. Cum enim ejusmodi documenta ad primordia ipsa christianae religionis assurgant, vim praeseferunt ad persuadendum maximam, ita ut non pauci qui aut sanctorum patrum scriptis aut conciliorum decretis, aliisque id genus argumentis permoveri non potuerunt, victi demum antiquissimis his monumentis veritatem agnoverint, et ejuratis, quibus imbuti erant, erroribus, se ad ecclesiae catholicae sinum receperint (1). Vix enim aliquod fidei catholicae dogma est ex iis quae protestantes veluti novitia inventa, et romanas praestigias, faedamque *papismi* corruptionem traduxerant, quod non firmetur his monumentis antiquitatis. Nobis hic propositum haud est de singulis modo recensitis monumentorum classibus ex professo pertractare, cum praestitutus nobis finis id non ferat, satis proinde erit ad scopum nostrum nonnulla saltem delibare, quae usui theologo et adjumento esse queant, ut hic ex Traditione hisce mediis cognita, felicius dimicare valeat adversus fidei catholicae osores et hostes; quod ut facilius obtineat,

(1) Sic enim scribit Aringhius de opere celeberrimo Antonii Bosii ejusque continuatoris Severani cui titulus: *Roma subterranea* « Riportò poi tanto l' autore primiero, quanto esso straordinario applauso, massimamente appresso i paesi oltramontani, i quali tirati dalla curiosità, facendo a gara nel leggerla, per discoprirsi in essa i riti della chiesa nascente, il culto delle sacre immagini, e l' antica venerazione delle reliquie de' santi, alcuni eretici in leggendo convertironsi alla santa fede, ed abjurando l' eresia tornarono al grembo della chiesa » Cf. Bottarium in praefat. op. *Sculture e pitture sacre estratte dai cimiterj di Roma*. Roma 1737. pag. v. Mabillonius quoque refert in suo *Itinere Ital.* pag. 134. edit. Paris., Batavum quendam, nomine Albertum, domi suae non ignobilem, qui Romam accesserat, ut suis ipse oculis subterraneos veterum christianorum receptus, ibique condita monumenta lustraret, adeo sectae, cui adhaeserat, poenituisse, ut severiorum Franciscalium se veste induerit, dumque Mabillonius scribebat, exasperrimis illorum legibus viveret.

prolatis opportunis exemplis, rem totam illustrabimus, ad probatos auctores quoad reliqua remittentes auditores nostros, ut cum opus fuerit, uberiorem sibi cognitionem comparare possint.

§. I.

De Epigraphia

471. Magni faciendam esse veterum inscriptionum christianarum auctoritatem ex eo facile colligitur, quod antiqui fideles summo cum animi candore lapidibus ad perennem memoriam consueverint fidem suam exhibere. Luculentissima proinde Traditionis ac fidei tunc temporis receptae, cum ejusmodi inscriptiones prodierunt, testimonia sunt, et eo pretiosiora, quod pauca omnino ex primis ecclesiae seculis patrum scripta ad nos usque pervenerint (1). Quare ejusmodi inscriptiones tanquam supplementum spectari debent librorum inopiae, quos vel vulgare patres tot pressi ethnicorum insectationibus non potuerunt, aut tempus edax nobis eripuit. Quod autem de inscriptionibus diximus earumque auctoritate et usu in rebus theologicis, ne saepius eadem iterare debeamus de monumentis reliquis intelligi debet. Nam quod de priscis Romanorum monumentis ajebat Tullius, et nos usurpare possumus: « Exempla ex vetere memoria et monumentis ac litteris, plena dignitatis plena antiquitatis. Haec plurimum solent et auctoritatis habere ad probandum, et jucunditatis ad audiendum (2). ».

(1) Reipsa patrum latinorum scripta ex primo seculo nulla habemus, ex sec. II unus superest Tertullianus, qui jam attingit secul. III. ex III. sec. praeter Cyprianum unus alterve floruit, quem allegare possimus; paucos etiam edidit sec. medium IV. Plerique vero eorum qui sub sec. IV. finem, aut sec. V. scripsere exteri sunt; christianae vero inscriptiones italicarum ecclesiarum; ac Romanae cum primis traditionem exponunt. Cf. Zachariam dissert. *De veterum christianarum in rebus theologicis usu* cap. II.

(2) In Verrem act. II, lib. III, cap. 90. edit. Taurin. 1826. opp. tom. V.

472. Atque ut exemplis rem nostram illustremus, ex inscriptionibus, omissis quae ad Dei unitatem ac personarum Trinitatem, divinitatemque Christi confirmandam spectant (1), ut insistamus in maxime controversis articulis; in primis quoad infantium baptismum, innumeri pene suppetunt lapides in quibus perhibentur infantes recens tincti *fideles* ac *neophyti* nuncupati. Sic apud Victorium novem mensium puella, *Tecla fidelis* appellatur (2); item Victor dierum LXXX apud Boldettum *Neophytus* dicitur (3); nec non Apronianus qui *annum agebat, menses novem, dies quinque* cum *fidelis de seculo recessit* (4); item Achilliam *Neophytam unius anni mensium V.* exhibet Muratorius (5); ut alia silentio praetereamus (6). De Sacramento confirmationis a baptismo distincto inter cetera occurrit inscriptio de *Picentia legitima Neophyta* (jamdiu baptizata), *die V. Kal. Sept.* CONSIGNATA *a Liberio P. F.* apud Gruterum (7). Nec minus illustria sunt quae occurrunt in veterum christianorum inscriptionibus de reali Christi praesentia in eucharistia, ut fidem facit graeca inscriptio Augustoduni nuper reperta (8); ita pariter de invocatione sanctorum eorumque

(1) Has magno numero collectas atque in sua propria argumenta distributas reperies apud Geuer S. J. in *Theologia dogmatico-scholastica*, Romae 1768. tom. II.

(2) *In dissert. philologica*, Romae 1751. pag. 48.

(3) *Osservazioni sacre sopra i cimiterii* pag. 807.

(4) Ibid. pag. 462.

(5) *In novo Thesauro veterum inscriptionum*, Mediol. 1742. class. XXV. pag. MDCCCXIX.

(6) Ex his aliisque monumentis quae ad primaevam ecclesiam spectant colligimus quid sentiendum sit de Shuttleworthii assertione, probari non posse baptisma parvulorum ex traditione, eo quod primis duobus seculis ab ecclesia baptismus collatus non fuerit *infantibus*. Certe ex hoc ipso ostendit hic auctor se parum versatum esse in studio antiquitatis christianae.

(7) Cf. Zachariam dissert. cit. cap. XII.

(8) Celebrem hanc inscriptionem quae reperta est an. 1839. qua evidenter realis Christi praesentiae fides penes christianos III, aut IV. ecclesiae seculo adstruitur, omnium primus suae integritati restituit ac illustravit Cl. collega meus Jo. Petrus Secchi in hac Universitate Gregoriana philologiae graecae professor in Dissert. quam legit in Academia Archaeologica die 11. Jun. 1840. typisque eodem an. vulgavit. Attamen protestans Franzius cum eam dissertationem ac illustrationem po-

cultu. Etenim praeterquam quod eos passim in epigraphis vocant *domnos* et *dominos* (1), ubique venerationis ac reverentiae causa, vota etiam ipsis persolvisse exhibentur christiani : sic *Camasius* et *Victorina* PAPRO et MAUROLEONI *sanctis martyribus* vota solvisse dicuntur (2); votum pariter s. Petro solvisse Agathum quendam docet Gruteriana inscriptio (3); quemadmodum et tabula marmorea a Fabrettio prolata exhibet votum oblatum Paulo (4). Sanctos etiam pie a fidelibus fuisse invocatos testatur inscriptio apud Maffejum : PETE PRO PARENTES TUOS (5), et altera apud Bonarotium : PETE ET ROGA PRO FRATRES ET SODALES TUOS (6) ubi observat cl. Guadagnius ; quod etsi recta latinae locutionis structura his titulis desideratur, non minus est illarum pro nostro dogmate expressa sententia (7). Plura jam attulimus suo loco, quae patefaciunt priscam christianorum fidem circa lustricum carcerem, ac suffragium quod animabus

stulasset, et dono accepisset a cl. Auctore in Germania deinceps post menses sex tacito nomine expilavit, ac sibi plausit tanquam primo inscriptionis illustratori licet illam haereseos luteranae figmentis contaminaverit potius quam illustraverit; fatetur quidem non aliter explicari posse quam de reali praesentia, sed *impanationem* et *invinationem* lutheranam miserabiliter obtrudit, quamvis *μετουσίωσις* ex inscriptione quoque apertissimo comprobetur. De hoc litterario negotio ex ipsa Germania insignis vir, qui dissertationem primam jamdiu acceperat a cl. Auctore, datis ad eum litteris 10. Febr. 1842. ita scribit : « Bibractensis tua inscriptio *nunc* per omnes Germaniae doctas ephemerides discurrit, sed non tuo nomine, ita sunt *φίλαυτοι haeretici*, verum Franzii et aliorum. » Quis non miretur post ea quae diximus, ignorari in Germania, quod tamen non ignorabatur in Anglia jam inde a Januario anni 1841. ut patet ex *The catholic Magazine* p. XLVIII. January 1841. London ?

(1) Plura exempla profert Victorius in dissert. cit. pag. 28 seq.

(2) Eam protulit Zacharias in sua *Storia letteraria d' Italia*. vol. II. pag 533. Venezia 2751.

(3) Apud Zachariam dissert. cit. cap. ult.

(4) *Inscriptionum antiquarum quae in aedibus paternis asservantur explicatio et additamentum*. Romae 1699. pag. 758. n. 639.

(5) In *Musaeo Veronensi*. Veron. 1749. pag. CCLXIV, n. 13.

(6) *Osservazioni sopra alcuni frammenti di vasi antichi di vetro ornati di figure trovati ne' cimiteri di Roma*. Firenz. 1716. pag. 168.

(7) *Opuscoli postumi italiani e latini dell' avvoc. Franc. Guadagni Romano*. Roma 1838. *Orat. III. De dignitate et utilitate monumentorum christian.*, pag. 100. Huc etiam spectat inscriptio quam non ita pridem in coemeterio viae Nomentanae ad s. Agnetem reperit alter col-

in illo detentis affertur ex fidelium precibus (1) nunc addere juverit inscriptionem in Callixti seu Praetextati sepulchreto repertam in qua tituli conditor optat ac precatur defuncto, ut *illius Deus recordetur* (2). Hoc idem conficit Brixianum dypticum his verbis inscriptum : *Memento Domine omnium defunctorum Pontificum* etc. (3). Et haec speciminis gratia delibasse sufficiat, ut pateat quale emolumentum pro re catholica ex inscriptionibus derivare theologus possit.

473. Ut tamen utilior evadat ac fructuosior inscriptionum usus prae oculis regulae habendae sunt quas doctissimus Zacharias subjicit ; ac 1. Lapidum, quorum testimonium adhibetur, aetas constare debet ; 2. Antequam inscriptiones antiquae ad theologicam tractationem deducantur, legendae quam accuratissime sunt ; 3. Curandum maxime est, ut recto, ac genuino sensu inscriptiones intelligas ; 4. Cavendum ne phrases quaedam perperam accipiantur ; 5. Ut firmum ex inscriptionibus ducas argumentum, unam cum alia conferre juvabit. 6. Cum aliis ejusdem aetatis certissimis monumentis inscriptiones conferto ; 7. Demum : non inscriptiones solum sed earum quoque ornamenta perpendito, atque ex his ipsis seu illarum sensum colligito, seu novum argumentum ducito (4).

lega meus Rethoric profess, in Coll. Rom. Cl. P. Jos. Marchi, quamque reposuit in Musaeo Kircheriano ac latine ita se habet :

Dionysius. Puer. Innocens
Hic. Quiescit. Cum. Sanctis
Recordamini. Autem. Etiam
Nostrum. In. Sanctis. Vestris
Precibus. Et. Mei. Scilicet. Qui
Sculpsi. Et. Mei. Qui. Scripsi

Hanc graece prout reperta est, vulgabit illustrabitque in opere cui incumbit cl. Auctor circa monumenta vet. christianorum.

(1) In *Tract. de Deo Creat.* p. III. prop. cap. VI, ar. II.

(2) Apud Muratorium in cit. *Novo Thesauro inscript.* tom. IV. pag. MDCCCXXXVI. n. 6.

(3) Ex tom. XXVIII. *Veneti erudítor. Diar.* Maffejus in *Dicatione* cit. *Musaei Veronens.*

(4) Cf. Zachariam in dissert. cit. quae reperitur in ejus *Thesauro Theolog.* tom. I, p. 327 seqq. ubi singularum regularum rationem reddit.

§. II.

De veterum Christianorum monumentis reliquis

474. Ne longius quam par est, ad ulteriora properantes, rem protrahamus quoad reliqua enumerata monumenta veluti totidem traditionis dogmaticae rivulos per quos ad nos dimanavit primaevae ecclesiae fides, quibusque certissime constat de recepta priscis illis christianae societatis exordiis eadem catholicae, quae nunc obtinet, fidei doctrina, superest, ut postquam de istorum monumentorum vi et auctoritate disseruimus agentes de inscriptionibus, jam peculiaribus exemplis ex qualibet monumentorum classe petitis rem nostram illustremus.

475. Ex pictura sane atque sculptura, ut ab his incipiamus, ad quas revocari possunt vitra, opera tessellata, gemmae, lucernae, sarcophaga, et id genus artificum et fabrorum labores, qui injuriam temporis nostrorumque hostium importunum furorem superarunt, plura erui posse veteris christianorum Traditionis documenta, nemo est, qui si vel leviter oculos conjecerit in opera Bosii, Arringhii, Bottarii, Victorii, Lupi, Maffeji, Boldetti, ceterorumque qui data opera monumenta illa collegerunt et expenderunt, inficiari queat. Ex his enim deprehendimus supremam Petri in ecclesiam potestatem constitui, et everti paradoxum de bicipiti ecclesiae capite Petro et Paulo, perinde ac si aequali potestate ambo apostoli societatem christianam rexissent. In musaeo siquidem Florentino aenea lucerna asservatur, qua navicula exhibetur ecclesiae symbolum referens apud veteres christianos usurpatum; in qua Petrus in puppi sedet, et clavum tractat, dum in prora stat Paulus eo gestu, illo ore, quo verba faciens orator sit exprimendus, quibus aperte significatur Petrus solus veluti supremus ecclesiae re-

ctor, qui ejus gubernacula teneat (1). Hoc ipsum confirmatur ex vitreo fragmento apud Bonarotium in quo uterque apostolus sedens exhibetur in nobili pariter at non uno in scamno, et in aliis etiam alter ab altero discriminatur. Nam Paulus pingitur diductis labiis loquens pro concione, Petrus vero dexterae manus tres digitos explicat, ritu episcopi populo fausta precantis, quo profecto superior Petri et in Paulum et gregem dominicum universum exprimitur potestas. Infallibile porro ecclesiae magisterium passim exhibent anaglypta navis ecclesiam referentis supra cujus malum Spiritus Sanctus sub columbae specie invisitur (2). Quomodo ex picturis ecclesiae Romanae fides circa libros, quos deuterocanonicos vocamus, aperte constet, suo loco ostendimus (3). Quid etiam conferant picturae, caelaturae, sculpturae ad avitam fidem patefaciendam circa imaginum usum in ecclesia sanctorumque venerationem alibi aperuimus (4); ut de aliis doctrinae catholicae dogmatibus sileamus, quibus illustrandis confirmandisque mirum est quanto adjumento ejusmodi documenta sint.

476. Numismata etiam conferre ad rem Christianam constabiliendam ex eo deprehendimus quod illorum ope librorum Machabaeorum veritas sit vindicata adversus protestantes qui autumarunt ineluctabile ex chronologia

(1) Cf. Mamachium, *Antiquit. Christ.* tom. v, pag. 99. Lamium *De erudit. apostol.* cap. iv, p. 61. Fogginium *De Romano D. Petri itinere, exercit.* xx. De hac ipsa lucerna Maffejus in op. *Verona illustrata*. Verona 1732. par. iii, cap. iii, pag. 107. scribebat « Sovviemmi d'una lucerna antica di metallo, osservata da me più volte nella galleria del gran Duca, e lavorata quando l' arti erano ancora di ragionevol grado: è in forma di barca, con s. Paolo in atto di predicar dalla prora, e s. Pietro che siede in poppa, e stà reggendo il timone. *Quel monumento parla più d' un libro.* » Ita quidem, subdit Guadagnius loc. cit. Nihil pro Romani Pontificis juribus afferri hoc monumento ponderosius potest.

(2) In op. cit. *Tavol. xvi. fig.* 1.

(3) Sect. i, cap. i, prop. i. Cf. D'Agincurt. *Pitture tav. vii.* n. 3. in qua exhibet picturas spectantes ad sec. ii. ex coemeterio Priscillae. edit. Prat.

(4) In tract. *De cultu sanct.* cap. v. prop. ii.

ad elevandam illorum auctoritatem argumentum opposuisse (1); idipsum dicatur de pluribus aliis doctrinae christianae capitibus quibus illa haud parum inserviunt (2).

477. Sepulcreta porro ac sacras aedes in eundem finem collineare abunde ex eo liquet, quod ibidem reperiantur altaria erecta ad sacrificii celebrationem; imagines symbolicae quibus praecipua religionis nostrae mysteria adumbrabant primi christiani (3); imagines item Christi, Deiparae, sanctorum apostolorum ac martyrum quarum aliquae cum supra altare ipsum in quo divina peragebantur mysteria, reperiantur, argumento certissimo sunt non ad usum solum verum etiam ad venerationem eas fuisse adscitas (4): id ipsum luculenter evincunt cruces non supra altaria solum, sed etiam ad sacelli

(1) Celebris est controversia quae adversus P. Frölichium S.J. mota est ex occasione qua ipse ad adstruendam veritatem utriusque lib. Machabaeorum contra protestantes, praeter anteriora, duo numismata protulit alterum cusum an. 184. aliud vero an. 185. sub nomine *Antiochi* in op. *Ad numismata Regum Veterum anecdota et rariora* p. 69. His aliud adjecit Jos. Eckhel ejusd. Soc. quod cusum perhibetur ϛΠP seu an. 186. regni Seleucidarum in *Sylloge I. nummorum veterum* Viennae 1786. pag. 87. et in *Doctrina nummorum veterum* Vindobon. 1792. tom. III, p. 236. Ex quibus solvitur difficultas deducta a protestantibus ex auctoritate scriptorum profanorum, qui in praelio occubuisse Antiochum Evergetem perhibent an. 182. aerae Seleucidarum, cum tamen ex lib. II. Machab. perhibeatur defunctus ad minus an. 186. Quare Eckel in cit. *Sylloge* I. p. 88. merito subdit: « Quod si numum, quem coram proposui, vidisset (Frolichius), qui per an. ϛΠP 186. uno adhuc anno est posterior, et qui annus idem ipse est, quem fuisse Antiocho VII. postremum praeclare et feliciter est auguratus? Habeant igitur pii ejus manes insigne istud industriae et eruditionis praemium, impletumque liberaliter hac iterum parte votum lubens gratulor, quo vir illustris stabilire historicam librorum Maccabaicorum fidem toto animo exoptavit. »

(2) Cf. Wiseman *Conferenze sopra la connessione delle scienze colla religione rivelata. Confer. IX. sull' Archeologia.*

(3) Talia sunt symbola *unius arcae* in qua salus esse potest; *ancorae*, et *sitientis cervi*, *piscis*, *columbae*, A. et Ω. de quibus fuse scribunt collectores antiquitatum christianarum superius commemorati atque in primis Boldetti lib. I, cap. VII, pag. 29 seqq. Mamachius *De moribus prior. christian.* lib. I, cap. I, §. I. pag. 182. 191. 196.

(4) Cf. Boldettum ibid. cap. III. Guadagnium orat. cit. pag. 97. 98. Ego ipse imaginem Deiparae in coemeterio s. Agnetis via Nomentana supra altare depictam conspexi, in qua sacrificium celebrabatur, referendum ex periti pictoris judicio ad minimum ad sec. ecclesiae III.

ingressum collocatae, ut eas christiani exoscularentur (1). Ex his ulterius edocemur, quae fuerint vasa sacra ad cultus christiani usum (2). Ipsa etiam aedium sacrarum structura indicat distinctionem quae intercedebat inter sacerdotum ministrorumque ceterorum consessum, et plebem (3). Cum praeterea in iisdem passim occurrant altaria quae ab ipsis martyrum sepulchris constituebantur, discimus quam antiqua sit colendi sacras martyrum reliquias consuetudo, et qua veneratione sanctos primi fideles prosequerentur (4). Ex eo siquidem factum est, ut altaria passim vocarentur *sepulchra martyrum*, *memoriae martyrum*, *martyria* sivo *confessiones* (5). Altarium demum in eadem ecclesia multitudo luculentissime pariter adstruitur recepta penes priscos christianos; adhuc enim cubicula invisuntur in sepulcretis in quibus, licet angustis, duo, interdum tria aut etiam novem etiam erecta altaria habentur (6). Idem dic de locis ad confessiones excipiendas destinatis, quae ibidem passim occurrunt (7).

(1) Ibid.

(2) Cf. Voigtium, *Thisiasteriologia; sive liber de altaribus veterum christianor*; per J. Albertum Fabricium in lucem editus. Hamburgi 1709. cap. XIII. Item Mamachium op. cit. lib. III, cap. I.

(3) Ara enim eminebat, ut quum sacrum fieret, esset sacrificii ordo ac ritus multitudini, inferiorem e regione aream implenti, conspicuus. Alae insuper, seu minores porticus, mediam aream utrinque stipabant; locus suus destinatus viris ac seorsum mulieribus. Cf. Guadagnium loc. cit. p. 96.

(4) Cf. Boldetti op. cit. lib. I, cap. VIII. pag. 29. et D' Agincourt, *Storia dell' arte dimostrata coi monumenti*. Prato 1826. vol. II, par. I, pag. 89 seq.

(5) Ibid. pag. 36. seq.

(6) Et haec ipsa cubicula in quibus plura altaria adhuc existunt usurpavi oculis meis in commemorato coemeterio in via Nomentana. Ex his luculentissime refelluntur janseniani dum contendere ausi sunt juxta venerandam antiquitatem, nonnisi singulare in qualibet ecclesia altare esse debere.

(7) Prout ostendet P. Marchi in sua illustratione monumentorum christianorum. Ex his patet Romam posse adversarios suos, qui eam nempe incusant quod desciverit a prisca patrum fide innovationibus quas tempore labente induxit, parietibus suis, lapidibus ac coemeteriis, picturis ac caelaturis ad silentium reducere, ac pudore suffundere. Siquidem adhuc de illa quod cecinit Propertius lib. III. *eleg.* XXII. verificatur:

Omnia Romanae cedant miracula terrae:
Natura hic posuit quidquid in orbe fuit.

478. Quae cum ita se habeant, ecquis unquam inficias iverit ex antiquitatis monumentis validissimum ad catholica dogmata propugnanda argumentum promi, quo cunctis os obstruatur catholicae fidei obtrectatoribus, quum horum monumentorum pleraque ad tria priora ecclesiae secula spectent, ad secula nimirum illa, quae pura, imo aurea certatim protestantes vocare consueverunt? Ex iis enim dum perpetua ecclesiae traditio adstruitur circa praecipua fidei dogmata, quae a protestantibus in dubium revocata sunt, imo uti, totidem corruptelae recens inductae, rejecta, istorum arguitur a primaevae ecclesiae fide turpis defectio. Etenim per illa patefit in nullo prorsus fidei articulo ecclesiam innovasse, sed heterodoxos plane ab antiqua doctrina descivisse.

479. Ex hactenus constitutis de traditionis dogmaticae cognoscendae mediis sive generalibus sive particularibus, infertur insuper adversus illius osores quanam ratione integra conservari traditio potuerit, et ad nos usque intemerata dimanare. Ecclesia enim cui fidei depositum a Christo ejus conditore commissum est fideliter custodiendum, divina ope freta optime munere suo functa est in ea tutanda, non secus ac praestiterit circa libros sacros. Praepostera, uti vidimus, traditionis notio quam sibi protestantes finxerunt, causa extitit cur ipsis visum fuerit fieri numquam potuisse ut haec sine heterogenea, ut ita loquar, mixtione transmitteretur atque conservaretur (1). Autumant enim a catholicis traditionem concipi tanquam verbum quod alicujus auribus commissum sit, ut deinde ab isto alteri communicetur et ita porro. Ast quam immane a veritate distent in ejus-

(1) Si ad haec serio attendisset Shuttleworth, numquam ei excidisset quod. op. cit. pag. 68. scripsit, tam fieri posse, ut traditiones orales admittere queamus uti probationem facientes, quam fieri possit, ut Jordanus purus egrediatur ex mari mortuo. Ita sec. XIX. Professor Oxoniensis!

modi sibi commento confingendo perspicue patet ex ipsa rei de qua agitur natura. Etenim Christus doctrinam suam non uni vel alteri singulari commisit individuo, sed apostolis omnibus sive ecclesiae suae quam instituerat; apostoli item toti pariter ecclesiae seu episcopis, quas ecclesiis praefecerant universim, illam tradiderunt; ecclesia profiteri exinde caepit integram Christi doctrinam, ob ortu nempe suo, eandemque deinceps insequentibus seculis professa est ad nos usque, atque ad mundi usque finem eandem profitebitur. Hujus perennis ac intemeratae professionis vadem, ipsum habemus Christum, qui ei propterea suum auxilium in eum finem pollicitus est; vades insuper habemus illa omnia media quae indicavimus tum generalia tum particularia, ad factum quod attinet. Ex illis enim constat praecipua dogmata institutionibus publicis alligata fuisse, usu perenni ac praxi consecrata, consignata monumentis, adeo ut fieri nequiverit quaelibet innovatio, aut corruptio, si praesertim simul omnia spectentur; siquidem omnia in adstruenda doctrina catholica mirifice conspirant.

PARS TERTIA

DE ANALOGIA RATIONIS ET FIDEI

1. Summi momenti quaestio est, quam heic tractandam suscipimus, eademque certe antiquissima, quippe quae ad ipsa pene rei christianae primordia revocari potest. Simul ac enim christiana fides praedicari ubique ac late propagari coepit, fieri non potuit quin humana ratio, philosophicis jampridem ethnicorum studiis exculta, inquirere aggrederetur, quidnam sibi ex ea fide superveniret, quid ista a se exigeret, quaque ratione principia illa quibus e nativo lumine suo ipsa potiebatur cum fidei dogmatibus conciliarentur. Hinc prouti haec inquisitio instituta est, diversum omnino peperit effectum. Nam qui animi anticipatis judiciis posthabitis veritatem consectati sunt, rectumque ipsum rationis lumen sunt secuti, fidei veritatem, maximumque inde rationi ipsi commodum promanans agnoverunt, omnemque ingenii sui aciem, ac philosophicam sibi partam doctrinam in christianae religionis defensionem impenderunt (1). Contra vero qui tumida superbia elati rationi suae veluti indecorum existimarunt eam in obsequium Christi ejusque doctrinae captivare, ex philosophia ipsa arma adversus fidem depromere adnisi sunt (2). Et quoniam una eadem-

(1) Exemplo sunt philosophi, iidemque ad christianam fidem conversi, qui apologetae ejusdem extitere praestantissimi, Clemens Alex. Justinus, Athenagoras, Quadratus, Arnobius, Minucius Felix etc. qui id expresse testantur in scriptis suis pro religione christiana editis.

(2) Exinde enim ortus est gnosticismus qui tot impia systemata effudit, pantheismum videlicet in Apelle, Valentino, Carpocrate, Epiphanio; manichaeismum in Saturnino, Basilide, Bardesane, Marcione, Manete etc. Hinc item erupit neo-platonismus seu syncretismus Alexandrinus, qui quidem philosophiam pythagoricam, platonicam, aristotelicam, ac etiam orientalem in unam congessit, ac simul permiscuit, quo sese fidei christianae propagationi opponeret; unde prodiere Porphyrius, Hierocles, Julianus etc. qui hanc ex professo impugnarunt. De

que semper extitit fidei natura, atque ea humanae rationis varia semper indoles fuit, ut duplici illo contrarioque plane motu, centripeto, si ita loqui fas est, ac centrifugo in fidem ferretur, hinc insequentibus etiam seculis de ratione in ordine ad fidem, atque utrum inter illas aliqua dari posset concordia, identidem dimicatum est.

2. Numquam vero magis haec ipsa ferbuit controversia quam ex eo tempore, quo recens protestantismi ortus rationem humanam aeque ac divinam fidem tantopere agitare, ac permiscere coepit. Atque ad hanc quidem componendam quaestionem praeclara ingenia non inter catholicos dumtaxat, sed etiam apud protestantes in aciem prodierunt, ac vario successu adlaborarunt (1). Aetate vero recentiore res multo magis implexa ac salebrosa effecta est ob tantam rerum philosophicarum conversionem, ob tot tamque opposita philosophiae systemata inde exorta, ob tam acrem demum animorum hac in re contentionem tum inter protestantes tum inter catholicos ipsos, vix ut ubi tuto pedem figere possis, invenias.

3. Sunt enim qui rationis humanae vim adeo deprimunt, ut illam enervem ac pene intermortuam velint:

hisce vidère est inter recentiores Tenneman, *Grundriss der Geschichte der Philosophie, seu Adumbratio historiae philosophiae* Lipsiae 1825. §. 200. pag. 188 seq. nec non De Gerando: *Histoire comparée des systêmes de philosophie*. Paris. 1804. tom. 1, cap. 3.

(1) Inter catholicos praeter antiquos scholasticos qui data opera de fide scripserunt, aliosque de quibus postea loquemur, eminent Nounuote, Houtteville, Bergier, Valsecchi, Spedalieri aliique non pauci qui fidei patrocinium adversus incredulos felici adeo exitu susceperе; inter protestantes vero id ipsum efficere aggressi sunt Leibnitius, Jaquelot, Turretinus etc. Ast difficile hoc omnino protestantibus est, nec nisi infelici exitu pertentare ejusmodi conciliationem ipsi possunt, cum adeo male perspectam habeant fidei naturam, totque erroribus detineantur in materia de gratia, de peccato originali, justificatione etc. prout suo loco exposuimus tum in tract. *De Deo Creatore* p. III. tum in tract. *De gratia* par. I, et II. Quapropter Leibnitius, eo ipso quod fidei catholicae valde accesserit, in eamque propensus magnopere extiterit, ut liquet ex egregio ejus *systemate theologico* quod saepius allegavimus, prae protestantibus reliquis potuit accuratius hoc de argumento disserere.

sunt qui tantopere eandem ipsam extollunt, ut de ipsis revelatis veritatibus judicium arbitriumque ei deferant; sunt denique qui sic scientiam ac fidem inter se committunt, ut simul consistere haud posse demum concludant oporteat. Undique proinde syrtes ac latentes etiam scopuli, in quos pronum valde est navim infringere. Nimis igitur interesse junioris theologi debet, pelagi hujus quem ipsi transfretare opus est, pericula accurate dignoscere atque aliquam habere normam, qua cursum suum caute sapienterque dirigere queat. Quo fit ut in postrema hac tractationis nostrae parte de Locis Theologicis quidquid ad hanc controversiam attinet, negligere omnino non debeamus. Campus, qui nobis excurrendus hac in re sese offerret, esset quidem amplissimus, sed instituti nostri minime obliti, disceptationem hanc quibusdam veluti cancellis concludemus, ac ea tantum, quae ad rem nostram necessaria et accommodata sunt, sectabimur.

4. Haud vero nos latet magna hujus tractationis difficultas; eo vel magis quod fieri hac in re vix possit, ut dum pro suscepti instituti munere veritatem in tuto ponere ac tueri aggrediaris, nonnullorum etiam optimorum catholicorum, quorum abnormes hoc in argumento sententiae necessario sunt perstrigendae, animos non offendas. Verum dum nos doctrinas ac placita libere ventilabimus, nihil inde illorum personis, quae religionis studio ac scientia praestant, detractum iri volumus. Nec tamen ita de labore hoc nostro praesumimus, omnes ut hac de re controversias nunc temporis exardescentes dirimi inde facile posse confidamus. Illud tantum nobis proponimus, atque adeo assequi conabimur, ut juniores theologi quos erudiendos suscepimus, habeant demum perspectum quod sibi iter in via tam lubrica tenendum sit, ne cum fidei ipsius detrimento illos transiliant fines, quos ultra citraque nequit consistere rectum.

5. Duae porro erunt hujus postremae tractatus nostri

partis sectiones, in quarum altera de rationis ac fidei analogia in se spectata, in altera de ejusdem applicatione, sive de methodologia disceptabimus.

SECTIO PRIMA

De analogia rationis ac fidei in se spectata

6. Ut omni qua par est perspicuitate progrediamur, quid heic per *rationis*, quid per *fidei* nomen intelligamus in antecessum aperiamus necesse est. Ac rationem quidem universim sumimus pro nativa atque essentiali animi humani facultate, seu facultatum collectione, quibus ipse verum cognoscit, deque isto judicat, quatenus idem intra naturae ambitum continetur (1). Dum vero fidem dicimus significamus « liberum illum assensum quem intellectus divina gratia praeventus et adjutus praebet veritatibus, supernaturaliter revelatis ob Dei ipsius revelantis auctoritatem (2). » Ex quibus generalibus notionibus per se jam elucet quid sibi proprium ac peculiare ratio, quidque sibi vindicet fides. Ratio siquidem per se objecta sua cognoscit, intuetur ac judicat. Fides vero objectis suis assentitur et credit. Porro cum fides naturalem rationem praesupponat,

(1) Rationem hic spectamus generatim, pront omnem humanae mentis cognoscendi ac judicandi vim complectitur, ac proinde etiam intellectum, non vero prout proprie facultatem dicit ratiocinandi, ac veritates alias ex aliis deducendi. Hoc posteriore sensu videtur eam spectasse Leibnitius, dum in sua dissertatione *De conformit. fidei cum ratione* §. 1. rationem definit *catenam veritatum*; per *catenam* autem, prout exponit in nota (1) Lud. Dutens, « nihil aliud Leibnitius intelligit, quam *nexum*, quo quid continet rationem sufficientem coëxistentiae vel successionis alterius; per *veritates* vero veritates universales. Est definitio ab *objecto* cognitionis nostrae desumpta »; nimirum quatenus haec objecta ratione deducuntur.

(2) Hoc sensu, quo fidem usurpamus dicit ipsa actum, non habitum. In hac porro definitione distinguitur 1. subjectum quod fidem apprehendit, nempe intellectus ex imperio voluntatis; 2. objectum materiale fidei, scilicet veritates a Deo revelatae; ac 3. ratio formalis assensus, videlicet auctoritas Dei revelantis. De quibus suo loco disseremus.

eidemque accedat, ac ratio tandem ea sit, quae objecta seu veritates apprehendit quas ei tanquam divinitus revelatas credendas proponit fides, hinc triplex generalis respectus seu relatio rationem inter ac fidem efflorescit. Ratio enim concipi ac spectari potest aut *ante* fidem, aut *cum* fide, aut denique *post* fidem: nimirum inquiri potest quodnam sit rationis officium sive antequam fidei assentiatur objectis, sive dum actu iisdem assentitur, sive demum postquam suum ipsis assensum praebuerit. Haec igitur triplex relatio rationem inter ac fidem, seu triplex rationis in ordine ad fidem munus viam nobis suapte natura sternit ad priorem sectionem hanc tria in capita dispertiendi.

CAPUT I.

De ratione ante fidem spectata

7. Humanam rationem, suis licet limitibus circumscriptam, non modo natura sua in verum ferri, sed illud assequi certo posse, communis hominum sensus semper agnovit, omnesque qui recte philosophari voluerunt nullo non tempore professi sunt. Et quamvis omni fere aetate extiterint sceptici illi qui de quavis re dubitarent, ac omnimodam *acatalepsiam* prae se ferrent, ii tamen nec plures numero, et secum ipsi pugnantes fuerunt; quandoquidem theoretice denegabant quod practice admittebant omnino; ac demum non tam rationibus, quam ipsa rationalis naturae voce perpetuo sunt profligati.

8. Non aliter de humana ratione sensit ac docuit christiana catholica religio; quippe quae tametsi hominem post protoparentum lapsum *secundum corpus et animam in deterius commutatum* agnosat (1), numquam ta-

(1) Cum ex hisce Tridentini verbis non pauci ex recentioribus occasionem sumpserint naturales hominis lapsi vires plus quam opus sit deprimendi sive in vero cognoscendo, sive in bono prosequendo, ideo

men ei quae ad humanae naturae essentiam pertinent denegavit, eumque propterea eo semper naturali lumine rationis praeditum asseruit quo verum a falso internoscere valeat, ac naturalis ordinis veritates vi sua detegere. Verum enimvero sec. XVI. cum nova primum protestantium placita eruperunt, aliter de humana ratione judicari caepit.

9. Lutherus enim cum hominem peccato originis in ipsis naturae essentialibus depravatum ac pessumdatum doceret, eo fere pacto quo liberum ejus arbitrium post lapsum sustulit e medio, ita etiam humanum intellectum obscuratum adeo et extinctum esse commentus est, ut nihil veri, sine fidei revelatae lumine, eidem reliquum esset. Hinc scholasticos doctores tantopere exagitavit, hinc in omnem philosophiam vehementer est debacchatus eamque ut fidei inimicam traduxit, hinc denique omnes philosophorum virtutes, vitia, omnesque scientias speculativas errores esse proclamavit (1). Ejusdem vestigiis plu-

revocari in mentem debet quod scripsimus in tract. *De Deo Creatore* p. III, cap. IV. cum dissereremus *De peccato originali ejusque effectibus*. Ibi enim animadvertimus, nihil hominem omnino amisisse per peccatum originis ex iis quae spectant ad essentialia naturae humanae; ac propterea quae dicuntur a conc. Tridentino de homine laeso, toto nempe Adam secundum corpus et animam propter peccatum in deterius commutat, intelligenda esse non *absolute* sed in *sensu relativo*, in ordine scilicet ad dona gratuita, quae Adam peccando et sibi et posteris suis amisit; ceterum naturam in se spectatam, non deteriorem nunc esse, ac fuisset, si Deus dona illa gratuita liberalitate homini minime adjecisset.

(1) Etiam Leibnitius in *Dissert. de conform. fidei cum ratione*. Opp. ed. Dutens, Genevae 1768. tom. I. §. 12. id fassus est, scribens: « Reformatores, ac Lutherus praecipue, locuti quandoque sunt, quasi philosophiam omnino rejecerint, fideique inimicam esse judicaverint, » quamvis deinde hanc Lutheri notam emollire conetur. Verum nos postea alia documenta ad illam ipsam notam confirmandam afferemus. Ita etiam Bühle, in sua *Storia della filosofia moderna*. Trad. da Vincent. Lancetti. Milano 1822. tom. V, sez. II, cap. IV. id ipsum de Luthero fatetur; repetit tamen in primis ex eo quod ipse ira in scholasticos ac Aristotelem ab illis secutum aestuabat. Verum, quamvis et hoc detur, contemptus ille omnis philosophiae ac humanae rationis depressio, seu potius, ut vocant, *nihilismus*, qui Luthero ac pluribus reformatoribus solemnis fuit, ab altiore fonte repetendus est; nimirum ex doctrina ipsa lutherana de homine paradisiaco, ac peccati originalis natura atque effectibus. Itaque *nihilismus* ille rationis sem-

res e protestantibus institerunt. Daniel Hoffmannus theologiae professor in universitate Helmstadtiensi mortale bellum indixit rationi, philosophiam *opus carnis* appellans, quodque in philosophia prout verum defenditur, in theologia falsum esse contendens (1). Plura adversus humanam rationem congessit Bernardinus Ochinus quum ad novatorum errores misere deflexit (2). Nec alio spectabat Calvinus dum liberi arbitrii immunitatem a quavis necessitate veluti philosophicum dogma irridebat, quod in Theologia esset posthabendum (3). Huc pariter Kemnitius dum non esse curandum edicebat, si fidei dog-

per necessarium est doctrinae illius lutheranae consectarium, quamvis non omnes protestantes illum revera professi sint. Nec vero inficiamur nonnullos paucos etiam ex catholicis, *nihilismum* illum admisisse, sed id certe ex catholicae doctrinae principiis non effecerunt, quibus directe prorsus adversatur. Frustra igitur Tennemann op.cit.p.362. ut catholicos carperet scribebat: « Postquam Nicole et Bossuet cum pluribus aliis *scepticismo* usi sunt, ut in siuum catholicae ecclesiae protestantes revocarent, ac ut pondus auctoritatis ecclesiasticae extollerent, rationis incertitudinem ostendendo. » Allegat porro opus Franc. Turretini: *Pyrrhonismus pontificius*, Lugd. Batav. 1622. Id certo quod de Nicole ac Bossuetio asserit, falsum est, qui numquam *nihilismum rationis* docuerunt. Aliud autem est ostendere rationem humanam in rebus fidei in fallibili norma, nimirum ecclesiae auctoritate indigere, idque ex ipsa incertitudine ac varietate cui religio divina subderetur, si ea fallacibus rationis placitis relicta esset; aliud vero rationi naturales ipsas vires ad verum in naturali ordine cognoscendum denegare. Illud verissimum est, ac protestantium facto comprobatum: hoc falsum est et a saniore catholica doctrina omnino improbatum.

(1) De his pertractat Jo. Franc. Buddaeus in *Isag. Histor. Theolog.* p. 234 seqq. Etiam protestans Paulus Slevogtius libellum ediderat: *Pervigilium de dissidio theologi et philosophi in utriusque principiis fundato*. De quo cf. Leibnit. diss. cit. §. 13.

(2) Vid. *Prediche di Messer Bernardino Ochino Sanese. Pred.* III. Ochinus ex *nihilismo* rationis ad *ultramysticismum* progressus est; quippe rejecta ecclesiae auctoritate in rebus fidei, ac etiam neglectis s. Scripturis, veluti unica ac ultima credendi norma, hanc tandem in interiore Spiritus Sancti testimonio, immediata scilicet ac individua cujusque inspiratione collocavit. « Di poi, inquit, per testificarci, fermarci, et stabilirci nelle verità divine revelate et supernaturali, bisogni all' ultimo venire *all' interno testimonio dello Spirito Santo, senz' il quale non si può sapere quali Scritture sieno sante e quali no.* » *Pred. IV.* Adeo *nihilismus* rationis cum protestantismi principiis connexus est! Ceterum advers. Ochinum cf. *Le Mentite Ochiniane del Mutio Justinopolitano.* In Vinegia 1551.

(3) Cf. Petavium *De opif. sex dierum* lib. III. qui primus est *De libero arbitrio* cap. I, et IV.

mata vindicantes in *absurditates philosophicas* incurramus (1). Huc demum, ut plura alia ejusdem generis silentio praetereamus, recidit doctrina illa cui tot protestantes juris naturae scriptores firmissime adhaeserunt, nullum intrinsecum inter bonum ac malum morale dari discrimen, sed illud a libera tantum ac positiva Dei voluntate totum esse repetendum, unde consequitur ipsum ex positiva dumtaxat Dei revelatione posse innotescere (2). Ex quo illud verissimum exurgit, quod nempe dissidium ac bellum rationem inter ac fidem, quod a priorum aetatum haereticis identidem excitatum fuerat, opera protestantium acrius instauratum, multoque vehementius promotum fuerit. Atque hic habes quod maxime mireris: nam ii ipsi protestantes, qui ut fidem extollerent naturales rationis vires destruere et ad nihilum redigere conati sunt, iidem posthac rationem hanc ipsam veluti

(1) *Examen conc. Trid.* p 1, p. 266. Hoc accepit Kemnitius a Luthero cujus principium erat: *Quod verum est in Theologia non semper verum est in Philosophia.* Circa quod paradoxum dissertationem edidit Crusius: *Opuscul. philosophico-theolog.* Lips. 1750.

(2) Haec fuit palmaris doctrina Puffendorfii, quam ipse a parente suo Luthero hausit. Eum sequuti sunt Coccejus, ac saltem ex parte Heineccius, Thommasius, aliique e protestantibus. Ita etiam Seldenus a positiva Dei revelatione totum jus naturale repetit. Hinc omnes isti protestantes juristae doctores scholasticos vehementer irrident ac exagitant eo quod intrinsecum boni ac mali moralis discrimen in ipsis rerum essentiis ac natura fundatum tuentur, ac legem aeternam in Deo a *libera* Dei voluntate independentem vindicant. Haud ergo satis mirari possumus quomodo philosophus Scotus magni inter recentiores nominis, Dugald Stewart, in praefatione quam praemisit volumini primo *Supplementi Britannicae Encyclopediae* hanc Melanchthoni tribuere gloriam potuerit, quod nempe primus omnium docuerit distinctionem inter bonum ac malum morale, non a revelatione, sed ab intrinseca rerum natura dimanantem, sic, ut ipse subdit, catholici posthac ex protestantibus doctrinam hanc sint mutuati. Num haec ipsa doctrina non omnibus fere jam antea scholasticis communis erat, si Occamum, Nominalium parentem, excipias, qui tamen statim ac contrarium docuit, ceteros pene omnes scholasticos sibi adversos habuit, et a pluribus, quos inter a Jo. Duns Scoto invicte refutatus est? Num scholastici ob hoc ipsum tot a protestantibus, quos commemoravimus, injurias pati non debuerunt? Num contraria sententia quae morales distinctiones omnino tollit, non fuit a Luthero ejusque sectatoribus praedicata? Adeo praejudicia protestantismi philosopho ceteroqui commendabili, Stewarto, fucum facere potuerunt!

unicum ac infallibilem in rebus ipsis fidei judicem proclamare non sunt veriti, ac demum ad ipsius rationis apotheosin cum totius fidei jactura pervenerunt.

10. Et haec quidem protestantismus in christianae theologiae ambitu de humanae rationis viribus constituebat. Sed aliud ex eadem parte in ipso philosophiae campo rationi ipsi impendebat excidium: nimirum neo-scepticismus ille, qui ex Britannia primum prodiens, ac deinde ab Emmanuele Kantio veluti in systema redactus, tot opinionum peperit monstra, ac Germaniae praesertim scholas late pervasit. Philosophicae hujus cladis historia nimis jam comperta est. Nemo est qui nesciat Humium necessitatem *a priori* ac universalitatem principii, quod vocant *causalitatis*, e medio tollentem, illudque inter principia *a posteriori*, seu experientiae recensentem, fundamentum praecipuum realitatis objectivae humanarum cognitionum convellisse. Kantius vero dum omnem scientiam ad mera sensibilitatis phaenomena, ac subjectivas quasdam, easdemque necessarias intellectus formas reducit; dum nos tantum *phaenomena* scire, de rebus vero in scipsis seu *noumenis* nihil prorsus affirmare posse contendit; dum proprium ipsum *Ego* ad phaenomena amandat, de cujus videlicet realitate nunquam constare queat, non modo cognitionem omnem plane *subjectivam* efficit, sed impossibilem et absurdam reddit, ac scepticismi culmen attingit. Haec philosophiae revolutio, seu potius humanae rationis sub nomine *criticismi* (1) subversio prote-

(1) Optime adnotatum fuit ipsum *criticismi* verbum tum temeritatem, tum absurditatem maximam praeseferre. Numquid enim in ullo homine aliqua alia ratio superior invenietur qua possit humanae rationis *criticismum* instituere? Aut si ipsa ratio *criticismum* sui instituit, quem valorem iste habebit? Quandoquidem quidquid certitudinem objectivam rationis destrueret, destrueret simul necessario *criticismi* ipsius certitudinem objectivam. In eandem absurditatem incidit quaestio trascendentalis a qua philosophiam exordiri debere Kantius ejusque sectatores contendunt; nimirum *An sit possibilis cognitio?* Etenim ad hanc ipsam quaestionem ponendam opus est ut jam cognitio et possibilis sit et existat. Ita *Aprioristici* isti philosophiae creatores, seu potius eversores humanae rationi illudunt.

stantium praesertim animos alte occupavit, et cum veritas semper ac certitudo ex eorum manibus elaberetur eos ad nova in dies absurdiora systemata summo studio adornanda propellit. Exinde enim *idealismus absolutus*, seu *egoismus metaphysicus* Fichtei; exinde philosophia *identitatis*, seu *realismus absolutus* Schellingii; exinde systemata Bouterwekii ac Bardilii pantheistica labe adspersa; exinde demum philosophica Hegelii doctrina, qui subjectum ac objectum in idea identificari ponens, ab ideae ipsius logica evolutione realitatem ipsam objectorum educit. Nimirum isti philosophi, Kantii principiis ac exemplo excitati, scientiam ejusque obiecta *a priori* suo unusquisque modo, construere, ac ut proprio ipsorum vocabulo utamur, *creare* (1), in animum induxerunt. Ex quo factum est, ut ratio humana sive ad purum idealismum, sive ad putidum pantheismum, misero utrinque fato, dilapsa sit (2).

(1) « De natura philosophari, idem plane est ac naturam *creare* » Ita inter ceteros Fichtius edixit in op. *Natur-Wissenschaft*, seu *scientia naturae* pag. 3. Omnia neotericae philosophiae Germanicae systemata eo demum spectant, ut velut e nihilo proprium *Ego*, *mundum* ac *Deum* ipsum educant. Hinc officium philosophiae ab ipsis proclamatum *das objectiviren des Ichs*, id est τὸ *proprium Ego* ex apparenti *objectivum*, seu reale efficere. Exinde etiam illa ipsius Fichtei satis nota jactatio, qua discipulis suis pollicitus erat se in proxima sua praelectione *Deum esse creaturum*. Alia id genus nobis occurrent.

(2) Nimis forte haec de recentiore Germanica philosophia a nobis acerbe dicta aliquibus videri possent, cum tot illa tum in Gallia, tum praesertim in Germania ipsa, admiratores sit nacta. Atqui nos nil dicimus de quo multo apertius nonnulli e germanicis ipsis scriptoribus jam palam professi ac conquesti non sint. Audiatur professor Baltzer in suis *Beyträge zur Vermittlung* etc. seu *Documenta ad conciliandum rectum judicium de catholicismo et protestantismo*. Fasc. II. Uratislaviae 1840. §. 50. cujus titulus est: *Spiritus Kantiano-Hegelianus recentioris aetatis in suo mortali conflictu contra omnem fidem non philosophantis christianismi tum in ecclesia tum in civili statu*. Ita porro loquitur: » Qui noscit quem scopum sibi philosophia Germanica a Kantio inde usque praefixerit, et quomodo ipsa eum incessanter persecuta fuerit, eumque tandem in Hegelio attigerit, omni prorsus respectu ad communem ac rationalem humani generis veritatis sensum posthabito, . . . tantum abest, ut mirari queat tempestates excitatas a spiritu recentioris hujus aetatis contra quidquid *positivum* est, ut eas potius omnino naturales et necessarias agnoscat necesse sit. Germanica philoso-

11. Ex neotericae hujus philosophiae natura quid christiana religio sibi expectare deberet, pronum erat colligere. Juxta Kantii placita revelationis positivae ac supernaturalis possibilitas *noumenon* est, de quo nil sciri aut affirmari potest: quam vero ipse intra solius rationis limites statuit religionem, cujusmodi demum generis esse poterit, cum omni theoretico fundamento sit destituta, ac ratione tantum *practica* fulciatur? Haec enim caeca quadam ac subjectiva necessitate sibi veritates ipsas christianas veluti *postulata* quaedam creat, iisdemque, licet in se contradictoriis, fidem adjungit, ut nempe propriae suae libertati ac moralibus legibus credere possit. Quinam in philosophia Schellingii divinae revelationi esse posset locus, dum infinitum cum finito, Creatorem cum creatura confundit, atque unum idemque ex ipsis substantialiter efficit? Hegelius vero, qui etiam de christianae religionis mysteriis in sua philosophia pertractat, non aliam ipsis originem assignat, nisi *ideam* ipsam, quae in humano intellectu residet, et a cujus progressiva evolutione, veluti logici ac naturales foetus, eadem mysteria promanant (1). Neque vero ab eo valde differt religiosum Fichtei systema (2). De positiva igitur atque

phia in tractando veritatis negotio prorsus a se rejecit objectivum veritatis vinculum, quod ecclesiam civilemque statum . . . simul colligat, seque in subjectiva vincula catenasque conjecit.» In fasc. autem 1. ejusd. op. titulus §. 6. ita se habet: *Juvenis Germania est veluti planta infecta veneno rationalismi Kantiani.* In toto porro opere auctor eo spectat ut ostendat doleatque, prolatis documentis, excidia a neoterica philosophia Germaniae importata. Ab aliis scriptorum testimoniis allegandis hic supersedemus, cum alibi locum habere possint. Ad Gallias quod attinet ad quas philosophia haec penetravit, nota sunt nuperrime edita documenta pastoralia episcoporum, qui undique in eam veluti exitiosam religioni et statui insurrexerunt. Eminent inter ceteros arch. Tolosanus et ep. Carnutensis.

(1) Vid. Hegelii *Religions-philosophie* seu *Philosophia religionis*. De Hegelio ac Hegelismo plura alibi dicemus.

(2) Fichtius in op. *Die Anweirung zum seeligen Leben oder auch die Religionslehre*, seu *Directio ad vitam beatam aut etiam religionis doctrina*. Berol. 1828. Praelect. VI, p. 110. hoc religiosi sui systematis fundamentum jecit: «In religionis doctrina positio creationis est *primum criterium falsitatis*; negatio hujusmodi creationis, *si* haec forte ob aliquam praecedentem

historica veritate religionis christianae juxta ipsos conclamatum est. Quare hae Kantii, Fichtei, Hegeliique philosophicae doctrinae in ipso protestantium solo enatae, altae atque enutritae in primis effecerunt, ut protestantismus latens principium suum destructionis magis in dies evolveret, ac eos rationalismi ac mythicismi fructus efferret, qui tandem in Straussio suam omnem vim propemodum exhauserunt (1).

12. Porro cum haec esset neotericae philosophiae conditio, cum ratio humana ejus principiis excitata ita christianae religioni infensam se praeberet, ii qui veritatis ac religionis tuendae necessitatem in se experti sunt, ita id muneris susceperunt, ut tamen diverso inter se modo de ratione ipsa, deque ejus officiis in ordine ad christianam fidem philosophati sint. Alii enim contenderunt non tam rationi ejusque veritatis detegendae capacitati, quam interiori ac religioso cuidam sensui esse fidendum, un-

religionis doctrinam supposita esse deberet, est primum *criterium veritatis* hujusce religiosae doctrinae. » Unde subdit quod Joannes in suo Evangelio, ut judaicam de creatione doctrinam profligaret, incipit ab iis verbis: *In principio erat Verbum*, ut ea opponeret Verbo Moysis: *In principio creavit Deus*; quia nempe nihil creavit Deus, sed omnia in principio ex Logo suo, id est, ex se confecit, et quidem ex necessitate naturae suae, quia omnia ab aeterno ac necessario in Deo erant. Hinc concludit: « procul a nobis hoc phantasma creationis! » et pag. 117. palam affirmat philosophum independenter a christianismo easdem veritates necessario nexu habere, easque cum totali claritate intueri. Non id quod historicum, sed quod metaphysicum est hominem beatum efficere. In sec. praelect. p. 24. jam statuerat non *credere*, sed purum *cogitare*, et per puram cogitationem Deum immediate intueri ac possidere, religionem constituere. Hoc autem est Fichtianum illud opus in quo ipse, provecta jam aetate christianum ac religiosum se ostendere voluit. Ex his deprehendimus quibus ex fontibus neoterici Eclettismi sectatores in Galliis paradoxa sua deprompserint « *Dieu n'a point tiré l'univers du néant, mais l'a tiré de lui même. — Il est faux que Dieu soit incompréhensiblè. — C'est la raison que nous apportons en naissant, qui est le Verbe fait Chair, et il n'existe point d' autre révélation.* » Magni itaque isti philosophi seu potius increduli Galli non sunt nisi exscriptores incredulorum germanicorum protestantium.

(1) Strauss ipse fatelur, systema suum mythicum quo *vitam Jesu*, critice, seu potius impiissime adornavit, ortum ac fundamentum in Hegeliana philosophia habere, idque confirmat locis ex ipso Hegelio in medium allatis. Cf. ejus *Scripta Polemica.* fasc. 3. pag. 57.

de *sentimentalistae* aut etiam *mystici* audiunt (1). Alii rationem humanam per se nec veritates ipsas naturales sibique proportionatas (ut existentiam supremi Numinis, spiritualem animi naturam ejusque immortalitatem, justi atque injusti normam, aliaque ejusmodi) certo cognoscere posse existimarunt, sed in iis omnibus divina positiva revelatione indiguisse, quae reapse homini primitus data est, et posthac in humanum genus universum per constantem traditionem propagata. Hinc philosophiam omnem, quae positiva revelatione, illius veluti fundamento, minime praejacta, naturalium veritatum genesim, naturam, ac certitudinem demonstrandam aggreditur, tanquam *anti-christianam* aut *extra-christianam*, declarant: quare *supernaturalistae* appellari solent (2). Alii

(1) Hujus *sentimentalisticae* scholae fundamenta jecerat Reidius Scotiae philosophus; sed qui eam recentius instauravit, ac ad quendam mysticismum evexit, fuit germanus Frid. Jacobi. Ipse enim transcendentalem philosophiam exhorrescens, principia scientiae philosophicae collocavit in quadam naturali fide (a supernaturali fide distincta) qua in rationali instinctu veritates quae supra sensus sunt, uti Deus, ejus providentia, libertas animi nostri, ejusque immortalitas, lex moralis etc. sine ulla demonstratione ac ratiocinio, sed immediate prorsus percipimus. Hinc adeo intellectus ac rationis usum ad veritatem assequendam deprimebat, ut asserere non dubitaret: « Omnino ethnicus quoad intellectum, christianus cum toto corde, ego duas inter aquas fluctuo, quae nullimode in unum simul coire volunt. » Cf. *Epist. ejus posthumas.* vol. II, p. 478. Doctrina Jacobi haud paucos in Germania sectatores habuit. De quo Tenneman op. cit. §§. 406-408. Aetate hac nostra, adhaerere eidem visus est prof. Klee, cujus aliquot testimonia alibi afferemus. Extat etiam in *Ephemer.* Tubingae *Theologische quartalschrift*, seu *Scripta Trimestralia Theologica* an. 1839. fasc II. articulus *Ueber Glauben and Wissen* etc. seu *De fide ac scientia in relatione ad extremas, seu oppositas sententias ac tendentias aetatis nostrae*; cujus cl. auctor, doct. Kuhn, Jacobi philosophicam doctrinam iterum vindicat ac sectatur. Eidem etiam debetur opus *Jacobi und die Philosophie seiner Zeit*, seu *Jacobi et philosophia aetatis suae*.

(2) Hanc doctrinam jam doctissimus ceteroquin vir Petr. Daniel Huetius protulerat in libro qui vulgo eidem adscribitur: *Traité de la faiblesse de l' esprit humain.* Amsterd. 1723. quique a Lud. Ant. Muratorio confutatus est. Sed recentissima aetate eam magna eloquentia vi ac religionis studio suadere conatus est Ab. L. Bautain in op. *Philosophie du christianisme*, Paris 1835. nec non in praef. ad alterum suum opus, *Psychologie expérimentale* vol. I. Paris. 1839. Hinc illa *Bautainismi* nomen accepit, ac non modo in Gallia, sed in Germania praesertim haud paucos religiosi animi viros in sui amorem allexit. Ce-

individuae hominis rationi vim certitudinis denegantes, eam auctoritati totius humani generis, nimirum vel rationi universali, vel communi ac perpetuae traditioni contulerunt, sic ut auctoritas ista in ipso religionis negotio regula ac criterium esse deberet; hos *traditionales* propterea vocant (1). Sunt alii qui methodum *psychologicam* in philosophia veluti religioni infensam damnant, ac ab *ontologicae* ordiendum esse contendunt, nimirum ab *immediata* et *concreta* Dei ipsius intuitione: unde *ontologistae* vocari queunt (2). Denique sunt etiam qui Kantii ac Fichtei principia non tam refellere quam expurgare ac perpolire ita aggressi sunt, ut talem inde tum naturalium veritatum tum christianae fidei demonstrationem conficerent, qua Kantiani ipsi ac Fichtiani ad eam fidem amplectendam omnino cogerentur (3).

terum quas haec doctrina subierit vices, et quanta animi docilitate auctor ejus quod in ea potissimum improbandum erat, retractaverit, omnes norunt. Nos inferius ex professo de hac doctrina cum agere debeamus, documenta afferemus.

(1) Doctrinae hujus sectatores non multum inter se ac sibi ipsis constant; quandoquidem nunc ad rationem universalem humanam, veluti supremum veritatis criterium, nunc ad auctoritatem generalem totius humani generis, nunc ad traditionem constantem et perpetuam appellant. Quidquid sit eos *traditionalium* nomine appellamus. Huic scholae primordia dederat clariss. vir comes de Bonald, de re catholica optime meritus. Posthac vero novam nacta est formam in scriptis De La Mennais, unde *Lamennaismus* profluxit. Eidem adhaesit Laurentie in op. *Introduction à la philosophie, ou Traite de l'origine et de la certitude des connaissances humaines*, Paris 1826. D. Gerbet in op. *Des doctrines philosophiques dans leurs rapports avec les fondemens de la theologie*. Paris 1826. (qui tamen egregius vir ab illis placitis laudabiliter se recepit), aliique nonnulli etiam ex Italis. Adnotandum porro est hujus doctrinae asseclas cum altera schola, quae *supernaturalistica* dicitur, plura habere communia; quandoque proinde et *supernaturalistae* vocati sunt. Quod tamen inter *Bautainismum* et *Lamennaismum* intersit, exponit ipse Bautain in opusc. *Quelques reflexions sur la doctrine du sens commun*. Paris. 1833.

(2) Ita praesertim recentissime cl. Ab. Vincentius Gioberti in opere « Introduzione allo studio della filosofia » Brusselle 1840. ubi ad Platonica seu potius ad Malebranchii placita instauranda totus se confert.

(3) Ad hanc classem pertinet Georgius Hermes cum sectatoribus suis. Hinc systema philosophicum Hermesianum *Nova Kantii editio a discipulo correcta* in Germania appellatum est; nonnullique etiam ex ejus asseclis fassi sunt, ut suo loco videbimus, Hermesium e Kantii ergastulis haud satis emersisse.

13. Ex historica hac praesentis controversiae de officio rationis ante fidem spectatae veluti adumbratione, liquet duas hinc inde extremas ac inter se oppositas opinandi rationes se offerre; alteram nempe eorum, qui nimis tribuunt rationi, alteram illorum qui rationis vim vehementer deprimunt aut etiam plane tollunt. Nos pro suscepto munere cum tot inter discrepantes sententias quid a ratione ante fidem, scilicet ad fidem cognoscendam et amplectendam praestari legitime possit, statuere debeamus, in duos articulos, quae disceptaturi sumus distinguimus, in quorum altero de recto rationis usu ante fidem, in altero de abusu rationis ante fidem perctractabimus (1).

ARTICULUS I.

De recto rationis usu ante fidem

14. Rectum rationis usum in religionis inquirendae et capessendae negotio vindicaturi, theologi nos partes agere

(1) Dum nos de rationis usu atque officio ante fidem pertractare aggredimur, longissime ab errore Hermesii abhorremus juxta quem unusquisque per hunc praevium rationis suae processum ad fidem pervenire deberet, suamque fidem, ut ita dicam, iterum construere, ut *rationabiliter* credere posset. Hoc christianao fidei plane esset eversivum, quandoquidem suspensionem assensus objectis fidei in animo ita comparato supponeret. Quaestionem igitur sub alio adspectu agitamus; nimirum 1. nimis interest theologi cognoscere discrimen inter ordinum veritatum naturalium ac veritatum supernaturalium, et num ordo logicus inter illas naturales veritates detur ita nt una ex alia probari queat, tametsi in ordine chronologico seu historico omnes per revelationem positivam primitus homini revera innotuerint; 2. quia et extiterunt et etiamnunc plures existunt gentes ad quas revelatio positiva non pervenit, ac proinde nimis quoad illas refert statuere utrum naturali lumine potuerint aut possint veritates, quae rationis captum haud exsuperant, ante fidem cognoscere; 3. quia haec distinctio ac logica veritatum *classificatio* omnino necessaria est ad eos qui revelationem positivam et christianam fidem negant refellendos, eosdemque ad hanc fidem adducendos; 4. demum quia id etiam ad confirmationem propriae fidei jam susceptae utile est, dum evidens fit rationem rite adhibitam ad christianam fidem veluti manuducere. Nos igitur viae insistimus illi quam insigniores christianae revelationis ac religionis apologetae perpetuo tenuerunt.

non autem philosophi meminisse debemus. Nostrum proinde haud est rationis humanae vindicias suscipere adversus trascendentales ac idealistas, humanarumque cognitionum veritatem, certitudinem ac realitatem objectivam ostendere. Id recentiore hac aetate haud pauci clari nominis philosophi tum externi tum Itali, licet non una eademque via, praestiterunt, e quibus penitior rerum harum notitia erit haurienda (1).

15. Attamen cum de rationis natura ac vi identidem sit nobis agendum, cumque haud parum intersit theologi rectas hac de re ideas sibi comparare, ne falsas inde in ipsam theologiae provinciam inferat consecutiones, ipsamque fidei naturam pervertat, nonnulla heic ex philosophiae penu deprompta, juniorum praesertim theologorum commodo, praemittere necessarium ducimus, quae quandam veluti basim ac fundamentum infra disputandis constituant. Dum vero quae recta sunt ac saniorum philosophorum judicio quoad substantiam probata proferimus, haudquaquam nos intelligimus quaestio-

(1) De externis scriptoribus, qui hanc spartam adornarunt nimis longum esset dicere. Inter Italos enituit Caesar Baldinottus, qui primus forte in Italia cum kantiana philosophia parum adhuc esset comperta, eam brevi sed validissimo scripto profligavit. Cf. *De Kantii philosophandi ratione et placitis ut ad metaphysicam generalem referuntur. Append. ad Tentaminum philosophic. lib. tres.* Patavii 1817. p. 379. Recentius egregiam eidem rei operam navarunt Paschalis Galluppi, Ant. Rosmini, Salvator Mancino, Balthassar Poli, Aloysius Bonelli, aliique, quibus recentissime addi potest siculus P. Romano S. J. in op. *La scienza dell' uomo interiore e delle sue relazioni colla natura e con Dio.* Palermo 1840. vol. 1. Si quis uberiorem de philosophis Italis recentioribus cupiat notitiam, adeat opus cit. Wilhelmi Tenneman translatum italice a cl. Balth. Poli, qui opus illud magnis supplementis auxit, ac continentem ad haec usque tempora philosophiae Italicae historiam contexuit. Mirum porro est quinam Italicae res in hac tanta disciplinarum omnium cultura, ac frequentissimo gentium etiam inter se dissitarum commercio ab externis non paucis scriptoribus ignorentur. Prodiit superiore an. 1841. Viennae compendium historiae philosophicae sua haud carens laude, auctore profess. Leandro Josepho Stanke Benedictino Pannonio. Historiam suam ad nos usque ducit: de Hungarica, de Polonica, de Russica, de Hispanica, Lusitanica etiam philosophia aliquid profert. De Italorum philosophicis operibus altum silentium! Itane igitur ex philosophiae campo evanuit Italia?

nes mere ideologicas ac psychologicas dirimere. Ab hoc enim, si quidem illae Fidei veritatem non attingant, theologo temperandum omnino est. Sunt autem insequentia.

PRAENOTANDA

16. Humanae naturae *incredibilem veri visendi cupiditatem* inesse, ut praeclare adnotabat Tullius, unusquisque in se sentit atque experitur. Undenam porro hic animi sensus, haec veri et falsi qualiscumque notitia, si *verum* pro humana mente haud existeret, aut numquam illud assequi posset? Unde illa veri ac falsi distinctio, atque acris in homine falsum pro vero accipiendi anxietas atque formido, si numquam ipse primum ab altero valeret dignoscere? Hoc certe unum satis per sese ostendit, mentem cum objecto suo, scilicet *vero*, naturalem proportionem habere, ac ita proinde esse natura comparatam, ut cum eo, saltem aliquando, vi sua possit conjungi.

17. At enim id ipsum ex accurata mentis nostrae analysi luculenter elucet: talibus quippe mediis praesidiisque a natura, rectius a supremo naturae Auctore, illam instructam deprehendimus quibus veritatem tuto, saltem in aliquibus, certoque valeat attingere. Duplici enim humana cognoscendi facultas elemento sive ordine constat, ordine videlicet *empyrico* ac *rationali*, sive ordine sensibili ac ideali, vel, si ita appellare lubet, ordine *psychologico* ac ordine *logico* vel *ontologico*. Unum tamen idemque est principium illud quod sentiens simul atque intelligens duplicem illum ordinem in se arctissime conjungit, eorumdemque nexum percipit ac intuetur. Quo fit ut veritas ac objectivitas realis humanae cognitionis, ac scientiae certitudo ex hac tantum diversorum ordinum seu elementorum conjunctione exurgere ac efflorescere possit. Nec vero tot illa absurda systemata, quae re-

centiorem philosophiam infecerunt, aliunde magis profecta sunt, quam ex violenta atque arbitraria prorsus ordinis sensibilis disjunctione ab ideali, per quam nempe ea quae natura intime copulata sunt ab invicem divellendo, vel ad abjectum empyrismum atque adeo materialismum, vel ad purum idealismum deventum est.

18. Ex duplici hoc cognitionum ordine nonnullae diversi itidem ordinis essentiales, ac, ut ita dicam, fundamentales veritates dimanant, quae humanae certitudinis ac scientiae basim efformant. Ex ordine enim empyrico sive ex factis internae experientiae habet humana mens intimum ac substantialem *sensum* sui ipsius, seu quod recentiores vocant proprii *Ego* : quippe cum animus sibi ipsi intime applicatus sit, seipsum perpetuo *sentiat* oportet sic ut numquam nos sine nobis esse ac vivere possimus (1). Hinc animus ideam existentiae suae, nullo alio

(1) Si animus se ipsum non semper sentiret, si nos sine nobis unquam esse possemus, de identitate ac personalitate nostra certi ne quidem esse possemus. Opportune cl. Gallupius in *Saggio sulla critica della conoscenza*, Napoli 1819. tom. I, p. 17. « Se la coscienza, inquit, che io ho delle mie modificazioni non fosse unita al *sentimento* del mio essere, io non saprei certamente riconoscere, che ciò che mi è accaduto jeri, sia accaduto a me stesso : io non potrei certamente riguardarmi lo stesso essere nell' atto che le mie percezioni, i miei pensieri, le mie modificazioni si moltiplicano, cessano di essere, e si soccedono incessantemente. » Exinde patet absurditas conceptus Fichtei juxta quem « *Ego ponit, creat* seipsum eo ipso identico actu quo ponit, seu creat *Non-Ego*, scilicet mundum. » Quasi nempe (ut ceteras absurditates de illa creatione praeteream) ut *Ego* sentiat se ipsum, egeret omnino ut simul sentiret illud quod *Non-Ego* est. Et quonam pacto *Ego* seipsum et mundum ponere posset, nisi jam prius haberet sensum sui ? Hinc etiam absurditas doctrinae Schellinghianae. « Tò *Ego* (nempe primitivum *Ego*) non est ens, non est aliquid reale, nullam habet aliam proprietatem nisi hanc negativam (nempe ut nihil sit). Primum philosophiae problema est invenire id quod nequeat absolute cognosci tamquam *ens*. » *System des trascendentalen Idealismus*, seu *systema idealismi transcendentalis*. Tubing 1800. vol. III, pa. 43-49. Hinc demum perabsurdi conatus omnes neo-Germanicae philosophiae, quae duo *Ego*, alterum scilicet *phaenomenicum*, alterum *substantiale*, unum *subjectivum*, alterum *objectivum* distinguens, inquirit quomodo *phaenomenicum Ego effici substantiale* possit, quomodo ex *subjectivo* in *objectivum* ac reale transire. Nempe omnia haec ex abstractionis abusu profluunt, quo videlicet isti philosophi supra id omne quod est *subjectum* et *objectum*, se extollere volunt, ac ad *purum cogitare aut sentire*, ni-

rationis principio interposito, nullius ratiocinationis ope, sed omnino directe percipit: atque hinc propriae existentiae veritas demonstrationem non patitur, cum in facto consistat, sed eo ipso quod in dubium vocetur, affirmatur, eaque contumaciter denegata, nulli superest cognitioni, nulli cogitationi locus (1).

19. Item ex hoc factorum empyricorum ordine sensum intimum seu conscientiam habemus earum quae in nobis accidunt affectionum, tum scilicet illarum quas in nobis a nobis ipsis excitari ac fieri sentimus, quarumque proinde nos ipsos principium agens esse intuemur, tum illarum quae in nobis quidem, sed non a nobis,

mirum omni prorsus *subjecto* ac *objecto* carens pervenire, quod quidem implicat in terminis. Jure proinde scribebat Bautain in cit. *Psychologie expérim.* tom. 1, p. 229. « Il y a en général dans le mouvement philosophique do l' Allemagne plus d'imagination que d' intelligence, et il en sort plutôt des abstractions de la pensée, formulées en images ou representées en symboles, que de véritables idées. » Haec tamen dum de hujus philosophiae indole pro veritate observamus, non ita intelligenda sunt, quasi Germaniam totam incusare velimus. Fervent utique ibidem utilium disciplinarum studia; egregia florent ingenia; optima in lucem opera prodeunt; ac in pluribus certe catholicis solida scientia cum sincerae religionis amore conjuncta viget.

(1) Hoc argumento potissimum jam usus erat Augustinus ad scepticos confundendos, de quibus ipse adnotat *De Trinit.* lib. xv, cap. 12. « Cum enim duo sint genera rerum quae sciuntur, unum earum, quae per sensus corporis percipit animus, alterum earum quae per seipsum, multa illi philosophi garrierunt contra corporis sensus, animi autem quasdam firmissimas per se ipsum perceptiones rerum verarum, quale illud est quod dixi, scio me vivere, nequaquam in dubium vocare potuerunt. » Sed cf. ibid. sublilem Augustini ea de re in academicos disputationem. Hoc ipsum argumentum multo ante adhibuerat Tullius *Tuscul.* lib. 1, cap. 22. 23. ubi inter cetera scribit: « Sed si qualis sit animus, ipse animus nesciat, dic quaeso, ne esse quidem se sciet? Ne moveri quidem se? Sentit igitur animus se moveri, quod cum sentit, illud una sentit se vi sua, non aliena moveri. » Ita hanc veritatem propria quisque evidentia, ac communis hominum sensus semper agnoscere debuit ex ipso evidentissimo ac certissimo perceptionis facto, quo posito incompossibilis est ipsius non existentia. Nescio igitur cur si quis ad recentiores scepticos ac idealistas refellendos ex hoc indubitato facto primitivo philosophando exordiatur, apud nonnullos *rationalismi* et *extra-christianismi* notam incurrere debeat. Abusus certe abstractionis eliminandi sunt, sed non idcirco quod verissimum est debet improbari, atque ut christiana religio vindicetur, a certitudine propriae sui existentiae, quod plerique facere videntur, infirmanda initium ducere.

immo nobis etiam invitis fieri persentimus, sic ut in iis principium tantum patiens nos esse evidenter cognoscamus. Hae porro omnes sunt veritates facti seu experientiae, quas propria cuique conscientia immediate revelat, et de quibus nemini possibile est dubitare. Sunt veritates objective reales, cum ordo sensibilis sit omnino realis et concretus, ordo sit existentiae, neque dum sentit animus fieri potest ut non sentiat.

20. At enim veritates ejusmodi, utpote in facto singulari et contingenti positae, necessitatem quidem habent, hypotheticam tamen; nequeunt proinde per se absolutam illam necessitatem atque universalitatem humanae cognitionis gignere, ex quibus scientia vere ac proprie conficitur. Haec igitur sublimiora cognitionis elementa ab altiore ordine, nimirum rationali atque ideali, sunt repetenda. Ad hunc porro spectant abstractae illae atque universales notiones, quae in omnibus ratiociniis inveniantur oportet, et sine quibus nullum unquam posset ratiocinium concludi. Ad hunc pertinent suprema illa rationis principia, quibus mens vere intelligens ac rationalis constituitur, quae evidentia sua semper fulgent, atque absolutam ceteris cognitionibus firmitatem impertiuntur (1). Haec vero principia evidentissima cum sint,

(1) « Certitudo scientiae, ait s. Thomas, tota oritur ex certitudine principiorum (*De verit.* q. XI, art. 1.) ». « Intellectus semper est rectus secundum quod intellectus est principiorum circa quae non decipitur (1. p. q. 12. ar. 3.) ». « Ea quae naturaliter rationi sunt insita verissima esse constat in tantum, ut nec falsa esse sit *possibile* cogitare (*cont. Gent.* lib. 1, c. 21.) ». « Per lumen naturale intellectus redditur certus de his quae lumine illo cognoscit, ut in primis principiis (ibid. lib. III, c. 15.) ». « Invenitur aliquid verum in quo nulla falsitatis apparentia admisceri potest, ut patet in dignitatibus, unde intellectus non potest subterfugere quin illi assentiatur (II. dist. q. 25. ar. 2.). » Alia innumera ex s. Thoma colligi possent, ut eluceat contra nonnullos recentiores sive philosophos sive theologos, qui certitudinem principiorum rationis infirmant aut etiam convellunt, quantopere s. Doctor qui et philosophus et theologus perinsignis erat, ipsis adversetur. Necessitatem idearum universalium et axiomatum ad scientiam constituendam valide Leibnitius vindicavit contra Lockium in *Dialogues de Philalètes*. Egregia hac de re contra empyricos, nominalistas, conceptualistas veteres ac recentio-

ac logicam necessitatem praeseferant, nulla egere queunt probatione (1). Attamen propter intimum nexum quo veritates omnes absolute necessariae secum inter copulantur, analytice revocantur ad principium illud quod *contradictionis* dicitur, quo nempe *rem haud aliter esse posse* mens intuetur, siquidem esse simul ac non esse aequationem perfectam cum nihilo absoluto constituit, ut ne cogitari quidem possit (2). Hinc igitur humana ratio supremum lumen suum mutuatur; hinc normam ac regulam generalem habet, eandemque firmissimam veritatis secundum quam de statu animi sui in ordine ad cognitionem veri dijudicat (3). De quo tamen ut res rite explanetur, singillatim est aliquid declarandum.

res habet Baldinotti in op. cit. *Tentamin. Metaphysicorum* cap. IV. *de vero*.

(1) Haud recte proinde a Pascal in suis *Pensées* etc. secunda part. art. 4. *prima principia* indemonstrabilia esse dicuntur ob infirmitatem humanae rationis « Cette impuissance ne conclut autre chose que la faiblesse de notre raison, mais non pas l' incertitude de toutes nos connaissances. » Non enim ex infirmitate rationis id provenit, sed ex ipsa natura principiorum illorum in quibus veritas intuitiva evidentia conspicitur, ita ut animus nil in ipsis ultra possit requirere. Hoc ipsum docet s. Th. locis nuper allegatis. Ceterum nimis forte a Pascal naturalem humanae rationis certitudinem depressam fuisse adnotarunt de Gerando, Gallupius, Rosminius, *Opusc. Filosofici* Milan. 1827. vol. I, p. 92. aliique. Pascalio haud parum usus est Lamennais in iis quae contra rationem individuam hominis congessit.

(2) Principium *contradictionis* (quod alii per principium *identitatis* exprimunt) est certe universalissimum omnium principiorum, atque omnium velut apex, cum ideam tantum *entis* praesupponat, quae qui dem est objectum primarium ac universale intellectus. Ut enim scribit s. Th. *De verit.* q. 1, ar. 1. « Illud quod primo intellectus concipit quasi notissimum et in quo omnes conceptiones resolvit, est *ens*. »

(3) Criterium generale quod ultima norma sit veri distinguitur plane a criteriis particularibus quae variis praesunt fontibus atque instrumentis unde veritatum cognitio desumitur: hinc scholastici illud criterium *secundum quod*, hoc criterium *per quod* nuncupabant. Primo illo sensu posset *principium contradictionis* spectari veluti generale criterium seu norma veri, non quatenus ipsum *per se* tantum ullam *realitatem objectivam* probare valeret, non quatenus omnes veritates deberent ad *logicam necessitatem* illius principii, ut verae sint, revocari posse, quae quidem omnia essent falsissima: sed quatenus animus in illo supremo, evidentissimo, ac firmissimo principio habet unde judicet de *diversa* veritatum natura, ac de *diverso* certitudinis genere ex iis consequente. Nam dum animus in quacumque veritate firmiter conquiescit id ex eo provenit, quod *ita* et *non aliter rem esse* dijudicat, nimirum quia videt in *iis adjunctis* aliquam oppositi *impossibilitatem*

21. Ac recte quidem certitudo potest definiri, *firma et rationabilis animi persuasio de veritate rei cognitae; firma* scilicet quae omnem errandi formidinem excludat, sic ut animus rei veritati adhaereat: *rationabilis*, quae ex legitimo judicandi motivo proveniat. Unde consequitur certitudinem omnem, si in se spectetur, *in indivisibili* ut ita dicam, positam esse; siquidem firma illa ac rationabilis persuasio vel habetur vel non habetur, nil medium est; ac nullo propterea pacto potest certitudo cum probabilitate quantumvis maxima confundi. Porro cum ea rationabilis persuasio ex qua certitudo gignitur, non ex caeco quodam instinctu proficisci dicenda sit, sed ex ipso veritatis lumine, quae mentem collustrat, ejusque sibi suo jure vindicat assensum, semper ex evidentia, scilicet ex necessitate aliqua *propositionis* promanet oportet, qua mens ad veritatem agnoscendam et tenendam impellatur, dum *ita et non aliter* rem esse evidenter cognoscit (1). Eget proinde humana mens legitimis validisque motivis, quae illam necessitatem ostendant; et quoniam motiva ejusmodi pro diversa objecti quod animo obversatur natura, diversa esse queant, hinc certitudo diversi itidem generis, quod probe attendendum est, exurgit.

22. Haec porro motiva vel *intrinseca* sunt vel *extrinseca. Intrinseca* dicimus quae veritatem propositionis sive necessitatem nexus inter subjectum et praedica-

nempe aut *metaphysicam*, aut *physicam*, aut *moralem* juxta diversum veritatum genus id quod magis ex dicendis declarabitur. Dici ergo possel hunc esse veluti characterem quemdam *evidentiae* ipsius, qui illam semper comitetur, ejusque naturam explanet. Hinc nos nullo pacto abhorremus ab iis qui in *evidentia* criterium hujusmodi collocant.

(1) « Certitudo, inquit s. Th. 3. dist. q. 2. ar. 2., quae est in scientia et intellectu *est ex ipsa evidentia eorum* quae certa esse dicuntur. » Ea porro evidentia supponit *aliquam* necessitatem *propositionis* clare perspectam, qua fit, ut animus rationabiliter suum ejus veritati consensum denegare non possit. *Per propositionem* generatim hic intelligimus quamcumque veritatem sive *rationis* sive *facti*, quae nimirum, qualiscumque demum ea sit, per aliquam propositionem semper potest enunciari.

tum *intrinsece* ostendunt. Id quod dupliciter evenire potest, nimirum vel *absolute*, cum scilicet ostendunt necessitatem *absolutam* propositionis seu a *priori* ex ipsa objecti natura dimanantem (1): vel *contingenter* cum necessitatem *hypotheticam* seu *a posteriori* propositionis exhibent, quae videlicet ex aliquo facto contingenti profluit, quo posito fieri nequit, ut propositio necessario vera non sit (2). Praeterea motiva illa intrinseca sive necessitatem absolutam propositionis sive hypotheticam exhibeant, id aut *immediate* aut *mediate* efficere queunt. Aliae quippe propositiones sunt per se sive intuitive evidentes, aliae vero ad quas certo cognoscendas per ratiocinium adducimur, quaeque propterea veluti illationes ex primis veritatibus intuitivis eruuntur, unde conficitur *demonstratio*. Et quoniam primitivae hae veritates ex jam praejactis, duplicis ordinis sunt, scilicet vel logicae, vel psychologicae, duplex etiam demonstrationis genus datur, alterum nimirum a *priori*, alterum *a posteriori*, prout ab illis vel istis primis veritatibus ratiocinando concluditur. Utraque tamen si rite sit instituta, nempe si necessarium nexum inter veritatem intuitivam atque eam quae inde deducitur ostendat, *apodictica* dicitur et est, ac veritas proinde deducta ejusdem evadit certitudinis cum principio a quo deducitur.

23. Ex iis porro quae heic enucleavimus patet motiva *intrinseca* certitudinis, seu intrinsecos fontes cognoscendi ex quibus illa dimanant, esse *sensum intimum* quoad facta interna; *sensibilitatem*, quam vocant, *externam* quoad facta quae aliunde proveniunt; ac demum *rationem* quatenus vel prima necessaria atque universalia principia exhibet, vel alias veritates ex aliis jam certis

(1) Tales sunt omnes veritates mathematicae, axiomata etc. cujus videlicet necessitas ex ipsis idearum necessariis relationibus exurgit.

(2) Tales sunt veritates facti interni, quae scilicet ab ipsa interiore cujusquo conscientia immediate revelantur, uti propria existentia etc.

ratiocinando deducit. Patet insuper certitudinem quam diversa ejusmodi motiva gignunt, esse vel *logicam* aut *metaphysicam*, vel *physicam* dumtaxat, prout certitudinis motiva ab uno alterove ex illis fontibus desumuntur (1).

24. Per motiva autem *extrinseca* certitudinis ea proprie intelligimus, quae nobis nullo pacto aperiunt veritatem intrinsecam propositionis, seu necessarium nexum quo subjectum ac praedicatum intrinsece copulantur, sed tamen nobis praebent indicium vel connotatum aliquod certum de nexu illo, ac proinde de ipsius propositionis veritate (2). Hujusmodi porro indicium potissi-

(1) *Logica* ac *metaphysica* necessitas pro una eademque a veteribus accipiebatur ac etiamnunc accipitur. Plerique tamen logicam ad necessitatem intrinsecam ex relationibus idearum exurgentem, metaphysicam ad facta sensus intimi immediate referunt. Nos metaphysicam necessitatem dicimus, tum quae in intrinseca idearum convenientia vel repugnantia sita est, quaeque absoluta cum sit, cum logica necessitate identificatur; tum quae in facto sensus intimi immediato nititur, quaeque metaphysica *hypothetice* est. Certitudo physica duplicis est generis: quandoquidem talis est tum illa quae ex sensibilitate externa immediate provenit, tum illa quae partim nititur huic sensibili immediatae perceptioni, partim vero principio firmo rationis in legum physicarum constantia fundato. Ita dum corpus aliquod video, certus sum physice illud gravitate pollere, etiam ante omne experimentum.

(2) Egregie duplicem hunc cognoscendi modum ac certitudinis fontem intrinsecum et intrinsecum explicat cl. Gerdilius in sua *Introduz. allo studio della religione* ed. Rom. tom. IX, p. 27. « Per conoscere la verità o la falsità di una proposizione conviene sapere, se l' attributo che si afferma o si nega convenire al soggetto, a lui conviene realmente o non conviene. Ora due sono le maniere d' investigare cotesta convenienza, l' una traendo dall' idea del soggetto e dell' attributo argomenti o evidenti, o verisimili, che una tal convenienza dimostrino o additino. L' altra maniera si adopera, quando nel soggetto e nell' attributo considerati verso di loro niente appare, che ne scuopra la lor convenienza, o ripugnanza, onde forzati siamo di ricorrere ad argomenti estrinseci, che di questa convenienza, o ripugnanza ne facciano certi. Nell' adoperare la prima maniera il giudizio che si fa della verità, o falsità di una proposizione, nasce dalla conoscenza diretta, che si ha della verità, o falsità di quella considerata in se medesima, voglio dire, che si vede, o s' intende in qualche modo la connessione o ripugnanza, che passa tra l' idea del soggetto e dell' attributo, e si sa pertanto non solo, ch' è vera, ma di più quale è la ragione, che intrinsecamente ne determina la verità. Colla seconda maniera si può saper soltanto, che sono gli estremi connessi, o ripugnanti, senza che aver si possa una diretta conoscienza della lor connessione, o ri-

mum est *auctoritas*, sive testimonium aliorum; quoties propterea certitudo habetur de connexione hujus indicii, nimirum *auctoritatis*, cum propositione de qua agitur, ac simul certitudo de illius indicii veritate, certi omnino reddimur de veritate ipsius propositionis (1). At quoniam haec certitudo non inde provenit, quod illius veritatis rationem intrinsece perspiciamus, sed ab extrinseco cognoscendi fonte, scilicet auctoritate, hinc nos veritati illi ob auctoritatem assentiri, id est, *credere* dicimur. Quo fit ut si auctoritatis veritas evidens sit, propositio quae per eam innotescit *evidenter credibilis* fiat. Auctoritas vero sive testimonium cum vel Dei ipsius possit esse vel hominis, fides vel divina erit vel humana.

25. At enim quamnam certitudinem de illius extrinseci indicii veritate, scilicet *auctoritatis*, assequi possumus, et quaenam inde necessitas assensus dimanat? Si auctoritas illa in Dei ipsius testimonio posita sit, absolutam ac metaphysicam certitudinem parere per se patet. At si de hominum testimonio circa sensibilia facta sit sermo, illud certe per se errori obnoxium esse posse quis neget? Attamen hoc ipsum testimonium adeo plerumque omnibus spectatis, ac praesertim si pluribus testibus confletur, ineluctabile evadit, ut firmam illam ac rationabilem de veritate rei cognitae persuasionem, propriam scilicet veramque certitudinem parere possit

pugnanza: onde sta la sicurezza, che una cosa è vera senza veruna intelligenza della sua verità, giacchè la verità obbiettiva consiste nella connessione delle cose.» Hanc ipsam theoricam pertractat p. 135 et seqq.; eandemque applicat *mysteriis* christianae revelationis. Quamvis porro *auctoritas* praecipue pertineat ad hunc cognoscendi fontem extrinsecum, non ea tamen sola ipsum constituit: etiam quae dicuntur *apogogicae* demonstrationes seu *ab absurdo*, ab extrinsecis argumentis procedunt.

(1) Certe etiamsi e. g. quis numquam viderit Londinum, ac proinde haud videat quomodo attributum existentiae realiter conveniat ei civitati, tamen cum tanta testimoniorum ac monumentorum copia illam propositionem facti, quod *Londinum existit*, suffultam cognoscat, *extrinsece* quidem, sed omnimodam acquirit certitudinem, quod haec propositio facti verissima sit.

ac debeat. Ex una etenim parte probari plerumque potest testium *scientia* vel cognitio facti, quae nimirum certitudine physica nititur, quaeque connexionem testimonium inter et factum certissime ostendit: ex altera vero parte firmiter adeo potest probari eorum veracitas, ut evidenter constet eos illis in adjunctis non modo non esse mentitos, sed nec potuisse quidem actu mentiri. Id namque si quis negare aut in dubium revocare tunc velit, eo deveniat oportet ut effectum omnino sine causa dari posse asserat, ac principium proinde metaphysice certum inficietur (1).

26. Haec igitur veracitas in iis fundatur legibus quae naturae hominum morali alte insident, quasque constantissimas esse ex perpetua omnium aetatum ac locorum circa mores agendique rationem hominum observatione est apertissimum. Hinc certitudo *moralis* vocatur, quae quidem in humana vita latissime patet, cum non fides modo omnis historica, sed scientiae politicae, legislativae, judiciales, oeconomicae quibus humana societas gubernatur, suum in ipsa habeant fundamentum. Humana igitur auctoritas, licet saepe probabilitatis fines non excedat, plerumque ad veram certitudinem assurgit, quae non possit ab homine ratione utente respui, quin sibi, saltem quandoque, haud minorem inferat vim, quam si veritatem aliquam logica necessitate pollentem oppugnet (2). Quare omnino rejicienda veluti hujus cer-

(1) Rem hanc mirifice illustrat cit. Gerdilius in *Saggio d'instruzione Theologica* art. *Della storia umana* cit. ed. tom. x, p. 270. Cf. etiam *Défense du Christianisme* ou *Conferences* etc. *par Mg. Frayssinous. Du Temoignage*, nec non egregias *Philosophicas institutiones* cl. collegae mei nunc in Greg. coll. theol. dogm. profess. P. Aloysii Dmowski, Lovanii primum cusas, ac postea Romae recusas. tom. I. logicae pars. II, art. x. *De auctoritate*.

(2) Recol. superius dicta in nota. Verissime iterum adnotat Gerdilius, quod cum agitur de probabilitate licet maxima, persuasio animi potius fertur ad *facilitatem* quod factum ita se habere possit; sed in certitudine morali, judicium animi fertur directe in ipsam *existentiam* ac *veritatem* facti, atque in ea conquiescit. Cf. *Diss. dell' orig. del senso morale* tom. II, opp. pag. 201.

titudinis eversiva ea est philosophica doctrina, quae illam dumtaxat repetit ex officio morali, quo nos hisce in casibus, propter rationis practicae dictamen, tenemur ad assensum testimonio aliorum praestandum (1). Nam quamvis id daretur, cum veritas hujus testimonii probabilitate tantum constat, qua quidem una in plerisque vitae negotiis homines prudenter agere possunt, falsum tamen de vera morali certitudine esset. Haec enim theoretice etiam, scilicet in ratione ipsa theoretica persuasionem illam ingerat oportet, quae firma et rationabilis sit, quaeque omnem errandi formidinem, omneque dubium excludat (2). Nam si in ratione theoretica semper maneret mera probabilitas licet summa, ac nonnisi per rationis practicae seu moralis dictamen vera fieri deberet certitudo, jam numquam ad hanc certitudinem perveniretur, quippe per meram illam practicam acquiescentiam nec rerum immutaretur natura, nec theoretica ratio firmam illam persuasionem, quae dubium omne amovet, umquam assequeretur.

27. Patet itaque 1. certitudinem sive logicam ac metaphysicam sive physicam, sive moralem in natura verae certitudinis aeque convenire: 2. pro diversa tamen objecti natura ac diverso motivo ex quo gignitur non eandem, sed *diversam* propositionis *necessitatem* requiri: 3. ea quae sive intrinseca necessitate *a priori*, sive necessitate intrinseca in ipso immediato sensus intimi facto fundata nituntur, ejusmodi intuitiva evidentia fulgere, ut intellectus assensum omnino rapiant ac extorqueant: quae vero ex primis veritatibus intuitivis longiore deductione

(1) Hanc esse G. Hermesii doctrinam nemo est qui nesciat, de qua alibi fusior erit sermo.

(2) Certitudo non potest nisi ad rationem *theoreticam* pertinere, atque ex hujus firma persuasione progigni, unde ratio *practica* nil certi imperare potest nisi in ratione theoretica fundatum sit. Secus non erit nisi mere pratica *fides et acquiescentia*, quam etiam sceptici et acataleptici ultro admittebant, quamque recentiores Kantiani, Fichtianique ultro ac libentissime veluti naufragii tabulam arripiunt.

eruuntur ; item quae physica vel morali certitudine tantum constant, non eandem immediate vim in intellectum habere , propterea in iis assentiendo voluntatis influxui magis aditum patere posse (1) : 4. *scientiam* ac *fidem* in eo praesertim discriminari , quod in illa intrinsecam propositionis veritatem , seu rationem ejusdem clare pervideamus , ac rem proinde per causas suas cognoscamus ; in hac vero nullatenus perspiciamus intrinsece , sed indicium dumtaxat , certum tamen , habeamus ex quo nobis *extrinsece* propositionis veritas constat.

28. Non igitur scientia ac fides simul sunt permiscendae : quod quidem facere videntur , qui nuperrime statuunt scientiam omnem sine fide satis haud esse ad realitatem objectivam rerum constituendam (2) : scientiam seu *scire* nonnisi necessitatem cogitandi et cognoscendi gignere posse , sed non necessitatem pro vero ac reali objectum cogitatum ac scitum tenendi : hoc tantum haberi cum scientiae praeviae accedit , veluti novus ac omnino distinctus psychologicus status, *fides* qua credimus firme veritati illius cognitionis , ac objectorum per eam cognitorum realitati (3). Unde certitudo non ex scientia

(1) Certe dum intellectus *directe* percipit ea quae intuitiva evidentia pollent , nil potest in iis voluntas: tamen quoad illas ipsas veritates in cognitione *reflexa* posset voluntas saltem conari intellectus evidentiam obscurare , aut certe alio ejus attentionem divertere , ne veritatum illarum fulgore percellatur. Ita porro agunt sceptici omnes , si quidem eo dementiae progredi queunt, dum primitivas ipsas veritates rationis et facti in dubium revocant. Cum autem veritas immediate non fulget , cum ratiocinatione opus est , et praesertim si haec plurium factorum contingentium examini nitatur , voluntas , si male comparata sit , potest multo facilius ordinem idearum perturbare, ita ut veritas intellectui satis non appareat. Ita in certitudine praesertim morali fieri potest. Hinc est quod ut sani omnes philosophi docent , ad inquisitionem veri nimis interest , ut voluntas recte ac sincere procedat. Fuse distinctionem inter *directam* et *reflexam* cognitionem enucleat cl. Rosmini in op. *Origine delle Idee* Romae vol. IV, pag. 303.

(2) Haec doctrina ex Hermesii fontibus fluxit , uti suo loco videbimus. Attamen eam magis evolvit ac illustravit prof Baltzer a nobis jam citatus , qui nempe eam omnino necessariam existimat ut absurda Kantiana, et Fichtiana principia de certitudine objectiva convellantur. Cf. op.cit.fascic. 1. §. 14. *Glauben und Wissen* , seu *credere et scire*.

(3) Ita exemplo rem explanat prof.

licet intuitivae evidentiae, sed ex accedente illi fide suam psychologicam genesim, ut loqui adamant, agnoscit. In eo vero fidem *scientiae*, ac fidem *auctoritatis* seu historicam discrepare, quod una sit fides *sciens* ac proinde necessaria, altera fides *non sciens* ac propterea libera. Ex quibus arguunt, scientiam seu *scire* semper in quavis cognitione fidei subordinari (1). Haec certe nobis probari non possunt; 1. quia scientia cum fide, *scire* cum *credere* proprie dicto confunditur, idque non sine aliquo saltem fidei supernaturalis periculo: 2. quia a sensu vocabulorum ab omnium philosophorum ac theologorum, quin immo ab ipso communi hominum judicio ac usu firmato receditur: 3. quia supponitur *scire* nil aliud esse nisi purum cogitare ac cognoscere. Atqui, quidquid de transcendentalibus sit, certe *scire* est judicium de aliqua re firmum ob perspectas intime rationes habere, quod necessario mentis assensum veritati ac realitati rei debet includere; qui quidem assensus non a fide, sed ab ipsa veritatis intelligentia progignitur (2).

Baltzer: « Cum ego ex. gr. cogito simpliciter quod *Deus existat*, nil hactenus habeo nisi *cogitationem*, *ideamque Dei* in conscientia mea, ac consequenter *cognosco* et *scio* Deum, quatenus homines de eo *loquuntur* veluti de ente quod praesupponunt a se ipsis dualistice contradistinctum, sed nondum habeo *praesuppositionem* in me *realitatis* Dei quem cogito. Haec realitas tantum mihi praebetur ex *Fide* quae ad cogitationem superaccedit, in qua quidem fide ego *determinor* ad realitatem Dei cogitati tenendam, tanquam entis revera extra me existentis. » Ibid. pag. 66.

(1) Certe ut eodem exemplo utar Auctoris, cum ego scio *Deum existere*, non *cogito* dumtaxat de Deo, illumque cognosco velut ens quoddam *possibile et abstractum*, sed ex principio metaphysico causalitatis cognosco illum veluti ens revera ac necessario existens, ac evidenter video impossibile metaphysice esse ut non existat. Igitur in hoc *scire* de Deo includitur judicium ac proinde assensus intellectus realitati ipsius. Verum est quod ad hoc ut persuasio hac de re firma et immota maneat, adhaesio etiam ex parte voluntatis in actibus *reflexis* requiratur: sed cum judicium illud quod intellectum directe determinat ad assensum, sit evidentibus rationibus suffultum, voluntas, nisi suam rationalitatem oppugnare velit, eidem adhaerere debebit; quod cum faciat non ex *fide*, sed ex veritate evidenter cognita, id facere voluntas dicenda est. Falsum suppositum hujus systematis in eo videtur esse quod assensus realitati objectivae tantum voluntati, non etiam intellectui tribuatur, quod falsum est.

(2) Sic etiam Aristoteles de primis principiis ait: « Sunt enimvero

Quamobrem, licet latissimo quodam modo et conscientiae aliquid interius revelanti et principiis ipsis intuitivis, et rationi necessarias illationes inde deducenti, ac demum, ut ajebat Augustinus, veritati ipsi nos *credere* dici possimus (1), haec tamen verborum latitudo ac *im-*

haec, et vera et prima, quae non ab aliis, sed a scipsis *fidem habent* » (*Topic*. lib. 1.) unde Alighe- rius noster Aristotelis cultor:

« . . . Fia per se noto
A guisa del ver primo a che l'uom
crede ». (Parad. II. v. 44.)

Ita etiam Tertullianus *lib. de Testim. animae* ajebat: « ut et naturae et Deo credas, crede animae »; sed haec lato modo dicta esse apparet. Certe Augustinus cujus auctoritatem ad se prof. Baltzer trahere vellet, semper inter scientiam et fidem apprime distinxit. « Quod intelligimus debemus rationi, quod credimus, auctoritati. » *lib. De util. cred.* cap. XI, n. 25. Sed magis philosophice rem attingit *Retract.* lib. 1, c. XIV. ubi scribit: « Proprie quippe quum loquimur id solum *scire* dicimur, quod *mentis firma ratione* comprehendimus. Cum vero loquimur verbis consuetudini aptioribus, sicut loquitur etiam divina Scriptura, non dubitemus dicere scire nos, et quod percipimus nostris corporis sensibus, et quod *fide dignis credimus testibus*, *dum tamen inter haec et illud quid distet intelligamus*. » Ex quo patet tantum abesse ut Augustinus, omne *scire* ad *credere* revocet, ut potius, juxta communem loquendi modum, *credere* ipsum ad *scire* revocari posse fateatur, quamvis philosophice loquendo omnino inter se discriminentur. Nil opus est de s. Thoma dicere fideli Augustini discipulo, quique certe inter *scire* et *credere* candem distinctionem accurate servavit, prout luculentius ex dicendis patebit.

(1) Prof. Baltzer confidit se posse hoc systemate Kantii principium convellere, qui in scala, ut ita dicam, psychologica primo *opinari* posuit, deinde *credere*, tertio *scire* tanquam supremum statum psychologicum. Certe hoc principium falsissimum est ex ea parte quod tantum *scire* dare possit nobis realitatem objectivam (quamquam in Kantiano systemate *scire* ipsum nonnisi phaenomena exhibeat); cum etiam *credere*, dum ex validis extrinsecis argumentis fiat, nos de realitate rerum objectiva certos reddere queat. Quis enim non aeque certus sit de existentia objectiva ac reali urbis Romae si eam propriis oculis videat, ac proinde *sciat*, aut si ex tot testium auctoritate cognoverit, ac proinde *credat*? Igitur ex hac parte *scire et credere* in eodem psychologico gradu sunt. Verum quis neget relate ad vim intelligendi, *scire*, cum intimas rerum rationes aperiat, nobiliorem cognoscendi esse modum? Hinc certe in ipsis religionis mysteriis quae nunc per *speculum* et in *enigmate*, nimirum per fidem contemplamur, in altera vita, Deo dante, *intelligentia* comprehendomus, quantum nempe licet finitae menti.. Videat ceterum Baltzer, quamvis optimo hac in re animo procedat, ne dum Fichtei principia extollit (in quo Hermesium nimis imitatur) qui in *fide* tantum, non autem in scientia *realitatem objectivam* collocavit, hanc ipsam realitatem infirmet. Nam, quamvis ipse inter se et Fichtei hoc statuat discrimen, quod huic *fidei* etiam *scire* necessarium praecedere debere ipse supponat (id quod Fichteus non agnovit), nimis tamen Fichtiano placito affine ac periculi plenum est contendere, realitatem quamcumque objectivam etiam in intui-

proprietas amovenda est, cum notiones proprie ac philosophice debent constitui ac definiri; nec ex eo quod criticistae ac trascendentales nil nisi *scire* admittant, eoque pessime abutantur ut *fidem* omnem rejiciant, debet verum inter fidem ac scientiam discrimen elevari.

29. Ex hactenus declaratis ad nonnullas philosophicas notiones enunclеandas, quae nimis arcte cum re nostra conglutinantur, liceat nobis quaedam inconcussa principia statuere, quae fundamentum tractationis nostrae sint, et sine quibus quaevis de rationis officio ejusque recto usu ante fidem disputatio haud rite susciperetur. Sunt autem:

30. 1. Humanam rationem non ad falsum, quod intrinsece absurdum esset, et Auctori suo injuriosissimum, sed ad verum natura sua comparatam esse, illudque proinde naturalibus mediis quibus pollet, posse saltem in aliquibus tuto assequi.

31. 2. Aliquas dari primitivas veritates sive *facti* sive *rationis*, quae intuitiva evidentia omnibus fulgent; quae a nemine, quin naturam suam rationalem oppugnet, in dubium revocari queunt; quae non ideo verae sunt quia ab omnibus necessario agnoscuntur, sed ideo ab omnibus necessario agnoscuntur, quia verae sunt; quaeque cum iis judiciis quae facile ac sponte veluti consectaria inde fluunt communem hominum sensum rationalem constituunt.

32. 3. Non igitur de omnibus ratiocinandum esse, non omnia demonstranda (1): quando nec omnia de-

tiva evidentia fundatam, non posse demum nisi per *actum credendi* tuto certoque arripi.

(1) Optime s. Th. *De verit.* q. 1. art. 1. « Sicut in demonstrabilibus, inquit, oportet fieri reductionem in aliqua principia per se intellectui nota, ita investigando quid est unumquodque; alias utrobique, in infinitum iretur, et sic periret omnis scientia et cognitio rerum. » Sapienter itaque Baldinotti: « *Ratione* quidem, scribit, semper utendum est, *ratiocinio* non semper: id est impossibile: basis namque et fundamentum ratiocinium habere opus est: non autem in alio ratiocinio, quod ad progressum in infinitum cogeret.

*

monstrationis capacia sunt, et si res ita se haberet, nulla unquam ratiocinatio, nulla foret possibilis demonstratio.

33. 4. Licet certitudo, cum subjectivus animi status sit, possit relativa etiam esse, dari tamen pro humana ratione in aliquibus certitudinem *absolutam*, quae nimirum pro omnibus certitudo esse debeat, eademque prorsus *objectiva* quae scilicet fallibilis esse nequeat; quod qui negaret, nae ille rationis ipsius naturam ex dictis destruere, de ejus Conditore sapientissimo male sentire, ac latissimam scepticismo non philosophico tantum, sed etiam religioso viam aperire dicendus esset (1).

34. 5. Hanc *absolutam* certitudinem posse in aliquibus

Aliquid igitur est de quo ratiocinandum non est»; qui deinde pergit ostendere tales esse primitivas veritates tum rationis tum facti, quas ut mens assequatur, rationem non debet exercere; sufficit ut percipiat, cum in hoc simplici ac primitivo perceptionis facto veritas ipsarum affulgeat, atque inde earum certitudo firmissima oriatur. op. cit. cap. VII. *De vero* pag. 248. Hinc satis apparet absurditas trascendentalium, qui dum nullam primitivam ejusmodi veritatem agnoscere volunt, ac philosophiam, quam dicunt *Voraussetzunglos*, omni scilicet *praevia suppositione carentem*, inquirunt, aut in scepticismum ruunt, aut demum ad aliquid omnino *gratuito* ac *falso* supponendum necessario deveniunt, super quo totum posthac suum philosophicum systema construunt. Ita Fichteus ab *absoluto Ego* supponendo profectus est; ita Schelling *intuitionem immediatam absoluti* gratuito supponit; ita Hegel in ipsa idea *subjectum et objectum*, *cogitare et esse* identificari prorsus admisit. Ita e contra philosophi alii, qui rationis vim infringunt, evidentiae intuitivae primarum veritatum certitudinem subtrahentes, eam gratuito prorsus tribuunt vel caeco cuidam instinctui, vel naturali cuidam fidei, vel demum auctoritati.

(1) Si omnis profecto certitudo *relativa* esset, num aliqua pro omnibus hominibus veritas in quocumque ordine certa ac firma daretur? Male porro argumentantur qui dicunt omnem rationis certitudinem esse *humanam*, in Deo solo scire et esse identificari, ac proinde absolutam certitudinem dari. Esto enim quod hominis ratio *humana* sit, ac proinde *fallibilis*, num propterea nil infallibiliter poterit cognoscere? Num, ut loquar cum D. Thoma *divini luminis impressionem* non habet? Et quao hacc esset impressio, si nil certi *absolute* posset cognoscere, si ne quidem se existere, se percipere absolute hac certitudine sciret? Ad rem Malebranchius quem adversarii veluti testem non rejicient: « De là il est évident qu'il y a du *vrai* et du *faux* . . . . et cela à l'égard de toutes les intelligences. Que ce qui est vrai à l'égard de l'homme, est vrai à l'égard de l'Ange et à l'égard de Dieu même. » *Traite de morale*, prem. part. Lyon 1707. pag. 5.

dari in *ordine cognitionis* seu *psychologice* independenter ac *praecise*, ut scholae vocabulis utar, etiam ab ipsa Dei cognitione, Deique veracitate, quamvis in *ordine essendi* seu *ontologico* a Deo ente necessario atque absoluto omnia entia necessario pendeant. Humana quippe ratio, sicut quidquid aliud est entis contingentis, certe non existeret *ontologice* nisi Deus esset; sed dum *psychologice* cognoscit, non posset vel Deum ipsum ut existentem ac veracem certo cognoscere ac tenere, nisi absoluta certitudine sese ipsam existere sciret (1).

35. 6. Nexum illum, de quo tantopere transcendentales secum certant, inter subjectum et objectum, in ipsa sensibili ac intelligente hominis natura fundari: quandoquidem humanus animus ex duplici quem habet cognitionum ordine empyrico atque ideali, dum seipsum sentit ac percipit, fit necessario certus de realitate sua objectiva: atque in seipso actibusque suis invenit intrinsecam rationem principiorum illorum necessariorum *a priori*, quod non datur *accidens sine substantia*, nec *effectus sine causa*; quae proinde principia non *synthetica* a priori, sed prorsus *analytica* et *identica* sunt, non *logica* tantum, sed *metaphysica* ac *ontologica*, et ad realitatem objectivam demonstrandam firmissima (2).

(1) « Dei veracitas et existentia, ut probe adnotat Baldinotti, veri fons est et causa omne verum comprehendens, non est cognitionis humanae criterium » op. cit. p. 214. Duplicem hunc ordinem *essendi* ac *cognoscendi* apprime semper distinxere scholastici omnes. Certe si principium contradictionis ac evidentiam ex Dei veracitate probemus, unde nam statuemus Deum esse veracem? An quia evidenter percipimus absolutam oppositi impossibilitatem? Atqui hic esset *diallelus* ille seu circulus vitiosus in quem Gassendus, aliique, ac recentius etiam Bühle Cartesium incidisse contendebant. Quanquam immerito id opponebatur Cartesio, quippe qui nunquam certitudinem existentiae suae, ac intuitivam evidentiam ex Dei veracitate probandam duxit, ab eaque sese accusatione defendit in *Reponse aux secondes objections*. Cf. quae hac de re habet egregie Galluppius *Saggio* etc. tom. 1, pag. 331 seq.

(2) Qui cum laude inter recentiores ideologiam excoluerunt conveniunt omnes principium *substantiae* ac principium *causalitatis* esse quidem *a priori*, quippe non ab experientia ac inductione pendeant, uti Humius contendebat, sed tamen

36. 7. Demum eam semper prae oculis habendam esse philosophicam distinctionem quae inter ordinem *logicum* ac ordinem *chronologicum* cognitionum, atque ordinem factorum *historicum* intercedit (1). Ordo quippe *logicus* intrinsecum inter cognitiones nexum persequitur, quomodo una ex alia pendeat, una in altera contineatur, edocet, ac proinde an et quomodo ex suis quaeque veritas principiis demonstrari possit, ostendit. Ordo autem *chronologicus* exhibet naturalem genesin cognitionum, scilicet undenam illarum derivatio incoeperit, et quomodo ipsarum evolutio gradatim ac sua veluti sponte facta fue-

ea esse omnino *analytica*, cum notio accidentis et notio effectus non connectantur cum notione substantiae et cum notione causae ex quadam *caeca* rationis *synthesi*, ut Kantius asseruit, sed ex ipsa intima earum relatione, qua fit ut unam in altera includi, seu unam cum altera veluti praedicatum cum subjecto necessario connecti, ratio pervideat: notiones vero illas non mere abstractas ac logicas esse, sed *concretas*, ac *psychologicas*, quandoquidem in ipsa nostri conscientia *substantiae ideam* invenimus, ac in ipsis actibus nostris activis tum intellectus (uti ex. gr. in ratiocinatione), tum praesertim voluntatis habemus notiones reales *caussae* ac *effectus*. Si igitur haec principia logicam necessitatem habent, cum sint *a priori*, et tamen in ipsa realitate objectiva fundantur, quoties legitime quidquam ex ipsis infertur, necessario ad objectivam realitatem adducunt. Non sunt enim merae leges *subjecti* percipientis, sed omnino *objectorum* perceptorum sunt leges. Haec attigisse pro re nostra sufficiat, nos ceterum remittendo ad eos egregios philosophos qui hac de re ex professo pertractant, ac varios modos probandi realitatem mundi externi adversus idealistas ac trascendentales expendunt.

(1) Ordo chronologicus cognitionum veritatum est *relativus*, siquidem pendet ex subjecto, quod earum veritatum notionem acquirit, ac ex variis adjunctis quae facultati cognoscendi subsidio vel impedimento esse possunt. Ordo logicus veritatum est *absolutus*, quippe statuit intimas idearum relationes ac nexus, quae ex ipsa rerum natura exurgunt. Ut exemplo rem declarem: potest quaeri quonam pacto homines primitus ideam ac certitudinem veritatis alicujus acquisierint: et praeterea num haec veritas talis sit, ut queat ratione cognosci, ac probari. Hae sunt quaestiones plano distinctae, ac independentes. Altera ad facta, ad historiam, ad traditionem pertinet; altera ad idearum naturam, ac humanam cognoscendi vim. Itaque etiamsi ex. gr. probaretur, homines ex facto per alia media ad eam veritatem certo cognoscendam pervenisse, hoc non conficeret quod ratione cognosci ac probari absolute non possit, cum haec quaestio alterius ordinis sit, et ex ipsa rei natura pendere debeat. Hinc traditio historica ac ratio sunt veluti duae lineae parallelae, quae confundi non possunt, sed quaenam vera inter ipsas relatio detur accurate statuendum. Haec in antecessum sint dicta.

rit. Primus est ordo cognitionum philosophicus ac abstractus, alter ordo facti atque concretus. Ordo vero factorum *historicus* non respicit ordinem *cognitionum* in mente, sed facta generatim quae in humanitatis historia successive evolvuntur. Harum vero distinctionum usus ex dicendis luculenter patebit.

37. Haec nos praenotanda ac statuenda esse duximus, ut rectum rationis usum ante fidem, id est ad religionem inquirendam ac capessendam expenderemus. Quod quidem nunc aggredimur per continentem seriem propositionum, ut veritas suo in lumine collocetur; atque ab erroneis hinc inde doctrinis defendatur

PROPOSITIO I.

Plures veritates naturalis ordinis, quae tamquam praeambula fidei spectari possunt, absque supernaturalis revelationis subsidio, recta ratio omnimoda certitudine cognoscere potest

38. Praeambula fidei cum s. Thoma (1) ac communi saniorum theologorum consensu vocamus praecipuas illas veritates quae tum animi humani naturam spiritualitate, libertate, immortalitate praeditam ostendunt, tum Dei existentiam, ejusque perfectissima attributa demonstrant, tum demum legem moralem circa actiones intrinsece bonas vel malas versantem, qua homo ad ultimum finem suum naturaliter dirigi debet. Naturales porro hae veritates sunt, quia hominem in ordine dumtaxat naturae spectant, ac ab ordine supernaturali omnino praescindunt.

39. Instituitur haec propositio adversus *supernatura-*

(1) 1. p. q. 2. ad 1. « Deum esse et *alia hujusmodi*, quae per rationem naturalem nota possunt esse de Deo, ut dicitur Rom. 1. non sunt articuli fidei, sed *praeambula* ad articulos ».

listas (1) quos vocant, qui omnium hujusmodi veritatum fontem ac criterium esse divinam positivam revelationem primitus homini factam, ac deinde per traditionem in omnes homines propagatam contendunt. Itaque juxta istos humana ratio, revelatione illa seposita, numquam *per se* pervenire potuisset aut posset sive ad cognoscendas sive ad demonstrandas fundamentales illas veritates, sic ut quaevis earum scientia a positiva fide suum agnoscere principium debeat ac fundamentum. Rationem ajunt impotentem plane esse cuicumque metaphysico problemati apodictice resolvendo : rationales discussiones ad quidpiam certi ac absoluti non ducere; quidquid a ratione argumentis logicis probari queat, ejusdem generis argumentis oppugnari ac destrui facile posse. Quare philosophiam omnem quae ex meris rationis principiis proficisceretur, numquam veritatem assecuturam, atque christianae fidei indoli adversantem decernunt (2).

(1) Cum *supernaturalistarum* nomen aequivocum sit, et tum in bonum tum in deteriorem sensum sumatur, ne minus peritis confusionem ingeneret duplex ejusdem acceptio, animadvertere debemus, quod si cum rationalistis ac mythicis res sit, *supernaturalistae* vocantur qui divinam immediatam ac supernaturalem revelationem et inspirationem divinarum Scripturarum propugnant: si vero agatur de quaestionibus quae modo agitantur circa rationis vim et officium, *supernaturalistarum* nomine ii significantur, qui omne adimere vellent rationi jus et officium, ac omnia transferre in solam supernaturalem revelationem ac fidem. Hac porro posteriore significatione hoc vocabulum heic usurpamus.

(2) Tales sunt D. Bautain et qui hanc in re ejus placitis adhaerent. Jam admonuimus D. Bautain commendabili plane docilitate se recepisse ab ejusmodi doctrinis in cujus rei testimonium heic subjicimus declarationem quam subscripsit una cum sociis suis Paris. 8. Septembris 1840. sibi oblatam a novo coadjutore Argentoratensi D. Raess his verbis expressam : « Désirant nous soumettre à la doctrine qui nous a été proposée par Mr. l' Évêque, nous soussignés déclarons adhérer, sans restriction aucune, aux propositions suivantes : 1. Le raisonnement peut prouver avec certitude l'existence de Dieu et l'infinité de ses perfections. La foi, don du ciel, suppose la révélation ; elle ne peut donc pas convenablement être alléguée vis-à-vis d' un athée en preuve de l' existence de Dieu. 2. La divinité de la révélation mosaïque se prouve avec certitude par la tradition orale et écrite de la synagogue et du christianisme 3. La preuve tirée des miracles de J.-C. sensible et frappante pour les témoins oculaires, n'a point perdu sa force avec son éclat vis-à-vis des générations

40. Nimis porro longum esset et a nostro instituto alienum quod contendimus ostendere de singula quavis ex recensitis naturalibus veritatibus ; hinc nos ad unam tantum probationes nostras coarctabimus , ad naturalem cognitionem scilicet , ac demonstrationem existentiae Dei , quae sane veritas et praecipua inter illas est , et potissimum argumentum fuit contra quod adversarii machinas suas admoverunt. Et quamvis hac de re satis superque in Tract. de Deo disputaverimus , heic tamen directe oppugnamus eos qui negant eam nativo rationis lumine cognosci ac demonstrari posse ; id quod et Scripturarum oraculis adversans , et constanti patrum doctrinae oppositum , ac denique revelationi christianae infensum sic esse probamus.

41. Ac primo quidem Scripturarum oraculis adversari novum hoc systema exinde evincitur , quod istae perpetuo supponant hominem ex adspectabili hoc universo assurgere posse , imo et *debere* in cognitionem Dei. Etenim Job XXXVI. 25 legitur : « Omnes homines vident eum , unusquisque intuetur procul (1) » ; Sap XIII 1. luculentius adhuc dicitur : « Vani autem sunt omnes homines , in quibus non subest scientia Dei : et de his ,

subséquentes. Nous trouvons cette preuve en toute certitude dans l'authenticité du N. T. , dans la tradition orale et écrite de tous les chrétiens ; et c'est par cette doublo tradition , que nous devons la démontrer à l'iucrédule qui la rejette, ou à ceux qui , sans l'admettre encore , la désirent. 4. On n'a point le droit d'attendre d'un incrédule qu'il admette la résurrection de notre divin Sauveur , avant de lui en avoir administré des preuves certaines , et ces preuves sont déduites par le raisonnement. 5. Sur ces questions diverses la raison précède la foi et doit nous y conduire. 6. Quelque faible et obscure , que soit la raison par le péché originel , il lui reste assez de clarté et de force pour nous guider avec certitudo à l'existence de Dieu , à la révélation faite aux juifs par Moïse ; aux chrétiens par notre adorable Homme-Dieu. » Post haec , tantum abest ut putemus eidem cl. Auctori quidpiam detrahere nostra hac confutatione ejus systematis , ut potius ei ex corde gratulemur , ne rem ipsi gratam nos facere confidamus , ne ceteri tali doctrina abutantur.

(1) In quem loc. cf. quae docte scribit Jo. De Pineda S. J. circa naturalem Dei cognitionem ex creaturis haustam. *Comment. in Job.* Venet, 1604. tom. II , pag. 507.

quae videntur bona *non potuerunt intelligere* eum qui est, neque operibus attendentes agnoverunt quis esset artifex, » et rursum : « A magnitudine enim speciei et creaturae, *cognoscibiliter* poterit creator horum videri (1). » Quapropter Apostolus Act. XIV. 14. seqq. « Qui fecit, inquit, caelum et terram, et mare, et omnia, quae in eis sunt. Qui in praeteritis generationibus dimisit omnes gentes ingredi vias suas. Et quidem *non sine testimonio semetipsum reliquit*, benefaciens de caelo, dans pluvias, et tempora fructifera, implens cibo et laetitia corda nostra. » Jam vero inane prorsus esset ejusmodi testimonium quod de se Deus hominibus in creaturis reliquit, si homo ratione sua ex ipsis ad Deum cognoscendum assurgere non posset. Ast ratiocinatione opus non est, cum quod intendimus idem Apostolus aperte declaret in epist. ad Rom. I. 20. dicens : « Invisibilia ipsius, a creatura mundi, per ea quae facta sunt, intellecta conspiciuntur : sempiterna quoque ejus virtus et divinitas ; *ita ut sint inexcusabiles* : quia cum cognovissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt . . . dicentes enim se esse *sapientes*, stulti facti sunt. » Ex quibus postremis verbis intelligimus Paulum de philosophis praecipue hic esse locutum, qui non solum cognoscere Deum, verum etiam ejus existentiam ratione ostendere ac demonstrare potuerunt (2). Omittimus porro brevitatis gratia non pauca similia Scripturarum eloquia quae eandem veritatem confirmant (3).

(1) Ibid. v. 5. Ex quibus patet non de *probabili* Dei agi cognitione, ut nonnulli autumant, sed de cognitione omnino *certa* haurienda ex creaturis, Vid. etiam Corn. a Lapide *Comment.* in huno locum.

(2) Cf. card. Toletum *Comment. in epist. ad Rom.* Romae 1602. in hunc loc.; item Salmeronem *Comment. in epist. B. Pauli.* Colon. Agrip. tom. XIII. *in epist. ad Rom. diss.* XIII. Estium in hanc loc.

(3) Ps. XVIII, 2. Ps. CII, 22. Ut in aliis in quibus propheta creaturas omnes invitat ad laudandum Dominum, scilicet *objective* per propriam existentiam, ordinem et pulchritudinem. Item Job. XII, 7 seqq. etc. etc.

42. Nec alia insedit patribus sententia : uno siquidem animo omnes prorsus docent hominem ex creaturis bene ratione utentem potuisse ac debuisse de Deo ejusque unitate cognitionem sibi comparare. Ne prolixiores simus unius aut alterius afferemus testimonia, remittentes quoad cetera studiosiores ad auctores qui data opera illa collegerunt. Itaque s. Irenaeus : « Hoc ipsum, inquit, omnia cognoscunt, quando *ratio* mentibus infixa moveat ea ac revelet, quoniam est unus Deus omnium Dominus (1). » Tertullianus vero scribit : « Deum habere testimonia totum hoc quod sumus et in quo sumus (2) ; » qui praeterea luculenter distinguens inter cognitionem Dei supernaturalem seu salvificam quam habemus ex revelatione positiva, et naturalem quam habemus ex creaturis, haec habet : « Nos definimus, inquit, Deum primo *natura* cognoscendum, dehinc *doctrina* recognoscendum; *natura ex operibus*, doctrina ex praedicationibus (3). » S. Cyprianus ethnicum alloquens ait : « Haec est summa delicti, nolle agnoscere quem ignorare non possis (4). S. Basilius aut saltem antiquus auctor comm. in Isaiam sic Deum loquentem inducit: *Me non intellexit*, quem coelum commonstrat, quem terra et mare declarant, quem sol et luna, stellae et omnes res creatae indicant (5) » ; et s. Greg. Naz. « Nimis, inquit, hebes et stolidus est quisquis non huc usque sponte sua progreditur, *naturaliumque demonstrationum* vestigiis insistit atque adeo hoc sibi persuadet ne id quidem Deum esse, quod vel imagine quadam animo concepimus, vel informavimus (6). » Sic ceteri passim, quin ullus excludi possit (7).

(1) *Cont. haeres.* lib. II, cap. VI, num. 1.

(2) *Advers. Marcion.* lib. I, cap. X.

(3) Ibid. cap. XVIII.

(4) *De idolor. vanit.* ed. Maur. p. 227.

(5) In cap. I. Isa. n. 15. De quo auctore cf. admonit. edit. Maur. tom. I, opp. p. 377.

(6) Orat. XXXIV. quae est II. *de Theologia* n. II. cit. ed. Paris. tom. I, p. 540.

(7) Cf. De Valentia *Comment. Theologic.* tom. I, disp. I, quaest. 2. Puncto 2. *Quibus modis probari possit Deum esse. An non solum ex*

Neque his contenti plures ac varias de Dei existentia demonstrationes metaphysicas, physico-theologicas ac morales confecerunt (1), imitantes hac in parte ethnicos ipsos philosophos, qui pariter plura argumenta ex ratione petita ad Dei existentiam evincendam attulerunt (2).

43. A patrum autem vestigiis non recesserunt scholastici, ex quibus satis nobis sit commemorare s. Anselmum, et s. Thomam, quos reliqui passim secuti sunt (3). Etenim s. Anselmus fortasse omnium primus demonstrationem dedit de Dei existentia *a priori* vulgo nuncupatam (4); s. Thomas non solum quinque demonstrationes de Dei existentia proposuit (5), verum etiam data opera eos refellit, qui docebant « quod Deum esse non potest per rationem inveniri, sed per solam viam fidei et revelationis est acceptum » et vocat *errorem* (6). Quae quidem doctrina identica plane cum sit cum doctrina adversariorum nostrorum, patet quod in antecessum de ea protulerit judicium s. Doctor. Atque cum eundem *errorem* renovaverit Socinus cum nonnullis asseclis suis non solum nostrates, verum ipsi etiam protestantes in illum insurrexerunt (7).

fide, sed etiam evidenter ed. Lugd. 1603. p. 66 seqq.

(1) Cf. apud Petavium *de Deo* lib. 1, cap. 1, et 11. et praesertim apud Thomassinum *Theologic. dogm.* tom. 1, lib. 1, cap. XXI seqq.

(2) Cf. ibid.

(3) Si unum fortasse excipias Aegidium Columnam qui negavit ullo argumento, et card. De Alliaco ac perpaucos alios qui censuerunt *probabili* solum argumento demonstrari Dei existentiam posse, quique a reliquis omnibus refelluntur et impugnantur, ceteri unanimes sunt in adstruenda Dei existentia per veram demonstrationem.

(4) In *Proslogio* cap. 11. seqq. Hanc, ut compertum est, adoptavit Cartesius.

(5) 1. p. q. 3. ar. 3.

(6) *Contr. gent.* lib. 1, cap. 12. ubi late hunc *errorem* pluribus argumentis refellit.

(7) Sane Socinus in *Miscellan.* respons. ad objection. 5. Culteo scribit: « Homo ipse per se nec seipsum, nec Deum, ejusque voluntatem cognoscere potest, sed *necesse est*, ut haec illi Deus aliqua ratione patefaciat; » Et in *Praelect. theolog.* cap. 2. cum proposuerit receptiorem sua aetate sententiam de cognitione Dei homini ejusque animo naturaliter insita, eam rejecit etiam his argumentis: 1. quod Deus ab initio creationis se primo homini patefecisset: « qui primus homo cum nongentis triginta annis vixerit, posteros suos facile divinitatis opinione

44. Demum revelationi Christianae infensum esse ejusmodi systema, ex eo facile liquet, quod nisi Dei existentia tanquam fidei praeambulum, ut loquitur Angelicus doctor, supponatur, nequeat valide factum ostendi revelationis, quae Dei existentiam praeexigit; seposita enim Dei existentia, revelatio divina ne concipi quidem potest. Si quis porro incredulo Dei existentiam inficianti, hanc veritatem suadere vellet, num id ex sola revelatione conficiet? Atqui hoc veluti petitio principii ab incredulo illo repelleretur, siquidem jam Deum existentem necessario supponit revelatio. Qui igitur autumant ex sola fide seu revelatione posse Dei existentiam constare, validam e medio tollunt viam incredulum de ipsa revelatione convincendi (1).

45. Itaque seclusa positiva Dei revelatione atque ante fidem dari potest ac debet *naturalis* eaque *certa* cognitio ac demonstratio existentiae Dei, qua posita, ex ipso

imbuere potuit.» 2. Quia «Si divinitatis opinio cunctis naturalis esset, *certe ea non esset ex fide*: atqui *ex fide* eam esse docet epistola ad Hebraeos xi, 6.» Deinde pergit aliorum exponens sententiam, et ea est de qua hic agimus, scribit: «At sunt qui dicant, id saltem negari non posse, ex sola hujus mundi machina, si quis animum advertat, posse quemlibet, non solum Deum esse, manifeste cognoscere, verum etiam rebus humanis eum prospicere, plane percipere. Immo complures addunt, ex eadem machina omnes satis intelligere, quidquid opus est ad eam Dei notitiam, ex qua omnis religio proficiscitur. Sententia ista similiter vel ex eo *falsitatis arguitur* etc.» in *Biblioth. fratrum Polonorum*, tom. 1, pag. 537 seq. Hinc Ostorodus socinianus in *Instit. relig. Christ.* cap. 1, p. 10. haec habet: «Quantum homines de Deo, aut deitate sciunt, id non habent a natura, neque *ex consideratione creaturarum*, *sed ex auditu*. Ab initio enim Deus se se hominibus patefecit.» Porro ex nostris hanc doctrinam socinianam confutarunt quotquot Dei existentiae demonstrationem confecerunt. Ex protestantibus inter ceteros ex professo refellit hanc sententiam Calovius op. cit. *Scripta anti-sociniana*. tom. 1, p. 51. in diss. *De existentia Dei ejusque naturali cognitione*.

(1) Hinc apposite observat, s. Jo. Chrysost. apostolum Paulum Athenienses de divinis alloquentem non ex Scripturis, sed rationibus atque ex principiis ab illis ethnicis admissis processisse. *Hom. III. in Ep. ad Tit.* Praeterea revelatio praeter Dei existentiam supponit Deum esse certo locutum, hominesque morali officio omnino obstringi ad hoc Dei verbum suscipiendum. Atqui nisi haec independenter a revelatione cognoscenda probentur, quonam innitentur fundamento?

conceptu entis necessarii ac infiniti omnes ejus perfectiones seu attributa sua veluti sponte dimanant, id quod s. Thomas continenti eoque firmissimo ratiocinio in libris praesertim contra gentes ostendit. Quod vero de naturali Dei cognitione ostendimus, id ipsum de animi humani spiritualitate, libertate, ac immortalitate, deque immutabili justi atque injusti norma nativo rationis lumine cognita dicendum est; quandoquidem hae veritates ex primitivis sive facti interni sive rationis veritatibus, ex rationali hominis natura, atque ex ipsius Dei attributis necessario nexu deducuntur, prouti innumeri philosophi atque apologetae qui hac in re versati sunt, egregie praestiterunt (2).

(2) Eminet inter istos Gerdilius in cujus praeclaris philosophicis operibus tot extant de metaphysicis istis ac moralibus veritatibus demonstrationes eo principiorum nexu, ea ratiocinii severitate confectae, ut omnimodam certitudinem pariant, ac plurimae mathematicam fere evidentiam praeseferant. Utinam perillustris hujus ac vere christiani philosophi opera magis hac aetate, apud exteros praesertim, cognita ac in honore essent! At enim quis non mirabitur dum audiat Gerdilium ab aliquo e recentioribus supernaturalistis ac traditionalistis *rationalismi* incusari, quod scilicet legitimam rationi vim cognoscendi tribuerit? Sunt vero complures alii quos Germanicae philosophiae abstractiones magis delectent, et nimis antiquam existiment eam philosophiam, quae in illis veritatibus demonstrandis operam impendit. Sic porro Hegel in sua *Wissenschaft der Logik* seu *Scientia logicae* vol.1. Nürnberg 1812. pag. III, IV. praefatur: «Id quod ante hauc aetatem metaphysica dicebatur, fuit, ut ita dicam, e solo radicitus evulsa, ac ex scientiarum numero evanuit. Quis amplius modo sibi quidquam oggeri pateretur de veteri ontologia, de psychologia rationali, de cosmologia, aut etiam de theologia naturali temporis anteacti? Investigationes ex. gr. de animi immaterialitate, de causis mechanicis, et finalibus, ubi possent adhuc studium excitare? Etenim illae quae dicebantur demonstrationes existentiae Dei, afferuntur tantum historice, aut ad fovendam aedificationem, animique excitamentum. Haec facti res est: studium partim quoad *substantiam*, partim quoad *formam* antiquae metaphysicae, partim vero quoad *utrumque*, omnino extinctum esse.» Adeo ne igitur veritates metaphysicae et morales etiam *quoad substantiam* viluerunt, ut veluti *obsoletae* haberi possint? Hegel vero ejusque sectatores in *Logica* toti versantur, ac totam metaphysicam ac ontologiam in ea collocare videntur, quasi nempe per mere *dialecticum* processum *a priori* omnia entia ipsa objectivo-realia sint constituenda.

DIFFICULTATES

46. I. Obj. Dei notitiam una cum loquela non potuit primus homo sibi comparare nisi per Dei ipsius manifestationem, ejusque locutionem. Ille utramque filiis, seraeque posteritati transmisit. Ergo ad eum modum quo lingua a protoparentibus, sic Dei notitia propagata est in omnes populos via traditionali. 2. Hinc si quis in silvis natus esset ac enutritus extra ceterorum hominum societatem, numquam ex sola terrae caelique inspectione Dei notitiam mutuaretur, sed stupidus ac sine loquela adolesceret, intueretur que omnia quae illum circumstant objecta brutorum animantium more, prout experientiae facta ostendunt; multo vero minus Dei existentiam sibi *demonstrare* poterit humana ratio; 3. quippe demonstratio jam praesupponit veritatem cognitam ab eo qui eam conficere nititur, ac *optatam creditamque* ab eo in cujus gratiam demonstratio fit. 4. Hoc magis elucet, si naturam et conditiones ratiocinationis spectemus; ratiocinari enim est vel *deducere* vel *inducere*; porro *deductio* supponit principium cognitum atque antea constitutum ab eaque independens, siquidem est ejus basis; *inductio* vero quae ex consequentiis ad principium, ab effectibus ad causam ascendit, anteriorem includit factorum quibus innititur cognitionem. Porro quis principium praebet in priori casu, quis factorum tribuit cognitionem in posteriori? Seu unde proveniunt *majores* omnium ratiocinationum? Nonne in his *majoribus* praecontinentur certitudo et veritas conclusionum, quae ut legitimae sint contineri debent in praemissis nec eas excedere? Jamdiu igitur habebatur veritatis certitudo ante ratiocinationem, seu quod idem est, scientia, quam in praesenti habet homo, fundatur in fide in primum principium, in *majorem* absolutam, atque ut recte dictum

est, *fides est principium rationis*. 5. Sane, ratio admittit necessario principia et axiomata absque illorum demonstratione; sunt igitur axiomata ac principia totidem *postulata* quae praeexigit ratio ut possit exerceri; fides proinde in principia anterior est cognitione, ratione ejusque exercitio; est praeambulum necessarium, prout s. Augustinus ipse adnotavit scribens: « Naturae quidem ordo se habet ut, cum aliquid discimus, rationem praecedat auctoritas . . . . Auctoritas fidem flagitat, et rationi praeparat hominem (1). » 6. Quare, quod consequens est, demonstrationes omnes existentiae Dei totidem sunt paralogismi, quia Deus *ens entium* est principium absolutum totius existentiae, et affirmatio τὸ *esse, major* est absoluta cujusvis ratiocinii, ac proinde necessario praesupposita in omnibus propositionibus ad eam adstruendam adscitis. 7. Demum ejusmodi demonstratio est *logice* impossibilis; etenim si fiat per *deductionem* unde sumet principium suum, quaenam erit altior idea ex qua inferri possit existentia Dei? Si vero fiat per *inductionem*, quomodo concluderet ex finito ad infinitum? Nonne conclusio magis pateret quam praemissae? (2) Ergo.

47. Ad I. *D. Cons.* Propagata est Dei notitia una cum lingua per traditionem, *Tr.* vel *C.* ita propagata est ut homo per solam rationem eam sibi comparare non potuerit aut possit *N.* Duo hic permiscentur quae distingui apprime ab invicem debent, ordo scilicet *chronologicus* sive etiam *historicus*, ac ordo *logicus*. Aliud est primum hominem ad supernaturalem statum evectum Dei notitiam ex ipsa Dei manifestatione, atque etiam, si lubet, excitationem ac veluti rudimenta quaedam

(1) *De morib. eccl.* cap. II. et *De vera religione* cap. XXIV.

(2) Ita Bautain in opusc. cit. *Quelques reflexions sur la doctrine du sens commun*, pag. 13 seqq. ubi systema suum paucis sed dilucide exponit. Eadem fusius inveniuntur passim in *Philosophie du christianisme*.

ad determinatum loquelae usum a Deo habuisse, ac inde propterea una cum lingua Dei notitiam ad posteros pervenisse: aliud vero quod ratio *per se* sola potis non fuerit aut sit ad certam Dei notitiam assurgere. Primum est historicum factum et quidem verissimum; alterum est logica affirmatio, quae falsa omnino convincitur; 1. intrinsecis rationibus, quippe et necessitas causae necessariae, et contemplatio hujus universi, et natura rationalis ac moralis hominis ipsius totidem invicta suppeditant argumenta existentiae Dei; 2. rationibus extrinsecis nam; ut vidimus, ea assertio Scripturae, patribus, theologis omnibus quibus praeclare consonat catechismus Romanus (1), nec non christianae revelationi adversa fronte refragatur. Nec vero duo illi ordines historicus et logicus, traditio nimirum et ratio, inter se pugnant, sed veluti duae lineae parallelae ab ipso humani generis exordio progressae, optime cohaerent mutuoque se juvant. Nam ex una parte traditio facilem ac veluti familiarem Dei notitiam diffundebat: ex altera ratio id, quod ex traditione acceperat, nativo lumine suo verum ostendebat magisque firmabat; atque ubi aut traditio deficeret, aut obscurata esset ac corrupta, potuit ipsa ratio hominem ad certam germanamque supremi Conditoris sui notitiam revocare, sic ut teste Apostolo *inexcusabiles* facti sint qui ejus lumen in se extinxerint aut obscurarint (2).

(1) Haec enim habet *Catechismus Rom. Praef.* sect. 1. n. 1. « Ea est humanae mentis et intelligentiae ratio, ut cum alia multa, quae ad divinarum rerum cognitionom pertinent, *ipsa per se*, magno adhibito labore et diligentia, investigaverit, ac cognoverit. » Et part. 1. *De symb. fid.* cap. 2. n. 6. « Haec quidem (hujus seculi sapientia) *naturalis tantum luminis* ductu ab effectibus, et ab iis quae sensibus percipiuntur, paulatim progressa, nonnisi post longos labores, vix tandem invisibilia Dei contemplatur, primamque omnium rerum causam, et auctorem *agnoscit atque intelligit.* » Alia ejusmodi testimonia inferius dabimus.

(2) Ceterum fundamentum praecipuum quo totum adversariorum systema nititur, nempe *impossibilitas physica* et *metaphysica* quod homo loquelam per se instituere po-

48. Ad 2. *D.* Ex defectu exercitii atque evolutionis propriae facultatis rationalis, *Tr.* ex defectu insito facultati ipsi *N.* Cum loquimur de facultate qua pollet humana ratio Deum cognoscendi ejusque existentiam demonstrandi, eam significamus satis exercitam atque evolutam, quod fit ope societatis atque adminiculorum quae in societate reperiuntur, quaeque certe sibi comparare haud potest qui extra ceterorum hominum consortium nutritur et adolescit. Qui in silvis natus esset, illius exercitii et evolutionis defectu, non modo Dei notitiam, ut liberaliter etiam adversariis demus, sed neque ceterarum rerum ad vitae cultum spectantium cognitionem et usum acquireret, quas nemo tamen dicet per solam rationem obtineri non posse. Nimis ergo probat hoc exemplum, ac nihil propterea probat.

49. Ad 3. *D.* Praesupponit demonstratio, ex parte illius qui eam conficit, veritatem rei demonstrandae *hypothetice C. absolute N.* Hic enim effectus est demon-

tuerit (unde ex facto quod homines loquantur, argumentantur ad primitivam extrinsecam Dei revelationem) haud paucis difficultatibus obnoxium est. Ac 1. ut haec ipsa impossibilitas certo constet nonne opus est, ratiocinio eoque firmissimo illam probare ad hoc ut certa sit haec praemissa ex qua tota conclusio pendet? Ergo oportet jam supponere in homine per se *valida* ac *certa* cognoscendi media, quod adversarii non concedunt. 2. Impossibilitas illa quoad institutionem loquelae articulatae est quaestio philosophica, quae jamdiu ab egregiis philosophis hinc inde magna contentione agitatur: et quamvis praesertim cl. De Maistre, ac de Bonald, nec non recentius Rosmini *Opusc. filos.* cit. tom. 1, p. 57 et seqq. et Dmowski *Instit. philos.* tom. 1. *Psychol.* pag. 372. seqq. aliique validis sane argumentis eam evincere studuerint, non pauci tamen inter recentiores, religiosi etiam philosophi, uti Galluppius, Bonellius etc. refragantur, ac praesertim Cl. Forichon in op. *Le materialisme et la phrenologie combattus dans leurs fondements.* Paris 1840. pag. 216 seqq. Bonaldi et de Lamennais argumenta infirmare conatur. Num igitur in quaestione admodum implexa fundamentum realitatis ac certitudinis humanarum cognitionum collocari poterit? 3. Licet admittamus argumentum ex origine loquelae depromptum utiliter posse veluti in subsidium advocari ad hominis veram originem philosophice evincendam, non adeo tamen ineluctabile videri posset ac adversarii existimant. Sed hoc etiam concesso num non erit vera philosophica ac rationalis demonstratio de supremi Numinis existentia, id quod adversariorum principia satis per se convelleret?

strationis. Sic etiam: ex parte illius in cujus gratiam fit demonstratio, veritas tenetur ut *demonstranda C.* ut *demonstrata N.* Antequam enim alicujus veritatis demonstratio fiat, potest ejus qualiscumque haberi cognitio de qua aliquis dubius ac incertus existat: at postquam vim demonstrationis percepit, eam quodammodo ratione sua intuetur, convincitur et omnimodam certitudinem assequitur quam antea non habebat, aut saltem non habebat nisi ab *extrinseco* cognoscendi fonte, scilicet auctoritate vel traditione, non vero ab *intrinseco* veri criterio, quod intimas rei rationes patefacit. Nihil porro refert quod aliquis *optet* aut *credat* veritatem quam sibi vult demonstrari; alioquin fieri non posset aut optari demonstratio alicujus theorematis, quod aliquis aliunde scit esse verum, sed ejus demonstrationem ignorat (1).

50. Ad 4. Transmissa illa argumenti parte, quae afficit *deductionem*, cum post s. Thomam theologi ac philosophi plerique inficientur posse efficaciter *a priori* ostendi Dei existentiam, aliis tamen refragantibus (2); negamus quoad alteram partem, quae *inductionem* attingit, qua nempe ex effectibus argumentamur ad causam. In hac porro argumentatione debet utique assumi ut certa anterior cognitio factorum contingentium, quae ostenduntur esse totidem effectus, ut procedi inde possit ad ostendendam certam existentiam causae necessariae. Ast haec cognitio haberi potest ac debet independenter a cognitione existentiae Dei, constituitque *majorem* illam quam exigunt adversarii (3). Quod si quis realem corporum existentiam in dubium idealistice revocare vellet eaque ut mera phaenomena spectare, num ipsa

(1) Atque hic animadvertendum est, hanc ipsam difficultatem sibi jamdiu proposuisse s. Thomam *Contr. Gent.* lib. 1, cap. 12. arg. 2.

(2) Recolantur quae scripsimus in tract. *de Deo* p. 1, cap. 1, propos. 1, n. 21. cum nota apposita.

(3) Hanc pariter difficultatem sibi objicit s. Th. loc. cit.

*

phaenomena, quae certe si apprehenduntur nihil non sunt, ac ipsa saltem proprii *Ego* existentia, quae a nemine oppugnari potest, quaeque in se necessariam rationem essendi habere nequit, satis haud essent ad necessitatem causae absolutae et necessariae demonstrandam (1)? Concludamus falsum esse, certitudinem veritatis demonstrandae ante demonstrationem nos habere: nam tunc psychologice ac logice nonnisi certitudinem alicujus facti, ac principiorum universalium rationis habemus, quibus ut medio rite utimur ad demonstrationem. Haec autem facta et principia non fundantur *in fide*; quandoquidem ea non ex aliorum auctoritate, non ex criterio extrinseco cognoscendi, sed et sensu intimo, et externa sensibilitate, ac firmissimis rationis judiciis intrinsece percipimus (2).

51. Ad 5. *D.* Axiomata non demonstrantur, quia in ipsa enunciatione eam immediatam evidentiam praeseferunt qua patet falsa esse non posse, *C.* quia ob aliquam auctoritatem credantur *N.* Certe axiomata ab omnibus qui velint ratiocinari, admitti debent; sed ideo admittuntur quia fieri nequit ut ineluctabilis veritatis vis declinetur, cum ea immediate menti elucescit. Ea igitur praeexigit ratio, at non supponit tanquam gratuita postulata

(1) Hoc ipsum argumentum evolvit egregie Edmundus Cantuariensis in *Speculo Ecclesiae* cap.27. « Quilibet homo, ait, bene potest videre in se quod ipse est, quod habet esse et quod non semper fuit: et ex hoc bene scit quod initium aliquando habuit. Tunc sequitur quod aliud tempus erat in quo ipse non fuit. Sed quando non fuit, tunc nullo modo se ipsum facere potuit. Ideo oportet *necessario* quod una res sit quae dat omnibus esse, hoc est a qua omnia sunt etc. » Ceterum patres maxime delectati sunt iis argumentis ad evincendam Dei existentiam, quae ex ipsa animi humani natura ac dotibus depromuntur. Ita Basilius in homilia ad illud *Attende tibi ipsi* tom. 2. p.16. Ita Athanasius in *Orat. contra Gent.* tom. 1, n.30., ita Nyssenus in *Orat. VI. de beat.* Praeclare Auct. lib. *De inter. domo* Bern. adscript. « Praecipuum et principem speculum ad videndum Deum est animus rationalis inveniens se ipsum. Si enim *invisibilia Dei per ea quae facta sunt intellecta conspiciuntur*, ubi quaeso quam in ejus imagine cognitionis ejus vestigia expressius impressa reperiuntur? »

(2) Cf. *praenotanda* quae paulo ante praemisimus.

nec fidem illis adhibet, quasi ex caeco quodam ac subjectivo instinctu, multoque minus ex positiva quavis auctoritate; sed uti animadvertimus (1), ea immediata evidentia intuetur, intrinsecam et ultimam rationem illorum pervidet, eaque se aliter habere non posse certissime cognoscit (2). Perperam autem auctoritas urgetur s. Augustini. Etenim s. Doctor in primo ex allegatis textibus loquitur de praeeminentia auctoritatis supra rationem in ea quaestione quam adversus manichaeos circa mores versabat ecclesiae (3). In altero vero contrarium aperte docet ei quod adversarii contendunt; immediate enim post allata verba subdit: « Ratio *ad intellectum cognitionemque perducit.* Quanquam neque auctoritatem ratio penitus deserit, cum consideratur cui sit credendum, et certe *summa est ipsius jam cognitae atque perspicuae veritatis* auctoritas. » Suas igitur partes Augustinus rationi, suas tribuit auctoritati, ac inter eas ut ratio discernat cui auctoritati credendum sit, adeoque per ipsum praecedit auctoritatem ratio, non autem sequitur. Dum igitur dicit: *Auctoritas fidem flagitat, et rationi praeparat hominem* non aliud significat, quam fidem praeparare hominem ad ea cognoscenda, seu potius intuenda, quae nunc per fidem et auctoritatem credit, scilicet in caelo; et si agatur de cognitione aliqua imperfecta, etiam in terris (4).

(1) In cit. *praenotandis.*

(2) Cf. s. Th. 2. 2. q. 1. art. 5. ubi scribit: « Omnis scientia habetur per aliqua principia per se nota, et per consequens visa, et ideo oportet quaecumque sunt scita, aliquo modo esse visa. » Eadem habet in 3. dist. q. 2. ar. 2. q. 3. O. et alibi passim; praesertim *Contr. Gent.* l. 3. c. 154. *De verit.* qu. 11, art. 1.

(3) Totus siquidem in eo est Augustinus hoc in libro, ut evincat discrimen inter veram fucatamque virtutem qualem profitebantur manichaei. Incipit vero ab ostendendo quaenam sint verae virtutes tum ex ratione, tum ex auctoritate librorum N. T. quos solos admittebant illi haeretici, quamvis hac in re dicat s. Doctor satius fuisse incipere ab auctoritate: ut tamen eis morem gerat, exorditur a ratione. Cf. ejusdem libri caput I. in quo suum aperit consilium Augustinus.

(4) Quod patet ex totius orationis serie, et scopo quem sibi heic proposuit s. pater. Sane ipse in ep. cxx. ad Consent. n. 3. ita scribit: « Si

52. Ad 6. *D.* Ex principiis adversariorum *C.* ex doctrina Scripturarum, sc. patrum, theologorum eorumque agendi ratione *N.* Deum esse ens entium, principium absolutum, veritatum omnium primam imo et fontem in ordine ontologico et essendi nemo inficias iverit, neque de hoc agitur; sed agitur de ordine psychologico et logico seu cognoscendi quoad nos. Quaeritur enim *utrum* et *quomodo* hominum ratio possit certo cognoscere ac sibi demonstrare entis entium, principii absoluti ac necessarii existentiam. Atqui nos contendimus ex probatis, hoc fieri a ratione posse, idque per logicam necessariam illationem, licet perfacilem et cuique ratione utenti perviam, quae aliquo facto psychologico innixa sit. Ergo oportet quod facti istius licet *minimi* cognitio, ut ex. gr. propria sui existentia, *certa* in ordine *logico* et *psychologico per se* sit, etiamsi nondum *certitudo* de Dei existentia supponatur. Nulla igitur repugnantia si ordinem *essendi* ab ordine *cognoscendi* apprime distinguas (1).

53. Ad 7. *N.* Fit autem demonstratio inductione ab effectibus ad causam, quae nondum *immediate* deprehenditur infinita, sed *mediate*, spectata nimirum primae causae necessariae natura, quae nequit ullo esse limite circumscripta. Atque ita occurritur objecto incom-

rationabile est, ut ad magna quaedam, quae capi nondum possunt, fides praecedat rationem, procul dubio quantulacumque ratio quae hoc persuadet, *etiam ipsa antecedit fidem.* »

(1) Vid. *Praenotanda.* Hinc nobis probari non potest quod in cl. prof. Klee nuper vita functi *Dogmatica* Mogunt. 1835. tom. 1, p 9. seq. legitur: « *Sine fide in rationem primum* a qua nostram existentiam, ac rationem habemus, possibilis non est ulla rationalis fides in *rationem nostram* ipsam quoad suum sive theoreticum, sive practicum munus, ac proinde ne quidem ulla fides exteriori mundo. » Ex quibus verbis sequi videretur, quod nos ne *de existentia* quidem *nostra* certi esse possemus, nisi prius Deum certo existere crederemus. Hinc omnis de Dei existentia probatio concideret. Caeterum quod contendimus independens est a quaestione utrum Dei *idea* sit *mediata* vel *immediata*, *congenita* vel *acquisita*: quidquid enim de hoc sit, quod non definimus, semper dari debet efficax modus Dei existentiam probandi.

modo, quod nempe contra logicas regulas magis conclusio pateat quam praemissae (1).

54. II. Obj. Quousque humana ratio ope reflexionis suae sensilibus perceptionibus, ac logicis abstractisque notionibus tantum innixa, certam sive Dei sive aliarum veritatum cognitionem sibi voluerit comparare, 1. semper in *formalismi* ac *intellectus abstracti* laqueis haerebit, quin ad realitatem ac veritatem perveniat. 2. Numquam po'erit ipsa *vitalem* Dei cognitionem assequi, sine qua nec poterit sese in *vitali* ac intima relatione cum prima et maxima veritate collocare. 3. In hoc porro philosophia *pagana* essentialiter differt a *christiana* philosophia: nam illius tantum proprium fuit veritates omnes e suo veluti fundo promere velle, atque ita mundum in ordine morali ac religioso perdidit. 4. Christiana vero philosophia pro inconcussa basi conscientiam luce veritatis revelatae edoctam, et jam in *vitali* relatione cum aeterna veritate positam assumpsit; quo factum est ut ratio ac revelatio sese mutuo compenetrarint. 5. Amicum hoc foedus ad Cartesium usque perseveravit, a quo tandem per summum nefas dissolutum est. 6. Inde rationis *autonomia*; inde ratio ac religio ab invicem separatae, ac hostiles effectae. 7. Undenam enim pullularunt tum *sensimus* ac *materialismus*, qui *empirismo sensibili* innituntur; tum *idealismus ac pantheismus spiritualisticus*, qui in *empirismo psychologico* fundantur; tum *kantismus*, *hegelismus*, *rationalismus*, et alia id genus monstra, nisi ex principio quod debeat humana ratio *per se*, ac ex proprio ipsius penu, independenter a positiva revelatione, veritatem invenire? Qualem profecto Deum sibi hoc modo po'erit effingere ratio, nisi 8. entitatem pure logicam (2); 9. subiectam

(1) Hoc jam sibi objecerat ac solverat s. Thomas 1. p. q. 2. ar. 2.

(2) Ita Bautain, *Philosophie du christianisme*. tom. 1, p. 192.

ipsi creaturae, quod maxime Creatorem dedecet (1); 10. idolum demum, coram quo posthac homo tanquam operi suo prosternitur ac thus adolet? (2) 11. Abjiciamus ergo rationales omnes ejusmodi demonstrationes, quarum inanitatem *antinomiae* kantianae evidenter ostendunt; (3) 12. ac praeterea factum ipsum probat: nam si illae logicam necessitatem inducerent, quinam dari possent qui de hisce veritatibus dubitarent? Atqui tamen plerique sunt (4). Ergo.

55. *Resp*. Ad 1. *D*. Si ratio reflexione et abstractione abutatur, *C*. si omnia cognoscendi media rite adhibeat *N*. Abusum intellectus ac mere logicarum abstractionum veritati ac realitati assequendae in primis infensum esse, in eoque maximum neotericae philosophiae germanicae vitium consistere, libenter cum adversariis agnoscimus et dolemus (5). Idcirco amicum foedus inter ordinem empi-

(1) Ita Klee op. cit. vol. II, pag. 4. « In sententia quod Deus possit ac debeat demonstrari, jam hoc ipso negatur. — Quatenus enim ille non agnoscitur tanquam *primum postulatum*, inconditionatum et continens conditionem omnium, et quatenus debet *sine voluntate sua et contra ipsam* deduci ad cognitionem nostram et aliorum, eatenus Deus exponitur, et *subjicitur creaturae*. »

(2) Ita Bautain op. cit. tom. I, p. 195. cui consonat apprime Klee: « Deus demonstrandus et tantum vi demostrationis agnoscendus, de suo gradu dejectus sub axiomate finito finiti proprii *Ego*, existens per finitam operationem in demonstratione ac determinatione, *non est Deus*, sed vanum, confictum *idolum*, coram quo nulla rationalis creatura adorando procidere potest. » *Dogm.* loc. cit.

(3) Ita Bautain op. cit pag. 172.

(4) Quas hactenus attulimus difficultates communes omnes sunt Bautainio caeterisque fautoribus systematis quod refellimus tum in Galliis tum in Germania, ut patet ex eorum operibus typis vulgatis.

(5) De hoc abstractionum abusu in neo-germanica philosophia plura jam diximus. Nonnulli ex ipsis philosophis Germanicis id repetunt etiam ex vernaculae linguae in philosophando abusu. Ita Ancillonius « En mettant l'article devant un infinitif ils changent (les métaphysiciens allemands) ce qu'il y a de plus indéterminé dans un être déterminé, et l'on ne croirait pas, au premier coup d'œil, quelle influence décisive cette facilité, quelquefois utile, si souvent funeste, a eue sur la philosophie. » *Essai de Philosophie, tom. I, pag. 327 seqq.* Vide etiam quae Krug habet in suo scripto *Schelling und Hegel*. Lips. 1835. Quid? quod ipse Schelling aperte fassus est. » Speculationes ac lingua Germanorum semper magis recesserunt ab eo quod generatim est intelligibile, ac gradus istius recessionis a communi cogitandi et loquendi modo tandem quodammodo effectus est veluti philosophici ingenii *mensura*. » *Praefat.* ad Cousin etc. Stuttgart 1834.

ricum et rationalem, inter facta concreta experientiae et abstracta rationis principia numquam satis inculcandum est. Quod quidem si rite servetur nullus erit mero *formalismo* locus. Ast adversarii ex eo quod trascendentales *intellectu* pessime abusi sunt, illum veluti veritatis hostem traducunt, et perpetuum conflictum inter illum ac *rationem* expavescunt. Quasi nempe intellectus et ratio realiter distinctae facultates, et non potius una eademque essent cognoscendi facultas licet diversum munus obeuntes; quasi intelligendi vis ad verum comparata suapte natura non esset; ac ea facultas qua homo a brutis essentialiter secernitur, Deoque maxime assimilatur, falsitatis ac perditionis instrumentum *per se* esse deberet (1).

56. Ad 2. *D.* Si per *vitalem* cognitionem Dei intelligas *specialem* ac vere *salvificam* cognitionem, *C.* si generalem, imperfectiorem ac naturalem *N.* Semper in eo sunt adversarii ut confundant duplicem hanc theologiam alteram nempe supernaturalem ac vere salutarem, alteram mere naturalem ac veluti paedagogicam; quam sane distinctionem a Scripturis, a patribus, a theologis omnibus catholicis, atque a catechismo Rom. aperte et constanter traditam probavimus. Hoc autem quid aliud est nisi naturam et gratiam undequaque permiscere? Hinc ut ostendant rationem per se nec Deum certo cognoscere nec ad eum se extollere posse, ad ecclesiae decreta adversus semipelagianos edita, praesertim a conc. Arausicano II.

(1) Nos non abnuimus in *operandi modo* aliquid concipi discrimen debere intellectum inter ac rationem. Intellectus, ait D.Th. 1. p.q. 79. ar. 8. *veritatem intelligibilem apprehendit*, ac intuetur, ratio vero *de uno intellecto ad aliud ad veritatem cognoscendam procedit*. Sed illud semper certissimum est, quod una eademque sunt potentia intellectus et ratio; id cujus philosophi neoterici videntur obliti. Eodem ipsi pacto rationem *theoreticam* ac *practicam* ita dividere ac scindere solent, perinde ac si *duae* revera *rationes* in homine existerent. Quid igitur dicendum cum audias ab istiusmodi philosophis decerni, « philosophiam debere omnino in *contradictione* cum *intellectu* sitam esse? » Cf. Baltzer op. cit. fasc. 1, pag. 61.

cap. V. VI. et VII. recurrunt. Atqui haec decreta omnia quo alio spectant, nisi ad eam cognitionem Dei qua *credimus, speramus*, ac *diligimus sicut oportet*, nempe ut *justificationis gratiam consequamur* (1) ? Haec igitur ad ordinem supernaturalem pertinent, neque cum cognitione mere naturali Dei de qua agimus, quidquam habent commune; quae certe hoc sensu *vitalis* non est, nec nos in *vitali* cum Deo relatione ponit, quippe haec beneficia nonnisi a Christi reparatione, atque in eos qui ejusdem participes sunt, dimanant.

57. Ad 3. *Neg.* in primis *intrinsecum* illud discrimen inter philosophiam *paganam* et *christianam*: una quippe, si rei naturam spectes, semper debuit esse philosophia sive ab ethnicis, sive a christianis exculta, scientia nempe veritatis in ordine naturali, recto rationalium facultatum usu comparata. Magna tamen fatemur huic ipsi scientiae ex christiana revelatione commoda accesisse de quo inferius. Interea falsum est *pagani* mundi perditionem philosophiae esse adscribendam, sed humanis tantum cupiditatibus, praejudiciis, opinionibus, ac, si adversarii volunt, philosophiae etiam ipsius abusibus. Vera autem, licet ethnicorum, philosophia, in tanta illa humanarum mentium caecitate et corruptela, plures veritates ad theologiam naturalem, legesque morum spectantes, nativo rationis lumine agnoscere potuit, id quod Apostoli etiam eloquia testantur. Quod si philosophi illi veritatem cognitam *in injustitia detinuerunt*, id humanae perversitatis ac malitiae, non philosophiae vitium fuit.

(1) Satis erit oculos conjicere in objecta capitula, ut pateat haec nihil commune habere cum quaestione quam hic agitamus: etenim ut constat ex ipsis concilii verbis illic agitur de *initio fidei*, *ipsoque credulitatis affectu* quo in eum credimus qui justificat impium; de misericordia qua *credamus*, *velimus* ceteraque praestemus *sicut oportet* per infusionem et inspirationem Spiritus Sancti; de gratia qua cogitemus *ut expedit* ad salutem; quae omnia ad ordinem supernaturalem spectant; Confer etiam Tridentini quae huc pertinent loca sess. V, et VI. Nos autem agimus ut patet de cognitione mere naturali naturalium veritatum.

Hinc Clemens Alex. scribere non dubitavit : « Atque erat quidem ante Domini adventum philosophia Graecis necessaria ad justitiam : *nunc* autem *est utilis* ad pietatem cui necessario praemittenda est ab iis qui fidem ex demonstratione percipiunt (1). » « Magna et praeclara haec sunt, ait Catechismus Rom., quae de Dei natura . . . ex rerum effectarum investigatione philosophi cognoverunt (2). » Et post haec, aliaque ejusmodi, quae afferri possent testimonia, philosophiam, quamvis paganam, damnare quisquam audebit?

58. Ad 4. *N.* Tametsi enim per aliquot secula apud christianos philosophia ac revelatio simul conjunctae fuerint, numquam tamen sua rationi jura denegata fuerunt, nec illa philosophiae ac revelationis compenetratio contigit quam praedicant adversarii. Num enim quisquam ex revelationis fonte processit ad veritates immediata evidentia fulgentes admittendas, uti existentiam sui, axiomata etc.? Veritates ipsae metaphysicae ac morales licet revelationis etiam praesidio firmari identidem solerent, tamen argumentis e sola ratione petitis praecipue evincebantur; cujus rei testimonio est luculento ipse s. Thomas in cujus operibus perfecta de rebus philosophicis rationali-

(1) Lib. 1, *Strom.* §. v. ed. Potterii Venet. tom. 1, p.331. Quamvis haec recto sensu intelligenda esse, observavimus in tract. *De gratia* p. 1.

(2) *De primo artic. symb.* n.6. Sed cf. totum hunc locum Cathechismi Rom. quo nil luculentius. Quantopere philosophi illi in veritate pervidenda progressi essent, ostendit August. Steuchus Eugubinus in op. de *Perenni philosophia.* Sed longe exactius ad critices leges rem totam expendit cl. Gerdilius in op. *Introduzione allo studio della religione* tom. IX. opp. Excessus igitur hac in re omnino sunt vitandi. Nec enim ita philosophia sive rationalis sive moralis ethnicorum illorum collaudanda est, ac si ea perfecta esset et absoluta, longe quippe ab hoc illa abest; nec ea deprimenda ac si philosophi illi nil nisi errores protulerint. Hanc mediam viam a patribus constanter servatam esse egregie probat p. Balthus in op. *Jugement des ss. Pères sur la morale de la philosophie payenne.* Hinc nobis probari non possunt sive veteres sive recentiores, qui philosophos illos omnes veluti *atheos* aut *pantheistas* traducunt id quod Socinus jam praestitit. Cl. l. c. cap. 4. Optabile porro fuisset ut cl. ab. Maret in egregio suo opere : *Essai sur le Panthéisme dans les sociétés modernes, Paris* 1840. hunc scopulum cautius declinasset.

bus tractatio, a revelatione plane independens, invenitur (1). Semper igitur haec inter philosophiam ac revelationem cognita fuit distinctio, semper rationi vis objecta naturae suae proportionata cognoscendi ac demonstrandi tributa (2).

59. Ad 5. *N.* Nam partim falsa, partim exaggerata sunt quae passim nunc temporis in Cartesium congeri solent (3). Quidquid tamen sit theologi non est hujus

(1) Hinc Prof. Cousin ipse Summam d. Thomae appellat « Un des plus grands monumens de l' esprit humain au moyen âge, et qui comprend avec une haute métaphysique un systéme entier de morale et même de politique » *Hist. de la Philosophie* tom. 1, pag. 312.

(2) Ita jam s. Thomas 1. p. q. 1. ar. 1. O. res accurate distinxerat; « Necessarium fuit ad humanam salutem esse doctrinam quandam *secundum revelationem* divinam *praeter philosophicas* disciplinas, quae *ratione humana* investigantur. » Ita quidem in edit. Rom. 1570. tom. x. Nam in reliquis editionibus quas contuli legitur *praeter physicas*; si vera haec lectio esset, non in alio sensu hanc s. Doctor vocem usurpavit quam in generali *philosophiae naturalis*, ut patet ex contextu.

(3) Certe in Cartesio aut doctrinam, aut methodum spectas. Si doctrinam, ea omnino religiosa, ac ut modo loquuntur, plane *spiritualistica est*, eamque philosophi religiosissimi cum christianae fidei emolumento sectati sunt. Quod si impius Spinozae pantheismus e castris Cartesianae philosophiae prodiisse dicatur, satis est legere quae jamdiu Gerdilius scripsit in sua dissert. *Incompossibilité des principes de Descartes et de Spinoza* opp. tom. IV. ac recentius Galluppi. *Lettere filosofiche* Napoli 1838. ut contrariam principiorum naturam quibus illi philosophati sunt apprime elucescat.

Si vero de Cartesii methodo loquaris, ac de generali sua *dubitatione*, certe prima veluti fronte reprehendenda illa videtur. Sed si mentem Cartesii perspexeris, dubitatio ejusmodi nonnisi *fictitia* ac *hypothetica* esse patet, qua nempe ille usus est ut animum in rebus philosophicis a praejudicatis opinionibus expurgaret, ut veritatem severiori illo examine magis liquidam exhiberet, utque aliquo inconcusso fundamento humanae cognitionis praejacto, scepticos confundere posset, haud aliter quam adversus academicos philosophice processerat Augustinus. Hinc in secunda ipsa meditatione jam dubium omne a se rejecerat, ac positive omnino postea progreditur. Quid? quod Cartesius ipse in lib. de *Methodo* §. 3. has sibi leges praescripserat? « Ut legibus et institutis patriae obtemperarem firmiterque illam religionem retinerem, quam optimam judicabam et in qua Dei beneficio fueram ab ineunte aetate institutus. – Postquam vero me his regulis instruxissem, illasque simul in rebus fidei, *quae semper apud me potissimae* fuerant, reservassem, quantum ad reliqua quibus olim fueram imbutus non dubitavi quin mihi liceret omnia ex animo meo delere. » Quae igitur nimis certe singularia in prima praesertim ejus meditatione occurrunt, sunt juxta hanc normam intelligenda. Caeterum *hypothetica* haec dubitatio, quae inservit ad analysim cognitionum instituendam, innocue a ple-

vel illius philosophi vindicias suscipere. Quod si Cartesii nomine impetitur realis ipsa ac essentialis distinctio inter scientiam philosophicam mere naturalem, et scientiam theologicam revelatam, negamus omnino eam a Cartesio primo invectam fuisse, cum semper in christiana traditione agnita fuerit (1). Haud abnuimus ex analytica Cartesii methodo qua psychologica facta ad crisis regulas exactius revocata sunt, novam in hac parte formam philosophiam induisse. Sed praeter quam quod hujus psychologicae analyseos specimina in ipsis patribus ac praesertim in Augustino inveniuntur, nil ea per se exhibet improbandum. Immo quo magis animi humani natura ac proprietates investigentur, quo magis intimi ejus sensus ac ingenitae propensiones consulantur, fieri non potest quin animus ipse ad supremum suum Conditorem agnoscendum alacrius impellatur. Hinc Cartesius in ipso pene philosophiae suae vestibulo ad Deum recta contendit, atque ex hac veritatum omnium fonte reliquas veritates aut deducit aut firmat. Haec certe cujusque philosophiae vere psychologicae, quae nempe ad empirismum non deflectat, sed cum principiis ontologicis rite connectatur, spontanea progressio est. Si qui ea abusi sunt, viderint ipsi.

60. Ad 6. Negamus proinde quod heic objicitur de rationis *autonomia*, ac de fidei cum scientia dissidio;

risque adhibita fuit, ac ipsi scholastici D. Thoma praeeunte illa passim usi sunt. Ast non negamus, eam ex humani ingenii licentia, et nova systemata cudendi, omniaque veteris sapientiae fundamenta convellendi lubidine, apud neotericos quandoque perniciosam effectam esse.

(1) Augustin. praesertim in lib. *De magistro*, nec non s. Thom. loc. modo cit. atque alibi. Bautain ipse agnoscit hanc distinctionem invaluisse in scholis christianis longe ante Cartesium. Sic enim scribit in *Philosophie du Christ.* tom. 1, p. 267. « La dialectique s' était glissée . . ., dans les écoles chrétiennes *du moyen âge*, et elle avait réussi à faire croire *presque generalement* que l'homme pouvait, par la seule force de son esprit, *s' élever à la connaissance des verites fondamentales de la métaphysique*, telles que l' existence de Dieu, l' immortalité de l' ame etc. »

nam haec omnia non a Cartesio repetenda sunt; sed potius a philosophis protestantismi, Humio scilicet, qui scepticismi jecit fundamenta, Lockio, qui nimis ad empirismum declinans fundamenta etiam revelationis philosophice infirmavit (1), Kantio autem potissimum ceterisque neo-germanicae philosophiae parentibus, qui per abstractionis ac phantasiae abusum rationem humanam non solum fidei hostilem, sed secum ipsam pugnantem effecerunt. At enim adversarii per *autonomiam* rationis intelligunt nativam ac legitimam ejus vim in veritatibus demonstrandis, omnemque ita vellent metaphysicam destruere, ac philosophiam eliminare, quod ferendum sane non est, et fidei tantum hostibus opportunum posset accidere.

61. Ad 7. *D.* Omnia recensita philosophica monstra ex falsis philosophandi principiis, falsaque methodo prodeunt, *C.* ex ipsa rationis ac philosophiae natura, uti adversarii contendunt, *N.* Etenim si 1. sensibilia tantum facta ac realia objecta spectes, notiones vero universales veluti arbitrarios mentis foetus, ac principia rationalia veluti inanem *tautologiam* rejicias, statim sensismo ac materialismo patebit aditus (2): 2. si philosophiam omnem *a priori* construere volueris, nulla *factorum* habita ratione, ac semper ratiocinari, quin in aliqua necessaria ac per se evidenti veritate insistas, in scepticismum prolabaris oportet (3); 3. si immediatam ac con-

(1) Praeter dubium de animae immaterialitate ac immortalitate, ea Lockius tum in suo *Specimine humani intellectus*, tum in suo *Christianismo rationabili* principia de morali certitudine ac traditione ponit, quae fundamenta religionis christianae omnino convellunt.

(2) Id probat empirismus Lockii, ac multo magis Condillachii, qui tandem in Helvetio, Cabanisio etc. ad purum materialismum decidit. Certe nil est quod magis animi simplicitatem ac spiritualitatem ostendat, quam facultas percipiendi notiones universales, cum sensus corporeus nonnisi id quod singulare est et individuum possit attingere. Haec veritas philosophicam s. Thomae mentem minime effugerat.

(3) Ita trascendentales idealistae vellent *a priori* rationem logicam de ipsis veritatibus *facti* seu existentiae habere, ac semper frustra

cretam absoluti ac infiniti intuitionem pro tuae philosophiae sumas exordio, viam in pantheismum facile sternes (1): 4. si hominem, tanquam *Ego purum* et *abstractivum* in tota philosophia considerari debere contendas, rationalismus vel idealismus consequetur (2). Atqui si omnia illa philosophica commenta excutiantur, ea uno alterove ex his vitiis intime invenientur affecta, ac proinde ab ipsa recte philosophante ratione damnantur omnino; minime vero eo nomine quod revelationem divinam pro basi philosophandi non assumpserint illorum auctores. Atque hic paululum declarandum est principium illud, quod *ratio philosophica debeat in proprio fundo veritatem invenire*, quodque ut omnino *anti-christianum* adversarii traducunt. Id enim vel *absolute* vel *hypothetice* intelligi potest. Atque ii quidem qui christianam revelationem ignorant, *absolute* profecto opus est ut in proprio etiam rationis fundo veritates naturales quaerant ac inveniant, quandoquidem ad id homini a supremo opifice Deo indita recta ratio est (3). Christiano au-

quaerunt illud *aliquid inconcussum* ex quo possit philosophia exordiri.

(1) Hoc fuit initium ac postulatum philosophiae Schellingii, Bouterverkii aliorumque trascendentalium realistarum, qui proinde scientiam Dei *absolutam* e sola natura rationis hujusque intuitu *immediate* provenientem sibi vindicarunt. Hinc Schellingius statuerat: « *Deus est* est principium maxime omnium *indemonstratum*, ac maxime *indemonstrabile*, ac maxime *sine omni ratione*; ita sine ratione, quemadmodum supremnm principium Criticismi: *Ego sum* » *Philos. Schrift.* seu *scripta philosophica* Landshut 1809. p. 152. Pantheisticae horum auctorum ex his principiis deductiones satis notae sunt.

(2) Distinguunt trascendentales inter *Ego purum*, positum in *puro conceptu* ac in *ente mere cogitabili*, et *Ego empiricum* seu concretum et existens. Contendunt porro in philosophia unice de *Ego puro* institui posse sermonem. Ipse Krugius, qui tamen idealismum ac criticismum refellit, et synthetismum profitetur, philosophiam nil aliud esse vellet nisi *scientiam formae originariae puri Ego*. Numquam ergo homo realis, ens nimirum rationale ac sensibile in ista philosophia attingitur. Cf. inter ceteros Imre, *Amicum foedus rationis cum experientia. Philos. pars 3. Metaph. applic.* pag. 302-306.

(3) Id quod de iis qui revelationem ignorant affirmamus, de iis quoque dici opus est, qui ex perversitate animi mentisque caecitate fidem in revelationem jam cognitam et susceptam amiserunt. Quamvis enim isti magnopere inde culpandi, num melius non erit ut ratione sua

tem philosopho nonnisi *hypothetice* ea competere inquisitio potest atque detectio. Cum enim ipse probe sciat veritates ipsas naturales sive metaphysicas sive morales a divina revelatione clarius, uberius, firmiusque patefactas esse, num poterit illas in dubium positive revocare, ut illas dein in proprio rationis fundo longo labore inveniat? Absit. Ille igitur maximum inde manans naturali ipsi rationis lumini emolumentum ac praesidium libenter profitebitur: intelliget in antecessum quo demum rationales suae omnes inquisitiones, veluti ad fixam ac definitam metam spectare ac dirigi debeant: sciet veluti peritus nauta quinam sibi cursus tenendus sit, ut tuto portum attingat; normam demum habebit ad quam inquisitiones illas pure philosophicas redigat, ac ita ab omni errore, si forte irrepserit, tutetur. Interea tamen *hypothetice* eas ipsas veritates in proprio rationis fundo quaerit, ut nempe earum principia, fundamenta, ac probationes ibidem detegat, ubi certe delitescant oportet, eo ipso quod illae naturalium ac rationalium veritatum naturam non excedant. Ita psychologice et logice procedit: ita unamquamque veritatem suo in gradu ac lumine collocat: ita philosophiam suam independentem a revelatione construit, quanquam ignorare non possit hanc ipsam revelationem magno illi adjumento fuisse ad rectum rationis iter semper ac tuto tenendum (1). Haec

veritates ipsas naturales de Deo, de animae natura, de lege morali investigent, quam in omnimoda incredulitate permaneant?

(1) Ubi maxime adnotandum est longe difficilius esse veritatem *invenire*, quam aliquo modo cognitam *demonstrare*. Ita geometrae cum aliquas veritates *practice* ac *empirice* jam sciant, industria ac investigatione modum tandem inveniunt eas *scientifice* demonstrandi, quod forte assecuturi haud essent nisi *practica* illa veritatis cognitio antecederet. Haud aliter contingit christiano philosopho, qui nempe veritatum naturalium in rebus metaphysicis ac moralibus firmissimam demonstrationem invenit, quam tamen vix aut ne vix quidem in pluribus certo assequeretur, nisi a christiana revelatione de illis prius fuisset edoctus. Egregie de hoc disserit ipse Lockius in op. *Christianismo rationabili* cap. XIV, unde concludit maximas revelationi grates habendas. Hinc certe ingratos se produnt nostrae aetatis philosophi illi qui hoc

philosophiae ac revelationis concordia est, integris cujusque juribus, atque huic sot praeclari philosophi cum magno rationis ac religionis fructu quovis tempore institerunt.

62. Ad 8. *D.* Si animus rationalis qui sentit se existere, se cogitare, se velle, totusque hic mundus adspectabilis entitates pure *logicae* essent, *C.* si sint *reales N.* Ex effectibus qui sint entia *realia* legitime ac necessario argumentamur ad causam non logicam, sed *realem*; siquidem nexus effectum inter et causam *realis* est; innititur namque principio necessario *a priori*, analytico quidem uti adnotavimus[1], at in reali natura rerum fundato. Quoniam vero omne ens contingens rationem existentiae suae in se habere non potest, necessitate metaphysica inferimus existentiam causae necessariae *realissimae*, nempe Dei.

63. Ad 9. *D.* Subjicitur Deus creaturae, id est cognitio certa Dei supponit *logice* in creatura aliquod principium cognoscendi, *C.* fit Deus *ontologice* pendens a creatura *N.* Nimis futile sophisma hoc est; quandoquidem dum Deum demonstramus existere, hoc ipso demonstramus omnia alia entia ab illo necessario pendere; quin imo ex hac ipsa necessitate, qua fit ut creaturae utpote contingentes debeant ab alio quidquid habent repetere, cognoscimus eas habere debere ultimam existendi rationem in Deo. Quod si ut hoc percipiamus aliquo indigemus ratiocinio, ac proinde aliquo principio *logico* utimur, non Deum subjicimus nobis, non contra ejus agimus voluntatem, sed ea adhibemus cognoscendi media, quibus nos Deus ipse ad eum facile cognoscendum liberaliter instruxit.

64. Ad 10. *N.* Piget, doctos ac religiosos viros serio haec proferre. Num enim dum Scripturae oracula, dum patres ecclesiae nos provocant, ut ex contemplatione

revelationis subsidium non agnoscunt, et multo magis culpandi sunt, si cum tot prae ethnicis philosophis habeant praesidia, in veritatis perniciem ratione sua abutuntur.

creaturarum ad certam Dei notitiam assurgamus, ad idololatriam rationis nos provocânt? Num recta ratio dum in seipsa ac in operibus naturae supremi Auctoris sui vestigia recognoscens, eum existentem certissime discernit et colit, idolum sibi confingere dicenda est? Dicant id porro adversarii de iis tantum philosophis delirantibus, qui se creare Deum jactant, aut dum naturae illum identificant, proprium *Ego* ad absolutam naturae divinae conditionem superbissime extollunt.

65. Ad. 11. *D.* Si Kantianae antinomiae rationis purae essent verae ac reales, *C.* si apparentes tantum *N.* Nimis compertum est antinomias illas non praeseferre nisi dialecticas argutias ac sophismata jam pluries sub aliis vocabulis prolata, quae quisquis in rebus philosophicis mediocriter exercitatus facile dissolvere potest (1).

66. Ad 12. *D.* Si humana perversitas veritati, saltem non *immediate* evidenti, refragari utcumque non posset, *C.* secus *N.* Non omnes quidem, licet firmissimas, ac plenam persuasionem inducentes, probationes quibus evincitur existentia Dei, apodicticae evidentiae capaces esse concedimus; sed eam certe, quae *metaphysica* dicitur, qua nempe *ex ente ab alio* necessitatem *entis a se* inferimus, apodicticam omnino esse et geometricae posse demonstrationi aequivalere confidenter asserimus; quippe ad principium revocatur contradictionis. Nec mirum tamen si huic tam evidenti veritati aliqui obluctari

(1) Quonam pacto ex. gr. Kantius rejicit argumentum *metaphysicum* (quod ipse vocat cosmologicum) pro existentia Dei? Quia nempe resolvitur in argumentum ipsum *a priori*, quod appellat *ontologicum*. Atqui nil magis falsum. Esto enim, quod ex mero conceptu entis perfectissimi nequeat probari realis ejus existentia. Ast dum ex effectibus realibus contingentibus ad causam necessariam argumentamur, non amplius in mero ac *abstracto* conceptu sistimus; utimur nempe eo ratiocinio *mixto* ex facto reali et ex principio rationis *a priori* conflato, quod proinde ad realitatem omnino ducit, et cujus mathematicae physicis applicatae innumera ac ineluctabilia exhibent exempla.

valeant. Nonne enim sceptici prima etiam principia, ac existentiam sui in dubium revocarunt? Nonne Sextus Empiricus, in libris adversus mathematicos, geometricam ipsam evidentiam oppugnavit? Nonne Hobbesius demonstrationes mathematicas esse fallaces posse contendit? Addimus praeterea heic agi non de veritate *immediate* evidenti ac *per se nota*, quae statim ac termini intellecti sint, mentis extorquet assensum; sed de veritate *mediate* evidenti, quae deductione scilicet ac ratiocinatione conficitur. Unde etiamsi ad apodicticam demonstrationem pertingat, potest ei humana voluntas aliquo modo ex perversitate animi refragari.

PROPOSITIO II.

Ratio, etiam individualis, ac propterea absque consensus generis humani subsidio, potest sibi in pluribus veritatibus certitudinem comparare

67. Si de quaestione mere philosophica circa veritatis criterium heic ageretur, eam ultro philosophis excutiendam dimitteremus. Verum cum ejus fautores commenti fuerint non alia nos ratione, quam per consensum generis humani posse certiores fieri de veritatibus tum naturalis, tum supernaturalis ordinis; cum praeterea hunc eundem consensum supremam ac unicam esse credendorum et agendorum regulam proclamaverint, sic, ut ista veram constituat basim christianae religionis ac theologiae, nostrarum esse partium ducimus falsum hoc perniciosum systema refellere (1).

68. Et quoniam illius propugnatores saepe vocabula immutarunt, ac docuerunt modo ad certitudinem asse-

(1) Vulgatum est sectatorum hujusmodi systematis adagium « La foi catholique n' est que le sens commun dans les choses du Dieu » Cf. *Catéchisme du sens commun*, p. 66.

*

quendam opus esse *consensu* vel *auctoritate generis humani*, interdum *consensu communi*, aliquando *sensu communi*, quandoque etiam *ratione universali*, eademque ambiguitate laborarunt circa notionem *rationis individualis* quam passim commiscent cum notione *spiritus privati*, nonnulla ad perspicuitatem praemitteda sunt (1).

69. Itaque *consensus generis humani* significat conspirationem omnium hominum cujusvis aetatis in re aliqua adstruenda, aut rejicienda. Minus vero patet *consensus communis*, siquidem coarctari potest ad plurimorum aut etiam plerorumque conspirationem in eandem sententiam; *sensus* demum *communis* dicitur ea naturalis animi propensio quam omnes invincibiliter experiuntur ad quaedam evidentia judicia constantia, ac uniformia circa aliquas veritates sive rationales sive morales efformanda.

70. Sic *ratio individualis*, est ratio quae unicuique homini inest, quaeque si rite adhibeatur non modo nos in errorem non ducit, sed potest plerumque omnimodam veritatis certitudinem afferre; quo fit ut rationis individualis vox in bonam partem accipi soleat. Contra vero *spiritus privati* nomine significatur illa animi dispositio, qua quis peculiarem animi sui sensum opponit aut etiam praeponit auctoritati legitimae ad quaestiones fidei dirimendas a Deo constitutae, catholicae nimirum ecclesiae; numquam proinde nisi in deteriorem partem usurpatur.

71. Profitemur porro nos haud agere de sensu totius naturae communi, quem libenter admittimus velut unum ex criteriis saltem extrinsecis veritatis (2); ita etiam concedimus certitudinem gigni quandoque posse ex to-

(1) Ad rem Bautain observat « Le sens commun, dans la doctrine du sens commun, est un Protée qui revêt mille formes et qu'on ne peut saisir sous aucune. » *Quelques réflexions sur la doctrine du sens commun*, pag. 25.

(2) Ita scepticos ipsos ad sensum naturae communem utiliter provocamus: non quod judicia sive rationalia sive moralia quae illius objectum efformant, evidentia *per se*, ac *intrinsece* non sint, ut quisque proinde ratione sua individua possit illa non pervidere, iisque refragari; sed quia hac veluti extrinseca norma adhibita,

tius humani generis moraliter sumpti consensione (1). Negamus vero ejusmodi sive *sensum* sive *consensum* requiri absolute ad obtinendam certitudinem; multo vero magis inficiamur illum regulam supremam credendorum et agendorum constituere aut basim christianae religionis, ac theologiae. Dum autem de ratione loquimur individuali, eam in communi significatione accipimus, quatenus nempe a spiritu privato proprie discriminatur.

72. Quibus ita compositis sic ad thesim evincendam accedimus. Si humana ratio, quatenus individualis est, haud posset sibi, absque subsidio istiusmodi consensus generis humani, veritatis certitudinem ullo modo comparare, necessario de quacumque veritate incerta ac dubia fluctuare deberet. Atqui hoc esset in absurdum scepticismum dilabi. Ergo. Major luculenter ostenditur. Auctoritas ac proinde testimonium generis humani, sensus ipse naturae communis, ac universalis etiam, si placet, ratio, sunt totidem veritates objectivae, quae scilicet sicut alia quaevis veritas, nequeunt in subjecto certitudinem gignere nisi ab ipso apprehendantur, atque ita apprehendantur, ut eas *ita et non aliter* esse evidenter cognoscat, ac proinde omni dubitatione seclusa eiisdem rationabiliter ac firmiter adhaerere debeat. Porro si humana ratio independenter ab illo generis humani sensu vel consensu, nequiret per ullum aliud cognoscendi medium, nec per sensum intimum, nec per sensus externos nec per immediatam conceptus evidentiam, nec

eos qui nativum rationis lumen ita in se extinguere poluerunt, ad illud in se denuo excitandum ac adhibendum impellamus.

(1) Certe cum agitur de nonnullis veritatibus quae, licet ratiocinio aliquo nitantur, tamen ex naturalibus principiis sive facti sive rationis legitime dimanant, si consensio humani generis moraliter sumpti in iis habeatur, hujusmodi consensio non potest veritatibus illis novum saltem *extrinsece* robur non addere. Nam tunc magis elucet, veritates illas in ipsa rationali hominis natura fundamentum habere. Sic etiam consensio illa quoad facta historica, ac traditionalia maximae auctoritatis vim habet.

per rationem, certam illam firmamque ullius veritatis cognitionem acquirere, jam non posset nec de illo sensu vel consensu communi, nec de illa auctoritate generali, quam dicunt, et infallibili fieri certa; ac proinde in maxima cujuscumque veritatis dubitatione fluctuare necessario deberet, seu in pleno scepticismo versari (1).

73. Tanti ponderis argumentum ejusmodi est, ut nulli det locum effugio: quare supervacaneum est pluribus hoc systema impetere. Nihil igitur dicemus de fluctuatione in qua perpetuo adversarii versantur dum volunt sive constabilire numerum, pondus, qualitatem eorum qui concurrere debent in aliquo asserendo ac antestando, ut dici possit consensus generis humani, communis consensus etc. (2); sive determinare organum, interpretem, ac tribunal ejusdem humani generis a quo quae occurrent tolli tuto possent ac dirimi controversiae (3); sive assignare originem et fontem infallibilitatis, auctoritatisque quam eidem consensui tribuunt aut tribuere debent, ut cogere homines possit ad assentiendum. Nec demum cetera persequemur quae ex ejusmodi systemate, absurda plane ac exitialia, sua veluti sponte dimanant (4).

(1) Sane quot jam veritates firmiter certas praeexigit generalis hujusmodi auctoritas? Nam opus est ut quivis homo jam certo sciat et se existere, et alios existere homines; ut eorum testimonium generale suscipiat; ut hujus testimonii sensum probe intelligat; ut demum certo teneat homines illos in eo veraces esse, ac proinde quidquid ab ipsis generali illa autoritate asseritur, omnino esse infallibile. Atqui haec omnia quibusnam veri criteriis apprehendentur?

(2) Cf. Bautain opp cit *Psychologie expérimentale*, préface pag. XLIV. et seqq. nec non *Quelques réflexions* etc. pag. 25. 26. ubi etiam allegat loca ex *Essai*, *Défense*, *Catéchisme du sens commun*.

(3) Etenim ad dirimendas controversias inter alia *jurisdictio* requiritur, nec non tribunal; porro ubinam existit hujusmodi tribunal in quo nomine tutius generis humani controversiae dirimantur? In rebus vero fidei et morum ad infallibilem controversiarum decisionem requiritur praeterea divina *adsistentia*, quae cum soli Christi ecclesiae promissa ac concessa sit, ipsa quoque sola in iis judex est controversiarum.

(4) Inter cetera illud sequeretur, quod cum ecclesia catholica non sit nisi pars generis humani, ab eo mutuari deberet suam infallibilitatem. Pleraque alia hujus systematis absurda fuse persequitur laudatus Bautain, locis citatis, ubi ostendit illud esse anti-philosophicum, anti-catholicum, immorale, anti-politicum etc.

74. Potius juverit hoc alio argumento disciplinae nostrae magis proprio idipsum, quod proposuimus, conficere. Si ratio individualis independenter a consensu generis humani haud posset certitudinem assequi, Deus tum in veritatibus revelandis, tum in mediis quibus usus est, ut credibiles fierent, perperam egisset, quod impium est affirmare. Sane Deus veritates suas manifestavit singularibus individuis, Adae scilicet, Noë, Abrahae, Moysi, prophetis etc. Christus in universam terram apostolos misit ad praedicandum gentibus evangelium suum (1); Paulus pariter et Barnabas missi a Spiritu Sancto ad idem sunt ministerium (2). Ut autem sibi fidem conciliarent, data ipsis potestas est prodigia patrandi (3). Jam vero semel admissa absoluta necessitate consensus generis humani ad veram certitudinem assequendam, inprimis qui immediatam revelationem habuerunt, nec certi de illa esse, nec Deo revelanti credere potuissent aut debuissent. Cur enim suspicari ac timere non potuissent aut debuissent se esse deceptos? Quomodo potuissent itidem aut debuissent aurem fidemque praebere populi apostolis evangelium annunciantibus cum universum pene humanum genus, quippe polytheismo ac idololatriae addictum, eorum praedicationi adversaretur? Prodigia vero ab illis patrata nonne veluti totidem praestigias aut magicas operationes jure aspernari potuissent? Cum igitur hoc systema totam evertat divinae revelationis sive immediatae sive mediatae oeconomiam, plane consequitur et in se falsum esse et divinae revelationi contrarium.

DIFFICULTATES

75. I. Obj. 1. Ratio individualis est essentialiter finita,

(1) Matth. XXVIII, 19. Act. I, 8.
(2) Act. XIII, 2.
(3) Marc. XVI, 17 seqq.

proindeque fallibilis, quare nisi fulciatur medio aliquo infallibili, numquam poterit non esse errori obnoxia. 2. Hoc porro medium aliud esse nequit quam generis humani consensus, seu ratio universalis, quae sola infallibilis est et auctoritas suprema, quippe quae aliud non sit nisi *emanatio rationis* Dei, imo *ratio Dei ipsius* (1). 3. Sine ista de nulla unquam re, nec de propria sui existentia ratio individualis certa esse potest. 4. Multo vero minus poterit actum fidei elicere, secus enim ratio fallibilis eliceret actum infallibilem, quod implicat. 5. Praeterea ipsa Dei existentia, immortalitas animorum, aliaeque ejusmodi veritates, quae naturalis ordinis dicuntur a cujusque individualis rationis arbitrio penderent, his vero inniteretur fides veritatum quae supernaturales vocantur. Id vero quid esset nisi basi luteae statuam auream imponere? (2) Ergo.

76. R. Ad 1. vel *N.* vel *D.* Ratio individualis fallibilis est hoc sensu, quod interdum falli, ac decipi *possit*, *C.* quod semper et in omnibus falli ac decipi *debeat*, *N.* Nam ad eum modum quo individua ratio essentialiter fallibilis est, individua voluntas est natura sua peccato obnoxia. Porro quis inde inferet, voluntatem semper et in omnibus peccare (3)? Itaque in pro-

(1) Ita De Lamennais op. cit. *Essai sur l'indifference* vol. II, p. 93. cujus verba haec sunt: « Noble *emanation de la substance* de Dieu, notre raison n'est que *sa raison*, notre parole n'est que *sa parole*. »

(2) Ita D. Gerbet, *Des doctrines philosophiques sur la certitude* etc. Paris 1826. p. 31 seqq. Jam professi sumus, nolle nos detrahere. cl. Auctori dum ejus doctrinam refellimus, quum notum sit, ipsum ab his placitis recessisse Caeterum citatum opus valide ac docte confutatum fuit a P. Rozaven S.J. in libro *Examen d'un ouvrage* etc. *Avignon* 1833, ad quem libenter remittimus lectores nostros pro pleniori hujus controversiae cognitione.

(3) Sed praestat hic audire Bautain ipsum egregie hoc systema refellentem « Mais tout en reconnaissant que la raison individuelle est faillible, qu'elle se trompe souvent, s'ensuit-il qu'elle se trompe toujours nécessairement et sur toutes choses? De ce qu'elle peut errer faut-il qu'elle erre sans cesse? De ce que l'homme a par sa liberté le pouvoir de faire le mal, est-ce une nécessité qu'il ne fasse que le mal? La raison humaine pourrait-elle dévier, si elle n'était capable de rectitude? Mais à quel signe

posito argumento adversarii plura inconsulto permiscent: ac 1. *infallibilitatem* cum *certitudine*, quasi nempe eadem utriusque ratio esset, in quo tamen oppido oberrant. Infallibilitas enim in suo conceptu plenam importat immunitatem in omnibus ab errore, ipsaque errandi possibilitate, neque propria est nisi unius Dei, cujus essentia veritas est; per participationem vero potest etiam creaturis intelligentibus inesse, quibus et eo modo quo eam Deus communicare voluerit. Certitudo autem in suo conceptu non postulat nisi rationabilem, plenam, ac firmam persuasionem alicujus veritatis, quam quis pro veritatis natura e pluribus cognoscendi fontibus haurire potest. Quo fit ut aliquis possit esse infallibiliter certus de aliqua veritate quin sit per se infallibilis, quamvis non possit esse infallibilis nisi certus existat, quippe infallibilitas latius patet quam certitudo. 2. Attributum permiscent essentiale cum accidentali seu dono superaddito; *infallibilitas* non est essentialis creaturae rationalis proprietas, adeoque ei non competit neque in singulis individuis neque in tota illorum collectione, unde genus humanum, ratio generalis etc. per se fallibilia sunt. Quod si alicui sive individuo, sive hominum coetui competit, id ex libera Dei communicatione contingit, prout scimus hoc donum in iis omnibus quae ad fidem moresque pertinent, fuisse a Deo communicatum ecclesiae quae confundi nequit cum genere humano. 3. *Subjectivitatem* confundunt cum *objectivitate*; subjectum enim et quidem individuale illud solum est quod apprehendere deberet ac suum facere medium (nimirum auctoritatem generalem) quo juxta adversarios certum fieret ac infallibile: porro quidquid de medio sit, subjectum haud posset suum

l'homme reconnaitra-t-il qu' il est dans le vrai? . . . Qui le lui dira? La lumière naturelle qui le met en rapport avec les objets naturels, les lois de sa raison qui président à sa pensée, la conscience qu' il a de son sentiment intime etc.» *Psych. Exp.* préface pag. XLVII.

facere ejusmodi medium nisi per facultates suas. Quid igitur si in hisce nunquam a deceptione ac errore tutaretur? (1).

77. Ad 2. *N.* In ordine namque naturali praesto sunt rationi licet per se fallibili plura media, quibus rite pro cujusque veritatis natura adhibitis, potest sine ulla erroris formidine sibi certitudinem comparare. In ordine vero supernaturali medium universale, perpetuum, infallibile quod constituit regulam fidei proximam, non est nisi sola ecclesia Christi (2). Asserere autem, rationem universalem emanationem esse rationis ac substantiae Dei, immo rationem ipsam Dei, pantheismum omnino redolet (3).

78. Ad 3. *N.* Hoc scepticismi culmen est, quod jamdiu s. Augustinus refellerat in academicis validissime (4).

79. Ad 4. *D.* Si ratio fallibilis deberet per se sola fidei

(1) Optime Bautain perstringit anctorem hujos systematis « Qu'est-ce donc que cette raison générale à laquelle vous accordez si libéralement le privilége de l'infaillibilité? Est-ce la raison de tout le monde, ou au moins du plus grand nombre? Elle se compose donc de la totalité ou de la majorité des raisons particulières. Mais celles-ci vous les reconnaissez faillibles et de plus vous les déclarez incapables de science, de verité, de certitude. Est-ce en rassemblant tootes les incertitudes des raisons privées que vous obtiendrez une certitude générale, et la collection des erreurs de tous les hommes finirait-elle par former la vérité? » loc. cit. p. XLVII.

(2) Prout ostendimus tum in prima hujus tractatus parte sec. 1, cap. IV, ar. 2. prop. 1. tum in secunda sect. 1, cap. II, prop. 1, n. 116 seqq. Tum denique in tract. *De vera relig.* p. II, prop. II.

(3) Si c'est là (apposite scribit Bautain) le dernier mot du systéme, certainment son auteur ne l'a pas compris; il anrait reculé devant l'abomiuation du panthéisme. C'est à cet abyme que sa doctrine aboutit, aossi bien que l'éclectisme. Comme lui elle fait peu cas do l'homme individuel, elle déprime la raison particulière pour exalter la raison générale, comme lui elle déclare absolue, nécessaire, infaillible cette idole de l'esprit propre ..... C'est la voix de Dieu se révélant infailliblement par la raison générale. C'est Dieu lui-même incarné, pour ainsi dire, dans le sens commun de tous les hommes. » loc cit. p. LIV.

(4) In tribus libris *contr. Academicos*, praesertim lib III. item in lib. XV. *de Trinit.* cap. XII. et alibi saepe. Ceterum praeclare observatum est in systemate quod refellimus, asserere individualem rationem per se de omnibus, ac de propria existentia incertam esse nisi accedat consensus generis humani, perinde esse ac si caeco surdo ac muto a nativitate praeberetur optimus codex ut eo sapiens efficeretur. Cf. *Annales de philosophie Chrétienne* n. 13. an. 1841. *Plan d'une démonstration du catholicisme*, art. 1, p. 26 seqq.

actum elicere, *C.* si divinae gratiae auxilio praeventa et adjuta *N.* opportunior de hoc inferius occurret sermo.

80. Ad 5. *D.* Id est, posset ratio ita has sibi demonstrare veritates ut certa de illis redderetur, *C.* posset illas pro lubito admittere aut respuere *N.* Quid porro sibi volunt adversarii dum affirmant quod naturales illae veritates ab arbitrio cujusque penderent? Num quod in hominis voluntate positum esset nativo rationis lumine vel recte uti, vel pessime abuti, atque iis veritatibus, quae saltem evidentia per se immediata non fulgent, per summam posse perversitatem refragari? id quidem verissimum est, et alibi jam declaravimus. Sed si intelligant in hominis esse arbitrio, non per sophismata, sed per solidas rationes vim demonstrationibus adimere, quibus illae veritates probantur, negamus omnino. Nec enim in potestate hominis est efficere ut illud verum non sit, quod in se verum est, quippe ex indubiis principiis legitimo nexu promanat. Falsum vero est et illud quod additur, fidem supernaturalem illis veritatibus inniti; sed illis suppositis tanquam fidei praeambulis, ut loquitur s. Thomas, progreditur homo ad motiva expendenda credibilitatis quibus certior fiat Deum esse locutum; credit vero quae Deus revelavit innixus Dei ipsius revelantis auctoritati, praeventus nempe atque adjutus divinae gratiae subsidio.

81. II. 1. Obj. Atqui si ratio individualis habere posset certitudinem eorum quae objecta etiam fidei sunt, nullum amplius meritum haberet in actu fidei. 2. Esset independens ab auctoritate ecclesiae ac judex constitueretur ***veritatum omnium*** quarum numerum aut restringeret aut amplificaret, prout autumaret se assequi certitudinem posse demonstrationis via; 3. Porro quodnam medium nisi universalis ratio potest nobis suppeditare testimonium infallibile eorum quae Deus manifestavit? 4. Immo ex facto ipso aperte constat non alia ratione, quam per consensum humani generis voluisse Deum ut singulis indivi-

dnis veritates omnes quas ipse revelavit innotescerent; Adam enim eas filios suos docuit, filii docuere nepotes et ita porro, idque ex divina plane ordinatione. 5. Alioqui nulla ad fidem ac proinde ad salutem via suppetiisset iis omnibus ethnicis, qui ante Christi vixerunt adventum. 6. Post Christum vero haec divinae oeconomiae ratio immutata non est; siquidem fides in ecclesiam non est nisi applicatio principii *auctoritatis generalis*, quae fundamentum constituit certitudinis. 7. Quid enim ecclesia catholica aliud credendum proponit nisi *quod semper, quod ubique, quod ab omnibus creditum est*, quodque solum *catholicum* est juxta celebrem Vincentii Lirinensis regulam? (1) Ergo.

82. Resp. Ad 1. *D.* Si haberet cognitionem ac evidentiam intrinsecam de veritate horum objectorum *Tr.* si extrinsecam tantum, nimirum quatenus cognoscit a Deo certo revelata esse *N.* Sublata hac aequivocatione difficultas per se concidit; imo addimus certitudinem quod Deus ea revelaverit, esse omnino necessariam; alias posset elici actus fidei innixus probabilitati, quod est absurdum ac damnatum (2).

83. Ad 2. *D.* Id est posset ratio independenter ab ecclesiae auctoritate sibi comparare cognitionem et certitudinem veritatum ordinis naturalis, *C.* ordinis supernaturalis *N.* De his certe posterioribus nulla esse quaestio potest, cum homo eas credat ob auctoritatem Dei revelantis et ecclesiae proponentis; de primis vero nihil vetat quominus illas ratio individualis etiam per se cognoscat et vi demonstrationis certo teneat, ut in praecedenti propositione ostendimus, quamvis necesse non sit ut omnibus per hanc demonstrationis viam innotescant. Quod

(1) Ita Gerbet in cit. op. p. 34 seqq.

(2) Ut patet ex prop. xxi. inter damnatas ab Innocentio xi. « Assensus fidei supernaturalis, et utilis ad salutem stat cum notitia solum probabili revelationis: immo cum formidine, qua quis formidet ne non sit locutus Deus. » In quam thesim cf. Viva §. vii seqq.

vero adjicitur de judicio *veritatum omnium* earumque coarctatione aut amplificatione ex arbitrio cujusque paulo ante disjecimus (1).

84. Ad 3. *N.* Media enim quibus ratio individualis potest certo cognoscere existentiam revelationis plura esse queunt: potest nempe per visum e: g: per auditum, per testimonium hominum, per illa demum omnia credibilitatis motiva quibus evidens illi reddatur factam reipsa a Deo revelationem esse. Si vero sermo sit de certitudine, quae singulos afficiat articulos, vel collectionem articulorum qui revelatione continentur, ea certe haberi unice potest per ecclesiae infallibilis auctoritatem.

85. Ad 4. *D.* Id est voluit Deus ut veritates protoparenti a se revelatae transmitterentur ad seram usque posteritatem per traditionem sive domesticam, sive publicam *C.* per traditionem publicam tantum, seu per consensum generis humani tanquam unicum medium ad earundem assequendam certitudinem *N.* Haec duo

(1) Sane distinctio inter veritates naturales ac supernaturales in ipsa veritatum natura fundatur; naturales enim illae sunt, quae rationis nativam intelligentiam non excedunt, supernaturales quae illam superant. Rursum ex naturalibus aliae sunt quae ceterarum veluti fundamenta sunt, uti Dei existentia, justi atque injusti lex, poenae vel praemia in altera vita retribuenda; quas facile quisque attingere potest. Ceteras autem primis illis subordinatas, quo majori vel minori quisque ingenii vi, quo magis vel minus extrinsecis subsidiis est instructus, majori vel minori numero, nativo rationis lumine potest cognoscere ac demonstrare. Atque hic divina bonitas, ac maximum revelationis beneficium se prodit, quod nempe Deus ut omnium bono aeque prospiceret, eas etiam veritates quas *absolute* humana ratio cognoscere posset per positivam etiam revelationem patefecerit; uti egregie declarat s.Th. *Cont.gent.* lib.1, capp. 3. et 4. Quo etiam referuntur quae praeclare docet Catechismus Rom. p. 1, cap. 11, n. 6. ubi postquam celebravit quae philosophi ex sola naturae contemplatione nativo rationis lumine de Deo ejusque attributis disseruerunt, pergit: «Quamquam in eo etiam caelestis doctrinae necessitatem agnoscimus, si animadvertamus, fidem non solum hoc praestare, quemadmodum supra dictum est, ut quae viri tantum sapientes longo studio consecuti sunt, ea rudibus quoque et imperitis hominibus statim pateant, atque in promptu sint: verum ut rerum notitia, quae fidei disciplina comparatur, multo certior, atque ab omni errore purior in mentibus nostris insideat, quam si eas ipsas res, humana sapientia comprehensas, animus intelligeret».

apprime secernenda ab invicem sunt; primum enim verissimum est, quamvis non omnes parentes suo functi munere sint; ex quo repeti debet penes plures populos primaevae revelationis corruptio aut etiam obliteratio (1); alterum vero est falsum, alioquin cum deperdita aut saltem foede corrupta penes plerosque populos fuisset primaeva revelatio, nulla reipsa in adversariorum hypothesi individuis illius certitudinem assequendi superfuisset via nec ulla propterea ad salutem perveniendi.

86. Ad 5. *D.* In adversariosum hypothesi juxta dicta, *C.* in sententia nostra *N.* Nam satis erat domestica traditio praeter alia media quibus identidem divina providentia usa est ad primae revelationis notitiam disseminandam (2).

87. Ad 6. *D.* Quatenus immutari nequit quod numquam extitit, *C.* secus *N.* Vidimus Deum prius singularibus hominibus veritates suas patefecisse ea lege, ut a parentibus in filios continenter propagarentur. Cum vero illi passim officium ejusmodi negligerent, aut veritates illas turpiter commacularent, ne prima penitus oblivioni daretur revelatio, peculiarem sibi familiam selegit Deus in Abraham, quae custos fidelis illius revelationis existeret. Cumque haec ipsa familia in populum crevisset, eundem constituit suae revelationis depositarium, eique speciali prorsus providentia prospexit, ne muneri deesset suo per successionem prophetarum, donec *venit plenitudo temporis in qua misit Deus filium suum.* Christus porro instituit ecclesiam quam infallibilitate communivit, ut usque in seculi finem revelationem plenam atque

(1) Nec ideo dicendum est, illos populos destitutos exinde omni salutis medio fuisse; nam, uti ostendimus in tract. *De gratia*, p. 1, c. 3. n. 238. Deus semper praesto est auxilio suo interno, et subsidiis etiam externis omni facienti quod in se est, adeo ut nullus unquam perierit, aut pereat nisi culpa sua.

(2) Tales fuere frequentes hebraici populi apud plures gentes captivitates, migrationes judaeorum apud dissitas nationes, dispersiones, commercium etc. quibus vicissitudinibus facile fieri poterat ut notitia revelationis ad varios populos perveniret.

integram intemerate custodiret, et omnibus gentibus annunciaret. Hic et non alius divinae providentiae extitit ordo in revelatione sua sive conservanda, sive propaganda. Itaque ecclesia est quidem organum Christi, non autem generis humani, quod est perabsurdum.

88. Ad 7. *D.* Ecclesia nihil aliud proponit credendum nisi quod *semper* etc. ab ecclesia catholica, *Tr.* ab universo humano genere, et quidem a mundi primordiis usque nunc *N.* Etenim praeterquam quod ut saepe alias animadvertimus (1), Lirinensis effatum habet sensum *positivum*, non autem *negativum*, nequit illud accipi nisi de eo quod creditum est in ecclesia catholica, minime vero de eo quod a genere humano creditum est. Hoc commentum utpote novitium plane ignotum patribus fuit. Ceterum nec illud dimittendum, esse quidem regulam a Vincentio traditam unum ex criteriis cognoscendi catholicam veritatem, sed neque *unicum*, multo vero minus *praecipuum ac supremum* esse. Tale enim non est nisi juge ac semper vivens ecclesiae magisterium (2); cetera omnia huic subjecta sunt ab eoque pendent.

---

89. Vindicavimus hactenus rationis etiam individuae vim, qua ad veritates intra ordinem naturae conclusas, quaeque veluti praeambula spectari queunt, valeat per se sola *absolute* ac quidem cum proprie dicta certitudine pertingere: ac proinde probavimus dari inter eas naturales veritates intrinsecum ordinem *logicum*, quo una ex alia legitimo principiorum nexu possit argumentando deduci.

90. Sed aliud est de *absoluta* rationis potentia disserere, aliud de ejusdem potentia *morali*: illa quippe ad ordinem *logicum* pertinet, haec pertinet ad *historicum*. Nimirum potentia moralis complectitur illa omnia elemen-

(1) Praesertim in tract. *De vera relig.* part. II, prop. III, n. 56. cum nota adnexa.

(2) Recolantur quae scripsimus paulo ante cum ageremus de Traditione cap. II, §. 1.

ta facti, in quibus humana ratio seu potius hominum genus non *abstractivo*, sed *concreto* ac reali modo spectatum ac moraliter simul sumptum, juxta consuetum rerum ordinem versatum sit ac per se debeat versari. Huc porro spectant ea omnia sive intrinseca sive extrinseca impedimenta quae semper hominibus collective sumptis in cognitione illarum ipsarum veritatum per solum rationis lumen assequenda obstare debuerunt. Huc spectat maxima difficultas in veritatis investigatione, quae semper longa et implexa est, constanter ex rectis rationis legibus procedendi, ardentes cohibendi animi cupiditates, ac veritatis unius studium sectandi ita ut, quod praeclare evolvit s. Thomas, nonnisi pauci ac post longum tempus atque cum admixtione multorum errorum eas veritates, quae etiam ratione investigari possent, assequerentur (1). Huc demum spectat *factum* ipsum, in quo haec omnia implicite continentur, indubitatum, universale, perpetuum ex omnium populorum historiis depromptum, quod scilicet nullus populus divina revelatione destitutus dignum Deo cultum exhibuerit, ac in absurdos contra sanae ethices errores delapsus non sit; quod nulla humana sapientia aut industria ab universali illa defectione revocare homines valuerit; quod humana denique ratio ex se motiva sufficientia non praebeat ad homines in officio continendos atque a vitiis retrahendos. Ex hisce porro omnibus exurgit non utilitas tantum sed necessitas, *moralis* tamen, non autem *absoluta* (2) illius extraordinarii subsidii, divinae nimirum positivae revelationis, qua hominum moraliter sumptorum indi-

(1) *Contr. Gent.* loc. cit.

(2) Diximus necessitatem *moralem* exurgere positivae revelationis, non autem *absolutam*; siquidem absoluta ejusmodi necessitas ex nullo capite potest probari. Non ex necessitate instaurationis hominis lapsi in ordinem supernaturalem ex quo per peccatum exciderat, cum haec instauratio *gratuita* prorsus sit, nec homini debita; non ex conditione sua naturali, alioquin si homo absolute indiguisset revelatione ad cognoscendas veritates naturalis seu moralis ordinis, praeterquam quod videretur destitutus aliquo essentiali suae naturae constitutivo, Deus absolute obstrictus fuisset ad eam homini

gentiae in ipsis etiam naturalibus veritatibus provisum esset. Hac porro via nos ipsi in Tractatu *de Vera Religione* per varias propositiones arcte simul connexas processimus : unde supervacaneum heic esset ostendere peculiari propositione, rationem individualem posse per se possibilitatem, utilitatem ac necessitatem divinae revelationis certo cognoscere ac demonstrare.

91. Illud unum tantum hic adnotamus, quod consequitur ex dictis, *moralem* hanc *necessitatem* revelationis exurgere ex connexione inter ordinem *logicum* ac *historicum*: quandoquidem *logicus* ille ordo ostendit quid *absolute* ratio humana efficere potuisset; sed logicus ille ordo cum *historico* comparatus ostendit quid reipsa humana ratio praestiterit, atque adeo quid *moraliter* efficere potuerit aut possit. Rationalistae in humana ratione nonnisi potentiam *logicam* spectant, nempe hominem tantum in *abstracto* et *a priori* considerant : sed qui vere ac complete philosophantur, hominem etiam in concreto spectare debent, nimirum in iis circumstantiis positum quas perpetuo *historia* revelat. Id autem multo magis theologi erit officium, cujus est omnes, naturales etiam, cognoscendi fontes rimari. Hinc nullimode secum ipse pugnabit theologus, dum ex una parte nativam rationis tuetur vim, ex altera vero necessitatem moralem divinae revelationis ostendit. Atque ita etiam

dandam, cum tamen omnes fateantur revelationem positivam gratuitum Dei esse beneficium : non denique ex infirmitate quam per haereditariam noxam contraxit; ut enim cetera praeteream, adstrueretur necessitas revelationis adversus incredulos et naturalistas ex ipsa revelatione, in quo haberetur manifesta petitio principii. Urgere possem statum infidelium negativorum, qui destituti essent medio *absolute* necessario ad consequendum suum finem; possibilitatem praeterea status purae naturae, aliaque ejusmodi, quae aperte ostendunt ab*solutam* positivae revelationis necessitatem adstrui nullo modo posse. Ex quo patet haud satis sanae theologiae ac religionis bono prospicere eos, qui nimio forte ejusdem religionis amore abrepti vellent *absolutam* revelationis necessitatem propugnare. *Ne quid nimis*, ut vetus fert adagium.

deteget nexum, et quandam veluti conciliationis viam patefaciet inter sententiam illorum, qui totum *logicae methodo* deferunt, atque oppositam illorum qui *methodo historicae* nimium adhaerent.

PROPOSITIO III.

Potest humana ratio certo cognoscere motiva, quae vocant credibilitatis, ac per ea sibi comparare certitudinem existentiae divinae revelationis

92. Haec propositio quae veluti legitimum corollarium fluit ex propositionibus hactenus vindicatis, duas complectitur partes, tum scilicet humanam posse rationem, et quidem *certo*, cognoscere motiva, seu quas etiam nuncupant *notas* divinae revelationis, tum per haec credendi motiva ad plenam posse certitudinem de illius revelationis existentia pervenire. Impetit proinde directe sententiam 1. illorum qui nimium rationi detrahentes existimant, aut numquam illam valere ita de ejusmodi motivis fieri certam, ut omnem errandi formidinem ac dubitationem a se amoveat, aut motiva illa apta per se non esse ad talem certitudinem gignendam; 2. illorum qui rentur hanc certitudinem ab ipsa natura veritatis revelatae repelli, quippe cum ista liberum exposcat assensum, negant sine dispendio fidei de veritate christianae revelationis confici posse *demonstrationem*: licet hoc alterum, ubi in secundo capite agemus de fide, peculiari modo refellamus.

93. Interea ex principiis praejactis ac vindicatis ita progredimur: potest ratio per se cognoscere tum veritates logicas, metaphysicas, psychologicas, morales, physicas, tum earundem plenam saepe certitudinem assequi, diversi nimirum generis prout diversa illarum natura, ac varius cognoscendi fons patitur aut expostulat. Atqui credibilitatis motiva constant partim ex veritatibus facti,

quae sive sub sensuum experientiam cadunt, sive ex indubio humanae auctoritatis testimonio accipiuntur, partim ex principiis logicis ac metaphysicis quae illis facti veritatibus legitime applicantur; consequitur ergo veram a ratione de illis motivis haberi certitudinem posse.

94. Sane cum Deus hominibus voluerit revelationem suam evidenter credibilem efficere, ut tuto cognosceretur, et a quavis secerneretur hominum fraude, talibus illam necessario debuit argumentis communire, quae ab omnibus recta ratione utentibus facile ac tuto possent agnosci, ac firmiter teneri deberent. Rursum: nisi Deus ejusmodi argumentis suam firmasset revelationem, quisnam teneretur illam uti divinam admittere? Quamnam moralem induceret obligationem, ac quomodo qui illam respueret gravis culpae reus esset, aeternoque addicendus supplicio?

95. Praeterea assensus qui divinae revelationi praestari debet, prudens ac rationabilis sit oportet. Atqui si firma illa atque indubia motiva credendi deficerent, imprudens omnino foret: ac deberet voluntas firmiter veritati illius adhaerere, dum tamen intellectus in dubio aut in mera tantum probabilitate, quod Deus sit revera locutus, versaretur; quod tamen ut vidimus, falsum damnatumque est (1).

96. Facile autem esset, siquidem in re tam manifesta esset opus, hoc ipsum tum sacris litteris, tum sanctorum patrum auctoritate firmare. Cum enim Deus Moysen misit ad populum suum atque ad Pharaonem, ut fidem apud eos obtineret, potestatem ei contulit signa ac prodigia patrandi: ad prodigia item in Aegypto patrata Hebraeos perpetuo provocat Deus, ut de aetatibus in-

(1) « Certitudo fidei, adnotat Suarez, non est tantum *practica* sed *speculativa* et ideo requirit etiam certitudinem speculativam de credibilitate sui objecti: nam impossibile videtur hominem determinari ad credendum aliquid firmiter et certo, si cum formidine tantum et non certo judicet esse credibile « *De fide disp.* IV, *sect.* 2.

*

sequentibus sileamus. Christus vero miraculis omnigenis ac vaticiniis tum eventu jam comprobatis tum in posterum comprobandis, divinam suam missionem ostendit. Ad haec motiva constanter incredulos adversarios suos provocat (1), immo vero profitetur immunes eos a peccato in sua incredulitate futuros fuisse, nisi signa fecisset (2). Patres et interpretes in hoc unanimes plane sunt (3). Hinc s. Thomas in lib. cont. Gentes ejusmodi motiva ad ethnicos convincendos adhibuit; ac merito concludebat in *Summa* loquens de fidei objectis: « Non *crederet* (homo) nisi *videret ea esse credenda*, vel propter evidentiam signorum, vel propter aliquid hujusmodi (4) ».

97. Haec vero jam evincunt etiam alteram propositionis partem. Nam cum ea motiva necessario nexu cum divina revelatione conglutinentur, aperte conficitur posse per ea humanam rationem certam omnino fieri de ejusdem existentia revelationis. Sane veri nominis miracula, ac vaticinia, quae praecipua credibilitatis motiva constituunt, cum nonnisi a Deo vel ejus nutu edi possint, si semel proinde homini certo constiterit patrata aut edita fuisse ad alicujus missionem comprobandam, dubitare is amplius nequit ex Dei nomine illum loqui, qui duplici illa facultate a Deo auctus sit; praesertim si adjuncta omnia tum intrinseca tum extrinseca in id concurrant. Haec autem majorem adhuc firmitatem accipiunt ex motivis illis,

(1) Matth. IX, 6. Marc. II, 10. Luc. V, 23. Jo. X, 37. 38; XIV, 10. etc.

(2) Jo. XV, 24.

(3) Cf. Salmeronem, *Comment. in Evang.* tom. IX. tract. LXI. in cit. verba: *Si opera non fecissem* nec non card. Toletum *Comment. in Joan.* in cap. III. *Annot.* II. ubi fuse agit de hoc argumento.

(4) 2. 2. q. 1. ar. 4. ad 2. Ad rem in hunc locum d. Thomae animadvertit Suarez « Notanda est distinctio et variatio illorum verborum *credere* et *videre*: nam prius dicit obscuritatem unde posterius, ut condistinctum ab illo, dicit claritatem et evidentiam, neque illa duo repugnant quia versantur circa diversa; nam *creditur* aliquid sub ratione *veri*, *videtur* autem sub ratione *credibilis*. » Ibique citat plura patrum testimonia. Cf. *De fide disput.* IV. *sect.* 2.

ut ita dicam, subsidiariis, quae in omnium oculos incurrunt, cujusmodi sunt 1. sublimitas et praestantia doctrinae, quae ex Dei nomine enunciatur; 2. jugis illius conservatio et propagatio, frustra semper obnitentibus utrique cupiditatibus humanis ac perpetuo adversantibus acerrimis hostibus domesticis et externis prope innumeris, idque fere absque mediis tanto molimini idoneis; 3. constantia demum et fortitudo martyrum in suis omnibus adjunctis spectata: haec porro omnia prout sunt totidem objecta vaticiniorum quae in dies complentur, eandem vim ad probandum obtinent ac vaticinia ipsa; imo eorundem vaticiniorum totidem sunt adimplementa totidemque probationes, quae licet *intensive* ejusdem semper sint roboris, *extensive* tamen novam in dies firmitatem acquirunt. Quae sane omnia fuerunt suo loco satis abunde exposita et vindicata (1).

DIFFICULTATES

98. I. Obj. Facta extraordinaria quae miracula dicuntur nexum necessarium non praeseferunt cum existentia divinae revelationis; tum quia miracula ipsa sunt objectum divinae revelationis adeoque nequeunt esse ejusdem credibilitatis motiva (2); tum etiam quia assumere miracula uti credibilitatis motiva est petere principium. Siquidem veritas evangelicae revelationis (idem dic de Mosaica), quae miracula enunciat, nequit *rationaliter* per miracula probari; ex altera vero parte assumendo apostolos, qui tamen *homines* erant, non potuisse decipi aut decipere, debet supponi factum non minus extraordinarium, quam sint miracula ipsa, quae illi referunt (3).

(1) In Tract. *De vera relig.* p. 1, cap. IV, prop. 1 seqq.

(2) Ita Bautain, *Lettre à Monseigneur Lepappe de Traverne* etc. Strasbourg 1837. p. 3.

(3) Ita in *Avertissement sur l'enseignement de M. Bautain.* Strasbourg 1834. pag. 22.

99. Resp. *N.* Ad prob. Nihil obest miracula divinae esse revelationis objecta ; talia quippe sunt quoad eos qui jam revelationi credunt, minime vero quoad illos qui nondum credunt. Pro his enim sunt solum motiva seu media quibus cognoscere valeant revelationem, quae Dei nomine proponitur, reipsa divinam esse, prout etiam ex adductis s. Thomae verbis constat. Itaque miracula possunt esse et *motiva* et *objecta* divinae revelationis, sed diverso plane respectu. Falsum autem est peti a nobis principium, dum assumimus miracula veluti motiva credibilitatis ; nec enim ea assumimus uti talia, quatenus ab auctoribus inspiratis ac propterea infallibilitate praeditis referuntur, sed in se, seu quatenus visa sunt et oculis usurpata ab iis quibus suadebatur et ostendebatur *immediate* divina missio. Quoad eos vero qui miracula immediate non conspexerunt, alio iidem modo potuerunt aut possunt certiores de illis fieri, nempe aut traditione, aut certissimis historicis monumentis, aut ipsorum confessione adversariorum, aut testimonio fidelium, aut etiam omnibus hisce simul sumptis, ut suo loco ostendimus (1), quae moralem certitudinem proprie dictam pariant. Cum vero per ejusmodi certitudinem semel constiterit de veritate factorum extraordinariorum, quae miracula dicuntur, assurgitur ad expendendam *rationaliter* illorum naturam, utrum nempe notas illas omnes habeant et conditiones quae ad miraculum constituendum stricte requiruntur. His expensis, ex certitudine et veritate miraculi jure omnino infertur divina illius missio, qui talia edidit signa ad eam credibilem faciendam. Talis est processus qui legitime hac in re instituitur, quin in ulla petitione principii versemur.

100. II. Obj. Quidquid de iis sit qui miracula ipsa immediate viderunt, res profecto aliter se habet quoad

(1) In cit. tract. p. I, cap. III.

eos, qui ea nonnisi *mediate* cognoverunt. Etenim 1. isti unde cognoscunt nisi auctoritate ducti humana, quae nempe humanam tantum certitudinem, plurium aut paucorum innixam testimonio, praebere potest, ac nunquam proinde certam ac infallibilem? 2. Argumenta omnia licet validissima, ratiocinationes omnes etsi rigorosissimae, quoties innituntur factis sensibilibus, non habent nisi valorem relativum ac pure humanum. 3. Quapropter cum creditur resurrectioni e. g. Christi Jesu, ejusque in caelum ascensui, credi quidem debet ob solum apostolicum testimonium, ast non prout vulgo fertur, ideo quia apostoli non erant deceptores aut decepti, quod ostendi absolute nequit. 4. Atque ut resurrectioni Christi insistamus, ea miraculum non fuit ceteris simile, quod operatus sit Jesus coram testium multitudine. Resurrectio Christi testes alios non habuit nisi seipsum, neque postea redivivus apparuit nisi solis discipulis suis; agens simul fuit et subjectum operationis divinae (1). Ergo.

101. Resp. *N. A.* ad 1. prob. *Neg.* illationem, numquam scilicet certam ac infallibilem esse auctoritatem humanam, quandoquidem si necessariis conditionibus polleat, talem certitudinem quandoque parit, quae ad firmam ac rationabilem quod attinet animi adhaesionem cum ipsa metaphysica certitudine comparari queat, uti in *Praenotandis* satis declaravimus. Perinsignes omnes cujusque aetatis philosophi, atque ii etiam, qui in ipsis mathesibus maxime excelluerunt, in hoc communi hominum sensui fuerunt plane concordes (2).

(1) Ita in *Philosophie du christianisme*, tom. I, pag. 300. 303. tom. II, pag. 408. et alibi.

(2) Cf. Leibnitium tum in cit. diss. *De conform. fidei cum ratione*; tum in *Tent. Theodiceae* p. I, §. 54 seqq. et alibi; item Eulerum in *Lettres à une Princesse d' Allemagne*. Paris 1812. tom. II. *Lettres* CXV.—CXX. quae omnes sunt de hoc argumento. Recentius vero egregium mathematicum Paulum Ruffini in op. *Riflessioni critiche sopra il saggio intorno alle probabilità del signor Conte Laplace*. Modena 1821. *Memoria* IV. p. 100 seqq. necnon cl. pariter italum mathematicum Nic. Fergola in *Teorica de' miracoli*. Napoli 1839.

102. Ad 2. *D.* Si Kantiana principia de humanarum cognitionum realitate quidquam valoris haberent, *C.* si secus *N.* omnino. Certe si admittatur rationem theoreticam nunquam de veritate ac realitate objectiva rerum esse certam posse, nil nisi *phaenomena* attingere, principium ipsum causae nonnisi subjectivam cathegoriam seu formam intellectus esse, qua nempe intellectus ex caeca quadam et subjectiva necessitate *synthetice* et *a priori* idea effectus cum causae idea conjungit, opposita difficultas id quod contendit evinceret. Sed haec nimis jam a praeclaris philosophis explosa sunt, uti in *Praenotandis* exposuimus.

103. Ad 3. *D.* Ostendi absolute nequit apostolos non fuisse deceptores in facto resurrectionis testificando, si gratuito assumatur eos fuisse infallibilitate praeditos, ut objectio supponit, *C.* adjunctis omnibus testimonii illorum spectatis *N.* Primum utique esset principium petere, ac viam praecludere veritatem incredulis ostendendi evangelicae revelationis, quae facto illi praecipue saltem innititur. Alterum vero non item ut suo loco ostendimus (1). Tota haec difficultas pendet ex jam refutato principio, quod numquam auctoritas humana veram possit progignere certitudinem. Deinde adjicimus apostolos ad fidem obtinendam in testimonio quod reddebant Christi resurrectioni penes gentes, communitos fuisse miraculorum dono, quo omnem ab istis dubitationem removebant.

104. Ad 4. *D.* Et probatio quae petitur ex resurrectione Christi innititur illi tantum instanti quo haec contigit, prout videtur falso supponi, *N.* innititur apparitionibus subsequentibus *C.* Probatio namque ex facto resurrectionis deprompta suam habet firmitatem in multiplicibus ejusdem Christi redivivi apparitionibus quibus se

(1) In Tract. *De vera relig.* p. 1, cap. IV, prop. 1.

ostendit vere ad vitam rediisse, se discipulis suis palpandum praebuit, manducavit ac bibit cum ipsis, idque non semel, ut omnem ex illorum animis dubitationem depelleret, ac demum iisdem conspicientibus caelum ascendit. Nisi igitur omnis vis sensibus adimatur ad physicam certitudinem producendam, quînam discipuli in eo decipi potuerunt? Porro quod viderunt, aliis testati sunt, eaque firmitate ac constantia, ut se omnium odio, insectationibus, ac morti demum ipsi exponere non dubitarint. Num ejusmodi testium qualitas sufficere non debet ad moralem pariendam certitudinem? His adjicienda miracula, quae ipsi ad fidem faciendam de veritate sui testimonii, quod paulo ante adnotabamus, innumera pene patrarunt.

PROPOSITIO IV.

Potest pariter humana ratio certo verae Christi ecclesiae cognoscere existentiam

105. Et haec propositio sequitur ex praecedente atque cum ea est arctissimo nexu consociata. Nam si potest humana ratio certo cognoscere motiva credibilitatis, ac per ea certitudinem assequi de existentia divinae revelationis, poterit profecto eadem certitudine existentiam cognoscere ecclesiae, societatis nempe a Christo institutae ad custodiendam conservandamque revelationem suam: ex ejus autem essentiali constitutione ac notis quae ex illa profluunt, eam discernere a quavis spuria societate quae ecclesiae sibi nomen usurpet.

106. Sane Christus ita suam debuit ecclesiam condere quae facile dignosci possit a Satanae synagogis atque ab humanae malitiae ac superbiae monumentis; alioquin excusari possent qui se in ejus sinum recipere detrectarent sub obtentu quod vera ecclesia a spuriis coe-

tibus distingui nequeat. Attamen Christus cunctis praecepit hominibus illam ingredi, ejusque fidem profiteri ac mandatis obtemperare sub interminatione aeternae poenae. Eam comparavit civitati in monte constitutae quae omnium pateat adspectui. Quae quidem, aliaque ejusmodi aperte ostendunt ecclesiam ita constitutam ut facile ac tuto ab omnibus rite animo comparatis cognosci possit atque discerni.

107. Id ipsum vero ex principio illo constabilitur, quod in prima tractationis hujus parte firmiter constituimus de identitate christianismi et catholicae ecclesiae, adeo ut iisdem plane motivis simus catholici quibus christiani sumus (1). Motiva siquidem credibilitatis *praecise* militant pro ecclesia catholica, seu ecclesia Christi, cum Christus vere et proprie non instituerit ac fundaverit christianismum veluti in *abstracto*, sed ecclesiam christianam, eamque unicam, universalem, visibilem atque perpetuam, quae nec est nec esse potest nisi sola ecclesia Catholico-Romana, uti suo loco ostendimus (2). De hac ecclesia unice et constanter loquitur Christus in Evangelio, de hac unice loquuntur Apostoli, de hac patres et scriptores omnes antiquitatis (3). Si igitur ex demonstratis in praecedente propositione potest humana ratio certo cognoscere motiva credibilitatis, et per se acquirere certitudinem de existentia divinae revelationis, poterit simul certitudinem obtinere de existentia ecclesiae Christi.

(1) Cf. quae scripsimus in hujus tractatus p. I, prop. I. Cf. praeterea Bossuet, *Instruction Pastorale sur les promesses de l' Eglise, pour montrer aux Réunis, par l' expresse parole de Dieu, que le même principe qui nous fait chrétiens, nous doit aussi faire catholiques*. Opp. ed. Versailles tom. XXII, p. 375 seqq.

(2) Tum in Tract. *De vera relig.* p. II, prop. IV. tum in hujus tract. par. I. sect. I, cap. III.

(3) Cf. ibid.

DIFFICULTATES

108. Obj. Si propositiones hactenus statutae verae essent, sequeretur omnino 1. posse humanam rationem per continentem *logicam* veritatum connexionem, ac proinde per veram demonstrationem ab existentia proprii *Ego* ad ipsum factum revelationis ac ad veram Christi ecclesiam ascendere. 2. Atqui hoc est quod in Hermesii systemate ab apostolica Sede damnatum est; 3. Quid enim aliud Hermesius voluit in sua *Introductione* sive *philosophica* sive *positiva*, quam *fundamentum* ponere *ad demonstrandum christianismum tanquam revelationem datam a Deo*, ac demum *catholicismum tanquam verum christianismum*? 4. Sane hoc est naturam fidei pervertere, quae tota supernaturalis est, donum Dei, ac nova veluti hominis *creatio ex nihilo*; tunc autem redderetur per eam demonstrationem *merus effectus naturae quae sese vi sua evolvit*. 5. Hoc est *theologiam dogmaticam* plane pessumdare, quae tunc suum fundamentum necessarium haberet in ipsa philosophia, ac fieret *aedificium veluti quoddam purorum principiorum theoreticorum*. 6. Nec dicas fontes dogmatum theologicorum esse plane diversos a fontibus philosophiae: nam hoc etiam agnoscit Hermesius, nec tamen ob id systema ejus minus anticatholicum et antitheologicum est. 7. Unde saniores ipsi protestantes hoc systema damnant ac rejiciunt (1).

(1) Haec ipsi nobis objicimus quippe haud pauci praesertim in Germania, res haud sedulo distinguentes ex damnatione doctrinae Hermesianae occasionem capiunt ita argumentandi. Vide inter caeteros articulum jam citatum in Ephem. Theol. Tubing. 1839. *Ueber Glauben und Wissen*, seu *de scientia et fide* etc. pag. 439. Cujus quidem auctori licet scientiae et pietatis laudem deferamus, non possumus tamen principiis ejus integre subscribere, sive circa probationes divinae revelationis, sive circa existentiae Dei demonstrationem, quam ipse, immediatae cuidam naturali fidei juxta Jacobium adhaerens, vix, aut ne vix quidem, in communi theologorum sensu, admittere videtur.

109. R. Ad 1. *Per logicam connexionem* etc. *D.* veritatum *diversae* tamen naturae *C.* ejusdem naturae *N.* Ut qualis sit logicus iste nexus dignoscatur, apprime diversa natura veritatum est discernenda. Aliud enim est loqui de veritatibus naturalibus, quae animam humanam, Deum, legem moralem etc. spectant, aliud de iis quae motiva credibilitatis, ac existentiam sive divinae revelationis sive ecclesiae respiciunt. Illae enim cum ex factis internae experientiae atque ex immutabilibus rationis principiis pendeant, necessario, intrinseco ac metaphysico nexu copulantur. Istae vero factis *extrinsecis* totae innituntur, quae sive sub sensus *immediate* aliquorum hominum ceciderunt, sive ex indubio aliorum hominum historico testimonio accipiuntur: hinc nexus inter has veritates, licet valido cognoscendi medio suffultus, ac proinde etiam logicus, nonnisi tamen *extrinsecus* est, ac *moralem* tantum certitudinem gignit. Sed nil id officit naturae verae *demonstrationis*, que nempe firmam ac rationabilem mentis adhaesionem veritati rei cognitae gignat, nisi si quis sophistice contendere velit nullam aliam dari et vocari demonstrationem posse, quam quae mathematica sit, in quo merus esset lusus verborum (1).

(1) Perbelle huc referas, quae doctus habet Petavius *De D. o* lib. 1, cap. 1. §. 4 ad rem nostram: « Atque illae quidem omnes (probationes) inquit, non idcirco contemnendae erunt, quia *singulae* non necessario, et ἀποδεικτικῶς evincunt; neque ex anterioribus, primisque sunt petitae; sed eo magni faciendae, quia *collectae in unum*, *et coacervatae* necessariam propemodum fidem faciunt apud eos, qui et sui compotes sunt, et rationis habent aliquid, ac judicii. Etenim probationes illae, quibus prudens assensio nititur, quas *morales* ideo vocant, quod ad gubernandos mores adhibentur, *plerumque non minus certam in suo genere fidem faciunt, quam in rebus naturalibus, aut mathematicis demonstrationes quaelibet exactae.* » Opportune etiam cl. Valsecchius in op. cit. *Dei fondamenti* etc. cap. ult. animadvertit, christianam revelationem eo posse sensu *geometrice* demonstrari, quod haec demonstratio formam geometricam, strictam nimirum ac contextam ratiocinationum, habere queat, non vero naturam quantitatis geometricae, secus enim Deus ac revelatio objecta mere rationalia essent, prout sunt matheseos objecta. Suam hac arte idem auctor conficit

110. Ad 2. *N.* Nam si hac proprie de causa Apostolica Sedes damnasset Hermesii systema, damnasset simul apologetas omnes christianae et catholicae religionis, qui eundem sibi finem proposuerunt, nempe *demonstrationem evangelicam, demonstrationem christianam* aut *catholicam* conficere. Quod quidem absurdum, ac ab Apostolica Sede maxime alienum. Methodus igitur plane singularis ac periculi plena, qua Hermesius, demonstrationibus a ceteris datis omnino rejectis, novam cudere intendit juxta principia sibi propria ac nimis kantismum redolentia, ita ut motiva ipsa credibilitatis non tam constitueret, quam infirmaret, causa fuit, ex hac parte, illius damnationis. Ast de hoc alibi.

111. Ad 3. *D.* Juxta methodum tamen ac principia sua quae nec christiano philosopho, nec theologo probari queunt, *C.* juxta methodum christianae veritati illustrandae, ac adserendae opportunam *N.*

112. Ad 4. *N.* Haec enim, aliaeque ejusmodi difficultates ex eo proveniunt, quod natura, et analysis fidei supernaturalis haud rite perspecta habeatur. Nihil quippe tota ejusmodi demonstratio cum fide supernaturali habet commune; nec enim fidei, quae gratuitum donum est, tali demonstrationi, veluti principio et *motivo formali* credendi innititur, quum possit esse cum illa et sine illa, sitque ab ea omnino independens. Potest utique aliquis credere sine demonstratione (1);

demonstrationem de facto revelationis, eo nempe metaphysico nisus principio, quod si detur complexus plurium factorum indubiorum, quae quidem omnia ubi aliquod principium ponatur, rite ac perfecte explicantur, ubi vero principium illud tollatur e medio, nulla omnino eorumdem factorum explicatio suppetit, evidenter probetur connexio factorum illorum cum illo principio. Eum adisis l. c. Huetius ipse, qui certe in rationis ac rationalium demonstrationum vi extollenda nimius non fuit, demonstrationem hanc christianae revelationis *apodicticam* dicere non dubitavit, in suae *Demonstr. Evang.* Proleg.

(1) Assensus fidei supponit utique tamquam praeviam necessariam conditionem non solum *practicam*, sed *speculativam* certitudinem, quod Deus sit locutus. Sed haec certitudo opus non est ut ex demonstratione

potest e contra cognoscere demonstrationem, et non credere; potest credere naturali quadam fide, illius demonstrationis vi, et tamen fide supernaturali ac divina, nempe *sicut oportet* ad salutem, non credere. Hinc falsum prorsus quod fides tunc foret merus naturae sese vi sua evolventis effectus. Nisi enim Deus gratia sua adesset, tota haec evolutio numquam ad fidem, de qua agimus pertingeret, quae in alio prorsus ordine constituta est. Haec, ut confidimus, in capite insequenti, suo in lumine collocabuntur, ac ibi etiam novus Hermesiani systematis error patebit.

113. Ad 5. *N.* iterum. Theologia enim suum habet fundamentum in veritatibus a Deo revelatis, et ab ecclesia propositis, nec ulla prorsus ratione a philosophia aut ab ullo philosophico systemate pendet. Verum est quod sicut fides divina, ut loquitur s. Thomas *cognitionem naturalem praesupponit*, ita etiam theologia aliquod naturale certi ac veri criterium, aliqua naturalia principia, ac veritates supponere debeat. Sed haec non sunt theologicae disciplinae fundamenta; sunt quaedam veluti conditiones ac praerequisita, quibus theologia in rem suam opportune utitur. Ita cum opus est, philosophicis etiam argumentis obluctantes illa refellit atque convincit.

114. Ad 6. *D.* Ita tamen ut firmitatem horum fontium a philosophico suo systemate pendentem omnino faciat Hermesius, ac ipsorum valorem, debitumque inter ipsos ordinem rite non constituat, *C.* secus *N.* Ali-

exurgat. Quodcumque motivum, etiam unicum, quod reddat *evidenter credibilem* revelationem Dei, satis ad hoc est. Atque illud etiam adnotandum, posse Deum in rudibus intellectibus gratia sua ita supplere quidquid ex parte evidentiae rationalis motivi deesset, ut inde ea firmitas persuasionis enascatur sic ut etiam rudes rationabiliter ac prudenter credant. Cf. Suarez. de Fide Disp. cit. Haec certe haud rite intellexit Hermesius cum *demonstrationem* et quidem (*Zweifelsüchtig*) *dubia studiose conquirentem* asseruit *radicem esse piae fidei et conditionem. Introd. phil. Monast.* 1819. p. XVII.

quid de hoc paulo post attingemus; ut nil praeterea dicamus de erroribus theologicis Hermesii in applicatione illorum fontium ad singula dogmata.

115. Ad 7. *Resp.* hoc tantum ostendere, quod cum a trita, regia omnibusque theologis ac apologetis probata via receditur pro novitatis cujusdam lubidine, neque catholicis, neque ipsis protestantibus satis fiat.

---

116. Ex iis porro quae hactenus in praecedentibus propositionibus vindicavimus, hanc veluti rerum summam jure optimo colligimus qua disputationem nostram de recto usu rationis ante fidem concludimus.

117. 1. Potest humana ratio per *metaphysice* certam veritatum naturalium (quae sunt veluti praeambula fidei) cognitionem, nec non per *moraliter* certam cognitionem eorum credendi motivorum, quibus et revelationis et ecclesiae existentia nititur, ad hanc veritatem facti certo tutoque agnoscendam pervenire.

118. 2. Potest hinc jure optimo theologus per eamdem viam *logica methodo* ratiocinio factisque contexta, demonstrationem quae plenam probandi, ac adversarium convincendi vim habeat, conficere; unde nil vetat, quominus sana ac solida philosophia quaedam veluti praeparatio, ac quasi *propedeutica* ad fidem dicatur.

119. 3. Quoniam vero christiana ac catholica veritas sub pluribus variisque aspectibus utiliter inspici ac probari potest, ne rejicienda quidem est *methodus* quam dicunt *historicam*, qua nempe per continentem historicam omnium populorum, religionum, sectarum philosophicarum comparationem ostendatur, christianam et catholicam religionem eam tantum esse quae hominis, humanaeque societatis universae necessitati, ac destinationi plenissime ac perfectissime respondeat (1).

(1) Digni sunt qui legantur hac super re duo articuli in *Annales de philosophie Chretienne* num. 13. Janvier et n. 16. Avril 1841. *Plan*

120. 4. Omnes tamen ejusmodi, licet validissimae, sive magis logicae, sive magis historicae probationes sint, voluntatem in religionis veritate inquirenda, bene ac sincere comparatam requirunt. Quare nil magis quam rectae ejusmodi animi dispositiones sunt cuivis a theologo inculcandae, ut philosophia, quae donum etiam Dei est, suum recte munus verae divinae fidei cognoscendae praestare queat (1).

ARTICULUS II.

De abusu rationis ante fidem

121. Abunde satis de recto rationis usu ante fidem hactenus disseruimus; superest ut juxta praestitutum nobis ordinem de ejusdem ante fidem rationis abusu nonnulla saltem breviter adjiciamus. Rationis porro ante fidem abusus nomine scientifica illa placita seu systemata philosophica significamus, quae cum susceptione fidei componi nullatenus possunt; sive quia *directe* viam in antecessum illi omnino praecidunt, sive quia *indirecte* id ipsum efficiunt dum basim, ut ita dicam, ac fundamentum latenter subruunt ac demoliuntur cui illa inniti

d'une défense du Christianisme, et plan d'une demonstration du catholicisme par la méthode historique, auctore prof. ab. H. De Valroger. Longissime porro hic auctor abest a legitima rationis vi infirmanda, quin immo refellit placita Lamennejana, ac probat omnino methodum ratiocinii seu *logicae deductionis* quam tot apologetae utiliter secuti sunt. Sed tamen pro varietate ingeniorum, ac temporum nostrorum ratione quae studiis historicis imprimis delectatur, hanc novam defensionis methodum magis *historicam* (licet et altera historiae etiam innitatur) veluti in subsidium adsciscit « En un mot, ait, l'histoire tout entière peut devenir une préparation et une démonstration évangélique dans des proportions colossales » art. 1, p. 31.

(1) Hinc cl. Gerdilius sapienti consilio operi suo philosophico « Introduzione allo studio della religione » aliud praemiserat. « Delle disposizioni dello spirito nello studio della religione » quod utinam pervulgatum esset apud illos aetatis nostrae philosophos qui christianismum nescio quem *a priori* sibi confingunt.

debet, ac subjectum ineptum reddunt ad eandem fidem suscipiendam. De utraque ejusmodi placitorum classe distinctis paragraphis agemus, in quarum altera de philosophicis illis doctrinis disseremus quae *directe* fidei susceptioni opponuntur, in altera vero de illis, quae *indirecte* eidem obsistunt. Quum autem ex praejactis *Praenotandis*, atque ex iis quae in totius praecedentis articuli decursu constituimus, facile innotescant ejusmodi systemata, hinc ut brevitati prospiciamus, soluta methodo in classes ea redigemus, opportunas interserendo animadversiones quae junioribus theologis commodo ac usui esse poterunt. Nec enim nobis propositum est systemata ejusmodi philosophica ex professo refellere, cum haec aliorum provincia sit; sed unice ea spectare debemus in relatione quam habent ad fidem.

§. I.

De philosophicae doctrinae placitis, quae directe fidei susceptioni adversantur

122. Nihil dicemus de atheismo *formali* tum quod ratum habeamus nullos dari atheos posse speculativos, tum quod si reipsa darentur spectari deberent veluti rationalitatis humanae monstra: nec aliter sentiendum de iis qui talem Deum admittunt qui Deus non est, cui scilicet providentiam denegant, bonitatem ceterasque divinitatis proprietates. His igitur dimissis quos suo loco refellimus (1), de pantheismo, materialismo, fatalismo ac, ut vocant, *determinismo*, pauca singillatim delibabimus (2).

(1) In tract. *De Deo* p. 1, cap. 1, prop. 1. et p. IV, cap. 1. prop. unica.

(2) Nihil heic speciatim de *Rationalismo* proprie dicto attingimus, eo quod debeamus inferius de illo agere, ejusque genesim ac varias veluti phases exponere. Tantum adnotamus, rationalismum esse vel stricte *theologicum* vel pure *philo-*

I. *De Pantheismo*

123. Pantheismus qui quovis tempore plus minus philosophiam infecit, aetate hac nostra longe lateque diffusus est, ita ut vere *haeresis seculi. XIX.* fuerit nuncupatus (1). Multiplices porro sunt formae sub qui-

sophicum. Primum impetit fundamenta revelationis, miracula, prophetias, inspirationem sacr. librorum, ac singula dogmata christianae fidei. Alterum pertinet ad illud philosophandi genus, quod progreditur ex puris conceptibus abstractis intellectus atque ab iis *realitatem objectivam* rerum a priori educit. Hinc *comprehensionem* cujusque rei scientiamque *absolutam* exigit; *logicam* demonstrationem in primis ipsis principiis ac internis factis requirit: certitudinem omnem praeter *mathematicam* rejicit: quidquid positivum ac historicum est repudiat. *Philosophicus* iste rationalismus qui vel ad idealismum, vel ad pantheismum ducit, cum rationalismo *theologico* intime connexus est, ut per se patet.

Atque haec de vero *rationalismo*. Nil enim opus est dicere de pessimo illo, maximeque dolendo abusu quo ejusmodi vox aetate hac nostra usurpata est in illos qui *legitima* rationis jura circa veritates metaphysicas ac morales, nec non circa credendi motiva revelationis vindicant. Ex quo consequeretur Patres ac doctores ecclesiae *rationalistas* fuisse, ac ecclesiam ipsam per plura secula in scholis suis philosophicis ac theologicis *rationalismum* ubique doceri impune tolerasse!

(1) Cf. Maret, *Essai sur le panthéisme dans les sociétés modernes*. Paris 1841. *Préf*. p. XVI. in quo quidem opere plura sunt valde utilia et commendanda, licet non omnia nobis probentur. Maximum porro argumentum pantheismi aetate hac nostra invalescentis sunt praeconia queis impius Spinoza ejusque atheismus philosophicus tum in Germania, tum in Galliis extollitur. Recte dixeris hanc esse veluti normam quandam infallibilem qua de pantheistica tendentia scriptorum judicare possumus. Sane Schleiermacher vocat Spinozam « *Sanctum repudiatum* ... qui ideo solus relictus est, quia plenus erat religione ac Spiritu Sancto etc. » haec aliaque ejusmodi habet in *Reden über Religion*, seu *Sermones de religione* 1841. IV. edit. Sic Ahrens, *Cours de philosophie*, Paris 1838, Spinozam ab atheismo ac pantheismo mordicus defendens, hanc accusationem ab iis proficisci dicit, qui « s'enfoncent dans une ignorance complète sur la nature de Dieu, et qui veulent ainsi attaquer de l'ignorance dans les choses divines le savoir de Spinoza, ou qui, *comme Hegel dit très-bien*, *veulent combattre avec leur rêve de Dieu* Spinoza *éveillé en Dieu*. » tom. 1, p. 237. Lerminier suspicit in Spinoza sublimem divinitatis adoratorem. Quis demum non miretur, cum audiat Cousin ipsum (de cujus doctrinis nullum ferre volumus judicium), in suis *Fragmens philos*. Paris. 1838. tom. 2. pag. 164 seq. dicentem: « Loin d'être un athée, comme on l'en accuse, Spinoza a tellement le sentiment de Dieu, qu'il en perd le sentiment de l'homme ... Ce livre est au fond un hymne mystique, un élan, un soupir de l'âme vers celui qui seul peut dire légitimement: *Je suis celui qui suis* .... l'auteur auquel ressemble le plus ce prétendu athée, est *l'auteur in-*

bus modo aperte se prodit, modo occulte se tegit, semper tamen idem deprehenditur velut fidei eversivus, ejusque irreconciliabilis hostis. Ejus enim characterististicae notae sunt, identificatio finiti cum infinito, cujusvis limitatae intelligentiae cum absoluta, confusio Dei cum mundo, unitas substantiae etc. Ex quo suapte natura dimanant necessitas ac fatalismus, boni ac mali moralis destructio, aliaeque ejusmodi non minus absurdae quam impiae consecutiones. Ad tres praecipuas species revocari pantheismus potest; est enim aut *rationalisticus*, aut *historicus*, aut *mysticus*.

124. Pantheismus rationalisticus ex principiis rationalibus *a priori* procedens, sese per *immediatam* ac *concretam* intellectualem intuitionem illico transfert in *Esse* realissimum absolutum in quo invenire sibi fingit identitatem absolutam omnium entium, naturae ac spiritus, τοῦ *Ego* et *Non-Ego*, subjecti et objecti, puri cogitare et puri esse. Hinc de scientia rerum omnium *absoluta* ac de ipsius *Esse* absoluti *comprehensione* sibi blanditur. Ad hanc pantheismi speciem facile jam inducebat systema *absoluti Ego* uti fontis cujusvis realitatis a Fichteo excogitatum; ast notum est Schellingium, illum fuisse qui ad oppugnandum idealismum, constituendumque realismum absolutum, systema theoretice invexit *identitatis*, asseruitque *naturam esse fundamentum existentiae Dei* (1), eamdemque in Deo *consubstantialem* esse *spiritui*, quamvis in externa tantum manifestatione ac forma sit ab illo diversa. Verum materialistica ejusmodi philosophia naturae, utpote omni philosophico fundamento destituta, uti poësis potius quam philosophia habita a plerisque est, et ab auctore ipso prius varie modifica-

connu de l'Imitation de Jésus-Christ. »

(1) Cf. Schelling, *Philosophische Schrift.*, seu *Scripta philosophica* pag. 429. Baltzer op. cit. *fasc.* 1, pag. 42 seqq.

*

ta, demum etiam, saltem ex parte, reprobata fuisse videtur (1).

125. Ast longe subtilior est pantheismus spiritualisticus Hegelianus qui quoniam magnum adhuc in Germania et in Galliis influxum exercet, nec paucos etiam catholicos sinceros ad quandam sui admirationem illexisse videtur, absonum haud erit lineamenta saltem quaedam illius heic designare. Hegel itaque non *naturam* uti Schellinghius, sed *spiritum* in Deo quaesivit, ipse non spectavit Deum velut *Ens* quod existit ab aeterno in absoluta identitate sua, sed veluti *Ens* quod evolvitur, quodque in diversis hujus suae evolutionis gradibus, diversos constituit ac successivos existentiae, seu entium ordines. Deus in *logica* concipitur *in se*, in aeternitate suarum essentiarum fundamentalium. Ast cum in hoc statu consistere non possit, necesse est ut sese evolvat *extra se* in multiplicitate externa entium naturae; hinc habetur *philosophia naturae*. Verum neque potest in hoc statu *exterioritatis* ac transitionis subsistere, sed opus est ut ex hac multiplicitate se iterum recipiat in unitatem sui esse, et *Spiritus* evadat; exinde oritur *philosophia spiritus*. Tunc demum Ens absolutum acquirit cognitionem, *conscientiam sui*, fitque personalitas infinita. Talis est *Trinitas logica continua* Hegelii. Deus hoc logico processu prius seu *immediate* revelat se naturae universae, deinde *immanenter* in hominis conscientia et hic se complet; ita ut, asserente Hegelio, *sine homine et mundo Deus completus non esset, neque*

(1) De variis hisce Schellingianae doctrinae vicibus praeter *Revue du Nord*, Paris 1835. Amand Saintes in *Histoire critique du rationalisme en Allemagne* Paris 1841. p. 324. haec habet: « Dans la suite la doctrine de Schelling a subi diverses transformations; on assure qu'il ne donnera qu'à la fin de ses jours le dernier mot de ses enseignemens. C'est attacher peu d'importance à la vérité que de tarder à en faire jouir ceux qui ne peuvent bien vivre que par elle. »

adhuc esset Deus (1). Pantheismus hujus systematis evidens est quin illum pluribus evincamus (2).

126. Pantheismus *historicus* est necessaria Hegeliani systematis emanatio. Quippe cum Hegel Deum in continua evolutione sui in mundo et in humanitate spectet, sequitur historiam hominis complecti necessarias manifestationes Dei ipsius. Hinc historia scientiam omnem continet, totam vitam, moralitatem, religionem, artem, in formis multiplicibus suis consideratas; proindeque errores quoque omnes morales ac religiosos, quos refert historia, non sunt nisi necessariae Dei evolutiones. Idcirco historia nuncupata fuit *inflexibilis geometria* in qua omnis epocha, omnisque doctrina lege quadam fatali immutabiliter evolvitur. Exinde apotheosis errorum omnium hominis in Deo. Deus est in omnibus, omnia efficit, est omne (3); exinde systema *progressus indefiniti*, *perfectibilitatis indefinitae* humanitatis; exinde denique lex jugis transformationum, et immutationum, uti mediorum progressus, quam adeo depraedicat Lerminierius (4).

(1) Hegels *Religions philosophie*. seu *Philosophia religionis*, opp. tom. XI, pag. 140. tom. XII, pag. 151. 330.

(2) En quid Germanicus auctor Weisse a Baltzer relatus habet de pantheismo Hegeliano: « In Hegeliana philosophia videmus pantheismum ad eum apicem perductum, in quo necesse est ut ipse se talem, qualis revera est, aperte declaret, dum prius poterat quodammodo se abscondere sive in ideae (*absoluti*), quae ejus fundamentum est, *indeterminatione* nondum scientifice superata, sive in difficultate partiali eam cognoscendi « In *Religiöse Zeitschrift* etc. seu: *Ephemerides religiosae pro catholica Germania* 1833. tom. I, fasc. I, pag. 40. Ipse Ahreas, qui quidquid de se asserat, pantheistice omnino philosophatur, tale de Hegelio profert judicium op. cit. p. 60. « Quand Hegel dit que la nature aboutit à l'esprit, comme à sa conclusion, il ouvre un large champ à l'imagination, après l'avoir fermé à l'intelligence. De quelque manière qu'on veuille représenter cette idée, jamais si on n'adopte pas les hypothèses matérialistes, on ne fera concevoir comment la nature pourra se développer à devenir esprit. » Unde patet quod omnes istae *spiritualisticae* doctrinae pantheisticae in abjectum demum materialismum omnino recidant.

(3) « L'esprit humain (ait Lerminier qui hanc theoricam historicam exhibet) est une perpétuelle et nécessaire révélation de Dieu. Dieu ne paraît sur cette terre que dans l'homme, et que par l'homme. Dieu renouvelle sa face à des époques fatales etc. » Cf. Maret op. cit. pag. 41 seqq.

(4) « Le droit, ait ipse, la so-

127. Pantheismus *mysticus* innititur vago et indefinito cuidam interiori sensui (*sentimento*) quo animus immediate apprehendit vitam suam *consubstantialem* in Deo, qui utpote infinitus amor se manifestat in spiritu et natura. Idcirco haec pantheismi species non in speculatione tantum metaphysica sistit, uti *rationalisticus*, sed sese effundit in mentis enthusiasmum, atque jugem animi activitatem (1). Ejusmodi pantheismus constituit doctrinam essentialem sansimonianismi, qui in ea fundat novam illum *reconstructionem* seu *reordinationem* societatis humanae, illumque neo-christianismum cui jugiter adlaborat (2). Ex sansimonianismi sinu alia prodivit schola ad pantheismum item declinans juxta quam vita hominis constituitur in *traditione vivente et actuali humanitatis*, et in hac traditione fundatur magnum progressus et perfectibilitatis continuae dogma (3).

ciabilité, la science se développent en se détruisant d'époque en époque... La réligion est à la fois et successivement une philosophie, un gouvernement, une tradition.... Quand la religion s'arrête, la philosophie poursuit et prépare pour les sociétés *d'autres croyances et d'autres symboles* etc. » Cf. Maret l. c. p. 43. qui cl. auctor praeterea persequitur ibi theorias historicas ab ecclectismi sectatoribus, a Michelet, aliisque gallicis scriptoribus adornatas, ac ostendit eas omnes ab Hegelianis fontibus promanasse, ac pantheistica labe corruptas esse.

(1) Hoc pantheismo mystico infecti fuerunt medio aevo non pauci sectarii uti Amaurus Carnotensis, David de Dinando, Beguardi, Lollardi, fratres ac sorores *spiritus liberi*; aliique. Cf. Moehler. *Symbolique* tom. 1, p. 274. necnon seculo XVI. Zwinglius cujus in hanc rem plura profert luculentissima testimonia hic idem auctor op. et loc. cit. Eidem doctrinae adhaerere visus est recens Schleiermacher, praesertim si ejus doctrinae cum iis quae de Spinoza praedicavit connectantur. Cf. Saintes op. cit. *Hist. critique* etc. p. 362. Moehler postquam ostendit Lutherum ad errores gnosticorum, Zwinglium ad placita pantheistarum declinasse, ac proinde systemata philosophica gnostica et pantheistica recentius prolata non esse nisi sequelas necessarias principiorum quae ab illis reformatoribus constituta sunt, concludit: « Schleiermacher, malgré ses nombreuses déviations de la doctrine de ses maîtres, est à notre avis le seul vrai disciple des apôtres de la réforme. » Ibid. p. 282.

(2) Cf. quae scripsimus de Sansimonianismo in tract. *De Deo* par. II, cap. I, prop. III. Cf. etiam Maret op. cit. pag. 54 seqq.

(3) Talis est philosophica et historica doctrina quae dicitur *Du progrès continu*, quae prius se prodebat in ephemeridibus sansimonianis *La revue encyclopédique*, sed recentius systematico evolvitur in nova encyclopedia *l'Enclyclopédie nouvelle* a Leroux, Reynaut

128. Iam vero pantheismus sub quovis triplicis hujus formae respectu consideretur, non obstante enthusiasmo, ac religioso affectu in quem interdum videtur erumpere, directe ducit ad destructionem divinae naturae, proindeque et ad fidei impossibilitatem. Hinc omnia systemata pantheistica hujus aetatis in Germania et in Galliis eo demum tendunt ut considerent christianismum tamquam Dei manifestationem, quae jam praeteriit, ut locum cedat novae manifestationi divinae perfectiori, hominisque indigentiae magis accommodatae. Veritas semper mobilis est, varia, et progressiva. Religio novis continenter formis induitur (1).

129. Post levem hanc veri pantheismi adumbrationem

aliisque redacta, veteris Encyclopediae Gallorum incredulorum emulatrice. Hoc porro opus est indigestus quidam ac informis syncretismus e placitis philosophicis neo-germanicis, ex mythicismo ac symbolismo, ex materialismo ac spiritualismo conflatus. Quae de vita ac evolutione humanitatis, de infinitate, ac aeternitate mundi etc. ibidem proferuntur purum redolent pantheismum. Vide praesertim artic. *Ciel*. Optime L. Montet auctor articuli circa opus: *Etudes sur le Timée de Platon par M. Henri Martin*. Paris 1841. inserti *Bibliothèque Universelle de Genève* n. 73. Janvier 1842. adnotat de pantheisticis placitis universim: « Tous ces systèmes, qu' on les prennent soit en Allemagne, soit en France, soit en Hégel ou dans M. Leroux, ont pour point de départ une hypothèse, et reposent sur un fait . . . . que le fini et l' infini ne sauraient exister en même temps. » Quod principium pantheismi fundamentum, ut notum est, constituit.

(1) Uno verbo neoterici isti humanitatis instauratores eo spectant, ut ad novam philosophiam, novum bonarum artium genus, novam societatem, novam religionem, christianismum nempe *humanitarium*, creandam perveniant. Horret porro animas referre blasphemias quae in religionem christianam ab istis evomi solent. Auctores Novae Encyclopediae qui in *traditione* vitam humanitatis collocant, historicam interea veritatem destruunt, omniaque mythis symbolisque complent. Christianam religionem a *connubio* enatam esse ajunt *orientalium dogmatum cum graeca philosophia* art. *Alexandre* tom. I, p. 264. Item *ethnicismum incunabula ejusdem fuisse*; art. *Arianisme*; tom. I, pag. 811. Alibi clare decernunt: « La philosophie a triomphé du christianisme en l' attaquant par son côté faible, c'est-à-dire en pulvérisant ses mythes et ses symboles » ; Art. *Christianisme* tom. III, p. 556. Egregie auctor cit. articuli *Bibliothèque univers. de Genève*, postquam retulerit clamores neotericorum istorum incredulorum: « Le christianisme est fini, il a fini son temps, il a dépensé ses forces à nous mener au point où nous en sommes » concludit « comme si le soleil pour l'avoir éclairé six mille ans, ne jetait pas encore au monde ses flots de lumières. »

aequitas postulat ut catholicos aliquos viros a nota vindicemus quam nonnulli nimia facilitate eis inurunt tendentiae ut vocant pantheisticae, eo quod illi interdum minus caute locuti sint, aut quod illecti praesertim ex systemate Hegeliano, quod fertur immediate in Deum ac Deum ubique intuetur, ad aliquas Hegelii ideas philosophando accesserint (1). Certe majore ipsis cautela ac magis perspicua doctrinarum suarum explanatione opus fuisset ne suspicionem de se ingererent: verum cum aliunde constet de recta ipsorum fide ac religione, nulla est ratio quare ob inconsideratas loquendi formulas ubique pantheismum videre debeamus, ac non potius eas ad rectiorem sensum pertrahere (2).

(1) Prof. Baltzer totus in eo est ut opere suo pluries a nobis citato ostendat pantheismum praesertim Hegelianum nunc temporis non modo apud protestantes sed etiam apud plures catholicos in Germania, late grassantem. Hinc pantheisticae alicujus tendentiae haud paucos etiam scientia ac pietate commendatos viros, Staudenmayer, Klee, Drey, Oehler etc. locis eorum in medium allatis, incusat, licet ingenuo profiteatur se nolle quidquam religioni illorum detrahere, sed tantum naturam et consectaria persequi doctrinarum. Nos aliquid damus Baltzerio, uti ex iis quae heic proferimus patet. Attamen illud etiam addimus, plura ex allatis ab ipso locis, posse saniori sensu intelligi: ac praeterea Baltzerium non aliud philosophandi genus ut legitimum admittere quam suum (ab Hermesio nempe haustum, licet haud parum reformatum) quo fit ut in iis qui secus philosophantur, facile pantheismum ubique sibi videre videatur.

(2) Certe cum aetas nostra adeo ad pantheismum prona sit, nil catholicis scriptoribus antiquius esse deberet, quam eas locutiones haud satis determinatas, aut etiam placita devitare, quae pantheisticae huic tendentiae ansam praebere possunt. Ut aliquid hac de re singillatim attingamus, nobis satis probari non possunt affirmationes hujusmodi, quae in aliquibus egregiis Germaniae ac etiam Galliae scriptoribus catholicis occurrunt. 1. Quod conscientia *nostri Ego finiti* identificetur cum conscientia *infiniti et absoluti*, nempe Dei, ita ut nisi percipiamus *immediate* absolutum ne quidem percipere possimus *nostrum Ego*. Hoc recidit in principium philosophiae ecclecticae, quod in primo actu perceptionis anima percipit se, mundum et infinitum veluti *Trinitatem quandam in unitate*. 2. Quod *finitum* non sit nisi *mera negatio infiniti* ac proindo *Non-ens*, quo innui videretur finitum ac conditionale ne existere quidem, atque hinc ad placitum neo-Germanicae philosophiae deveniretur, quae nempe confundens *τὸ* existere *per* se et existere *a se*, affirmat quidquid non existit *per se*, id est, *absoluto* modo, non esse, unde consequitur unam tantum substantiam per se existere, scilicet *absolutam*. 3. Quod naturalis illa revelatio Dei aut Verbi, quo sive per animae rationalis lumen, sive per opera externa mundi se manifestat,

130. Sic ab omni pantheismi suspicione multo magis alieni dicendi sunt, qui cum Petavio praesertim ac Thomassinio (1) tenent Deum, seu Spiritum Sanctum conjungi cum anima justi οὐσιωδῶς, ipsa nimirum substantia, non autem efficientia dumtaxat ac gratia uti qualitate quadam creata. Haec enim *substantialitas* ad Deum ipsum qui se communicat, non autem ad *unionem* refertur perinde ac si anima fieret *consubstantialis* Deo, aut Deus cum ipsa *hypostatice* uniretur, quae absurda sunt, et a patrum ac doctorum mente qui illam sententiam tuentur, omnino abhorrentia. Haec enim quantumvis arctissima unio semper manet et est *accidentalis*. Quapropter immerito nonnulli qui timuerunt ubi non erat timor in adversam forte sententiam prolabi visi sunt, non aliam fere gratiam sanctificantem admittentes quam quae consistit in favore quodam Dei ac benevolentia juxta placita lutheranorum.

131. Neque pariter incusari pantheismi possunt quos

sit *incarnatio* Verbi, τοῦ Λογοῦ, in quovis homino ac in mundo. Hinc nonnulli ex dictis auctoribus loquuntur de una *magna* et *universali*, ac de altera *particulari* incarnatione τοῦ Λογοῦ; hinc eo deveniunt, ut asserant *altitudinem*, *latitudinem*, *longitudinem ac profunditatem universi esse magnam illam cosmicam incarnationem Verbi*. Haec certe intemperantis ingenii seu potius phantasiae sunt ac reprobanda. Et quoniam nonnulli variis modis abutuntur hac naturali revelatione, seu *illuminatione Verbi*, *quae illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum*, libet praeclarum s. Cyrilli Alex. locum exseribere, qui *Comment. in Jo.* ed. cit. Parisiens. 1638. opp. tom. IV, p. 76. ita rem explanat. « Dei Verbum, inquit, illuminat omnem hominem venientem in mundum, non *docendo* ut Angeli, verbi gratia, vel homines, sed potius ut *Deus*, *creando*; unicuique rei in ortum eductae sapientiae, sive cognitionis divinae semen indit, et *intelligentiae radicem* inserit, atque ita rationale animal efficit, naturae illud suae particeps reddens, et ineffabilis sui splendoris lucidos veluti quosdam vapores ejus animo immittens ea ratione ac modo quo ipse novit. . . . Illuminat igitur ut opifex Filius. » Ubi etiam attendendum ex Cyrillo Verbum non διδασκαλικῶς, sed δημιουργικῶς, id est, non *magistraliter*, sed *creative*, scilicet creando animam illuminare, per naturale lumen rationis. Plures aliae animadversiones fieri possent circa locutionum saltem intemperantiam, quae etiam in optimae mentis scriptoribus offenduntur, sed nec prolixi, nec acerbi nimis esse volumus.

(1) Petav. *De Trinit.* lib. VIII, cap, 5. 6. 7. Thomass. *De Incarn.* lib. VI, a c. 10. ad 20.

in philosophia sectari delectat aut systema de ideis innatis, aut systema platonicum aut malebranchianum (1). Quidquid porro de ejusmodi placitis philosophicis sit, quorum nostrum non est heic ferre judicium, qui professi sumus ea nos haud spectare nisi quatenus relationem habent ad fidem, non possumus tamen eos non improbare, qui horum systematum obtentu vellent omnes existentiae Dei demonstrationes quae ex creaturis efficiuntur veluti *rationalisticas* eliminare (2). In quo

(1) Cum nobis propositum sit eas tantum philosophicas doctrinas attingere quae absque fidei dispendio sustineri nequeunt; heic ad rem nostram animadvertimus 1. Doctrinam a non paucis etiam theologis olim praesertim defensam de aliqnibus ideis humanae menti congenitis nil habere quod ne leviter quidem pantheismum redoleat; patres etiam quandoque Dei cognitionem *naturalem* dixerunt: etsi ipsorum loca commode explicari queant de facillima, ac veluti spontanea hujus notionis acquisitione, juxta s. Thomae expositionem. 2. Qui ideas saltem universales immediate a Deo ipso animae exhiberi defenderet, aut unicam in mente hominis universalem ideam existere tueretur, quae instar cujusdam supremi luminis a Deo inditi ceteris ideis efformandis facem veluti praeberet, nil etiam cum pantheismo haberet commune. 3. Malebranchii demum placitum, quodque etiam a Thomassinio jam fuerat defensum, quo res in ipso Deo nos videre contendit, scilicet in ideis ipsis archetypis Dei, si illae explicationes prae oculis habeantur quibus Malebranchius ipse suam mentem aperuit, ac praesertim eo sensu quo a Gerdilio fuit explanatum, pantheismo immune est; neo possumus effatum illud Cousinii non improbare, dum vocat Malebranchium *le Spinoza chrétien*. Attamen magna certe cautela ac praecisione idearum opus est, ne qui tale systema sectantur pantheismo adytum aliquem aperiant. Certe Malebranchius numquam docuit, quod nos absolute Dei substantiam, aut ipsam essentiam videamus, quinimmo id a se repulit (Cf. Gerdil *Défense de Malebranche* opp. tom. IV, p. 164.); quod tamen nonnulli recentiores sibi permittunt.

(2) Hoc porro fere commune videtur iis qui Hegelianis placitis etiamsi ad meliorem sensum revocatis in Germania praesertim adhaerent. Cum enim ipsi ex ea quam vocant immediata *immanentia* objecti seu Entis absoluti ac infiniti proficiscantur, ac tantum ex ea nos posse ad Deum, immo ad quidquam certi cognoscendum assurgere affirment, hinc argumentum metaphysicum ex creaturis contingentibus ope principii caussalitatis deductum, vel etiam argumentum physicum ad Dei demonstrandam existentiam parvi aut nihili faciunt. Hi porro animadvertere deberent, id certe in Hegelio, iisque qui cum ipso pantheismum sectantur plane cohaerere, quippe qui finitum cum infinito, conditionale cum absoluto identificare conantur; unde etiam Ahrens *Cours de Philosophie* tom. 2. p. 159-266. illa argumenta infirmat, ac nonnisi ex analysi ideae absoluti ac necessarii cum Krauser vere ad Deum ascendi posse contendit. Ast in catholicis philosophis ac theologis, qui certe verum inter Creatorem et creaturam *dualismum* admittere debent, ac quamvis pan-

isti aperte se opponunt, ut patet ex dictis, tum Scripturis, tum agendi rationi quam patres, et doctores hactenus tenuerunt. Hoc vere esset philosophiam cum theologia committere, imo cum sensu traditionali sacrae totius antiquitatis, quod christiano philosopho multoque magis theologo cavendum maxime est (1).

II. *De Materialismo*

132. Materialismum qui totum hominem ad meram, ut vocant, *organizationem* revocat, cum fide haud posse consistere, seu verius adytum omnem fidei praecludere evidens est, quin pluribus id persequi sit opus.

133. Materialistica philosophia, si ita licet doctrinam quae omnem destruit philosophiam, appellare, longe lateque seculo elapso dominata est, illique innitebantur systemata fere omnia quae religioni christianae erant infensa eamque oppugnabant. Quamvis porro ob tendentiam spiritualisticam quae obtinuit praesertim in Germania, aetate hac nostra minus diffusa sit materialistica doctrina, non idcirco tamen destitit ab omni progressu atque a fructibus exitialibus producendis. Circumvallavit se quippe in scientiis naturalibus, saltem in physiologia, ac medicina; hinc istae identificare se omni ope vellent cum ipsa psychologia; quo fit ut adhuc in non paucis ejusmodi disciplinarum libris purus doceatur materialismus (2). Progressus insuper craniologiae ac phrenolo-

theismi speciem exhorrere, quid magis incongruens esse potest quam illorum argumentorum vim cum Kantianis atque Hegelianis elevare? Certe qui umquam inter catholicos vel ideis innatis adhaescere, vel etiam platonica aut malebranchiana placita aliquo modo amplexi sunt, non ob id demonstrationes illas existentiae Dei repudiarunt, sed eas uti validissimas adhibuere. Possent hic recenseri inter ceteros Bossuet, Fenelon, Du-Hamel, Gerdil etc. aliique permulti, ut de patribus, ac praesertim Augustino, sileamus.

(1) Cf. superius dicta.

(2) « Sous l'empire du matérialisme philosophique la médecino elle-même, depuis une vingtaine d'années est devenue toute matérialiste, tout anatomique » Ita cl. Debreyne *Pensees d'un croyant catholique*,

giae sub specie novi cujusdam fontis scientifici parum aut nihil hactenus comperti, haud parum contulerunt ad doctrinas materialisticas disseminandas. Cum igitur valde intersit juniores theologos praemunire adversus influxum quem pessime exercent novae theoriae physiologicae ac phrenologicae, juverit heic aliquid summis saltem labiis ex illis attingere.

134. Errores omnes physiologiae materialisticae proveniunt inprimis ex eo quod ejus cultores nolint distinguere 1. inter *sentire et intelligere*, res nimirum essentialiter diversas (1) 2. inter *impressionem* ac *sensationem* 3. inter principium *sensiferum* et principium *sentiens*; quo fit ut permisceant physiologiam cum psychologia, facta item istius cum factis illius, idest facta simplicia et immaterialia spiritus cum factis materialibus materiae organicae. Jam vero physiologia attingere nequit nisi

ou considérations philosophiques, morales et religieuses sur le matérialisme moderne Paris 1839. p. 44. Cf. praesertim *Introduction*. Consonat ipsi cl. Forichon « Le matérialisme ne fut jamais aussi positif qu'aujourd'hui; il a ses chaires et ses feuilles publiques; il veut contribuer à l'enseignement du peuple et participer aux progrès de la science. » *Le matérialisme et la phrénologie combattus dans leurs fondemens etc.* Paris 1840. Préface p. 100. et seqq Caeterum ne opera Darwinii, Richerandi aliorumque nominemus, utpote jam nimis antiqua, in *Manuel de chimie organique* de Raspail sermo est » du fluide qui alimente la pensée et détermine la volonté: « la volonté est le résultat d'une combinaison athomistique entre deux élémens subtils et impondérables. » In *Magazin für Seelenkunde*. seu *Collectio pro scientia psychica* a doct. Friedreich redacta 1830. fasc. 3. p. 57. legitur: « ce qu'on appelle *âme* n'est que l'activité du cerveau, et en général des parties superieures du système nerveux; le cerveau pense comme l'estomac digère » Sed ne nimis prolixus sim sat est citare « Journal des applications de la physiologie animale à la physiologie sociale par l'observation exacte; » periodicas ephemerides trimestruales Parisiis editas ab an. 1837.

(1) Nonnulli e recentioribus a Kantio repetunt accuratiorem distinctionem inter *sensum et intellectum* ac functiones cujusque proprias Quidquid sit de hac *indirecta* utilitate ex Kantiana philosophia, quae tamen per se recta ad empyrismum ac materialismum ipsum ducit, distinctionem illam accurate ipsi scholastici doctores tradiderant, sed praesertim s. Thoma « Imaginatio ait ipse, non est nisi corporalium et singularium, cum phantasia sit motus factus a *sensu* secundum actum, intellectus autem *universalium* et *incorporalium est.* » *Cont. Gent.* l. II, c. 67. et alibi passim.

observationem externam, ac medium quod recipit impressionem, eamque utpote *sensiferum* transmittit; ast nullo pacto potest attingere *observationem internam*, facta *conscientiae*, *sensationem* proprie dictam, quae propria est principii sentientis, quod scilicet nequit nisi simplex esse, ac immateriale. Totus proinde hic secundus rerum ac elementorum ordo spectat ad psychologiam. Verum quidem est ambos ordines juvare se invicem posse ob arctam communicationem et commercium quo duae substantiae unde oritur humanum compositum, secum inter copulantur. Hinc damus physiologum ac medicum sedulo posse effectibus ac habitudinibus studere quas super organicam substantiam interiores affectiones facultatesque animi intellectuales producunt: ast id nonnisi *indirecte*, quoniam *directa* cognitio exclusive deferenda ad psychologum est. Sic etiam utiliter potest psychologus iis studere quae pertinent ad physiologiam quippe ex variis habitudinibus ac functionibus corporis organici cognoscere valebit relationes quas illae habent et influxum quem possunt super functiones intellectuales ac morales spiritus exercere: ast pariter hoc nonnisi *indirecte*, quia cognitio *directa* physiologo exclusive est tribuenda. Igitur campus proprius observationis *externae*, adeoque physiologiae est *corpus*; campus proprius observationis internae adeoque psychologiae *spiritus* est, nec debent hae duae scientiae inter se umquam confundi, cum habeat unaquaeque objecta adeo essentialiter inter se distincta, immo oppositae plane naturae (1).

135. Phrenologia definiri potest *doctrina de multiplicitate organorum cerebralium, ac locatione aut sede facultatum intellectualium ac moralium*. Haud dubium

(1) Vide Rosmini. *Origine delle Idee* sect. v, part. v, cap. xvi. art. iv. *Linea di confine tra la fisiologia e medicina e la psicologia.*

est eam inservisse et adhuc inservire ad fovendas doctrinas physiologicas materialisticas; siquidem ipsa alligat tot diversis organis functiones ipsas multiplices ***intelligentiae ad eum plane modum*** quo alligatae ipsis sunt functiones ***sensationis***. Quidquid porro de intentione fuerit praecipui hujus doctrinae fundatoris, doctoris Gall, qui se ab impactis notis materialismi ac fatalismi purgare adnisus est (1), nihilominus post egregia opera quae circa phrenologiam recentissime edita sunt, insequentes veritates colligi posse videntur (2). Ac 1. quod phrenologia, pluribus etiam ex factis quibus innititur admissis, non existat uti *scientia* (3): 2. quod naturalistae praestantiores aetatis nostrae nihili eam fecerint (4), 3. quod

(1) In opere *Fonctions du Cerveau* tom. 1, p. 231 seqq. Certe principia a Gall posita saltem periculi plena sunt. « Les facultés spirituelles, ait ipse, n'agissent que par le moyen de la matière »: quamvis igitur has facultates ab organismo distinguat, ita tamen pendentes ab illo facit, ut nullam immaterialem operationem praestare eae posse videantur; quemadmodum vis attractionis, vis vegetativa etc. Alibi affirmat « que la liberté morale ne saurait exister qu'avec la pluralité des organes. *Fonctions du cerveau* tom. 1, p. 307. » Siquidem Gall necessarias voluntati ad agendum impulsiones organorum existimat, ac sine iis eam nullo se pacto ad quidquam determinare posse; addit praeterea quod istae impulsiones « *finissent par l'emporter* » ibid. p. 281. aliaque hujusmodi, quae nisi mentem auctoris, doctrinam saltem ejus valde suspectam reddunt.

(2) Inter opera recentiora quae phrenologicum systema refellunt, eminent tum illud cl. Debreyne tum illud cl. Forichonii jam a nobis commemorata: qui quidem auctores cum scientiam anatomicam ac physiologicam apprime calleant, imo profiteantur, iidemque sincero religionis studio praestent, magnae hac in re esse debent auctoritatis. Recensendum etiam est opus doct. L. Cerise *Exposé et examen critique du systéme phrénologique* in quo plura utilia habentur; at enim auctor sansimonismo addictus falsa ac absurda principia sua ibidem admiscet, unde et a Debreyne, et etiam in articulo inserto in *Journal historique et litteraire de Liéges* fasc. 1. Nov. 1838. ob id opportune censura notatus fuit. Demum etiam Ahrens, cujus philosophiam pantheisticam vehementer caeterum improbamus, habet satis validam refutationem systematis phrenologici in op. cit. t. 1, p. 221 et seqq.

(3) Aliud est enim loqui de singulis factis, aliud de *modo* illa explanandi, ac de *legibus* constantibus universalibus, necessariis quas phrenologi vellent inde colligere. Caeterum ex ipsis factis observatis, plura legibus istis temere confictis refragari ostendunt citati auctores.

(4) « La phrénologie . . . comme systéme psychologique, c'est une conception contradictoire, comme théorie anathomico—physiologique c'est une hypothèse complétement dénuée de preuves . . . Il est notamment remarquable qu'aucun des zoologistes français de ce siècle, qui

veris adversetur sanae psychologiae principiis, atque ab ipsis observationibus pathologicis evertatur (1); 4. quod stulta sit phrenologorum praesumptio dum se contendunt posse tali systemate veram construere scientiam humanae naturae, novam ethicen creare, melioremque humanae societatis institutionem, atque ordinationem adducere (2); 5. quod ejus tendentia facile sit fatalistica ac materialistica, cum adeo prona sit ad confundendam passivitatem organicam cum intellectuali et morali hominis activitate (3); 6. demum, quod si ex fructibus de arbore judicandum sit, aperte pateat in manibus recentiorum phrenologorum eam omnino materialisticam effectam esse, ab ipsisque spectari veluti scientificam quamdam materialitatis animi demonstrationem (4).

ont si profondement étudié l'organisation des êtres vivants et la haute physiologie, ne s'en soit occupé. Cuvier n'en a jamais parlé qu'avec dédain. MM. Blainville, Geoffroy Saint-Hilaire, Serres, Flourens, Dutrochet, Dumeril, tous les physiologistes enfin dont le nom est connu en Europe, y sont restés étrangers. En Angleterre il en est de même, sauf. M. Combe . . . En Allemagne berceau de l'organologie, cette prétendue science n'est guère connue que de nom » ita *Gazette medicale de Paris* 1836. apud Debreyne op. cit. p. 260. ubi vide etiam praeclarum aliud testimonium celebris physiologi Magendie qui phrenologiam vocat *pseudo-scientiam* eamque lepide irridet: *Physiologie* Paris 1836. tom. 1. p. 246 seqq. Potest etiam alius addi egregius physiologus Bérard. *Doctrine des rapports du physique et du moral* etc. qui saltem indirecte eam refellit.

(1) Quantopere phrenologica facultatum intellectualium ac moralium divisio, juxta varia organa cerebralia, arbitraria sit, ac anti-psychologica ostendit egregie Forichon op. cit. p. 112. et seqq. nec non Ahrens *Cours de philosophie* tom. 1, p. 246 et seqq. Ad facta pathologica quod attinet, plura afferuntur ab eodem Forichon, quibus probatur 1. Laesionem contigisse organorum cerebralium sine laesione facultatum intellectualium. 2. Facultatum istarum amissionem cum laesione organica, sed aliis plane punctis ab iis quibus organa respectiva a phrenologis assignantur. ibid. pag. 138-148. Vide etiam ap. Debreyne epistolam ad ipsum d. Spurzheim conscriptam de quodam singulari facto systemati phrenologico directe adversante l.c. p. 261.

(2) Ipse Ahrens ait de hoc systemate « que ses prétentions . . . . . . ne sont qu'un témoignage de son ignorance profonde sur les choses qu'il veut réformer » l. cit. p. 246.

(3) Fuse haec tractantur in opp. citt. tum Forichon, tum Debreyne, nec non apud ipsum Ahrens qui praeterea addit « la phrénologie tend à faire de l'homme un pur animal en animalisant presque toutes ses facultés » l. c. p. 240. Cl. Forichon eam appellat « Cette doctrine, mortelle pour la science autant que pour la morale » pref. p. XVI.

(4) Sat est nominare doct. Broussais, ejusque scholam. Contra re-

136. Quae cum ita se habeant, quamvis nos haud velimus quidquam a theologo rejici quod vere scientificum sit, aut ad utilitates scientiarum etiam naturalium quovis modo conferre valeat; quamvis vehementer optemus ut facta quaeque observationis et experientiae, quum certe de ipsis constet, libentissime excipiantur, nihilominus inclinamur in judicium saniorum scriptorum qui in eo conveniunt, ut systema phrenologicum complexive spectatum veluti falsum ac perniciosum traducant.

III. *De fatalismo ac determinismo*

137. Cum animae humanae libertas totius moralitatis fundamentum sit, cumque ipse salutaris assensus divinae revelationi ab ea procedere cum divina gratia debeat, satis per se patet quamcumque doctrinam scientificam, quae illam quoquomodo labefactet, fidem divinam impossibilem efficere. Sed in hoc accurate attendendum. Systema enim illud quod fatali hominem necessitati subdit, quodque *crassus fatalismus* audit, utpote nimis absurdum haud plures forte, praesertim recentioribus aetatibus, nactum est sectatores. Ast aliud est fatalismi genus, subtilius quidem ac latentius, quod *deterministae* profitentur, qui nempe animum immunem tantum a *coactione* agnoscunt, sed eum rationibus internis queis resisti non possit, semper et necessario determinari volunt. In hoc haud pauci philosophi vel animi perversitate, vel inconsulto inciderunt (1).

centiores istos phrenologos praesertim insurgunt egregii duo auctores galli memorati, eorumque putidum materialismum in lucem adspectumque proferunt.

(1) Essentialis in hoc est, ut suo loco probavimus, distinctio inter actus spontaneos, voluntarios ac liberos, quam qui neglexerunt, libertatis humanae naturam funditus everterunt. Hinc merito improbata est definitio libertatis tradita recenter ab italo Romagnosio « *Introd. al diritto pubblico*, p. 2. c. 1. §. 1·5. » Activitas entis intelligentis quatenus in actibus suis *ab obstaculis immunis*

Nil porro de absurda dicemus Kantii et Kantianorum sententia, qui dum animum, ut *phaenomenon* spectatum, liberum practice dicunt, utrum tamen ut *noumenon* consideratum seu theoretice liber sit, ignotum plane ajunt: quo fit ut libertatem *metaphysicam* ac *transcendentalem* quam ipsi vocant, veram nempe libertatem, nisi subtrahunt animae, *problematicam* saltem relinquant (1).

138. Nimis igitur interest cum catholici hominis tum praecipue theologi, ut in quavis quae profertur philosophica doctrina apprime dispiciatur utrum natura humanae libertatis recte sit definita ac statuta, utrum vera eligendi vis ac αὐτοεξόυσια in tuto posita. Id quod eo magis necessarium evadit ob pessimas ac absurdas novatorum sec. XVI. doctrinas, quae magnos ubique influxus habuerunt. Ipsi enim veluti ex condicto libertatem animae humanae tanquam errorem philosophicum adorti sunt, indeque tot errorum monstra deduxerunt. Id praesertim Lutheri proprium fuit, id Melanchthonis, licet suam postea sententiam revocarit (2), id Calvini ejusque asseclarum; atque ex hisce corruptionis fontibus nunc aperte nunc latenter in Bajana, Ianseniana, Quesnelliana placita virus dimanavit: quae omnia suo loco fuerunt a nobis disputata (3).

139. E recentioribus vero philosophis sunt qui ita libertatem animae humanae cum Dei praescientia com-

est. » Hoc enim libertatis genus *necessitatem internam* minime excludit, optimeque aptari posset voluntati in bonum universum, seu in propriam felicitatem tendenti, quae certe in hoc vere libera haudquaquam est. Inter deterministas fuit germanicus Basedow.

(1) « Distinguero animam, ait apposite Imre, in *phaenomenon et noumenon*, ac ita ut supra de ejus libertate statuere mihi idem videtur ac animae, in quantum noscitur, libertatem denegare, attribuere vero in quantum non noscitur; anima enim qua *noumenon*, est =x; est aliquid indeterminatum quod tantum cogitari per praedicata negativa, sed cognosci nunquam potest: et tamen ut *substratum* suo *phaenomeno* quod liberum non est, invenitur. » *P. III. Metaph. applic.* p. 236.

(2) Cf. Mohler *Symbolique* tom. 1, pag. 36 seqq.

(3) In tract. de Deo Creatore p. III. cap. 5. num. 482 seqq. nec non in tract. de Gratia p. II, cap. 1, num. 472 seqq.

mittunt, ut si logice procedere vellent alterutram negare dicendi essent (1). Sunt qui dum libertatem homini vindicant, in Deo tollere videantur (2). Ab aliis adnotandis supersedemus, quippe auditores nostros ad saniores philosophos, qui ex professo hoc de argumento tractant, remittimus.

§. II.

De placitis philosophicis, quae indirecte Fidei susceptioni obsistunt

140. Jam satis declaravimus, quid nos per ea systemata, quae *indirecte* christianae fidei viam praecidere possunt, intelligamus. Nunc ut de iis aliquid singillatim attingamus, ne ex una parte nimis prolixi simus, ex altera vero quod nostrorum temporum ratio postulare videtur omnino non omittamus, animadversiones nostras ad tria tantum philosophandi genera coarctabimus, nempe ad

(1) In hunc scapulum impegisse videtur recens eclecticae scholae sectator Damiran, *Psychologie* t. II, p. 75. qui *hominem* ac societatem quibusdam, quas vacat, *epochis fatalibus* subjicit, quae nempe divinae praescientiae subsunt: in iis contra quae homo libere agit, independenter omnino a divina praescientia eum agere affirmat, ac Deum juxta humanas operationes successivas consilia sua moderari. Cf. quoad hoc systema atque consectaria quae inde manant, egregium opus cl. p. Aloisii Taparelli Soc. Jes. « *Saggio teoretico di diritto naturale* » Palermo 1840. vol. 1, pag. 25. et 164. ubi etiam auctor optime ac philosophice veram libertatis indolem explanat, ac a variis erroribus tuetur.

(2) Creatio divina rerum in tempore ex nihilo absoluta est haud paucis qui nunc philosophantur magna errorum occasio. Siquidem isti non distinguentes activitatem ac vitam essentialem ac necessariam Dei *ad intra* et activitatem liberrimam vitamque ejus extrinsecam in operibus *ad extra*, timent ne si Deo libertatem in mundo creando tribuant, omnem illi auferant vitam atque activitatem: itaque nonnisi *necessitatem* in omnibus actibus divinis agnoscere volunt. Accedit quod iidem nolint secernere libertatem in se quae simplex perfectio est, ab iis imperfectionibus, quae libertatem comitantur in homine, et proinde ne aliquid imperfectionis in Deo admittant, libertatem ei sustollunt. Cf. de his erroribus Galluppi *Lettere filosofiche*. Napoli 1838. p. 307 seqq. sed praesertim egregium articulum philosophi siculi Salvatoris Mancino in *Ephem. Siculis* n. 76. Januar. 1840. p. 23. circa sententiam Cousinii de libertate divinae voluntatis.

sensismum mysticum, ad empirismum, ac demum ad hermesianismum philosophicum.

I. *De sensismo mystico*

141. Ex satis abunde in priori articulo vindicatis liquet *scepticismum religiosum* aut *mysticum*, illum scilicet quo nativa rationis vis aut extenuatur aut penitus destruitur, quasi nempe facilior hac via fidei acquisitio ac susceptio redderetur, e converso tendere ad evertenda fundamenta probationesque christianae revelationis (1). Quapropter opus non est diutius immorari in ejusmodi *nihilismo* quem ostendimus originem suam ex fontibus trahere priorum reformatorum. Juverit proinde agere potius de alio systemate, de *sensismo* nimirum seu potius (sit venia verbo) *sentimentalismo mystico*, de ea videlicet doctrina, quae intellectus ac rationis viribus diffidens, constituit certitudinem veritatis praesertim *suprasensibilis* cujusmodi est existentia Dei, immortalitas animi, lex moralis etc., ac proinde veritatum ad religionem spectantium in interiore quodam ac religioso animi sensu.

142. Ut ea tamen qua par est perspicuitate progrediamur, praemittimus nos haud ablegare ex homine interiores illos sensus (*sentimenti*), quos beneficus generis humani Conditor indidit hominum cordi ad illud facilius suaviusque perducendum in id omne quod verum, rectum, ordinatumque est. Admittimus sensum

(1) Placet heic egregium Leibnitii locum afferre, quo nil opportunius. « Comme l' on peut dire que la raison est une révélation naturelle dont Dieu est l' auteur, de même qu' il l' est de la nature, l' on peut dire aussi que la *révélation* est une raison surnaturelle, c' est-à-dire une raison étendue par un nouveau fond de découvertes émanées immédiatement de Dieu : mais ces découvertes supposent que nous avons le moyen de les discerner qui est la raison même; et la vouloir proscrire pour faire place à la *révélation*, ce serait *s' arracher les yeux pour mieux voir les satellites de Jupiter à travers un téléscope.* » *Nouveaux Essais. sur l' Entend. hum.* liv. IV, c. 19.

*

quemdam *rationalem* vi cujus animus ad veritatem impellitur in ejusque acquisitione vehementer delectatur; admittimus *moralem* sensum quo suapte natura appròbat sibique complacet de actionibus intrinsece rectis et honestis, ac pravas aversatur ac damnat (1): admittimus sensum, ut ita dicam *aestheticum*, quo homo pertrahitur ad amandum, ac gustandum quidquid pulchrum, decorum, debitisque proportionibus dispositum est. Hinc qui ex humano corde hos sensus convellere niteretur quos Deus ipse inseruit, quique oriuntur a duabus iis generalibus ac insuperabilibus propensionibus quas homo secum fert in *verum* ac *bonum* (2), nae ipse humanam naturam parte sua essentiali destitutam, ac veluti mutilam redderet. Ast ex altera parte pro certo tenendum est, si ejusmodi sensus utilia subsidia sunt, haud tamen esse criteria, seu *normam supremam semperque tutam* cognitionis, et operationis humanae. Rationi quippe atque intelligentiae divinus Conditor impressit participatione sui divini luminis, ut loquitur s. Thomas, imaginem ac similitudinem suam (3). Haec proinde solum esse pos-

(1) Ad rem ajebat Augustinus « Habemus enim alium interioris hominis *sensum* isto (scilicet sensu *corporeo*) longe praestantiorem quo justa et injusta sentimus. . . . Ad hujus sensus officium non acies pupillae, non foramen auriculae, non spiramen narium, non gustus faucium, non ullus corporis tactus accedit ». *de Civit Dei*, lib. 1, c.xxiii.

(2) Nemo magis philosophice ac luculenter id ostendit quam cl. Gerdilius in satis nota *Dissertazione sull' origine del senso morale* etc. opp. tom. 2.

(3) « Ipsum enim lumen intellectuale, ait d. Thoma, quod est in nobis, nihil est aliud quam quaedam participata similitudo luminis increati, in quo continentur rationes aeternae. » 1. p. q. 84.art. v. « Ab ipso (Deo) anima humana lumen intellectuale participat, secundum illud: signatum est super nos lumen vultus tui, Domine » 1. p. q. 79 art.iv. Illud porro adnotandum, numquam s. Thomam scientiam ex *instinctu* aut caeco interiori sensu repetere, sed semper assurgere ad *intelligendi* facultatem, ad *lumen* nempe *intellectuale*, ad notitiam *primorum principiorum*, quae sunt quasi *quaedam seminaria scientiarum*; *de verit*.q.xi.iii.; « Ad conceptiones universales quae statim lumine intellectus agentis cognoscuntur per quas sicut per universalia principia judicamus de aliis, et ea praecognoscimus in ipsis. » *ibid*. q.x. art.vi. Quae quidem aliaque id genus innumera quae afferri possent etiam ex aliis doctoribus sanctisque patribus, ab iis perpendi vellemus, qui se putant veritatis caussae tunc demum pro-

sunt criteria suprema ac tuta in ordine naturali, quae dirigere hominem debent circa verum et honestum; atque etiam in ordine supernaturali Deus intelligentiae ac rationi proponit revelationem suam tot characteribus seu motivis credibilitatis praeditam, ut illam istorum ope cognitam, cum divinae gratiae subsidio, rationabili obsequio amplectatur. Quapropter *sensimus mysticus*, qui alia via incedit, quin faveat susceptioni fidei, ejus fundamenta plane labefactat.

143. Sane 1. *Sentimentalismus mysticus* res est caeca, subjectiva, instinctiva; idoneus proinde non est ad certo agnoscendum quod *objectivum* est, multo vero minus cum agitur de veritatibus non immediate evidentibus, cujusmodi sunt veritates quas memoravimus. Hae siquidem exposcunt ratiocinium quod cons'are debet ex pluribus etiam factis contingentibus. 2. In *sentimentalismum* phantasiae vis immediatum exercet influxum, qua nihil validius reperitur ad mentis illusiones procreandas confovendasque. 3. Ipse *se solo* nequit probare, validamque reddere veritatem quam sentit, quippe qui proprius eum sit subjecti, quod eam sentit, utpote individualis nequit eam sensui alterius communicare. 4. Idem consequenter efficit veritatem mere relativam, ac mutabilem, viamque propterea scepticismo, etiam cum agitur de revelatione, latissimam sternit.

144. Haec quidem rationibus intrinsecis assumptum evincunt. Ast facile id ipsum esset experientia multiplici confirmare. Liceat nobis ad ipsum provocare Ioan. Fridericum Jacobi qui, uti alibi innuimus, veluti princeps hujus *sentimentalisticae* doctrinae haberi potest (1). Ille porro

spexisse, cum *intellectum* humanum, nobilissimam nempe potentiam, divinique intellectus imaginem, non modo infra *rationem* perinde ac si ista *realiter* distincta ab illo esset, sed infra instinctivam quamdam sensionem depresserint.

(1) Haud nos fugit, quae de Jacobi dicturi sumus haud paucis praesertim in Germania permolesta fore, qui nempe philosophum hunc in deliciis habent. Nec vero nos ci-

statuit veluti principia 1. quod *instinctus*, *utpote rationis energia*, ad Deum tamquam *suam personalitatem habentem* agnoscendum impellat; sed *intellectus* impellat directe ad *pantheismum* ac *nihilismum*: 2. quod scientiae intersit dissolvere atque *annihilare realitatem*, cum haec sola possibilis sit via vere ad hanc perveniendi; siquidem *objectum* e medio tollatur oportet, ut *sciri* illud possit. (1). Ex his porro principiis in *nihilismum* et *idealismum* etiam religiosum idem ipse, logica saltem consequentia, dilapsus est. Hinc asseruit veram religionem destitui debere quavis *exteriore forma* (2); indifferentem plane rem esse, utrum Christus realis fuerit necne (3); hinc pariter fidem historicam christianismi con-

dem omne meritum demere volumus: scimus illum haud parum contulisse ad excitatam in Kantium ac criticismum admirationem evellendam: scimus eum praeclarae indolis optimique ingenii fuisse, ac sincero animo philosophatum esse. Sed haec omnia naturam systematis sui minime immutant. Nos porro quoniam opera Jacobi ad manum habere nequivimus, loca ex eo allata decerpsimus ex opusculo germanico cujus titulus « *Aphorismen über Nichtwissen und absolutes Wissen in Verhältniss zur christlichen Glaubenserkenntniss*, seu *Aphorismata circa nihil scire et absolutum scire in nexu cum cognitione christianae fidei* auctore Carolo Frid. G. . . . . l. Berolini 1829. Neque vero ob id hujus auctoris Berolinensis doctrinam probare ullo pacto intendimus.

(1) Jacobi *Von den Göttlichen Dingen*, seu *De divinis rebus* pag. 152. Item epist. *Jacobi ad Fichte* p. 14. opusc. cit. p. 18. Ut res clarior fiat, juvat animadvertere quod cum scientia ex nexu inter *subjectum* et *objectum* exurgat, philosophi neo-germanici contendunt non posse dari scientiam nisi *subjectum et objectum* simul compenetrentur, sed in hoc oppositam inter se viam ineunt. Alii enim volunt *objectum destrui* debere in cognitione ut transeat in *subjectum*; atque ita Jacobi: alii e contra quod *subjectum* debeat destrui ac transire in *objectum* ut cum illo identificetur, ita Schelling, Hegel etc. Inde tot absurda utrinque sive *nihilismi* ac *idealismi* sive *pantheismi*. Certe si objectum ac subjectum identificari deberent in cognitione, cognitio impossibilis redderetur, quippe quae dicat per se *dualitatem*, nempe distinctionem inter subjectum cognoscens et illud quod cognoscitur.

(2) Jacobi *Von den Göttlichen Ding*. p. 61 seqq. En ejus verba « Verae religioni tantum abest ut adscribi possit *externa* aliqua *forma* sicut *forma unica et necessaria*, quin e contra pertinet ad ejus essentiam, *nullam* talem *formam* habere » Opusc. cit. p. 22.

(3) « Utique, quantum ad *essentialem* veritatem meae conceptionis, est mihi indifferens quid Christus *per se fuerit extra me*, utrum conceptui meo *in realitate responderit* vel *non responderit*. Quid *in te sit*, hoc est quod tantum interest: ac in te est Ens vere divinum, quia quidquid homo divini intueri potest, Christus *imagine* ac *nomine* id repraesentat. *Von den Göttl. Ding*.

fregit (1); Deumque se manifestare extra animam hominis potuisse negare visus est (2), aliaque id genus plura. Habes porro hic totidem assertiones christianismi essentiae eversivas : quae quidem undenam suapte natura profectae sunt nisi ex eo mysticismo quo egregius aliunde iste philosophus rationalem instinctum in perpetua ad intellectum oppositione constituit, negavitque posse rationem prout intelligens ac ratiocinans est sibi Dei existentiam ejusque attributa, animi immortalitatem, credibilitatem positivae revelationis aliasque ejusmodi veritates demonstrare?

145. Idem contigit recentiori alteri scholae *sentimentalisticae* sectatori, Schleiermacher, qui ex suis principiis inductus est ad affirmandum, religionem esse *infinitam*, nec sub aliqua forma determinata concipi oportere, sed sub quacumque nobis illa demum appareat, religionem cujusvis individui expressionem esse sublimis veritatis, eo quod statum actualem sensus interni exprimat in homine religioso (3). Nec aliter evenit De Wette alteri *sentimentalistae*, juxta quem *revelatio* universim non est, nisi *praesensio* quaedam regiminis illius quo Deus gubernat mundum in evolutione historica religionis;

pag. 63. opusc. cit. pag. 23. Ubi haec praeterea ex Jacobi doctrina deducuntur « Homo revelat Deum sicuti Jesum, dum se spiritu supra naturam extollit, uti Jesus; ast Jesus non est Deus ipse: in ipso habitavit plenitudo divinitatis, uti in unaquaque creatura Dei quae nequit negare Creatorem suum. » Citatur ob hasce assertiones Jacobi *Von den Göttl. Ding.* p. 189, 63.

(1) Jacobi in epist. ad Lavater vol. II, 55. « In quantum christianismus est *mysticismus*, est ille mihi unica religionis philosophia, quae concipi potest; ast eo minus ego in *fide historica* invenio unde proficiam. » Alibi fatetur se « omnem theologiam in sua parte mystica pro aeque vera, in parte sua non mystica pro *aeque erronea* habere, aut etiam in alio respectu pro aeque *insulsa* ac *perniciosa* » vol. II, p. 146. conf. 558. opusc. cit. p. 28.

(2) « Tam parum potest Deus falsus esse extra animam humanam, quam *Deus verus potest extra ipsam apparere.* » cf. opusc. cit. pag. 32.

(3) Cf quoad Schleiermacher op. cit. *Histoire critique du rationalisme* p. 364 seqq. ubi auctor varias persequitur phases quas illius doctrina subiit, seu varia potius *velamina* quibus *Schleiermacher* suam doctrinam obduxit.

quod vero christianismus sit manifestatio religiosa divina, est mere receptus fidei articulus, id est *judicium pure ideale*, quod nulli rationali fundamento potest inniti (1). Alia recentiorum Germaniae scriptorum adduci possent exempla qui Christum *historicum* nonnisi in sensu interno mystico quaerunt, atque ita in rationalismum theologicum praecipites ruunt (2).

146. Ad hanc *sentimentalistarum* classem praeter Jo. Jac. Rousseau revelationis hostem acerrimum, pertinuit etiam Benjaminus Constant, qui conflictum perpetuum instituit rationem inter et interiorem mysticum sensum (3): contenditque sensum istum religiosum homini connaturalem principium esse religionum omnium; eas proinde omnes totidem esse hujuscemodi sensus formas, qui suapte natura evolvitur in homine, tenditque ad suam perfectionem. Hinc homo haud recipit religiones ex rationali animi persuasione aut quia sunt *objective* certae ac verae, sed eas sibi creat quia illis indiget, et veluti naturale germen ex illo interno sensu necessario efflorescunt (4).

147. Ex eodem plane principio profluxit jampridem

(1) Cf. *Histoire critique du rationalisme* pag. 382 seqq. ubi doctrina rationalistica ipsius De Wette expenditur, ac adnotatur eum fuisse discipulum philosophi Fries cujus placita philosophica « se rapprochent de ceux de Jacobi par la valeur qu' il accordait à la foi et au pressentiment de l' éternelle vérité. » Subditur porro quod De Wette « place le sentiment au dessus de la certitude scientifique ».

(2) Cf. op. cit. *Histoire critique* etc. cap XVI, XVII. *Théologie speculative fondee sur le sentiment*: ex quo patebit non solum ex nimia virium rationis exaggeratione, sed etiam ex nimia illarum depressione viam ad rationalismum patere.

(3) In op. *De la religion considérée dans sa source, dans ses formes et ses developpemens* ubi scribit : « Tout ce qui est du ressort du raisonnement est variable et contestable par son essence. La logique fournit des syllogismes pour et contre toutes les propositions ».

(4) Ibid. p. 83. « Les dogmes, inquit, les croyances, les pratiques, les cérémonies sont des formes que prend le sentiment intérieur, et qu'il brise ensuite »; deinde subdit ibid : « Observez comme toutes les notions se groupent autour du sentiment religieux, et dociles à un moindre signe se modifient et se transforment pour le servir. » Hoc systema refellit cl. Rosmini in op. *Frammenti di una storia dell' empietà* quod fuit gallice translatum. Lyon. 1837.

pietismus inter protestantes (1) ac *quackerismus* quoque ad illum veluti ad fontem suum revocatur (2). Jacobus Böhme, Swendenborg aliique visionarii ab hoc mysticismo permoti sunt ad religionem christianam modo suo construendam (3). Ex quo evidenter patet mysticismum sentimentalem nimis esse verae fidei non minus ac ipsi scientiae infensum. Vera siquidem scientia omnes complecti debet hominis facultates, neque quod magis est essentiale ac praestans, cujusmodi intelligentia est, excludere (4). Caeterum quae de mysticismo hactenus scripsimus, falsum, ut per se patet, *mysticismum* impetunt; nec quid habent commune cum religioso animi affectu qui scripta etiam philosophica maxime decet; nec cum vera mystica theologia, seu *sanctorum scientia*, quam patres etiam tantopere coluerunt, quaeque rationem quin destruat, supra seipsam mirifice attollit.

II. *De empirismo*

148. Dum empirismum improbamus haud certe mens nobis est quidquam detrahere propriae dictae *experientiae* ac sedulae factorum observationi, quam non modo utilem, sed necessariam esse saepe diximus ad philosophiam constituendam, cum haec non ex meris notionibus ab-

(1) Vide *pietismi* historiam in op. cit. *Histoire critique du Ration.*

(2) De hoc Cf. Möhler *Symbolique* tom. II, lib. 2. cap. 2.

(3) De Swendenborg cf. Möhler *Symbolique* tom. II, lib. II, cap. 4. Nec non quae alibi de eodem scripsimus. Jacobus Böhme vir fuit plane singularis, e sutore philosophus. Ejus scripta rudi sed ingenuo stylo exarata ac mysticismo plena (sic tamen ut fidei mysteria praesertim Trinitatis eleventur) fuerunt recentiori hac aetate in Germania iterum in lucem prolata, ac valde decantata. His delectatus est vehementer F. Baader qui et ipse ex mysticismo suo a recto religionis tramite late aberravit.

(4) Apposite, quamvis protestans, auctor cit. *Hist. crit. du ration.* p. 384. ubi de rationalismo *sentimentalistico* disserere incipit, scribit: « C'est sur l'ensemble des facultés humaines qu'il faut élever l'édifice de la vérité, si l'on ne veut pas qu'il s'écroule d'un côté, pendant qu'on l'édifie de l'autre ».

stractis sed ex amico foedere rationem inter et experientiam debeat exurgere. Unde gratulandum est recentioris aetatis philosophis quod magis accurate ad hanc experimentalem philosophiae speciem non modo in scientiis naturalibus sed in rationalibus etiam animum applicuerint.

149. Itaque heic tantum reprehendimus veluti religioni saltem *indirecte* noxium illud philosophandi genus quod in meris factis experimentalibus sensus sive externi sive interni sistit, in iisque totam scientiam collocat, abstractas autem ac *ontologicas* notiones ac principia universalia rationis veluti futilia ac nullius roboris ablegat: quo fit ut facile confundat *intelligere* cum *sentire*, ac proprietates sensus ad cognitionem transferat; omnia ratiocinia *a priori* aut excludat, aut cum ratiocinio *a posteriori* permisceat; ratiocinia e conceptibus abstractis ac axiomatibus in principiis identitatis fundatis eruta de noto ad ignotum detegendum ducere unquam posse neget; atque, ut verbo dicam, exinde fit ut quaevis *ontologia* implicite aut explicite a philosophia eliminetur.

150. Ad saniores philosophos, qui data opera hujus philosophiae intrinseca vitia persequuti sunt, auditores nostros remittentes, ad rem nostram adnotamus, empirismum hujusmodi, 1. humanae rationi dignitatem omnem demere, quae nempe non in meris factis sensibilibus percipiendis consistit, sed in intrinsecis idearum nexibus detegendis, in principiis universalibus intuendis factisque applicandis, ac novis inde veritatibus deducendis; quae omnia in alio sublimiore ordine quam experimentali sita sunt: 2. scientiam proprie dictam e medio tollere. Facta enim etsi innumera ac sedulo observata semper in *individuo* versantur: nequeunt ergo nec universalitatem, nec necessitatem illam gignere quae ad ve-

ram scientiam omnino requiruntur (1). 3. Ex quo etiam consequitur, veritates maximi momenti metaphysicas de anima ac de Deo ita in hujusmodi empirica philosophia constitui, ut facili negotio concutiantur ac concidant. Quid vero de morum scientia dicendum ? Illud certum est omnia moralitatis systemata, quae inde prodeunt, morales leges earumque obligandi vim ex mera utilitate, ex hujus vitae felicitate, ex amore socialitatis, ex societatis perfectibilitate dimetiri ; numquam altius assurgere ; ordinem intrinsecum ac immutabilem in ipsis rerum essentiis constitutum, absolutum humanae voluntatis bonum positum in ordinatione etiam naturali ad Deum veluti principium ac ultimum finem suum, in iis empiricis systematibus plane ignorari. Quod sane nil aliud est, nisi veram et intrinsecam moralitatem ac naturalia hominum officia specie tenus adstruere, re penitus eliminare (2). 4. Quam facilis demum ex hoc empirismo ad materialismum ipsum sit descensus, jam fuit a nobis adnotatum : hinc in ipso Kantio, empirismus suus phaenomenalis cum materialismo arctissime copulatur. (3).

151. Quantopere porro ecclesiae patres ac doctores ab

(1) Cf. quae diximus in *Praenotandis*. Addimus in ipsis scientiis physicis quae ab experientia totae pendent, non qui plura facta observarunt optime de illis meritos fuisse, sed qui notionibus ontologicis, ac logicis criteriis melius utentes, leges naturae universales ex factis colligere ac recte stabilire potuerunt. Quanto autem id magis in scientiis quae *rationales* vocantur, contingere opus est !

(2) Certe si doctrinae morales eorum omnium qui audiunt *utilitarii* ac *socialistae* expendantur, uti Benthami, Romagnosii etc. eas in *theoretico* empirismo de quo loquimur fundatas comperies. Hoc sensu verum est quod gallicus explanator Kantii, idemque kantianus Villers profert « dès qu'on eut placé *les sens* sur le trône de la métaphysique, l'analogie conduisit *l'interêt* sur celui de la morale » Philosoph. de Kant. Metz. 1801. pag. 159. : licet hoc improbemus in sensu *puristarum* Kantianorum qui virtutem moralem destrui docent, si homo ex proprio, licet *verae*, felicitatis suae amore, non ex mera legis reverentia honeste agat.

(3) Hoc jam attigit Baldinottus op. cit. *Tentam. Metaph. Appendix. de Kantii philosophandi ratione* §. 925. Sed intimos nexus inter Kantianismum et materialismum in apertissima luce collocavit cl. Galluppius. *Saggio critico* etc.

hac tam abjecta philosophandi ratione abhorruerint compertum est. Augustinus sane, qui tum ingenii acumine tum diuturno veterum studio in rebus philosophicis adeo valebat, si ad observationem factorum interiorum solerter provocat, scientiam tamen tum metaphysicam tum moralem non ex illis tantum sed praesertim ex principiis et notionibus ontologicis repetit, ac rationis in eo praestantiam et cum divina mente veluti cognationem ostendit (1). Inter Graecos Basilius in primis, Athanasius, Damascenus etc. quoties vel de anima vel de Deo, vel de morum lege philosophantur eidem insistunt viae : inter Latinos posteriores doctores Anselmus in *Prosologio*, et *Monologio*, s. Bonaventura (2), atque ut ceteros omittam, s. Thomas, licet magis Aristotelis, quam Platonis placita sectaretur, semper principia rationis, ac universales notiones ontologicas veluti necessaria scientiarum rationalium elementa adhibet (3). Detur igitur psychologiae empiricae quod revera ipsi tribuendum est, sed vera ontologia non sejungatur ab ea, nisi non tam philosophiam, quam philosophiae umbram habere quis velit, quae proinde christianae ipsi fidei exitialis existat.

III. *De Hermesianismo philosophico*

152. Nimis jam comperta est historica genesis illius philosophicae doctrinae, quam Georgius Hermesius haud

(1) Cf. lib. x. *De Trinit.*, libros III. *contra Academicos* sed praesertim lib. II. *De libero arbitrio* cap. VII-XII. ubi Augustinus in dialogo cum Evodio de numerorum ac unitatis ideis philosophando, ostendit scientias morales ac metaphysicas aeque incommutabilibus ac aeternis principiis inniti ac res geometricas.

(2) « Retinet, ait egregie s. Bonaventura, (mens) *scientiarum principia* et *dignitates* ut sempiternalia et sempiternaliter, quia nunquam potest sic oblivisci eorum (dummodo ratione utatur) quin ea audita approbet et eis assentiat, non tamquam de novo percipiat, sed tamquam sibi innata et familiaria recognoscat » *Itin. mentis* etc. c. III.

(3) Cf. supra pag. 452. nota 3. Haud inficiamur aliquos e scholasticis esse conceptibus abstractis abusos, ac ontologiam saepe non tam realem quam *nominalem* sectatos fuisse : sed abusus rei veritati minime officiunt.

multis ab hinc annis invexit (1). Hermesius enim superiorum philosophorum ac theologorum scientiam pauci aut nihili faciens, cum theologiam omnem in tenebris jacere putaret (2), ac in gravissimis jamdiu de anima, de Deo, de revelata religione dubitationibus versaretur (3), cumque ex philosophicis scriptis Kantii et Fichtei, quibus inprimis delectabatur, acrius se ad ejusmodi dubia excitari persentiret, novam philosophandi viam, nullius ante pede tritam, pertentare aggressus est. Post diuturnas plurium annorum commentationes emersit e dubio (4); ac systema tandem illud philosophiae confecit, quod scientiae metaphysicae ac morali iterum construendae, revelationi christianae et catholicae religioni demonstrandae, ac demum ipsis theologicis dogmatibus aedificandis unice aptum ac firmum judicavit. Illud porro in sua *Introductione philosophica* fuse exposuit. A ceteris hujus doctrinae philosophicae vicibus commemorandis, utpote jam notis, heic supersedemus; sed quoniam tractationis nostrae ratio id postulat, nonnullas animadversiones institue-

(1) Quoad Germanicos, plures jam de hoc argumento conscripserunt. Quoad Italos cf. si lubet articulos duos jam a me editos ac insertos in *Annali delle scienze religiose* vol. VII, fasc. 19. et vol. IX. fasc. 27.

(2) *Philosoph. Einleit.* seu *Introductio philosophica*. Monasteri 1819. praef. p. IV.

(3) Ibid. p. IV, V. « Et tamen ego, inquit, nondum *fundamentale dubium* (*Grundzweifel*) *utrum reapse Deus sit* mihi professus eram, usque dum tandem conscientia mea, aut quocumque tandem aptiori eam modo appellare quis velit, vis illa insuperabilis interior quae me impellebat, ita me iterum iterumque atque acriter increpabat de mala fide, qua ego me super *fundamento rerum omnium* illudere volebam, ut me tandem determinavi ad hanc ipsam etiam quaestionem aperte aggrediendam etc. »

(4) « Et nunc tandem, ait, (gratiae ob id *sint Deo meo quem iterum inveni*) persuasionem illam nactus sum quam tantopere expetebam ac quaerebam: ego nunc tandem certus sum *Deum existere*, me extiturum ac vitam habiturum aeternum: certus nunc sum christianismum esse revelationem divinam, et catholicismum esse verum christianismum » ib p. XII. « Sed dum ego doceo ac vindico fidem meam nunquam ullo modo illam existimationem, quae debetur caeteris diversis confessionibus, violabo. Quum aliquis sine ulla requie obluctatus est per *viginti et amplius annos* ut *persuasionem* acquireret, eamque *coram tribunali rationis* firmiter stabiliret . . . iste sane indulgens erga omnes evadit. » pag. XIII, XIV.

mus 1. circa *methodum*; 2. circa *naturam*; 3. circa *applicationes* hujus philosophici systematis quod ex nativa origine ac instituto suo arcte cum fide ab auctore ipso conjunctum est.

153. 1. *Methodus.* Quoad methodum incipit Hermesius a *dubio*, per *dubium* perpetuo progreditur, ac perseverat in *dubio* quousque vel minima dubitandi ratio supersit. Dubium porro istud hermesianum est 1. *universale*, quippe complectitur quamcumque veritatem, nulla excepta, etiam primitivam, etiam evidentissimam sive facti, sive rationis; respicit ipsum principium contradictionis, ipsam existentiam ac realitatem objectivam nostri *Ego*, factum ipsum *immediatum conscientiae*, etiam *subjective* tantum spectatum (1). 2. Est *serium* ac *positivum*, quia de ejusmodi dubio expresse loquitur Hermesius: profitetur se ex tali *serio* dubio philosophando processisse; declarat se pro iis scribere qui eodem *serio* dubio (2) laborant; hortatur alios ad *hoc ipsum* dubii genus in seipsis data opera excitandum (3) 3. Est *illimitatum*, siquidem dubia in omnibus et undequaque conquirenda sunt, per *omnes dubii ambages* transeundum (4), eaque retinenda ac fovenda nisi omnino *necessitas absoluta rationis* tandem cogat ad aliquid pro vero admittendum vel tenendum; secus nihil unquam verum ac certum esset, sed omne aequo jure affirmari negarive posset (5). Hoc igitur *dubium* quod basis ac fundamentum systematis hujus est, limites prorsus omnes excedit illius *dubii* mere *hypothetici*, seu potius illius *methodicae ignorantiae*, qua philosophus ad cognitionum analysim instituendam, easque suo in ordine collocandas, fingit

(1) Id ex doctrinae hermesianae analysi inferius patebit.
(2) Ibid. pag. XI, XIV.
(3) Ibid. pag. XV.
(4) Ibid. loc. cit. ubi affirmat Hermesius cum qui praeceptor religionis esse debet prius *in labyrinto dubii per omnes suas ambages oberrare oportere.*
(5) P. X, XI. Hermesii loca afferuntur in artic. 2. nostro italico jam citato ad quem remittimus.

se nescire quod inquirendo tandem detegit ac demonstrat. Hermesius contra data opera intendit ad omnes possibiles ac serias dubitationes quoscumque qui secum philosophantur de quibuscumque veritatibus impellere. Et quamvis demum ex dubitatione ad dogmatismum assurgat, ita tamen methodo suae dubitativae mordicus adhaeret, ita res evidentissimas omnibus dubii ambagibus obnubilat, ita dum aliquid certi te arripere putas, in dubii pelagus iterum te demergit, ut qui ejus premit vestigia perpetua dubitatione fluctuet oportet. Hinc ex hac methodo factum est, ut Hermesius ipse in iis quae de veritatis ac certitudinis criteriis se demonstrasse putat, contradictiones haud effugiat, ac in *circulo vitioso* circumagatur, id quod probaturi sumus. Nimis igitur evidens est nihil esse hac methodo ad scepticismum fovendum aptius. Quid vero si cogites hanc *methodum* ipsam dari tanquam *necessariam conditionem et radicem christianae fidei*, eamque ad revelatae religionis veritatem demonstrandam ab Hermesio ordinatam fuisse (1)?

(1) *Introd. phil.* praef. pag. XVII. Certe ex hoc ipso cernitur discrimen inter dubitationem methodicam Cartesii de qua superius locuti sumus et eam ab Hermesio statutam. Cartesius professus est se methodo sua quidquid ad fidem pertinet sartum tectum plane relinquere velle; Hermesius a sua methodo *rationabile* ipsum *obsequium fidei* pendens omnino facit. Cartesii dubitatio revera fuit philosophica quaedam, vel etiam verius dixeris, velut *poëtica* fictio, quam ipse statim deserit, ut veritatem avide arripiat, firmiterque stabiliat. Hermesius in omnibus dubii ambagibus serio diuque circa omnem etiam primitivam veritatem versatur teque ita haerentem ac suspensum detinet, ut quo tandem evasurus sis nescias: ita vero tandem ad aliquid firmi pervenit, ut dubitationes omnes ex animo ita jam ad dubitandum assucto minime dispellantur. Cartesius ad Deum citissime ascendit: Hermesius non modo *mundum internum*, scilicet nostrum *Ego*, sed etiam *mundum externum*, ac legem ipsam moralem perfecte obligantem jam demonstrata exigit antequam de existentia Dei loqui quisquam possit. Plura alia urgeri possent: non quod nos omni ex parte velimus defendere methodum Cartesianam, quae abusibus obnoxia esse potest, sed ut eluceat, quod etiamsi Hermesius suam dubitationem a Cartesio hauserit (nisi ea verius *indigena* hermesiani criticismi planta dicenda sit) eam certe extra omnes cancellos protruderit ac maxime saltem periculosam effecerit. Ex hoc factum est ut Prof. Baltzer vitium hujus methodi, in praeceptore suo Herme-

154. 2. *Natura systematis.* Ad hanc dignoscendam opus omnino est paucis exhibere summam primae illius inquisitionis quam veluti ceterarum basim Hermesius instituit. Cardo versatur in eo, an detur pro humana mente *certitudo proprie dicta de veritate ac realitate objectiva rerum*? (1) Duplex juxta Hermesium hujus certitudinis psychologica origo esse potest: vel enim determinatio animi circa veritatem nobis *necessario* imponitur et dicitur *tenere pro vero*; vel *libere* a nobis admittitur, et dicitur *admittere pro vero* (2). De utraque ergo in duplici sectione inquirit Hermesius.

155. Porro *tenere pro vero* (3) est ex *necessitate immediata*, si enascitur in mente ex mera repraesentatione subjecti ac praedicati et nexus inter utrumque, quin tamen intelligatur realitas talis nexus, quin ulla intercedat *cognitio*: est vero ex *cognitione* (4) ac proinde ex *necessitate mediata* si illius nexus realitas intelligatur quod tamen contingere potest ex vi aut *intelligentiae*, aut *phantasiae*. Prius ergo quaerit Hermesius utrum detur *tenere pro vero* tutum ac firmum ex *cognitione*, quae procedat ab *intelligentia* aut *evidentia* rei (5). Cum au-

sio aliqua ex parte dissimulare non potuerit «Qui vult Hermesium considerare, debet principia ejus, non *formam* assumere . . . Forma apud Hermesium debet absolute ob plures rationes dici gravis ac implexa (*schwerfällige*) id quod necessario consequi opus erat ex methodo euristico-analytica ita severe persecuta, quemadmodum in Hermesio contingit obluctante cum reliquiis Kantianae haereditatis» op.cit.fasc.259. Quod attinet ad *principia* Hermesii posthac videbimus, aliasque ab ipso Baltzerio confessiones ingenuas excipiemus.

(1) Hermesius ita rem proponit «Estne pro homine determinatio aliqua super veritate quae tuta sit – per quas vias enascitur illa – ac una ex illis potest necne aptari ad demonstrationem christianismi»? Introd.Phil. p. 83.

(2) «Ibid. p. 86. Illud *nobis imponitur* ita ab Hermesio effertur *wird uns angethan*.

(3) «*Tenere pro vero* (*das Fürwahrhalten*) consistit in hoc quod nos *teneamus* (non tantum *cogitemus*) judicium nostrum consonare cum veritate, ac proinde *realiter* existere *relationem* cogitatam inter *subjectum* et *praedicatum*» ibid.

(4) *Aus Erkenntniss.*

(5) Hermesius vere exorditur inquisitionem a *cognitione* ex vi *phantasiae*; sed quoniam eam statim rejicit, quippe nullam ut per se pariet certitudinem veram gignere po-

lem haec *intelligentia* aut *evidentia* possit esse vel *immediata* scilicet *intuitiva*, vel *mediata* scilicet *demonstrativa*, quaestio de utraque occurrit (1).

156. Tota vero haec quaestio post longas ambages hac conclusione absolvitur: e sola *cognitione intellectiva* seu ex *evidentia*, sive sit *intuitiva* sive sit *demonstrativa*, nullum omnino dari posse *tenere pro vero tutum* (certitudinem) nec *objectivum* nec *subjectivum*. Quippe non datur 1. nec ex cognitione seu evidentia, quae ab intuitione sensibili externa procedit; 2. nec ex illa quae ab intuitione sensibili interna dimanat; 3. nec ex illa quae exurgit ex intuitione necessariarum inter ideas relationum; 4. nec demum ex illa quae profluit ex testimonio propriae conscientiae circa sui ipsius immediatam existentiam (2). Ratio juxta Hermesium apodictica hujus conclusionis haec est, quia tametsi in cognitione *directa* illa intelligentia seu evidentia determinet mentem ad *tenen-*

test, eam partem inquisitionis omittimus. Cf. hic artic. nostrum 2. pag. 36.

(1) Quam nos dicimus *intelligentiam*, seu etiam *evidentiam* rei, dicitur ab Hermesio *Einsicht*, atque ita alibi eam explicat « *Einsicht* est ea cognitio qua perspicimus (*einsehen*) rectitudinem, aut non rectitudinem alicujus judicii, estque vel *mediata* vel *immediata* prouti ad *sciendam* illam rectitudinem vel non rectitudinem requiritur aliud *scire* vel non » p. 130 (nota). Potest illa fortasse ad *claram ac distinctam ideam* Cartesii revocari. Quidquid sit, nos *intelligentiae* aut *evidentiae* vocibus eam exprimimus, sic tamen ut sensum Hermesii heic determinemus. Ceterum ex *immediata intelligentia* nos juxta Hermesium putamur tenere pro *veris* cognitiones *intuitivas* (*Anschaungen*) tum *a posteriori* uti intuitiones *sensus externi* aut *sensus intimi*, tum *a priori* uti *axiomata* geometrica p. 89. Contra vero ex *mediata intelligentia* putamur *tenere pro veris theoremata* geometrica, et quidquid demonstratione indiget, unde *demonstratio* dicitur *medium intelligentiae* seu *evidentiae*. Tota porro haec psychologica divisio ex neo-philosophia Kantiana et Fichtiana desumpta est. Hinc axiomata ipsa geometrica ex *necessitate* non immediata sed tantum *mediata* pro veris haberi deberent. Cf. animadversiones quas fecimus de hac re in artic. nostro secundo.

(2) « Verbo, ait Hermesius (per hanc viam) nos nequimus *tuto* admittere uti *realem* ne quidem *existentiam* nostrae *immediatae conscientiae*, nec nostrum *necessarium scire* et *cogitare* de illa » ibid. p. 130. Si quis avet cognoscere totum processum quo Hermesius ad hanc conclusionem devenit, consulat artic. nostrum secundum de Hermesii philosophia.

dum pro vero, tamen in cognitione *reflexa*, seu accedente reflexione, *evidentia* illa numquam nos reddit certos utrum illa directa cognitio, sive *objectiva* sive etiam *subjectiva*, necessaria sit. Itaque cum quivis actus *reflexus* cognoscatur per alium actum *reflexum*, daretur progressus actuum reflexorum *in infinitum*, quin unquam ad *necessariam* cognitionem quae determinaret ad aliquid *tenendum pro vero*, perveniretur.

157. Haec pars Hermesianae inquisitionis quae omnis videtur certitudinis destructiva, est quaedam veluti machina ab Hermesio contra Kantium admota. Kantius enim posito principio quod nulla detur certa cognitio nisi sit *necessaria*, nulla autem *necessaria*, nisi haec necessitas *intelligentia* percipiatur, *logicam* demonstrationem a *priori* in omnibus exigebat. Hermesius contra cum ex vi *cognitionis* et *intelligentiae* nihil certi nos tuto tenere posse psychologice se demonstrasse putet, gloriatur se hoc pacto principium *logico-syllogisticum* Kantii suis ipsis armis profligasse (1). Verum heic plura contra Hermesium occurrunt.

158. 1. Ille idem qui principium Kantii *logicam* demonstrationem in omnibus quaerentis refellit, in hujus principii laqueos se conjicit, quippe omnia reapse logice *demonstrare* vult, factum ipsum *immediatum* conscientiae, ipsam actualitatem nostri *Ego*, ut melius ex insequentibus constabit.

159. 2. Hinc procedit contra Kantium semper *problematice*, nimirum supponendo *factum immediatum*

(1) Hinc Hermesius certitudinem rerum etiam geometricarum, quatenus ex intrinseca illarum *evidentia* provenit, eliminat, easque nullum *objectivum valorem* habere, sed tantum *purum* ac *subjectivum cogitare necessarium* esse statuit. Ita vero se putat causam christianae theologiae contra Kantium plane vindicasse: siquidem, ipse ait, si certitudo ex sola vi *intelligentiae rei* haberi non potest nec in metaphysicis, nec in mathematicis ipsis rebus, nil habet Theologia unde illis cedere debeat, si hanc certitudinem assequi non potest. Sed vide art. nostrum secundum citat.

conscientiae, sed nunquam admittendo ejus realitatem sive *objectivam* sive *subjectivam*; quinimmo in dubium identidem revocando, ut suae universali dubitationi semper adhaereat (1).

160. 3. Kantianus posset in Hermesium facile regerere: si tuum argumentum quo probas ex *intelligentia* et *cognitione* non dari ullam certitudinem, validum sit, jam hoc ipso probatur aliquid certi posse e sola *intelligentia* et *cognitione* probari (2).

161. 4. At quod caput est, Hermesius 1. inutilem plane operam in Kantium suscepit (3): etenim principium *ratio*-

(1) Absurdum certe est disputare philosophice vel dubitando de veracitate testimonii *immediatae conscientiae*, vel illam tantum *problematice* supponendo: quidquid enim ratiocinando effeceris cujusnam valoris erit nisi *dubii*, aut *problematici* quale est testimonium unde illud deducis? Heic aptari potest illud praeclarum Augustini « An aliter scires te habere rationem, nisi id ratione perciperes »? *De lib. arbitr.* lib. II, c. 38.

(2) Hanc instantiam eludere vellet Hermesius, dum p. 134. fatetur hanc ipsam demonstrationem suam nullum prorsus habere valorem *objectivum*, sed tamen pro iis saltem valere debere, qui (uti Kantiani) admittunt *tenere pro vero* certum ac firmum ex *intelligentia* (*Einsicht*). Sed isti iidem ipsi urgebunt semper quo jure tu potes evertere certitudinem *intelligentiae*, nisi ex *intelligentia*? Et si revera efficis quod contendis, ergo aliquid certi *intelligentia* per se necessario deprehendet.

(3) Fatetur candide ipse Baltzer Hermesium in tota hac parte inquisitionis suae oleum et operam perdidisse. « Hoc potest sufficere ad patefaciendam *primam Kantianam reliquiam* in Hermesio manentem: ex ea quippe ipse adactus fuit ad *criticas* inquisitiones, quas ipse ceterum ex via puri facti paucis paginis absolvere potuisset » loc. cit. pag. 122. « Quum igitur Hermesius admissa suppositione Kantiana se confert ad refutandam Kantianam philosophiam *ope proprii hujus* (philosophiae) *principii*, fuit hoc si rei substantiam spectes, labor inutilis et parum meritorius . . . . ac eo minus meritorius quod iste ipse secundus articulus, modo non adeo explicatu facilis, talem subiit interpretationem ac si Hermesius vellet ibi ad exitum perducere *suam ipsius philosophiam*, dum tamen ipse tantum intendit » refellere principium Kantii. Ita Baltzerius p. 164., ac inter caeteros qui ita Hermesium interpretati sunt, me etiam ibi recenset in meo secundo articulo Anti-Hermesiano. Ego vero Baltzerio, quoniam ipse sincero procedit animo, reponam *non me quidem fugisse*, Hermesium in ea parte inquisitionis suae, dum *tenere pro vero* necessarium ex vi *intelligentiae* (*Einsicht*) adeo acriter impugnat, Kantium impugnare velle. Id apertis verbis tradidi non uno in loco; ac scriptum meum ita absolvebam ut monerem lectores, Hermesium post illud *opus destructionis*, ad *aedificium suum philosophicum construendum* demum accedere. Igitur omnes animadver-

*

nalisticum Kantii satis per se concidit, dum ostenditur Kantium ipsum ex facto *immediato* conscientiae tanquam indubitato profectum esse atque super hoc totum suum systema *formalismi* superstruxisse: unde ipse etiam convincitur aliquid *rationaliter* ac *rationabiliter* admisisse, etiam sine *rationali* demonstratione (1). 2. Non tam Kantium refutavit, quam scepticismum juvare videtur Hermesius. Ex eo enim quod falsissimum sit principium Kantii nil certi nisi per logicam demonstrationem *a priori* admittentis, non sequitur non dari ullam *necessariam* cognitionem ex cujus *intelligentia per se* animus tutissime ad verum determinetur. Cum enim *evidentia* immediate fulget, cum animus *ultimam* rationem propositionis pervidet, cum in factis internis *immediatis*, in ipso perceptionis facto cognoscit rem aliter se habere non posse, (quippe dum sentit aut percipit animus fieri nequit ut non sentiat, aut non percipiat) habetur certe *necessaria* cognitio metaphysica, sive absolute et *a priori*, sive hypothetice et *a posteriori*, sed quae firmissimam ac rationabilem, nullo autem modo mere *coecam* ac *subjectivam* certitudinem de veritate rei gignit (2). Quaerere vero in actibus

siones meae eo tantum spectabant ut ostenderem, Hermesium, quo Kantium profligaret, ad ipsam *legitimam intelligentiae* ac *evidentiae vim* profligandam progressum esse: id quod et nunc iterum affirmo ac enucleatius declaro. Scio ne hoc quidem Baltzerio arridere posse, quippe qui in *necessitate credendi*, seu in *necessaria fide* omne criterium verae certitudinis reponit: sed illa *fides* aut ex ipsa *evidentia* rei oritur, et tunc saltem esset *improprietas* loquendi (vide *Praenotand.* n.28 seqq.): aut est *coeca* et *subjectiva*, et illam plane rejicimus.

(1) Rem quoad Kantium egregie jam adnotarat Galluppius « Kant esplicitamente non ammette *l'aliquid inconcussum* poichè egli pretende che la sua critica sia una scienza assolutamente *a priori*; ora non sarebbe tale se ella partisse dai dati sperimentali della coscienza, ma essendo intrinsecamente impossibile di filosofare, senza ammetter il fatto della coscienza, egli *implicitamente* ammette *l' aliquid inconcussum*, poichè questo filosofo non ha alcun timore delle contradizioni » *Lettere filosofiche* etc. p. 296.

(2) Necessitas quippe illa oritur ex *immediato intuitu* veritatis: nec aliud quam ipsa *cognitio veritatis* potest humanam mentem *necessario* ad assensum determinare. » Praeclare id declarat Gerdilius « Quando è lo spirito consapevole a se stesso della evidenza con cui conosce una

reflexis perpetuo ulteriorem rationem illius ipsius rationis in qua mens immediate *veritatem* intuetur, seu quaerere *rationem eorum quorum non est ratio*, hoc humani intellectus et rationis non est, sed delirantis ingenii. E contra Hermesius, dum ad alterum extremum deflectit, dum ex ipsa *intelligentiae*, ex ipsa *evidentiae* vi suum *tenere pro vero* tutum exurgere nunquam posse, nequidem de testimonio immediato conscientiae, contendit, quo alio poterit certitudinem omnem, nisi in coeco quodam ac subjectivo facto, seu *fide* invenire, quo nil scepticismo opportunius? Rem porro ita esse inquisitionis Hermesianae progressio ostendet.

162. Profligata quoad certitudinem, seu *tenere pro vero* tutum omni *cognitionis* ac *intelligentiae* vi, aggreditur Hermesius alteram inquisitionis partem, an scilicet ea certitudo detur ex *necessitate* saltem *immediata*, e subjecti nempe et praedicati eorumque nexus mero conceptu, sine ulla cognitione aut judicio de nexus ejusmodi veritate, ita tamen ut etiam in actibus reflexis talis *persuasio perseveret* (1). Adnotat hic porro quaestionem hanc, post philosophicam Kantii crisin, versari totam circa principium *rationis sufficientis* (2), unde inquirendum an istud talem certitudinem revera ex *necessitate immediata* progignat (3). Quaerit ergo Hermesius in

verità, egli non può non dirsi a se stesso riflettendo, che la cosa è realmente quale egli la vede, poichè non si può conoscere intuitivamente ciò che non è. Laonde riguardo a quel particolare oggetto si acquieta perfettamente la voglia che ha lo spirito di sapere; voglia che nasce dalla inclinazione che lo spinge a rintracciare il vero, finchè l'abbia scoperto, che vale a dire, finchè gli rimane qualche cosa da conoscere... La conoscenza è dunque la norma naturale del giudizio: cioè la conoscenza è ciò che naturalmente determina il giudizio.» *Dell' origine del senso morale* pag. 278. tom. 2. opp. Roma

(1) Hoc efformat objectum *articuli tertii Intr. Phil.* p. 145 et seqq.

(2) Germanice *Der Satz von Grund*, seu *principium fundamenti*, quod continet in se juxta Hermesium, veluti principia *subordinata*, tum principium *substantiae*, tum principium *causae efficientis*. Hinc nos pro *ratione sufficienti* usurpabimus quandoque vocem *fundamenti* (*Grund*).

(3) Adnotat Hermesius, quod an-

hoc principio: « omne quod existit debet habere *fundamentum* unde sit » 1. *quid* cogitemus; 2. *quomodo* cogitemus (1). Detegit porro quod haec mentis functio qua cogitatur *fundamentum* seu *ratio sufficiens* alicujus entis percepti non pertinet ad *intellectum*, quia jam supponit hanc facultatem suum intelligendi actum plene *implevisse*, et illi *supervenit* ad hoc ut ens perceptum *reale* reddatur, ac *tutum* contra *negationem* realitatis (2). Ergo ea functio pertinet ad aliam plane diversam facultatem nempe *rationem* cujus propria est *synthetica* operatio *fundandi* seu *stabiliendi* (3). Hinc ratio cogitat diverso

te Kantianam instaurationem etiam alia principia, uti illa *identitatis*, *contradictionis*, *exclusi medii*, *communiter existimabantur* nos determinare ex *immediata necessitate* ad ea pro *veris* habenda tum in cognitione *directa*, tum in *reflexa*. Ast post Kantium non amplius ea philosophice spectari nisi veluti *meras leges cogitandi*: hinc, ait Hermesius, eos qui adhuc illa appellant *principia formalia veritatis* verbis ludere: quia « principium *formaliter verum* non est nisi recta *cogitatio* sine *ullo respectu* ad *veritatem*, ac principium *veritatis formalis* nil nisi *lex cogitationis* » loc. cit. p. 150. Ex quo patet haec *rationis principia* nullum *valorem objectivum* juxta Hermesium habere: de quo alibi. Tantum de *principio causali*, pergit Hermesius, est adhuc quaestio inter *realistas*, qui valorem illi *objectivum* ac *realem* tribuunt, et *idealistas*, uti Kant et Fichte, qui etiam illud inter *formalia* principia seu inter meras *leges cogitandi subjectivas* amandant. Ergo de hoc tantum, concludit, potest heic quaestio institui. ib. p. 151.

(1) *Intr. Phil.* p. 153.

(2) « Haec nova igitur cognitio non est ullus actus *intellectus* (*des Verstandes*), quia nil in ea *intelligitur*, nec etiam ullus *intelligendi* actus per illam procuratur aut promovetur: sed ea praesupponit τὸ *intelligere* et quidquid pertinet ad illud veluti *completum* (*vollbracht*), et supervenit tunc ejusmodi *actui cognoscendi completo* veluti novus omnino ac ab eo diversus cognoscendi actus, ad hoc ut *ens* seu *objectum* in primo actu jam cognitum reddatur *subsistens*, ac *tutus fiat* a *non-esse*, uno verbo, ut *fundatum* sit (*damit es begründet werde*) ». loc. cit. pag. 154.

(3) *Ratio* seu *facultas fundandi* est *Vernunft* « *Ratio*, ait Hermes, est facultas *absolute* distincta ab *intellectu*, etsi cum isto adhuc a tam magnis philosophis aetatis nostrae *quoad substantiam* (*dem Wesen nach*) fuerit identificata. » p. 159. Licet porro *aliqua distinctio* inter has facultates admitti possit, ut alibi diximus, an haec tamen *substantialis* distinctio, in ipsa illarum *essentia* posita, detur, sanioribus philosophis judicandum relinquimus. Ceterum *functionem rationis* dum *enti fundamentum superaddit* (*hinzudenkt*) esse *syntheticam* juxta Hermesium, evidens est ex ipsis terminis. Baltzer Hermesium explanans plane *syntheticam* vocat loc. cit. pag. 225. Hinc Hermesius hoc sensu *actum cogitandi* rationis vocat *creativum* (*das schöpferische Denken*)

omnino modo ac intellectus. Iste *analytice* ac *logice*, illa *synthetice*. Iste *intelligit* et *plene* quidem intelligit, illa nihil intelligit et tamen *fundat* ens ut vere sit. Iste cogitat necessario objectum aliquod : illa necessario cogitat *fundamentum a priori*, *superaddendum* objecto quod cogitat intellectus. Quid vero compellit rationem ad illud fundamentum cogitandum ? Est necessitas naturae rationis quae ut admittat aliquid existere, debet posse cogitare *quomodo illud esse queat*. Hoc vero non est *cogitare logicum*; est *comprehendere*, ex quo sequitur rationem ad id impelli ex necessitate *comprehendendi*, ac proinde ratio definiri etiam potest *comprehendendi facultas* (1). Ast hic porro detegitur, rationem tunc solum adstringi ad fundamentum cogitandum si prius admittat *ens*, necessario cogitatum ab intellectu, esse jam *reale*. Ergo necessitas rationis est tantum *conditionata* et *mediata* ; id est pendet a praevio judicio rationis *tenendi* seu *admittendi* aliquid *pro vero* ac *reali*. Posito hoc, jam ratio non modo cogitat *necessario fundamentum* supperaddendum objecto, sed hoc *fundamentum* ipsum *pro vero ac reali tenet* (2).

l. c. p. 157., quia nempe *a priori ex suo fundo* educit *fundamentum* illud (*Grund*) scilicet conceptum *realis* substantiae aut *realis* causae, quo *fundat*, *stabilit*, ac *reale* reddit objectum seu *ens illud* necessario perceptum ab *intellectu*, quod secus in mero *formalis cogitationis* statu maneret.

(1) « Ratio, ait ipse *debet cogitare posse, quomodo illud (ens) esse possit*. Patet, hoc non significare ullam *logicam cogitationem*. (Et quinam aliunde, prosequitur Hermesius, posset haec fieri possibilis per superadditam cogitationem alicujus *fundamenti* ? Aliquid *logice* non est cogitabile solum propterea quia continet in se contradictionem, et *logice* cogitabile fit per *meram remotionem contradictionis*). Significat ergo *intime perspicere* (*einsehen*) *comprehendere* (*begreifen*) » l. cit. pag. 161. 162. Heic iterum Hermesius excludit quod ratio, adhibendo principium *causale*, *analytice* judicet: sed interim animadverte *contradictionem* Hermesii, quam inferius melius patefaciemus. Ratio debet *intime perspicere* juxta Hermesium quomodo *possibilis* res sit, et *possibilem* non judicaret *nisi haberet rationem seu causam sufficientem unde sit*. Ergo ratio hoc judicium efformat ex *principio ipso contradictionis*, ergo *per remotionem contradictionis*, ergo *logice* et *analytice a priori* quamvis *realiter*. Cf. *Praenot*. n. 35. (*nota*).

(2) *Intr. Phil*. p. 178 seqq. Semper insistit Hermesius in hac distinctione inter *necessarium cogitare* et *necessarium tenere*. Ast hic posset urgeri adversus illum : si ratio *tenet*

Itaque Hermesius rejicit quod principium *rationis sufficientis* determinet ad *tenendum pro vero* ex necessitate *immediata*. Nihil igitur adhuc, concludit Hermesius, circa objectum praecipuum inquisitionis, nempe certitudinem de *objectiva* veritate, effectum est. Quippe ratio nil potest efficere nisi jam admittatur *realiter* esse quod *cogitatur* existere. Quid ergo restat? Hoc unum: quod nempe in nobis determinatio ad *tenendum pro vero ac reali* existat jam *ante reflexionem*, atque ita ut post reflexionem, per quoscumque actus *reflexos irrevocabilis* omnino maneat (1). Haec est unica conditio a qua exitus totius pendet inquisitionis: in eam ergo in quarto distincto articulo toto animo incumbit Hermesius, realitatem aliquam, sicubi dari potest, tandem arripere cupiens (2).

163. Quoties, sic ille fere argumentatur, videre mihi videor aliquid *necessario cognoscere* sive *immediate* sit sive *mediate*, me ipsum in sensu intimo *persuasum* invenio de realitate objecti; dum e contra si *cognitio necessaria* non est, sed aut a phantasia aut a voluntate dimanat, *cognitionem* utique invenio, ast *persuasionem illam* non item (3). Haec porro *ante reflexionem omnem* mihi indita est, quippe cum illo conscientiae actu quo *primum cognosco me cognoscere* jam simul conscientiam habeo me *persuasum* esse de objecti cogniti realitate. Ergo est *necessarium tenere* sive *persuasio*, non autem *sic volita admissio*. At enim, instat Hermesius, num

pro *vero et reali* fundamentum quod ipsa *necessario cogitat* estne hoc ob aliud *fundamentum*? Et hoc aliud estne iterum propter aliud *ulterius*? Atque ita in infinitum. Quod si affirmet rationem *tenere pro vero ac reali* illud *fundamentum* per se, quia scilicet *comprehendit*, *perspicit intime* (*einsieht*) illud *fundamentum* esse intrinsece *necessarium*; ergo, aliquis concluderet, datur *tenere pro vero* id est *persuasio* tuta ex vi *perspicientiae*, seu *evidentiae* rei (*aus Einsicht*) quod Hermesius omnino negat.

(1) Loc. cit. pag. 181.

(2) Loc. cit. pag. 184.

(3) Semper *germanice* est *Fürwahrhalten* seu *tenere pro vero*. Nos tamen ne semper hybridis his vocibus utamur, quandoque claritatis ergo dicimus *persuasionem*, quae idem fere significare videtur.

ego debeo tantum *scire* et *cogitare* me habere ante quemcumque actum *reflexum* illam *persuasionem*, aut revera *necessariam persuasionem* habeo *illam* habendi (1)? Nam si primum esset, jam ego in secundo actu conscientiae haud amplius determinarer, ad illam primitivam *persuasionem* uti *existentem* habendam, sed illam uti mere *phaenomenicam* spectare possem, ac nihil proinde nacti fuissemus. At enim in secundo illo actu conscientiae non ego *scio* tantum et *cogito* necessario existentiam illius *persuasionis*, sed invenio simul in me conjunctam novam *persuasionem* de *realitate* ejus quod *scio* et *cogito*. Et sic actus iterando invenio semper *persuasionem* de *persuasione*, quod mihi ante quemcumque actum reflexionis *persuasio* de realitate objecti data fuerit, idque in infinitum (2). Ergo jam sumus circulum *necessariae cogitationis* emensi, et sumus *necessariae persuasionis* campum asseculi.

164. Verum *persuasio* ista qua objectum *habeo pro reali* est mere *subjectiva*, et ceterae *successivae persuasiones reflexae* circa *illam* usque in infinitum non sunt nisi *subjectivae*: quînam ergo certitudinem de *existentia objectiva* dare queunt (3)? Fateor, reponit Hermesius, sed quid inde? Num alia potest ab homine aut quaeri, aut obtineri quam *maxima certitudo subjectiva de realitate* objecti? Amplius homini datum non est; imo plane esset repugnans. Inde vero non sequitur *necessarium* illud *tenere* (persuasionem) nullam majorem certitudinem dare quam det *necessaria* tantum *scientia*, co-

(1) Loc. cit. pag. 187.

(2) Loc. cit. pag. 188, 189. Quod ego transfero *persuasionem* de *persuasione* est apud Hermesium *das Halten des Haltens*, seu *tenere de tenere*, nimirum iteratio actuum reflexorum circa primum *tenere* directum. Verbo, tota rationalis certitudo juxta Hermesium circa objectivam realitatem illius *directae* persuasionis est in hoc progressu posita: *teneo quia teneo*, et sic in infinitum. Baltzerius hic loci vitio dat Hermesio quod *formale* cum *reali*, *subjectivum* cum *objectivo* confuderit loc. cit. p. 240 et seqq.

(3) Hoc sibi objicit Hermesius ipse pag. 189 et seqq.

gnitio, aut *cogitatio* rei: quippe cum *necessaria cognitione* stat adhuc possibilitas *tenendi contrarium*: at cum necessario illo *tenere* nequaquam. Et quamvis denegare haud valeam *possibilitatem quod aliter in se res se habeat*, imo quod ipsum meum *tenere* seu persuasio *nonnisi apparens* sit, tamen ego illam et istud pro *reali omnino tenere* cogor, et hoc debet sufficere (1).

165. Est ne igitur confecta inquisitio? Minime subdit Hermesius: nil aliud hactenus nacti sumus quam *persuasionem reflexam* quod nos habuerimus ante reflexionem *persuasionem* directam de *realitate* rei perceptae. Sed num necessitatem habemus in *reflexionis statu* agnoscendi quod illa *directa persuasio* fuerit revera *necessaria*, seu *vera* ac *realis*, aut non potius a *phantasia* aut a *voluntatis arbitrio* promanans? Uno verbo estne illa *directa persuasio* per actum *reflexum revocabilis* aut *irrevocabilis*? Haec erat altera pars inquisitionis, qua infecta, nil esset factum omnino. Igitur ad ultimum inquisitionis stadium devenimus, a quo nimirum pendet utrum meta attingi tandem possit necne (2) Ita porro rem ad syllogismum revocando, conficit Hermesius. *Major*: ad hoc ut *in reflexione* possimus illam *persuasionem de*

(1) Nimis interest afferre verba ipsa Hermesii: « Cum ego, scribit in *Introd. Philosoph.* p. 191. et 192., aliquid debeo *tenere* (habere pro vero) non possum tunc certe denegare *possibilitatem quod res se habeat in se aliter ab eo quam ego eam teneo*: attamen ego non habeo possibilitatem *tenendi*, quod res aliter sit, aut possibilitatem ipsam *non tenendi* quod ita sit. Eo autem modo quo ego illam *tenere debeo*, *taliter* illa mihi est. et *talis* debet pro me manere quousque illam ego debeo habere *pro tali*, quidquid demum *res esse possit in semetipsa*. Hoc vero non contingit circa *cognoscere necessarium*. — Istud ipsum necessarium *tenere* (persuasio) potest utique in se esse merum *phaenomenon* (*Schein*): nos non possumus oppositum demonstrare, aut cognoscere: sed quaevis oppositi cognitio aequivaleret non-cognitioni, et illud unice quod supra non-cognitionem se extollere posset, esset necessarium *tenere* de re cognita in illa: et hoc nobis datum est. » Jam prius p. 147. dixeral « Utcumque sit *in se verum* aut *falsum* id quod ego *pro vero debeo tenere*, si ego invenio quod ego illud *pro vero debeo* tenere, atque aliter nequeo, tunc *est* et *manet verum* pro me. »

(2) Loc. cit. pag. 192. §. 36.

realitate objecti revocare, opus est *inquirere in nobis fundamentum* seu *causam* illius, *ac expendere* utrum revera nos adstringat ad ita *tenendum*, aut utrum *mere phaenomenica* necessitas illa fuerit, sic ut nos huic apparentiae ante reflexionem ex mero defectu cognitionis nosmetipsos tradiderimus (1). *Minor*: atqui non possumus in nobis hoc *fundamentum* seu *causam* invenire ac expendere nisi *fidentes immediatae conscientiae nostrae*: id quod *nullo modo* fieri potest, siquidem probavimus *dictamen immediatae conscientiae* ante quamvis aliam *persuasionem*, non posse *certum* esse, ac proinde ne persuasionem quidem de hoc *dictamine* tutam esse posse (2). *Consequentia*: ergo ne quidem possumus valido modo sive invenire, sive expendere in *actibus reflexis fundamentum* seu *causam* persuasionis illius quae nobis ante reflexionem data est: ac proinde ea persuasio manet certe *irrevocabilis*. Quod erat demonstrandum.

166. Ita demum sibi gratulatur Hermesius se basin metaphysicae invenisse: primam scilicet realitatem ac primam veritatem nempe: *realitas rei cujus immediatam conscientiam habemus; et veritas dictaminis immediatae conscientiae testantis id quod in nobis est* (3). Habes optime lector, totam hujus inquisitionis summam: nunc ex pluribus quae animadverti in illam possent, pauca haec accipe.

167. I. Argumentum postremo allatum cui tota innititur machina duplici vitio laborat. 1. Primum heic Hermesius, qui psychologica investigatione, non logica demonstratione, uti Kantius, procedere profitetur, in ipsum principium Kantii palam incidit, dum *demonstratione*

(1) Unde nam *major* haec constat Hermesio, nisi ex testimonio *immediatae conscientiae*? Ergo fidem, *implicite* saltem, ejus veracitati habet.

(2) In hac *minori* iterum *subtrahit* Hermesius fidem omnem jam implicite praestitam *immediatae conscientiae*; et *consequentia ipsa* ex vi tantum hujus *negationis* deducitur.

(3) Intr. Phil. pag. 198.

syllogistica probare contendit factum ipsum de *irrevocabilitate reflexa persuasionis directae* immediatae conscientiae. 2. Quod magis est; circumagitur aperte in *diallelo*, seu vera *petitione principii* (1). *Major* nititur *veracitati* conscientiae immediatae; *minor* et *consequentia* fundantur in eo quod nulla potest *tuta fides* huic ipsi testimonio haberi. Argumentum praeterea eo recidit: nos debere fidere *immediatae conscientiae directe* percipienti, ac persuasionem habenti de *realitate objectiva* ex hac proprie ratione, quia *reflexe* non possumus ullo pacto fidere *immediatae ipsi conscientiae*. Quisquis porro totum Herme-

(1) Ut res luculentius pateat adsciscimus hic testimonium ipsius Baltzeri, qui de hac petitione principii fuse agit in §. 64. op. cit. ubi scribit: « Si vir veluti Hermesius, qui utpote empiricus phychologus *circulos vitiosos* in philosophicis principiis systematum Kantii et Fictei detexerat, ac ita suam psychologiae viam primus straverat, si talis vir nihilominus in principio fundamentali sui proprii systematis... philosophice constabiliendo in *petitionem principii* prolabitur; potest inde colligi quam *proditorius* esset *labyrinthus* ille in quo Germanorum mens debebat *punctum saliens* philosophiae invenire, posteaquam ipsa perdidisset filum ariadnaeum *empiricae* psychologiae, atque inter ambages *logici arbitrii* se oberrare sivisset. »

Ita vero pressius ad rem p. 252. « Eodem prorsus pacto, inquit, *persuasio illa de persuasione* (*das Halten des Haltens*) ab Hermesio declarata, non est nisi *phaenomenica*, minime vero *realis*, id quod Hermesius ob furtive in eo illapsam *illusionem* non vidit. — Postquam ergo ita ostendisset Hermesius illam *persuasionem de persuasione* veluti (supposititie) *realem*, procedit ad quaestionem de *irrevocabilitate reflexa*, atque heic *infidelis evadit principio suo psychologico, et necessitate impulsus iterum in logicam demonstrandi methodum Kantianam* praecipitat. Erat quippe ipsi impossibile illam *persuasionem de persuasione* in interiori immediata conscientia, veluti irrevocabilem invenire, quando hujus conscientiae *certitudo* (seu *veracitas*) adhuc ipsi *problematica* erat: hinc *volens nolens* debuit quaerere illam irrevocabilitatem ope alicujus *argumenti*, id quod fieri non poterat quin recurreret ad *principium causale*. Attamen *argumentum* ipsum ope illius principii poterat vicissim tantum institui per *immediatam internam conscientiam* quae illud comitatur; ac proinde, cum istius (conscientiae) veracitas nondum stabilita esset, solum uti argumentatio in circulo versans poterat se exhibere: id quod Hermesium effugit. Iste error eo notabilior est, quia in formanda hac argumentatione habetur in *Majori* fiducia implicita interiori *immediatae conscientiae*, et statim postea in *minori* insistitur in illius veracitate *veluti non probata* ad inferendam inde consequentiam syllogismi. Ergo hic unum idemque medium cognitionis adhibetur diversis, sibique plane contradictoriis modis, et sumitur tanquam probans *pro fine positivo et negativo* in una eademque re. » Postea rem uberius adhuc declarat.

sii processum rimetur, videbit eum in perpetuo circulo versari, dum nunc testimonium immediatum conscientiae *problematice* sumit, ut *ambiguum* vel *gratuitum*, nunc *sceptice* ut *fallax*, nunc *dogmatice* ut *irrevocabile* et *infallibile*.

168. II. Quum philosophus aliquis post suas omnes inquisitiones eo deveniat, ut declaret se talem humanae cognitioni, ac realitati objectivae rerum certitudinem tutari, quae firmissimam persuasionem tibi pariat, sed ita ut *res possint* nihilominus *esse in se aliter* omnino, nempe *non existere*, dum tu tamen debeas *persuasus esse illas existere*; ac ipsa eadem haec *persuasio* quae te cogit ad ita et ita tenendum *possit esse merum phaenomenon*, num hoc non est *certitudinis objectivae* causam tibi plane desperatam declarare? Hoc porro agit Hermesius (1).

169. III. In *objectivitate facti* immediatae conscientiae primam *veritatem* ac *realitatem* locat Hermesius. Optime: sed quaenam est *objectivitas* illa nisi animus in ipsa habeat *actualitatem* ac *realitatem* proprii *sui Ego*? Atqui hoc negat mordicus Hermesius, qui nimirum id ad alteram plane distinctam quaestionem rejicit, ubi longam ac implexam demonstrationem conficit ut probet istud *Ego* esse *reale* et *objectivum* (2). Ergo quidquid hactenus

(1) Recolantur superius exposita pag. 474. nota (1).

(2) *Intr. Phil. Secunda Inquisitione*, ubi ad conficiendam demonstrationem existentiae Dei, prius fuse demonstrare aggreditur Hermesius *realitatem mundi* tum *interni*, tum *externi* (*der Innen-und Aussenwelt*). Ita porro in *articulo primo* quaestionem proponit « *Debet ne ratio reflectens habere pro reali internum mundum nobis apparentem?* » quam ut resolvat, nimirum ut *fundet realitatem nostri Ego* fere quadraginta pagellas insumit. Objicit sibi porro in limine ipso, quod posita *necessaria realitate objectorum* qualia *apparent* in conceptu nostro, deberent etiam uti *reales* admitti *modificationes* του *Ego*, ac implicite proinde videretur etiam admitti debere ipsum *Ego* uti *reale*. Subdit tamen « Qui huic *apparentiae credit*, debet etiam judicare, jam illico simul inventam esse *realitatem* του *Ego* . . . Neque rarum est ita judicari ex tali *apparentia* (*Schein*) valde revera *deceptrice*. Cui nota non est illa celebris adeo demonstratio pro *realitate* του *Ego* : *Ego cogito ergo existo*. Et quid aliud haec est nisi illa *illusoria demonstratio?* Utique jam ista . . . eo vitio laborat quod assumitur *actualitas cogitationis* ex *testimonio immediatae conscientiae*

de *objectivitate reali* conscientiae, ac de *principio caussae* probavit, in *Ego* mere *phaenomenico* fundatur. Et quomodo *Ego phaenomenicum* potest ad quidquam quod non sit mere *phaenomenon* jure concludere (1)?

170. IV. Principium *caussale* hermesianum de cujus *realitate* contra Kantium detecta maxime gloriatur Hermesius, sibi ipsi pugnat. Nam 1. est judicium *syntheticum a priori*: siquidem asseritur esse functionem plane *syntheticam* qua ratio producit, ac ex ipsa *natura sua creat fundamentum,* quod ipsa *superaddit* enti *percepto necessario* ab intellectu, idque sine ulla objécti *cognitione*; ergo superadditur a ratione *coeco modo* quin cognoscat utrum *praedicatum* illud *fundamenti* subjecto conveniat necne. Ergo *synthetice* omnino et a priori *Kantiano modo* 2. Est simul judicium *analyticum a priori*: siquidem asseritur, rationem superaddere fundamentum ex necessitate *comprehendendi quomodo res cogitata necessario ut realis ab intellectu, possibilis sit.* Ergo ratio cognoscit

quin prius *necessaria certitudo istius testimonii per aliquid aliud fuerit ostensa.* Sed hoc etiam vitio seposito, semper admitteretur propter *definitam realitatem cogitationis*, id est propter *realitatem modificationis του Ego, realitas* ipsius *Ego*... Ad detegendam hanc *fallacem illusionem* etc.» p. 280, 281. Plura inde patent 1. Hermesius exigit demontrationem pro ipsa *immediata conscientia.* 2. *Illusionem* existimat ex *realitate affectionis* nostri *Ego* statim concludere ad *realem nostram existentiam* 3. Nullum *sensum* sui ipsius animo essentialem agnoscit. 4. *Duo Ego* admittit, *phaenomenicum* unum, alterum *substantiale.* 5. Ut fiat legitimus ex primo ad alterum transitus longam ac implexam ratiocinationem exposcit deductam ex *successivis permutationibus* nostri Ego, ex principio *substantiae*, ac ex principio *causalitatis*, quae jam admitti debent uti principia *non formalia* sed *realia* ante *realitatem* ipsius *Ego* qui illa percipit. Istane est philosophia quae incipit a *realitate*; aut non potius (*Philosophie de Verstandes*) *philosophia illa abstracti intellectus*, quam tamen Hermesius se primum valide oppugnasse prae se fert?

(1) Videtur hoc Baltzerium non effugisse, si mentem ejus rite assequimur, dum ait « ita Hermesius in cognitionem venire potuisset, quod illud *Ego* a se praesuppositum in *interiori veluti animi fando* non solum debeat esse *Ego formale*, seu *Ego-subjectum*, sed etiam *Ego reale* seu *Ego-objectum*: quia secus in se non *posset habere potentiam* detegendi *fundamentum* aliquod *reale* et *formale*, id est aliquod *Non-Ego* substantiale, *objectum* simul et *subjectum* » l. c. p. 236.

impossibilitatem oppositi; ergo videt quod principium, ***nil est sine fundamento***, revocatur ad principium ***contradictionis***; est ergo judicium ***identicum***, ac proinde ***analyticum a priori*** (1). Quae major pugna?

171. V. Hermesius nedum ***essentialiter*** rationem ab intellectu distinguit, sed perpetuam inter illa pugnam inducit. Intellectus, Kantiano modo, non est per eum nisi facultas conceptuum, mera facultas ***necessario cogitandi***, ac est ***per se*** fallax, quae nihil potest ***tenere*** ut ***verum*** ac ***reale***. Ratio contra est ***unica*** facultas ***realitatis*** et ***veritatis***: quae debet ***necessario dubitare*** de ***realitate*** cujusque rei quae ab intellectu ut ***realis*** percipitur (2): quae sola potest ***tenere*** ac ***admittere*** aliquid ut ***reale*** ac ***verum***. Quid magis anti-psychologicum?

(1) Recolantur tum quae in *Praenotandis* de hoc principio *causali* monuimus, num. 35., tum quae de principio causali Hermesiano jam adnotavimus paulo ante p. 471. not. (1). Ex his et ex praecedentibus potest colligi quanti faciendum sit meritum quod tribuitur Hermesio a sectatoribus ejus, quod nempe primus omnium principium *causale* psychologice demonstraverit ut vere *reale* adversus Kantium. Quid? quod Baltzerius ipse qui magnas ob id Hermesio grates habendas profitetur, in §. 63. *fasc. 2. cit.* expresse ostendendum assumit propter alias rationes, quas non est hujus loci referre « Hermesium principia sive *existentiae* (*vom Seyn*) sive *causae* (*vom Grund*) quae veluti *realia* prius invenerat, postea ob *psychologicum errorem* inter objectum *formale* et *reale*, scientifice perdidisse, et solum uti principia *formalia* in sua metaphysica construenda adhibuisse. » Quod quidem semper recidit in vitium fundamentale Hermesiani systematis, quod in circulo mere *formali* ac *subjectivo* perpetuo versetur.

(2) « Statim ac, ait Hermesius accedit reflexio, ac *ratio* investigat cogitationem *intellectus* eus uti *reale* exhibentem (*das realisirende Denken*) tantum abest ut *ratio debeat* amplius pro *reali* habere illud quod *intellectus* cogitat ut *reale*, quin potius necessario *dubitare* debet de *realitate* hujus cogitationis *intellectus* . . . Atque ista dubitatio potest utique repelli per actum voluntatis *rationi* ipsi *contradicentem*, ac proinde coram ejus tribunali *repudiabilem*, sed nunquam *talli*. » p. 181. Etiam hoc loco possumus provocare ad testimonium Baltzeri qui eamdem phychologicam *antilogiam* in magistro suo Hermesio inter intellectum et rationem dolet; tametsi ipse ex *aliis principiis* ad hoc devenerat. Vide op. cit. §§. 65. 66. ubi ostendit Hermesium *locupletasse rationem cum praejudicia intellectus*; dum ex altera parte *intellectum modo Kantiano cum dispendia rationis locupletavit*; ac praeterea functiones *intellectus* ac *rationis* non tam *logice distinxisse*, quam *psychologice* contra naturam rerum ab invicem *separasse*, aut potius hostiles effecisse.

172. VI. Hermesius modo item plane Kantiano *intellectui formas* seu *cathegorias* suas *a priori* vindicat: solum *intuitiones* sensibiles *spatii* et *temporis* quas Kantius *a priori* item admiserat, rejicit Hermesius, easque *a posteriori* esse posse asserit, minime tamen ostendit id quod ad Kantismum refellendum praecipuum caput esse videbatur (1).

173. VII. Magnum psychologicum inventum quo Hermesius se metaphysicae basim detexisse putat, est distinctio illa inter *necessarium cogitare et scire*, et *necessarium tenere*: dum necessario cogitat ac scit *intellectus* objectum *uti reale*, nondum, ait ipse, illud est *verum* ac *reale* pro me: est *logica* cogitatio, cujus *oppositum* possum *tenere*. Ast cum *ratio* necessario tenet pro *vero* ac *reali* objectum, impossibile plane est, me aliter illud *tenere*. (2) Age vero, ad analysin revocetur illud *tenere* Hermesii. Quid est nisi necessaria *persuasio* animi *rem ita et non aliter esse*? Et ea persuasio a quonam gignitur nisi a necessario *assensu* alicui necessariae proposi-

(1) Satis est consulere Hermesium *Intr. Phil.* pag. 156. ubi scribit « Etiam intellectus efformat *a priori* puros conceptus suos *realitatis*, *qualitatis*, *substantiae* ac caeteros (nempe Kantianas cathegorias). Mentem Hermesii explanat Baltzerius, ac queritur de hac Kantianismi reliquia in illo pluribus locis. « *Intellectum* (ait) considerat Hermesius, Kantiano plane modo, uti meram facultatem cogitandi, et quidem a *priori* p. 262. Si quis porro congereret omnia loca in quibus Baltzer amore veritatis ductus profitetur, Hermesium « laqueis Kantianis irretitum adhuo fuisse, reliquias Kantismi veluti haereditarias conservasse, Kantismum nonnisi dimidiate superasse, subjectivum pro objectivo, formale pro reali assumpsisse, demum nonnisi *semirealismum* assecutum esse », is certe plures paginas ex iis conficeret. Ita auctor iste qui omnes hujus systematis rimas perlustrarat.

(2) Hinc Hermesius, referente Baltzer, affirmare solitus erat, philosophiam Kantii, esse philosophiam *cognoscendi*, suam vero esse philosophiam *tenendi*. Hinc idem Hermesius collaudat Fichteum eo quod solus hoc philosophicum dictamen protulerit « A scientia, seu scire (*Wissen*) ad objectum scientiae transire, impossibile plane esse: idcirco aut nos debere statim a realitate incipere posse, aut nunquam nos posse ad realitatem pervenire. » Sed num Hermesius huic principio fidelis existit, dum demonstrationem exigit pro realitate testimonii immediatae conscientiae, multoque magis pro actualitate objectiva nostri *Ego*? Cf. quae modo adnotavimus.

tioni seu judicio? Nunc quaerimus: necessarius *assensus* ille perficiturne ex *caeco* impulsu et instinctiva lege an vero a cognitione veritatis? Si primum dicit Hermesius: ergo illud *tenere suum* non est nisi *caecum* ac *subjectivum*, quod nullam certitudinem legitimam tutari potest, planeque caecis Reidii *instinctibus* aequivalet. Si alterum: ergo cognitio *veritatis* est causa generatrix omnis assensus, omnis persuasionis ac certitudinis: ecquid reapse nisi *veritas* mentem potest ad assensum necessario determinare? Admittimus ergo quod certitudo ex tribus elementis *logice* distinctis constet cujusmodi sunt 1. veritas in objecto; 2. persuasio firma in subjecto: 3. motivum, seu *ratio* evidens quae illam persuasionem de veritate gignit (1). Sed cur *psychologice* res scindit Hermesius? Quia nempe, regerit ipse, si *necessario cogitamus* tantum, semper possumus *tenere* oppositum saltem *reflexe*. Atqui negamus plane: etenim, si vere *necessaria* est cognitio ac judicium, talis erit etiam in actu *reflexo*: quia nimirum veritatis intuitus semper aeque invincibiliter determinabit assensum nostrum, nisi nobis ipsis vim maximam inferre, ac ipsi possibilitati cogitandi valedicere velimus (2).

(1) Hic vero adnotandum quod cum veritas in propositione, seu intuitione aliqua immediate fulget, tunc ipsa veritas objecti, et motivum quod in nobis persuasionem firmissimam gignit de illa, identificantur: quia tunc veritas ipsa est ultima ratio logica in cujus immediato intuitu non possumus non plene conquiescere eidemque non firmiter adhaerere.

(2) Sane quid sibi vult psychologica sua distinctione Hermesius? An quod dum quis necessario cogitat ac cognoscit tantum, impossibile idem simul esse et non esse, aut effectum non posse sine causa existere, oppositum *tenere* possit? An quod dum ex testimonio immediato intimi sensus, cognoscit necessario se cogitare, sentire, velle ac proinde existere, possit tamen sibi contrarium persuadere; aut dum se *passive* affectum sentit, se non ab aliquo objecto, quodcumque tandem sit, a se distincto affectum *tenere*? Quis hoc affirmabit? « Nullus, ajebat hoc sensu s. Thomas, potest cogitare veritatem non esse. » *De Verit.* q. x. art. 12. « Ea quae naturaliter rationi sunt insita verissima esse constat, in tantum ut nec ea esse falsa sit *possibile* cogitare » *Contr. Gent.* 1, VII. « Scire est causam rei cognoscere et quoniam impossibile est aliter se habere. » *Ibid. De Ver.*

174. Plura adhuc superessent adnotanda de empirismo hujus systematis (1), aliisque non paucis; sed haec satis pro re nostra dicta sint: aliqua tantum de altero certitudinis hermesianae fonte, de *admittere pro vero* brevissime attingamus.

175. *Tenere pro vero* de quo hactenus, est persuasio illa quae oritur ex *ratione theoretica*; *Admittere* autem *pro vero* est quae enascitur ex *ratione* mores praescribente, seu *practica* (2). Dictamen legis moralis exurgit juxta Hermesium ex ea facultate, qua quisque approbat illud omne quod *vis* est (3), seu quod ratio necessario agnoscit uti *reale*, ac maxime illas *vires* quae dignitatem

q. cit. art. 10. Fatemur in certitudine morali, ut jam monuimus in *Praenotandis* n.27.; sed posse voluntatem majorem habere influxum, ita tamen ut quandoque aeque rationabilis ac ineluctabilis inde persuasio exurgat. Sed quid praetera significat illud Hermesii? « Cum ego *teneo* aliquid pro vero ac reali, jam impossibile est quod ego oppositum teneam. » Certe; scholasticus regeret, in *sensu composito* verissimum est, quia dum assentior non possum non assentiri. Sed quaestio est utrum quis debeat necessario in eo assensu, in eo *tenere* perseveraro. Atqui si admittitur, illum qui necessario tantum aliquid cognoscit, posse semper contrarium hujus *tenere*, jam poterit etiam revocaro necessarium assensum sive quodcumque *tenere*. Quid porro aliud sceptici efficere saltem conantur? Sed nos hisce reponemus cum Jo. Duns Scoto « Si quis proterve neget illos actus inesse homini, non est cum eo ulterius disputandum; sicut nec cum dicente non video colorem: sed illi dicendum tu indiges sensu quia caecus es. Ita quia quodam sensu interiori experimur istos actus in nobis, si istos negot, dicendum est eum non esse hominem quia non habet illam visionem interiorem quam alii experiuntur se habere. » *In lib.* IV, *Sent. dist.* XLIII. q. 2.

(1) Remittimus nos ob id ad articulum nostrum secundum jam cit.

(2) Distinctio rationis in *theoreticam* et *practicam* antiquissima est, et cum ab ipso Aristotele tum saepe a s. Thoma ac scolasticis caeteris usurpata: sed illud etiam verissimum, *unam* tantum rationem ab iis agnitam fuisse, quae nempe si in mera contemplatione speculativa veri sistit, *theoretica*, si autem cognitionem veri ordinat ad opus, ac mores proinde moderatur, *practica* dicta est. Hinc quidquid a ratione practica decernitur, semper in ipsa ratione theoretica suum debet fundamentum habere. Instaurationi, vel eversioni Kantianae debetur ea essentialis distinctio qua ratio humana in duas veluti partes est scissa, quae simul confligant oportet, dum ratio *practica* illud debet admittere ex officio morali ut postulatum, aut practice verum, quod *theoretica* ratio aut respuit, aut de cujus veritate aequo jure dubitare potest. Hermesium porro non reprehendimus quod eam scholasticam distinctionem secutus fuerit, sed quod Kantianis principiis indulgens, saltem ex parte in vitia illa, uti nunc ostendemus, delapsus sit.

(3) Germanice est *Kraft* l.c.p.204.

hominis supra cetera entia terrestria ostendunt, uti ***intelligentiam***, ***libertatem***, ***beneficentiam*** in ceteros etc. et reprobat contraria. Hinc ratio practica suum supremum ***imperativum cathegoricum*** ita profert: « Exhibe pure et serva in te et in aliis ***dignitatem humanam*** » (1). Hinc imponit fines practicos seu morales ***necessarios***; hinc ***necessitatem*** moralem, strictam scilicet obligationem parit: quippe ratio est ***legislatrix*** legemque suam sanctione communit, nempe ***reprobatione*** vel ***repudiatione sui ipsius*** in eos qui illam violant (2).

176. Nunc igitur quaerit Hermesius num detur « ***tutum admittere pro vero*** ex motivis finium moralium ***necessariorum***, » seu clarius: « num ex ***practica ratione obligante*** possit unquam dari necessitas ***admittendi*** aliquid (aliquam ***cognitionem***) ***pro vero*** quod ***theoretice*** sit ***dubitabile*** »; en hujus secundae sectionis objectum. ***Affirmative*** quaestionem resolvit Hermesius ex istis principiis: Omne ***imperativum*** seu officium ***absolutum*** rationis ***practicae*** exigit observantiam, ac proinde omne id sine quo observari ***non posset***: atqui sunt plura principia seu officia moralia universalia ***absoluta*** quae, nisi ***admittas pro veris*** illas circumstantias ***licet theoretice dubitabiles*** in quibus unice illa obligant, seu officia ***absoluta*** sunt, jam non possent impleri: ergo ratio ***practica*** imponit in iis casibus necessitatem ***admittendi pro veris circumstantias*** illas (seu illam cognitionem,) licet ***theoretice dubitabiles*** (3).

(1) Adnotat Hermesius, quod si agatur de *perficienda* hac humana dignitate, tunc ratio practica non imperat, sed hortatur et consulit.

(2) « Practica ratio, ait, est legislatrix (*Gesetzgeberin*); sensualitas autem nequaquam. » p. 210. « Ipsa imperat: *tu debes* . . . Per accedentem poenam repudiationis sui ipsius (homo quippe *reprobat se ipsum*) accipiunt imperia rationis practicae sanctionem legum, aut ... quod idem est, imponunt nobis moralem necessitatem, ea implendi » p. 209. Plura hic occurrerent notanda de hoc morali systemate hermesiano, ubi ratio est *autonoma*, educit e fundo suo legem strictamque obligationem, imperat sibi ipsi et obedire debet. Quid moralem Kantii doctrinam exhibet fidelius? Sed innuisse sat esto.

(3) Longam disputationem Her-

*

177. Nimis praestat expendere exempla quibus rem illustrat Hermesius. Ex posito supremo moralitatis principio (quod continet etiam *obligationem* adhibendi media necessaria ad illum finem) suapte consequitur 1. *officium absolutum* quo tenemur ad vitam proximi praesertim periclitantem omni ope servandam, puta, si quem videamus in aquis jamjam se submergentem; atqui nisi tunc *admitteretur pro vero testimonium sensuum externorum*, quînam illi umquam posset officio satisfieri? Ergo licet *theoretice dubitari semper de ejusmodi testimonio queat*, ratio *practica* imponit tunc officium *admittendi pro vero* illud testimonium (1). 2. *Officium absolutum* vitam nostram *mediis omnibus* conservandi; atqui nisi quis, dum infirmatur, *admitteret pro vero medicum habere scientiam necessariam*, ac *nullam voluntatem necandi*, nunquam posset satisfacere officio quo alienam opem eo in casu tenetur adhibere. Ergo tametsi semper *theoretice* dubitare queat de scientia ac honestate medici, debet ex *practicae* rationis imperio utrumque *admittere pro vero* (2). 3. *Officium absolutum* quod nos

mesii ad hunc syllogismum revocari facile posse nobis visum est. Hic porro primum adnotes velim rationem *moralem* seu *practicam* nunquam esse criterium posse certitudinis ac veritatis, sed hoc jam praesupponere. Omnis quippe *certitudo*, cum a persuasione firma ac rationabili, sine formidine oppositi, producatur, debet a ratione *theoretica* manare: et quidquid demum ratio *practica* directe vel indirecte praescribit, eatenus *validum* esse potest, quatenus *theoretica* ratio illud uti verum ac reale habet: secus homo nunquam se moraliter obstrictum sentiret. Ergo ratio *practica* nil per se addere potest circa veritatem objectivam rerum, quae nempe aut *certa*, aut *dubia*, aut *probabilis* manet, prout ratio *theoretice* judicat. Ac ipsum judicium *reflexum* quo *theoreticum* seu speculativum dubium directum saepe tollimus et practica securitate operamur, num non *theoreticum* est, et in ipsa *theoretica* ratione vim exerit persuadendi?

(1) Loc. cit. p. 227. « Vere, ait Hermesius, ratio *theoretica* in hoc casu ob suam necessitatem comprehendendi est jam necessitata ad *tenendum* pro reali illud quod nos per externum sensum intuemur: » sed, addit, hoc non excludere necessitatem *admittendi* illud pro vero ex morali officio, quia in iis circumstantiis semper potest *rationabiliter* (*mit Grund*) dubitari *theoretice* de veracitate illius sensationis, ac utrum ea sensibilis cognitio non sit nisi mera *illusio* » p. 228.

(2) Hoc aliaque hujus generis exempla quae affert Hermesius (ex. gr. nos debere saltem *aliquos* pro

confugere obstringit, ut finem moralem assequamur, ad *experientiam* aliorum in subsidium nostrum adsciscendam. Sed quoniam exigentia mediorum non potest mensuram excedere necessitatis, exigentia alienae *experientiae* dimetienda ex necessitate est. Hinc si satis alicui sit *experientia coaevorum*, *ratio practica* hanc tantum praescribit: si vero quis etiam *experientia* aetatum *anteactarum* indigeat, ratio *practica* imperat illi ut ad hanc etiam assurgat. Sed quomodo posset hoc medium necessarium adhiberi, nisi *admitteretur pro vera* cognitio temporis anteacti? Et quid est ejusmodi *cognitio* nisi *historia*, quae scilicet temporum omnium monumenta servat? Ergo ex imperio rationis *practicae* iis in casibus tenemur *admittere pro vero* testimonium *historiae* licet *theoretica ratio motiva dubitandi de illo* nunquam non habeat (1). 4. Ratio *practica* imperat absolute ad aëris incolumitatem morumque custodiam tuendam, ut sepeliantur aut comburantur corpora defunctorum. At istud praeceptum impleri numquam posset nisi *indubitate admitteremus pro vero* aliquem *revera esse mortuum*:

vere *pauperibus admittere*; secus nunquam satisfacere possemus *praecepto morali* eleemosynae etc.) ostendunt eum *probabilitatem* cum *vera certitudine* confundere. Probabilitas quidem, praesertim si maxima sit, in plerisque vitae negotiis satis est ad prudenter agendum. Si enim ex. gr. antequam vescaris exigeres certitudinem *metaphysicam*, aut etiam stricte *moralem*, quod cibi veneno infecti non sint, eam aut nunquam, aut nonnisi longo tempore assequereris et fame interea perires. Tunc igitur ratio ipsa ex *theoretico* illo judicio dictat *practice* prudens esse ex probabilitate illa, praesertim si maxima, agere: quippe aliter fieri non potest. At quid hoc commune habet cum vera certitudine seu physica, seu morali, qua *theoretice* et omni dubio remoto, certus quis est, rem sensibus suis rite dispositis percipere, aut a fide dignissimis testibus accipere, quaque in ea evidentia sive physica sive morali tutissime conquiescit?

(1) En hermesianum criterium pro auctoritate historica, pro illa scilicet auctoritate cui tota posthac inniti debet demonstratio religionis christianae. *Theoretice* ait Hermesius de omnis historiae veracitate dubitandum est: *practice* tamen admittenda, si officium morale obstringit ad experientiam antiquitatis consulendam. Ergo, qui nullo ejusmodi teneretur officio, nullum validum motivum haberet unde ex. gr. persuasus esset, Caesarem olim extitisse; ergo nullam *theoreticae* rationi ipsi vim inferret si hoc denegaret? Cetera inferius.

aliunde vero *theoretica ratio* numquam adigitur necessario ad *tenendum pro vero*, quod corpus *mortuum apparens*, *iterum victurum non sit*. Ergo ex vi *moralis imperativi tenemur admittere pro vero*, illum qui *mortuus videtur*, *mortuum revera esse* (1).

178. Ita Hermesius conficit rationem suam *practicam* saepe efficere ut ex morali officio debeamus *admittere pro vera ac reali* aliquam *cognitionem*, quam ratio *theoretica* non potest *tenere* uti *veram* atque *realem*, sed *semper de illa dubitare potest* (2). Verum ut totam hanc theoriam plene teneas, magni momenti sunt canones hermesiani insequentes, queis in subjectis notis brevitatis gratia animadversiones nostras interserimus.

179. I. Homo de nulla re *moraliter certus est*, nisi de eo quod ratio *moralis obligans* imperat *admitti pro vero*; ut nempe detur locus *possibilitati implendi aliquod ipsi indeclinabile officium morale*. Ista *practica* persuasio *imperata* reddit hominem *moraliter certum*. Nihil praeterea (3).

(1) En hermesianum criterium pro miraculo quovis ac speciatim resurrectionis a mortuis dijudicando. Cf *Introd. Phil.* p. 587 seqq.: ita probari debet Lazarum fuisse revera mortuum, ac postea revocatum ad vitam. Non igitur *theoretica* ratio est quae certa sit, ex indubiis naturae legibus, cadaver quatriduanum extinctum omnino esse: sed ratio *practica* imperat id admittere propter publicam incolumitatem. Sed num ratio practica imperaret cadaverum sepulturam, si ratio theoretica non haberet ea vere pro mortuis?

(2) Animadvertimus tamen Hermesium, non de quacumque cognitione *theoretice dubitabili* hoc affirmare: sed tantum de iis casibus in quibus *ratio dubitandi theoretice* exurgit ex motivis *universalibus*, ad ipsam rei naturam generatim pertinentibus, non vero si exoriatur ex aliquo *peculiari* motivo superaccedente. Ex. gr. si haberes *peculiarem* rationem dubitandi, quod iste vel ille medicus omni scientia careat, aut malo animo sit contra te comparatus: tunc enim Hermesius negat moraliter posse a ratione practica imperari admissionem scientiae et honestatis in eo medico, contra illud dubium *theoreticum*. Hoc porro vocat *criterium generale admittendi pro vero* pag. 237 seqq.

(3) Novum *moralis* certitudinis genus invehit Hermesius ad quam nempe debet ipsa *physica* certitudo revocari, quaeque non adest nisi *urgeat morale praeceptum*, quae hanc persuasionem imperet. Ergo quoties praeceptum tale non datur, dubitabit quisquam ex. gr. an existat Roma, quam nunquam vidit, aut etiam si vidit, quia sive de testimonio quocumque aliorum, sive de testimonio

180. II. *Admittere* aliquid *pro vero* plane distinctum est a *tenere pro vero*. Est nempe purum *admittere* ad hoc ut possimus agere in reflexione perinde ac si *teneremus* rem *pro vera*. Hinc potest semper *dubitari* de illa *theoretice*, licet numquam haberi illa possit *pro falsa* (1).

181. III. In ea *practica* persuasione nulla urget nos necessitas physica (ut contingit in *persuasione theoretica*) sed necessitas est mere *moralis*, id est *obligamur* (2).

182. IV. Neque *immediate* obligamur, sed *mediate*, scilicet ut aliquid velimus vel agamus. Hinc, si *praescindere omnino* possimus a veritate *cognitionis* ac interim in *theoretico dubio* manere, licitum id nobis est: sed tamen *practice* ita debemus *velle* et *agere* sicut in casibus in quibus habemus *theoreticam* indubitatam persuasionem (3).

183. V. Nos possumus utique eam *practicam* persuasionem *imperatam* a ratione *practica*, sicut quodvis aliud morale officium, repudiare, eo ipso quod opus

sensuum externorum semper *rationabiliter* (*mit Grund*) *theoretice* est dubitandum.

(1) Ita Hermesius, qui jam *rationem* et *intellectum* ab invicem sciderat, nunc iterum *rationem* ipsam in se scindit, Kantiano semper modo. *Theoreticum dubium* de reali veritate in una rationis parte; *practica acquiescientia*, perinde ac si veritas certa esset, in altera parte rationis. Dico *partes* quia si nonnisi diversae functiones ejusdem identicae facultatis essent, quinam haec posset simul de eadem re dubitare et conquiescere?

(2) Sed num non quandoque talis est evidentia sive alieni testimonii, sive historicae auctoritatis ut moralis certitudo inde enascens *metaphysicae* plane aequiparari possit? Num non eamdem quandoque vim, si eam oppugnare velimus, rationalitati nostrae inferre debemus, sive certitudinis motivum *intrinsecum* sit sive *extrinsecum*?

(3) Tunc igitur *practice* operaremur manente dubio *theoretico* speculativo: at quid si hoc dubium respiceret honestatem moralem actionis? Quid si spectaret veritatem *Fidei*? Ergone sufficeret *practice* velle et agere ac si christiana fides haberetur *pro vera*, et tamen dubium *theoreticum* in mente habere an ea vera sit? Et potest ne unquam praescindi a *veritate* cognitionis, si *theoreticum* dubium de illa perseveret? Meminerint qui talia defendunt nunquam licitum esse operari *moraliter* cum dubio speculativo de liceitate actionis: ac assensum fidei stare non posse cum mera *probabilitate* speculativa quod Deus sit locutus.

libertatis est, sed repudiatio ejusmodi est violatio *officii*, ac proinde inseparabilis ab illo est sanctio *reprobationis sui ipsius* (1).

184. VI. Demum, concludit Hermesius, ista persuasio *practica* validissimum criterium *certitudinis* est. Quippe talis est 1. si tantum spectetur veluti *securitas practica*: nam quomodo magis absolute *tuto* agere possumus, quam id agendo ad quod *moraliter* tenemur (2)? 2. Si referatur etiam ad *objectivam* veritatem rerum: nam si in reflexione velim cogitare quod ratio *practica* me decipiat, et quod e contra *dubium* illud *theoreticum* quod ex ejus imperio *practice* contemnere debeo, rerum veritati respondeat, jam deberem admittere simul istam sublimissimam facultatem finium moralium, etiam dum *morali* necessitate dirigit, me contra *objectivam* rerum *veritatem* ducere (3). *Hoc certe possibile est* (4), sed ego ne-

(1) Ex hoc sequeretur quod quicumque certitudini morali refragaretur, *quaecumque* tandem sit *res* de qua agatur, et in *quocumque* casu graviter *peccaret*. Verum tamen est quod juxta Hermesium hoc non esset *peccatum* nisi *philosophicum*, nempe contra *rationem autonomam*, ac infligentem poenam *reprobationis* sui ipsius (*der Selbstverwerfung*)!

(2) Aliud est securitas *practica moraliter bene* agendi, aliud *certitudo* de veritate et realitate objecti. Illa exigit tantum persuasionem quod actio hic et nunc *licita* sit; ista persuasionem firmam ac rationabilem quod res *ita et non aliter* sit. Illa quandoque cum probabilitate, praesertim maxima, de veritate rei, stare potest. quin imo saepenumero agendum est, quin *certitudo* possit haberi; haec vero plane distincta a *probabilitate* est, et veluti in *indivisibili posita*. Cf. *Praenotand.* n. 21. et 26. Ex quo consequitur quod ubi *certitudo* et non mera *probabilitas* exigitur ad *moraliter* agendum (uti ubi agitur *de veritate Fidei*), *securitas* illa *practica* non esset nisi falsa securitas.

(3) Sed si revera ratio *practica* quidquam praescribit directe vel indirecte refragante ratione *theoretica*, quid prohibet quod illa uti deceptrix habeatur? Atqui juxta Hermesium, qui conflictum inducit inter utramque; res ita plane se haberet. Si igitur supponi nequit quod ratio *practica*, dum aliquid imperat necessitate *morali* praestandum, nos ducat contra veritatem objectivam rerum, idcirco est, quia nil ipsa edicit, nisi ratione *theoretica* suffragante, seu ut clarius loquamur quia ratio *una metaphysice* est, nec sibi ipsi pugnare potest, quod Hermesium effugit.

(4) En igitur quo semper recidit tota certitudo Hermesiana ex duplici fonte rationis sive *theoreticae*, sive *practicae* hausta. Ratio *theoretica* cogit *physice* ad tenendum aliquid pro *vero ac reali*, sed tamen semper *possibile est* ut objectum in

queo illud *admittere*; quemadmodum quoad persuasionem *rationis theoreticae*, *possibile est contrarium*; sed ego illud *tenere* nequeo. Hactenus Hermesius cujus theoriam paucis sed fideliter retulimus (1).

185. Jam vero si quis hanc doctrinam de *morali certitudine* sedulo scrutetur, si animadversiones illas quas in notis adjecimus ob oculos habeat, si consideret hoc *admittere pro vero*, seu *practicam* hanc persuasionem licet cum *theoretico dubio* de opposito conjunctam, esse demum fundamentum cui innititur certitudo *miraculorum* ac *prophetiarum*, certitudo *historica* existentiae realis Christi et Apostolorum, certitudo de ipsorum *veracitate*, certitudo *historica* sacrorum librorum, uno verbo certitudo omnium *motivorum credibilitatis* christianae revelationis, ac proinde tota *demonstratio* de hujus revelationis veritate ab Hermesio confecta, is demum agnoscat oportet quam labili fundamento tota haec sit machina superstructa (2). Id certe luculentius pateret, si omnem

se *verum ac reale* non sit. Ratio *practica* cogit *moraliter* ad *admittendum* aliquid pro *vero et reali*; sed tamen *possibile semper est* quod objectum in se *verum ac reale* non sit: nempe quod utraque ratio nos perpetuo illudat atque decipiat.

(1) Totam inquisitionem suam de ratione *theoretica* et *practica* concludit Hermesius eas ad unitatem principii revocando, nimirum ad *Fidem*. *Intr. Phil.* §. 44. Siquidem juxta ipsum *Fides* amplectitur tum *tenere pro vero* (persuasionem *theoreticam*) tum *admittere pro vero* (persuasionem *practicam*): ex primo exurgit *Fides necessaria*, ex altero *Fides libera*: ita ut in omni objecto sive scientiae sive auctoritatis *Fides* sit *verum motivum* certitudinis, est illa quae nobis tutatur veritatem et realitatem objectivam; est, ipse dicit, ultima meta quo philosophus possit pertingere. De hoc fusius postea; interea tamen Cf. *Praenotanda* n. 28.

(2) Jam *Intr. Phil.* pag. 121. profitetur aperte Hermesius, se *aliam* plano veritatem doctrinarum christianarum quaerere ac illam cui hactenus christiani unice vim tribuerunt. Hanc porro invenit in imperativo *rationis practicae* quae supplet totum id in quo Christiana revelatio deficit *theoretice* a certitudine. Verbo, tota certitudo hujus revelationis *theoretica* non est nisi *probabilitas*, maxima etiam si vis, sed nihil praeterea. Veritas historica aut physica miraculorum *summe probabilis* est; veracitas Christi et Apostolorum *summe probabilis* est, et ita porro: sed hoc non impedit ut *theoretice* semper dubitare queamus num revera illa facta *extiterint*, num fuerint *supernaturalia*; num Apostoli, num Christus ipse *decepti* aut *deceptores fuerint*. Hoc *dubium*

hujus demonstrationis veluti texturam singillatim heic persequi atque enucleare possemus; sed hoc eos limites quos nobis in hoc volumine praefigere debuimus, longe nimis praetergrederetur.

186. Satis igitur sit principiorum philosophicorum exposuisse naturam; quod idcirco a nobis paulo forte fusius quam theologicae praelectiones expostulare viderentur, praestitum est. Verum cum haec principia ab auctore ordinata sint ad christianam fidem demonstrandam debuimus ita referre, ut ex iis posset quisquam arguere cujusmodi haec esse debeat demonstratio. Ut tamen aliquid de *applicationibus* hujus systematis philosophici delibemus, pauca de *Theosophia*, seu naturali Theologia hermesiana juverit postremo exhibere.

187. 3. *Applicationes*. Ex *theoretica* demonstrata realitate mundi, quem vocat, *interni* ac *externi* progreditur Hermesius ad quaestionem: utrum ratio reflectens debeat *tenere*, quod Deus existat, quaeque illi attributa adscribere (1). Et quoniam ratio *theoretica* ac *practica* est, de utraque inquirit. Expeditissima porro res est quoad *practicam* rationem, quippe quae cum ex positis principiis *legislatrix* per se sit, omnia moralia officia ex fine necessario *humanae dignitatis* exigat, *stricte* ac *perfecte* obliget, suasque leges *sanctione* communiat quid ipsa, inquit Hermesius, Dei existentiam postulare posset (2)? In ratione vero *theoretica* invenit *necessitatem causae primae* ob contigentiam rerum: atque hinc demonstrationem suam petit ac fuse evolvit. Hoc unum porro argumentum firmum ac legitimum decla-

theoreticum, juxta Hermesium, ratio *theoretica* a se depellere non potest. Ideo confugiendum omnino est ad rationem *practicam*, quae ex *morali* imperio nos cogat ad ea omnia uti *vera ac realia* admittenda, frustra ratione *theoretica* obsistente et reluctante. Ratio igitur *practica* tantum potest demonstrationem de veritate objectiva religionis christianae conficere. En clavis totius Hermesianae philosophiae ac theologiae.

(1) *Introd. philos. Inquis.* II. sect. 2. ar. 1.

(2) §. 65. p. 415.

rat : cetera rejicit , quin imo eos carpit qui plura congerunt ad Dei existentiam probandam argumenta , quippe quae nil aliud efficiunt nisi illud etiam quod firmum est, *suspectum reddere*, *atque ita irreparabile detrimentum* afferunt (1). Ad argumentum physico-theologicum quod attinet , opus esset , adnotat Hermesius , ut ratio adigeretur admittere , quod iste ordo , ac finium convenientia in universo , nonnisi opus *intelligentiae* esse possit. Atqui hoc numquam ratio sola satis evincere valebit (2). Ex Hermesii igitur mente *theoreticae* rationi minime repugnat , quod admirabilis hic rerum ordo complete spectatus , causarumque finalium constans subordinatio mero casui fortuito adscribatur.

188. Circa divinam *essentiam* exigit ratio quod Deus sit ens per se existens veluti *substantia* ; *vis creatrix una*, *unica*, *aeterna* , *absoluta* , *personalis* ; ac demum quod mundus *mutabilis* nequeat esse *subjectum* vis hujus , neque *substantia* Deus (3). Si quis vero quaereret , subdit Hermesius , utrum divinitatis aliquod *subjectum* detur , et an istud sit *mundus ipse nobis immutabilis ap-*

(1) Sunt verba Hermesii p. 413. ubi praemiserat : « hactenus a me persecuta hac de re tractatio saltem aperte ostendet, haud certe non esse rem adeo expeditam istud fundamentum omnis theologiae valide demonstrare , atque hinc dum aliquis tot probationes putat se habere in promptu , poterit jam suspicionem habere de omnibus quae tales existimantur etc. »

(2) Ita porro argumentatur Hermesius : « Quum urgetur , productionem operum humanarum , veluti e. g. *domus* , nunquam a caecis viribus operantibus repeti posse, parum inde probatur. In effectione operum humanarum debet *natura* non *suos ipsius* sed *nostros* fines ad exitum perducere : id ergo quod ipsa non efficit , ubi nos ipsi finem praefigimus , potuit utique eadem efficere , ubi *suos proprios* fines , si ita loqui fas est, persequebatur: quando quippe non ista vel illa vis, sed tot vires (quantas quis scit ?) suam activitatem exercebant. Quis porro nos cogit admittere quod natura statim, primo veluti jactu, opus suum absolverit ? Num ipsa non potuit multas sine numero edere productiones , quae omnes in ordine ac finium convenientia deficerent , ac proinde nullam firmitatem haberent, quousque tandem una ex illis (et quis dicere posset post quot transformationes ?) bene cesserit , quae nempe hoc ita bene ordinatum , aptisque finibus constans universum constituerit , atque hinc in se fundamentum stabilis durationis habuerit ? » p. 411.

(3) P. 395 seq.

parens, tellus haec nostra, et corpora caelestia ab omni quod mutabile sit segregata (1), reponi deberet, id *numquam demonstrari posse* (2). Attamen illud etiam verum est, quod ratio talem hypothesim, si quidem gratuito in medium proferretur, ne quidem omnino posset ob aliquod peculiare fundamentum uti *erroneam* repudiare! *Revelatio* nobis ostendet quod *quidquid extra Deum est, est creatura Dei* (3), atque ita quamcumque indeterminationem, quae superest hac in re, tollit e medio (4). Sed estne Deus in *tempore* ac in *spatio*? negat Hermesius omnino quoad *tempus*; utrum vero non *compleat spatium*, ratio nil habet unde hoc negare cogatur. *Revelatio* tamen ostendet Deum esse *spiritum* in oppositione ad *corpora*, et ad omnem extensionem, id est eum esse *puram vim*, atque ita demum spatium ab existentia ejus eliminatur (5). Ex istis Hermesii locis sequitur rationem *theoreticam impossibile* omnino non invenire, quod Deus non sit *purus spiritus*, non *omni extensione* careat, non *occupet spatium* etc.

189. De attributis vero Dei quid statuit Hermesius? Considerat ratio *theoretica* Deum 1. relate ad creationem mundi; 2. ad ordinem et causas finales in operibus suis; 3. ad felicitatem creaturarum, praesertim hominis (6). Hinc necessario agnoscit in Deo 1. *potentiam incomprehensibilem*; 2. *scientiam incomprehensibilem* 3. *incomprehensibilem bonitatem*: sed an haec attributa in Deo *infinita* sint, ratio juxta Hermesium non docet. Nescit ergo utrum Deus *omnipotens* sit: sed hoc unice scit *Dei potentiam* longe humanam omnem poten-

(1) Num id quod *contingens* natura est a toto eo quod *mutabile* est segregari posse putat Hermesius?
(2) Verba sunt omnia Hermesii p. 399.
(3) Ibid. p 400.
(4) Ergo ne revelatio tantum? Ratio ergo per se *possibile* agnoscit quod aliquid *extra Deum* non sit creatura Dei?
(5) Ibid.
(6) Pag. 451 seqq.

tiam superare (1). Itidem nescit *theoretica* ratio utrum *omnisciens* sit, sed solum scit scientiam ejus humanam longe transcendere (2). Quoniam vero Deus voluntate sua mundum creavit, hinc ejus, seu creaturarum naturam intelligere debuit, ac proinde etiam *ordo* et *finium convenientia* in ipsis velut opus intentum a Deo haberi debet (3). Sed tamen *ratio theoretica* non cogitur hoc *tenere*, nisi relate ad *ordinem* et *convenientiam* finis inter diversas partes cujusque *singularis entis*, non vero relate ad *connexionem finiumque subordinationem* unius entis ad alterum. Etenim fieri absolute potuit, ut Deus intenderit *res ipsas* et *intrinsecas* earum relationes, *extrinsecae* vero rerum inter se sint opus plane *fortuitum*, nullimode intentum a Deo (4). Nihilominus ratio *practica* nobis imperat, ut eas etiam *extrinsecas* relationes admittamus pro effectu intelligentiae divinae (5).

(1) En locum opportunissimum Hermesii: « Si quisquam quaerat a me an Dei potentia sit *infinita*, aut *omnipotentia*, fateri cogor, me sine revelatione supernaturali id probare non posse: quia mundus creatus finitus, *unica cognitionis fons* quam heic habeo, nullum necessitans motivum huic affirmationi praebet. . . Vere *vis creatrix* debet mihi *infinita* apparere; quippe omnes meos conceptus transcendit sed num idcirco ista *realiter infinita* est? . . . Ego igitur ita me cohibeo ut nil hac de re sciam nisi quod . . . . potentia Dei ratione extensionis quidem suae maximam admirationem excitet, et quod ob intimam naturam suam, siquidem *potentia creatrix* est, est illa maxime sublimis, cujus hominis ratio habeat ideam, sed respectu cujus intellectus hominis nullum amplius habet conceptum. » p 456.

(2) « Si etiam hic quaeratur, inquit, an facultas cognoscitiva Dei *infinita* sit, ac utrum ejus cognitio sit *omniscientia*, debeo iterum, sicut feci de *potentia* Dei, respondere, me id sine supernaturali revelatione probare non posso, idque ob eamdem rationem ut supra. » p. 462.

(3) Ibid. p. 457. Ex eo quod heic affirmat Hermesius de necessitate spectandi mundum velut opus profectum ex intelligentia Dei, minime revocat quod supra asseruit de infirmitate argumenti physico-theologici. Ibi enim agebatur de probatione existentiae ipsius Dei deducenda ex *ordine cosmico*: heic vero, posita jam existentia Dei, deducitur tantum quod debuit creare mundum voluntate et intelligentia.

(4) Ibid. p. 458.

(5) Gravissimam rationem affert Hermesius. « Si namque, ait ipse, nos non modo in aliquo speciali casu, sed in amplis naturae regnis universe ac sine exceptione . . . . admitteremus tales *fortuitos* effectus, contradictorium esset exigere usum intellectus et rationis in arcto circulo practicae nostrae vitae ad similes effectus longe tenuiores obtinendos, illumque praescribere ve-

Demum ratio *theoretica* non potest affirmare quod Deus *futurum omne* sciat, sed tantum illud *quod spectat creaturas suas* (1).

190. Atque haec in Deo attributa exigit *theoretica* ratio : *practica* vero quid? 1. *Sanctitatem*, quae quidem natura *absolute* perfecta in Deo esse debet, sed *extensive* tamen *limitibus circumscripta* esse potest (2). 2. *Amorem* liberum et *bonitatem* erga alios, quae item absolute in se *perfecta* sunt, sed *extensive limitata* esse queunt (3). Ex hisce attributis practica *ratio* determinat in Deo, seu potius moraliter praescribit Deo finem quem ipse sibi praestituere debuit in creatione ac destinatione hominis. Nimirum Deus creare debuit *hominem propter hominem*, et quidem propter istius felicitatem (4), eandemque maximam possibilem (5) : si vero Deus ullo pacto gloriam suam in creatione mundi intendisset, hoc *philautiam* in Deo argueret, ac propterea ratio *practica* id nequit admittere (6).

191. Haec theosophiae veluti lineamenta ex sola introductione philosophica Hermesii desumpsimus. Quid si in illud dogmaticae christiano-catholicae pelagus ingredi voluerimus, in quibus multo fusius de Deo ejusque pro-

luti indispensabilem ad instituendam, et ordinandam moralem conformationem animi nostri. » p. 458.

(1) Pag. 463. En rationem Hermesii : « Quia hoc (*futurum*) si reale fiat, sciunt etiam homines : quanto magis ergo debet illud cognosci a Deo, cujus cognoscitiva facultas adeo longe humanam exsuperat, quique creator est! »

(2) Ita Hermesius p. 475. « *Sanctitas Dei* est, ut vidimus, juxta naturam suam intrinsecam *absolute perfecta*; sed *extensive* potest utique esse *limitata* (*beschränket*). Siquidem demonstratum est Deum velle *omne morale bonum*, quod ipse *cognoscit* : sed *illimitationem* cognitionis suae nos probare non possumus. Hinc possibile semper est, quod haec sit *limitata*, et consequenter quod aliquid *moraliter bonum foret pro ipso* (Deo), si illa esset *illimitata*, quod *nunc non datur pro Ipso*. »

(3) « Quoad extensionem pergit ipse, possunt illa (amor et bonitas) semper *limitata* esse, quia possibile quidem est quod cognitio Dei limitata sit, et quia proinde possibile utique est, quod Deus *non cognoscat omnem felicitatem* cujus *ens extra eum capax esse possit* » p. 476. Cf. etiam pag. 490. ubi fusius id ipsum declarat Hermesius.

(4) Pag. 479.

(5) Ibid. pag. 495.

(6) Cf. quae hac de re diximus in *Tract. de Deo Creatore*.

prietatibus pertractatur (1)? Interim tamen quae de methodo, de principiis, de applicationibus hujus systematis *philosophice* spectati persecuti sumus, satis, ut arbitramur, esse queunt ad probandum utrum nos aequo jure hoc systema iis accensuerimus, quae *objective*, seu *per se* (nil enim *subjective* seu de personis decernere volumus) verae fidei susceptioni saltem *indirecte* obsistunt.

CAPUT II.

De ratione cum fide

192. Rationem humanam hactenus ante fidem consideravimus: vidimus quippe quid illa recte adhibita ad hanc capessendam conferre valeat, quoque illa pacto viam divinae fidei sternere, atque ad ejus, ut ita dicam, vestibulum, ducere possit ac debeat. Nunc quae rationis partes sint, investigandum, dum ipsum fidei templum ac veluti penetralia ingressa, objecta ejus amplectitur ac profitetur. Ne vero quidquam idearum claritati desit in difficili ac salebroso admodum argumento, caput istud in duos item articulos dispertiemur, quorum alter intrinsecam fidei naturam ac constitutiva persequetur, alter vero de nexu fidem inter ac scientiam ac mutua relatione disceptabit.

ARTICULUS I.

De fide in sua natura spectata

193. Tametsi propositi nostri haud sit tractatum de

(1) In *Introduct. Phil.* Hermesius declarat se non attingere Dei attributa nisi quatenus id inservit scopo suo revelationis veritatem demonstrandi. Cetera ad dogmaticam remittit. Ex dictis porro patet quam merito ab Apostolica Sede Hermesii doctrina damnata sit circa Dei essentiam, sanctitatem, justitiam, retributionem praemiorum et poenarum inflictionem, circa Dei libertatem etc. etc.

fide conscribere, quod non pauci praeclarissimi auctores summa cum laude jamdiu praestitere (1), necessarium nihilominus existimamus ad analysin varia ejusdem fidei *constitutiva* revocare ob multiplices errores, qui etiam in bonum finem postremis hisce temporibus oborti sunt illarum occasione controversiarum quae in Germania potissimum et in Galliis agitari caeperunt. Etenim qui humanae rationis imbecillitatem absolutam adstruunt, quique contendunt scientias ac veritates rationales a fidei principiis dependere, ecquid efficiunt aliud quam fidei naturam cum scientia commiscere, et commune veluti quoddam *formale* principium in iis agnoscere? Sic qui a fide ipsa praeviam omnem demonstrationem, seu evidentiam credibilitatis objecti excludere conituntur, perinde ac si id libertati assensus objectis fidei praestandi officeret, veram fidei pervertunt naturam. Item qui inficiantur dari de eodem objecto posse fidem ac scientiam, perniciosas ipsi fidei inde inferunt consecutiones. Ex altera vero parte, qui demonstrationes illas, seu credibilitatis motiva veluti ultima fidei actus *resolutiva* spectant, hanc pure rationalem ac humanam efficiunt. Rem igitur valde opportunam nos facturos judicamus, si in praesenti articulo continenti propositionum serie veram fidei naturam, ejusque constitutivorum analysim breviter complectentes, eam a contrariis erroribus pro virili tutemur.

(1) Complures ex erroribus qui aetate hac nostra circa hoc argumentum, quamvis etiam ex optima quandoque intentione, exorti sunt, profluxerunt ex neglectu horum fontium, in quibus apte pertractatae reperiuntur pleraeque quaestiones, quae tanquam novae magna idearum confusione reproducuntur. Scholastici illi qui hodie parvi adeo fiunt ac negliguntur, intimos recessus hujus materiae penetrarunt. Inter eos praeter s. Thomam omnium principem, Suarezius, Vasquezius, Valentia, De Lugo, ceteris omissis, optime de ea meriti sunt, uti ex dicendis planum fiet.

PROPOSITIO I.

Fides in natura sua ac principio formali *spectata essentialiter a scientia distinguitur*

194. Vix opus esset hanc propositionem attingere post ea, quae fuse sumus in primo capite persecuti legitima rationis jura independenter a fide vindicantes. Sed tamen quoniam hic directe non rationis sed fidei natura in tuto ponenda est, rem sub alio adspectu breviter tractandam aggredimur.

195. Sic igitur propositam thesim evincimus: *fides* ex dictis est assensus liber quem praebet intellectus divina gratia praeventus et adjutus, ex imperio voluntatis a gratia item excitatae, veritatibus divinitus revelatis ob Dei ipsius revelantis auctoritatem; quo fit, ut fides plane supernaturalis sit 1. *ex principio* eam gignente, nempe ex gratia quae supervenit naturae, quaeque prorsus gratuita est (1); 2. *ex objecto* quod constituitur ab omnibus et solis veritatibus quas Deus homini patefacere dignatus est modo peculiari ab eoque plane distincto quo seipsum in naturae operibus manifestat; 3. *ex motivo*, quod vocant, *formale*, quodque aliud non est aut esse potest quam Dei ipsius revelantis auctoritas, quae includit summam ejus sapientiam, bonitatem ac veracitatem, quibus ipse nec decipi nec decipere potest; 4. *ex fine* demum ad quem datur, qui consistit in supernaturali beatitate, seu in intuitiva Dei visione ac fruitione, ad quam assequendam fide homo praeparatur una cum reliquis virtutibus supernaturalibus, quae ab ea veluti a radice ac fundamento depen-

(1) Haec fidei catholicae doctrina est quae adstruitur adversus pelagianos, uti ostendimus in Tract. *De gratia*, et constat praeterea ex non paucis damnatis propositionibus Baji, praecipue vero prop. 1. 2. 3. 4. 5. 7. 9.

dent (1). Contra vero *ratio* ex qua naturalis scientia acquiritur 1. homini insita est ab ipsa constitutione sua, cum hic natura sua sit ens intelligentia ac ratione maxime praeditum; 2. objecta habet huic intelligentiae plane consentanea sibique propria, id quod a nobis in primo capite pluribus vindicatum est; 3. cognitiones ordinis sui acquirit per exercitium intelligentiae suae; 4. nec tandem se attollit nisi ad abstractivam Dei cognitionem ac naturalem amorem (2). Fides igitur ac ratio, ac proinde scientia natura sua ab invicem toto caelo discriminantur.

196. Rursum: si fides ac scientia essentialiter non distinguerentur, in plura dilaberemur absurda. Etenim 1. quoties peccaremus in scientiam, toties in fidem ipsam peccare dicendi essemus. 2. Homo sine revelatione facultatibus suis naturalibus uti non posset, atque a dono superaddito et adventitio omninoque gratuito scientiae mere naturalis principia unice dimanarent.

197. Accedit quod ecclesia supponat dari infideles negativos seu omni prorsus supernaturali revelatione destitutos. Atqui si isti in omnimoda veritatum metaphysicarum ac moralium ignoratione versarentur, id quod consequitur ex sententia quam refellimus, exleges omnino essent, nec unquam vere peccare possent. Haec autem rationis non minus lumini adversantur quam sanae catholicae doctrinae.

198. Demum id ipsum conficitur conditione revelationis supernaturalis inspecta. Post protoparentum lapsum divino beneficio data est homini revelatio ut in eo re-

(1) Cf. Suarez tract. *De triplici virtute theologica.* tract. *De fide* disp. 1, sect. 1. et 2. necnon Bolgeni *L' economia della fede cristiana.* Brescia 1790. cap. 1, art. XI.

(2) Huc etiam refertur prop. 34. Baji, qui utrumque ordinem confundebat dicens: « Distinctio illa amoris (ac proinde duplicis cognitionis Dei naturalis ac supernaturalis), naturalis quo Deus amatur ut auctor naturae, et gratuiti quo Deus amatur ut beatificator, vana est et commentitia, et ad illudendum sacris litteris, et plurimis veterum testimoniis excogitata. »

pararetur status ille gratuitus supernaturalis justitiae a qua exciderat per peccatum (1). Haec porro revelatio utpote tota objectiva ac superaddita poterat homini dari vel non dari, data vero ab homine conservari poterat aut amitti, uti plures imo plerique eam reipsa amiserunt aut saltem foede corruperunt, quin propterea omnis in iisdem naturalium veritatum cognitio defecerit. Quamvis enim primitiva revelatio, praeter objecta solius ordinis supernaturalis, plura complecteretur, quae natura sua ordinis naturalis sunt, id tamen non *absoluta* necessitate factum est, quasi homo in *physica* fuerit impotentia objecta ejusmodi per se cognoscendi; sed ex divina plane dispensatione, quae hoc pacto hominum plerorumque consuluit sive ingenii tarditati, sive deceptionis facilitati, qua veris saepe falsa intermiscentur, sive impedimentis quibus major hominum pars a profundo veritatis detinetur studio, aliisque demum ejusmodi difficultatibus aut incommodis benigne prospexit: ex quibus omnibus juremerito inferunt theologi *moralem* revelationis necessitatem etiam quoad naturalis ordinis veritates. Ceterum revelatio veritatum presso sensu supernaturalium ea est, quae hominem ex parte objecti ad supernaturalem ordinem elevat, quibusque credendis fide theologica opus est. Cum igitur haec gratuito supervenerit homini, atque ab eo amitti aut respui possit, aperte consequitur eam omnino rationalem transcendere naturam, nec ab ea posse veritates illas sive metaphysicas sive morales pendere, quarum si omnis homini detrahatur cognitio, natura ejus rationalis ac intelligens destruatur necesse

(1) Quum de revelatione homini lapso facta heic disserimus, haud intendimus excludere revelationem quae facta homini fuerit ante peccatum. Certum enim est Deum se modo supernaturali manifestasse homini innocenti, cumque fuisse allocutum; sed cum illa revelatio non sit ad propositum nostrum, ideo coarctavimus sermonem nostrum ad revelationem homini datam post lapsum, quia haec sola spectat ad ordinem reparationis humanae de quo disserimus.

*

est. Veritates proinde supernaturales homo *credit*, naturales autem *cognoscit etiam*, aut saltem cognoscere potest.

199. Uberrima tum sacrarum Litterarnm, tum patrum auctoritate haec firmare possemus: ast haec jam a nobis praeoccupata fuerunt in superiore capite; ne proinde actum agamus ad ea loca remittimus. Ob eamdem plane rationem, atque ut brevitati studeamus, difficultates quae in hanc thesim urgeri possent, omittimus. Eae quippe in illas fere reciderent, quae propositae in cit: capite fuerunt, ac satis abunde ibidem solutae.

PROPOSITIO II.

Licet motiva credibilitatis extrinsecam pariant objectorum fidei evidentiam, numquam tamen constituere possunt motivum formale actus fidei

200. Eos impetit propositio, qui perperam praerequisitam motivorum credibilitatis cognitionem et persuasionem ad prudentem praebendum fidei assensum cum fide ipsa confundunt, ejusque *formali* motivo, quasi nempe fides ipsa in se spectata in extrinsecam illam objectorum evidentiam resolveretur, aut *formale* motivum actus fidei ab eadem evidentia constitueretur. Porro toto caelo istos a vera fidei notione abludere facile colligitur ex iis quae in praecedenti propositione de *principio*, *effectu*, *motivo formali* ac *fine* fidei theologicae disseruimus.

201. Etenim cum actus fidei debeat necessario, et ab intrinseco *supernaturalis* esse, fieri numquam potest ut constituatur aut eliciatur tanquam ex principio *formali* ab evidentia motivorum credibilitatis, quae ex se tota naturalis est, et naturalem parit certitudinem aut persuasionem.

202. Insuper actus fidei talis est, ut infallibilem ob-

jectivamque certitudinem secum ferat, quae naturalem quamvis superet certitudinem. Iam vero ejusmodi certitudo fructus esse nequit humanae cujuscumque disquisitionis, aut industriae, sed nonnisi a divina gratia, seu principio supernaturali produci in nobis potest, innitique prorsus auctoritati debet divinae.

203. Huc accedit, quod ejusmodi credibilitatis motiva, quaecumque demum sint, nonnisi extrinsecam evidentiam, ut innuimus, efficere queant; actus vero fidei feratur in objecta, quae non intrinseca modo evidentia destituta sunt, sed sunt nobis obscura ac rationi nostrae impervia, cum eam excedant, cujusmodi sunt mysteria, et objecta spei nostrae, quae in futura scilicet expectatione consistunt. Qua de causa fides ab Apostolo definita est, *sperandarum substantia* (gr. ὑπόστασις) *rerum, argumentum non apparentium*; quibus propterea intellectus noster firmiter assentire debet eisque adhaerescere perinde ac si intrinsecam ipsorum evidentiam haberet, eaque intuitive cerneret.

204. Demum, si fides theologica, de qua disserimus, resolveretur in evidentiam motivorum credibilitatis tanquam in *formale* motivum, conceptus ipse fidei theologicae destrueretur; siquidem in principium humanum ac naturale resolveretur; ac fides esset prorsus philosophica ac rationalis; hinc jure merito rationalismi neoterica schola quam impugnamus, accusata est, quin unquam ab ejusmodi accusatione se liberare potuerit. *Credere sicut oportet* non amplius donum Dei esset, secus ac definitum fuerit ab Arausicana synodo; sed esset in cujusvis hominis docti aut philosophi potestate eam sibi propriis viribus comparare, prout pelagiani haeretici, ac semipelagiani effutierunt.

205. Quae cum ita se habeant, concludamus necesse est, fidem theologicam resolvi in Dei gratiam tanquam in *principium* suum, et in auctoritatem Dei revelantis

tanquam in suum motivum *formale* seu in totam et *adaequatam* rationem cur credatur; numquam vero in evidentiam motivorum credibilitatis quae fidei extrinseca sunt, ac solum praerequisita; quae *varia* pro diversis hominibus esse possunt; quaeque demum *absolute* necessaria non sunt, cum fieri queat ut sine illis vera possit fides haberi, ut identidem contingit, in rudioribus praesertim, qui ejusmodi motivorum examinis saltem accuratioris incapaces plerumque sunt, quibusque gratia supplere potest ac supplet.

DIFFICULTATES

206. Obj. 1. Fides est quidam status in nobis existens quo persuasi sumus de realitate objectiva rei cognitae, et in quo constituimur aut per *necessarium tenere pro vero rationis theoreticae*, aut per *necessarium admittere pro vero rationis practicae*, quaecumque demum sit *causa* seu *motivum* ex quo status ejusmodi in nobis producatur: unde sublimi mentis intuitu Apostolus affirmat: « Fides est sperandarum *substantia* (id est *realitas*) rerum, argumentum non apparentium (1). » 2. Ergo fides omnis natura sua *rationalis* est, quippe quae ex necessitate vel *physica* vel *morali rationis* enascitur, atque hinc fides ipsa in divinam revelationem quae una ex *formis* seu *speciebus* fidei est, atque speciale suum *credendi*

(1) Ita Hermes in *Introd. Phil.* §. 44. Cf. quae superius diximus. Magnifica porro habet Hermesius de hac rationis *fide*, quae nobis sola *realitatem objectivam* tutatur, sive objectum sit *rationale* sive *supernaturale*, et quodcumque sit *motivum* unde procedit, nempe aut sensus intimus, aut sensus externus, aut ratio, aut auctoritas vel humana vel divina etc. Hinc juxta haec varia motiva exurgunt totidem *species* seu *formae* diversae fidei. Itaque Hermesius in hac sua definitione fidem ipsam *theologicam* comprehendit, ut patet etiam ex verbis Apostoli, quae allegat; imo acerbe theologos omnes carpit ob communem fidei definitionem, asseritque eos qui *fidem* ad auctoritatem coarctant, ejus naturam plane destruere!

motivum in *divina auctoritate* (1) habet, resolvitur in necessarium actum rationis sive *tenendi* sive *admittendi pro vero* omne id quod uti revelatum proponitur. 3. Certe rationalis *demonstratio* est verae *fidei radix* (2), seu generatrix; at vero in quodnam fides debet ultimato resolvi nisi in illud a quo suam *genesim* agnoscit? 4. In hoc porro humilitas fidei consistit, quod admittat ea, *quae non videt*, hanc solam ob causam, quia *ratio id postulat*, ac proinde quia homo se *totum tradit rationi* (3). 5. Necessaria utique est gratia; sed ad quam fidem? Ad eam nempe quae *efficax* est, quae *tantum vere theologica* est, quae *nos attollit* supra *terrestres res*, *quam sequitur perfecta et libera voluntas diligendi Deum nosque ad perfectum ducit legis et spiritus supra carnem dominium* (4). 6. Demum credendi motiva, cujusmodi sunt e. g. miracula, cuinam auctoritati innituntur nisi humanae? Ergo cum ipsa nos per-

(1) Adnota in hermesiana schola *auctoritatem Dei revelantis* vocari *motivum credibilitatis*. Ita auctor libri *Acta Hermesiana* p. 61. Hoc ipsum hausit ex eadem schola Baltzerius. Vid. op. cit. fasc. 1, p. 89.

(2) *Intr. Phil.* praef. p. XVII. « Falsum est, dicit Hermesius, quod inter humilem fidem et *demostrationem* dubia studiose conquirentem . . . adsit oppositio: e contra *ista dubia conquirens demonstratio, radix et conditio est piae fidei.* » Sed neque hic sistit Hermesius: nam non ad veritatem fidei generatim, sed ad *singula objecta* fidei requirit tanquam fidei *radicem* idest *conditionem sine qua non*, hanc ipsam demonstrationem. « Distinctio *objectorum* fidei, et demum examen *rei* propositae est ergo juxta vestrum proprium judicium (loquitur Hermesius adversariis suis) requisita ad piam fidem possibilem reddendam. Sed quinam poteritis aut audebitis acquiescere *uni* rei propositae, atque *alteri* nequaquam, ac consequenter objectum *unum* admittere, *alterum* vero repudiare, quin hanc electionem vestram ope severae *demonstrationis* rectam ostenderitis? » Ibid.

(3) Ita Hermes *Introd. Phil.* praef. p. XVIII. En verba Hermesii: « Non in hoc quod credatur sine *praevia demonstratione*, sed in hoc consistit humilitas fidei quod assumatur illud quod non videtur *solum propterea quia ratio exigit* illam *admissionem* et quod ratio talem admissionem exigat, id ostendit *praecedens demonstratio*. Ista *traditio* (*Hingebung*) *sui ipsius ductui rationis*, quae in cogitatione et in actione credentis se prodit (sive quod ejus fides habeat *pro objecto rem religionis*, sive quidquid aliud) non est tenuis abnegatio jurium nostrae sensualis naturae etc. »

(4) Ita idem A. in *Theol. dogm.* III, pag. 469-471.

moveant ad assentiendum fidei, patet fidem ultimato in humanam resolvi auctoritatem. Quod si contendas illa divinae auctoritati niti, ecclesiae scilicet infallibilis, quae illorum factorum veritatem testatur, necessario in circulum prolaberis, quo veritas et infallibilitas ecclesiae per miracula probaretur, veritas autem miraculorum per infallibilitatem ecclesiae; quo nil absurdius. Ergo.

207. Resp. Ad 1. *D.* Juxta placitum Hermesii, *C.* juxta theologos ac philosophos saniores omnes *N.* Jam utique improbavimus conatum istud philosophicum Hermesii, *scientiam* et *auctoritatem*, evidentiam *intrinsecam* et *extrinsecam*, *immediatam* et *mediatam*, *visionem intellectualem* et proprie dictam *fidem* ad unum principium revocandi, nimirum ad *fidem rationalem* quae juxta varium motivum distinguitur ab illo in *necessariam* et *liberam*. Haec neoterica fidei notio nil facit, nisi *verae fidei* divinae naturam permiscere cum scientia, eamque proinde totam *rationalem* reddere (1). Id probat ipse hermesianus abusus auctoritatis Apostoli. Nam praeterquamquod ὑπόστασις seu *substantia* vertitur ab Hermesio *realitas*, quum Apostolus ea voce significaverit subsistentiam, basim, fundamentum rerum sperandarum, ut liquet ex orationis serie, ex aliis ejusdem locis ubi eandem vocem usurpat, atque ex patrum et interpretum catholicorum expositione (2); num eam definitionem generaliori illi fidei *rationali* ab Hermesio invectae unquam aptare cogitavit Apostolus? Num Apostolus non de ea tantum fide locutus est, quae est *ex auditu*, quaeque in divina auctoritate revelante unicum suum habet fundamentum?

208. Ad 2. *N.* Heic enim omnes verae fidei notiones pervertuntur. Siquidem 1. assensus quem intellectus

(1) Cf. quae in *Praenotand.* jam monuimus num. 28.

(2) Cf. Estium in hunc loc. ubi copiosissime et erudite totum hunc Apostoli textum exponit et evolvit.

a gratia praeventus et adjutus, ex imperio voluntatis a gratia item excitatae, praebet fidei objectis ob *solam auctoritatem* Dei revelantis permiscetur cum praerequisitis, seu cognitione illa quae *ordinarie* hunc debet praecedere assensum, ut prudenter praestetur. Haec porro cognitio *extrinseca* prorsus est, ut diximus, actui fidei theologicae, neque *absoluta* necessitate ad illum requiritur; est tota praeterea naturalis, ac humana industria comparari potest; proinde numquam eam appellaveris actum fidei, aut recte dixeris illi inniti actum fidei supernaturalis, quin incidas in doctrinam uti haereticam ab ecclesia damnatam (1). 2. Persuasio realitatis objectorum fidei in ista sententia proveniret *efficienter* ac *formaliter*, ut cum schola loquamur, sive ex *ratione theoretica*, sive saltem ex *ratione practica*, cum tamen illa ex Dei gratia velut *principio suo* et ex auctoritate Dei revelantis uti adaequato *motivo formali*, suam genesim unice habeat. 3. Hinc auctoritatem Dei revelantis vocare *motivum credibilitatis*, est *motivum* unicum *formale intrinsecum*, ob quod credimus, confundere cum extrinsecis adminiculis seu praerequisitis, quae suadent credendum esse, Deum hoc in casu esse locutum, quaeque diversa pro diversis hominibus et multiplicia esse possunt.

209. Ad 3. *D.* Si talis esset relatio demonstrationis praeviae ad actum fidei, *C.* si secus *N.* Certe consequentia sua veluti sponte descendit ex praemissa illa hermesiana, qua demonstratio constituitur veluti fundamentum et *radix fidei.* Sed quis theologus catholicus hoc ferat? Num actus fidei est illatio syllogistica quae sequitur necessario ex praemissis? Absit. Adde absurditatem illius affirmationis ex eo etiam nomine, quod nonnisi ex *demonstratione* fides pia gigni statuitur, cum nonnisi *propositio sufficiens* ac *motivum* credendi requiratur, quod

(1) Huc enim spectat can. III, sess. VI. conc. Trid.

varium pro variis individuis esse potest; ac nulla praeterea ratio habetur de habitu fidei per baptismum infuso, in iis qui in christiana religione nascuntur, quo fit ut sine *demonstratione*, et tamen rationabili obsequio credant, ac pie firmiterque credant (1).

210. Ad *D*. In sensu hermesiano, *C*. in sensu vere catholico *N*. Admittimus certe hominem ratione ipsa duci ad credendum, eo sensu nempe quod ratio non crederet, nisi cognosceret esse credendum, ut loquitur s.Thomas: sed hoc non probat nisi necessitatem adminiculorum, seu praerequisitorum ad actum fidei de quibus hactenus. Nimirum necessaria est propositio sufficiens fidei, necessarium extrinsecum aliquod evidens motivum credibilitatis, aut saltem quod gratia suppleat in rudioribus intellectibus quidquid desit ex parte evidentiae hujus extrinseci motivi. Sed dum aliquis *actu credit* non sese *rationi totum* tradit, quia secus mere rationalis fidei actum eliceret; sed se totum divinae infallibili auctoritati ut revelanti tradit atque committit, rebusque ejus nomine propositis licet in se obscuris atque humanum captum excedentibus inhaeret, tum assensu plenissimo intellectus, tum adhaesione firmissima voluntatis: id quod fieri non potest nisi divinae gratiae afflatu intellectum illustrante ac voluntatem hominis permovente.

211. Ad 5. *N*. Ecquis umquam catholicus dixerit ad solam fidem *efficacem* gratiam necessariam esse? Numquid non vera fides erit, *fides mortua* qualis in peccatoribus reperitur? Numquid non erit donum Dei ac proinde ex gratia proveniens? Quid dicemus de illis omnibus, quae fidei actum praecedunt, quibus scilicet Deus cor homi-

(1) Cf. quae scripsimus in tract. *De baptismo* cap. IV, prop. II. Id vero non officit quominus etiam in credentibus motiva ipsa credibilitatis ad fidem roborandam inserviant. Hoc sensu ajebat Augustinus. « Tenet me in Ecclesia consensus omnium populorum, tenet me veritas miraculorum etc. » *In Ep. Fundam.* cap. 4.

nis pulsat, movet et inclinat (1)? Confunditur igitur in allegatis verbis fides *vera* cum fide *viva* informata a charitate; at haec duo valde inter se differunt, ut theologis omnibus notum est (2).

(1) Sane quoties non solum infideles verum etiam peccatores tanguntur hujusmodi gratiis actualibus, eisdemque resistunt? Quoties saltem illis permoventur ad orandum, ad resistendum cupiditatibus quin tamen se omnino liberent a statu peccati? Numquid isti actus, siquidem his gratiis peccatores obsequantur, aliique ejusmodi non erunt salutares, ac proinde virtute actualis gratiae eliciti? Nisi hoc diceremus, in propositiones incideremus quesnellianas atque bajanas ab ecclesia proscriptas.

(2) Hic praestat in medium adducere verba ipsa Helvenichii qui in op. cit. p. 105 seq. dum contendit liberare Hermesium a pelagianismi aut semipelagianismi macula haec scribit: « Omnis quaestio de gratiae *actualis* quam theologi vocant, necessitate, referenda est *ad salutis operationem*. Operamur autem salutem, si lex spiritualis carnali superior facta in nobis est, idque tam firme et constanter, ut omnes et appetitiones et actiones nostras dirigat ad honesta (moraliter bona) perficienda, hoc est, eo dirigat, ut et velimus omnia, quae vult Deus, et fugiamus omnia, quae ab ipso aliena sunt, atque hoc modo, servantes mandata divina nosque ad similitudinem Dei plane conformantes disponamur et apti fiamus ad adipiscendam salutem seu beatitatem aeternam. Ex his jam facile apparet, quid per *actus salutares*, itemque per *opera salutaria* intelligendum sit. Videlicet actus salutaris is est, quo sive *proxime* sive *remote* efficitur, ut lex spiritualis superior fiat vel etiam superior maneat, majoremque vim accipiat, atque ita disponat nos ad salutem. His propositis definitionibus Hermesius primum generatim demonstrat (p. 449 seqq.) gratiam actualem, supernaturalem et internam etiam justificatis omnino necessariam esse ad salutem operandam, et quidem eo modo, ut haec salutis operatio sine gratia illa neque inchoari, neque continuari, neque perfici queat, id est, ut lex spiritualis sine gratia illa neque impetrare principatum, neque constanter obtinere, et exercere possit. » Porro ut patet juxta Hermesii hermesianorumque istorum de gratia theoriam, 1. gratia solum afficeret *voluntatem* non autem *intellectum*; ast gratia quae necessaria est ad fidem, *etiam* intellectum, imo potissime afficere debet, cum fidei actus proprie ad assensum intellectus pertineat, quae firmam in eo ac supernaturalem certitudinem persuasionemque gignat; 2. confunditur hic et ubique ab his auctoribus gratia quae *elevationis* dicitur cum gratia *medicinali* seu reparationis; 3. juxta hanc theoriam, Adae in statu innocentiae in quo nullam ille concupiscentiae luctam experiebatur aut alia impedimenta, gratia ad credendum *salutariter* non fuisset necessaria; 4. demum, ut cetera praetermittamus, quid sibi volunt ille principatus *superior*, lex illa spiritualis quae *superior* fieri debent *carnali* etc. de quibus hic constanter sermo est ad mentem Hermesii? Illud vero maxime adnotandum est quod auctor iste p. 68. reprehendit cl. D. Liebermann eo quod dixerit « quamvis *fidei nostrae assensus uni nitatur auctoritati divinae*, et *propria fidei causa sit interior Dei afflatus*, qua movemur ad assentiendum Deo, requiruntur tamen externa adminicula etc. » En porro censuram herme-

212. Ad 6. *D.* Credendi motiva prout praerequisitum, praeambulum, aut conditionem denotant ad prudenter assentiendum revelationi tanquam divinitus datae, innituntur auctoritati humanae, *C.* in illa resolvitur fides nostra tanquam in motivum adaequatum *formale N.* Nisi enim gratia accedat, qua permoveamur ad actum fidei supernaturalis eliciendum, numquam in istum erumperemus; persuasio autem aut convictio quae in nobis gignitur ex evidentia motivorum illorum tota naturalis est, nec ad actum fidei spectat, multo vero minus motivum ejus *formale* constituit.

213. Quo praejacto fundamento, jam evanescunt quae adjiciuntur tum de fide in vera miracula ob auctoritatem humanam, aut auctoritatem ecclesiae, tum de circuli vitiosi labyrintho. Etenim juxta analysin fidei ex principiis a nobis constitutis, nos prius perducimur per motiva credibilitatis tanquam praeambula et praerequisita in certam cognitionem verae Christi ecclesiae (1), quae est fidei regula proxima; deinde per Dei gratiam elicimus actum fidei de vera ecclesia et infallibili ejusdem auctoritate; ab ecclesia accipimus Scripturam et Traditionem, objecta denique reliqua fidei, quae in eisdem continentur. Falsum propterea est nos credere, fide scilicet divina, ecclesiae ob motiva credibilitatis; falsum nos ab ecclesia certiores fieri de veritate ac divinitate miraculorum; falsum denique fidem nostram inniti auctoritati humanae (2).

sianam « Nam quod credendi actum suspensum facit (Liebermann) ab *auctoritate divina* et propriam fidei causam in *interiore quodam Dei afflatu* positam esse declarat, in eo scilicet a se ipso desciscit, et aut *fallaciter agere*, aut *parum considerate* judicandus est. » Itane in Hermesii schola concipitur natura fidei divinae?

(1) Id autem vel *explicite* vel *implicite* contingere potest, ut opportune adnotat Greg. de Valentia, qui ostendit praeterea, cum *motivum* seu *inductivum* ad credendum non *unum* sed *varium* sit, propositionem tamen infallibilem ecclesiae, esse *conditionem necessariam* et quidem *unam* pro omnibus, quia fides *una* est. Cf. *De fide* Disput. 1, quaest. 1, punct. 4.

(2) Cf. Bolgeni op. cit. *L'economia della fede* cap. I, art. x. item Suarezium *De fide*, diss. III, sect. I, num. 5.

PROPOSITIO III.

Demonstratio cujus capax est veritas christianae fidei, aut motivum quodcumque credibilitatis non officit libertati illi qua voluntas actum fidei imperare debet

214. Est adversus eos qui autumant, quod si vera detur christianae fidei demonstratio, assensus qui ex ea promanat, jam liber non sit sed plane necessarius, ex quo inferunt positivam de veritate christianae fidei demonstrationem admitti non posse, quin fidei naturae ac merito derogetur, ac quaecumque motiva credibilitatis posse tantum *obices removere* ut credatur, non vero persuasionem ullam inducere, quod credendum sit.

215. Ut igitur ad rem ipsam accedamus; quamvis admitteretur proprium scientificae demonstrationis esse, ut necessario ad assentiendum cogat intellectum, talem nihilo secius vim illa non habet, nisi cum evidentia demonstrationis circa *objectum* ipsum *immediate* ac *intrinsece* versatur, non item vero cum solum ejusdem afficit credibilitatem (1). Porro demonstratio quae de fidei veritate in genere fit, aut de fidei articulis etiam singillatim, minime *immediatam* seu *intrinsecam* evidentiam obiectorum fidei attingit, sed *extrinsecam* tantum atque *mediatam*, eorum videlicet *credibilitatem*, ac propterea intellectum ad assensum praebendum haudquaquam per se cogere valet.

216. Hoc autem luculentius adhuc firmatur ex eo quod hic agatur de ejusmodi demonstratione, quae non parit per se evidentiam *metaphysicam*, quamvis in eam quan-

(1) Duo haec ab invicem discriminanda sunt, cum alia sit *evidentia rei*, alia *evidentia credibilitatis*, ut scite animadvertit Suarez l. c. sect. VII, n. 2. item sect. V, n. 6 seqq. Cf. etiam *Praenotanda nostr*, n. 24.

doque resolvi possit per principia, ut ajunt, *reflexa* (1). Ceterum evidentia quae haberi potest per motivorum credibilitatem non est, nisi plerumque *moralis*, aut interdum *physica*, pro iis nempe qui signa ac prodigia oculis suis usurparunt. Moralis porro evidentia ex morali certitudine exurgens, pendet, uti alias adnotavimus, ex accurata consideratione plurium factorum contingentium, in qua proinde haud parum valet dispositio ipsa subjecti animum ad rem sedulo applicantis, ac rationum vim rite percipientis (2). Quod si quis signum aliquod suis sensibus immediate percipit, certitudinem quidem ac evidentiam *physicam* factorum illorum acquirit; non ea tamen evidentia videt nexum qui intercedit inter facta illa ac Deum revelantem, neque videt revelata objecta quae inevidentia omnino ac obscura manent. Accedit quod assensus objectis fidei divinae praestandus longe firmior sit ac difficilior proinde quocumque naturali assensu. Cum igitur tota evidentia aut certitudo quae ex fidei extrinseca demonstratione oritur, talis profecto non sit, quae necessario intellectum ad assensum praebendum pertrahat, voluntatis est ejusmodi assensum intellectui imperare; siquidem sola evidentia metaphysica, uti animadvertimus, ea est quae immediate rapit intellectum ad assentiendum. Quapropter licet metaphysice evidens sit Deum esse summe veracem, imo veritatem ipsam, quae proinde nec falli nec fallere potest; licet etiam metaphysice evidens sit Deo revelanti fidem esse adjungendam; nihilominus utrum Deus sit reipsa locutus, hoc illudve revelaverit, nobis non constat nisi per motiva credibilitatis, quae cum possint semper obnoxia esse non paucis neque exiguis difficultatibus, uti ex illorum inspectione et consideratione planum fit, voluntatem etiam rite ad ve-

(1) Recolantur quae scripsimus in tract. *De vera relig.* p. 1, cap. III, n. 174 seq.

(2) Cf. *Praenotand.* num. 27. et quae paulo ante jam diximus.

ritatem dispositam requirunt (1). Exinde idcirco sequitur haud esse necessarium posse *physice* et absolute ejusmodi assensum praebere.

217. Sane experientia jugis id apertissime ostendit. Atque ut ex ipsis sacris litteris auspicemur, pharisaei certe conspexerunt miracula Christi, nec illa sunt inficiati; immovero quandoque admirati sunt; potuissent propterea ac debuissent Christo credere (2); attamen: « Pontifices et pharisaei dicebant: quid facimus, quia hic homo multa signa facit (3)? »; cum praeterea ad confirmandam divinam Christi missionem Petrus et Joannes insigne ac publicum patrassent miraculum, iterum iidem dicebant: « Quid faciemus hominibus istis? Quoniam quidem notum signum factum est per eos, omnibus habitantibus Hierusalem: manifestum est, et non possumus negare (4) » nec tamen assensum praebuerunt; nempe, ut loquitur s. Augustinus: « collegerunt Pontifices et pharisaei concilium et dicebant, quid facimus? nec tamen dicebant, credamus (5). » Plures nihilominus melius dispositi crediderunt in Christum « videntes signa ejus quae faciebat (6). » Quod si ita se gerebant illi ipsi qui spectatores fuerunt miraculorum Christi et apostolorum, quanto magis possunt cohibere assensum ii quibus miracula non constant nisi per auctoritatem historicam? Id ipsum dic de credibilitatis motivis reliquis, de vaticiniis eventu comprobatis, de doctrinae excellentia, de martyrum testimonio, de propagationis modo christianae seu potius catholicae religionis, deque ejusdem inter tot conflictus conservatione, aliisque ejusmodi. Ex quo inferunt theologi

(1) Satis est oculos conjicere in difficultates quas attulimus adversus argumenta quibus ostendimus dari notas divinae ac supernaturalis revelationis in tract. cit. *De vera relig.* cap. III, et adversus ea argumenta quibus adstruximus existentiam ejusdem revelationis ibid. cap. V.

(2) Cf. Luc. V, 24-26. Jo. X, 25. et alibi passim.

(3) Jo. XI, 47.

(4) Act. IV, 16.

(5) Tract. XLIX. in Jo. n. 26.

(6) Jo. II, 23. III, 2. XI, 45. etc.

praeter evidentiam credibilitatis ad praebendum assensum fidei veluti divinae, opus esse interiori gratiae subsidio, quo cor docile efficiatur, alioquin illa non obstante credibilitatis evidentia, homines non assentiuntur.

218. Quare optime s. Thomas in quaestione: « Utrum credere sit meritorium, » cum sibi objecisset: « Ille qui assentit alicui rei, credendo, aut habet causam sufficienter inducentem ipsum ad credendum, aut non. Si habet sufficiens inductivum ad credendum, non videtur hoc ei esse meritorium, quia non est ei jam liberum credere et non credere. Si autem non habet sufficiens inductivum ad credendum, levitatis est credere, secundum illud (Eccle XIX. 4.): *qui cito credit, levis est corde*; et sic non videtur esse meritorium. Ergo credere, nullo modo est meritorium ». Cum haec, inquam, sibi objecisset s. Doctor, ita respondet: « ad tertium, dicendum quod ille qui credit, habet sufficiens inductivum ad credendum. Inducitur enim auctoritate divinae doctrinae miraculis confirmatae: et quod plus est, interiori instinctu Dei invitantis. Unde non leviter credit. Tamen non habet sufficiens inductivum ad sciendum; et ideo non tollitur ratio meriti (1). » Quibus breviter, ut solet, complexus est quae nos fusius exposuimus (2).

219. Concludamus igitur, demonstrationem cujus capax est veritas fidei, aut motivum quodcumque credibilitatis non officere libertati illi, qua voluntas actum fidei imperare debet, prout ostendendum nobis proposuimus.

(1) 2. 2. q. 2. ar. 9. ad 3. Paulo aliter leguntur haec verba in ed. Rom. 1586.

(2) Cf. Suarez *De fide* diss. IV, sect. V, num. 6. ubi inter cetera scribit: « Dico in primis, hanc evidentiam (credibilitatis) non impedire actum fidei circa res sic credibiles, quia semper fides retinet suam majorem certitudinem ac perfectionem: nam in superioribus dictum est, etiam evidentiam veritatis, si sit inferioris ordinis, non impedire verum actum fidei ejusdem veritatis: ergo multo minus impediet evidentia credibilitatis, quae semper relinquit obscuram veritatem ipsam. »

DIFFICULTATES

220. Obj. Nullatenus consistere potest actus fidei liber cum objecto evidenter cognito. 1. Evidentia enim, ipso Suaresio fatente, cogit *convictionem* (1); jam vero idem dici debet de evidentia quae versatur circa credibilitatis motiva. Nam si evidentia cogit invincibiliter convictionem circa objectum evidenter cognitum, non minus eam coget circa motiva credibilitatis evidenter cognita; ideo nullo modo potest esse liber assensus qui exinde emittitur, nec propterea meritorius. 2. Deinde qua ratione fides, seu fidei objectum possit esse evidenter credibile concipi nequit; siquidem vel aliquid evidenter credibile dicitur ob fidem humanam seu naturalem, qua quis cognoscit motiva credibilitatis esse in se evidentia, vel ob fidem divinam. Porro si primum adstruitur, actus qui eliceretur, esset fidei tantum humanae, qualis nempe de aliis etiam humanis objectis naturaliter habetur. Repugnat autem posterius, quia quod aliquid sit evidenter credibile fide divina nequit supponi, cum hoc donum sit internum, quod proinde esse nequit evidenter credibile. Ergo.

221. Resp. *D.* Objecto cognito sub ratione *evidentis in se C.* sub ratione *credibilis. N.* Et pariter ad 1. prob. *D.* evidentia objecti intuitive cogniti cogit intellectum, *Tr.* vel *C.* evidentia credibilitatis *N.* Jam adnotavimus diversa omnino ratione disserendum esse de evidentia, aut de cognitione evidenti metaphysica, et intuitiva qualis ex. gr. est illa principiorum seu axiomatum; et de cognitione moraliter evidenti, aut etiam, si cum Suaresio loqui velimus, de mere abstractiva et scientifica (2). Si

(1) Disp. VI, sect. 8.

(2) Etenim prima est *immediata* quae consistit in intuitione principiorum quae ferunt secum evidentiam immediatam e. g. totum est majus sua parte; impossibile est

de priore sermo sit, facile damus illam extorquere necessario assensum intellectus nostri, neque in his liberum esse hominis assensum, sub quo respectu Suaresius affirmat solam evidentiam cogere intellectum posse (1). Si vero de posteriore loquamur, negamus talem esse ejusmodi evidentiam, ut necessario, nempe necessitate absoluta, et *physica*, praesertim in rebus fidei divinae, ei sit adhaerendum; in hoc enim intellectus influxui voluntatis haud parum subest, quae si rite disposita non sit, ac veritatem oppugnare velit, potest facilius lumen intellectus obscurare, ac ad assensum negandum pertrahere Porro posterioris generis est evidentia quam gignunt motiva credibilitatis naturaliter cognita. Exinde, ut diximus, et ex natura objectorum credendorum fluit necessitas gratiae qua permoveantur intellectus et voluntas ad firmiter assentiendum illis ipsis veritatibus, de quarum credibilitate homini evidentia naturali constat (2).

222. Ad 2. Resp. aliquid posse sub diverso respectu aut

idem simul esse et non esse, aliaque id genus multa; contra vero altera, nempe scientifica et abstractiva ea est quae comparatur ope discursus, et ratiocinationis per longam etiam deductionem ex principiis, ac propterea vocatur *mediata*. Cf. Suarez disp. II, sect. 4. num. 9. et disp. III, sect. 9. n. 3 seqq. tum disp. IV, sect. 6. n. 5. et alibi passim.

(1) In primis animadvertendum est, verba Suaresii loc. cit. num. 2. haec esse « Sola evidentia cogit *intellectum*. » Deinde haec verba praecise profert Suaresius inter dubia quae proponit; resolvit vero quaestionem et suam profert sententiam n. 12 et seqq. ubi ponit tres conclusiones quae ibidem videri possunt.

(2) Cf. Suarez disp. IV, sect. 5, n. 6 seq. et disp. VI, sect. 8. n. 11. nec non card. De Lugo in tract. *De virtute fidei divinae* disp. II, sect 1. n. 104. Cujus verba haec sunt: « Objiciunt, quia assensus fidei debet esse liber: quando autem objectum evidenter constat, non assentitur libere intellectus, sed ex necessitate: ergo non erit assensus fidei. Ad hoc facile respondetur ex dictis; actum fidei semper esse liberum, quia licet aliunde necessitetur intellectus ad assentiendum illi objecto, numquam tamen necessitatur ad credendum illud ex motivo revelationis divinae quod sufficit, ut actus fidei liber sit, non quidem in se, sed in causa, nempe in voluntate imperante, sive sit voluntas imperans solum assensum ad veracitatem, et revelationem, quo assensu stante necessitetur intellectus ad credendum objectum revelatum propter divinam auctoritatem, sive requiratur etiam voluntas alia imperans alium assensum praeter assensum praemissum. »

naturale esse aut supernaturale; naturale prout *cognitum*, supernaturale prout *creditum*. Naturalis igitur erit actus si judicium intellectus quod voluntatem praecedit potest elici ac reipsa elicitur vi naturalis ratiocinationis, aut cognitionis signorum, quae efficiunt illa objecta evidenter credibilia; supernaturalis autem erit, si illustratione et inspiratione Spiritus S. superveniente perfundatur intellectus permoveaturque voluntas ad actum fidei eliciendum circa illud ipsum objectum quod erat naturaliter cognitum ut quis credere possit *sicut oportet* juxta catholicam doctrinam (1). Uti enim animadvertit Suarez, supernaturalis illa superveniens illustratio intellectus quae praecedit voluntatem credendi, non est necessaria ad judicium credibilitatis efformandum, sed solum praerequiritur propter supernaturalem actum (2). Hac ratione omnia rite componuntur quae videntur sibi invicem adversari; siquidem ex una parte judicium quod fit ab intellectu ob motiva naturaliter cognita, naturale *quoad suam substantiam est*; ex altera parte ob superveniens gratiae subsidium fit supernaturale *ratione modi*, quo elevatur, et movet supernaturaliter voluntatem, ut imperet assensum supernaturalem intellectui circa fidei objecta. Haec planiora adhuc fient ex insequente propositione.

PROPOSITIO IV.

Potest de uno eodemque objecto haberi simul scientia ac fides

223. Eosdem perstringit propositio adversarios quos superiore propositione adorti sumus, qui verentur ne fides penitus pereat aut saltem debilitetur per scientiam,

(1) Cf. Suarez disp. VI, sect. 8. n. 18. (2) Ibid. n. 12. 13. 14.

verenturque propterea ne si ulla detur demonstratio circa aliquid eorum quae fides docet, haec e medio tollatur aut detrimentum capiat. Perperam autem eos ita sentire sic luculenter ostendimus.

224. Ex dictis in prima ac secunda propositione distincta prorsus ab invicem sunt fidei ac scientiae principia; scientia enim innititur principiis naturaliter cognitis, fides vero auctoritati innititur Dei revelantis, quae constituit propterea motivum seu objectum formale ipsius fidei. Cum igitur revelatio non solum complectatur ea quae captum rationis nostrae superant, verum etiam veritates quae naturalis ordinis sunt, adeoque absolute rationis nostrae aciem minime excedunt, consequens est posse ex diversis principiis idem objectum cognosci, seu quod idem est, posse fidem ac scientiam in eodem subjecto de eadem re simul amice consistere seu de uno eodemque objecto simul scientiam ac fidem haberi (1).

225. Sic possumus sola ratione duce cognoscere e. g. Deum existere, unum esse, pluribusque iisque infinitis attributis esse praeditum, quae necessario competere debent primo enti, causae necessariae, aeternae, independenti ac existenti necessitate naturae suae, seu enti quo nihil majus nihilque melius excogitari potest. At haec ipsa ex divina novimus revelatione. Idem dic de animorum immortalitate, ac libertate, de praemiis aut poenis quae pro meritorum diversitate nos manent in altera vita, aliisque ejusmodi non paucis veritatibus quas et fide tenemus et ratione etiam cognoscimus ac demonstramus. Alioquin nisi hoc admittatur, sequeretur, hominem, quo doctior evadit eo magis de fide amittere, cum tamen ab experientia contrarium constet (2).

(1) Cf. quae scribit Estius in cap. XI. epist. ad hebr. in v. 1.

(2) Huc refertur quod scribit Apostolus: « Accedentem ad Deum opor-

Si quidem conspicimus viros doctissimos symbolum fidei profiteri, quamvis Deum et quidem unicum et omnipotentem esse, coeli terraeque conditorem etiam demonstratione per principia rationis cognoscant. Melior praeterea dicenda foret in adversariorum hypothesi rudiorum quam doctorum conditio; quod nemo nisi absurde affirmaverit.

226. Quapropter comperimus illos eosdemque ecclesiae patres ac doctores, qui plures easque solidissimas dederunt de Dei existentia ejusque attributorum demonstrationes, ut veritates ceteras silentio praetereamas, inculcare fidei necessitatem in illas easdemque veritates a Deo revelatas. Etenim s. Cyrillus Hierosolym. in catech. IV. adstruit necessitatem credendi in Deum, ejusque attributa fide tenendi, e. g. potentiam, sapientiam, libertatem etc. (1), quae tamen per rationem cognosci queunt; sic etiam s. Augustinus, qui op. *de Civitate Dei* docet officium fidei « primum et maximum esse, ut in verum credatur Deum (2) »; et alii passim (3). Hinc eximius Suarez pluribus ostendit posse ab eodem de una eademque veritate haberi simul cognitionem etiam evidentem et fidem (4); et ante ipsum s. Thomas docuit credenda esse quae naturali ratione probari possunt (5).

tet *credere quia est* ». Si accedat quis philosophus ad Deum, quem scientia seu demonstratione cognoscit existere, numquid ut credat debebit amittere aut rejicere scientiam?

(1) Num. IV, V. et VI. edit. Touttei pag. 53. 54. et iterum catech. VI. quae est *De uno Deo*.

(2) Lib. IV, cap. XX.

(3) Uti Ruffinus *in exposit. symboli* n. 4. s. Jo. Chrysost. aliique quos refert Greg. de Valentia in op. citato. Hinc s. Th. 2. 2. q. 2. ar. 4. O. docet necessarium esse homini accipere per modum fidei non solum ea, quae sunt supra rationem, sed etiam ea, quae per rationem cognosci possunt. Cujus doctrinae tres affert rationes, quarum postrema est, « propter certitudinem, ratio enim humana in rebus divinis est multum deficiens . . . Ut ergo esset indubitata et certa cognitio apud homines de Deo; oportuit quod divina eis per modum fidei traderentur quasi a Deo dicta, qui mentiri non potest. »

(4) Disput. III, tota sect. IX.

(5) Ut patet ex textu modo adducto, et praeterea 1. p. q. 1, ar. 6. et 7. et contr. Gent. lib. 1, cap. IV.

227. Sive igitur diversa spectemus principia ex quibus eaedem veritates dimanant, sive earumdem naturam, sive denique sentiendi et agendi rationem quam ecclesiae patres et doctores tenuerunt, patet quod proposuimus, posse videlicet de uno eodemque objecto scientiam simul ac fidem haberi.

DIFFICULTATES

228. Obj. Scientia et fides in eodem subjecto de eadem veritate se invicem excludunt, imo implicat eas posse simul consistere. Nam 1. scientia exposcit cognitionem, eamque saltem in suis principiis intuitivam et evidentem; fides vero in sua notione negationem involvit cognitionis intuitivae ac evidentis; cum autem aliquid ab eodem simul videri et non videri repugnet, repugnat igitur proposita thesis. 2. Adversatur praeterea Scripturae; fides enim ex Apostolo « est sperandarum substantia rerum, argumentum non apparentium (1). » Si non apparent quae fide creduntur, nequeunt hoc ipso esse scita aut visa. 3. Huic auctoritati innixi ecclesiae patres constanter docent fidem de iis esse quae non videntur. Inter ceteros s. Augustinus: « Quid est, inquit, fides, nisi credere quod non vides (2)? » et clarius adhuc fidem ex eo commendat, quia « quod creditur non videtur (3) »; et iterum: « Quod intelligimus, scribit, debemus rationi, quod credimus, auctoritati (4) ». Sic etiam s. Gregorius M. ad ea Christi verba: *Quia vidisti me Thoma, credidisti*, cum fides sit de non apparentibus respondet: « Quia (Thomas) aliud vidit, aliud credidit... Hominem ergo vidit, et Deum confessus est (5) »;

(1) Hebr. XI, 1.
(2) Tract. XL. in Jo. n. 9.
(3) Tract. LXXIX, n. 1.
(4) Lib. *De utilit. credendi* cap. XI, n. 25. superius cit.
(5) Hom. XXVI. *in Evang.* n. 8. opp. edit. Maur. tom. 1.

pro certo sumens non posse idem credi et videri. 4. Horum vestigiis insistens Angelicus Doctor, veluti principium firmum ubique statuit minime posse in eodem subjecto aliquid esse *visum* seu cognitum, et *creditum*; ex innumeris prope locis qui ex ipso afferri possent, iste sufficiat: « Manifestum est, quod imperfectio cognitionis est de ratione fidei; ponitur enim in ejus definitione: *fides* enim est substantia *sperandorum* etc. et sic imperfectio cognitionis est de ratione fidei. Unde manifestum est, *quod fides non potest esse perfecta cognitio, eodem numero manens* (1) », aut etiam apertius: « omnis scientia, scribit, habetur per aliqua principia per se nota, et per consequens visa et ideo oportet quaecumque sunt scita, aliquo modo esse visa. *Non autem est possibile quod idem ab eodem sit visum et creditum.* Potest tamen contingere, ut id quod est visum vel scitum ab uno, sit creditum ab alio (2) ». Qui propterea docet, quod « Deum esse et alia hujusmodi quae per rationem naturalem nota possunt esse de Deo, ut dicitur Rom. 1., *non sunt articuli fidei sed praeambula ad articulos* (3) ». Nec obstat ejusmodi veritates in symbolo contineri; siquidem respondet s. Doctor semper sibi constans: « Ea quae demonstratione probari possunt, inter credenda numerantur, non quia de iis simpliciter sit fides, apud omnes, sed quia praeexiguntur ad ea, quae sunt fidei, et oportet ea saltem per fidem praesupponi ab his, qui eorum demonstrationem non habent (4) ». Ergo.

229. Resp. *N. A.* Ad. 1. prob. *D. min.* Repugnat idem videri et non videri ab eodem subjecto *per eundem actum*, *Tr. per diversos actus N.* Repugnare uti-

(1) 1. 2. q. 67. ar. 3. O.
(2) 2. 2. q. 1. ar. 5. O.
(3) 1. p. q. 2. ar. 2. ad 1.
(4) 2. 2. q. 1, ar. 5. ad 3. Alia plura ejusdem s. Doctoris testimonia cf. apud P. Rozaven op. cit. edit. prim. p. 110. et 130.

que videtur eodem actu quempiam simul videre et credere, seu videre et non videre; ast non est repugnantia seu contradictio quod quis diverso seu distincto actu, itemque per diversum medium aut principium cognoscat et credat. Sic implicat aliquem eodem simul actu pedibus et curru iter facere; si autem diverso aut distincto actu, non item. Jam vero cum alius sit actus, aliudque principium quo aliquis naturali facultate cognoscit seu intuetur, alius autem quo idem fide supernaturali aliquid credit ob divinam auctoritatem, patet minime repugnare sub diverso respectu distinctoque actu quempiam aliquid cognoscere et credere (1). Hoc vero magis in casu nostro pro substrata materia patefit ex eo quod non agatur de visione seu cognitione intuitiva, sed de cognitione et visione abstractiva, qualis per scientiam obtinetur, quaeque proinde capax est firmioris certitudinis aut saltem firmioris adhaesionis intellectus imperatae a voluntate ob Dei auctoritatem, quam habeat adhaesio illa qua intellectus et voluntas in objecto conquiescunt per solam cognitionem quae acquiritur per scientiam (2). Deinde permisceri nequit scientia cum scientiae principiis: principia siquidem utpote per se nota, ac immediatam evidentiam praeseferentia movent necessario intellectum ad assentiendum absque ullo voluntatis influxu, non item vero conclusiones, quae ex iisdem principiis longa saltem deductione trahuntur; in quibus nempe cum talis evidentia, plerumque saltem, haud affulgeat, intellectus non adeo invincibiter cogitur; unde relinquitur voluntati ejusmodi vis, ut illum ex rationum pondere determinare queat ad assensum (3).

230. Ad 2. *D. fides est sperandarum* etc. prout sub-

(1) Cf. De Lugo op. cit. disp. II, sect. 3. n 105 seqq. Item sect. 2. n. n. 66. Cf etiam Vasquez in 3. p.5. Th. disp. LXII, cap. I, n. 5. et disp. LXII, c. IV, n.38. Suarez l.c. n. 119.

(2) Cf. Act. citt. loc. cit. et De Lugo sect. 2.

(3) Cf. Suarez disp. III, sect. 9.

sunt fidei, *C.* prout scientia cognoscuntur *N.* Responsio patet ex dictis; nam si distincto actu ac medio aliquid possit credi et cognosci, sequitur actum cognitionis non adversari actui fidei. Huc accedit scientiam haud nobis praebere *apparentiam* seu cognitionem rerum divinarum prout in se sunt, sed solum, uti diximus, abstractivam, quae proinde illam relinquit obscuritatem quam fides supponit (1).

231. Ad 3. Eadem esto distinctio; quandoquidem eodem sensu loquuntur patres; sane in objectis testimoniis ss. Augustinus et Gregorius M. exponunt naturam fidei, quae in suo conceptu postulat, ut assentiatur auctoritati, secus ac scientiae notio exposcat.

232 Ad effatum autem s. Gregorii M. speciatim adnoto, ipsum rationem eorum habuisse, quae sub sensus cadebant apostoli Thomae, in quibus certo non habetur fides, non autem voluisse excludere fidem illius circa substantiam, quae latebat sub apparentiis, cum citra dubium sit, tum apostolum Thomam, tum apostolos reliquos non minus credidisse in veram Christi humanitatem, cum et hujus veritas fidei articulus sit.

233. Ad 4. *D.* Statuit s. Thomas non posse in eodem subjecto aliquid esse simul visum et creditum in

(1) Huc referuntur quae scribit Estius in cap. XI, v. I. epist. ad Hebr. ubi exponens illud apostoli *argumentum non apparentium* haec habet: « Haec quippe fidei laus est, propter auctoritatem divinam assensum firmissimum praebere iis quae non apparent; utcumque reclamet sensus noster carnalis. Quamquam contingit *et ea quae apparent*, si testimonium habent divinum, *a nobis credi*: sed in iis credendis non elucet fidei virtus; quia *etiam* sine ejusmodi testimonio recipiuntur, velut sensu vel experientia, et humanis testimoniis, abunde cognita; ut Jesum crucifixum et mortuum esse; Davidem regnasse; Paulum gentibus praedicasse. Quo referenda sunt *etiam* ea quorum haberi potest scientia demonstrativa: ut unum esse Deum optimum maximum, et alia hujusmodi. Non ergo sentit Apostolus id omne quod creditur, esse *non apparens*; sed fidem esse eam animi qualitatem, qua propter Dei verbum ac testimonium certissime recipimus *etiam* ea quae non apparent, quaeque sensus humanus credere refugit. Haec enim sunt quae *per se* sub objecto fidei continentur; cetera non item. » Cf. etiam De Lugo op. cit. disp. II, sect. II, n.98. ubi fuse propositam difficultatem solvit.

sensu exposito, *C.* alio sensu *N.* Nec aliud evincunt allegati textus, aliique magno numero qui facile adduci possent. Hi enim probant dumtaxat tenuisse Angelicum Doctorem, minime posse sub eodem respectu haberi scientiam, aut si lubet, cognitionem evidentem simul et fidem, quae illam excludit. Ceterum s. Thomam haud existimasse fidem et scientiam de eadem veritate in eodem subjecto absolute repugnare, constat ex ejus doctrina, qua tenet habitum fidei habitum scientiae non excludere, seu scientiam et fidem de eadem re simul consistere posse (1); tum etiam ex eo quod pro certo adstruat sive angelos sive primum hominem ante peccatum simul habuisse abstractivam Dei cognitionem longe ea perfectiorem quam nos per scientiam comparare possimus, una cum fide (2). Removet proinde solum a fide cognitionem intuitivam ipsius Dei quam in patria, uti speramus, consequemur (3). Igitur nisi velimus Angelicum Doctorem secum ipsum committere, in eadem et ipsum sententia fuisse, fateamur necesse est (4).

(1) Apud Suarez disp. III, sect. 9. n. 4. et patet praeterea ex iis, quae paulo ante ex s. Doctore attulimus.

(2) 2. 2. q. 5. ar. 1. O. Cujus haec sunt: « Illa sola manifestatio excludit fidei rationem per quam creditur apparens, vel visum id, de quo principaliter est fides. Principale autem objectum fidei est veritas prima, cujus visio beatos facit, et fidei succedit. Cum ergo Angelus ante confirmationem et homo ante peccatum non habuerit illam beatitudinem, qua Deus per essentiam videtur, manifestum est, quod non habuit sic manifestam cognitionem qua excluderetur ratio fidei. Unde quod non habuit fidem, hoc esse non potuit, nisi quia penitus ei erat ignotum id de quo est fides. »

(3) Ibid. in resp. ad 1. « Potest dici, inquit, quod contemplatio, quae tollit rationem fidei, est contemplatio patriae, qua supernaturalis veritas per essentiam videtur. Hanc autem contemplationem non habuit Angelus ante confirmationem, nec homo ante peccatum; sed eorum contemplatio erat altior quam nostra, per quam magis de propinquo accedentes ad Deum, plura manifeste cognoscere poterant de divinis effectibus, et mysteriis quam nos possumus. »

(4) Cf. Salmeronem in cap. XI. epist. ad Hebr. diss. XX. ad 10. dub. opp. tom. XI, p. 764. et Greg. De Valentia disput. 1. *De fide* q. 1, puncto IV, §. 2. opp. edit. Lugd. 1063. tom. III, pag. 68 seqq.

ARTICULUS II.

De nexu ac mutua relatione fidem inter ac rationem

234. Satis pro re nostra naturam et constitutiva fidei in se spectata enucleare sategimus: nunc quomodo fides ipsa in actu credendi ejusque objectis ad rationem se habeat, investigandum. Plures in hoc enim errores profligandi sunt. Nam praeterquam quod increduli omnes philosophorum sibi nomen adsciscentes, quavis aetate, ac recentiore etiam nostra proclamare haud destiterint, admissa fide, actum et conclamatum de ratione hominis esse, haud parum est disputatum utrum fides aliquid credendum quod nativis rationis ipsius principiis adversans sit proponere queat, aut revera proponat. Jam supra commemoravimus haud paucos e protestantibus, Luthero duce, in ea stetisse sententia, quod inter fidem et scientiam, theologiam et philosophiam bellum existere oporteat, ac aliquid utique dari *theologice* verum quod *philosophice* falsum sit et e contra (1): quinimmo plures eo pervenerunt, ut illud Tertulliani *credo quia absurdum*, veluti fidei tesseram constituerint (2). Neque pro veritatis amore omittere volumus aliquot etiam ex theologis nostratibus arbitratos esse principia prima evidentia ac universalia rationis vim omnimodam probandi habere in rebus naturalibus; in rebus tamen fidei non item, utpote quae cum rationis fines undequaque excedant iis non sunt principiis rationalibus dimetienda (3).

(1) Cf. num. 9. hujus Partis. III.

(2) Hoc etiamnum ab aliquibus Germaniae protestantibus, qui dicuntur *orthodoxi*, quippe symbolicos libros suos contra ratiocinalistas tuentur, veluti fidei professio tenetur.

(3) Mirum porro est Anton. Genovesi hanc anti-philosophicam doctrinam sectatum esse. Ipse enim 3. part. *Elem. metaph.* cap. v, §.18. asserit cum universali quidem infinitaque ratione dictata omnia cohaerere; at pronunciata humanae ra-

Nos igitur legitimam inter fidem et rationem concordiam tuentes, propositionibus insequentibus id praestare conabimur.

PROPOSITIO I.

Fides neque extinguit naturale rectae rationis lumen, neque illi umquam potest adversari

235. Statuta thesis hoc facile argumento conficitur. Si fides nativum rationis lumen extingueret, eique adversaretur, hoc fieret vel quia ipsa caecum omnino a ratione exigeret objectis credendis assensum, vel quia rationi quidquam credendum proponeret quod cum ejus principiis adversa fronte pugnaret. Atqui neutrum consistit.

236. Primum porro evincit quidquid hactenus disceptavimus de necessitate praeviae illius cognitionis naturalis et quidem certae circa *credibilitatem* divinae revelationis ad actum fidei ope divinae gratiae supernaturalem eliciendum. Si namque fides ipsa, veluti *praerequisitum* exigit ut ratio intelligat aliquo modo *quid* credendum sit (1), ac ut praeterea videat *quare cre-*

tionis divinorum ad mysteriorum materiam non pertinere, porrigique tantummodo ad naturam rerum factarum: id porro etiam de *axiomatibus* dicit, unde concludit. « Naturam itaque Dei non attingunt: ergo inde nec pro nec contra argumentum duci potest. Itaque eos hoc in loco probo scholae theologos, qui perspectissime prorsus respondent hoc (scilicet: *quae sunt eadem uni tertio sunt eadem inter se*) et similia alia axiomata in creatis rebus locum habere, non in divinis. » Hanc falsam doctrinam optime refellit alter egregius sane Italus philosophus Caesar de Horatiis jam in Romano Archigymnasio professor in libro *De universali methodo philosophandi, officioque philosophi*. Romae 1778. cap. xx.

(1) Jam rite Augustinus adnotavit, non omnia in mysteriis cadere sub fidem, sed quaedam in iis nos satis noscere unde aliquam credentes de mysterio ipso notionem concipere possumus. « Credimus, ait s. Doctor, Jesum Christum natum de Virgine, quae Maria vocabatur. Quid sit autem Virgo, quid sit nasci, et quid sit nomen proprium non credimus, sed prorsus novimus. » *De Trinit.* l. viii, c. 8. Idem dic de ceteris mysteriis, unde falsum

dendum; si talia evidentis credibilitatis motiva fides exhibet, quae illam rationabili plane modo inducere valeant ad fidei objecta amplectenda, nonne rationis jura nedum non destruit, sed sarta tecta tuetur? Irrationabiliter ergo ageret ratio, si positis illis extrinsecis credendi motivis intellectum captivare in obsequium primae veritatis revelantis, Dei, detrectaret (1).

237. Sed alterum etiam aeque inviete probatur: revelatio enim, quae fidei objectum est, ac naturalis ratio nonne Deum pariter habent auctorem? Nonne duo veluti radii ejusdem luminis indefectibilis sunt, duo veluti rivi ab eodem inexhauribili fonte manantes? Quînam igitur pugnantes inter se poterunt esse? Quomodo veritas veritati unquam poterit contradicere? Aut Deus sibi ipsi contrarius esse ut contraria per diversa illa media nos doceat? Certum igitur est nulla divina dogmata adversari rationi posse: tali nempe rationi quae recte et ex lege naturae suae procedat non vero quae utcumque quaeque contra rationales suas leges temere peccet (2).

238. Praeterea veritates a fide propositae aut captui rationis accommodatae sunt, aut illum prorsus exsuperant. Quoad primas nulla est oppositio pertimescenda: siquidem talia veritatis germina, licet firmiora atque uberiora, ratio inde percipit a fide, quae in suo, ut ita dicam, solo ratio ipsa aut jam detexerat, aut absolute

est quod oggerunt increduli, mysteria nil nisi vanum verborum sonum esse, omni conceptu destitutorum.

(1) Apposite heic ita rationem ipsam alloquentem inducit Duguet « Ecoutez un maître qui m'est supérieur et n'écoutez que lui. C'est par mon ordre que vous me quittez, et c'est ma lumière qui vous conduit à une autre. Il est juste que je sache si c'est Dieu qui révèle ses volontés et ses mystères, parce que je ne dois croire que lui, et ne me fier qu'à sa vérité; mais quand je suis certain que c'est lui qui parle, je n'ai plus qu'à l'écouter et me taire. » *Des principes de la foi*, tom. 1, cap. 1.

(2) Nonnisi ex prava philosophandi methodo oriri hanc oppositionem posse, ostendit solide Caesar de Horatiis op. et cap. jam citt., atque in eo totus est ut rectam methodum philosophandi commonstret, cunctisque philosophis suadeat. Plura porro ibidem ad religionis dogmata tuenda opportuna comperies.

detegere potuisset, quaeque nunc illa per fidem etiam edocta poterit facilius nativo lumine suo evolvere, novisque ejusdem ordinis veritatibus locupletare. Quod si de veritatibus rationem excedentibus seu de mysteriis agatur, numquam ratio intrinsecam in iis repugnantiam percipere valebit: haec enim cognitio supponeret perfectam *subjecti* et *praedicati* ac *intrinseci* eorum nexus notitiam: quod quidem ipsa mysterii natura excludit. (1) Quid est enim mysterii propositio nisi notitia rei, quam dari nonnisi a dicente seu revelante cognoscere poteramus, et quae quoad *existentiam* quidem constat, sed quoad *modum* existendi, et quoad omnes qualitates non declaratur, immo nec innotescere potest? Omnis igitur repugnantia erit tantum apparens, quam ratio recte instituta dispellet, (2). Hoc jamdiu animadvertit s. Thomas (3). Hoc declaravit expresse synodus Lateran. V. illis verbis: « Cumque verum vero minime contradicat, omnem assertionem veritati fidei contrariam, omnino falsam esse definimus (4) ». Hoc

(1) Egregie declarat hoc argumentum Cl. Gerdilius in op. *Introduzione allo studio della religione*, exemplis etiam ex mathematicis adductis. Cf. p. 135 seq. atque etiam si lubet Tract. nostrum *De vera religione* tom. I, c. I, prop. III.

(2) Argumenta *physice* tantum aut *moraliter* certa ad fidei dogmata labefactanda nihil valere possent: quippe cum illa non absolutam sed *hypotheticam* necessitatem habeant, divinam nequeunt naturam attingere. Metaphysica tantum principia quae in principio *contradictionis* fundantur, ad divinam quoque naturam pertinere dubium non est, ac proinde oppositum illorum absolutam in Deo ipso impossibilitatem certissime evincerent: quod qui negent theologi, jam omnem certitudinem evertunt, ac tollunt possibilitatem ipsam humanae rationi quidquam de Deo ejusque proprietatibus statuendi. Ast nullum est mysterium quod principio ejusmodi metaphysico adversari ostendi possit: nulla difficultas in hoc quae solubilis non sit; nec omnes incredulorum conatus aliud effecerunt, nisi distortum ac sophisticum suum ratiocinandi modum patefacere.

(3) Lib. I. *contr. Gent.* toto cap. VII. ubi hoc copiose evolvit. Satis hic nobis sit ea adducere quae habet n. I. « Ea enim, inquit, quae naturaliter sunt insita: verissima esse constat, intantum ut nec ea esse falsa sit possibile cogitare; nec id quod fide tenetur, cum tam evidenter divinitus confirmatum sit, fas est credere esse falsum. Quia igitur solum falsum vero contrarium est, impossibile est illis principiis quae ratio naturaliter cognoscit praedictam veritatem fidei contrariam esse ».

(4) In *Collect. conc.* Veneta Coleti tom. XIX, col. 842. Editum porro est hoc decretum adversus philosophos illos qui autumabant posse ali-

demum ipsum nos quoque in toto praelectionum nostrarum decursu, ubi de mysteriis fidei nostrae singillatim est actum, conficere adnisi sumus.

DIFFICULTATES

239. I. Obj. Nulla dari major oppositio potest quam fidem inter ac rationem. Nam 1. Fides est caecus assensus objectis in quibus nil ratio intelligit ac videt. Ratio autem nonnisi in evidentia quiescit, atque absolutum jus habet cuncta inquisitioni suae subdendi ut de veritate aut errore novissimum proferat judicium. 2. Hinc satis celebrari nequeunt, qui cogitationem philosophicam ab auctoritatis jugo emancipare conati sunt: quo factum est ut cuique jam integrum sit de magnis illis problematibus, quae Deum, hominem ac naturam respiciunt, libere disceptandi. 3. Id vero quin ullam impietatem redoleat, Deum ipsum rationis auctorem extollit, quippe ea sola obedientia rationabilis est, qua ratio legibus certisque principiis suis unice obtemperat (1). Ergo.

quid verum esse in theologia, quod falsum sit in philosophia. Tantum autem abest ut sinodus illa quidquam a *recto* rationis usu adversum fidei pertimesceret, ut Leo X. tunc pontifex philosophos aetatis illius excitarit, atque hortatus sit ad demonstrationes pro animarum immortalitate ex naturali ratione conficienda, et contraria argumenta dissolvenda.

(1) Haec quidem aliaque ejusmodi plura profert eum schola neo-ecclectica D. Bouillier philosophiae professor Lugdunens. in *Discours d'ouverture à la faculté des lettres de Lyon*. Lyon 1840. a pag 5. ad 10. Ceterum haec non sunt nisi leve specimen rationalismi philosophici qui nunc plures occupat scholas in Galliis, ac magis in dies progreditur, ut patet ex documentis pastoralibus episcoporum Galliarum. Eminet inter haec quod dedit archiepiscopus Tolosanus D. d'Astros adversus Gatien Arnoult profess. in universitate Tolosana, cujus non pauca excerpta exhibet. In quo illud notamus, quod disserens hic professor de religione christiana cujus progressus ad perfectibilitatem adstruit, concludit: « Elle *exclura la foi*, pour faire place *à la raison* . . . Dans l'avenir il y aura triomphe éclatant et développement complet des principes du christianisme, etc. » Vid. *L'union catholique* 5. Fev. 1842. Haec schola christianismum post Hegel philosophicum facit, quaeritque Christum historicum *in idea* mentis. Verum de his partim disseruimus, partim paulo infra uberius disseremus.

240. Resp. *N. A.* ad 1. *D.* fides est caecus assensus quoad *intrinsecum* in mysteriis subjecti ac praedicati *nexum*, *C.* quoad motiva *extrinseca* firmum assensum praebendi *N.* Ea est humanae rationis natura, ut nil sine firmo ac rationabili motivo pro vero et certo habere queat, ac tale motivum quaerere in ipsius jure positum est. Sed cum objecta cognitionis sint diversae naturae, ac a diversis fontibus promanent, *motiva* illa assensus firmi ac rationabilis *intrinseca* aut *extrinseca* esse possunt. Num omnia quae ratio ut vera admittit, ac admittere debet, ex puris idearum relationibus, aut ex contemplatione naturae procedunt? Num poterit ipsam veritatem historicam repudiare, licet motivis tantum extrinsecis innitatur? Quinimo nonne ex canone recepto newtoniano experimentis constantibus ac certis credendum est, etiam si ratio non pateat? Et quot physica pro indubitatis habet, licet ea partim cognita, partim incognita sint? Fides igitur hoc non denegat rationi jus ut in illa fundamenta revelationis inquirat, quae firmissima credendi motiva suppeditant: *testimonia* enim ejus *credibilia facta sunt nimis*, et ipsa *vincet cum judicabitur*. Ast ipsam velle mysteriorum naturam ratione metiri, hoc esset in Deum superbe insurgere, perinde ac si ille in infinita natura ac scientia sua non haberet, quod rationem humanam latere posset ac deberet.

241. Ad 2. Qui conati sunt emancipare cogitationem philosophicam a jugo auctoritatis *D.* philosophicae, *Tr.* divinae *N.* Nil nostra refert quidquid ad varia philosophorum dogmaticorum placita spectat: sua sint rectae rationi integra in hoc jura. Ast cogitationem philosophicam ab auctoritate divina revelante, ac veritatem revelationis suae tot argumentis indubiis testante emancipare, non laudi, sed magno rationis ipsius philosophantis probro ac detrimento est. Qui enim ita procedit *ra-*

tionabile officium, quo in divinum auctorem suum obstringitur, pessumdat; veritati affulgenti se subtrahit; sublimissimam illam cognitionum partem, quae rationem ipsam supra se extollunt, recondita humanitatis mysteria patefaciunt, veram hominis destinationem aperiunt, physicum, intellectualem ac moralem ordinem miro inter se nexu copulatum ostendunt, a se stultissime rejicit; et in ipsis illis veritatibus, quas ratio per se cognoscere posset, sed quae firmius et uberius a revelatione traditae sunt, iterum fluctuat atque caecutit. Id porro lacrymabili sane sed luculento exemplo recens neotericae pseudophilosophiae ostendit historia (1).

242. Ad 3. *Neg.* in sensu adversariorum. Utique ea sola est obedientia rationabilis, qua ratio legibus certisque principiis suis obtemperat: sed num leges, certaque rationis principia exposcunt, ut ea sola pro veris habeat ratio quae *intrinsece* videt ac intelligit, aut externis sensibus suis usurpat? Num lex rationis certissima non est, ut etiam illud admittat, cujus existentia validissimis argumentis licet *extrinsecis* probata sit? Quid magis igitur rationi conforme, quam divinae auctoritati manifeste docenti totam se tradere, atque in ea veluti in amantissimae matris sinu tuto conquiescere?

243. II. Obj. Posito principio quod fides rationi adversari nec possit nec debeat 1. jam destruitur vera in mysteriis *supernaturalismi* ratio (2). Nam sequitur inde 2. ratio-

(1) Merito hic commemorandum est egregium opus cl. D. Severini Fabriani « *La religione cristiana dimostrata per la natura de' suoi misteri* » Modena 1828-1837 in quatuor partes divisum, in quibus haec invicte ostendenda suscipiuntur: « Nella prima che tutti i sistemi di religione o d' incredulità inventati dagli uomini contengono misteri, i quali con le loro assurdità offendono l' umana ragione. Nella seconda che tutti i sistemi di religione e d' incredulità inventati dagli uomini contengono misteri i quali colle loro conseguenze corrompono la morale. Nella terza che sola la religione cristiana contiene misteri, i quali invece di offendere, sublimano l'umana ragione. Nella quarta che sola la religion cristiana contiene misteri, i quali invece di corrompere perfezionano la morale » vid. *Introduz.* pag. 6 et seqq.

(2) Hanc et sequentes objectiones libuit afferre, quia non desunt prae-

nem debere *singula fidei dogmata* ad suum tribunal arcessere, ut judicet per acrem demonstrationem num illa in propriis fidei fontibus, verbo nempe Dei scripto et tradito contineantur; secus, pro iis saltem qui hujus inquisitionis incapaces sunt, actus fidei non esset prudens, et in rationem peccaretur (1); 3. etiam postquam demon-

sertim in Germania sive catholici sive protestantes qui ad alterum extremum rationalismo oppositum deflectunt, et rationis *nihilismum* inducunt, occasionem etiam ad id ex damnatione Hermesii doctrinae, ut alias adnotavimus, arripientes. Nos vero veritatis ac religionis bonum unice sectantes, quae vere hic in Hermesio reprehendenda sunt, patefacimus, ut extrema devitentur, ac media illa via qua tuto incedi potest, elucescat.

(1) Hermesii sectatores mihi forte succensebunt quod hanc doctrinam praeceptori suo tribuam, cum ipse in dogmatica christiano-catholica part. 1, pag. 21. haec habeat « Si Jesus est *legatus* Dei ... verum est *omne id* quod tamquam Dei legatus docuit ... Nobis tunc opus non est amplius eam doctrinam *demonstrare*, minus vero eam comprehendere. Si ostensum semel est, Jesum eam docuisse, nos debemus illam idcirco uti veram amplecti eique credere. » Opponent etiam plura loca in quibus Hermesius *Ecclesiae magisterium* veluti catholicae fidei tesseram proclamat. Optima haec quidem; sed cum toto Hermesii systemate quonam pacto cohaerent? 1. Etenim quid est quod Hermesius pro discretione et admissione *singulorum* fidei articulorum, ut fides pia et rationabilis sit, *demonstrationem* acerrimam pro *conditione sine qua non* exigit expresse? Cf. quae ex eo superius attulimus ex Intr. Phil. 2. Quare Hermesius in sua *Methodologia* praemissa *Positivae Introductioni in Christ. catholicam theologiam* canones hosce veluti indeclinabiles statuit? « I. Nos debemus valedicere omnibus systematibus tum theologiae, tum *religionis*, in quantum ea nondum veluti certe vera noverimus *theoretice*; id quod possumus exequi si vivam in animo persuasionem habuerimus, quod nullum, ne quidem ex. gr. *catholicismus*, aut *christianismus* generatim, ideo verum sit, quia in eo nati sumus; et quod nos sancte et juste apud conscientiam nostram agemus, si nos ad illud (systema religionis) converterimus, quo ratio nostra nos docet, quia ista est *unica norma*, quam auctor *nostri esse* nobis a nativitate impertitus est in hujus vitae cursu, cum dictamine alte in corde nostro proclamante, eam sequendam esse ubicumque illa *demum nos ducere possit*. II. Nos debemus parati esse oraculum rationis sequi, *sine ullo respectu* ad modum quo illa se habeat cum doctrinis theologicis aut *religiosis haetenus retentis* ... quia secus peccaremus in rationem nostram et proinde in illum qui eam nobis dedit, et id quidem in ea re ex qua forte salus nostra pendere deberet in tempore et aeternitate » pag. 30. 31. Suntne tales canones catholicis theologis, aut theologiae catholicae alumnis praescribendi, quasi nempe ex rationali *demonstratione* instituenda pendentem facere deberent vel perseverantiam fidei in catholicismo, vel ejus repudiatione? III. Quare Hermesius in sua *methodologia* praemissa ad 1. part. Dogmaticae suae praescribit 1. Quodvis dogma ut *problema* spectandum esse. 2. Quaeritur circa illud quid habeant theologiae fontes.

stratum sit aliquod dogma esse certo revelatum, rationem non posse nec debere illi assentiri, nisi *prius* exploratum habeat dogma illud principiis suis naturalibus minime in se repugnare (1); 4. hinc verum prorsus esset, rationem in negotio fidei *principem*, imo *unicam*

3. Circa sensum cujusque loci instituuntur grammaticae, criticae, philosophicae inquisitiones etc. Hoc praestito circa locos omnes, debent simul conferri et videre num sese mutuo fulciant. « Ac tunc demum debet interrogari *ratio*, *quid ipsa post hoc omne exigat ut admittatur tamquam doctrina Jesu*. Ista est doctrina unica *historice vera*. Si ratio *non exigit quidquam admittere* uti doctrinam Jesu historice veram, tunc doctrina *problematice* ab initio proposita . . . concidit per se, veluti aliquid de quo revelatio nil decernit, extra theologiam specialem Christ. Catholicam » . . . . « Postea vero si *doctrina Jesu* historice certa sit, quaeritur de ejus *interna* veritate ... sed eatenus, quatenus aliis *certis cognitionibus rationis contradicat nec ne.* » ibid. p. 135.

(1) Hanc etiam doctrinam insinuat Hermesius uti in nota praecedente; et hic duobus locis ex eo depromptis firmamus. 1. In III. parte *Dogm. Christ. Cath.* p. 141. postquam ipse ex omnibus cognoscendi fontibus revelatis existentiam peccati originalis *complete demonstraverit* (sic ipse) ac juxta *positivam doctrinam* christianae catholicae theologiae satis probaverit, nondum tamen eam *firme statutam* esse declarat, *quippe nescimus* utrum *demonstrari possit ulla contradictio hujus doctrinae cum ratione*. . . . Hanc autem cognitionem eo *magis necessariam esse* ait, quod plures hanc contradictionem revera invenìant. Hic ergo Hermesio ad prudentem fidem in peccati originalis dogma satis non est, quod constet illud revelatum esse ex Scriptura, ex Traditione et ex magisterio ecclesiae, sed *necessarium* prorsus est demonstrare quod non *adversetur rationi*.
2. Alterum luculentius exemplum est in ipsa III. parte dogmaticae p. 254. Ubi postquam Hermesius fuse ostenderit Jesum Christum Deum-hominem esse, haec habet: « Nunc ergo ex omnibus principiis cognitionis christianae catholicae fidei probatum est, in Christo Jesu naturam divinam inter et humanam revera intercedere unionem non moralem sed physicam, ex qua naturae ambae in subjectum unum coalescunt, quod est Deus-homo » (et pag. 253.) jam dixerat: « conceptus iste Jesu Christi nobis datus est a s. Scriptura, a Traditione et a fide expresse declarata ab universali ecclesia. » « Ergo nullum est dubium de rectitudine illius *juxta conformitatem cum revelatione* . . . sed de admissibilitate illius *secundum rationem* valde decertatum est in veteri ecclesia . . . . Itaque vitari nullo modo potest quaestio *utrum ratio re vera* necessario cogatur ad habendam *pro impossibili* unionem illam naturae divinae et humanae in unico subjecto . . . . Negatio perentoria hujus quaestionis est *conditio fidei nostrae in Jes. Christum* ut Deum-hominem, hactenus *ex revelatione probatum*; ac proinde haec est *irremissibilis exigentia* ad fundandam fidem nostram, ac divinam redemptionem. » Patet ergo quod prius quam *ratio* huic exigentiae satisfecerit, *fides fundata non sit* ex Hermesio; et si ratio revera illi exigentiae satisfacere nequiret, nunquam fundaretur fides in Jes. Christum.

*

normam esse oportere: quae quidem omnia praecipuum Hermesii systematis vitium constituunt.

244. Resp. Ad 1. Si *supernaturalismi*, quem vocant, mysteriorum ratio consisteret *in absurditate*, *C.* Si in *incomprehensibilitate* tantum *N.* Aliud est mysteria *incomprehensibilia* esse, aliud *absurda* ac cum ratione manifeste pugnantia. Baylius utique duo haec confundebat, sed temere omnino. Primum enim proprium ac essentiale mysterio est, quippe rationis fines natura sua praetergreditur: alterum indignum homine *rationali* esset, indignum fide *supernaturali*, indignum Deo *veritatis* fonte unde dimanat (1).

245. Ad 2. *D.* In sensu Hermesii, *C.* in sensu vere catholico et orthodoxo *N.* Distinguendum porro hac in re inter illos qui fidem primo amplectuntur, et eos qui fidem jam susceperunt. Quoad primos certe exigit ratio, de ordinaria lege, ut aut per inquisitionem sedulam motivorum credibilitatis, aut per sufficientem eorum propositionem certa moraliter fiat de revelationis existentia, deque ecclesiae proponentis auctoritate. Sed ubi hoc assecuta sit, ac divinae gratiae afflatu revelationi ac proponenti ecclesiae fide assentiatur, jam ex ecclesiae infallibis auctoritate debet dogmata ab eadem nomine Dei revelantis proposita uti certissima fide divina suscipere, sine *ulla* de singulis *demonstratione* quamvis e propriis theologiae fontibus hausta. Secus enim non ob auctoritatem Dei revelantis et ecclesiae proponentis crederet, sed ob rationalem demonstrationem, qua se

(1) Hinc rejicimus omnino illud *credo quia absurdum est*, quod certe, si est protestans, catholicum non est. En quid auctor germanicus Frauenstädt in libro *Die Menschwerdung Gottes* etc. seu de *Incarnatione Dei juxta suam possibilitatem realitatem et necessitatem* Berolini 1839. scribat « Sed quid juvat iterum solutio (occurrentium difficultatum) si quidem ob *contradictionem insolubilem* contentam in concepto incarnationis Dei, incomprehensibilis redditur ipsius possibilitas? . . Homini juxta conscientiae leges cogitanti, quousque illa contradictio non solvatur, nil aliud reliquum est, nisi sibi ingenue fateri dissidium inter fidem et scientiam, inter religionem et philosophiam, et consequenter a *credo* ut *intelligam* regredi ad *credo* quia *absurdum* est. »

judicem constitueret, utrum quodvis dogma revelatum divinitus sit nec ne, quod esset fidem destruere, ac in protestantium principium dilabi. Quoad illos vero qui fidem jam susceperunt eique adhaerent, nil vetat quominus examen quod vocant *confirmativum* atque *inhaesivum* instituant, sive generatim de motivis credendi in revelationem et ecclesiam, sive de fundamentis cujusque dogmatis in ipso verbo Dei revelato. Hoc quidem praecipue theologi munus est, sed non ab hoc examine debet aut potest fides cujusquam formaliter pendere: secus iterum in mere *rationalem* fidem recideremus. Hinc patet quam latam errori viam straverit Hermesius, dum ad prudentem fidei assensum suam illam de singulis dogmatibus demonstrationem postulavit.

246. Ad 3. Iterum *D*. Juxta Hermesium *C*. juxta sinceram fidei naturam *N*. Eo ipso quod ratio certa sit Deum esse locutum, ac ecclesiam divina auctoritate praeditam esse ad verbum Dei proponendum, jam illa tenetur verbum illud revelatum fide suscipere: nec alia rationalis inquisitio circa dogma ipsum requiri ulterius potest. Si namque certo jam constet esse verbum Dei revelatum, hoc ipso certo jam constat nil haberi quod rationi adversetur posse: secus qui ageret, assensum divinae revelationi certo cognitae suspensum ac pendentem faceret ab inquisitione sua mere *rationali*, utrum scilicet natura dogmatis principiis suis rationalibus adversaretur nec ne. Aliud vero est quod theologus ad dogmata fidei tuenda ac illustranda hoc etiam praestare debeat, ut nil ea habere demonstret, ex quo ulla repugnantia cum rationis principiis possit inferri. Officium theologi et officium credentis Hermesius plane confundit.

247. Ad 4. *D*. Si praemissae verae essent *C*. si falsae *N*. Certe positis principiis et canonibus ex Hermesio allatis, sine quibus prudens ac rationabilis fides oriri nequiret, consequitur sponte sua rationem *principem*, im-

mo *unicam normam* esse in fidei negotio. At ea nimis rectae methodo ac doctrinae adversantur. Humana enim ratio utique unicum *medium* seu *instrumentum* est quo nos uti possumus ad motiva credendi percipienda atque ad ipsas res fidei cognoscendas : sed non eo sensu ut *judicet* de singulis dogmatibus , atque ex hoc judicio suam faciat fidem pendentem. Quod si theologus ratione utitur sua ad inquirendum utrum et quomodo dogmata singula fundamentum habeant in verbo Dei scripto vel tradito , non certe *principem normam* fidei suae rationem constituit, si quidem catholice procedit, sed munus suum dependenter ab ecclesiae auctoritate , proxima fidei regula , exequitur prout in capite inseq. clarius edocebimus.

PROPOSITIO II.

Fides nedum humanae rationis incrementis non adversatur , sed ea potius mirifice provehit

248. Frequens ac solemnis est altera ab incredulis ac rationalistis in christianam fidem impacta calumnia , ex ea nimirum humanae rationis evolutionem ac perfectibilitatem praepediri , ejusque vim sub fidei jugo opprimi omnino , atque elidi. Nec ab iis fere discrepant protestantes , qui quamvis fidem, privato nimirum cujusque judicio innixam , admittant , omnes tamen in ecclesiam catholicam insurgunt , quod ista dum fidem ex principio repetit auctoritatis , *obscurantismum* quem vocant , foveat , scientiarumque omnium progressus retardet. Contra hos omnes hanc statuere propositionem heic operae pretium erit.

249. Fidem catholicam certe rationis humanae incrementis nedum non adversari, sed ea mirum in modum provehere , evidens erit , si ex eadem fide sive *directe* sive *indirecte* scientias omnes optimaque studia quibus

maxime excolitur ac perficitur humana ratio, juvari vehementer ac promoveri probaverimus.

250. Quod ut praestemus ea ratione quae lucido simul ordini ac brevitati consulat, latissimum scientiarum campum ad peculiares quasdam classes, sapientum judicio satis probatas, ipsaque rerum diversa natura definitas, revocare juvat. Nam vel ad intellectus speculationem, ac theoreticam entium doctrinam scientiae pertinent, ut logica, psychologia, ontologia, anthropologia, cosmologia, naturalis theologia etc. ac *rationales* dicuntur; vel humanam operationem ac praxim prope attingunt uti ethica, politica, jurisprudentia, et *moralium* nomine veniunt; vel demum in physica rerum natura investiganda, uti physica generalis ac particularis, chemia etc; aut in quantitate supputanda versantur, uti mathesis ejusque multiplices divisiones, quae disciplinae omnes *naturalium* appellationem sortiuntur. Scientiis demum istis ea adjici possunt studia, quae generali bonarum artium nomine comprehenduntur, quales historia, critica, pictura, sculptura, poësis aliaeque ejusmodi sunt.

251. Jam vero primum *directe* catholicam fidem scientias istas ac bonas artes promovere luculentissime ostenditur ex eo quod ad illam sive adstruendam, sive constabiliendam omnium fere scientiarum apparatus necessarius existat. Etenim cum prius *praeambula* ad fidem, quae ex dictis supponi debent, in tuto collocanda sint, scilicet Dei existentia, providentia, animorum immortalitas etc. jam cognitionis humanae fundamenta, certitudinis ac veritatis criteria, ratiocinandi leges, animi naturam ac proprietates, ontologicas notiones atque principia sedulo investigare ac persequi opus est: quae quidem ac id genus alia ita scientiarum rationalium usum exposcunt ut sine illis ulterius progredi frustra contendas. Motiva deinde credibilitatis expendenda, ac ita vindicanda, ut fidem evidenter credibilem efficiant. Innumeris pene hinc dis-

quisitionibus historicis, criticis, philosophicis, physicis, physiologicis etc. aditus patet quibus vaticinia eorumque adimplementa, multiplicia miracula, media et obstacula tum propagationis tum conservationis fidei, martyrum testimonium ejusque ad probandum vis firmiter constabiliantur. Idem continget cum de unice vera ecclesia a Christo instituta, ejusque immutabili ad mundi usque finem tot inter procellarum fluctus stabilitate disceptabis; de constitutione, praeterea, notis dotibusque ejusdem ut tuto possit a spuria quavis secta secerni, tum de supremo ejus visibili capite; quibus constitutis ad quemvis posthac peculiarem articulum aut dogma fidei devenias (1).

252. Quid vero cum dogmata singula discutienda et vindicanda, cum disciplinam ab ecclesia sancitam, leges conditas, errores proscriptos, damnatas theses quae integritatem ejus doctrinae quoquo modo labefactant aut temerant, vel propugnanda vel evertenda suscipias? Exinde polemica, seu ut modo loqui adamant, apologetica theologia exoritur quae innumeras fere quaestiones amplectitur agitandas adversus incredulos, haereticos, catholicosque neotericos ad sartam tectamque fidem catholicamque doctrinam adserendam ac protuendam. Quum vero fidei hostes omnibus disciplinis abutantur, abstrusa quaeque rimentur, monumenta conquirant, facta aut historias corrumpant, nulli parcant fraudi atque molimini quo ecclesiam a pacifica sua possessione deturbent, necessitas catholicis oritur quo veritas integra et incorrupta maneat, omnium prorsus disciplinarum subsidium in rem suam derivandi.

253. Ad haec accedit, plures ab ecclesia catholica ar-

(1) Quae hic vix attigimus ad ostendendum veluti in germine quomodo fides faveat progressibus ipsis rationis, ac quam propterea apte illi consonet, latius in capite insequente ubi de rationis officiis *post fidem* agemus, erunt evolvenda.

ticulos tradi, qui ad bonas artes provehendas mirifice conferunt, cujusmodi sunt quae cultum externum, aliaque id genus attingunt, quibus factum est ut pictura, architectura, statuaria semper fuerint excultae, summosque viros quovis tempore extulerint de aesthetica optime meritos (1). Quid de linguarum orientalium studio dicam, quarum pleraque monumenta in ecclesia catholica conservata sunt, quibusque impensam semper viri insignes dederunt operam (2)? Eodem prorsus modo dicendum est de archaeologia sacra et profana, de palaeographia, numismatica, epigraphia etc. quae in gratiam et commodum christianaae et catholicae fidei quavis aetate altae sunt, et incrementum ingens acceperunt (3). Idem in primis adstrui de geographia necesse est, quae nempe ex *missionariorum* nostrorum excursionibus superiore aetate maxime innotuit (4).

254. Et haec quidem *directe*; verum haud minori efficacia scientiarum progressum fides *indirecte* promovit ac promovet. Cum enim catholica fides veluti commune centrum sit in quod ethnicorum et infidelium, judaeorum, haereticorum, schismaticorum, impiorumque omnium tela perpetuo diriguntur, fit ut ejus defensores ad tot

(1) Hoc inter cetera ostendunt praestantissima opera clarissimorum virorum. Jo. Winckelmann, Jo. Bapt. Aloysii Georgii Seroux d'Agincourt, et Leopoldi Cicognara, qui picturae, et sculpturae historiam a suis initiis usque ad aetatem nostram perduxerunt monumentisque omnigenis illustrarunt; pleraque porro haec monumenta ad rem christianam spectant. Idem dic de historia picturae cl. Aloysii Lanzi S. J. quae pariter patefacit quantum contulerit ecclesia catholica ad ejus progressus et augmentum.

(2) Certe momumenta linguae copticae, linguae syriacae, chaldaicae etc. quae supersunt, ac proinde illarum studium et cultura aut unice, aut magna saltem ex parte catholicae fidei in acceptis referenda sunt; polyglottae biblicae ex missalibus, euchologiis aliisque liturgicis libris, quoad has linguas, sunt confectae non minima ex parte. Semper has linguas excoluerunt catholici in missionum gratiam quas penes illas gentes susceperunt.

(3) Immortalia semper erunt opera Bosii, Aringhii, Boldetti, Lupi, Marangoni, Muratori, Zachariae, Morcelli aliorumque magno numero, quae frustra apud protestantes quaeras.

(4) Cf. Card. Zurla in *Dissertaz. dei vantaggi dalla cattolica religione derivati alla geografia e scienze annesse*. Roma 1822.

ictus elidendos ac infringendos non possint quin in omnigenas scientias ac disciplinas animum solerter intendant. Primis disjectis difficultatibus, novae identidem succedunt, quas aliae iterum et aliae continenter excipiunt; inde actio illa jugis exurgit et reactio quibus perpetua praebetur culturae scientiarum omnigenarum alimonia. Quemadmodum vero scientiae ulterius semper progrediuntur, unde novas adversarii indesinenter difficultates urgent adversus catholicam fidem, sic novi pariter exinde excitantur in catholicis progressus ad eas dissolvendas.

255. Ex his luculenter liquet catholicam fidem esse, si hac uti comparatione fas est, ad instar electricae machinae, quae scientiae veluti fluidum excitat ubique communicatque, ac vivus proinde semper et ardens sacer, ut ita dicam, ignis, illius ope servatur et alitur. Fide autem sublata, magnum saltem incitamentum scientiis deesset. Quo fit, ut divina providentia ex mala ipsa errorum progenie qua suam perturbari et concuti ecclesiam sinit, hoc inter alia bonum eruere nunquam desistiterit.

256. Sed alio generaliori argumento confirmatur nostra thesis. Quem enim catholica Fides habet auctorem nisi Deum ipsum, nimirum scientiae fontem ac largitorem uberrimum, qui *scientiarum Dominus* voluit appellari (1); qui cum inexplebilem veri assequendi cupiditatem homini ingesserit, tum illum in sacris litteris ad scientiam ac sapientiam sibi omni labore ac studio comparandam continenter excitat (2); qui a sacerdotibus suis ut scientiam custodiant, et cum aliis diligenter communicent, requirit? Quid arctius igitur cum scientia quam vera fides, catholica nempe, copulatum est? Quod firmius dari potest vinculum ad scientias omnes in unum veluti corpus colligandas, easque incorruptas servandas

(1) Lib. 1. Reg. II, 3.

(2) Eccli 1, 1. Prov. II, 6. XIII, 23. atque alibi saepe.

quam vera fides? Hinc ubicumque fidei hujus splendor effulsit, statim animi ad omnem vitae cultum, ad politiores artes, atque optimas quasque disciplinas excitati. Hinc Romani Pontifices, ipsius fidei custodes ac vindices, nil umquam habuerunt antiquius quam una cum fidei amore studia litterarum, scientiarumque ubique fovere, vetera illarum monumenta studiose colligere ac inter tot temporum clades servare, sedemque suam non modo religionis centrum, sed etiam bonarum artium ac disciplinarum veluti domicilium efficere (1).

257. Magnum vero heic ad rem firmandam robur accederet ex tabula comparativa progressuum quos in disciplinarum studiis humana fecit societas ante et post christianae fidei ortum; scientiarum iterum status illis in regionibus penes quas viguit olim christiana fides, po-

(1) Quis porro posset tot tantaque Roman. Pontificum in optima quaeque studia et artes promerita percensere? Satis heic esset commemorare, celebriores atque illustriores Europae universitates nonnisi ex sententia, favore et assensu Roman. Pontificum fuisse constitutas. Si quis aliquod hujus rei specimen desiderat, conferat orationem inauguralem habitam die 4. Nov. ann. 1834. in universitate catholica Lovaniensi tunc iterum instaurata, ubi plura diligenter collecta inveniet. *Annali delle scienze religiose* vol. I, n. I. Conringium *De antiquit. academicis* dissert. VII. Gotting. 1739. Georgium Hagelgans, *Orbis litteratus academicus* Francof. ad Maenum 1737, Christoph. Meiners *Geschichte der Entstehung* etc., seu *historia erectionis et progressus scholarum altiorum* etc. Gotting 1802-5, quamvis acatholici merita Rom. Pontificum in litterariam rem universam minime inficiantur.

Quod si Romae tantum sistamus incensi hujus Pontificum studii testes locupletissimi sunt amplissimae bibliotecae erectae, Vaticana praesertim, (Cf. Morcelli *Inscription. Commentar. subject.* Romae 1783. c. VIII. item *Fasti Orbis christiani*); academiae institutae ad omnigena studia promovenda (cf. Renazzi *Storia dell'università degli studj di Roma*. Roma 1803-1806.); monumenta per eos detecta et erecta in urbe de quibus late agit Georg. Zoega (in op. *De origine et usu obeliscor.* Romae 1797); Musaea demum, ut caetera praeteream, Pio-clementinum, Pianum, ac denique Gregorianum, quod nempe immortalis Gregorius XVI. in aedibus vaticanis instruxit, undique comparatis Aegyptiorum Etruscorumque monumentis ad publicam utilitatem. Quid vero dicendum esset de tabulis egregie pictis, nummis omnis generis, aliisque innumeris ab iisdem Pontificibus summo studio collectis ad urbis ipsius et religionis ornamentum? Haec omnia aliaque ejusmodi innumera Pontificum praeclare gesta in quavis aetate erga scientias atque artes, litteratosque viros pluribus certe voluminibus exarandis uberrimam segetem suppeditarent.

stea vero extincta est, aut ad quas nondum illa pervenit. Tametsi enim in cultioribus mundi antiqui regionibus plura floruerint ingenia praestantissima, Athenis praesertim ac Romae, ecquis non videt quam exigui fuerint scientiarum progressus in ethnicismo, si cum illis conferantur quos tulit posterior aetas? Vix crepuscula cernas fulgentissimae illius lucis quae undique deinceps se diffudit, ac in omni pene scientia emicuit. Si compares florentissimas quondam Asiae et Africae provincias cum barbarie in quam post islamismum, haeresim aut schisma dilapsae sunt, vix eas hac in parte agnosces. Imperium Sinense fixum ac haerens in infantia sua post tot secula perstitit; Indicae regiones adhuc in fabularum suarum veluti incunabulis detinentur.

258. Iure igitur concludas oportet tantum abesse ut fides catholica humanae rationis cultui ac incrementis officiat, ut ea mire prorsus juvet provehatque (1).

DIFFICULTATES

259. I. Obj. Fides seu principium auctoritatis hostis naturalis est omnis scientiae, et cujusvis progressus. Nam 1. superstitionem gignit ignorantiae matrem, et quin

(1) Dum haec cursim pro instituto nostro persequimur, gratulandum sane est, quod aetate hac nostra ardens in plurimorum catholicorum animis studium fervescat conjunctionem scientiarum omnium cum vera Christi religione alacrius in dies promovendi. In quo collandandam praecipue se offert noviter instaurata universitas Lovaniensis in Belgio, quae huic sublimi scopo adeo naviter docteque adlaborat. Praeclaros etiam commendamus in id ipsum conatus, quos exerit, variis erectis institutis, editisque operibus Gallia: in qua satis sit periodicum opus memorare – *L'université catholique* – quod veluti monumentum est scientiarum omnium religionis honori dicatum. Haud parum etiam in eundem finem contulit egregium opus anglice conscriptum, sed gallice, ac italice translatum, et nunc iterum Mediolani et Neapoli recusum, cl. episcopi Wiseman; *Conferenze sopra la connessione delle scienze con la religione rivelata*, omnigena sane eruditione refertum. Haec quidem aliaque hujusmodi multa faustissima omina sunt perfectae illius concordiae fidem inter ac scientiam, quam boni omnes exoptant quamque nos pro virili et provehere conati sumus, atque adeo conabimur.

hominis acuat ingenium, illud auctoritati subdit, quae limites signat quos praetergredi nefas sit. 2. Auctoritas suspiciosa semper ac pavens ubique sibi videtur molitiones videre sive apertas sive occultas in fidei doctrinam. 3. Exinde illae ortae fuere insectationes in summos viros qui primi ausi sunt, trito itinere relicto, se extollere ad inventiones illas, quae immensum scientiis incrementum pepererunt. 4. Exinde pariter prodiit librorum prohibitorum *Index* quo summi pretii opera interdicta sunt haud exigua scientiarum jactura. 5. Clamat adhuc carcer Galilaei adversus injustam romanae inquisitionis vexationem. Ergo.

260. Resp. *N.* A. Ad 1. prob. *N.* Siquidem principium auctoritatis solum intendit ad proponenda omni cum certitudine objecta fidei, nec quid habet per se commune sive cum incremento sive cum decremento scientiarum quas auctoritas non attingit nisi fidei revera adversentur. Absurdum porro est asserere ex eo superstitionem gigni, aut impediri quominus se hominum exerceant ingenia, quod omnem tollit a nobis animi fluctuationem circa ea quae Deus revelavit, quodque naturales ipsas veritates, etsi aliunde rationis captui pervias, perspicuas omnibus certissimasque reddit. Haec difficultas ex nativo enascitur protestantismi principio de *subjectivismo* fidei, juxta quod homo ex proprio veluti fundo fidei articulos efformat; quo fit ut revera non quod Deus revelavit credat, sed quod persuadeat sibi eum revelasse. Hinc quemadmodum in naturalibus scientiis, ita et in iis quae fidei dogmata spectant, perfectibilitatem dari protestantes facile somniant, quo nihil absurdius. Cum igitur vera fides necessario, ac natura sua objectiva sit, principium auctoritatis quod catholica profitetur ecclesia, limites figit petulantibus ac lascivientibus ingeniis, ne sibi jus arrogent temerandi aut reformandi opus Dei, quidpiam detrahendo aut adjiciendo, aut etiam aliter intelligendo veritates

quas Deus per ecclesiam hominibus credendas proponit.

261. Ad 2. *D.* Ad eum modum quo optima mater suspiciosa ac timida est pro sollicitudine quam gerit erga proprios filios ne perniciem sibi consciscant, *C.* alio sensu *N.* Nihil sibi aut fidei a se praedicatae timet ecclesia, quae tuta est promissionibus aeterni Dei conditoris sui; ast valde timet ac sollicita est pro salute filiorum suorum. Quamdiu isti dociles sunt, ac se manu veluti duci patiuntur, nihil suspicatur, nihil de ipsis pertimescit ecclesia; cum fraeni impatientes sibi sufficere praesumunt, et vanae cupidine gloriae scientia in propriam perniciem abutuntur, timet de ipsis ecclesia, non secus ac de aliis quibus propinari error facile posset.

262. Ad 3. *N.* Numquam enim ecclesia quempiam insectatus est, qui intra debitos scientiae fines se continuerit. Quod si quis eos fines transilierit, et aliqua ratione fidem attigerit, ecclesia jure suo usa est ad insanos conatus cohibendos quemadmodum civilis respublica in eos animadvertit, qui fundamenta ac basim constitutionis suae concutere nituntur. Certe ea scientia quae divinae fidei veritates quoquomodo laedit, rectae rationi ipsi infensa maxime atque exitiosa est, nec proinde scientiae quidem nomine appellanda.

263. Ad 4. *D.* Ne mala ac depravata doctrina incauti ac simplices decipiantur *C.* alia de causa *N.* Itaque animadvertimus 1. apostolicam Sedem in conficiendo vulgandoque librorum prohibitorum Indice rationem habere periculi quod imminet eos libros legentibus tum circa fidem tum circa mores (1); 2. haud difficilem se praebere Indicis congregationem aut sanctam Sedem in concedenda facultate retinendi legendique libros prohibitos,

(1) Plerique enim libri, qui in Indice referuntur, ipsa naturae lege prohibiti sunt, cujusmodi praesertim sunt qui ex professo contra fidem ac bonos mores vulgantur. Ecclesia propterea circa hos libros non aliud efficit quam declarare qui ejusmodi sint, adjectis etiam poenis in transgressores. Cf. egregium opus ab. Zaccariae de hoc argumento.

dummodo ipsa certior fiat ex testimonio ordinariorum, quod alicui noxia esse nequeat illorum lectio, imo utilis esse possit; 3. nonnullos libros prudentis oeconomiae gratia in Indicem referri, qua causa peculiari cessante, non abnuit apostolica Sedes eos dein ab Indice expungere (1), praesertim si cum clausula *donec corrigatur* prohibitus aliquis liber sit, et correctiones a sac. Congregatione recognitae et probatae fuerint; 4. non ad arbitrium libros in Indicem referri, sed juxta prudentissimas regulas a Rom. Pontificibus praescriptas ac post diligens examen multiplicesque consultationes (2). Quae cum ita se habeant, liquet, nullum omnino detrimentum ex ejusmodi Indice scientiis provenire, earumque progressui.

264. Ad 5. *D.* Si Galilaei causa ea esset quae ab adversariis confingitur, *C.* si omnino diversa *N.* Jam vero Galilaeus duplice cui obnoxius fuit examine, humanissime fuit exceptus; ejus doctrina circa motum telluris uti hypothesis numquam damnata fuit, sed tantum ut thesis quam ipse nimis pugnaciter adstruebat. Quod vero ita se gesserit sac. Inquisitionis tribunal id caussae fuit, quia re nondum satis eliquata, in diversas sententias docti illius aetatis philosophi abierant, ex iisque nonnulli de-

(1) Exemplo sint inter cetera, opera Jo. Pici Mirandulani, quae sub Innocentio VIII. censuris notata sunt, postea vero per congregationem ad hoc expresse institutam ab Alexandro VI. die 18. Jun. 1493. fuerunt absoluta, et hoc antequam index prohibitorum ex decreto Trident. fuerit vulgatus; liber pariter M. Mariae d' Agreda in indicem relatus fuit, deinde expunctus; controversia V. Bellarmini *De potestate Rom. Pontificis temporali* jussu Sixti V. in indicem prius relata, postea vero illo defuncto Pontifice exinde sublata est; sic famosae quaestiones circa christiana officia Stephani Fagundez interdictae sunt, quae deinde decreto speciali dato 18. Aprilis an. 1630. liberae a prohibitione declaratae sunt; liber item V. P. Segneri *De concordia inter laborem et quietem* ad tempus proibitus est, deinde decreto congr. s. Inquisitionis revocata est prohibitio, ut constat ex ejus vita conscripta a P. Jos. Maffejo §. XLIX.

(2) Id aperte liquet ex constitutione Benedicti XIV. quae praemitti solet indici librorum prohibitorum, qua sola impudentes calumniae dissolvuntur quibus Petrus Tamburinius insurgit in eum indicem, hoc ipso quod omnia aut fere omnia ejus opera in indicem fuerint relata.

prehendere sibi videbantur in Galilaei sententia aliquid quod sacrae Scripturae adversaretur In ejusmodi propterea rerum statu prudenter se gessit Romana Inquisitio dum prohibuit Galilei opera, donec res melius innotesceret, eidemque indixit silentium, ad praecavendas turbas quae ex ejus occasione oriri facile potuissent (1). Qui ultra corticem non figit obtutus, Inquisitionis hoc in negotio agendi rationem carpit : ast qui penitius rem expendit, eam potius commendat. Ad rectum certe ferendum judicium non aetatem illam ad nos, sed nos ad aetatem illam transferre necesse est. Ceterum opera Galilaei perinde ac Copernici ex nova Indicis editione expuncta sunt.

265. II. Obj. In magno versantur errore, qui scientiarum progressum catholicae fidei acceptum referunt. Etenim 1. compertum ex historia est, sub aevum reformationis vehementiorem impulsum scientias ac bonas artes omnes accepisse; notum praeterea est, penes protestantes eas maxime fuisse excultas, nec solum sacrarum, sed et profanarum disciplinarum, humaniorumque litterarum studia profecisse. Nemo qui plane hospes in historia litteraria non sit, ignorat linguarum orientalium, graecae vero potissimum, cognitionem exinde auctam; grammaticae institutiones, lexica linguae sanctae ceterarumque affinium a protestantibus magna saltem ex parte repetenda; exegesis biblica, critica, historia, philologia universa item incrementum maximum ab iisdem nacta sunt. Metaphysica vero studia, psychologica, ethica, scientia juris naturalis et gentium, aliaque omnia tali successu pro-

(1) Cf. Tiraboschi S. J. *Storia della letteratura italiana* dall'anno MDC. all'anno MDCC. lib. II, cap. II, §. VII seqq. nec non : Gio. Battista Venturi, *Memorie e lettere inedite finora o disperse di Galileo Galilei.* Modena 1818-1821. duob. volum. in 4. ubi magno studio et diligentia collecta inveniuntur quae ad Galilaeum spectant; ex his porro diluuntur quae amplificata sunt ab incredulis passim circa processum Galileai ex parte romanae Inquisitionis.

testantes excoluerunt, ut si qui catholici plenam earum ac penitiorem notitiam sibi comparare volunt, ad illos confugiant oportet. 2. Si propterea ratio habeatur varii scientiarum bonarumque artium status tum ante tum post reformationem, negari haud potest ita alterum ad alterum se habere uti ad virilem aetatem se habet infantia. 3. Id autem quonam modo factum est nisi ex ipsius reformationis indole, quippe quae cum plenam ab auctoritate libertatem seu emancipationem proclamaverit, jam nullis irretitur vinculis humana ratio, ita ut novis semper ac novis tentandis ac detegendis par sit? Sane protestantes in omnibus semper praeeunt ac viam veluti sternunt, quos deinceps catholici lento gressu sequuntur. Ergo.

266. R. *D. A.* Si fides adiungatur iis quae de se plerique protestantes identidem jactare solent, *C.* si res prout sunt sedulo disquirantur *N.*

267. Ad I. prob. *N.* Immo vero compertum est longe ante Lutheri, ceterorumque aetatis illius sectariorum perduellionem, ubique locorum in Europa, in Italia vero praesertim, graecam latinamque litteraturam praeter vernaculam, ac bonas universim artes perfectionis apicem attigisse (1); Gallias, Hispaniasque summis florentes vi-

(1) Ecquis ignorat seculum Leonis X. comparari seculo Augusti? Si sculpturam spectes tibi sese sistit Buonarrotti, si architecturam Bramante, si picturam Raphael Sanzio Urbinas, Julius Romanus ec.; si graecam linguam, tibi occurrunt Angelus Politianus, Sadoletus *atticus* ab Erasmo nuncupatus, Guidiccionus aliique magno numero; de lingua latina nihil attinet dicere, cum Sadoletus, Bembus, Jo. Ant. Flaminius, Hier. Fracastorus, Sanazzarus, Vida, Castilioneus, Altilius, Fascitellius, Cotta etc. monumenta post se reliquerint aere perenniora. Floruit aetas illa poëtis graecis latinis italis, oratoribus, historicis summis. Satis erit percurrere vel leviter tres partes voluminis VII. ed. Rom. historiae litterariae Italiae cl. Tiraboschi, et historiam universae litteraturae cl. Andres lib. I, cap. XIII. ut quisque intelligat quo pervenissent scientiae ac litteratura omnigena sec. XVI. ineunte. Attamen barbarus Lutherus ausus est exprobare Romae quod nesciret *latine*! Ac haeretici teutonici illius sectatores impudenter id ipsum ingeminare non erubuerunt! Apposite Branca op. cit. *De sacr. libr. latinae vulgatae editionis* tom. I, lib. I, cap. I, pag. 33. « Quasi vero, inquit, Itali praesertim nostri eo seculo, quod nobis seculum omnium elegantiarum non

ris sec. XVI. initio, perinde ac Germaniam extitisse, ut de regionibus reliquis taceamus (1). Notum est, philosophiam, jurisprudentiam, scientias naturales magna per id tempus animorum contentione fuisse excultas (2); notum denique, omnia scientiarum semina jamdiu praejacta felici tunc exitu evolvi caepisse ex universali propemodum regionum omnium commercio, novique orbis detectione, ac inventione typographicae artis (3), priusquam Lutherus cum suis ad pacem Europae perturbandam in medium prodiret. Sive igitur erupisset protestantismus sive non, impulsio data jam fuerat, et scientiae universae eodem omnino modo progressae fuissent, ac reipsa fecerunt. Protestantismus propterea ad scientias ac bonas artes quod attinet elementum est plane *heterogeneum*. Ad summum protestantismi origo thesim nostram mirifice

etruscarum modo sed latiaarum quoque et graecarum fuit, ope indigerent Getae alicujus aut Davi, ut perpolirentur, ac barbari esse tum primum dediscerent; aut, si qua ceteris linguarum scientia fuit, non illi ejus studium sensumque extulerint e catholicis, potissimeque ox Italia ejusmodi artium altrice, librorumque de iis excusorum parente prima. » Cf. card. Quirinum ep. ad Samuelem Formejum an. 1748. dec. 6. alia ad eund. 1749. dec. 7. epist. ad Jo. Rodulphum Isselium an. 1750. dec. 7. etc. Paulum Colomesium, *Italia orientalis* p. 62. 77. 95. 104. 113.

(1) Cf. Andres op. cit. *Dell'origine, progressi e stato attuale di ogni letteratura*. tom. 1, lib. 1, cap. XII, et XIII. Ipse Bühle in sua *Historia philosophiae* quamvis ut protestans, Kantianisque placitis haud parum addictus, reformationis influxum in scientias exaggeret, tamen agnoscit causas instaurationis scientiarum reformationem praecessisse « I lumi riaccesi in Italia dal risorgimento della letteratura e filosofia degli antichi sparsero la benefica loro influenza anche nelle viciae contrade e specialmente in Germania verso il finire del quindicesimo secolo e il principiare del sedicesimo » ita ipse incipit sect. 2. cap. 1. ex versione italica Milano 1822, remque ibidem evolvit, licet acatholicis praejudiciis ubique affectum se prodat.

(2) Per id tempus ubique fere florentissimae universitates studiorum institutae fuerant: celebres inter ceteras erant Parisiensis, Lovaniensis, Bononiensis, Patavina. Germania imitata fuerat Italiam et ibidem erectae demum universitates, Tubingensis an. 1477. Moguntina an. 1482. Wittembergensis an. 1502. Francofurti ad Odderam an. 1506. in quibus recensitae disciplinae tradebantur. Cf. Audin *Vie de Luther ed. cit. preface* pag. XXVIII. in quo egregio opere multa quidem alia invenies ad id quod contendimus comprobandum.

(3) Nam et haec inventio catholicorum est, ac primum opus typis excusum, fuit Scriptura sacra an. 1450. cf. Tiraboschi, *Storia della letteratura italiana* tom. VI, lib. 1, §§. 27. 28.

confirmat, fidem nempe catholicam tum *directe* tum *indirecte* scientiarum provexisse progressus et incrementa. Dum enim protestantes veram Christi ecclesiam turpiter deserentes acriter in eam insurrexerunt, excitarunt catholicos ad avitae fidei, quae in omnibus fere articulis impugnabatur, defensionem suscipiendam. Omnis quippe actio provocat, uti animadvertimus, reactionem; ac milites dum arma exercent, validiores evadunt.

268. Ceterum ad grammaticas institutiones, lexica, aliaque id genus quod attinet, quamvis hanc adversariis gloriolam liberaliter concederemus (1), inde tantum se-

(1) Dixi: *Quamvis id adversariis concederemus*; nam neque hoc ipsis facile damus; siquidem quovis tempore linguae istae fuerunt excultae, pluresque semper magna cum laude in eis excelluerunt; cujus rei assertorem damus hominem ex lutherana familia, Petrum nempe Albinum. Is, posteaquam trans Alpes *penetrasse ex Italia graecas litteras, et hebraicas* quoque memorasset, ita pergit: « Neque in Italia studium id refrixit, ubi floruerunt Joannes Picus Mirandulae princeps Datyli Hebraei, qui Taurini vixit. discipulus, et hujus obtrectator Mithridates Romanus, Aegydius Viterbiensis, et hujus etiam discipulus Hieronymus Seripandus, Patricius Neapolitanus, Hieronymus Aleander, et Fridericus Fulgosus, duo Romanae Sedis senatores archiepiscopi, Augustinus Justinianus Genuensis ex dominicano monacho Nebiensis episcopus, ex cujus Bibliis Octoplis Psalterium totidem linguarum absolutissimum est, Augustinus Steuchus Eugubinus Cisanensis episcopus, Sanctes Pagnini Lucensis, Petrus Galatinus Minorita, qui Capnionem adversus complicem Hochstratianos defendit, et qui hos antecesserunt, Raymundus Martinus, Gotalanus, et Porchettus auctores *Victoriarum*, et *Pugionis*. Quibus omnibus Marcellus II. et Paulus III. Pontifices Romani una cum Ptolemaeis Senensibus nobilibus, Lactantio patre, Laelio et Aemilio filiis linguarum omnium peritia insignibus accensendi (Petri Albini Nivemontii *Commentatio de linguis peregrinis* p. 10 seq. edita primum an. 1542. apud Branca op. cit. p. 37. 38.)», qui postea accedens ad suae sectae Germanos enumerandos, tres tantum commemorat, dicens: « Quemadmodum et sua laus debetur Pellicano, Munstero, Fagio (ib. p. 12.) », ex quibus duo saltem priores, quidquid linguis valebant secum ex catholicorum societate detulerant, prout plures alii id ipsum fecerant, uti Melanchthon, Reuchlinus, Huttenius. Recensitis innumeri prope alii adjici possent. Verum ne res nimium protrahatur, remitto auditores ad P. Cherubinum a s. Joseph, qui in *Apparatu biblico* toties cit. tom. 1. diss. praelim. sect. IV. quae inscribitur: *Collatio haereticorum cum catholicis in Scripturae peritia* ubi duplicem indicem texuit catholicorum, qui ante Lutherum, ac aetate Lutheri in linguae praesertim hebraicae et graecae peritia floruerunt, quos si pervolverint novatores haberent unde erubescerent; omitto polyglottam adornatam sub card. Ximenio ante reformationem; decreta Clementis V. qui

*

queretur protestantes in materialibus ejusmodi lucubrationibus id nobis praestare officii, quod Tyrii Salomoni in templi aedificatione praestiterunt, lapides nimirum ac ligna caedunt, et quae utilia nobis ad pugnandum cum ipsis arma suppeditant.

269. Exegesis porro, critica, ac philologia licet, eas ipsi erudite adornarint, sunt, uti jam superius dum de sac. Scriptura agebamus adnotavimus, veluti totidem cadavera spiritu et vita destituta; et dum protestantes illis indefesso labore incumbunt, nobis alimentum quod sacrae Scripturae praebent, quo salubriter nutriamur, relinquunt (1).

270. In metaphysicas, psychologicas, antropologicas disciplinas plurimum certe praesertim recentiori aetate incubuerunt protestantes: nec *indirectas* quas illarum progressui afferre utilitates potuerunt, inficiari volumus. Sed si solida utilitas scientiarum ex veritatibus aut noviter detectis aut firmius probatis aut aptius illustratis pensanda est, quid de philosophicis eorum conatibus dicendum erit, cum eos videmus nunc ad scepticismum ac idealismum, modo ad empirismum ac materialismum, tum ad pantheismum, atque autotheismum toto pondere dilapsos? Difficile admodum est, quod philosophus protestans ita rationem suam moderari sciat, ut tandem ad positivam Dei revelationem oppugnandam non feratur.

aliorum doctorum, qui antecesserant, exemplo in oecum. conc. Viennensi sec. xiv. initio studii linguarum approbationem addidit et confirmavit quidquid de his peractum erat in ecclesia. Imo lib. vi. *Constitutionum* quae deinde *Clementinae* dictae sunt tit. 1. *de Magistris* hoc studium praecepit; omitto quod Leo X. pro studio linguae arabicae et hebraicae praestitit, quae constituit Greg. XIII Paulus V. Clemens xi. etc. Cf. Branca op. et loc. cit. Audin *Histoire de la vie de Luther* c. xvi. Plura etiam hanc in rem reperies in op. *Specimen variae litteraturae quae in urbe Brixia ejusque ditione paulo post typographiae incunabula florebat.* Brixiae 1739. et in *Decade* iii. *epistolar.* card. Angeli Mariae Quirini Brixiae 1744. vid. etiam Fabricy op. cit. *Des titres primitifs* tom. ii, p. 151 seqq.

(1) Recol. quae scripsimus p. 13, sect. 1, cap. iii, art. 2.

271. Si quam item sibi protestantes laudem in jure naturae aut gentium excolendo compararunt, non minorem sibi jure tribuere possunt catholici, qui illis etiam hac in parte praeiverunt, candide fatentibus protestantibus ipsis (1); sed qui praeterea caverunt se ab erroribus illis sane gravissimis in quos jurisperiti protestantes identidem inciderunt ac incidunt (2).

272. Ad 2. *D.* Ita tamen ut protestantismo ejusmodi progressus nullo modo tribui possit, *C.* ut debeat aut possit illi tribui *N.* Si enim, uti vidimus, germina omnia profectus ejusmodi jam erant praejacta, si elementa ejus omnia jamdiu existebant ante protestantismi ortum, si adjuncta quaeque rerum eidem favebant, si validissima demum impulsio data ubique jam fuerat, evidenter patet eam ingeniorum evolutionem sponte ac necessario omnino contigisse, planeque a protestantismo fuisse independentem.

273. Ad 3. *N.* Potius enim protestantismus ex nativa indole sua iisdem incrementis maxime obfuit, utpote qui

(1) En quomodo inter ceteros loquatur de Grotio Joan. Jac. Schmausius in *Historia juris naturae* quam exhibet lib. I. *Novi systemat.* sui ejusdem *juris* §. XXI. « Alterum de Hugone Grotio praejudicium in eo situm est, quod is jus naturae novum tradiderit, atque a scholasticorum gryllis purgaverit, adeoque ut hujus disciplinae reformator, et restaurator habendus sit: quum potius quidquid de jure naturae profert, nihil aliud sit, quam vetus scholasticorum doctrina », recensitis deinde praecipuis hac de re Grotianae doctrinae capitibus, concludit: « Haec omnia in fusioribus excerptis, quas ex veteribus recentioribusque scholasticis supra tradidimus, reperiri possunt. » Apud Jo. Franc. Finetti S. J. *De principiis juris naturae et gentium.* Venet. 1765. tom. I, lib. I, cap. V.

(2) Cf. Finetti op. et lib. cit. c. III. quod inscribitur *Vana est protestantium jactatio de instaurata, illustrataque et ad perfectionem perducta a se juris naturalis doctrina.* Vid. etiam capp. insequentia. Sane ex protestantium doctrinis manavit ea juris naturae, hominisque officiorum tractatio ac si tota hominis destinatio hujus vitae limitibus esset conclusa, atque ab omni immortalite animi praescindere deberet, id quod praesertim Puffendorfio solemne fuit, nimios in hoc sectatores nacto Item absoluta rationis practicae *autonomia*, Deo omnino seposito, rejectio *legis aeternae* in Deo, immutabilitas juris naturalis sublata, *officiorum specialium* erga Deum negatio, ac tot alii errores in singularibus juris naturae praeceptis nonne eodem ex fonte fluxerunt?

rationis *nihilismum* ab initio proclamaverit, ut saepius adnotavimus, et absolutum fuerit contemptum professus omnis humanae philosophiae (1). Quod si postea secus ac prima ejus ferret institutio, philosophiam ac disciplinas reliquas excolendas suscepit, id ex eo factum est, quia ad exemplum Lutheri et Calvini, qui se extulerant adversus ecclesiae auctoritatem, protestantes sequiores injustum excusserunt patriarcharum suorum jugum, et per quandam reactionem ita se ab omni emanciparunt auctoritate, ut rationem normam principem, imo unicam, constituerint agendorum et credendorum (2); ac demum plerique eorum in

(1) Lutherus sane omnis philosophiae se hostem, ut vidimus, professus est. En quid de ipso scribat Erasmus: « Nonne Lutherus scripsit omnem disciplinam tam practicam quam speculativam esse damnatam? Omnes scientias speculativas esse peccata et errores? Nonne Melanchthon aliquando damnavit scholas publicas etc. » ep. 59. lib. 31. ap. Audin op.c. p. 196. Qui iterum epist. 1006. ad Bilibaldum Pirckheimerum sic de lutheranismo scribit: « Ubicumque regnat *lutheranismus*, *ibi litterarum est interitus*. Et tamen hoc genus hominum maxime literis alitur. Duo tantum quaerunt, *censum* et *uxorem*. Cetera praestat illis Evangelium, hoc est, potestatem vivendi ut volunt. » Opp. edit. Lugd. Batav. 1703. tom. III. part. poster. col. 1139.

(2) Nempe ratio per systema protestantismi oppressa atque ad *nihilismum* dejecta per quandam reactionem se extulit, ac vindicavit se de oppressoribus suis, et in aliud extremum prolapsa jugum cujusvis auctoritatis excussit, ut alias cum cl. Moehler animadvertimus.

Ceterum quantum contulerint catholici principes ad scientiarum ac bonarum artium ardorem excitandum exeunte sec. XV. et ineunte XVI. ante exortam reformationem, colligi facile potest ex iis quae habet Audres op. cit. lib. 1, cap. XIII, n. 220 seqq. ubi ostendit aemulationem quae viguit inter Italiae principes Mediceos, Estenses, Rom. Pontifices, aliosque in disciplinis omnibus promovendis; civitates principes Romam, Florentiam, Urbinum, Ferrariam etc. inter se de primatu contendisse. Antiqui codices graeci et latini undique conquirebantur. Leo X. excitabat Erasmum, Sancten Paguini aliosque doctos illius aetatis. Quod vero speciatim attinet ad viros ecclesiasticos in promovendis scientiis, satis erit eruditum opus percurrere cl. Severini Fabriani cui tit. *Dei beneficii prestoti dagli ecclesiastici alle scienze*. Bergamo 1832. in quo ostendit quid illi contulerint in promovendis *Mathesi pura*, *mecchanica*, *hidrodynamica* et *nautica*, *optica*, *astronomia*, *geographia* et *chronologia*; duas item egregias dissertationes card. Mai, quarum altera inscripta est: *Meriti di Pio VII. e del clero verso la letteratura*, altra vero: *I vicendevoli uffizj della religione e delle arti*. In quibus vir doctus omnes prope disciplinas ac bonas artes percurrit, ostenditque luculentissime quam bene meriti de illis fuerint catholici, praesertim vero ecclesiastici quovis tempore. Quibus ad majus reformationis dedecus adjici possunt opp. com.

omnem impietatem dilapsi sint uti tota rationalismi historia patefacit. Haec nos dolentes, non animo protestantes insectandi, dicimus: neque hanc inter ipsos et catholicos comparationem instituimus ut omnem illis scientiae ac eruditionis laudem praeripiamus: sed ut frequentibus ipsorum insectationibus occurramus, quibus catholicam romanam ecclesiam veluti obscurantismi parentem traducunt. Eam certe talem minime experti sunt, qui ex ipsis protestantium castris in illius sinum se receperunt recentiori hac aetate, viri sane clarissimi, Schlegel, Stolberg, Werner, Haller, De Joux totque alii sive Germani, sive Angli, sive Galli, quorum numerus augescit in dies.

CAPUT III.

De ratione post fidem

274. Postquam ab infallibili ecclesiae magisterio aliquid credendum de fide propositum est, ac etiam postquam iis omnibus, quae ecclesia credenda proponit, quispiam interiorem intellectus ac voluntatis assensum, divina opitulante gratia, praebuit, nullaene amplius rationi partes supersunt? Haudquaquam sane, sed plura sunt in quibus poterit humana ratio post susceptam fidem se exercere, suasque exercere vires.

275. Verum ut id legitime fiat, et hinc inde latentes devitentur scopuli debet ratio certas sibi a fide ipsa praestitutas regulas sectari, eamque praecipuam, ut non primas sibi in ejusmodi negotio vindicet partes, nec se unquam ab ecclesiae magisterio subducat, sed veluti ancillam se exhibeat fidei, minime vero uti arbi-

Montalambert, *Du Vandalisme et du catholicisme dans l'art.* Paris 1841. vol. 1, in 8. et *Monumens de l'histoire de sainte Élisabeth de Hongrie.* Paris 1841. vol. 1. in fol.

tram ac dominatricem. Hoc modo fidei ac rationis legitima jura in tuto posita erunt, vanae reddentur accusationes quas increduli ac rationalistae adversus catholicum auctoritatis principium intentant; imo vero componentur sententiae quas nonnullae catholicae scholae aetate hac nostra in speciem contrarias, ac invicem adversantes proferunt. Methodum igitur nostram sectantes in duos pariter articulos postremum hoc caput dispertiemur in quorum altero de recto rationis usu post fidem, in altero de ejusdem post fidem abusu tractatum habebimus.

ARTICULUS I.

De recto rationis usu post fidem

276. Ratio, seu scientia ac fides, ut vidimus, amico inter se foedere copulantur ante fidem et cum fide; non igitur putandum est, ipsas posse aut velle divortia facere postquam ratio se fidei subjecit, et sacro, ut ita loquar, connubio ratio et fides conjunctae sunt. Restant propterea rationi etiam post fidem jura sua, imo et debita quibus illa vicem officii reddens fidei, ad hanc tuendam ac illustrandam tota se confert. Munera haec rationis post fidem ei vindicanda aggredimur adversus illos, qui rationis veluti hostes sese exhibent, dum omnem scientificam inquisitionem a fidei dogmatibus repellunt, suspectosque traducunt eos qui fidem et scientiam simul conjungunt magno fidei ipsius lucro et ornamento. Sit igitur:

PROPOSITIO I.

Post susceptam fidem potest humana ratio fundamenta ipsius fidei, singulorumque dogmatum investigare, eaque tueri

277. Iam alias distinximus, nec umquam satis distin-

guendum est duplex in viro theologo munus, *fidelis* scilicet ac *doctoris*. Prout *fidelis* est, non discernitur ille in assensu quem fidei praebet ab alio quopiam infimae rudisque plebis credente, cum unice credat ob auctoritatem Dei revelantis et ecclesiae proponentis, adspirante, ut supponitur, divina gratia. Prout vero idem *doctoris* sustinet munus, potest praeterea, imo et debet in fundamenta inquirere ipsius fidei, ac singulorum dogmatum quae per fidem cognoscit et credit, non quidem propter se tantum, sed praecipue propter alios rationem exposcentes de ea, quae in ipso est spe (1). Quapropter haud innititur aut inniti potest inquisitionibus suis, ut credat, cum ejus fides ab illis nullo modo pendere queat, sed *unice* uti diximus, a motivo *formali* fidei divinae (2).

278. His praemissis vix probatione egere videtur thesis nostra. Nam cum objectum, ut vocant, *materiale* fidei nostrae totum *historicum* sit, ac revelatio ipsa sit *factum*, adeoque et illa omnia quae in revelatione continentur, fit, ut revelatio ejusque objecta possint quoad eorum existentiam documentis demonstrari non minus ac credibilitatis motiva, quae nempe homini evidenter suadent talem reipsa esse revelationem, quae divinitus data perhibetur. Haec porro omnia sine alacri, seduloque studio, sine scientiae ac rationis ope, ac longa diuturnaque meditatione nemo jam sibi poterit comparare (3).

(1) 1. Pet. III, 15.

(2) Haec, ut superius adnotavimus, ab Hermesio non rite distincta, sed temere permixta fuerunt.

(3) Quod hic dicimus de motivis credibilitatis, quibus etiam internoscendis tutandisque *alacri seduloque studio*, *scientiae ac rationis ope ac longa diuturnaque meditatione* opus esse asserimus, intelligi debent quoad eos, qui singillatim haec expendunt eorumque vim ad convictionem intellectus exponunt, ac vindicant ab impugnationibus incredulorum. Si autem simul illa spectentur ac in suo complexu, quandam evidentiam praeseferunt, quae rudiorum etiam oculos percellat eisque evidenter credibilem reddat divinam revelationem. Hac ratione componi inter se posse videntur quae Valsecchius et Spedalierius contraria scripserunt. Valsecchius enim una cum Bergierio contendit rudes posse sibi facile comparare compendiosam demonstrationem credibilitatis christianae, seu supernaturalis ac divinae revelationis, Spedalierius in *Analysi examinis*

Quis itaque ea assequetur nisi theologus cujus munus est haec ipsa objecta credibilia ostendere ? Potest itaque humana ratio post adeptam fidem , fundamenta ipsius investigare ac detegere , ut ea illis possit proponere qui ad eam investigationem minus idonei sunt et comparati , eaque ab adversariorum impetu tueri.

279. Quod vero de fide ejusque fundamentis in universum dictum est, de dogmatibus singulis dici pariter debet. Exploratum quippe est ecclesiam dogmata sua non cudere, aut de novo proferre, cum apostolorum obitu omnis in ea cessarit revelatio, quae ad fidei depositum spectet (1): ea igitur tantum credenda proponit, quae ex divina accepit atque hausit revelatione. Jam vero ecclesia auctoritate infallibili , ac infallibili magisterio a Deo conditore suo instructa, contenta est quae a Deo accepit credenda fidelibus positive proponere, quin unquam disceptet , aut cum fidei hostibus congrediatur: docilitatem proinde solum exigit a filiis suis , nec iis solet rationem reddere , cur hoc potius quam illud dogma credendum proponat (2). Duplex inde in doctore munus oritur obeundum , tum videlicet adstruendi existentiam verae ecclesiae a Christo institutae ejusque constitutionem seu naturam , proprietates ac notas nec non dotes quibus ab eodem Christo cumulata est , tum confirmandi dogmata singula ab ecclesia veluti fidei objecta proposita , initio sumpto a regulis fidei remotis , Scriptura et

critici Frereti cap. XIII, ar. 2. et 3. utrumque impugnavit , atque adeo singulari plane sententia progressus est , ut praerequisita ad fidei actum , ordinaria lege omnibus necessaria, rejecerit , in quo certe suffragium doctorum non tulit. Optima in hoc habet cl. Gerdilius ad ostendendum quomodo etiam rudis populus fidelium rationabiliter omnino adhaereat christianae catholicae fidei , de ejusque veritate certus moraliter sit. Cf. *Introduzione allo studio della relig.* p. 137 seqq.

(1) Revelationes enim privatae quae circumferuntur , e. g. s. Hildegardae, s. Gertrudis, Birgittae etc. quaeque etiam probatae ab ecclesia dicuntur , non eo sensu probatae sunt , quod auctoritatem aliquam habeant ad ea , quae fidei sunt , adstruenda , sed solum ad *aedificationem fidelium*.

(2) Recolantur superius dicta.

Traditione, in quibus fidei depositum totum continetur, ac deinde gradu facto ad peculiaria dogmata reliqua. Duplex porro hoc munus obire nequaquam poterit, qui fide contentus una, rectae atque excultae negligat rationis subsidium (1).

280. Et illud huc accedit, quod nonnulla dogmata expresse in Scripturis haud contineantur; nonnulla etiam patrum effata, eorum praesertim qui ante exortam peculiarem quamque haeresim floruerunt, obscuritatem praeseferant, imo interdum contraria videantur iis quae postea definita ab ecclesia sunt. Insuper haud pauca dogmata reperiuntur, quae superant augustam mentis nostrae aciem. Si quis proinde ea velit adstruere atque defendere, opus omnino ei est, ut praeter amplissimam Scripturarum, sanctorumque patrum cognitionem, in usum adsciscat hermeneuticam, exegesim, dialecticam, aliaque subsidia quae necessario requiruntur ad illustranda, tuendaque catholica dogmata, atque ad frangendos adversariorum conatus.

281. Talem fuisse constantem agendi rationem patrum cujusvis aetatis, apologetarum christianae et catholicae fidei, doctorumque christianorum omnium, supervacaneum esset ostendere. Ecquis sane non suspiciat eruditissima et profunda scripta Clementis Alexandrini, Justini, Origenis, Athanasii, Eusebii, Tertulliani, Cypriani, Hieronymi, Augustini, Leonis M. ut de insequentibus taceamus? Placet quod hactenus diximus gravissimis Augustini verbis confirmare qui disserens de *sermone scientiae*, quem commemorat Apostolus 1. Cor. XII. 8. « Quo, inquit, fides saluberrima, quae ad veram

(1) Hinc optime Canus *De locis* lib. IX, cap. 4. « Qui theologiam sic instituit, ut nihil habeat cum naturae ratione conjunctum, omniaque egregiae disciplinae sola Scripturaram fide metitur, hic, si in ea opinione persistat, et non interdum naturae bonitate vincatur, nec theologiam colere, tuerique potest, nec fidem, nec humanitatem. »

beatitudinem ducit, gignitur, nutritur, defenditur, roboratur : qua scientia non pollent fideles plurimi, quamvis polleant ipsa fide plurimum. Aliud est enim scire tantummodo quid homo credere debeat propter adipiscendam vitam beatam, quae nonnisi aeterna est : aliud autem scire quemadmodum hoc ipsum et piis opituletur, et contra impios defendatur, quam proprio appellare vocabulo scientiam videtur Apostolus (1). »

282. Tum ipsa igitur rei natura, tum constans patrum et ecclesiasticorum tractatorum agendi ratio evidenter ostendunt, posse, post susceptam fidem, humanam rationem fundamenta fidei singulorumque dogmatum investigare eaque tueri, prout a nobis enunciatum est.

DIFFICULTATES

283. Obj. 1. Ejusmodi investigatio opponitur simplicitati fidei; 2. plurimum item ejusdem merito detrahit. 3. Exinde illa dimanant elogia a patribus etiam prolata eorum qui una fide contenti, ulterius non inquirunt, cur ita credant. 4. Sed praeterea aleae plena est haec inquisitio, cum fieri possit ut argumenta quae militant aut pro fide in genere, aut pro singulis articulis in specie, debilia appareant ac levia, contra vero validissima videantur quae illam oppugnant, atque indidem dubia oriantur, magno fidei ipsius detrimento. Ergo.

284. Resp. Ad 1. *N*. Immovero plurimum confert ad fidem confirmandam. Reipsa si simplicitati fidei investigatio adversaretur, atque ejusmodi persuasio invalesceret, jam satis essent fides et ignorantia, quo quid optarent magis acerrimi fidei osores? 2. Damnandi igitur essent omnes ecclesiae patres atque doctores, qui tot vigiliis laboribusque rem christianam ac fidei causam adjuvarunt; contra vero

(1) *De Trinit.* lib. XIV, cap. 1, num. 3.

summis essent laudibus celebrandi qui a studio abhorrent ut otio vacent sola fidei simplicitate contenti. Quo profecto nihil absurdius dici potest, et contra ecclesiae sensum, quae perpetuo stimulos addidit sacerdotibus ut studia impense colerent (1). Itaque tunc solum scientifica inquisitio opponitur simplicitati fidei, cum quis dubius in fide haeret, ac scientiae ope vult per examen revera *dubitativum* eam sibi persuasionem comparare, quae pendere unice debet ex pio credulitatis affectu, quem Deus per gratiam infundit, et vi cujus voluntas imperat intellectui plenam objectis fidei adhaesionem, firmissimumque assensum (2).

285. Ad 2. *D.* Si eo dirigatur scientifica inquisitio ut quis credat, *C.* ut confirmetur in fide quam toto corde tenet *N.* Haec enim confirmatio, non ex animi dubitatione, sed ex ingenti potius fidei oritur amore, quo fit ut summa perfundatur voluptate qui ad ejusmodi investigationem animum applicat, prout passim de se testatur regius Psaltes dicens: « In via testimoniorum tuorum delectatus sum, sicut in omnibus divitiis . . . . Laetabar ego super eloquia tua: sicut qui invenit spolia multa (3). » Sane ecquis affirmare audeat tot sanctos doctos-

(1) Cf. Mabillonium, *Tract. de studiis monasticis* par. 1, cap. XIII. item p. Cherubinum op. et loc. cit. ubi traduntur decreta conciliorum et Rom. Pontificum

(2) Qui certe christianus et fidelis est, ne puncto quidem temporis assensum fidei veritati, ac obedientiam auctoritati ecclesiae suspensam tenere potest: secus enim manifeste peccaret in fide. Sed tamen uti Bellarminus recte aduotat c. 3. de Verbi Dei interpret. cap. 10. ad 7. argum. « posito hoc dubio et hoc peccato non male facit scrutando dummodo id faciat intentione inveniendi veritatem et non calumniandi. . . . Deberet ille quidem sine examine recipere doctrinam ecclesiae, tamen melius est ut examinando praeparetur ad veritatem, quam negligendo remaneat in suis tenebris. » Ex quibus magis patet distorta agendi ratio Hermesii: quandoquidem si ipse dubitabat ut fatetur ac nutabat in fidei fundamentis, recte, in sensu hic declarato, illam suam inquisitionem philosophicam ex dubio suo positivo suscipiebat: sed quonam jure id ipsum ad fundandam rationabilem fidem, veluti *conditionem sine qua non* potuit a ceteris vere credentibus postulare?

(3) Ps. CXVIII, 14–162. In quos textus cf. quae praeclare scribit Segneri, *Manna dell' anima* ad diem 1. et XXX Decembris.

que viros quot floruerunt in ecclesia Dei, detrimentum aliquod passos esse in fidei suae merito ob tot illos labores quos in fidei defensionem exantlarunt? Imo certum est hoc meritum in immensum auxisse. Tunc solum ergo fidei potest merito nocere scientifica investigatio, quum quis ad illam permoveatur ex fidei infirmitate aut dubio, minime vero cum ab ejusdem fidei amore ac firmitate excitatur (1).

286. Ad 3. *D.* Commendati sunt fideles, quibus doctoris munus non incumbit, si ecclesiae auctoritati innixi ulterius non inquirunt cur ita credant, *Tr.* qui praeterea munus habent fidei tuendae populosque docendi *N.* Transmisimus primum membrum, quia dummodo sub magisterio ac directione ecclesiae, ea qua par est animi docilitate quispiam scientia utatur, haec nulli unquam nocet, sed potius prodest plurimum (2); praesertim ubi fideles iis in locis et adjunctis versantur in quibus facile possunt ab incredulis et haereticis seduci ac decipi: nemo profecto unquam sanae mentis ignorantiam ac tenebras commendaverit. Quoad reliquos autem, ulterius non inquirere perinde esset atque a proprio munere deficere, seque reos sistere Deo et ecclesiae, cum eam negligant cognitionem, quae uniuscujusque statui necessaria est.

287. Ad 4. *D.* Aleae plena est quoad eos qui se tradunt ejusmodi inquisitioni absque debitis dispositionibus, *Tr.* vel *C.* quoad eos qui illis praediti sunt *N.* Nullum

(1) Cf. Card. Cusanum in op. *De docta ignorantia*. Basileae 1565. praesertim lib. III.

(2) Quapropter hortandi semper fideles sunt ad lectionem probatorum auctorum, ad instructiones sibi idoneas comparandas, aliaque adminicula adhibenda quibus dispellatur ignorantia, qua nihil deterius est, et qua fit ut non pauci infirmi sint et ad pravam vitam proclives. Optimum sane consilium fuit illorum episcoporum, qui praesertim in Galliis, bibliothecas librorum piorum instruendas curarunt, quibus fideles juvari possint; aeque collaudanda est distributio bonorum librorum, quae opponatur distributioni librorum pessimorum quos ubique diffundit societas biblica. Veneno siquidem antidotum parandum est.

prorsus instat perversionis periculum iis qui animum gerunt humilem ac sincerum in tali inquisitione, imo potius magnum iis accedit emolumentum. Si quando sibi minus firma videntur deprehendere argumenta ad dogma aliquod peculiare constabiliendum, norunt simul haud iis inniti ipsius dogmatis veritatem, sed auctoritati infallibili ecclesiae; nec unquam casum contingere posse in quo haec desciscere a vero queat in fidei proponendis objectis. Propterea quin nutent in fide, firmantur in ea, fatentesque interim propriam ignorantiam, ac ingenii tenuitatem, conatus renovant atque eluctantur, denuo certi se quod optant assecuturos. Si autem agatur de ecclesia ipsa, aut de fide universim, tot taliaque sunt argumenta quae pro illa decertant, ut eo res demum deveniat, scilicet vel ab omnibus esse animum despondendum de cognosceda verae religionis ac verae ecclesiae cujusvis existentia, vel si qua sit, nullam aliam esse praeter catholicam posse ad cujus veritatem testandam argumenta illa credendi ac motiva mira prorsus consensione conspirant. Paganismus, islamismus, sectae haereticae et schismaticae si conferantur cum majestate ac firmitate ecclesiae catholicae, penitus evanescunt. Si proinde recto quis animo comparatus sit, fieri nequit ut aliquando nutare possit, imo non proficiat magisque in fide sua confirmetur. Quapropter, quod consequens est, si nonnulli naufragium fecerunt, non fidei ipsius defectui, non scientificae inquisitioni, sed pravis animi dispositionibus, cupiditatum aestui, presertim vero mentis superbiae id tribui unice debet. Deus enim immutabili lege superbis resistit; qui quoniam tenebras consectantur, permittente Dei justo judicio, illas densissimas inveniunt, ab iisque obvolvuntur: cujus rei exempla omnis fere aetas ecclesiae suppeditat.

PROPOSITIO II.

Potest praeterea humana ratio fidei doctrinam ad tractationem vere scientificam evehere

288. Medium heic debemus iter insistere inter eos qui in praesentia in duas veluti adversas partes distrahuntur. Alii enim nihil nisi fidem, uti vocant, ***historicam*** ac ***positivam*** admittere vellent, ita ut pro suspecto habeant, uti innuimus, quidquid scientia philosophica doctrinae positivae fidei adjicere nititur; alii e contra sic scientiam connexionem necessariam cum fide historica et positiva habere contendunt, ut vix ex ipsa dogmatum ipsorum evolutionem et existentiam non repetant.

289. Quae ut apprime intelligantur, et verus quaestionis status innotescat, nonnulla praemittere cogimur quae lucem simul affundant, viamque commonstrent quam tuto terere possimus inter lubricos quae eam impediunt et circumstant anfractus.

290. Itaque animadvertimus 1. fidem ***historicam*** et ***objectivam***, seu fidei doctrinam divinitus revelatam et ab ecclesia propositam nulla pendere ratione posse a scientifica quavis inquisitione et investigatione, siquidem nobis a Deo data est; absonum autem esset contendere, quod extrinsecus nobis provenit quodque divinitus accepimus, ab humana scientia quoad suam existentiam pendere, aut a quovis humanae philosophiae systemate ab hominibus excogitato.

291. Adnotamus 2. ejusmodi fidem ***objectivam*** esse veluti basim inconcussam, et normam praeterea inflexibilem ad quam inquisitiones nostrae omnes exigendae sunt, ita ut si in aliquo vel minimo puncto ab ea desciscant, hae sint corrigendae, ac numquam intorquere fas sit aut inflectere quoquo modo ad systemata philosophica fidei doctrinam, quod impium esset.

292. Hac ineluctabili basi praestituta, dicimus 3. nihil obstare quominus ad tractationem vere scientificam fidei doctrina evehatur. Hac autem scientifica tractatione significamus non solum argumenta illa quibus humana ratio conficit demonstrationem existentiae revelationis et ecclesiae, illustrationem praeterea et defensionem omnium dogmatum, sive haec collective sive distributive spectentur, de quibus egimus in propositione praecedenti; sed potissime eorum mutuum intimum nexum, relationem ac dependentiam una cum consecutionibus quarum fecunda dogmata sunt, quaeque ex illis veluti principiis dimanant aut deducuntur, sive ad theoricam, sive ad praxim pertineant, unde unum veluti scientiae corpus exurgat, in quo proprie scientiae theologicae ratio consistit.

293. Ne tamen etiam in hoc scientifico processu abusus obrepat, animadvertimus insuper 4. rationis aut scientiae non esse intimos ipsos mysteriorum recessus penetrare, ita ut autumet intrinsecus ea cognoscere seu comprehendere posse, ac veluti conceptus logicos aut metaphysicos spectare. Siquidem non desunt ex recentioribus, qui fidei doctrinam in ordine ad scientiam in tres veluti phases partiantur; harum prima juxta ipsos complectitur patres, secunda scholasticos, tertia epocham ab instaurata philosophia. Hac divisione praemissa, distinguunt inter id quod vocant *quid* dogmatum, et id quod eorumdem dogmatum *quomodo* appellant. Deinde progredientes dicunt, patres ad nos transmisisse τὸ *quid* dogmatum, scholasticos vero et philosophos posteriores nobis aperuisse τὸ *quomodo* dogmatum, hoc tamen interposito discrimine, quod scholastici *quomodo* dogmatum ad conceptus *logicos*, philosophi vero ad conceptus *metaphysicos* revocaverint. Eo demum progrediuntur, ut vix dogmata ipsa

ac mysteria ex scientiae fundo non arcessant, et cum scientia non identificent (1).

294. His igitur ita declaratis, sic assertam propositionem in sensu exposito adstruimus. Potest humana ratio fidei doctrinam ad tractationem vere scientificam evehere si 1. id valde conferat ad ipsius doctrinae dignitatem et commendationem; si 2. quin obstet, ejusdem doctrinae natura in id nos conducat; si denique 3. constans ac perpetua patrum ac doctorum sentiendi et agendi ratio id ipsum maxime suadeat. Atqui rem ita esse singillatim evincere aggredimur.

295. Ac primo quidem valde conferre scientificam ejusmodi tractationem ad ipsius doctrinae dignitatem et commendationem ex ipsa rei notione evincitur: siquidem tractatio vere scientifica illa censetur et est, qua ex principiis ratis ac firmis apud omnes deducuntur consequentiae, quae in illis latent; receptum proinde est ut scientia definiri soleat cognitio certa et evidens rei necessariae et immutabilis per proprias ipsius causas. In casu autem nostro ejusmodi causae seu principia sunt veritates ipsae divinitus revelatae (2); porro eas veluti principia assumere, earum vim declarare, dispositionem pateface-

(1) Hos certe scopulos non declinavit Dr. C F. Hock auctor germanici recentis operis « *Gerbert oder Papst Sylvester II. und sein Jahrhundert*; *seu Gerbertus aut papa Silvester II, ac seculum illius* » Vindob. 1837. Nam praeter plures theologicos errores, saltem ex inaccurato verborum theologicorum usu profectos; praeter doctrinas quasdam apostolicae sedi haud parum infensas; quae auctor in praefatione praesertim dicit de *dogmatum christianorum* veluti *phasibus*, de illorum *elaboratione ope philosophiae*, de *compenetratione fidei ac philosophiae*, quae comparatur cum ipsa *hypostatica unione* Jesu Christi, ac *idiomatum communicatio* ab eo dicitur, aliaque id genus multa legitimos fines undequaque excedunt. Nos equidem a philosophiae usu rejiciendo plane abhorremus, uti manifeste patet; abusus tamen improbamus et semper improbabimus. Ast haec sufficiant: siquidem de hoc eodem opere *crisis* edita est in Ephem. Roman. *Annali delle scienze religiose* num. 39. Nov. e Dic. 1841. a claris. auctore ejusdem nationis confecta.

(2) Cf. Petavium, prolegomen. cap. VIII. ubi exponit multiplicem *scientiae* nominis acceptionem, et quatenus theologiae competat ex veterum ac recentiorum sententia.

re, mutuamque relationem, dependentiam ac nexum ostendere; latentes denique consecutiones ex illis deducere; conferre item cum scientiis reliquis prout substratae materiae natura patitur; analogiam quam cum illis habent commonstrare; aliaque ejusmodi praestare quibus fidei objecta, mysteria praecipue non modo credibilia, sed suasibilia efficiantur (1), ad fidei ac doctrinae

(1) Huc refertur toties a s. Augustino inculcatum principium: *Crede ut intelligas*, quo alludit ad illud Is. VII, 9. ex graeca vers. LXX. *Nisi credideritis, non intelligetis.* cui perpetuo insistit s. Doctor: speciminis gratia unum vel alterum ex eo testimonium describemus: ao 1. ex ejus epist. ad Consentium quae est 120. Cum enim Consentius hunc veluti canonem statuisset: « Non tam ratio requirenda, quam auctoritas sequenda sanctorum » sic illi respondet: « Si a me, vel a quolibet doctore non irrationabiliter flagitas, ut quod credis intelligas, corrige definitionem tuam, non ut fidem respuas, sed ut ea, quae fidei firmitate jam tenes, *etiam rationis luce conspicias* . . . Absit ut ideo credamus, ne rationem accipiamus . . . Et ideo rationabiliter dictum est per Prophetam; *Nisi credideritis non intelligetis*. Ubi procul dubio discrevit haec duo, deditque consilium, quo prius credamus, ut id quod credimus intelligere valeamus. . . . Propterea monet apostolus Petrus, paratos nos esse debere ad responsionem omni poscenti nos rationem de fide et spe nostra: quoniam si a me infidelis rationem poscit fidei et spei meae, et video quod antequam credat capere non potest, hanc ipse ei reddo rationem in qua, si fieri potest, videat quam praepostere ante fidem poscat rationem earum rerum, quas capere non potest. Si autem jam fidelis rationem poscat ut quod credit intelligat, capacitas ejus intuenda est, ut secundum rationem redditam sumat fidei suae quantum potest intelligentiam, majorem si plus capit, minorem si minus: dum tamen quousque ad plenitudinem cognitionis perfectionemque perveniat, ab itinere fidei non recedat . . . Haec dixerim, ut fidem tuam ad amorem intelligentiae cohorter, ad quam ratio vera perducit, et cui fides animum praeparat. . . . Porro autem qui vera ratione jam quod tantummodo credebat intelligit, profecto praeponendus est ei, qui cupit adhuc intelligere quod credit: si autem nec cupit, et ea, quae intelligenda sunt, credenda tantummodo existimat, cui rei fides prosit ignorat (cap. 1, et II. n. 2. 3. 4. 6. 7.) ». Quod autem juxta s. Doctorem suasibilia intelligentiae mysteria ipsa effici possint, luculenter patet ex iis, quae scribit in *Serm. de verb. evang. Luc.* « Forte de via mala, inquit, hoc est de vita mala fatigatus nescio quis amicus tuus, non inveniens veritatem, qua audita, et percepta, beatus fiat . . . venit ad te tanquam ad christianum; et dicit: Redde mihi rationem, fac me christianum. Et interrogat quod forte tu per simplicitatem fidei nesciebas: et non est unde reficias esurientem; et cum vis docere, cogeris discere. . . . Seculi hujus ignorantia valida est, hoc est, nox media, et urget amicus esuriens. Tibi forte sufficiebat simplex fides, illi non sufficit. Numquid deserendus est? Numquid de domo projiciendus est? Ergo ad ipsum Dominum . . . pulsa orando, peto, insta. . . Cum autem perveneris ad tres panes, hoc

christianae seu catholicae dignitatem commendationemque conferre nemo sobrius inficias iverit. Quandoquidem praeterquamquod ejusmodi pertractandi ratio mentem humanam perficit, ac in sanctuarium ipsum, ut ita dicam, divinitatis ad proprias rimandas contemplandasque altissimas veritates introducit; veritates ipsae quae principium simul ac objectum disciplinae nostrae constituunt scientifica hac methodo expositae majorem claritatem percipiunt, severiore ordine disponuntur, intimius cognoscuntur, ac plura immensae utilitatis sive pro parte theoretica sive pro practica ex eis in usum derivantur. Scientifica praeterea tractatione christianae religionis veritates excultae atque expolitae sublime prorsus omnique ex parte admirandum aedificium constituunt, quod ad sui contemplationem mentem rapit, quo profecto nihil jucundius in his terris, suavius, sanctiusque nihil accidere potest.

296. Quin vero doctrinae revelatae natura scientificae huic obstet evectioni, ad eam nos potius inducit, prout secundo loco constituimus; quod facili ostenditur negotio. Quippe ad eum modum, quo Deus admirandum hujus universi in quo versamur spectaculum haud subjecit oculis nostris ut stupidi illud, prout specie sese obtutui nostro offert, unice inspiciamus, sed etiam imo potissime, ut per partes singulas illud rimemus, ordinem inqui-

est ad cibum, et *intelligentiam* Trinitatis, habes et unde vivas, et unde pascas, nec peregrinum venientem de via reformides, sed excipiendo civem, domesticum facias. (Serm. 105. cap. II, et III. num. 2-4) »; et alibi passim. Nec ab eo discrepat s. Thomas, qui *cont. Gent.* lib. I, cap. 8. haec scribit: « Humana ratio ad cognoscendam fidei veritatem quae solum videntibus divinam substantiam, potest esse notissima, ita se habet quod ad eam potest aliquis veras similitudines colligere: quae tamen non sufficiunt ad hoc quod praedicta veritas quasi *demonstrative*, vel per se intellecta *comprehendatur*. Utile tamen est, ut in hujusmodi rationibus quantumcumque debilibus se mens humana exerceat, dummodo desit comprehendendi vel demonstrandi praesumptio, quia de rebus altissimis etiam parva, et debili consideratione aliquid posse inspicere jucundissimum est. » Alia inferius dabimus.

ramus, expendamus leges, relationes quas res omnes ad invicem habent intelligamus, deducamusque industria ac sollertia in usum et commodum nostrum, ex iisque proinde Deum sapientissimum ejus conditorem admiremur atque laudemus; sic mundum, ut ita loquar, divinum ac supernaturalem, qui ex fide historica coalescit, nobis exhibuit non ut ejus tantummodo *objectivitatem* credamus, eique unice inhaereamus, verum etiam ut intimius quoad ejus per nos fieri potest, pro uniuscujusque ingenii modulo, ac prout natura rei patitur, eum intelligentia nostra perscrutemur, ac contemplemur, assurgamus ad altiora cognoscenda, nitamurque assequi quae ea sub cortice delitescunt. Hinc eadem ratione, qua ex penitiore hujus universi cognitione longe augustiorem nobis de supremo numine ideam comparamus, eadem ex penitiore quam per tractationem scientificam adipiscimur mundi supernaturalis notitia, sublimiorem de Deo ejusque religione cognitionem obtinemus. Fides proinde historica et objectiva quoddam veluti vehiculum est, quo in eorum intelligentiam perducimur, quae prius sola fide tenebamus; germen est quod ulterioris semper evolutionis capax est; fons denique est speculativae contemplationis ex quo aquas haurire theologi jugiter possunt ad scientificam suam tractationem magis elaborandam perficiendamque.

297. Exinde factum videmus, quod tertio loco positum est, ut patres omnes contenti haud fuerint vindicare adversus novatores fidei depositum, seu singula dogmata ex Scriptura et Traditione ut in illis sisterent, sed haec ipsa dogmata subjecerunt philosophicae ac scientificae investigationi, in eorum intelligentiam eluctati sunt, ac subjectivos proprios de illis conceptus et speculativas suas investigationes ceteris exposuerunt (1) ut dogmata ipsa

(1) Ad hos subjectivos patrum conceptus de fidei articulis spectant

imo et mysteria planiora intelligentiae nostrae ac suasibilia ipsi rationi efficerent. Haud detrectarunt cum opus fuit in usum adsciscere philosophiam cui potissimum addicti erant ad enucleandos evolvendosque proprios conceptus circa singulos fidei articulos eorumque nexum et complexionem (1). Hinc sublimes illae theoriae quas in eorum scriptis suspicimus circa unitatem Dei cum disceptarent adversus prolytheistas (2); circa mali originem ac summi principii unitatem libertatemque hominis cum insurgerent adversus gnosticos, valentinianos, marcionitas, manichaeos (3); circa rerum e nihilo eductionem et providentiam Dei cum pantheistas et stoicos (4) perstringerent; idem dic de Verbi divini aeterna generatione, de Trinitate, de Incarnatione, aliisque ejusmodi mysteriis religionis nostrae cum acriter pugnarent adversus eorumdem osores. Ecquis enim opera hac ex parte non admiretur Ma-

omnes explanationes, expositionesque quibus ipsi uti doctores dogmata singula illustrarunt ac de illis philosophati sunt. Referta porro ejusmodi explanationibus ac rationibus peculiaribus sub quibus fidei articulos inspexerunt menteque sua conceperunt, sunt patrum scripta; haec proinde veluti promptuaria plenissima existunt e quibus exurgit *theologia patrum* nuncupata, quaeque ab eruditissimis theologis catholicis proximis superioribus seculis collecta et exposita est; inter quos eminent Petavius, Thomassinus, Habert episc. Vabrensis, Boucat.

(1) Notum est ecclesiae patres sive graecos sive latinos versatos fuisse in platonica potissimum philosophia. Ad christiana propterea dogmata explananda patres identidem platonica illa philosophia usos esse, compertum quilibet habere potest qui vel leviter percurrat volumen primum dogmatum theologicorum Petavii ac Thomassinii. Neque vero ab his dissentit, si rite intelligatur, vel ipse Baltus, qui hac in parte patrum mentem accurate expendit.

(2) Cf. apud Petav. *De Deo* lib. I, cap. 3. et 4. et apud Thomassin. *De Deo* lib. II, cap. I-7.

(3) Cf. s. Irenaeum lib. II. *contr. Haeres.* Tertullian. advers. Hermogenem et in quinque libris contr. Marcionem, s. Epiphan. *Haeres.* XXXI. et *haeres.* XLI, XLII, LXIII, et XLIV, necnon LXVI. edit. Petav., s. Gregorium Nyssen. contra Manich. syllogismi decem opp. tom. II. edit. Paris 1615. pag. 612., Titum Bostrensem episc. lib. tres adv. Manich. in Biblioth. Patr. Galland. tom. V. etc. Tibi prolixum elenchum exhibebunt J. Alb. Fabricius in utraque *Bibliotheca graeca et latina*, et Rhemig. Ceillier ord. Bened. in *Histoire générale des auteurs sacrés*.

(4) Inter quos eminent Synesius, Theodoretus inter graecos, Tertullianus, Augustinus inter latinos. Plura utiliter in unum collecta reperire est apud Thomassin. *De Deo* lib. II, cap. 9 et seqq.

gni Athanasii, utriusque Cyrilli, utriusque item Gregorii, Basilii, Augustini, ut caeteros praetermittamus, in quibus omnibus profundam ubique philosophicam cernis dominari de christianis mysteriis tractationem, sublimissimosque conceptus?

298. Neque a patrum vestigiis recessere scholastici, qui in unum doctrinae corpus varia dogmata collegerunt, disposuerunt, illustrarunt, ac intima ipsa, ut ita loquar, fidei penetralia ingressi, eam ad vere scientificam ac speculativam celsitudinem evexere. Eminet in his s. Anselmus Cantuariensis quem nemo in hac pertractandi ratione facile superavit, praecipue vero s. Thomas qui Angelici nomen jure adeptus est, s. item Bonaventura, aliique bene multi. Nec desiit hoc studium, et haec agendi ratio, ut nonnulli autumant, concilii Tridentini aetate (1); sed perseveravit ad haec usque ferme tempora, siquidem praestantissimi posthac ingenio ac doctrina theologi scholastici floruerunt, qui antecessoribus plerisque pares sin minus superiores sunt (2).

(1) Hos inter est praecipue prof. Baltzer, op. cit. fasc. 1, §. 34. p. 215 seqq. qui censet connexionem inter *objectivismum* et *subjectivismum* seu inter doctrinam dogmaticam historicam et scientificam intelligentiam conatus perseverasse in ecclesia catholica usque ad epocham sic noncupatae reformationis, ita ut per ea secula nunquam apud catholicos scientia et speculatio philosophica velut elementum fidei hostile habita esset. Cum vero reformatio *objectivo* ac *historico* ecclesiae dogmati opposuit *subjectivismum* suum, nempe propriam e jusque sentiendi ac speculandi de fide libertatem, tunc catholici *objectivo* dogmati a conc. Tridentino adserto unice adhaerentes, coeperunt ab omni *subjectiva* ac *philosophica* circa fidem speculatione abhorrere, veluti fidei periculosa aut infensa. Ita factum est inter utramque divortium, sic ut ab aetate concilii Tridentini ad haec fere tempora magnum in *Ecclesia catholica scientificum silentium* subsecutum fuerit haud exigua scientae jactura. Haec Beltzer, cujus sententiae subscribere haud possumus: quippe nullo tempore ecclesia ab usu recto rationis et philosophiae speculativae in rebus fidei animos avocavit; sed tantum abusus licentiosiorum ingeniorum compescuit, cavitque ne per nova philosophiae systemata identidem prodeuntia, si ambiguae aut periculosae indolis essent, quidquam fidei immutabilitati, et veritati damni inferretur.

(2) Nemo profecto hanc laudem denegabit utrique Soto, Suarezio, Vasquezio, card. Toleto, card. De Lugo, card. Cienfuegos, aliisque pene innumeris qui non solum *Credo catholicum,* ut cit. Baltzer loquitur,

*

299. Quod si id semper licuit, imo et commendabile fuit, nulla potest subesse ratio ob quam in praesentia veluti noxium abjiciendum sit aut ab eo quidquam pertimescendum, dummodo intra fines quos praestituimus se contineant ii, qui praeter fidem intelligentiam quaerunt, seu qui scientifica tractatione fidei doctrinam amplificant. Quin etiam illud addimus et nos in ea proficere, et ulterius progredi posse patrum exempla consectantes juxta praeclara Vincentii Lirinensis verba: « Sed forsitan dicet aliquis: nullusne ergo in ecclesia Christi profectus habebitur religionis? Habeatur plane, et maximus. Nam quis ille est tam invidus hominibus, tam exosus Deo, qui istud prohibere conetur? Sed ita tamen ut vere profectus sit ille fidei, non permutatio. Siquidem ad profectum pertinet, ut in semetipsum unaquaeque res amplificetur, ad permutationem vero, ut aliquid ex alio in aliud transvertatur. Crescat igitur oportet, et multum vehementerque proficiat tam singulorum quam omnium, tam unius hominis quam totius ecclesiae, aetatum ac seculorum gradibus, *intelligentia, scientia, sapientia* . . . Fas est etenim, ut prisca illa caelestis philosophiae dogmata processu temporis excurentur, limentur, polientur; sed nefas est, ut commutentur . . . Accipiant licet evidentiam, lucem, distinctionem; sed retineant necesse est plenitudinem, integritatem, proprietatem (1) ».

DIFFICULTATES

300. Obj. Fides historica omnem prorsus scientificam respuit tractationem; 1. illa enim caecum postulat as-

adstruxerunt adversus protestantes, sed praeterea ad ejus speculativam intelligentiam per scientificum processum sese extulerunt, atque ipsi etiam in caelo catholico veluti astra emicuerunt. Quod si theologi *positivi* nuncupati aut *historici* qui partem apologeticam coluerunt, aliam viam sectati sunt, necessitas eos ad id impulit, cum undique protestantes fundamenta fidei historicae evertere adniterentur.

(1) Cap. XXIII. *Commonit.* 1. §. 23. *Biblioth. Gallandi* tom. x.

sensum haec vero postulat intelligentiam 2. Haeretici omnium primi scientiam ac intelligentiam dogmatum invexerunt, utpote qui fidei simplicitate minime contenti, ad formas philosophicas fidei mysteria redigentes, sacrum depositum labefactarunt. 3. Hunc sane abusum illis perpetuo exprobrant ecclesiae patres, atque in his Tertullianus qui exinde haeresum omnium origenem repetit (1), et Jo. Chrysostomus retundens haereticos quod semper in ore haberent illud πῶς; *quomodo* (2)? Sic reliqui passim (3). 4. Quapropter merito s. Thomas toties inculcat rationis officium circa mysteria mere *negativum* esse, quod scilicet in difficultatum solutione consistat (4). Ergo.

301. Resp. *N. A.* Ad 1. prob. *D.* Scientifica tractatio postulat intelligentiam absque detrimento illius assensus quem fides exposcit, *C.* cum ejusdem detrimento *N.* Dummodo itaque fides ipsa in omni sua parte prout ab ecclesia proponitur sarta tectaque teneatur, nihil impedit quominus eluctetur homo majorem, quoad ejus fieri possit, essequi ejusdem intelligentiam. Id unum cavendum est ne sub obtentu intelligentiae aut sciectificae inquisitionis normam ipsam seu fidei objectum sibi quis velit subjicere, fidem ad systema philosophicum revocando per identitatem philosophiae ac theologiae, prout nonnullis non minima fidei jactura contigisse novimus (5).

302. Ad 2. *D.* Haeretici omnium primi scientiam ac

(1) Lib. *De praescript.* c. VII seq.

(2) *Homil.* IV. in 1. ad Corinth. n. 1. et 2. Item *Serm.* II. *de incomprehensibili Dei natura* num. 2. et alibi.

(3) Praesertim s. Greg. Nazianz. orat. XXXIV. n. 72 seqq. opp. edit. Paris. 1630. tom. I, p. 559. s. Hilarius *de Trinit.* lib. X, n. 53. ed. Veron. 1740. tom. II, p. 559. Hesychius in *Levitic.* lib. II, *capitis* VI. *pars altera* in *Biblioth. Patr.* Lugdun. tom. XII, pag. 72.

(4) Praecipue 1. p. q. 32. ar. 1. ubi inter cetera scribit: « Quae fidei sunt, non sunt tentanda probare, nisi per auctoritatem his, qui auctoritatem suscipiunt. Apud alios vero sufficit defendere non esse impossibile qrod praedicat fides. »

(5) Possel hic etiam commemorari satis recens exemplum scriptoris germanici F. Baader qui ex speculatione sua scientifica, mysticismo nescio cui admixta, adeo progressus est longe, ut fidei doctrinam laeserit, ac omnes rectos catholicos a se averterit.

intelligentiam dogmatum invexerunt per substitutionem *subjectivismi objectivae* et *historicae* fidei, *C.* per meram scientiam ac intelligentiam eorumdem dogmatum intra praestitutos fines *N.* Id enim fert omnium haereseon natura ut privatus sensus ecclesiae auctoritati sufficiatur. Detrectantes siquidem novatores omnes se ecclesiae magisterio subjicere, fidem *objectivam* temerare aggrediuntur. In hoc autem alii aliam viam inierunt. Primis quippe ecclesiae seculis nonnulli aut nimium judaismo addicti, aut ethnicorum fabulis, aut variis demum philosophorum placitis, adnisi sunt haec ipsa in christianismum transferre, et hac ratione fidei doctrinam corrumpere ac temerare. Hac ergo de causa in novatores illos insurrexerunt patres, eorumque temeritatem merito damnarunt (1). Idem vero insequentibus seculis contigit, uti in Abaëlardo patuit contra quem acriter depugnavit s. Bernardus (2).

(1) Cf. Petav. *De theolog. disciplinis* tom. 1, cap. III, §. 2 seqq.

(2) Exemplum Abaelardi eo notabilius est quod ipse auctoritatem ecclesiae in rebus fidei decernendis nunquam negarit. « Si quid est divinorum mysteriorum quod intelligere non valemus, Spiritui per quem scripta sunt docenda potius reservamus quam temere definiamus. » Ita ipse in *Prol* ad opus cujus titulus *Sic et non.* Attamen cum revera ad fidei mysteria non tam illustranda quam demostranda subtilibus humani ingenii rationibus ita uteretur, iisque fideret, ut fidem ipsam *aestimationem* (quasi *opinionem*) appellaret quam ratio humana certam ostendere deberet, merito substilioris theologici rationalismi parens est habitus. Ex quo patet satis non esse ecclesiae magisterium agnoscere ad rationalismi scopulos declinandos, si quis ratione interim sua abutitur in rebus fidei: eosque qui ad speculativam intelligentiam dogmata fidei conantur evehere, si nimis proprio ingenio ac phantasiae indulgeant, in rationalismum aliquem dilabi facile posse.

Caeterum haud recte Prof. Cousin *Ouvrages inedits d'Abélard pour servir à l'histoire de la philosophie scholastique* etc. Paris 1836. *Introd.* §. IV. scribit. « En théologie il mit de côté la vieille école . . . qui *exposait sans expliquer*, et fonda ce qu'on appelle aujourd' hui le *rationalisme.* Abélard a essayé de se *rendre compte* de la seule chose qu'on pût étudier de son tems, *la theologie* . . . a entrepris de *transporter la raison dans l'autorité.* » 1. Enim falsum est quod *res fidei explicare*, eorum *rationem reddere, rationis usum in iis adhibere*, si quidem id rite fiat, *rationalismum* constituat. 2. Falsum praeterea, haec omnia primum ab Abaelardo praestita in theologia fuisse; quippe jam saeculo XI. exeunte Anselmus Cantuarien. ingenia theologorum ad id vehementer excitarat, ac *scholasticae* fundamenta jecerat, hoc veluti principium constituens: « Sicut rectus ordo exigit ut profunda chri-

303. Ad 3. *D*. Ob pravum haereticorum abusum in fidei deposito labefactando, *C*. ad omnem legitimum usum eliminandum *N*. Id sane patet 1. ex eo quod iidem patres philosophicas disciplinas excoluerint, atque in usus proprios adsciverint (1); 2. ex summis laudibus quibus identidem patres ejusmodi studia commendarunt (2); 3. ex ratione ipsa quam tenuerunt in haereticis illis perstringendis, quod platonica aut aristotelica scita substituissent Christi doctrinae, aut saltem eamdem doctrinam ita ad placita philosophica accomodassent, ut divina Salvatoris doctrina in mere philosophicam commutaretur. Satis enim est vel leviter objecta patrum testimonia inspicere, ut pateat quaenam fuerit occasio objurgationum illarum et scopus (3). Quo reipsa sensu Plato et Aristoteles haereticorum parentes nuncupati sunt ac praeformatores, eorumque philosophia haereseon omnium promptuarium appellata (4).

stianae fidei credamus, priusquam ea praesumamus ratione discutere, ita negligentia mihi videtur, si posteaquam confirmati sumus in fide, non studemus, quod credimus intelligere. » *Cur Deus homo* cap. 2. Illud igitur Anselmum inter et Abaelardum et utramque scholam erat discrimen, quod ille pro fundamento habebat *credo ut intelligam*, iste vero quaerebat intelligere *ut crederet*. *Cf. Prosolog.* c. 1.

(1) Cf. Petav. ibid. cap. IV.

(2) Plura congessit hanc in rem Petavius patrum testimonia Clementis praesertim Alexandr., Gregorii Nazianzeni et Nysseni, Basilii, Ambrosii, Augustini aliorumque quae cit. cap. IV. recoli possunt.

(3) Sane haec inter cetera scribit Tertullianus loc. cit. « Quid ergo Athenis et Hierosolymis? Quid academiae et ecclesiae? Quid haereticis et christianis? Nostra institutio de porticu Salomonis: qui et ipse tradiderat, Dominum in simplicitate quaerendum. Viderint qui *Stoicum*, et *Platonicum* et *dialecticum* christianismum protulerunt. » s. Ambrosius in ps. CXVIII. *serm.* XXII. n. 10. « Elaborandum est igitur .... ne quis adsertionem nostram per philosophiam *depraedetur*. Sic enim arianos in perfidiam ruisse cognovimus, dum Christi generationem putant usu hujus saeculi colligendam. Reliquerunt Apostolum, sequuntur Aristotelem. Reliquerunt sapientiam quae apud Deum est: elegerunt disputationis tendiculas et aucupia verborum secundum dialecticae disciplinam. » En quo sensu patres philosophiam in rebus fidei damnaverint.

(4) Cf. Petav. loc. cit. cap. III, §. 2. et 3. Plura etiam hanc in rem tibi suppeditabit Nebridius a Mündetheim can. regul. in op. *philosophia s. Augustini*, seu *philophia christiana* Viennae 1654. *praef.* cap. II, III. et VIII.

304. Ad 4. *D.* In ordine ad rigorosam demonstrationem et comprehensionem mysteriorum, *C.* in ordine ad aliqualem saltem intelligentiam *N.* Dum Angelicus doctor solum officium *negativum* rationi videtur adscribere, demonstrationem proprie dictam mysteriorum fidei instituendam ex rationis principiis excludit, plenamque eorumdem mysteriorum comprehensionem; quae quidem verissime statuit, cum utrumque absonum omnino sit; at nuspiam illam excludit intelligentiam ac scientificam cognitionem, quam nos adstruimus; imo non uno in loco contrarium aperte docet (1).

ARTICULUS II.

De abusu rationis post fidem

305. Rationis post fidem abusum vocamus illam agendi perversitatem, qua quis contendit non rationem fidei ab ecclesia tanquam infallibili auctoritate praedita propositae,

(1) Reipsa s. Doctor 2. 2. q. 2. a. 1. O. « Actus iste, inquit, qui est credere, habet firmam adhaesionem ad unam partem, in quo convenit cum sciente et intelligente: et tamen ejus cognitio non est *perfecta per maximam visionem*, in quo convenit cum dubitante, suspicante, et opinante; et sic proprium est credentis ut cum assensu cogitet »; et q. 8. ar. 8. ad 2. « Fides non potest universaliter praecedere intellectum. Non enim posset homo assentire credendo aliquibus propositis, nisi ea aliqualiter *intelligeret.* » Porro istud *intelligere* non assumit Angelicus de aliqua tantum extrinseca cognitione, sed de intellectione intima objectorum propositorum, ut patet ex iis quae scribit ibid. ar. 1. o « Nomen intellectus quandam *intimam* cognitionem importat: dicitur enim *intelligere*, quasi *intus legere* ». et in resp. ad 3. « Intellectus, inquit, nominat quandam excellentiam cognitionis penetrandi ad intima » nempe eorum quae revelantur. Loquitur siquidem de intellectu prout est donum gratiae quod perficit naturam. Demum ibid. ad 2. quaerens quare ejusmodi *perfectio* dici potius debeat *intellectus*, quam *ratio*, respondet: « Ista superadditio non dicitur ratio, sed magis intellectus: quia ita se habet lumen superadditum ad ea, quae nobis supernaturaliter innotescunt, sicut se habet lumen naturale ad ea, quae primordialiter cognoscimus. » Sed cf. de hoc argumento Falletti can. reg. *Lo studio analitico della religione.* Roma 1827. par. III, tom. II. *Discorso preliminare*, tum cap. VI. ubi copiose rem hanc discutit.

uti par est, esse subjiciendam: sed fidem *objectivam* subjiciendam esse rationi, ita ut ratio cujusque individualis, seu potius *Spiritus privatus* sit norma princeps, imo unica, independens et absoluta ipsius fidei, quae tota proinde *subiectiva* efficitur. Tales porro sunt protestantes, et qui ab iis progeniti sunt rationalistae ac mythici. Cum vero protestantes, saltem qui *orthodoxi* audiunt, procul rationalistas ac mythicos repellant, imo et confutare istorum systemata enitantur, duo a nobis heic effici debent, *primo* scilicet ostendere rationem ab auctoritate fidem *objectivam* omnino adsciscere debere, *secundo* evincere rationalismum ac propterea ejusdem modificationem, mythicismum, necessario ex intima natura ac essentia protestantismi effluere, seu quod idem est, nullum dari medium, si *logice* ac *historice* etiam res consideretur, inter catholicismum ac totius christianismi destructionem. Quae quidem insequentibus propositionibus efficere aggredimur.

PROPOSITIO I.

Nequit humana ratio se ipsam unicam fidei regulam constituere, quin fidem destruat, quae ab auctoritate pendet

306. Crimen hoc est haereticis omnibus commune, qui se extollere ausi sunt contra auctoritatem divinitus institutam, ecclesiam Christi videlicet, ut custos esset ac vindex depositi revelationis, immo etiam ut magistra esset infallibilis, ac proinde regula fidei proxima credendorum et agendorum; ita ut seipsos seu rationem individualem tanquam fidei normam ac regulam substituerint. Nulla tamen secta usque ad novatores sec. XVI. in principium formale erexit indepedentiam absolutam rationis a quavis auctoritate. Lutherus omnium primus

libertatem examinis proclamavit, eamque veluti characteristicam notam, imo constitutivam protestantismi ejusque basim posuit. Porro principium istud fidei omnino eversivum esse perfacile ostendimus.

307. Ex suo loco demonstratis Christus ecclesiae a se conditae universum commisit revelationis depositum, eique praedicationem commendavit doctrinae suae; in hunc finem infallibilitatis dote eam communivit ut rite jugiter fungeretur munere quod ei demandavit; ut autem fidem penes gentes omnes obtineret, virtute signorum eandem instruxit (1). His freta praesidiis ecclesia evangelium universis gentibus annunciavit ac annunciat. Harum officium fuit ac est motiva expendere credibilitatis, de quibus cum ipsis constiterit, nil aliud superest, quam adspirante divina gratia credere iis omnibus ac singulis quae ab ecclesia credenda proponuntur. Quivis alius processus alogicus est; siquidem in propositione ecclesiae duo illa habentur quae ad rite credendum requiruntur et sufficiunt, motivum scilicet formale, et regula proxima credendorum, quorum alterutrum si desit nulla vera concipi fides objectiva potest. Per motivum namque formale quisque cognoscit non posse subesse falsum iis quae Deus revelaverit; per regulam proximam unusquisque pariter certus fit hunc vel illum articulum, omnesque etiam fidei articulos collective sumptos esse a Deo revelatos.

308. Jam vero, qui, abjecta hac regula infallibili solaque tuta, sibi jus arrogat expendendi, secernendi judicandi revelationis objecta, ut inde ratione individuali ceu norma ac duce decernat quid fide divina credendum sit, quid vero ab articulorum fidei censu sit respuendum, is universum fidei systema labefactat ejusque veluti oeconomiam. Evertit enim illud 1. quoad ipsum

(1) In hujus tract. p. 1, sect. 1, cap. IV.

revelationis depositum, seu regulam remotam, quae ex Scriptura, ac Traditione exurgit; siquidem anceps haerere debet circa Scripturarum canonem, earumdemque integritatem, sensum dogmaticum, sensumque traditionalem (1); 2. evertit quoad singula dogmata, quippe a se unice pendet determinare quaenam vera, quaenam autem adscititia habenda sint; 3. evertit quoad firmitatem ac unitatem fidei, cum omnino unicae *subjectivae* persuasioni inniti debeat; haec autem varia pro uniuscujusque affectione necessario cum sit, necesse prorsus est ut omnia nutent, omnia fluctuent, ac in perpetua varietate, et transitu posita sint ex quo omnis dissolvatur unitas, horribilis inducatur confusio, donec fides ac ipsa fidei notio penitus intereat (2).

(1) Recolantur quae scripsimns in hujus tract. p. II, sect. I, cap. I seqq.

(2) Praeter ea quae passim hac de re scripsimus tum in hoc, tum in tract. *De vera relig.* p. II, prop. VII, et IX. juverit haec confirmare ex statu praesente religionis in Borussia quae est palladium protestantismi. En quid scribat testis oculatus ad redactorem ephemerid. *L'Univers.* die 18. Jul. 1841. « Berlin est le centre de la science protestante, qui, comme vous le savez, croit être arrivée au point de se trouver non seulement indépendante de toutes croyances religieuses, mais encore *bien au-dessus de toute verité revelee* . . . La philosophie de Berlin prétendait que la raison humaine était parvenue à un degré de développement et de maturité, qui la mettait en état de parvenir par ses propres forces à la connaissance de toutes les vérités que l'homme avait autrefois acceptées *comme venant d'une source superieure, et lui etant communiquees par la revélation*. Elle soutenait que la raison humaine pénétrait bien plus dans l'intelligence la plus intime de ces vérités, que ne l'auraient jamais pu faire les hommes qui, étant éclairés eux-mêmes d'une lumière surnaturelle, avaient tâché de les expliquer. La religion et la philosophie, disait-elle, ont le même objet, mais la seconde est bien plus supérieure à la premiere, parce qu'elle arrive par elle-même à la conception claire et évidente des principes de toutes choses, principes que la religion ne fait qu'indiquer d'une manière obscure et voilée. Ces idées ont été adoptées par la plupart des hommes distingués et savans de Berlin; voilà ce qui explique pourquoi ils n'expriment ni haine, ni aversion pour ceux qui tiennent encore à des doctrines religieuses *positives*: ils prennent ces hommes en pitié, tout en honorant en eux leurs bonnes intentions. Vous avez encore besoin d'une religion révélée, d'un culte extérieur, de cérémonies, vous disent-ils, c'est très-bien, nous comprenons parfaitement l'état dans lequel vous vous trouvez, car nous y étions aussi; mais vous en sortirez peut-être, si

309. Possemus equidem haec omnia facto ipso historico protestantismi tum *successivi* tum *simultanei* confirmare: verum partim de his egimus (1), partim in insequenti propositione de hoc ipso nobis erit agendum. Interim luculenter ex dictis colligitur actum prorsus de fide objectiva ac historica esse, ubi ratio se ipsam unicam fidei regulam semel constituerit, cum munus ejus sit se tanquam pedissequam auctoritati subjicere, eique ancillari.

DIFFICULTATES

310. Obj. 1. Protestantismus suam adhuc religiosam retinet formam, vita adhuc et vigore pollet, crescit in dies, viresque exerit validiores, nec desperat se cito *justa magno cultui* esse persoluturum (2). 2. Etenim non aliam profitetur fidem praeter quam biblica volumina exhibent, hominum commentis rejectis. 3. Nec tamen putandum est juxta protestantismi systema homines ex se, sola naturali ratione veritates supernaturales promere ex Bibliis, sed interiore divina Spiritus sancti inspiratione freti juxta divina promissa (3). 4. Neque ad divinum

vous pénétrez plus avant dans les études philosophiques, si la lumière de la science éclaire enfin votre raison . . . . . Le mouvement des esprits en Europe, ou pour mieux dire dans le monde tout entier, vers la religion catholique, vers l'Eglise, mouvement que l'on n'ignore pas à Berlin, est considéré dans cette ville comme quelque chose de bien inférieur à ce développement intellectuel, auquel tout est subordonné en Prusse, comme un état transitoire par lequel l'humanité passera pour arriver au faite atteint déjà par les philosophes Prussiens. Jamais orgueil scientifique et intellectuel n'a été poussé plus loin. Il a aveuglé les hommes les plus intelligens et exercé une facheuse influence sur la direction des affaires intérieures en Prusse. » Plura etiam ac singularia anecdota cf. in op. *De la Prusse et de sa domination sous les rapports politiques et religieux*. Paris. 1842. *Partie religieuse* chap. III. *sect. première* p. 342 seqq.

(1) In Tract. *De vera religione* loc. cit

(2) Ita passim in publicis ephemeridibus quas ipsi evulgant. Vide *l'Univers* 9. Julii 1842 ubi protestantes disserentes de ecclesia catholica hac phrasi utuntur: « Cette llion *vaincue* qu'on appelle *l'église*. »

(3) Cf. Baudry in op. cit. *Gemissement d'un cœur catholique* p. 71 seq.

hunc spiritum, interius veritatum omnium magisterium obtinendum humano conatu, aut oratione, aliisve adminiculis opus est; siquidem Deus hominem invadit, eique substantialiter conjungitur; cum individuo quolibet nova quaedam fit divini Verbi incarnatio; et quemadmodum *Logos* humanitatem Salvatoris assumpsit absque hujus cooperatione, sed *passive* tantum se habentis, sic individua singula assumit, pervadit ac penetrat, imo cum ipsis identificatur, ea movet, regit ac infallibilia efficit. Ex quo patet longe tutiorem protestantem esse in fide sua, quam quilibet catholicus possit, qui nonnisi *accidentalem* cum Deo unionem profitetur una cum incerto *synergismo* seu libera divinae motioni cooperatione (1). 5. Tantum igitur abest, ut protestantismus auctoritatem rejiciendo amittat fidem, ut supremo potius gradu illam possideat. Ergo.

311. Resp. Ad 1. *D.* Protestantismus adhuc formam suam retinet *negativam*, *C. positivam N.* Persistit scilicet protestantismus in natura ac forma sua *negativa*, quae nil aliud est nisi perpetua protestatio adversus legitimam auctoritatem, ac fidei veritates quas in sua perduellione negavit. Hoc certe sensu profecit ille plurimumque profecit cum fidem paulatim corroserit ac peremerit universam. Hoc item sensu vita idem ac vigore pollet, ea nempe vita quae tota se prodit in fide catholica persequenda, quo fit ut nulli parcat labori, nulli fraudi, mendacio nulli ut eam, si quidem fieri posset, subruat atque convellat. Cum proinde inferi portae sibi semper victoriam polliceantur adversus Dominum et adversus Christum ejus, quid mirum si stolida hac inanique plane spe protestantismus alatur atque soletur, de parentalibus quamprimum *magno cultui*, ecclesiae nimirum catholicae persolvendis? Ast cum aeterna veritas, Chri-

(1) Ita fere recentes protestantismi mystici sectatores, qui Berolini praesertim suam habent sedem, Hengstenbergo duce.

stus, de ecclesia a se super Petrum fundata pronunciaverit: *et portae inferi non praevalebunt adversus eam*, allidet profecto se protestantismus ad hanc petram, et confringetur et conteretur et comminuetur (1). Sane nulla fortasse alia extitit aetas qua et ecclesiae firmitas, et protestantismi infirmitas, immo vero absoluta impotentia pateret magis quam in praesenti, quum ecclesia praesidiis omnibus temporalibus fere destituta propriisque relicta viribus, obnitenteque contra ipsam universali quadam conspiratione, tamen nedum subsistit, sed vitam viresque suas sic exerit, ut vix alias adeo exeruerit; contra vero protestantismus in dies magis dissolvitur et ad interitum vergit (2).

312. Ad 2. *D.* Et hac proprie de causa fidem omnem

(1) Praeclare omnino invictus episcopus ac martyr Jo. Roffensis his verbis jam aetate sua configebat Lutherum et lutheranos similia effutientes, quae nos Calvino et calviniaois ac protestantibus omnibus seu haereticis cujuscumque denominationis aptamus: « Huc adsis et tu Luthere cum lutheranis omnibus tuis, et omnia studia vestra in unum conflate, neque unquam efficietis, quin vera praedixerit Christus, nempe quod super petram, hoc est Petrum, aedificaturus esset ecclesiam: stat contra vos haec auctoritas invicta, quae etiam do vobis triumphat et triumphabit. » Apud Schelstrate *Antiquit. eccles.* tom. II, diss. II, cap. VI, art. I, n. II.

(2) Ne vero haec exaggerata a nobis videantur, praestat documentis firmare ex auctoribus ipsis protestantibus desumptis. Porro D. Macauly protestans anglicanus in suis *considerationibus super historiam pontificatus romani* a prof. Leopoldo Raoke adornatam quas exhibet in *Revisione Edimburgensi* fasc. mensis Octob. 1840. fatetur 1. ecclesiam Romanam recuperasse *dimidiam* saltem partem eorum quos amiserat per reformationem; 2. majus nunc seu magis extensum esse dominium pontificatus Romani quam unquam quovis extiterit alio seculo; 3. superare sectas omnes christianas etiam collective sumptas; 4. affirmat se nullum signum cernere imminutionis catholicae ecclesiae; 5. Immo vero praevidet futuram subsistentiam ejusdem ecclesiae super ruinam patriae suae; 6. denique, ceteris omissis, agnoscit ecclesiam hanc pleno vigore pollere, novosque jugiter progressus facere. Brevitatis causa verba ipsius auctoris praetereo. Cf. *Annali delle scienze relig.* vol. XIII, n. 37. *Luglio e Agosto* 1841. In Ephem. *Univers* 10. Mars 1842. legitur: « D'après une note que nous (*L'institut catholique* publié à Lyon) avons publiée en 1831, et que nous empruntons à M. Ozanam, qui lui-même se basait sur les calculs de Malte-Brun, auteur protestant, *l'accroissement des catholiques, comparativement à l'epoque de Luther, serait de 35 millions*, et depuis 1831 il a dû s'augmenter beaucoup. » In sola provincia Genevensi ex confessione protestantis Baumgarten ab an. 1822. dum prote-

objectivam amisit protestantismus, *C.* veram profitetur fidem *N.* Etenim praeterquam quod et ipsa sacra Biblia articulum fidei constituunt, quem nonnisi ab ecclesia, ut suo loco ostendimus (1), protestantes habere possunt; ad eum plane modum fidem suam protestantismus ex sacris Bibliis hausit, quo inde gnostici, manichaei, sabelliani, ariani, nestoriani etc. hauserunt antiquitus; nunc vero hauriunt sociniani, methodistae etc. qui scilicet professi sunt et profitentur omnes fidem suam ex sacris Bibliis unice arcessere, commentis ecclesiae catholicae, id est, Romanae repudiatis. Attamen omnes haeretici vel increduli fuerunt aut sunt, cujusmodi pariter est protestantismus haereseon omnium viridarium.

313. Ad 3. *D.* Id est nonnullorum protestantium, *C.* omnium *N.* Mira semper et viguit et viget circa istiusmodi systema interioris inspirationis individualis varie-

stantes per singulos annos creverunt in proportione 2. ad 100., catholici creverunt in proportione 72. ad 100. Cf. ibid. 8. Mars 1842. Possem plura alia adjicere, ne tamen prolixus nimis sim haec sufficiant. Cf. *Tableau général des principales conversions, qui ont eu lieu parmi les protestans et autres religionnaires depuis le commencement du* XIX. *siècle*, par l'ab. Rohrbacher. 2. edit. Paris. 1841. Noti sunt progressus catholicismi in Anglia, in Hollandia, America etc. Et tamen stultuli illi protestantes qui quotidie diffluunt, confidunt se *quamprimum* exequias celebraturos *magni cultus*, gloriantur que de Ilio *devicto*! Quod vero spectat ad fraudes et vexationes protestantium adversus ecclesiam catholicam, legi omnino debet opus cit. *De la Prusse et de sa domination*; Paris 1842. *Partie religieuse*, sect. II. *Du Gouvernement prussien vis-à-vis des catholiques.–Necessité pour le gouvernement prussien de recourir contre le catholicisme à des moyens indirectes : enumerations de ces moyens*: 1. *Organisation religieuse militaire*; 2. *Organisation religieuse de l'instruction publique*; 3. *Fonctionnaires publics et mariages mixtes*; 4. *Législation religieuse.* Omni ratione nititur Gubernium Borussicum opus hoc supprimere, ac efficere ut oblivioni detur. De Russia nihil attinet dicere cum ejus vexationes in catholicis nimis notae sint: cf. op. *Persecutions et souffrances de l'eglise catholique en Russie*; Paris. 1842. item: *Allocuzione della Santità di nostro Signore* GREGORIO PP. XVI. *al sacro collegio nel concistoro segreto del 22. Luglio 1842. seguita da una esposizione corredata di documenti sulle incessanti cure della stessa Santità Sua a riparo dei gravi mali da cui è afflitta la religione cattolica negl' imperiali e reali dominii di Russia e Polonia.* Roma 1842.

(1) Supra p. II, sect. I, cap. I, prop. I, et II.

*

tas inter protestantes quam jamdiu expendimus (1): cum igitur alii illud admittant, rejiciant alii, alii vero iisdem Scripturae textibus innixi temperent pro lubitu varieque adornent (2), quis non videat totum istud systema cui tantopere fidebant protestantes, stultum plane se prodere?

314. Ad. 4. *D.* Ita ut et in hoc systemate novum habeatur nutationis protestantismi argumentum, *C.* veritatis *N.* Quondam protestantes inhaerentes Lutheri doctrinae de homine substantialiter per originalem noxam faedato, ac de perseverantia concupiscentiae etiam in renatis quae *formalis* peccati rationem habeat, immensum, ut ita dicam, Deum inter et hominem posuerunt intervallum (3); accusabant propterea catholicos eo quod gratiam sanctificantem animae justi *inhaerentem* esse docerent, adeo ut illi hoc nomine fuerint a Tridentino damnati (4). Nunc vero recentiores protestantes ad *mysticismum* ac *pietismum* nescio quem dilapsi, adeo arctam contendunt unionem esse Dei cum homine justo, ut *substantialiter* Deum cum eo conjungi, imo et cum eo fere substantialiter identificari autument, totidemque fieri veluti *incarnationes* quot justi efficiuntur. Objurgant proinde catholicos quod nimiam Deum inter et hominem distantiam collocent, dum nonnisi *accidentalem* unionem propugnant inter Dei gratiam et animam justi (5). Nimirum semel ac via veritatis deseritur, prona est ac praeceps ad opposita extrema prolapsio; *Dum vitant stulti vitia, in contraria currunt.*

315. Ad 5. *D.* Nempe eo ipso quod recens protestantismus supremo gradu fidem se possidere jactat, omni fide

(1) Ibid.

(2) Cf. Baudry op. cit. *Gémissemens d'un cœur catholique* pag. 74. 75. ubi documenta afferuntur.

(3) Vid. quae scripsimus in Tract. *De gratia* p. II, cap. I.

(4) Sess. VI, can. XI.

(5) Recolantur quae nos superius adnotavimus de hac Dei cum homine conjunctione per *charitatem diffusam in cordibus nostris* n. 130. ubi quo sensu juxta plurium theologorum sententiam dici possit hujusmodi unio *substantialis*, explicavimus.

destitutus est, *C.* vere fidem possidet *N.* Possidet enim *subjectivum fanatismum* qui novas identidem formas assumet cum nova quaeque apud illum theoria praevaluerit. Fides protestantismi, si hoc uti nomine velimus, semper *temporalis* est, ac proinde nulla, quandoquidem jugiter pendet ab hominum adinventis, quae eum dextrorsum aut sinistrorsum trahunt, haud secus ac in amplis Africae desertis magni illi arenarum cumuli qui prout a ventis agitantur et compelluntur, et sedem immutant, et novas perpetuo formas assumunt.

PROPOSITIO II.

Ab essentiali protestantismi constitutione ac natura necessario profluit rationalismus
seu
Si protestantismus est verus, falsus est christianismus

316. Protestantismus qualis a Luthero primum prodivit bifariam spectari debet, tum nempe in essentia, seu natura et constitutione sua, tum in sua forma exteriore et accidentali; sub priori respectu *rationalisticus* plane fuit, ac talis prodivit vel ab ipsa origine sua; sub posteriori respectu *supernaturalisticus* extitit.

317. Duo porro ad propositionis nostrae veritatem evincendam a nobis praestanda sunt, primo quidem rationalisticum essentia ac natura sua protestantismum esse, adeoque rationalismum necessario ac sua veluti sponte debuisse ex eo promanare et evolvi; secundo per rationalismum pessumdari prorsus totumque everti christianismum, seu religionem christianam. Utrumque porro *jure* et *facto* seu *theoretice* et *practice* facile ostenditur.

318. Ac primo quidem protestantismi super terram apparitio *supernaturalis* in speciem fuit, Bibliis videlicet

innixa ac veluti pallio *symbolorum* contecta. Si principium tamen ex quo prodivit in lucem, si spiritum qui intus alebat totamque agitabat molem consideres, haec nonnisi rationalistica fuerunt. Sane Lutherus, rejecta penitus infallibili ecclesiae auctoritate, suffecit eidem spiritum suum privatum, seu ut modo loqui adamant, rationem suam individualem veluti normam ac judicem tum in critica biblica, tum in exegetica, tum in dogmatica, proclamavitque, ut saepe diximus, principium libertatis et examinis in religionis negotio. Jam vero in hoc proprie natura ac vis consistit rationalismi, qui profitetur rationem principem normam esse credendorum et agendorum, ita ut ista ex proprio fundo statuere debeat, judicare ac decernere quid sentiendum sit de Bibliis eorumque valore, nec non de eorumdem sensu, ut inde eruat quid sit in religione tenendum. Absque hac substitutione numquam enatus esset protestantismus, imo ne concipi quidem posset (1). Spectata igitur natura ac essentia, protestantismus non est nisi rationalismus, larvatus tamen supernaturalismo qui per Biblia et symbola, seu fidei professiones statuebatur. Et haec quidem *jure*.

319. *Facto* porro, prout secundo loco proposuimus, rationalismum ex protestantismo progenitum esse atque ad perfectionem adductum, constat ex historia. Protestantismus enim in auctore ac parente suo veluti *personificatus* est; quoniam vero Lutherus vi principii a se constituti, uti criticus in Bibliis expunxit librorum partem e censu

(1) Id vidit vel ipse auctor protestans cit. *Histoire critique du rationalisme en Allemagne*, nempe Amand Saintes, qui pag. 7. scribit: « Quoiqu'il soit vrai de dire, logiquement parlant, que *les principes* du rationalisme se confondent avec ceux du protestantisme, ou du moins qu'ils en découlent, et que l'établissement de la réformation *devait amener inévitablement* le rationalisme etc. » et iterum pag. 439. « On a vu comme le rationalisme *est sorti tout naturellement de la réformation telle que l'ont faite Luther et ses collaborateurs*; c'est le fruit qui était enfermé dans le bouton dont l'arbre de la réforme devait se parer, à moins que l'arbre ne fût coupé avant son développement. »

canonicorum ac proinde divinitus inspiratorum (1); uti exegeta talem Scripturis sensum subjectivum affinxit quem sibi in illis deprehendere visus est ; uti dogmaticus illos excogitavit articulos qui proprie lutheranam doctrinam constituunt de peccato originali, de amissione liberi arbitrii, de sola fide justificante etc.; exinde rationalismus in triplici sua forma *critica, exegetica, dogmatica*, veluti ex germine arbustum quod postea in arborem crevit omnesque fructus suos protulit, evolutus est.

320. Rationalismus *criticus* a libris deuterocanonicis ad protocanonicos progressum fecit, ac unum post alium suis quibus inscripti erant auctoribus abjudicavit tum veteris tum Novi Testamenti libros (2). Inspirationem penitus abjecit, spectavitque hos libros uti opera ac monumenta humanae rationis sese alacriter evolventis (3), erroribusque tamen omnigenis adspersa (4).

(1) Recol. quae superius habentur p. 11, sect. 1, cap. 1.

(2) Cf. ibid. Porro protestantes *orthodoxi* adnisi sunt impugnare Straussium (qui inficiatus est authenticitatem quatuor evangeliorum, contendens, nonnisi post centum annos a Christi morte conscripta esse) ex conformitate evangeliorum cum actibus apostolorum. Atqui vix elapsus annus erat a publicatione *Vitae J.C.* quum professor Tubingensis quaestionem proposuit utrum critica *nihil* adhuc *posset* super Acta apostolica et in epistolas Pauli? Hinc ipse caepit expungere postrema capita in quibus iter apostoli Pauli Romam refertur, et interim promittit sive a se, sive ab aliquo alio citius serius submissum iri critico examini tum Acta apostolorum, tum epistolas omnes Apostoli, nempe ad ea expungenda a numero authenticorum scriptorum. Primam epistolam ad Timotheum omnino Schleiermacher rejicit ex canone; Cf. ejus epist. *Ueber den sogenannten ersten Brief* etc seu *De sic nuncupata prima epistola Pauli ad Timoth.* Berol. 1807. Wilcke negat evangelia Matthaei et Joannis ab his apostolis fuisse conscripta, ac dum Straussio se opponit, in pluribus convenit cum ipso Cf. *Hist. crit.* etc. p. 193. Twesten affirmat nondum clausum esse canonem scripturarum. Cf. op. cit. pag. 226 seqq. Gfrörer negat valorem historicum trium evangeliorum *Synopticorum*. Ibid. 191.

(3) Praeter superius dicta loc. cit. cf. quae scripsimus de systemate Hegeliano.

(4) Juxta Semlerum aetate Christi duae factiones erant inter se contrariae gnostica et judaica; Christus venit ad eas conciliandas; hinc cum inveniretur in factione judaica affectabat Moysi obsequium conciliare; cum vero in factione gnostica reperiretur insurgebat adversus gentis suae praejudicia. Post Christi mortem Petrus se declaravit pro factione judaica, Paulus pro gnostica. Quatuor evangelia quae supersunt, favent factioni judaicae;

321. Rationalismus *exegeticus* eventus omnes supernaturales naturali prorsus modo exposuit, vel ad mythos historicos aut poëticos, aut historico-poëticos relegavit (1); mysteria aut in Scripturis reperiri negavit, aut tanquam *aesthetica symbola* habuit ac uti *praesensiones* quasdam *religiosas* (2); id est miracula, vaticinia, mysteria plane sustulit e medio (3).

322. Rationalismus *dogmaticus* perficiens *epurationis*, ut vocant, opus a Luthero incoeptum, omnia et singula temporis progressu corrosit; inficiatus siquidem est divinitatem Christi Jesu, eumque inter sapientes seu gnosticos, aut essenios connumeravit (4); totam evertit satisfactionis ac redemptionis oeconomiam; Christi resurrectionem et in caelum adscensum, futuramque proinde corporum resurrectionem ac finale judicium veluti accommodationem judaicis locorum praejudiciis traduxit (5); apostolorum doctrinam tanquam inutile ac perniciosam doctrinae Christi additamentum spectavit (6); baptismum

quae referebant Christi sermones in favorem factionis gnosticae perierunt, si excipias illud Marci (haeretici gnostici). Epistolae Pauli favent gnosticismo. Epistolae catholicae Petri et Jacobi scriptae sunt ad fusionem operandam utriusque factionis. Cf. cit. *Hist. critique* p. 141.,142. seqq.

(1) Recol. superius dicta pag. 11, sect. 1, cap. 11.

(2) Ita De Wette ibid. p. 381.

(3) Ita Eichhorn, Gabler, Paulus, Bauer. Exinde Scherer damnavit omnes prophetas veluti totidem *impostores*, ita ut sine ipsis vera fides melius fuisset in terris constabilita. Ibid. 214 seqq. Ex quo optime concludit Starkius in suo *convivio Theoduli* pag. 134. protestantismum hac ratione tollere e medio omnes probationes christianismi.

(4) Cf. Egregios articulos recentis collectionis periodicae quae in Hollandia vulgatur sub titulo *De Katholick* etc. seu *catholicus, Ephemeris religiosa historica et litteraria.* Jan. 1842. art. 1. *Status protestantismi* pag. 8. Röhr in suis epistolis super rationalismo spectat Christum ut hominem ordinarium, quin necesse sit recurrere ad eventus supernaturales ad ejus nativitatem explicandam Cf. op. *Hist. critiq.* p. 278.

(5) Ita Eberhardt, Höffter, Gabler, L. Nitzch, Wegscheider: juxta Kantianos sunt totidem allegoriae, juxta de Wette mors expiatoria Christi Jesu debet esse symbolum conformitatis, et reconciliationis omnium oppositionum in campo sensus religiosi. Ibid. p. 410.

(6) Bohme tribuit *rationalismum* Christo, *supernaturalismum* vero apostolis in op. *Die religion J. C. aus den Urkunden* seu *religio J. C. e documentis originariis.* Halle 1825. *Hist. crit.* cit. p. 260. Eckermann censet satius esse uti solis do-

denique ac caenam, praeter sacramenta reliqua, veluti ritus mere symbolicos aut mnemonicos adscivit (1).

323. Et haec quidem rationalismus *vulgaris* nuncupatus (2); rationalismus siquidem *gnosticus* seu *sapiens* ac *intelligens* ulterius progressus non modo symbolismum omnem (fidei confessiones) e medio sustulit, sed Kantii, Schellingii, Hegelii aliorumque transcendentalium philosophiam amplectens eam in religionem invexit atque utramque simul permiscuit. Effectus porro hujus adoptionis extiterunt identitas philosophiae ac religionis, destructio omnimoda christianismi historici seu realis, suffectio religionis philosophicae, ex sola nempe moralis aut intelligentis naturae humanae constitutione depromptae (3); Christus jam non est nisi idea humanitatis in homine et per hominem historicum expressa (4); Dei cum universo, potissimum vero cum

ctrinis Christi, rejectis apostolis, ad se praecaveudum aberrore Ibid. p. 277.

(1) Cf. quao scripsimus in tract. *de Bapt. et de Eucharist.*

(2) Distinguitur siquidem nunc rationalismus in *vulgarem*, *empiricum*, *gnosticum* ac *mysticum*.

(3) Rationalismus modernus sive *gnosticus* dici potest: *Theologia absorpta a philosophia*. Christianismus juxta hunc rationalismum non est nisi gnosticismus qui triumphavit *de judaismo*; contra vero juxta Gfrörer, non est nisi *purus judaismus* excepto dogmate de Messia. Paulusius non reperiebat in Evangelio nisi metamorphoses orientales. Ast De-Wette affirmat christianismum esse *judicium ideale* sine omni rationabili basi. Ita ceteri ejusmodi scriptores juxta varium rationalismi genus quod unusquisque sectatus est. Cf. documenta in cit. *Hist. critique du rationalisme* etc. pag. 328. 211. 191. 213. etc. Haec quidem opera continens 450. paginas tota est de hoc argumento, et tamen non est nisi specimen multo amplioris ac profundioris operis quod hac in re confici posset, praesertim si a catholico viro susciperetur.

(4) Ita praeter Straussium Edelmann qui illum praecessit, nisusque est demonstrare Christum non esse nisi *repraesentantem rationis* seu *sapientiae Dei*; Ib. p. 86. Juxta Bretschneiderum Christus repraesentabat *ideam hominis religiosi* qua de causa dictus est *filius Dei*, docuitque ceteros ad eandem sibi promerendam *qualificationem* Ib. 271. Juxta Daub Christus in excellentiori gradu possedit *identitatem conscientiae divinae et humanae*, quo sensu Deus factus est homo; forma proinde ejus apparitionis super terra est factum historicum christianismi. Ita in *Theologumenis s. Doctrinae de religione christiana*. Heidelberg 1806. Straussius demum in sua *dogmatica* quam vulgavit post *Vitam J. C.* nititur ostendere *Christum hegelianum* (conceptum scilicet in idea philosophica) in perpetuum deleturum *Christum evangelicum*. Ibid. pag. 350. Juxta De

humanitate identitas, individualitatis extinctio, seu ut verbo dicam, pantheismus sive materialis sive idealisticus proclamatus est (1); subjectivismus demum aut objectivismus absolutus, aut etiam *subjectum-objectum* absolutum fuit per gnosticum hunc rationalismum Christianismo historico substitutum (2).

324. Quae cum ita se habeant, juverit ita concludere: per protestantismum a Luthero adornatum ac in ipso *personificatum* rationalismus tum *vulgaris* tum *gnosticus* in suo germine ac embryone delitescebat, aut etiam si lubet, veluti protestantismi anima latens una cum exteriore supernaturalistica forma, veluti corpore, necessario et ex intima ejusdem protestantismi natura ortus est. Eadem porro exigente natura, labente tempore evolvi caepit, magis deinde ac magis ex latebra seu involucro quo tegebatur, sese manifestavit, donec ad ma-

Wette divinitas Christi spectari nequit nisi tamquam idea *aesthetica*. Id p. 408. Omitte aliorum placita qui Christum traducunt veluti hominem spectantem ad societatem secretam a qua liberari non potuit ab infami nece, aliaque ejusmodi, quae vel referre taedet. Cf. cit. artic. *Ephem. Hollandicae*. Interim ex his levibus lineamentis colligere poteris quinam sint fructus protestantismi, nempe apostasia a Christo et christianismo universo. Oh! si Lutherus, *beatus* ille *megalander* ut eum vocant protestantes, posset consurgere ad videndum opus suum! Attamen quot inter ipsos adhuc deblaterant adversus superstitionem ecclesiae Romanae, illius nempe ecclesiae sine qua actum prorsus esset de christiana religione, ut fatetur vel ipse Tigurinus minister protestans Lavater in epist. ad com. de Stolberg data, cujus haec verba sunt: « Je vénère l'église catholique comme un antique et majestueux édifice, *qui conserve les traditions primitives* et des titres précieux. *La ruine de cet édifice serait la ruine de tout le christianisme.* » Apud *l'Univers* 9. Juin 1842.

(1) Recolantur quae paulo ante scripsimus de Hegelismo et pantheismo. His principiis rationalismi gnostici innixus Schleiermacher in suis *sermonibus* concludebat vitium esse putare animam immortalem esse in sensu existentiae seu durationis individualis; anima siquidem non est pro theologia speculativa, nisi portio quaedam *absoluti*, quae in ipsum refundi debet. Cf. *Hist. critique du ration* p. 413.

(2) Huc referuntur pariter quae superius attulimus de Hegelismo et Neo-eclecticismo. Cf. *Hist. critiq.* p. 351 seqq. Sane paucos ante dies sectatores philosophiae hegelianae Berolini protestati sunt, ut clamori propriae conscientiae satisfacerent, et vitarent hypocrisin, se nolle deinceps pertinere ad ullam religionem, quippe revelationes quibus innituntur religiones positivae (historicae) non sunt nisi fabulae. Cf. *Ami de la relig.* Juill. 1842. p. 89.

turitatem adductus symbolicum omne supernaturalisticum pallium seu integumentum dilaceravit ac exuit, nativamque suam indolem patefecit. Atqui rationalismus ex demonstratis *jure* et *facto*, *a priori* et *a posteriori*, *theoretice* et *practice* necessario secum fert totius christianismi extinctionem. Ergo rite concludimus, ex protestantismi essentiali natura necessario profluere rationalismum, seu quod idem est, si verus est protestantismus, falsus est christianismus (1).

325. Sic nempe horrendam justissimus Deus ultionem sumpsit de perduellibus ejusmodi ecclesiae filiis, qui superbia incredibili tumentes erroris intemeratam Christi sponsam suamque matrem arguere non dubitarunt. Excaecati enim sunt, evanuerunt in cogitationibus suis, ac dicentes se esse sapientes stulti facti sunt, ac plane traditi et ipsi in desideria cordis eorum, ut faciant quae non conveniunt (2).

DIFFICULTATES

326. Obj. 1. Adeo genuinus protestantismas ab omni rationalismi labe alienus est, ut ab ortu suo philosophiam omnem, omnemque rationis usum a christiana religione eliminaverit, atque etiamnum rationalismum veluti

(1) Hoc ipsum fassi sunt non pauci protestantes, uti Semler qui declarabat reformatores dum ideam ecclesiae docentis destruxerunt, ruinas maximas attulisse regno Christi; Cf. *Hist. crit.* p. 139. Schleiermacher et ipse fassus est opera reformationis aedificium christianismi dilapsum esse, ibid. 174 seqq. Demum aliis omissis, brevitatis gratia, auctor ipse quem saepe allegavimus historiae criticae rationalismi pag. 401. aperte scribit: « Si l'on ne se laisse pas diriger par l'esprit de parti, on confesse également que la religion telle que les rationalistes ont voulu la conserver ou rétablir, *n'était pas même l'ombre du christianisme évangélique et traditionel.* »

(2) Sane Steinbart unus ex ipsis concludebat, quod religio christiana cum similis sit alteri cuicumque institutioni (paganismo, islamismo etc.) ut habeat aliquem valorem, debeat gaudium in his terris homini facere, nam ante omnia *sensui debet satisfieri*, quia *sola voluptas* vere ea est, quae accommodata sit miserae humanitati. » Ibid. p 442.

sibi extrancum validissime oppugnet. 2. Scopus et objectum reformationis haud fuit *destructionis* sed *epurationis*, ecclesiam scilicet liberandi a pontificia tyrannide foedisque abusibus qui ex illa promanarant. 3. Quapropter non libertatem absolutam ac independentiam proclamavit, sed illam solam qua christiani ab usurpata illa dominatione eriperentur. 4. Hinc regulam fidei proximam ad quam dogmata omnia exigi deberent, ecclesiam trium quatuorve priorum seculorum protestantismus constituit. 5. Si qui proinde liberioris ingenii homines in sinu protestantismi insurrexerunt adversus symbolum augustanum, hi desciverunt plane a protestantismi indole et constitutione, perinde ac desciscunt catholici illi, qui in ecclesia pontificia adoriuntur articulos quos illa profitetur. 6. Nec obstat nonnullas inter communiones protestantes identidem circa symbolum mutationes contigisse: hae siquidem accidentales sunt, nec ullo modo fidei substantiam attingunt. 7. Quam vero absurda sit conclusio praestituta, quod *si verus est protestantismus, falsus est christianismus*, inde apparet quod eadem facile ratione intorqueri adversus ecclesiam pontificiam posset; ecclesia pontificia tot ceteros inter errores docet idololatriam in cultu sanctorum, evacuat crucem Christi per dogmata sua de necessitate bonorum operum, satisfactionis, sacrificii missae etc. ergo, *si vera est ecclesia pontificia falsus est christianismus*. 8. Sequeretur praeterea ex illa conclusione, satius esse omni valedicere christianismo, quam profiteri protestantismum, quod profecto nemo sanus dixerit, praesertim cum tot honesti piique viri in sinu protestantismi efflorescant quot vix reperies in catholicismo. Ergo.

327. Ad 1. *D.* Protestantismus in sua parte *materiali* spectatus, *Tr.* in sua parte *formali N.* Nec enim abnuimus protestantismum prodiisse magno symbolorum apparatu ac supernaturalistico fuco ornatum, hostilemque ab

ortu suo rationi ac omni philosophiae se praebuisse, seu *nihilismum* esse professum. Ast haec non fuit nisi forma protestantismi exterior, ac pallium ut ita dicam, quo indutus in scenam prodivit. Age vero: et intimam, formalem ac essentialem protestantismi naturam, et constitutionem expende. Nonne Lutherus, ac per ipsum et in ipso protestantismus universus hoc sibi veluti essentiale *principium*, hoc sibi jus arrogavit, fidem objectivam et historicam sibi subjiciendi, ac symbola varia eudendi manca, imminuta, ac diversa ab iis quae ecclesia catholica a tota retro antiquitate profitebatur? Hoc autem quid aliud fuit quam propriae ac individuali rationi, totum in fidei rebus arbitrium supremamque potestatem deférre in quo sita est rationalismi origo et natura? Quod si eodem tempore protestantismus bellum indixit rationi ac philosophiae, si *nihilismum* prófessus est, id nil aliud ostendit quam sibi protestantismum non constitisse, cumulumque esse contradictionum et absurditatum. Si demum ad haec protestantismus historicus repellit a se ac impugnat rationalismum, jure merito a rationalistis incohaerentiae arguitur ac puguae cum ipso formali protestantismi principio; merito insuper reprehenditur quod non ex vero spiritu protestantísmi se gerat, sed ex cupiditate, privatoque studio partium (1).

328. Ad 2. *D.* Scopus et objectum apparens fuit *epurationis*, *C.* verum *N.* Reformatio seu *epuratio* ecclesiae ab abusibus fuit utique praetextus, ut in ceteris hae-

(1) Ut omnis amoveatur aequivocatio, notandum est neque Lutherum, neque ejus cooperatores aut intendisse, aut praevidisse abyssum in quam se conjiciebant, aut si viderunt, exhorruisse; attamen principium quod veluti basin novae reformationis posuerunt, necessario totum rationalismi opus, ac proinde destructionis christianismi involvebat. Hinc Wegscheider opus suum *Piis manibus Martini Lutheri libertatis cogitandi adsertoris ... qui rationi humanae suum jus vindicavit*; dicatum voluit. Contra vero auctor *Historiae criticae* rationalismi, eam nuncupavit. *A tous les amis du christianisme; à tous ceux qui ne voudraient pas voir dans le monde religieux l'ancien paganisme modifié.*

resum antesignanis (1), ita et in primis protestantismi auctoribus quo tegerent propriam perduellionem ac populis fucum facerent: ast cito haec larva cum ab illis tum ab istis decidit, talesque prodierunt quales reipsa erant, id est in omnia vitia projecti et effusi.

329. Ad 3. *N*. Eam enim proclamavit libertatem et independentiam quae satis esset ad subigendam rationi individuali fidem *objectivam*. In hoc enim sistit controversiae cardo, utrum protestantismus cum spiritum suum privatum suffecit uti normam credendorum et agendorum, se judicem arbitrumque fidei ac morum constituerit nec ne; jam vero cum hoc negari nequeat, quid ad nos si consectaria omnia quae in illo principio suo rationalistico necessario continebantur, statim non deduxerit? Satis est in omni re principium statuere; tempus deinde hominumque subacta ingenia illud evolvunt, ac ad maturitatem adducunt, id quod nimis reipsa contigisse novimus.

330. Ad 4. *D*. ecclesiam trium aut quatuor priorum seculorum uti normam ac regulam fidei proximam constituit temere et ex arbitrio, *C*. solido fundamento innixus *N*. Cum alias jamdiu ejusmodi commentum exploserimus, non est cur iterum pluribus illud persequamur. Siquidem ecclesia aut numquam aut semper fuit et est infallibilis fidei regula. Haeretici antiquiores potuissent eadem ratione exceptionem opponere ecclesiae quum tertio aut quarto seculo eos damnavit atque protrivit. Antiquitas sane tota commentum hoc penitus ignoravit. Quaestio denique moveri potest utrum ecclesia illis seculis hanc vel illam doctrinam tradiderit, et nullus unquam controversiae exitus erit (2).

(1) Cf. *Hist. du pape Innocent. III*. Frid. Hurter, tom. III, liv. XIV. pag. 4 seqq.

(2) Suo loco audivimus Gibbonium ipsum fatentem germina papismi, id est catholicismi, primis ecclesiae seculis jam viguisse, prout et alii increduli et protestantes fassi sunt.

331. Ad 5. *N.* et neg. paritatem quam instituunt protestantes inter eos quos vocant liberioris ingenii homines, et catholicos qui insurgunt adversus ecclesiae fidem. Etenim illi idcirco sunt symbolum augustanum adorti quia adversus principium libertatis examinis, quod constituit essentiam protestantismi, statutum illud fuerat et quidem ab hominibus privatis nulla pollentibus auctoritate quae obligationem inferret, ac vi rationalistici principii, quod facto destruebant. Catholici e converso insurgunt adversus principium auctoritatis quod constituit essentiam catholicae religionis. Nulla igitur intercedere paritas inter utrosque potest.

332. Ad 6. *D.* Mutationes illae accidentales sunt, ex protestantismi *principio*, *C. in se N.* Semel ac enim protestantes rationem individualem proclamarint fidei normam ac regulam principem, cùm jam de fidei substantia actum sit, eo sensu quaevis aliae innovationes dici accidentales possunt. Ast non ita si spectetur res in se, in ipsa fidei natura, in motivo suo *formali*, quod non est nisi auctoritas Dei revelantis; a qua nempe vel minimum desciscere atque objectum revelationis vel in minimo articulo pro lubitu immutare, idem est ac substantiam ipsam Fidei aggredi ac infringere. Accedit, mutationes quas vocant adversarii *accidentales*, relativas esse. Nam pro anabaptistis accidentalis plane mutatio est valor paedobaptismi; pro socinianis negatio omnium mysteriorum, et ita porro. Quo fit ut per hujusmodi mutationes *accidentales* fides omnino concidat ac evanescat (1).

Contra vero juxta Semlerum ab aetate apostolica usque ad seculum reformationis perseveravit fusio judaismi et gnosticismi quae facta est opera episcoporum qui in conciliium convenerunt in ipsis ecclesiae incunabulis. Notum denique est catholicos contendere adversus protestantes fidei articulos omnes in primaeva traditione contineri. Absurdum itaque undequaque se prodit arbitrarium istud primitivorum protestantium systema.

(1) Sane Bretschneider in suo

333. Ad 7. *N.* Haec enim retorsio jam supponit praeferendum esse judicium individuale auctoritati ecclesiae. Hoc enim sublato, nulla amplius fieri retorsio potest. Accusant porro protestantes ecclesiam idololatriae ac superstitionis quoad cultum sanctorum eodem plane jure quo presbyteriani illam ejusdem criminis incusant ob adorationem Chisti in eucharistia, quo sociniani ob adorationem Christi ipsius, et ita deinceps (1).

334. Ad 8. *Neg.* sequelam ; etenim si patres censuerunt melius fuisse ethnicas gentes profiteri vel ipsum polytheismum atque idololatriam quam atheismum, quanto magis catholici jure censent melius esse speciem saltem ac veluti umbram christianismi a protestantibus teneri quam omnem penitus christianismum abjici? Praesertim cum plures in protestantismo, ex classe potissimum rudiorum, spiritu saltem spectent ad ecclesiam catholicam, quotquot scilicet ignorantia invincibili laborant de falsitate propriae sectae. Quoad reliquos, ipsi viderint: Deus eos judicabit. Ceterum catholici sequelam hanc dimittunt protestantibus atque schismaticis qui furore perciti adversus ecclesiam catholicam maluerunt aut malunt subditos suos permanere in paganismo, islamismo et judaismo, quam permittere ut catholici missionarii illos ad veram Christi fidem perducant (2). Vere sola ecclesia catholica mater est.

Manuali dogmaticae ecclesiae evangelicae lutheranae tom. I. edit. 1839. rejicit omnem admissionem puram ac sensibilem veritatum revelatarum, quia leges naturales mentis humanae sunt in oppositione cum factis in revelatione contentis. Eckermann in sua *dogmatica* tom. I. p. 713. agens de articulis fundamentalibus censet *solam* existentiam Dei sufficientem esse. Schleiermacher fatetur omnes *mythologias* non esse quoad suum fundum nisi *monotheisticas* et *christianas*, apud Amand Saintes *Hist. critiq.* cit. pag. 364.

(1) Heoke in op. *Lineamenta instit. fidei Christ. histor. critic.* Helmstad 1795. scribere veritus non est: *Christolatriam* ac *bibliolatriam* in genere, esse impedimenta quae auferri absolute debent, atque ad seculum nostrum spectare asciam immittere *omnibus his superstitionibus*. Cf. *Hist. crit.* p. 277.

(2) Cf. quae scripsimus in tract. *De matrim.* cap. IV, prop. III. Potius

SECTIO II.

De Methodologia

335. Institutum nostrum sectantes, postremo hoc loco agemus de applicatione eorum quae hactenus exposuimus ac vindicavimus, quatenus nempe theologus in usum suum convertere possit ac debeat quae de locis seu fontibus theologicis constituta sunt. Ne vero in incertum vagemur accurate definienda occurrunt quae ad id conferre queunt. Sunt autem theologi *munus*, *methodus*, et *instrumenta*. Ex munere enim quod theologo incumbit facile dignosci poterit qua uti debeat methodo ad illud explendum; ex munere autem ac methodo, quibus demum instrumentis ei opus sit ut finem sibi propositum recte ac fructuose assequatur. De singulis proinde in toti-

post hactenus dicta juverit sciscitari a plerisque protestantibus in quem finem tandem tot impensis diffundere satagant Biblia in quae non credunt, propagare christianismum quem funditus labefactant ac destruunt, catholicos demum pervertere nisi ut totidem apostatas faciant a Christo ejusque religione? Quare demum modis omnibus missionarios catholicos impediant ne Christum annunciant? Vere istis hominibus aptantur Apostoli verba 1. Thess. II, 16. « Prohibentes nos gentibus loqui ut salvae fiant, ut impleant peccata sua semper: pervenit enim ira Dei super illos usque in finem. » Attamen Borussiae Rex et sic dictus archiepiscopus Cantuariensis conjunctis viribus adnituntur abortum illum, quem episcopum Hierosolymitanum vocitant, constituere protectorem et adjutorem omnium anglicanorum et evangelicorum qui eo se conferrent ad *conversionem* Israëlitarum. Quis porro non miretur novum hunc episcopum anglicano-evangelicum, et evangelico-anglicanum, id est biceps monstrum neutrius generis; et quidem dum anglicani protestantur adversus evangelicos tanquam *dissidentes*, et evangelici invicem a se repellunt anglicanos uti *semi-pontificios*! Cf. *L'Union catholique* 9. Mars 1842. et *l' Univers* 20. Juillet 1842. Ceterum proselytismus Israëlitarum non est nisi velamen: vera quippe ratio hujus institutionis est abducere catholicos ab ecclesia, id est, a Christo.

Si quis praeter ea quae hactenus de protestantismi natura et phasibus evolvimus, plura adhuc discupiat, consulat aliud egregium opus germanice editum « *Vergleichende Darstellung des Protestantismus, ins Besondere des Lutherischen mit sich selbst* etc. seu *Expositio comparativa protestantismi, ac speciatim lutheranismi secum ipso* etc. Mogunt 1837., auctore Th. Jos. Heberling.

dem capitibus disseremus: cum tamen ad finem nobis properandum sit, nonnisi potiora continenti oratione eaque summis veluti labiis delibabimus.

CAPUT I.

De theologi munere

336. Munus theologi triplici praesertim ratione spectari potest: aut enim ipse in catholicae fidei dogmatibus rite exponendis, propriisque illorum argumentis firmandis, nec non conclusionibus ex iis legitime eruendis operam ponit: aut intimos illorum nexus, ac intrinsecas rationes, quantum humanae mentis capacitati datum est, inquirere, atque illustrare adnititur: aut demum in aciem descendens eadem dogmata adversus impugnatores omnes tuetur, contrariasque rectae fidei opiniones quascumque evertit. Primum dici potest theologi munus stricte *dogmaticum*; alterum *speculativum*; tertium denique *polemicum*. Plerumque vero theologus triplex istiusmodi munus simul conjungit.

337. Quidnam porro praestare possit theologus, quaeque illi leges ac limites servandi sint ubi dogmatico ac speculativo munere fungitur, satis ex iis liquet quae persecuti sumus in capite III sectionis antecedentis. Aliquid heic potius addimus de tertio illo theologi officio quo manus conserere debet cum catholicae veritatis impugnatoribus; in quo nimirum pro diversa adversariorum specie diversa item ratione officium suum expleat necesse est. Hi porro adversarii sunt aut infideles, aut haeretici, aut etiam catholici neologismum ac novitates consectantes quibus sincera catholica doctrina labefactari quoquomodo possit.

338. 1. Si igitur ipsi agendum cum infidelibus aut incredulis sit, veritatem ac divinitatem christianae religio-

nis iis omnibus argumentis ostendet quibus evincitur Deum supernaturali modo hominibus suam dedisse revelationem, quaeque suo vindicavimus loco. Si judaei fuerint, ex Veteri Testamento evincet promissum expectatumque fuisse Messiam, qui certo ac praefinito tempore advenire debuit; ex collatione autem utriusque foederis ceterisque omnibus adminiculis ostendendum erit, hunc nec alium fuisse aut esse posse praeter J. C. Nazarenum. Ita vero semper suam instituere pugnam debet ut ex principiis ab adversario admissis continenter procedat.

339. 2. Sin vero illi sit adversus haereticos dimicandum, attendi apprime debet utrum id fiat ante vel post latam ab ecclesia definitionem. Porro si ante definitionem impugnare theologus debeat novatores, inspicienda illi est natura veritatis quae ab haereticis impetitur; interdum enim adeo manifesta est prava et haeretica istorum doctrina, ut satis ei sit comparationem instituere inter doctrinam quam palam et aperte circa aliquem articulum veluti de fide profitetur ecclesia, et novatorum aggressionem, ut illico theologus deprehendat atque ostendat hanc plane heterodoxam esse. Sic e. g. quando Arius adortus est divinitatem Verbi, statim ut haereticus etiam ante celebrationem Nicaenae synodi a patribus est habitus; ac idem de pluribus aliis merito dicendum est (1). Ast non omnia quae in controversiam veniunt ejusmodi sunt; siquidem plura sunt quae veluti in germine continentur in deposito fidei; aut in quibus non satis liquet Traditio, cujusmodi e. g. aetate Cypriani quaestio extitit de valore baptismi ab hareticis collati. Cum res porro ita se habeat, theologi officium est sedulo inquirere in fontes theologiae proprios, Scripturam et Traditionem, ut inde

(1) Uti e. g. cum Lutherus adortus est septenarium sacramentorum numerum, aliosque ejusmodi articulos, statim uti haereticus proclamatus est. Idem dic de socinianis qui ab omnibus uti haeretici habentur quamvis a nullo oecumenico concilio fuerint damnati.

*

veram germanamque eruat ecclesiae doctrinam. Cavere autem maxime oportet ne praeveniat ecclesiae judicium, sed solum ei praesto esse debet in fundamentis exhibendis quibus vera doctrina fulcitur (1). Quod si edita jam fuerit solemnis ecclesiae definitio, non aliud ei superest, quam hanc definitionem mediis omnibus adstruere, atque ab adversariorum telis tueri.

340. 3. Salebrosior admodum est agendi ratio quam tenere debet theologus in controversiis quas agitat cum catholicis ipsis. In duas istae classes dispertiri possunt; aliae quippe sunt fidei; aliae vero veluti adiaphorae ac indifferentes, cujusmodi sunt e. g. quae duorum atque eo amplius seculorum tractu in scholis catholicis disceptatae sunt circa gratiae naturam, scientiam Dei, praedestinationem, quin inde quidpiam concluderetur, ingenti saepe temporis jactura, quandoque etiam charitatis detrimento non levi. Cum autem ecclesia nihil circa illas quaestiones definire voluerit, satius erit sua unicuique scholae placita relinquere. Aliae vero doctrinam catholicam proxime attingunt, uti voluntas Dei salvandi omnes homines, etiam supposita originali noxa, ac proinde collatio gratiae quae omnibus necessaria est ad salutem obtinendam; multo vero magis tot erroneae doctrinae jansenistarum, aliorumque neotericorum, qui ea constituunt principia ex quibus periculum instat non solum fidem labefactandi, verum etiam ipsius christianae religionis basim evertendi. In his theologus strenuam navabit operam ut intemeratam servet catholicam doctrinam. Sic etiam eos scriptis persequetur suis qui contra formulas ac loquendi usum in ecclesia longo seculorum tractu consecratum, novas voces, vagas, ambiguas atque suspectas introdu-

(1) Siquidem theologi meri ecclesiae adjutores sunt: veri judices non sunt, nisi episcopi cum et sub Romano Pontifice, ut suo loco ostendimus; adeoque nec debent nec possunt privati theologi horum antevertere judicium.

cunt, ex quibus magna saltem oritur idearum confusio, nec semel sub illis erronei conceptus delitescunt. Cavere tandem debet theologus ne dum nimio zelo adversarios urget, censuris notet catholicorum doctrinam: ipse quidem utpote privatus poterit indicare quae nota inurenda sibi videatur alicui doctrinae, sed eam demum infligere ad solam ecclesiam, seu Rom. Pontificem spectat (1).

341. Interdum etiam theologus dum polemicas partes exercet, *irenicas* etiam quas dicunt, fructuose suscipere poterit, adversarios ad unitatem fidei excitando, iisdemque compositionis viam veluti commonstrando. Non quod ipse quidquam de catholica veritate cedere possit pro qua etiam cum sanguine decertandum; sed quod dum veritatis illius jura defendit, ita potest eam efficaciter suaviterque suadere, ita omnem errori fucum adimere, ut animi ad viam unitatis ac pacis ineundam disponantur. Hinc theologia quae hoc obit officium, *irenica* vel *henotica* dicta a recentioribus est.

CAPUT II.

De Methodo

342. Methodus scientifica, seu recta et ordinata rei tractatio quae ad veritatem tuto detegendam vel rite tra-

(1) Est enim actus jurisdictionis qui privatis competere non potest. Fatendum est nonnullos faciles sese exhibuisse in ejusmodi censuris ferendis, quique proinde non semel a Bened. XIV. in suo op. *De synodo* hac de re arguuntur. Porro censurarum theologicarum septem species recensuit conc. Constantiense sess. VIII. et XV. in damnatione articulorum Wicleffi quos reprobavit ut *haereticos*, ut *erroneos*, ut *scandalosos* ut *blasphemos*, ut *piarum aurium offensivos*, ut *temerarios*, ut *seditiosos*. His aliae plures adjectae sunt a Rom. Pontificibus in damnatione plurium propositionum, quae declaratae sunt vel *proximae haeresi*, vel *de haeresi suspectae*, vel *male sonantes*, vel *schismaticae*, vel *injuriosae*, vel *impiae* etc. De quibus censuris ex professo agit Montagnus in op. *De censuris*, seu *notis theologicis et de sensu propositionum*, quod prostat in vol. I. *Cursus theolog. completi* p. 1168 seqq.

dendam ac demonstrandam inservit, bifariam, ut notum est, a philosophis distingui solet. Nam quae a particulari ad universale, a composito ad simplex, ex partium resolutione singularumque investigatione procedens in veritatis incognitae et latentis notitiam quasi tentando devenit, *analytica* dicta est: quae vero ab universali ad particulare, a simplici ad compositum, de una ad aliam veritatem mutuo nexu cum illa conjunctam quasi componendo assurgit, et non tam veritatem inquirit quam jam exploratam ceteris tradit ac ostendit, *synthetica* audit. Unde etiam prima ut methodus *inventionis*, altera ut methodus *demonstrationis* spectatur.

343. Ut porro de re theologica disceptemus, cum eam ad scientiae dignitatem evehi posse atque adeo natura sua deberi jam vindicatum sit, quin immo cum ceteris scientiis praestet, ut ostendit D. Thomas, quippe a Deo ipso per revelationem *immediate* accipit principia sua (1), quis dubitet eam scientifica omnino methodo, seu quod alii ajunt *systematice*, tractandam esse? At enim quaestio inter recentiores acriter agitatur, quaenam methodus theologiae tractandae magis accommodata sit, et num analytica potius aut synthetica sit adhibenda.

344. Hac porro aetate, qua philosophi plerique non modo in naturalibus disciplinis sed in rationalibus etiam ac psychologicis analysi maxime delectantur, sunt qui eamdem methodum in theologiam invehi magno cum ejus emolumento posse contendunt: et sunt etiam qui eo usque progressi sunt, ut assererent, dogmata omnia hactenus a theologis tractata in tenebris ac sordibus jacere nisi ad strictam *analysin*, ad methodum nempe plane contrariam illi ab istis adhibitae, revocentur; ac propterea vehementer carpunt superiorum aetatum theologos quod

(1) Cf. 1. q. 1. art. v. « Testimonium veritatis primae (ait alibi s. Thomas,) se habet in fide ut principium in scientiis demonstrativis. » q. 14. de verit. art. 8.

nec firmitati scientiae theologicae, nec veritati fidei methodo sua synthetica consuluerint (1).

345. Nos igitur aliquid de hac quaestione attingentes primum distinguamus oportet inter theologiam *dogmaticam* proprie dictam, quae nimirum veritates omnes a Deo revelatas, et conclusiones inde manantes complectitur, atque eam theologiae partem, quae *praeambula* persequitur ac *praeparatoria* dici potest, et ab aliquibus *generalis* nuncupatur, quippe quae in principiis ac fundamentis theologiae propriis, nimirum revelationis divinae existentia, verae ecclesiae natura atque auctoritate, sacris Scripturis ac Traditionibus constituendis versatur (2).

(1) Ita aperte Hermesius in ipso Introductionis suae philosophicae limine constituit, se firmam jamdiu persuasionem nactum fuisse « quod doctrinae theologicae etiam *notissimae* velamine quodam involutae erant, earumque verus sensus in tenebris latens, atque ambiguitati manebat obnoxius, usque dum unaquaeque illarum veluti integrans pars completi cujusdam systematis non spectaretur; atque hoc systema non aedificaretur per viam inquisitionis, (inquisitionis videlicet intellectae ratione plane contraria systemati syntheticae ceterum communi) ac per omnes *dubii* labyrinthos constanter non duceretur. » Intr. phil. p. III, IV. In methodologia vero praemissa Introductioni positivae p. 23 et seqq. invehitur in communem theologorum methodum syntheticam 1. quia conclusio theologica instituitur hoc pacto per partialem tantum notitiam rei de qua agitur, ac proinde eo modo qui non sufficit ad fundandam *fidem quae irrationalis non sit*. 2. Hinc conclusio est semper illegitima, et semper incerta, licet etiam forte in se vera esset. 3. Convictio nostra de veritate theseos nunquam fere in nobis firma manet, et suspicione carens dum audimus postea existere contra illam thesim rationes oppositas. Hae porro Hermesii querelae, seu insectationes totum doctorum scholasticorum agmen, imo omnes fere theologos ad ejus usque tempus afficiunt. Est ne igitur in ecclesia Christi quoad rationem fidei scientiam tradendi, exponendi. probandi obscurantismus universalis per tot secula ad Hermesium usque agnoscendus? En tamen quo tendat demum Hermesii sententia.

(2) Veritates in quibus theologia dogmatica proprie dicta versatur non ejusdem gradus ac generis sunt. Aliae enim sunt *veritates aut dogmata fidei* quatenus sunt *immediate* revelata a Deo; aliae *conclusiones theologicae* quae ex primis illis veritatibus, tanquam principiis, legitima deductiono ac ratiocinatione eruuntur.

Porro inter *veritates fidei* veniunt primo *articuli* fidei, qui sunt veluti quaedam fidei capita in quibus cetera dogmata continentur, quales sunt articuli contenti in symbolo, quod ecclesia fidelibus credendum proponit. Aliae vero veritates seu dogmata sunt quae vel in deposito revelationis continentur et communi ecclesiae fide nituntur, et dicuntur

346. Porro si de theologia proprie dicta tradenda disceptes, dubium, nostro quidem judicio, esse nequit quin methodus scientifica in scholis catholicis adhibenda *synthetica* prorsus esse debeat ac *demonstrativa*. Id enim scientiae hujus indoles ac ratio postulat omnino. Num enim theologus fidei veritates veluti latentes adhuc ac ignotas tractare potest, cum et ipse et omnes quos edocet, illas jam a proxima fidei regula, ecclesiae nempe auctoritate propositas, divina fide jam credere debeant (1)? Si igitur theologi munus eo tantum spectat ut veritates illas accurate et ordinate exponat, illustret, demonstret, tueatur; ut ecclesiae doctrinam cum regulis fidei remotis Scriptura et Traditione plane consentientem ostendat; aequum non est ut tractationem suam in ancipiti veritatis inquisitione, quasi tentando et conjiciendo collocet, sed omnino ut veritatem validissimis suis fundamentis, principiis nempe revelatis innixam, *demonstrative* exhibeat.

347. Accedunt ingentia commoda quae ex hac metho-

dogmata revelata: vel etiam ab ecclesia expressa definitione sancita sunt, et constituunt dogmata *declarata* atque stricte *catholica*.

Conclusiones theologicae, vel deducuntur a duabus praemissis quae ambae *immediate* sint *revelatae*, vel quarum una tantum de fide sit, altera vero lumine dumtaxat naturali innotescat. In utroque casu non sunt *immediate* revelatae a Deo, sed tantum *mediate* vel *implicite*. Porro si conclusio theologica aliunde sit revelata, aut ecclesiae judicio nitatur, ad fidem immediate pertinere dubium non est. Secus vero, cum propositionem unam ex alia ratiocinando eruere rationis humanae sit opus, conclusio ejusmodi ad fidem directe non pertinet. Quod si tamen per evidentem deductionem ex principiis immediate revelatis illata sit, ad fidem *mediate* saltem et *indirecte* pertinere poterit, pro iis saltem, qui vim deductionis comprehendunt.

(1) Perbelle heic quadrant quae Vincentius Lirinensis in aureo suo Commonitorio habet in illa Apostoli verba *Depositum custodi*, quae quidem munus etiam cujusque theologi spectant. «Quid est *depositum*? Id est quod tibi creditum est, non quod a te *inventum*, quod accepisti, non quod excogitasti: rem non ingenii, sed doctrinae, non usurpationis privatae sed publicae traditionis, rem ad te perductam, non a te prolatam: in qua non *auctor* debes esse, sed custos; non institutor, sed sectator; non ducens, sed sequens» §. 27. Sed totus hic liber legi ac perlegi a theologo meretur, ut et munus suum quale sit rite agnoscat, et quae sibi regulae, quae methodus sectanda sit in catholica veritate tradenda ac illustranda.

do synthetica proveniunt. Nam dum tota rerum exponendarum series probe in antecessum explorata supponatur, possunt singulae res suo quaeque loco atque ordine apte disponi, ut mutuus inde nexus, et scientifica quasi compago exurgat. Principia necessaria conclusionibus praejaciuntur; accurate definiuntur notiones; quae insequentibus lucem affundunt, praemittuntur; propriis unaquaeque res argumentis firmatur. Atque ita cum brevitati, tum praesertim perspicuitati ac soliditati tractationis apprime consulitur.

348. Contra vero plura analytica methodus secum ferret incommoda. Siquidem praeterquamquod difficile tunc quaestiones omnes ita disponi possent, ut strictus ordo, nexus ac dependentia, saltem quantum rei patitur natura, inter unam atque aliam veritatem constituerentur; mirum quot per eam methodum ambagibus innodaretur theologica disceptatio! Quodvis enim objectum de quo *analytice* inquirendum esset num aliquid et quidnam revelatio doceat, prius in omnes suas partes ac relationes dispertiri oporteret; dein circa omnes istas partes relationesque novam singillatim instituere quaestionem; rationes *pro* et *contra* singulas illarum ex propriis revelationis fontibus expendere; difficultates omnes superare; videre utrum conclusio alii veritati opponatur, utrum principium aliquod exploratum rationis eidem obsistat, ac demum decernere num aliquid certi ex tota hac inquisitione ratio colligere queat (1). Jam vero quis non videt quam difficile ac salebrosum sit per tot tantasque ambages ad argumenti demum exitum pervenire? Quam facilis in adeo perplexa et multiplici inquisitione erroris illapsus! Quam latus campus subtilitatibus ac tricis pateret a quibus nonnisi

(1) Haec omnia aliaque etiam multa quae inquisitionem hanc circa quodvis dogma impeditiorem adhuc ac difficiliorem reddunt, praescribit et exigit Hermesius in sua *methodologia* praemissa dogmaticae speciali christiano-catholicae §. 43.

aegre te expedias! Quid vero magis inopportunum juvenum theologorum mentibus informandis?

349. Quin et illud addi potest, hanc methodum valde fidei periculosam atque adeo noxiam existere. Ex dubio enim tota incipit inquisitio et per dubium progreditur. Dogmata quaeque fidei habentur uti problemata de quibus ratio individua demum debeat decernere. Esto quod dubium initio *hypotheticum* tantum sit; sed *positivum* ac *reale* facili progressu evadit. Quippe animus assuescit persuasionem in fidei veritatibus suspensam habere, propriis viribus unice fidere, auctoritatem omnem graviorum theologorum contemnere, novas conceptibus jam firmis ratisque ideas adnectere, ecclesiae ipsius magisterium sin minus despicere, saltem ad sua cujusque placita accommodare, atque ita revera rationem in rebus fidei non veluti universale quoddam instrumentum, sed veluti unicum medium ac principem normam habere.

350. Cujus rei lucnlentum, licet triste exemplum suppeditat seculo XII. Abaëlardus, sicut alibi commemoravimus, quique illius scholam secuti sunt (1). Nostra

(1) Sane Petrus Abaëlardus de quo s. Bernardus scribit ep. 192. ed. Maur. « Cum de Trinitate loquitur, sapit Arium: cum de gratia, sapit Pelagium: cum de persona Christi, sapit Nestorium » in hos aliosque errores dilapsus est ex methodo quam sibi sectari praestituerat, nihil scilicet esse fide credendum quod prius ratio admittendum omnino non suaderet atque ita praeter caetera opus illud suum inscriptum *Sic et non* composuit in quo rationes *pro et contra* unamquamque fidei veritatem congerens, omnia dogmata veluti problemata spectavit, logica rationis vi solvenda. Juverit iterum audire s. Bernardum indolem hujus systematis acriter persequentem, praesertim epist. 190. seu opusc. xi. in cit. edit. ubi ita de Abaëlardo scribit ad Innocentium II. cap. i. « Et quid magis contra fidem, quam credere nolle, quidquid non possit ratione attingere? Denique exponere volens illud Sapientis, *Qui credit cito, levis est corde*, cito credere est, inquit, adhibere fidem *ante rationem* »; et cap. iv. « Nec mirum, prosequitur, si homo qui non curat quae dicat, irruens in arcana fidei, thesauros absconditos pietatis tam irreverenter invadit, atque discerpit: cum de ipsa pietate fidei nec pie, nec fideliter sentiat. Denique in primo limine theologiae, vel potius *Stultilogiae suae* fidem definit *aestimationem*. Quasi cuique in ea sentire et loqui quae libeat liceat; aut *pendeant sub incerto in vagis ac variis opinionibus* nostrae fidei sacramenta, et non magis certa veritate subsistant. Nonne si fluctuat fides, inanis est et

vero aetate ad methodum quod attinet in theologiam invectam, Abaëlardi vestigiis haud parum inhaesit Hermesius in quo damna illa quae nunc recensuimus, ex hac, quam speciose vocant *euristicam* vel analyticam, methodo in universam fidem manantia, nimis aperte se produnt (1). In cujus nempe systemate dubium *theoreticum* ac *positivum* ad veritatis inquisitionem exigitur (2); auctorita-

spes nostra? Stulti ergo martyres nostri, sustinentes tam acerba *propter incerta*, nec dubitantes *sub dubio* remunerationis praemio durum per exitum diuturnum inire exilium. Sed absit ut putemus in fide vel spe nostra aliquid, ut is putat, *dubia aestimatione pendulum*; et non magis totum quod in ea est certa ac solida veritate subnixum, oraculis et *miraculis* divinitus persuasum, stabilitum et consecratum partu Virginis, sanguine Redemptoris, gloria resurgentis. Testimonia ista credibilia facta sunt nimis. Si quo minus, ipse postremo Spiritus reddit testimonium spiritui nostro, quod filii Dei sumus. Quomodo ergo fidem quis audet dicere *aestimationem*, nisi qui spiritum istum nondum accepit, quive evangelium ignoret aut fabulam putet? . . . . Academicorum sint istae aestimationes: quorum est *dubitare de omnibus*, scire nihil. » Hactenus s. Bernardus; consuli etiam potest de Abaëlardo Gaufridus lib. III. vitae ejusdem sancti cap. V. Ejus porro doctrina proscripta est et libri damnati ab Innocentio II. Cf. Acta concil. Harduini tom. VI, p. II, col. 1221 seqq. Frustra porro discipuli Abaëlardi adnisi sunt vindicias magistri sui suscipere, nomen siquidem Abaëlardi rationalismi nota inustum ad posteritatem pervenit, nec nisi palynodia potuit ipse sese a promerita damnatione liberare.

(1) Apertum sane est haud longe dissimili ac Abaëlardus ratione ex falsa methodo sua peccasse Hermesium. Ipse etiam illud *sic et non* Abaëlardi in fundamentis ac dogmatibus fidei constituendis sectatus, seu potius *antitheticam* Kantianam cum dubio *theoretico* in theologiam universam inducens, veluti unicam methodum veritati inveniendae ac firmandae aptam ita dogmata pertractat ac totidem vere essent *problemata*, ita rationes rationibus opponit ut animus semper haereat suspensus quonam demum evasura sit resolutio; ac licet fontes theologiae proprios adhibere profiteatur, totum demum ad rationis defert judicium.

(2) Cf. quae supra de Hermesianismo philosophico scripsimus, nec non quae adnotavimus n. 243. cum not. adnexa. Certe qui exigit, veluti *necessariam* animi praeparationem ad fidei veritatem inveniendam, ut animus etiam in homine jam fideli, saltem theologo, in omnimoda *indifferentia seria* ac *positiva* se ponat circa quodvis systema religiosum, licet *catholicum* sit, ut solum rationis ductum sequatur, quocumque demum haec ratio illum ductura sit, nonne dubium *positivum* ac *reale* de fide jam suscepta etiam catholica praescribit? Atqui ita Hermesius, ut vidimus, in *methodologia* praemissa *Introductioni* suae *positivae*; neque vero in altera *methodologia* praemissa *Dogmaticae speciali* id retractat, sed potius suadet unam eamdemque methodum jam prius statutam debere etiam toti dogmaticae aptari, ut fides in dogmatibus singulis *rationalis* sit. Cf. *Dogmat. christ. cath.* §. 30. p. 99. et alibi.

tis theologicae pondus omnino a theologia eliminatur (1); novae, planeque labilis ac ad scepticismum pronae philosophiae placita veluti fidei basis adstruuntur (2), essentiales dogmatum catholicorum conceptus immutantur ac pervertuntur (3); atque ita latissima ad errorem omnigenum sternitur via (4).

351. Restat igitur ut concludamus, tot graves ob causas, methodum *syntheticam* seu *demonstrativam*, in scholis catholicis theologo dogmatico adhibendam esse. Cui quidem ut fideliter sese accommodet, curabit inprimis, cum ad singulas veritates probandas devenerit, statum quaestionis accurate ac dilucide determinare, praenotiones tradere, veritatem catholicam a quaestionibus

(1) Principium Hermesii est, in scientia, etiam theologica, auctoritatem nec veterum nec recentiorum ullius esse ponderis, sed tantum rationis sive theoreticae sive practicae dictamen. Cf. Intr. phil. p. 583. Quis porro locos omnes ex ejus operibus recensere posset in quibus ipse doctores scholasticos, theologosque generatim reprehendit, ac sugillat, quod veros conceptus dogmatum plane ignorarint, ac theologiam tenebris obvolverint!

(2) Cf. quae de natura hujus philosophiae supra quam tota juxta ipsum theologia superstrui debet, si quidem theologiam vere catholicam habere velimus, superius disceptavimus.

(3) Longum sane opus esset ista omnia persequi. Quis enim paucis complecti posset quae de Dei sanctitate, libertate, justitia, de novo redemptionis conceptu, de peccati originalis natura, de gratiae distributione, de gratia sanctificante aliisque ejusmodi dogmatibus docuit Hermesius, ea nempe lubidine abreptus, conceptus omnes theologicos ad placita philosophica rationis suae quam veluti infallibilem normam ac tesseram veritatis spectavit, redigendi?

(4) Sed nimis hic opportunum est referre verba auctoritatis et sanctitatis plenissima summi Pontificis ipsius GREGORII XVI. in decreto edito adversus doctrinam Hermesii 26. Sept. 1835: « Magistri existunt erroris, quia veritatis discipuli non fuerunt. Peregrinis quippe improbandisque doctrinis sacra ipsi inficiunt studia, et publicum etiam, si quod tenent in scholis et academiis docendi magisterium profanare non dubitant. ipsumque, quod tueri se jactant, sacratissimum adulterare dignoscuntur fidei depositum. Atque inter hujusmodi erroris magistros, ex constanti, et fere communi per Germaniam fama adnumeratur *Georgius Hermes*, utpote qui audacter a regio, quem universa Traditio et ss. Patres in exponendis ac vindicandis fidei veritatibus tramite stravere deflectens, quin et superbe contemnens et damnans, tenebrosam ad errorem omnigenum viam moliatur in *Dubio positivo tanquam basi omnis theologicae inquisitionis*, et in principio quod statuit, *rationem*, *principem normam, ac unicum medium esse*, *quo homo assequi possit supernaturalium veritatum cognitionem.* »

adscititiis secernere : patefacere quodnam sit objectum definitionis. Proposita itaque hoc modo ecclesiae aut Romani Pontificis definitione aut generatim quavis ecclesiae doctrina tanquam thesi, eam adstruet argumentis suae disciplinae propriis, fulcietque iis omnibus subsidiis quorum capax est, omnemque evasionis aditum adversariis occludet; demum quae eidem thesi quacumque videbuntur ratione adversari, diluet. Haec methodus simplicitate sua se commendat; haec utilitates omnes quae in veterum scholastica methodo inveniuntur haurit, ita tamen ut ejus vitia declinet, et theologiam ad proprios revelationis fontes revocet : haec severitate sua captiosas subdolasque adversariorum fidei artes patefacit: (1) haec demum jugi experientia ad juvenum mentes solide informandas aptissimam se ostendit.

352. Major adhuc excitari quaestio posset circa methodum aptiorem alteri theologiae generi, quam *praeparatoriam* seu *generalem* nuncupavimus : quandoquidem ista non in dogmatibus firmandis versatur, sed in ipsa fidei fundamenta inquirit, revelationis nempe existentiam, divinamque originem, veram Christi ecclesiam, Scripturas sacras et Traditionem e quibus veluti fontibus tota dein propria ac specialis theologia dogmatica sit derivanda. Attamen qui rationes omnes hactenus pro methodo synthetica allatas, *demonstrativam* ejus indolem, soliditatem, perspicuitatem ac caetera demum commoda accurate perpenderit, contra vero incommoda atque adeo pericula omnia quae methodum analyticam

(1) Ex quo apertum fit quare Lutherus aliique reformationis auctores in methodum scholasticam ac in dialecticam ipsam tantopere sint debacchati. Neque nos probare possumus eos recentiores theologos, qui cane et angue pejus quidquid syllogisticam formam redolet, aversantur, eaque humanum opprimi ingenium etiam in theologia conqueruntur. Abusus certe vitandi, sed cur in sacra hac disciplina tradenda ea est ableganda disceptandi forma quae cum severas dialectices leges servet, veritatem ad simplicissimas propositiones revocat, in quibus si ua falsitas aut fraus irrepserit, facile apparet?

in rebus fidei necessario comitantur, in nostram facile descendet sententiam, syntheticam methodum etiam in hac theologiae parte esse jure optimo anteferendam. Non enim heic agitur de homine qui aut fundamenta Christianae religionis ignoret, aut *vero* ac *positivo* dubio circa ejus veritatem laboret: ambiguum quippe haud est quin tali in casu *analyticam* inquisitionem sua veluti sponte enasci opus esset. Agitur de catholico theologo, qui ideo hanc suscipit tractationem, ut fundamenta illa jam explorata revelationis, quae veluti principiorum officio in scientia theologica fungi debent, firme vindicet ac stabiliat; ut *geneticum*, quem dicunt, illorum ordinem, ac unius ab altero dependentiam accurate constituat; ut ostendat demum scientiam suam propriis iisque validissimis niti principiis quae pro singulis fidei veritatibus argumenta invicta suppeditant. Quid igitur obstat, aut potius quid non suadet omnino, ut theologus haec omnia *demonstrative* praestet eo plane modo quem paulo ante descripsimus? Scimus qui aliter tractationem suam instituit Hermesius, quos in scopulos etiam hac in parte impegerit: quin imo dici potest ex falsa methodo in philosophica ac positiva Introductione sua semel constituta, eo perductum esse ut eam ipsam methodum in specialem dogmaticam theologiam magno cum hujus detrimento inveheret.

353. Quod si agatur adversus incredulos, qui omnem respuunt revelationem non idcirco, uti jam monuimus, synthetica haec methodus erit theologo polemico deserenda, sed ipsi erit inhaerendum eos perstringendo ex principiis quae iidem admittunt. Si enim vere scepticos theoreticos (si qui tamen dantur) excipias, adversus quos inutilis quaevis esset concertatio, reliqui omnes utut perditissimi nonnulla saltem principia uti vera rataque habent. His itaque arreptis, ab iis exordietur theologus, ac ulterius progredietur propositionum serie ac ordine ita disposito, ut ex una in alteram thesim provehendo

illos perducat ad admittendam divinam revelationem. Quo quum pervenerit difficile haud illi erit eisdem demonstrare existentiam ecclesiae seu societatis a Deo ipso constitutae custodis, depositariae ac interpretis revelationis ipsius; hac in tuto posita ex ejusdem ecclesiae intima constitutione, proprietatibus, ac notis, nec non dotibus quibus a divino conditore suo praedita est, facilis ei erit progressus ad adstruendam auctoritatem ecclesiae catholicae cujus magisterio omnes se subjicere debent ad habendam omnimodam certitudinem tum librorum divinorum, tum veri dogmatici eorum sensus, tum traditionis, ac traditionalis item sensus dogmatici in eadem societate continenter asservati; ac proinde, quod consequens est, illos perducet ad suscipiendam ab eadem ecclesia fidem *objectivam* veritatum omnium quas Deus hominibus patefecit.

354. Neque vero nos dum pro toto theologiae systemate recte solideque constituendo syntheticam methodum, veluti unice aptam commendamus, cuicumque rerum analysi volumus esse infensi. Nil enim vetat quod dummodo generalis methodus, quae totum systema scientificum informat, synthetica sit, in particularium rerum tractatione analysis quandoque veluti in subsidium adhibeatur. Id locum habere praesertim potest cum theologus munus, quod *speculativum* diximus, suscipiens intimam mysteriorum indolem, quantum assequi ratione licet, scrutatur, eaque ad quamdam intelligentiam conatur evehere. Id etiam usum habebit, cum adversariorum difficultates solvere aggressus, illarum veluti latebras atque anfractus rimabitur, ut veritas tenebris ab iisdem obducta extrahatur in lucem.

355. Analysin igitur accuratam rerum in variis theologiae partibus, aut etiam analyticam methodum in aliqua singulari de re theologica tractatione nedum non excludimus, sed commendamus etiam: ast pro toto theo-

logico dogmatum sive *generali*, sive *speciali* systemate adornando, ac pro recta dogmaticae tradendae ratione *synthetice* ac *demonstrative* procedendum contendimus (1).

356. Atque haec (ut aliquid demum hac de re coronidis loco innuamus) accommodari etiam possunt quaestioni alteri quae versari solet de lingua in rebus theologicis adhibenda. Nos enim non ii sumus qui omnem vernaculae linguae cujusque nationis propriae usum e theologica re prorsus exulare jubeamus. Sunt aliquae tractationes vel *apologeticae* vel *polemicae*, vel *irenicae* vel *historicae*, vel *eruditae* ad eam pertinentes, quae vulgari lingua utiliter eduntur, prouti varia locorum, aetatis, hominumque indolis adjuncta suadent. Ast si de systemate theologico universo perfecte instituendo, si de junioribus theologis in sacris disciplinis informandis agitur, nimis graves caussae rectum theologum impellere debent ad latinae linguae usum mordicus tuendum ac retinendum.

357. Possem pro hac affirmatione in medium afferre 1. quod latina lingua utpote constanti et antiquissimo ecclesiae usu consecrata, et *liturgica* effecta, jus quoddam sibi merito adsciscere videtur etiam in sacras disciplinas quae ecclesiae doctrinam fideique depositum continent (2); 2. quod Christi ecclesiam, cum *catho-*

(1) Ita apud scholasticos praeclariores, licet ipsi methodum *syntheticam* ac demonstrativam secuti sint, perfectae passim analyseos specimina occurrunt.

Falso tamen a quibusdam contenditur, scholasticos methodo analytica et ex dubio praeterea *positivo* procedere. Si enim quaestionem principio forma dubitandi proponunt *an* vel *utrum* etc.; si insuper difficultates, contrariasque sententias prius exhibent; hoc non arguit certe methodum analyticam, cum ipsi revera thesim suam positive ponant, eamque demonstratione evincere conentur. Difficultatum praevia expositio, non est nisi materialis ordinis inversio. Dubium vero quo rem plerique exhibent, ad methodicam quandam ac mere item materialem rei dispositionem pertinet, statimque ad thesim suam systematice ac theoretice probandam deveniunt. Ita videre est apud scholasticorum principem s. Thomam.

(2) Vide quae egregia habet cl. De Maistre de lingua latina ejusque,

lica vere sit seu universalis, maxime decet valdeque eidem fructuosum est, *universalem* linguam habere qua doctrina ejus *systematice* tradatur ac illustretur, sic ut varii catholicorum theologorum licet diversarum nationum labores in communem ecclesiae totius usum ac fructum venire queant; 3. quod patres quamplures, doctores, ceterique theologici scriptores superiorum fere omnium ecclesiae aetatum latina lingua opera sua potissimum exararint; 4. quod ubi a theologiae scholis latinus ablegetur sermo, vernaculis linguis suffectis, hujus linguae studium in junioribus theologis restinguetur ac decidet, magno cum clericalis coetus dedecore, atque ecclesiae ipsius detrimento.

358. Sed alia est ratio momenti adhuc valde majoris, quae rem nostram omnino conficere debet: maxima nimirum pericula et damna quae fidei catholicae obveniant oportet, si quidem ejus dogmata vernaculis linguis tractentur. Habent enim christiana dogmata cum ratos firmosque conceptus suos, quos immutare nefas est, tum locutiones illas perpetua traditione atque usu consecratas, quae conceptus illos rite efferunt, perpetuoque integros servant. Atqui si haec omnia cuique e vernaculis linguis committantur, quae variae ac mutabiles sunt, et quas quisque scriptor pro ingenio suo inflectere potest, ac aliam alius vocabulis significationem tribuere, quis non videt quot inde in dogmata ipsa varietates, ambiguitates, perversiones etiam dimanent? Praesertim vero hac aetate qua tot philosophiae systemata, tot opinionum placita communes conceptus totumque pene dixerim verborum usum ac acceptionem plane susdeque verterunt, nonne valde pertimescendum erit, ne scriptorum ingenia nisi in rebus fidei tractandis fixa aliqua conceptuum ac verborum lege coërceantur, in

usu in ecclesia universali in op. *Du Pape*. liv. 1, chap. xx.

profanas verborum novitates, ac in totius sacrae scientiae perversionem proruant? Atque utinam id non luctuosa nimis recentioris aetatis experientia testaretur (1)! Ex quo enim in nonnullis regionibus latina lingua e theologicis disciplinis, etiam a junioribus erudiendis exulavit, neotericae philosophiae placita ita in theologica dogmata irrepserunt, ita imaginationis aestui habenae laxatae sunt, ita simplicitas fidei, quae in scientia etiam theologica elucere debet, adscititiis est ornamentis et fuco adulterata, ut veram germanamque theologiam frustra desideres. Scriptores invenies, etiam doctrina ac religionis studio caeteroqui praeditos, quorum theologica opera si in aliam quamcumque linguam convertere tentes, vix tolerabilem aliquem sensum, hominumque captui pervium assequi poteris. Haec quidem nos non animo quemquam insectandi proferimus, sed tantum pro religionis bono, pro juventutis in spem ecclesiae adolescentis necessitate, pro sacro illo fidei deposito, corruptibili quovis auro argentove longe praetiosiore, quod quidem theologus quisque, si quidem catholicus haberi velit et sit, purum, sartum, integrum custodire debet et tradere (2).

(1) Placet heic e Baltzerio exscribere testimonium percelebris inter Germaniae protestantes, historiae praesertim scriptoris, scilicet *Leo*, qui alio etiam ex capite deflet in Germania sua usum vernaculae linguae in res theologicas invectum, lingua latina derelicta. « Si hujus seculi initio, postquam Vatke, De Wette, Gesenius aliique invexerant in theologiam tendentiam illam dissolutionis, extitissel aliqua prohibitio (Gubernii nimirum) ne investigationes ullae quae noxiae esse possent auctoritati Bibliorum apud populum *germanice* ederentur, ac lex sancita esset quod in ejusmodi lucubrationibus lingua latina esset adhibenda, quemadmodum anteactis temporibus existebat, cautum hoc modo ac impeditum fuisset quominus doctrinae talium librorum, uti est *vita Jesu* a Straussio confecta, per publicas ephemerides in omnium ore ac manibus versarentur. » Apud Baltzer. Op. cit. fasc. 1, §. 5.

(2) Praeclare iterum Vincentius Lirinensis theologum alloquens: « Catholicae fidei, inquit, talentum inviolatum, illibatumque conserva. Quod tibi creditum, hoc penes te maneat, hoc a te tradatur. *Aurum* accepisti, *aurum* redde: nolo mihi pro aliis alia subjicias: nolo pro auro aut impudenter plumbum, aut fraudulenter aeramenta supponas: nolo *auri speciem*, sed *naturam* plane. » Commonit §. 22. ed. Gallan.

CAPUT III.

De instrumentis seu mediis quae theologo usui esse possunt

359. Praeter fontes de quibus in hac tractatione egimus et ex quibus theologus suas haurire debet probationes, plura alia ad rem catholicam adserendam, illustrandam ac tuendam subsidia sibi comparet necesse est. Subsidia haec quae *instrumenta* vocavimus seu media, alia *intrinseca* et propria scientiae sunt, *extrinseca* alia et veluti aliunde adscita.

360. *Intrinseca* porro sunt Scriptura et Traditio cum iis omnibus quae ad eas referuntur, quasque heic spectamus non solum quatenus locos theologicos constituunt ac *remotas* fidei regulas, verum etiam imo potissimum in ordine ad cognitionem quam sibi de illis theologiae canditatus comparare debet. Quo sub adspectu Scripturarum cognitio complectitur criticam, exegesim, hermeneuticam, linguisticam, archaeologiam. Traditio vero historiam dogmatum, monumenta ecclesiastica, patristicam cum reliquis quae suo loco expendimus.

361. Necesse autem non est ut singula haec capita persequamur cum satis abunde de illis egerimus in priore secundae hujus tractationis partis sectione : illud tantum animadvertimus, quod dum *historiam dogmatum* commemoravimus, haud significemus uniuscujusque dogmatis originem, prout haeretici atque in his praecipue rationalistae intelligere consueverunt. Siquidem alia illis origo nisi divina revelatio nec est nec esse potest. Ast per historiam istam unice innuimus originem impugnationis cujusvis singillatim dogmatis : a quibus nempe, quo obtentu, queis argumentis, quomodo item error propagatus fuerit, quas phases subierit ; quando dogma ad-

sertum ab ecclesia sit ac definitum, quinam praecipui veritatis catholicae propugnatores extiterint quibusque usi argumentis sint. Haec enim plurimum conferunt ad eadem dogmata firmanda praesertim cum haeretici posteriores ut plurimum nonnisi obsoletos ac plene contritos errores e suis veluti ciperibus excitarint (1).

362. Nec aliter dicas de *patristica*, ut trito jam vocabulo utamur, quae nempe se protendit ad pleniorem cognitionem eorum quae ad patres spectant; biographiam praeterea, historiam criticam, uniuscujusque laborum seu commentariorum ordinem chronologicum, operum quae genuina habentur ab adscriptitiis aut interpolatis secretionem, praestantiores demum editiones complectitur (2). Ab hac nonnulli distinguere solent *patrologiam* veluti illius partem, cujus praecipuus scopus est in doctrinam sanctorum patrum intimius penetrare, opiniones quaque aetate praevalentes sive theologicas sive philosophicas expendere, quae non parum juvant ad illorum intelligentiam assequendam, atque ad verum eorum sensum detegendum. Patristicae subsidio non modo theologus poterit sese ab illa defendere hoc praesertim tempore sane turpi hallucinatione, qua fit ut testimonia apocrypha pro genuinis ac sinceris adducantur, antiquiores auctores

(1) Exemplo sint sociniani qui sabellianismum, paulicianismum, noetismum denuo excitarunt; item lutherani et calviniani qui Aerii, Vigilantii, Joviniani, aliorumque absurda commenta adoptarunt, et ita porro.

(2) Eminent inter cetera hac de re duo egregia opera, nempe: *Histoire generale des auteurs sacres et ecclesiastiques* par le R. P. Dom. Remy Ceillier Bénédictin. etc. Paris 1729. Quod quidem opus XXIII. volum. in 4. constat, praeter locupletissimum indicem qui constituit volum. XXIV; atque *Apparatus ad bibliothecam maximam veterum Patrum et antiquorum scriptorum ecclesiasticorum Lugduni editam*; opera et studio Domni Nicolai le-Nourry presbyteri et monachi ord. s. Bened. duobus volum. in folio. Paris. 1703. Adjumento pariter esse poterunt *Apparatus sacri* Ant. Possevini S. J. Venet. 1606. trib. volum. in fol. Et quoad antiquiores Patres praeter Cotelerium qui edidit duobus vol. patres apostolicos, *Illustrium ecclesiae orientalis scriptorum qui sanctitate juxta et eruditione floruerunt I, et II. Christi seculo vitae et documenta* auctore R. P. Petro Halloix S.J. Duaci 1633. et 1636. duob. volum. in fol.

exscribendo qui ea primum protulerunt nondum severiore critice facem praeferente; verum etiam germanam poterit patrum mentem assequi quoad illos textus quibus haeretici abutuntur ad catholicam doctrinam labefactandam. Prolegomena, et appositae dissertationes ac notae a doctis illorum operum editoribus adornatae adjumento erunt perutili ei qui serio velit in id studio incumbere.

363. Optandum quidem esset ut eadem adhiberetur diligentia in cognoscenda scholasticorum critica historia, nec non opinionibus quae apud illos invaluerunt, et mutationibus quibus fuerunt obnoxiae, aliisque ejusmodi ex quibus haud modica commoda in proprium usum theologus derivare posset.

364. Sed ut aliquid jam attingamus de instrumentis *extrinsecis* et adscititiis, tot fere haec sunt quot, pene dixerim, sunt bonae artes ac disciplinae. Vix enim aliqua ex eis invenitur ex qua depromere nequeat theologus aliquid saltem quo catholica veritas aut illustretur aut defendatur. His siquidem omnibus cum religionis catholicae hostes turpiter abusi sint ad eam impugnandam, theologus ad eas confugiat necesse est, ut inde pharmacum extrahat unde increduli aut haeretici venenum hauserunt; et arma conquirat unde illi sibi tela quibus eam confoderent, compararunt (1).

365. In harum praelectionum decursu non semel vidimus qua ratione catholicae doctrinae adversarii abusi fuerint dialectica, metaphysica, psychologia, physica, mathesi, astronomia, geologia, physiologia, philologia, sculptura, pictura, poësi, archaeologia, historia, politica, utroque jure civili et ecclesiastico, ut sese illis offe-

(1) Cf. hac de re egregium opus jam a nobis laudatum *Conferenze sulla connessione delle scienze e della religione* etc. auctore cl. episcopo Nicolao Wiseman, praesertim vero XII. seu ultimam conferentiam, in qua egregius auctor ad optima quaeque studia colenda, opportunis ac ingeniosis in medium argumentis allatis, theologos excitat ac impellit.

rebat occasio. Quoniam vero vix aut ne vix quidem fieri potest ut quisquam sit disciplinis his omnibus apprime instructus, saltem cognoscat oportet, dum veritatis catholicae vindicias sumit, celebriores auctores qui illas singulas excoluerunt, et in unaquaque excellunt, ut inde communire se possit adversus improbos acatholicorum conatus. Quo recentiores vero auctores sunt et scientiam ad ulteriorem perfectionem provexerunt, eo magis videntur idonei; quippe, uti non semel animadvertimus, quo magis scientiae progrediuntur, perimunt difficultates quas illae in sua veluti infantia procrearant. Quapropter theologo maxime cordi esse debet ut cum scientiarum incremento pari gradu incedens, semper eisdem valeat pro opportunitate uti. Sic eam reprehensionem effugiet quae non semel in theologos intentata est, eos videlicet ***stationarios*** esse, ac dum scientiae omnes seculo progrediente magis in dies proficiunt ac ditescunt, eosdem in anteactis seculis consistere, ac in sua paupertate marcescere. Hac ratione se suamque disciplinam ab opprobrio vindicabit, ostendetque, theologos haud plane hospites a praesenti scientiarum statu esse, conciliabitque theologicae scientiae virorum doctorum promeritam venerationem (1). Quamvis enim theologia quoad objectum suum incapax progressus sit, cum illud recipiat et non cudat, tamen quoad rationem quaestiones ipsas pertractandi, quoad veritatis illustrationem, insectationem errorum novorum, capax est, uti ce-

(1) Ceterum quoniam aetate potissimum hac nostra haud paucae tum a catholicis tum ab acatholicis summi momenti agitantur quaestiones ope periodicarum, ut vocant, collectionum, atque ephemeridum etiam, haec instrumenta, quae veluti publica opinionum vehicula sunt, non omnino theologus negliget. Ex illis enim non modo praesentem deprehendet controversiarium statum, sed novissimas praeterea cognoscet erroris formas. Error quippe in perpetuo semper fluxu transituque est atque has erroris vices cognoscat theologus oportet, ut idoneas aptet responsiones, erroremque de statione in stationem insectetur donec turpitudine illius in medium prolata, cum pudeat sui ipsius. Quod quidem in dies protestantismo contingit, qui ad tales incitas redactus est, ut amplius non inveniat ubi se teneat, si vaga verba, ambages, partemque demeris negativam.

terae scientiae omnes, jugis progressus et perfectibilitatis.

366. Instrumentis igitur tum propriis tum adscititiis stipatus theologus, ac lucidissima scientiarum omnium aureola circumdatus strenue poterit in aciem descendere quin paveat catholicae ecclesiae adversarios, qui eminus quidem conspecti, specie gigantes videntur, cominus vero se produnt quales reipsa sunt, pygmeos videlicet, qui per adusta dubii deserta vagantes, non habent ubi pedem figant, aut ubi consistant. Miseros homines qui se suosque adeo ingeniose decipiunt, ac negotiorum maximum, cujusmodi salus aeterna est, lubricae, incertae ac deceptrici subjectivae persuasioni committunt! Utinam saperent et intelligerent ac novissima providerent! Utinam errores erroribus cumulare desisterent, ac saeva diu huc illuc tempestate jactati in tutum aliquando quietis ac salutis portum sese divina adspirante gratia reciperent! Cuicumque profecto, hac praesertim aetate nostra, sedulo ac sincero animi studio veritatem inquirenti, ea rerum undequaque conditio isque sese offert adspectus, lacrymabilis hinc ac plane desperandus, jucundissimus illinc salutisque plenissimus, ut diu dubius ac anceps haerere non possit. Ex una quippe parte quo magis oculorum intendatur acies, quid nisi congesta rudera sese intuenti exhibent ingentesque ruinae? Ruinae namque sunt misera illa protestantismi discerptio in tot tantasque sectas, sectarumque veluti frustula secum ipsis pugnantium, quaeque veluti folia novos mutantur in annos: ruinae divina sacrorum librorum inspiratio plane sublata; historica et objectiva religionis christianae fides evulsa radicitus; philosophica qualis sit cumque religio suffecta indefinite progrediens, novisque semper se formis evolvens quin unquam metam attingat; politicus demum in religionis res dominatus, sic ut e principis cujusque nutu pendeat novam religioni formam aptare, novum indere nomen. Haec certe protestantismi ubique facies est, ac simillima mortis ima-

go. Age vero et quid tibi ex altera parte se sistat intuere. Magnificum nempe illud, omnique ex parte admirandum ecclesiae catholicae aedificium a Christo ipso supra solidissimam petram extructum, ac a novendecim prope seculis in unitate, indefectibilitate, sanctitate ac hierarchica veluti harmonia sua jugiter perseverans. Quod quidem tot jamdiu procellis quassatum, tot occultis tentatum insidiis, tot palam machinis impetitum, nil unquam de stabilitate sua deperdidit, nihil de suo splendore amisit; sed firmius inde ac solidius effectum est, novoque in dies et clariore lumine coruscat. Illi tot caelestia sidera affulgent quot patriarchae sunt qui illud consalutarunt a longe, quot prophetae qui illud vaticinati sunt, quot apostoli qui illud opera sua fundarunt lateque propagaverunt, quot martyres qui pro illo sanguinem suum profuderunt, quot virgines et confessores, qui sanctitate sua illud condecorarunt, quot demum doctores qui illud sapientia sua illustrarunt. In eo caelestium donorum et charismatum numquam non affluit copia: in eo sacrarum scripturarum integritas ac sanctitas manet: fidei christianae dogmata ad apicem usque plena et incorrupta servantur: perpetua christianorum seculorum traditio ac disciplina sanctissime custoditur. Ad hoc oriens atque occidens, ad hoc septentrio ac meridies oculos perpetuo attollunt, protenduntque manus: ex eoque novi semper evangelii praecones prodeunt, ad regnum Dei per omnes populos et tribus et linguas ad extremas usque mundi plagas disseminandum. Oh! *si oblitus fuero tui*, Romana catholica ecclesia, *oblivioni detur dextera mea. Adhaereat lingua mea faucibus meis, si non meminero tui*, si quidquid mihi Deo adjuvante suppetat virium, in te, quod hactenus praestare conatus sum, ubique praedicanda, illustranda ac tuenda non conferam!

INDEX

TRACTATUS

DE LOCIS THEOLOGICIS

PARS II.

A. M. D. G.

EMENDATIONES

IN PARTE I.

Pag.	not.	lin.		Pag.	not.	lin.	
16.	(4)	6.	cap. XII.	197.	(1)	1.	*form of*
ib.		8.	*cognominem*	201.	col. 2.	1.	episcoporum
160.		7.	adhaereant	206.	(1)	11.	*adde :* ostendimus
169.	(2)	4.	ut vix	227.		22.	apostolicitatis
ib.	col. 2.	3.	*dele :* perpetuo	332.		6.	personam.

IN PARTE II.

Pag.	not.	lin.		Pag.	not.	lin.	
20.		20.	Exsuperium	186.		19.	intrinseca
21.	(2)	5.	exulantis	188.		13.	accidentalibus.
26.	(7)	3.	disparuerunt	213.		4.	floret
37.		18.	adjudicatur	215.		5.	feruntur
53.	(1)	15.	constitutionum	223.		14.	illorum
ib.	(2)	3.	ex libris	236.	(5) c.2.	4.	ex quo
89.		21.	gustu	274.	(1)	3.	administrati
116.		20.	cognoscendum	288.		8.	illorum
130.		30.	fallibili	326.	(1) c.2.	7.	aqua derivanda
134.	(2)	6.	reipsa	337.	(4)	7.	referendam
147.		9.	passim	338.		16.	*dele* : etiam
165.		18.	*dele :* hoc	340.		5.	quos
172.		14.	necne;	343.		7.	quod

Pag.	not.	lin.		Pag.	not.	lin.	
346.	not.c.1.	13.	commutato	429.		22.	fides
350.	(1)	3.	Schellingius	463.	(1) c 2.	19.	protruserit.
ib.		14.	*dele :* ipsius	494.		22.	in quo
354.		8.	*ontologica*	527.	not.c.1.	9.	conficiendas
355.	(1)	16.	ordinem	544.		28.	scientiam
357.		24.	*empirico* et alibi	560.		16.	qui
364.	(2)	3.	et extrinsecum	564.		5.	proprias ejus
388.	(1) c.2.	8.	et principale				

Reliqua emendabit eruditus lector.

NIHIL OBSTAT. Josephus Maria Graziosi *Censor Theologus.*
IMPRIMATUR. F. D. Buttaoni *Ord. Praed. S. P. A. Mag.*
IMPRIMATUR. Joseph Canali *Archiep. Collossen. Vicesgerens.*